ANTONII DE HAEN,

QUONDAM

S. C. R. APOSTOL. MAJESTATI A CONSILIIS ET ARCHIATRI, MEDICINÆ IN ALMA ET ANTIQUISSIMA UNIVERSITATE VINDOBONENSI PROFESSORIS PRIMARII &c.

PRAELECTIONES

IN

HERMANNI BOERHAAVE

INSTITUTIONES PATHOLOGICAS.

COLLEGIT, RECENSUIT, ADDITAMENTIS AUXIT, EDIDIT

FR. AUGUST. DE WASSERBERG.

TOMUS V.

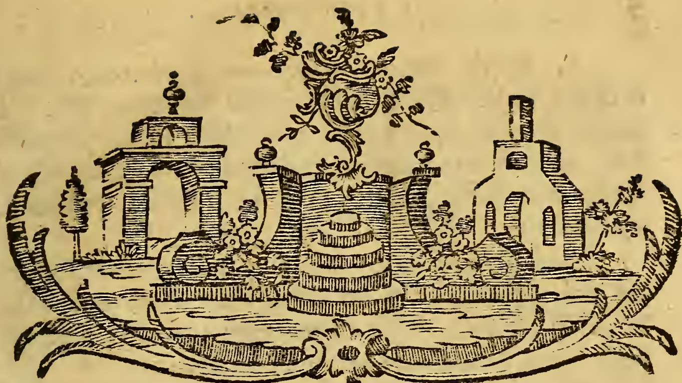

VIENNÆ,

APUD RUDOLPHUM GRÆFFER. 1782.

Experientia in rebus medicis debet animari ratiociniis, ſine quibus hæc non eſt, niſi res mortua, ac veluti rudis indigestaque moles: Rationes experientiâ deſtitutæ nihil juvant, utpote quæ ingeniorum, opera ſua abutentium, mera ſunt ſomnia, mera phantasmata, ac meteora.

LINNÆUS *Orat. de peregrination. intra patriam.*

DIÆTA

AD

LONGÆVITATEM.

§. 1053.

Corpus *&c.* Egregia ſenilis fati deſcriptio: oculi planiores, quia non poteſt aqueus humor corneam extendere. Omnia ſtricta, breviora; cartilagines fere evanescunt inter vertebras.

§. 1054. *Quæ igitur &c.* merito SANCTORIUS I—83. „Senectus revera eſt ægritudo; ſed diu protrahitur, ſi corpus reddatur perſpirabile.“

 §. 1055.

§. 1055. Otio obſtructiones generantur; motu & labore calloſa ſolida fiunt; medio tutiſſimus ibis. Videmus idem in equis; ſi juniores nimio labore obprimimus, utique ante tempus ſeneſcunt: ſi nimis otioſe in ſtabulo nutriantur, inepti fiunt ad labores, anhelant, ægrotant.

Unde labor; &c. ſed tunc quieſcendum, ut vires primo parumper refocillentur: jam omne perſpirabile exivit, quando laſſitudo ſentitur; immo tunc perſpiratio major debilitaret: ſed ſtudio opus, nam

In pueritia levior &c; ſi puero vel ſeni pondus 50. librarum inponam, ſubcumbet; ſi adulto robuſto, feret illud, quo jubetur, alacriter. Ita omnes labores ſunt moderandi ad vires hominis. Ruſticorum pueri a tenera ætate laboribus adſueti, ſi placeat ipſis ruſticanus labor, ut cum voluptate illum peragant, ad 40. 50. annum ætatis fere calloſi ſunt. Senes, ſi quid virium habeant, ſi cogantur multum laborare, obcalleſcentiam ſpontaneam nervorum potenter augent, & fatuum ſenile ſibi accelerant,

Vita interim varia &c.; ut non ſemper eædem partes laborent, ſed per vices: ſic dum aliæ agunt, aliæ vires recuperant.

Præprimis in agricultura; quam in ſacris & profanis colere homines ſolebant, quos inter tot ſenes maxime longævos reperire eſt: occupatio Dictatorum romanorum, quos ab aratro ad ducendos in hoſtem exercitus vocatos apud LIVIUM aliosque legimus. Unde VIRGILIUS *Georg.* 2. *ſub finem:*

„ Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc REMUS & frater: ſic fortis Hetruria crevit.
Scilicet & rerum facta eſt pulcerrima Roma....
Aureus hanc vitam in terris SATURNUS agebat."

AT-

Attilius ex agro cogitur Inperator romani exercitus esse ; fusis hostibus triumphum agit : peracto triumpho ad agrum revertitur; Attilius Regulus, primi belli punici gloria, similiter. Lucio Quinto Cincinnato, quatuor jugera aranti Dictatura populi romani adlata est.

Bacco Verulamius, librorum helluo, ex omnigenis historiis concludebat, quod „ odor terræ recentis & puræ spiritus optime conpescat, sive aratrum sequendo, sive fodiendo, sive herbas inutiles evellendo..... Quin & novimus virum nobilem, longævum, qui statim a somno glebam terræ recentis sub nares adponi quotidie fecit, ut ejus odorem exciperet. "

Sed agricultura non ita juvat eos, qui ante tempus toti callosi redduntur, nimiis laboribus, sed queis id operis licet pro lubitu facere, de quibus Horatius in *Epodon libro*, *Epode secunda* :

„ Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis
Solutus omni fœnore. "

§. 1056. *Animæ operationes &c.*; est sæpe adolescentum depravatum judicium in eligenda arte, qua victus per omnem vitam quæratur : verum inclinationes eorum non sunt omnino subprimendæ. Sunt homines, qui coacti aliquam artem amplexi vera bruta sunt, qui inclinationem sequuti, laude ingenii inclaruissent. Habemus multa hanc in rem observata. Polydorus de Caravaggio victum quæritare coactus opere cæmentario; in quo opere tantum famulus operariorum &, homo obscurus fuit. Amor pingendi in eo subfocabatur. Tamen data occasione quum in Vaticano

ctur multæ fierent, ille id inter labores suos sæpe intuens, amore pingendi incendebatur & a paupere operario Pictoris, per vespertinas & nocturnas horas artis pingendi regulas addiscens in celebrem Pictorem evasit, & egregiis picturis Romam, maxime Vaticanum, ornavit; mortuus 1543. — QUINTINUS MESSIS antverpiensis, pauper faber lignarius, amorem discendi artem pictoriam subprimere coactus eamdem tamen posthac, relicta arte lignaria, ita coluit, ut inter Belgii admodum bonos Pictores adnumeratus fuerit.

Crediderim miro divinæ providentiæ ordine hoc ita disponi, ut cuique quid præ cæteris placeat: hinc enim fit, ut habeamus semper bonos Sutores, Pictores, Cæmentarios, Architectos, Jurisconsultos, Medicos, Theologos: Sane turpius & infelicius sæpe nihil, quam quod quis cogatur esse Medicus, Theologus esse qui vellet, aut Theologus esse cogatur, qui aliam adamasset professionem. Hinc tot homines mali & subfocato fere spiritu, nulliusque usus in variis vitæ humanæ conditionibus. Moeror, quod exercere id, quo maxime delectantur, non possint, & quod id, quod non amant, semper debeant exercere, reddit melancholicos.

In pueritia animi contentio &c.; perdunt infantes, qui nimios ab iisdem petunt labores. Si ingenia bona sint, sat cito per ætatem apta fient; si sint inepta, quo plus ab iis petitur, eo minus accipitur. Monstrum ingenii BLASIUS PASCHALIUS 40. annos nondum compleverat. Anno 16. vitæ admirabilem illum Tractatum edidit *de Sectionibus conicis:* mathematica plurima edidit, & primus detexit, ac demonstravit, id, quod *horrorem vacui* Antiquitas vocaverat, pressioni aëris deberi. — JANUS DOUZA, curis eruditissimi simul ac nobilissimi sui patris JANI DOUZÆ, Toparchæ in Noortwyk in Hollandia, in humanioribus, philosophicis,

ma-

mathematicis consummatissimus in adolescentia, sexdecim annos natus dedit eruditionis & judicii plenissimum *Commentarium in* PLAUTUM: 10. vitæ anno scripsit *librum de rebus cœlestibus & dissertationem de umbra*, eodemque anno *lucubrationes* suas *in* CATULLUM, TIBULLUM, PROPERTIUM. Juvenem litteratiorem ignorare se scribebat CASAUBONUS: *Josephus* SCALIGER testatur, quod mundi verum ornamentum fuerit, quodque in juventute ad talem sapientiæ & virtutis gradum conscendisset, ad quem plurimo labore vix senes pauci conscendunt. *Hugo* GROTIUS etiam ipsum magni fecit. Sed hæc ipsa causa, cur viginti quinque annos natus, patre adhuc vivo, moreretur.

Narratur exemplum decennis pueri in Italia, qui varias linguas loqueretur, multos Poëtas, VIRGILIUM, HORATIUM, memoriter recitaret: cujus fama permotus Legatus Hispaniæ apud Ducem mantuanum, petiit a Duce, ut vellet jubere, coram sisti puerum. Dux vocari illum jussit, sed stupens ad audita Legatus: superant puerile ingenium & vires, inquit; ante tempns stupidus & fatuus erit. Vera ajebat Legatus, sed puer mox ingeniosissime ad Legatum: nunquid ergo Tu in Tua juventute multa didicisti? Notate, quod Legatus ex eruditissimis saltem non erat, id quod puer mox detegebat.

Occupationes sæpe variatæ; hæc Vobis omnibus probe inculcanda. Varietas delectat. Si serio studio occupati aliquando ingenium nimis vexaretis, sequamini hoc consilium. Ad secundam quamque horam præter propter studia interpolate leni corporis agitatione; lectione aliquot versuum ex HOMERO, PLAUTO, TERENTIO, HORATIO aut VIRGILIO, vel alicujus historiæ ex LIVIO, TACITO, SUETONIO, aut historia ecclesiastica: vel sumite librum aliquem pium, moralem, inmoramini per semiquadrantem horæ huic lecturæ, vel

lectura loco ſumite aliquod Muſices inſtrumentum, & recreate animum: eritis ad ſtudia proſequenda aptiores, ſine detrimento ſanitatis, aut ingenii.

§. 1057. *Cibi ſimplices &c.;* capitis facile, diætam hic non præſcribi Mathematico, ſolutionem problematis, aut logarithmum quærenti, ſed diætam ad longævitatem. Qui multum ſtudiis debet inpalleſcere, ſumat jura carnium, leves carnes, & olera mollia: eſt diæta ad ejus ſanitatem; ſed non blandiatur ſibi de longævitate. Solo jure carnium ſuſtinuit ſe & amanuenſes ſuos famoſiſſimus cujusdam Reipublicæ primus Miniſter: his ſani manebant, aliis nutrimentis ægroti futuri; verum diæta ad ſanitatem in peculiari homine, non eſt ſemper diæta ad longævitatem. Plerisque maxime ſenibus examinatis, durioribus delectatos fuiſſe deprehenduntur.

Sed eſt modus in rebus. Infanti AUCTOR NATURÆ lac conceſſit, quia dutiora non fert, & quia lac matris ipſi convenientiſſimum. Postea panis convenit, ubi jam dentes aliquot habet; tarde caro. Sic adſcendendum & in perfecta ætate duriora danda: adpropinquante ſenio ſenſim ad minus dura deſcendendum, quia dentes deficiunt: & ut perſpiratio in pueris optime peragitur, ſi parum, ſed ſæpius, nutriantur, ita ſenes ſenſim minus, ſed crebrius, debent adſumere, ne deſit in illis perſpiratio.

§. 1058. *Potus aquæ bonæ &c.*; de *aqua* & ejus uſu jam antea actum. Tres quartæ orbis terrarum partes ea pro potu utuntur. Si legamus Itineratores, Braſiliani erant olim homines maxime proceri, viventes ad centum, centum & decem annos; victu duro & aqua nutriti: verum, ubi Luſitani,

dein

dein Batavi, poſtea Hispani, denique iterum Luſitani vaſtiſſimum hoc regnum occupârunt & ſpiritum ardentium fortiumque vinorum abuſum ibidem introduxere, Braſiliani haud ultra tam provecti ſunt ſenii, quam olim aquâ ſolum utentes.

Cereviſia & vinum - - - moderato uſu; ut enim verum fateamur, poſt NOACHUM, qui vires vini primus expertus eſt inſcius, involuntaria ebrietate, videmus vini uſum apud omnes nationes adhibitum.

Nimia valde nocent; ut dictum ſæpius: certe obrigescunt homines ante tempus; ſi non citius ſibi provocent alios morbos.

In pueritia lac; ſapienti CREATORIS inſtituto; deinde aqua in robore ætatis, ut exemplo totius fere orbis patet: ſed ubi infans jam ablactatus, non illico ad aquam puram, ea enim foret nimis magna mutatio, ſed ad aquam cum lacte eſt adducendus, ſicque per ætatem ad aquam: omnis cita conſuetudinis mutatio ſemper nocet, etſi ex prava in optimam fiat.

In ſenectute vinum molle, edentulum; edentulus dicitur, cui excidêre dentes; ſed PLAUTUS in *Poenulo, Act. 3. Scen. 3.* dixit: „vinum ætate edentulum:" vinum hoc eſt molliſſimum, ſine acredine. Sic habetur roborans, non exſiccans. Vina harum regionum non ſatis novi, ſed tale edentulum vinum eſt vinum gallicum, vina plura hispanica, canarienſia, de Palma, huc referuntur. (*)

 Ita

(*) Sed tale molle vinum *parcâ copiâ*, ſæpe repetitâ, ingerendum. Imbres, ajebat SOCRATES Pincernæ, nimium vini ſibi propinanti, imbres recentem herbam ſubmergunt, reficiunt rores blandi. *de* H.

Ita narravi Vobis olim vixiſſe illum delphenſem virum, centenariô majorem, qui ad BOERHAAVIUM veniebat, non ut peteret conſilium, ſed ut oſtenderet, prout ajebat, quousque quis ſine ullo Medico pervenire poſſet. Potus per totam vitam fuerat eo ordine ab illo adhibitus, ut nunc eſt dictum; niſi quod poſt centeſimum annum ſpiritum vini biberet, qui forte nimis exſiccans.

§. 1059. *Interim abſtinentia ſumma;* ut ſunt longa jejunia, quibus carnem ſuam caſtigabant Eremicolæ: *diætæ adcuratiſſimæ;* quas iidem quoque obſervabant; & cum CORNARO obſervabant omnes, qui in juventute corpora exhauſerant. *Diætæ exſiccantes, emaciantes, rariſſime interpoſitæ, mirifici uſus;* obſervata à 2. 3. retro ſæculis docent, longævos fuiſſe, qui curam ſudatoriam per decocta lignorum, vel quod luoſi eſſent, vel maxime, quod ſuſpicarentut, a veteri labe quid ſupereſſe, ſubierint.

§. * 1059. *Increſcente ſenio introductio nutrimenti per adpoſita externa,* 1) *Halitú; v.* HIPPOCRATEM *lib. de alimento ſub finem;* & ARETÆUM CAPPADOCEM, *lib. 2. de curat. acut. c. 3.* — DIOGENES LAERTIUS in vita DEMOCRITI narrat, DEMOCRITUM, animam agentem, rogatum a ſorore, ne morte ſuâ CERERIS ſacra interpellaret, juſſiſſe calentes continuo panes ex furno ſibi adferri, quorum continuo odore & olfactu animam per quatriduum ſuo retinuiſſet domicilio. — ATHENÆUS vero, paullo aliter id tradens, ait, eum id dolore fragrantis mellis effeciſſe.

Hinc ſpiritus, quacunque arte parati. grati, nervos excitantes, perperam adhibentur ab illis, quo-

rum

rum nervi eo incitamento non egeant: efficiunt per omnes ſuos odores, quibus caput, crines, cubiculum, ſtrophia, lectos &c. inbuunt, ut nervi olfactus citius obcallescant, & in provecta ætate ab auxiliis hisce ſenectutis ultra non adficiantur.

2) *Fotu*; *lib.* 3. *Regum*, *c.* 1. ſic habetur: „Rex DAVID ſenuerat, habebatque ætatis plurimos dies; quumque operiretur veſtibus, non calefiebat. Dixerunt ergo ei ſervi ſui: quæramus Domino nostro Regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram Rege, & foveat eum, dormiatque in ſinu ſuo, & calefaciat Dominum nostrum Regem. Quæſierunt igitur adoles- centulam ſpecioſam, in omnibus finibus Iſraël, & invenerunt ABISAG, ſunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & miniſtrabat ei; Rex vero non cognovit eam. "

BACO VERULAMIUS *pag.* 554. *No.* 25., „neque negligenda ſunt, inquit, fomenta ex corporibus vivis. FICINUS ait, (neque id per jocum) DAVIDEM contubernio puellæ, alias ſalubriter, ſed nimis ſero, uſum fuiſſe. Debuerat autem addere, quod puellam illam, more virginum Perſiæ oportuiſſet inungi myrrha & ſimilibus; non ad delicias, ſed augendam virtutem fomenti ex corpore vivo. — BARBAROSSA ætate extrema, ex conſilio Medici Judæi, puerulos continuo ſtomacho & ileis adplicabat ad fomenta.„

[Fuit hic BARBAROSSA II. ſuccedens fratri ſuo BARBAROSSÆ I.: ambo chriſtiani græci ex inſula Lesbo, nunc Metilina. Ut ex paupertate emergerent, fidem chriſtianam ejurantes Mahometani facti ſunt, dein Piratæ: tandem Piratarum regnum algerinum, omnium chriſtianorum horrorem, funda-

verunt

verunt. Homo bellicosus, crudelis, a juventute semper terra marique bello occupatus, non videtur ad ætatem extremam perveniſſe, ut innuit VERULAMIUS, & ut PAULUS JOVIUS & THUANUS ſcribunt. Anglus Auctor MORGAN, in *Hiſtoria Barbariæ*, dat ipſi tantum 63. annos. In diarrhæam incidens conſilio Judæi Medici ventri continuo puerulos nudos adplicabat; unde per aliquod tempus vitam prolongavit; ſed febri dein accedente mortuus eſt Conſtantinopoli anno 1548.

3) *Balneo*, 4) *Clysmate*, 5) *Unguento &c.*

(Reliquorum 7 paragraphorum, quum aliunde patere videantur, expoſitionem hic omiſi.)

THERAPEVTIKE.

§. 1067—1068.

Ultima hæc pars &c. Hæc nunc pars totius Medicinæ eſt compendium. Revocat hæc in memoriam omnia huc usque dicta de morbis ejusque ſymptomatibns, & docet adplicationem bonam veramque medicamentorum & auxiliorum artis ad dictos caſus.

Res adtentionem meretur, Hæc enim *quinta pars* INSTITUTIONUM MEDICARUM illa eſt, quam candidati plures, licet aptos in cæteris ſe præbeant, minus apte ſolent intelligere. Hoc ita eſſe, BOERHAAVIUS olim in Lugdunenſi Academia conquerebatur.

Ut

Ut ergo quatuor illa, Medico incumbentia, officia expleantur; nempe, ut vita conservetur, ut causa morbi tollatur, ut morbus auferatur ipse, ut morbi abigantur effectus, corpus ægri arte mutandum est; si enim non mutetur, manebit idem: ergo & illa quatuor manebunt adversa.

Ut autem Medicus præfixum in finem corpus mutet, oportet nosse, quibus id efficiat, instrumenta.

Hæc vocantur *auxilia, remedia juvantia, medicamenta.*

§. 1069. *Hæc autem &c.* Nam non curamus hominem universalem, sed singularem, ab alio homine ægrotante inmensum differentem. Hinc debeo nosse 1) quid in illo peculiari homine ægrotante mutare debeam; 2) quibus instrumentis id efficiam; 3) quinam sequantur effectus, ubi talia instrumenta ad casum peculiarem, mihi ut mutem datum, adplicata, sunt.

Ergo adprime mihi & morbus & homo ægrotus est cognoscendus; ut primo cernam bene ea, quæ sensus adtenti detegere in illo possunt, quæquæ adcurato ratiocinio rescire circa ejus statum possim. Sic video demum, quid in eo, ut convalescat, mutandum sit, videoque, quænam, id ut obtineam, instrumenta adhibenda sint. Si ignorem hæc, casu meus æger convalescet, si tamen convalescat; & in mortis periculum a me conjicitur. Si enim male adplicata remedia semel gulam transiverint, non sunt ultra in mea potestate, sed agunt, quod a natura sua jussa sunt.

§. 1070. *Ipsum illud quidcunque demum sit, quod sic deprehensum in ægro mentem Medici ita instruit* (§. 1069.) *vocatur indicans. &c.* Sumam exemplum, ut intelligatis. Vocor ad pleuriticum hominem. *Indicans*

cans eſt dolor, inſpiratione & tuſſi auctus, intolerabilis, in ſubpurationem, aut gangrænam, abiturus. *Indicatio* eſt ablatio illius doloris, ſi velim hominem ſervare. *Indicatum* eſt v. ſ., emollientia lateri dolenti adplicanda, diluentia, ſolventia, nitroſa, ſaponacea, titulo medicamenti & alimenti ingerenda per os & anum, ut phlogistica diſpoſitio inmutetur.

Quomodo inveniuntur hæc tria in angina? In angina inflammatoria eſt *indicans* dolor & angustatio inflammatarum faucium, aut laryngis, tanta, ut homo vel ægre reſpiret, vel ægre deglutiat, vel utroque ſimul vitio laboret. *Indicatio* eſt periculum maximum vitæ in eo ægro, quum nutriri nequeat, aut laboret nobiliſſima functio reſpirationis, vel adſit utrumque; adeoque ablatio ejus doloris. *Indicatum* eſt v. ſ. in pede, enema, remedium laxans, emolliens, cataplasma gutturi circumdandum, linctus emollientes ſaponacei, ſimilia gargarismata, potus diluens, quatenus poſſibilis eſt deglutitio.

§. 1071. *Indicans proinde poterit eſſe omne id, quod cognoscitur in ægro, vel circa eum. In ægro*, quatenus morbus in eo progreſſus plures, minoresve, fecit: *circa ægrum*, varia ſunt adtendenda. Habet v. c. in morbo ſuo continuo coram ſe difficilia objecta, quibus viſis irascatur & ad jurgia incitetur. Indicans hoc eſt, æque ac morbus. *Indicatio* eſt, quod, etſi morbus adhuc per ſe videatur curabilis, prava & difficilis uxor, aut inmorigeræ proles, hominem, in iram facilem, pejorem reddent, quam ipſe morbus; immo effectum turbabunt remediorum. Indicatum hic eſt, actu aut auferre tales homines ex conſpectu ægri, ſi fieri quæat; aut monere, ut velint ſapienter & placide cum ægro agere.

Aliud

Aliud exemplum. Pleuriticus idem ægrotat tempore calidiſſimo, æstuantiſſimo: ille æstus eſt æque, ac ipſa pleuritis, indicans. Indicatio eſt jam periculum morbi majus, quia calor parum differens ab eo, qui eſt hominis, corpus ambit, pulmonem intrat; ita, ut interno externoque calore exuratur: etiam jacet in cubiculo & parvo, & a ſolis radiis fere tota die inradiato. Indicatum eſt, hominem ex illo cubiculo deferre in aliud, tum majus, tum frigidius; quod, ſi factu inpoſſibile, per omnem artem illi cubiculo aër renovatus eſt conciliandus, corpus leviter tegendum, plantæ ſtaticæ in cubiculo ponendæ, ut aër humescat & refrigeretur, maxime ſi aqua, inqua plantæ, ſæpius renovetur. Hæc ſufficiant, ut indicans, indicatio, ipſum indicatum, cognoscantur ex ægro ipſo, & ex iis quæ circa eum ſunt

§. 1072. *Tamen omne id revocari poteſt* 1) *ad vitam in ægro ſuperſtitem; ejus cauſas, naturam, ſequelas, gradus.* *Vita* ſemper in ægro ſuperſtes eſt; ſed ea differre poteſt inmenſum: ut queam de vita illa ſuperſtite judicare, debeo noſſe

a) *vitæ cauſas*; cauſæ vitæ ſunt, cor agens ſanguinem in arterias, arteriæ pellentes eum per venas iterum in cor: cauſæ vitæ ſunt, robur cordis & boni nervi ab eorum origine &c.

b) *naturam*; ut ſe ipſam deſtruat, niſi alatur bono nutrimento; adeoque debent ſupereſſe ſaltem aliquæ functiones naturales, ut alimenta poſſint ita mutari, quo alere corpus queant.

c) *ſequelas*; ſi vita illa ali, ſuſtineri poſſit, morbus forte erit curabilis; ſi vero non poſſit bonis nutrimentis, incaſſum erit, quodcunque ars in morbum agat.

Mor-

Morbus vinci non poteſt, niſi viribus vitæ; his ſubcumbentibus, ars medica inanis & vacua.

d) *gradus*; a vita maxima ad vitam minimam debeo noſſe hanc vitam, ut poſſim judicare, utrum a morte vel prope, vel procul, æger abſit. Hos gradus Pathologia inito docuit.

2) *Ad morbum, in eo præſentem*; duo enim in ægro mihi conſideranda; & *vita* ejus, & *morbus*. Si morbus non eſſet, homo vel foret ſanus vel mortuus. Jam vero, quum vivat, eſt mihi morbus ejus cognoſcendus: ſed, ut in *vita* cognoſcenda varia ſimul erant notanda; ita & in cognoſcendo *morbo*.

1) Ergo ad *cauſas morbi* adtendendum, an ille ortus ſit ex proegumenis cauſis, plethora; an ex idioſyncraſia, cacochymia? An cauſa procatarctica fuerit vel aër, vel cibus potusve, aut medicamen, aut motus quiesve, aut ſomnus vel vigiliæ, an paſſio animi, aut adplicata externa? Ex his enim cauſis indicans petit, ſi fieri queat, ejus ablationem.

2) *Indolem*; a cauſa proëgumena plethoræ cum cauſa procatarctica iræ, poteſt phrenitis oriri, aut apoplexia, aut ardens febris. Homo ex idioſyncraſia ita eſt diſpoſitus, ut ab adplicato emplaſtro tumeat toto corpore eryſipelate. Indoles morbi ex quibusdam cauſis eſt acuta, ex aliis chronica. Eſt in nonnullis cum ſignis vitæ pro tempore auctæ, in aliis cum ſignis vitæ pro tempore inminutæ. Indoles in uno calida, in alio frigida, eſt.

3) *Sequelas*; novi, apoplexiam in plethorico illo fortem ſolutu inpoſſibilem eſſe, debilem non facile, ut in *Aph.* 2—42. monuit HIPPOCRATES; & præterea, ſi inde vitam adhuc ſervet, in paralyſin facile incidere, incurabilem ſæpe per omnem vitam; vel in fatuitatem infantilem. Novi, hominem ex ira phre-

phreniticum ſumme periclitari, ne vel moriatur, vel reddatur maniacus.

4) *Symptomata:* pro indole morbi ſunt ejus ſymptomata. In homine phrenitico ſymptoma eſt furor inmanis in omnes, notos, ignotos: in morbo nato ex nimia humorum mucoſitate, v. g. apoplexia, lethargo, eſt motus animi & corporis ablatus fere. In priori caſu ſymptomata curantur refrænando, mitigando; in ſecundo caſu incitando.

§. 1073. *Etenim ex omnibus his* (§. 1072.) *diſcit Medicus* 1) *quid ſit agendum, ut ſervetur vita præſens: ſi bona ſit adhuc, ut ſaltem non diminuatur ita, ut cauſa morbi ſit cauſa vitæ valentior.*

Ut reficiatur labefactata; per idonea alimenta; ut, quæ fuerat cauſæ morbi inferior, eidem jam ſuperior reddatur, ſaltem æqualis.

Ut illa tollantur, quæ vitam deſtruere, vel inminere, poſſunt: ut eſt morbus ejusque ſymptomata: quæ, ſi effræno motu pergant agere, vitam 1) minuunt, 2) deſtruunt.

2) *Quænam ſint eligenda huic operi inſtrumenta;* An cardiaca, cujusnamque generis? an ex refrigerantium, aut calefacientium, claſſe? An ex ſtimulantibus, aut demulcentibus?

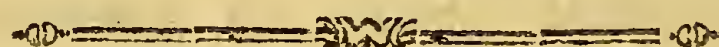
Quomodo hæc adaptari; an coquendo, an infundendo, an triturando, an liquefaciendo?

Adplicari; intrinſecus, extrinſecus; ad ipſum locum, vel ad locum remotiorem obpoſitumque? *Certo ordine;* ut ſciam, quid primo, quid ſecundo, adhibendum. Ut primo per mitiora incipiam, antequam draſticis utar. Ut, ſi emeticum & v. ſ. ſimul indicentur, præmittam hanc, ne vi emetici caput obruatur.

Et tempore, *debeant*, ſi ad ægrum accedam tempore cruditatis morbi, ſi circa ſtatum, aut in perturbatione critica, &c. differentiâ inſignis eſt in adplicando.

§. 1074. Id ſponte patebit ex ſequentibus. THERAPEVTIKE verſatur circa tria; *indicans*, *indicationem*, *indicatum*, hinc debet habere & tradere regulas, hæc tria formandi. Ars, regulas has formandi, vocatur METHODUS MEDENDI, quæ jam ſequitur.

METHODUS MEDENDI.

§. 1075.

In omni ægro vita ſupereſt; id ſcilicet, quo a cadavere hic homo diſtinguitur,

Tum cauſæ vitæ: circulus humorum, & facultas nervorum, quædam ſaltem, ut vita, licet minima, adhuc continuetur.

Ejusque effectus; ut ſaltem aliquis motus, calorque ſuperſint.

Vocantur hæ res naturales &c. Quia ſunt ipſa natura. *Res non naturales* conſtituuntur alimentis &c.; quod non juvat, niſi per naturæ vires ita mutetur, ut transeat in naturam humorum. *Res contra naturam* eſt morbus.

§. 1076.

§. 1076. *Quum vero vita ſemper agat, erunt in ægro ſuperſtites aliquæ actiones, quæ & ſanitatem prius concomitabantur.* Non loquimur hic de vita occulta illa, quæ in ſuſpenſis laqueo, in ſubmerſis aqua, in ſyncope perfecta, ſupereſt, ſine ullis ſuæ præſentiæ ſignis; ſed loquimur de vita, ut in ægris eſt. In ægro, quamvis vita ſit minima, aliquis ſaltem pulſus, motus, calor, ſupererit, quibus vita adhuc in corpore illo præſens intelligatur. Id ergo proprie eſt, quod *vires* vocamus: reliquiæ prioris ſanitatis.

§. 1077. *Quæ [vires] rite examinatæ ------ per vaſa;* non tantum *in* vaſis, ſed & *per* vaſa. *In vaſis* debet adeſſe motus humorum, arteriarum, & nervorum, ut agere poſſint. *Per vaſa* debet eſſe transfluxus humorum, ut a corde dextro ad ſiniſtrum, ab hoc ad illud vitalis humor ferri queat.

§. 1078. *Ille autem &c.* ut initio PATHOLOGIÆ docui.

§. 1079. *Patet quidem ---- ſui conſervationem;* nam quid alimenta medicamentaque efficient, ſi ſcintillas has vitæ ſinatis exſtingui? *Atque reſtitutionem in integrum;* non tantum adlaborandum, ut parva, quæ adeſt, vita conſervetur; ſed, ut morbus coquatur & maturescat, oportet curare, ut vita minima fiat major: quamdiu enim vis morbi ſuperior eſt vi vitæ, tamdiu mors timenda; ſi vero vitam ita auxeritis, ut ſuperior ſit vi morbi, jam ſpes eſt fore, ut vincat vita morbum, coquat, expellat.

Quæ cognitio etiam adpellatur indicatio vitalis, vel conſervatoria: hinc origo hujus nominis. Hæc de cauſa & vi *vitæ*: ſequitur nunc cauſa & vis *morbi* quo-

que examinanda; ſunt enim perpetua nobis hæc duo in morbis objecta.

§. 1080. *Cauſa cognita morbi indicat curationem, vel ablationem, ſui.* Plethora, idioſyncraſia, cacochymia; cauſæ proëgumenæ, quæ rarius auferuntur, quam corriguntur, alterutrum *Textus* requirit; nam *cenſetur cauſa prior effectu.* Caret effectu plethora, donec vel ita per ſe aucta, ut obprimat & ſuffocet hominem, citra ullam cauſam procatarcticam; vel a cauſa procatarctica, ex claſſe rerum non naturalium petita, in actum ducatur.

Ideoque - - - prævertens &c.; Si enim plethoram ita diminuerim, ut pro tempore ultra vix plethora ſit nominanda & homini talem diætam ac vitæ regimen præſcripſerim, ut plethora non renaſcatur, non poterit aut per ſe corpus ſuffocare, aut cum cauſa procatarctica conbinata morbum facere.

§. 1081. Alia res eſt, ſi morbus revera jám natus adſit. *Morbus vero ipſe perſpectus indicat ſublationem ſui, quæ indicatio vocatur* curatoria *vel* therapevtica. Nunc paſſim agendum habeo cum re, non futura, ut §pho præced., ſed jam producta, ex cauſa proëgumena & procatarctica.

§. 1082. Symptomata morborum, dolores, anxietates, evacuationes ſymptomaticæ narium, renum, inteſtinorum, cutis, ventriculi, quandoque inſeparabilia a natura morbi, ſibi linquuntur, ſi tolerari poſſint; ſi vero ſint violentiora, quam ut tuto ſibi dimittantur, moderanda mitigandaque erunt. Vidimus v. g. in virgine Lariſſæa, aliiſque ægris apud HIPPOCRATEM, alvum a principio morbi copioſam, nec criticam, nec ſymptomaticam. Ferebat illam alvum virgo inpune, reli-

reliquit eam HIPPOCRATES. Quodſi ex obpoſito videamus, alvo nimia perire vires, torminibus inde natis ægrum fruſtra defatigari, debemus hanc alvum moderari. Ergo ſymptoma hoc peculiare, non ipſum morbum, palliamus.

Pleuriticus tam inmaniter tuſſit, ut pectus ſibi findi videatur: curamus per expectorantia & oleoſa miſta ſedare illam; nil juvant: eſt gangræna metuenda. Palliamus tunc tuſſim clam expectorantibus, admisto pauco ſyrupo diacodii, eſt hoc, curare ſymptoma, non morbum. Vidiſtis in noſocomio ſtimulantibus & paregoricis miſtis, alternatim ſumendis, feliciter tuſſim moderari.

In variolis homo ſpuit ſanguinem debeo omni arte hoc ſymptoma curare, aut in tali inpetuoſo morbo æger animam cum ſanguine fundet.

Dicitur indicatio hæc *urgens*, quia plus urget, quam totus morbus quandoque; *mitigatoria*, aut *palliativa*, quia cauſam morbi, aut ſymptomatis hujus, non aufert.

Hic nunc iterum habetis objectum totius hujus, qui ſupereſt, tractatus:

1) Enim indicationi vitali ſatisfacit cardiacis; hinc caput de diæta & cardiacis.

2) Cauſas morbi tollere conatur, incipiendo a venenis & deinde ab iis omnibus cauſis, qui tum in ſolidis, tum in fluidis, hærent.

3) Morbum auferre conatur præſentem pertractatio indicationis curatoriæ in morbis fluida 1) corrigentis, 2) evacuantis; ubi tum agetur de emeticis, purgantibus, ſudatoriis &c.

4) Opus totum claudet curatio palliativa.

§. 1083. *Unde jam conſtat &c.*; ut dixi ad §. 1072. & 1073.

§. 1084. Utinam hoc bene omnes perpenderent! Audito nomine morbi jam ſeriem medicamentorum animo formant; quia audiverant, legerant alicubi, vel a Medico ſeniori adplicari viderant, talia remedia, in tali morbo.

Si curetis v. c. hominem pleuriticum & adhibeatis omnia ſelectiſſima externa internaque remedia, poteritis eum facile trucidare, ſi ignoretis, an morbus ſit in adſcenſu; an in akme; an in niſu ad reſolutionem, aut ad criticos motus & evacuationes; an ad ſubpurationem; an ad gangrænam. Ergo primo noſcenda eſt vita, ejusque gradus; 2) morbus, ejusque gradus omnes.

Si hoc pateat Vobis, noviſtis, quid ſit agendum; an vires minuendæ, an augendæ; an reſolutioni cooperandum, an evacuationi; an promovenda, quæ jam ſit, ſubpuratio. Inſtrumenta omnia varia agendi quum Vobis nota ſint, mox percipitis, an, & quomodo, & quando, & quibus, agatis.

§. 1085. Sæpius Vobis dixi, qui judicio non pollet, non eſt aptus ad Medicinam. Vultisne exemplum ejus, quod *Textus*, dicit? Pleuriticus crudo morbo diarrhæa periturus eſt: ergo eſt illa mihi moderanda. Si adſtringentibus id faciam, nocebo pleuritidi, quæ eget adtenuantibus; nam experientia docet, etiam vim adſtringentium per lactea furtim ſubire in ſanguinem. Si velim adhibere opiata, ſopietur tuſſis, quæ mihi ad expulſionem materiæ erat neceſſaria. Femina angina, aut phrenitide, laborans, eget v. ſ. in pede; ſed ſimul

eſt

eſt gravida: ergo, quæ indicata v. ſ. ex pede fuerat, contraindicatur a graviditate.

Juvenis noster (qui decumbebat in noſocomio 1758.) doloribus capitis intolerabilibus vexatus, indigebat v. ſ. ex pede: ſed ſimul enormes in abdomine patiebatur cruciatus: indicabant postremi hi dolores v. ſ. ex brachio.

Hinc itaque nata eſt utilis illa & celebris doctrina indicantis, contraindicantis, ut mox expoſui; *repugnantis, permittentis. Repugnans* eſt idem, quod *contraindicans.* Miſſio ſanguinis indicatur; ſed, quacunque arte unquam res tentata fuerit, cadit homo ſemper in animi deliquium enorme. — Rheum indicatur; ſed nunquam homo ille rheum, vel inſcius & deceptus a Medico, ſumſit, quin vomuerit ad animi deliquium. — Emplastrum reſolvens indicatur; ſed homo inde ſemper totus fit eryſipelatoſus. — Indicarentur in hoc vel illo moſchus, ambarum, ſuccinum, ſpiritus ſalis ammoniaci, castoreum &c.; ſed conſtanti lege inde ſpasmi, aut animi deliquia, oriuntur: (quales receſſus in feminis ſæpe adeo obſervantur, methodum medendi, aliunde adeo operoſam ac difficilem, ſane reddentes difficillimam. Prætervifi autem illi receſſus frequentius fuerunt cauſæ, cur morbus, adhibito licet multo molimine Medentis, aut non fuerit curatus vel minimum; aut redditus longe pejor, quam ex indole propria fors unquam evaſiſſet; aut æger, ocyus ſeriusve, ſtygias transmiſſus in umbras.)

Permittens, quod contraindicat quidem, ſed tam parum, ut indicans vinceret hoc contraindicans. Homo indiget emetico; ſed ab emeticis genus nervoſum ejus ita agitatur, ut ſit infinitis dein ſpasmis obnoxius: ergo contraindicat quidem hæc ægri diatheſis; ſed mox a peracta emetici actione dabo misturam cum nevroticis

& opiatis; ſic ſedabo, vel averruncabo, qui inde orirentur, ſpasmi. Ergo diatheſis ægri contraindicans fit *permittens*, hac lege.

Coindicantis; plethora, & inflammatio, & dolor, & febris, ſimul omnes indicant v. ſ.

Correpugnantis; animi deliquium a v. ſ. ſolitum; ſpasmi & debilitates, a v. ſ. ſemper obſervatæ; graviditas; abortus, ſemper a v. ſ. obſervatus; & horror incredibilis, & nullo ratiocinio vincendus, contra v. ſ., contraindicant (correpugnant) adverſus v. ſ.

§ 1086. *Quando itaque --- axiomata.* Iuriſconſulti poſſunt diem petere, quo res differatur, ſi non ſint parati; Medicos oportet ſemper paratos eſſe, aut differendo ſero veniunt. Hinc neceſſe eſt, habere regulas fixas, axiomata menti præſentia ſint, quæ conſulat Medicus in rebus dubiis: ſic firmum ſemper dabit reſponſum in conſultationibus, & quamvis res non bene ceſſerit, viris doctis & honestis ſemper probabitur.

1) *Quidquid indicat in ægro, id petit conſervationem, vel ablationem, ſui.* Res duæ in ægro tantum indicant; vita, & morbus, ut vidimus ad §. 1072. 1073.; cauſæ, ſequelæ, effectus, gradus, utriusque. Vita nunc ſui conſervationem ſi ſatis bona; ſui augmentum, ſi nimis debilis ſit, petit. Sine vita nil fit. Morbus aliena res vitæ inſidians, ejus interitum minitans, neceſſario abigendus.

2) *Quidquid in ægro deprehenditur ſecundum naturam, id conſervationem ſui ſemper requirit.* In homine perfecte ſano quidquid adeſt, ſecundum naturam eſt: ſi vel minimum hinc dematur, ægrotat parumper: ſi multum, ægrotat valide. Æger Tuus jam habet minus de conditionibus hominis ſani, ideoque ægrotat: quo plus illis conditionibus caret, eo major eſt ejus ægritudo,

Pa-

Patet hinc facile, id quod de his conditionibus bonis supereſt, ſumme eſſe conſervandum: quo enim plus demitur inde, eo pejus homo ægrotabit.

3) *Quidquid in ægro deprehenditur contra naturam, id ablationem ſui requirit.* Morbus cum omnibus ſuis ſymptomatibus eſt contra naturam, ergo eſt auferendus.

4) *Conſtat iis, quibus nutritur, corpus*: nam omne corpus, quod non nutritur, perit. Aër, cibus, potus inpediunt, ne pereat: ergo alimenta, per vires corporis ex non naturalibus naturalia facta, reparant ea, quæ actione vitæ a fluidis ſolidisque erant deperdita.

5) *Similibus conſervanda ſimilia.* Deficit in homine bilis; languet chylopoëſis; Medici eſt, ut inquirat in cauſam: ſanguinis inertia eſt cauſa: dat igitur homini huic medicamenta ſaponacea, amara; ſaponem venetum, aloën, myrrham, gentianam &c. ut 1) chylus melius ſubigatur, dividatur, præparetur: 2) ut ſanguini adſit materies, quæ vice fungatur bilis, ut debito ſtimulo illo gaudens, minus iners ſit; 3) ut reddito ſanguini vigore, ſecretio bilis denuo fiat. Verum, quum talis ſanguinis inertia ſæpe ſine ſolidorum laxitate non fiat, ſimul frictiones, motum corporis, medicamenta reſtituentia (corrigentia) hanc laxitatem, ut martem, corticem perruvianum, ſimarubæ &c. adhibeat, ut omnia reſtituantur in integrum, renata bile.

Mucus inteſtinorum eſt deperditus in dyſenteria: mucoſa adplicata ore, ano, ipſum locum defendunt. Diæta mollis, ſubpinguis ex rad. ſiſari, ſcorzoneræ, paſtinacæ; ex leguminibus farinoſis, & cerealium farinis; ex gelatinis animalibus, hunc deperditum mucum reſtituunt. &c. &c.

6) *Cauſa curans per remedia morbos eſt vita ſuperſtes*; remedia, nutrimenta, in vita languente non

præparantur, non adplicantur. Solæ actiones vitæ suscipiunt, mutant, præparant, adplicant.

Et propria cuique temperies: remedia enim generalia non sunt semper, sed sæpe, propria cuique: instantiæ copiosæ apud HIPPOCRATEM, v. c. *Epid.* 4. *p.* 1123., *p.* 1138..; 6. *p.* 1165. *p.* 1193. *&c.* & in praxi quotidiana, occurrunt.

Ergo causa curans per remedia morbos, est vita superstes, & propria cuique temperies. Temperies, diathesis, hominis efficit, ut vita superstes curans & eliminans morbum, potius illam partem, quam aliam, petat.

7) *Ergo, ubi æque urget indicatio vitalis & simul alia quælibet, erit tum semper satisfaciendum priori.* Cholera, morbus omnia sursum deorsumque ejiciens, indiget leni emetico: SYDENHAMUS provocabat eo in casu vomitum fatuo jure pulli, tepide adsumto: hæc indicatio est verissima naturalis. Sed simul dejectionibus & vomitu jam ita corpus est exhaustum, ut brevi timenda mors sit: pulsus est parvus omnino, sudor adest frigidus, pallet homo totus: ergo etiam indicatio vitalis indicat sui & conservationem & augmentum. Eo in casu indicatio vitalis, ex binis æque urgentibus petit, ut sibi fiat satis, præ alia. Hoc exemplum indicationis vitalis conparatæ cum naturali: videamus exemplum indicationis vitalis conparatæ cum animalli.

Homo ardente febri decumbens delirat: urget hæc indicatio animalis, ut fiat v. s. ex pede, quò alvus fiat laxa, & systema mesentericum simul plus capiat cruoris: at vero febris eadem intra 3. 4. dies hominem ita debilitavit, ut cor totum langueat, & ut pulsus sit parvus, calor inæqualis. Indicatio vitalis urget magis hic; unde v. s. non facienda, sed vires prius, si fieri queat, reparandæ.

8)

8) *Sed, ubi indicatio inpar ſimul urget, tunc ſemper erit ſatisfaciendum maximæ.* Homo eſt phreniticus & furibundus, eſtque jam per quatuor dies, ut vita opus habeat viribus ad coctionem. Verum phrenitidis vehementia ſpem coctionis mihi nullam facit & vires ægri videntur adhuc v. ſ. fere poſſe: hic poſtponitur indicatio vitalis, ut ſatisfiat animali. Si in cholera vires vitæ non detritæ, poſtponitur vitalis indicatio indicationi naturali.

9) *Juvantia & nocentia præcipue indicant.* Æger febri acuta laborans & ſumme debilitatus, accipit a ſuo Medico jura carnium, emulſiones, ut viribus crescat, ſed incaſſum: dolet Medicus, quod ad vires conlapſas nulla nutrimenta juvent; unde familiam periculi monet. Sequenti viſitatione videt naturam erectiorem, immo materiæ molientem coctionem. Gaudet ſummopere; ſed interim fatetur æger, ſe, quum vino carens ſemper ſit debilis, parum vini adſumſiſſe, naturamque inde penitus recreatam eſſe. Moroſus Medicus mortem minatur, ſi ita pergat, immo ſe non rediturum, niſi promittat religioſe, ſe fore obedientiorem. Homo territus torvi Medici minis abstinet a vino, relabitur in antiquam debilitatem & vel perit, vel metaſtaſes malas patitur, aliosve morbos. — Prudens Medicus notat, a vino adſumto naturam coctioni paratiorem: petit modo, velit æger abstinere a puro vino, ſed cum decocto hordei, vel panis, ſubinde tantillum ſumere. Sic pergit natura roborari & homo recuperat ſanitatem.

Ex obpoſito in caſu SYDENHAMI mutatio conſtitutionis epidemicæ efficiebat, ut qui in priore conſtitutione vomitus juverat, jam mortem inferret: a nocentibus hic indicatio ſumenda.

Re-

Regulam hanc dictator HIPPOCRATES optime ſemper commendavit. Hinc neſcius ſæpe, an ſudores, alvos, vomitus, conpeſceret tempore cruditatis, vidit modo, qua ratione id ferret natura : ſi bene ferebat, ſibi dimittebat; ſin minus, auferebat. In *libro de priſca medicina* docet, ex hac unica regula natam artem medicam totam.

10) *Contraria tolluntur contrariis*; nimiæ vigiliæ ſopientibus, ſopor nimius irritantibus; plenitudo nimia evacuantibus, κενεαγγεια replentibus; acida diluentibus, abſorbentibus, inmutantibus, alkalina, oleoſa empyreumatica acidis ſaponaceis; calida refrigerantibus, frigida calefacientibus.

11) *Natura gaudet conſuetis, ægre fert inſolita quæque;* ita, ut ſtricta diæta ſæpe noceat iis, qui voraces olim fuerunt, ſi in morbis primæ viæ multum adfectæ non ſint. Homines in noſocomiis a vulneribus aliquando non bene curantur, diætâ ſtrictâ; reduces ad familiam curantur cito, diætâ ſolitâ. — Homo ſemper farinoſis delectabatur; ſi in morbis magno feratur in ea deſiderio, concedatur aliquid, inprimis, ubi incipit paullulum convaleſcere.

12) *In maximis malis cito, & ſemel, tentanda ſumma remedia.* Sit ileus, hernia incarcerata, iſchuria &c.; ſunt mala, quæ dilationem non ferant, ita enim mors ſequitur: ergo omnia, quæ ars habet, ſimul & ſemel adhibenda.

13) *In mitiori malo ſenſim, & repetendo, danda remedia leniora.* In colica conſueta flatulenta non illico mercurius potandus datur, nec fumus tabа-

baci inmittitur intestino recto: ſunt mitiora hic propria; enemata, lenia purgantia, epithemata &c. levis nauſea forte ab inhibita perſpiratione, aut crapula, nata, non eſt illico vomitoriis obpugnanda: quiete, abstinentia, diluentibus, reſtituta perſpiratione, ſæpe curatur: ſi malum creſcat, ad fortiora deveniendum.

Juniores Medici ſæpe peccant adverſus hæc ultima duo axiomata: vel enim ſegnius maxima mala, vel nimis ſtrenue mitiora adgrediuntur. Bonorum principiorum uſus hunc errorem corrigit.

Axiomata nunc enumerata 13., quamvis ſimplicia, magnam in ſe doctrinam continent, & ſunt res per ſe veriſſimæ, quas unusquisque, quamvis non ſit Medicus, ita ſe habere, percipit.

INDICATIO VITALIS.

§. 1087.

Quum jam toties dictum fuerit, indicationem hanc prævalere cæteris, ideo totum *caput de* CARDIACIS dicatur illi; ſed hac *Inſtitutionum* pagina AUCTOR pauca præfatur *de viribus vitæ*.

§. 1088. *Vita* noscitur ex ſuis viribus: ſi vires omnino integræ, vita adeſt *maxima*: quot gradibus de-

declinant vires ab illa perfecta integritate, tot gradibus vita a maxima recedit versus *minimam.*

Vires illæ aliter nobis non innotescunt, nisi per effecta sua: in sano magna, perfecta; in ægro minora; quo autem minora, eo morbus periculosior; acutusne morbus fuerit, an chronicus.

§. 1090. Porro *functiones vitales* quid proprie sunt? sunt propulsiones humorum per vasa omnia, tum, qua decurrunt per varia cava & partes corporis; tum, quæ per viscera; tum, quæ per ipsorum vasorum feruntur parietes.

§. 1091. Ut fiant hæ nunc dictæ propulsiones, requiruntur humores, & vasa: in humoribus & vasis illis requiruntur conditiones aptæ singulorum. Humores oportet esse non spissiores, quam ut queant fluere per vasorum extremitates; nam ibi stagnarent; non fluidiores, aut undique transprimerentur: oportet, eosdem non esse pauciores, quam ut rite possint propelli; non oportet esse copiâ plures, quam ut conprehendi a corde & vasis possint.

In solidis opus est, ut habeant vim talem, qualis requiritur, ut massam fluidorum continuata actione propellant; liquida enim ipsa id non faciunt, quietura in æternum, nisi moveantur a solidis.

§. 1092. Hæc autem, nunc dicta, solidorum actio pendet a contractione fibrarum; (omitto ab HAENIO hic adlatam actionem solidorum, fibris conpositorum, harumque contractionem, in fluida; ex Physiologicis aliunde cognitam.)

CARDIACA ET DIÆTA ÆGROTI.

Vita *gradus* habet ſuos; in ſanitate perfecta, maxima eſt; in morbo minori minor; in morbo maximo, ad mortem nunc tendente, parva, dein minima, tandem nulla: a frigore quidem aliquid adhuc poſt mortem fibræ agunt, ſed id ad vitam aliquam conſtituendam non ſufficit. Cor ergo, arteriæ, ac cerebellum hic concurrunt ad hanc vitam conſtituendam. *Indicatio* itaque *vitalis* maxime indicat conſervationem virium cordis, arteriarum, & cerebelli. Quomodo id fiat, præſenti capite nunc examinandum.

§. 1095. *Quum vero cor &c.* ex pulſu enim vires maxime metiuntur Medici; unde de ſtatu cordis primo judicant, eamdemque ob cauſam vocant remedia, vitam languentem reſtaurantia, *cardiaca*, barbare *cordialia;* qua voce nemo bonus Latinus unquam utitur.

Proprie tamen *cardiacum remedium* ſignificat id, quod vires cordis excitat, eoque ſenſu hoc capite ſumitur. Notandum vero, quod uſu ſic receptum ſit, ut vitalia proprie remedia, in reſtrictiori ſenſu, ſint

dicta

dicta *cardiaca*; quia cor præcipuum inſtrumentum, quo vita continuatur.

§. 1096. *Varia quidem &c.*; nam debet ex indicatione patescere, quodnam genus cardiacorum in dato quovis caſu adhibendum.

(Omiſi hic denuo §§. 1097—1116 expoſitionem, nullis difficultatibus ſeptam; ne inmenſum excrescat ſermo.)

PROPHYLAXIS THERAPEVTIKE.

Methodus medendi, diviſione antea facta, primo adnitebatur vitam conſervare, qua ſine reliqua medela nihil; 2). morbos prævertere, eosque veluti in ſemine ſubfocare; 3) morbos jam natos tollere; 4) ſymptomata nimia morborum peculiari cura mitigare, & morbis incurabilibus ſaltem aliquod adferre medicamen; id eſt *palliare*.

Primam partem methodi medendi abſolvi; *alteram* nunc explicandam adgredior.

§. 1116. Morborum cauſas nunc delere, antequam per ætatem in morbos adolescant, jam eſt animus.

mus. Sunt, ut scitis, variæ, de quibus in tota Pathologia (Ætiologia Pathologiæ) actum. Sed considerantur hic potissimum causæ morbi, qui sine causa procatarctica accedente morbos faciunt.

Mala conformatio corporis hic primo consideranda venit: nata hæc vel a gravidæ Matris imaginatione (de qua vero multa sane dicenda forent; ut in universum adsumi plane nequeat —) vel inprudentia obstetricis, vel neglectu Nutricis, aut Custodis, de quibus omnibus, quomodo emendanda, dictum partim in Ætiologia, partim in *morbis parturientium ac puerperarum.* (*) Sunt & tales a rachitide, a casu, a prava consuetudine; quibus fit, ut corpus difforme fiat in structura sua: unde intus locata viscera, vasa, nervi, glandulæ, turbantur in situ, actione. Si maneant hæc, asthmata, epilepsias, fatuitates, alios morbos, temporis lapsu producunt.

2) Considerantur hic causæ cavitatis vitiatæ, & quidem primo cavitatis auctæ; ut est anastomosis, diapedesis, diairesis, diabrosis: deinde cavitatis inminutæ, per emphraxin, stenochoriam, thlipsin, symphysin, synizesin.

Hæc porro classis altera causarum morborum est exposita *cap. de morbis organicis.* Quoad curam, si externe pateant, chirurgicam manum, si internæ, medicam opem postulant. Porro quomodo interna illa vitia emendanda, tota Symptomatologia, & Semeiotice docuit. Obstructiones, inflammationes, hæmorrhagias varias, quomodo curemus, ibidem vidimus.

3)

(*) Quos in peculiari Tractatu edam. *De* Wasserberg.

3) Classis talium causarum per se morbum facientium sunt omnia, quæ premant, distrahant, laxent, dissolvant ligamenta, aut coërcentes membranas: unde luxationes, contorsiones, herniæ, prolapsus: de his quoque actum *cap. de morbis organicis.*

4) Classis conprehendit omnia, quæ urant, secent, ictum inferant, pungant, rodant, distendant, contundant: de his autem longe lateque egi *cap. de vulneribus & contusionibus.*

§. 1117. Tales igitur causæ hærentes in partibus firmis majoribus, sensui patentibus, aut saltem detegendis, requirunt sui ablationem per artem chirurgicam: quo & scirrhi, cancri mammarum, &c. referendi; sunt quidem morbi per se; sed hominibus cætera sanis fiunt tandem causæ morbi universi corporis, & mortis.

Auctores chirurgici, qui hic nominantur post tempora, quo BOERHAAVE hunc librum scripsit, habuere egregios discipulos, qui tradita a suis magistris fideliter coluerunt, inventis auxêre novis, apud omnes fere nationes, ac maxime, quod fatendum est, Gallos. Collectiones publice editæ hoc testatum faciunt. (Facile patet, inpossibile plane esse, ut hic vel minima pars virorum celeberrimorum, qui circa Chirurgiam, sensu latissimo consideratam, artem obstetriciam, ac doctrinam ophthalmiatricam bene meruerunt, hasque artes saluberrimæ partes inventis auxerunt novis, hic nominetenus solum adducatur: suadeo itaque omnibus, qui horum cognitionem quærunt, ampliorem, plus, quam vulgo creditur, utilem ac necessariam, legant relegantque *Bibliothecas chirurgicas*, magno labore congestas, *Cel.* HALLERI, & quæ nuper *Vin-*

Vindobonæ ex *officina Trattneriana* prodiit, *Cl.* DE VIGILIIS.)

§. 1118 *Si vero in interioribus hæſerunt eadem, aliis remediis, licet in operatione ultima ſimilibus, ſunt obpugnanda*, in *operatione ultima* omnia ſimilia ſunt, intera, externa; nempe ſive per artem chirurgicam externa, ſive per artem medicam interna, petunt ſui ablationem: ergo remedia interna externaque, auferendo cauſas, ſunt ſimilia.

Hic nunc ſolventia concretum, ſolutum auferentia, remedia, conveniunt, ſi malum ſit curabile. Scirrhos, ſcrophulas, aliosque glandularum tumores, ars per interna remedia aliquando (frequentius) (*) feliciter curat. Anaſtomoſes, rexin, diapedeſin ſanat per lenia adſtringentia, roborantia. Obſtructa vaſa per emphraxin, ſtenochoriam, thlipſin, curat per evacuationem humorum, per remedia deobſtruentia. Humores ſolida lædentes, & ad morbos disponentes, pro vario genere acrimoniæ, ſpiſſitudinis, tenuitatis, ars medica per interna curare novit ſpecificis obpoſitis; ut toties in ÆTIOLOGIA viſum, & ut mox patebit in *indicatione curatoria corrigente fluida* ad finem hujus Tractatus.

Inter quæ quum venena ſint primaria, primo de his agendum erit. Venenorum hiſtoria, neceſſario in Medicina tradenda, huc refertur. Eſt venenum cauſa infinitorum & lethalium morborum; quæ cauſa ſi

---

(*) Ingratus ſane ac injurius forem erga tanta merita *Inl. L. B. de* STÖRCK, niſi hoc addidiſſem. *De* W.

ſi illico queat auferri, corpus a morbo & morte præſervatur; ſin minus, violenter ægrotat & paſſim moritur: ergo de his agendum.

ANTIDOTA.

§. 1119.

Caput hoc vocatur de *Antidotis*; ſive de *remediis agentibus contra venenum illudque enervantibus*.

Venenum vocatur omne id, quod vel ingeſtum, vel adplicatum corpori, præſertim humano, (rationem non video, cur ad corpus humanum reſtringi deberet;) illud adeo mutat, ut vita eidem ſuperando inpar, morti ſubcumbat, (aut vita maximum incurrat periculum.)

Venena velocia ingeſta vel adplicata: ingeſta, v. g. dum napellus, dum arſenicum &c. ore adſumtum fuit; *adplicata*, dum ſaliva canis rabidi, venenum viperæ, cuti externæ, vulneratæ adplicatum eſt, vel dum halitu tantum inſpirantur, v. g. vapores cauſtici, ut in grotta del cane Neapoli, ut in vapore, aut fumo ceſpitum (Torff) aut carbonum, incluſus homo ſubfocatur; ut per ſpiraculum dolii odor vini actu fermentantis hominem occidit. (Etſi HAENIUS

hæc

hæc omnia exempla ad unam communem classem reduxerit, hodiernæ Chemiæ luce instructus ignorare tamen nequit, quantum inter varios vaporum species intercedat diversitas: legendus hic inprimis, præter multos alios, qui hac super re bene meruerunt, Viros celeberrimos, *Inl.* MACQUER, *Dictionnaire de Chymie*, *Art.* GAS.)

Venena hæc vel velociter occidunt, vel lente: velociter v. c. arsenicum, Mercurius sublimatus corrosivus; (dosi sufficienti data) lente v. c. plumbum, stannum &c.

Notus fuit sæculo præcedenti *pulvis* dictus *successionis*, *poudre de succession*, qui diabolica arte ideo excogitatus, ut in tempus præfinitum homines interimerent, pro varia ejus præparatione & dosi, quique a femina Principe, quam ob familiæ gloriam nominare non licet, datus eum in finem fuit; sed, severa inquisitione a LUDOVICO XIV. instituta, penitus exstinctus & oblivioni traditus est. Occasione hujus nefandæ historiæ inpulsus fuit BOERHAAVE, ut examinaret omnia venena, & conderet hoc caput, quod posthac his Institutionibus inseruit.

SYLVIUS in vita HEURNII, primi leydensis in Medicina Professoris, narrat similia. Nobilissimus Dominus de NOORTCARMES, ab Hispanis quibusdam veneno potionatus in virulentum tædiosissimumque icterum inciderat: ipse & causam morbi sui noverat, & inmedicabile malum esse sciebat: ut tamen lenimen haberet, convocavit multos Medicos famosiores; sed, ne irritus esset effectus consultationis, singulos seorsim audivit, & consilium notavit. *Joannes* autem HEURNIUS, ut junior, postremus ingressus est. Symptomatibus ille intellectis, certisque indiciis captis, deprehendit, ictero ipsum laborare, patriæ nostræ inso-

lenti, ſed Italiæ frequenti; nam plures ſimiles caſus ibi viderat; nimirum virulento a veneno hausto; unde gubernator mirabatur, ſolum juniorem omnium veram cauſam divinaſſe. Lenta vi veneni tandem nobilis vir ceſſit fatis.

Sunt vero venena eadem vel velocia, vel tarda, prout dantur. Arſenicum magnâ copiâ occidit brevi: ſed pauca copia non quidem tunc occidit, ſed corpus miſerum reddit, crura aliquando reſoluta &c. FORESTUS *l.* 18. *c.* 28. in *ſcholio* exempla habet hominum, qui per annum, qui per duos, qui per plures ſupervixerunt annos, Habet etiam hiſtoriam familiæ, ubi trium nobilium divitumque fratrum is, qui natu minimus, arſenicum in vini dolium conjecerat; unde, quum longo tempore bibiſſent, demum cœpere doloribus ventriculi & intestinorum adfici. Videtur tunc arſenicalis labes plus ſoluta fuiſſe: qui apud ipſos pranſi, cœnative, ſimiliter. Tandem dolorem pungentem ad ventriculum & ſitim inexplebilem experiebantur, demum febres putridas: horum tres mortui ſunt. Inventum arſenicum cruſtas formaſſe ad fundum cadi.

Igitur venena vel velocia ingesta, adplicata, cauſæ morborum facta vi propria, vel corruptione prius inducta partibus infectis, indicant

1) *Cauſæ venenatæ ablationem*: hæc quinque ſeq. §§. explicabunt.

§. 1120. *Igitur primum horum quinque ſic fit.*

Cauſa venenum ſpargens atque communicans corpori, vel atmoſphæræ immiſcens miasmata, vel corpori jam adplicata illi miasmata inſpirans, ſi ſenſibilis eſt & cognita, facile aufertur 1.)

α) Tol-

α) Tollendo rem venenatam & quidem inprimis eam flammis vivis, magnisque conburendo; eſt ſæpe res inviſibilis, effectu modo cognoſcenda. Erat apud Batavos puteus ingens, latus, profundus, in quem a longa annorum ſerie omnes adjacentis urbis & pagorum omnis generis ſordes injiciebantur. Naſcitur per certos ventos contagioſa febris ardens cum maculis purpureis. Poſt multa in vanum adhibita incipiunt cauſam peſtis detegere, & obplent voraginem: peſtis ſiſtebatur, nec redivit.

VIRGILIUS in peſte animalium *Georg.* 3. narrat, peſtim jam omne genus animalium adficere, ipſasque aves, contra remedia data, morbum fieri ferociorem; MELAMPUM cæteroſque Medicos jam ſpem deponere omnem, immo ab animalibus peſtis ſpeciem in homines tranſire.

„ Balatu pecorum & crebris mugitibus, amnes
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem atque adgerit ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat carnis uſus, nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera; nec telas poſſunt adtingere putres.
Verum etiam inviſas ſi quis tentaret amictus,
Ardentes papulæ atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde morante
Tempore contactus artus ſacer ignis edebat. "

Ita tempore peſtis conburendæ ſunt veſtes peſte mortuorum; quod tamen avaritia deteſtanda prohibens malum propagat.

Eſt præterea aliud hic notandum; bonus BOERHAAVIUS acriter ſemper invehebatur in morem Batavorum, qui cadaveribus templorum profunda replent, laudabatque V. V. & multarum gentium adhuc vigentem morem, cadavera conburendi. (*) Certe peſtis tempore foret utiliſſimum: jam vero ſpirat per pavimenta templorum cadaveroſus fœtor, vivos inficiens, & tempore peſtis tetro halitu peſtim communicans.

(*) Unde non ſat laudanda mandata Principum, ſepulturam intra ambitum urbium, templorumque prohibentium, Legenda hic inprimis bene elaborata Diatribe *Cl.* HABERMANN, ante paucos annos *Vindobonæ* edita, *de ſalubri ſepultura.*)

β) *Aërem corrigendo, qui miasmata defert: quod fit optime vaporibus optimis rerum accenſarum, vel calefactarum, quæ obpoſitam habent vim veneno cognito. Ut in peſte, deinde in causticis alkalicis halitibus putridis conducunt fumi aceti.* Ait SORANUS in *vita* HIPPOCRATIS. „Quin etiam quum in Illyrios, Paeonas, & Barbarorum regionem peſtis ingrueret, earum gentium Regibus rogantibus, uti ſeſe ad illos conferret, a Legatis edoctus, quinam illic venti ut plurimum perflarent, illos, re infecta, dimiſit. Quum vero recta conjectura judicaſſet, morbum in Atticam perventurum, id quod futurum erat prævidens, tum urbium, tum discipulorum curam ſuſcepit." — PLINIUS vero *l.* 7. *c.* 37. deſcribit eamdem

dem historiam, & ait, ideo Legatos Illyriorum Pæonarumque re infecta dimisisse, quum, qua parte venti illas regiones intrarent, ab illa nulli montes essent, quorum inter angiportum ventus ad civitates ferretur. Regionem vero atticam, quum per montium angiportum ventus ab illa parte, peste adfecta, adflaret, duo erant remedia: cogere 1) ventum, ut non posset intrare regionem atticam, nisi supra ingentes ignes, diu noctuque accensos, ad partem illam regionis, quæ erat ante angiportum. Ignis quum infectiones aëris alias lustrat, sic etiam potest lustrare aërem pestiferum. 2) Obplendo illam inter duos montes angustiam, per quam ventus intrat. Quum enim miasmata juga montium non transirent, sed depressius in atmosphæra hærerent, æquum erat hoc consilium, pestem averruncandi, quo aditus aëris pestiferi per angiportum inter montes penitus obcluderetur: ut aër nullus posset ultra adflare, nisi supra montium cacumina, ad quæ nunquam adscendunt miasmata.

Verum, animadvertit SYDENHAMUS, *Sect.* 2. *c.* 2., aëra pestiferum per se non solere pestim generare, nisi 1) aër in ea regione antea existens, aptus sit ab aëre pestifero adflante miasmatibus adflatis suscipiendis; 2) nisi adsit commercium aliquod aut hominum peste adfectorum, aut mercium, aliarumve rerum in aliis pestiferis locis infectarum. Alias enim non adsequor, SYDENHAMUS ait, quî fiat, ut in eodem cœli tractu, dum unum aliquod oppidum peste gravissime adfligitur, aliud, non longe dissitum, omnem commercii necessitudinem cum loco contagioso caute inhibendo, prorsus inmune se præstiterit. Quemadmodum non ante multos annos pesti, per universam fere Italiam inmaniter grassanti, Magni Ducis cura, atque prudentia, aditum in Hetruriæ fines penitus interclusit.

Ergo & aër emendandus, & ipſæ res peſte adfectæ.

Egregius Phyſicus HALES dedit anno præcedente Tractatum de optima methodo lustrandi res, naves, homines, Smyrna cum peſte in Europam venientes; ubi præcipua intentio eſt, ſulphuris fumo omnia perluſtrare.

Contra HALESIUM ſcripſit *Dale* INGRAM, Chirurgus & Embryulcus, experientia ſe noſſe, mercaturis, navibus, & hominibus, peſtem ex loco in locum non differri, ſed aëre auſtrino, humido; peſtem iterum pelli aëre ſicco, frigido: aërem porro illum humidum auſtralem eo aptiorem eſſe ad peſtem generandam, quo ſordidiores ſint civitates & regiones; eo ineptiorem, quo regio nitidior; hinc, ex quo poſt ultimam peſtem londinenſem urbs multum renovata & copioſiori aqua irrigata fuerit, peſtem, olim tam frequenter reducem, hactenus nondum conparuiſſe.

Tamen contra hanc ſententiam eſt 1) experientia omnium ſæculorum, ubi peſtis viſa eſt tali navium contagio inrepſiſſe, & ubi bonæ cautelæ habitæ, ſecluſam eſſe: 2) aliud argumentum petitur contra hanc ſententiam, quod gens batava, nitidiſſima a ſæculis fuerit, aquis ubique inrigata, & quod tamen medio elapſo ſæculo peſtis diriſſima ibi loci graſſata ſit: 3) ipſa Hetruria, ideo a peſte libera, quod nullum cum Vicinis commercium habuerit, abunde confirmat, minus adhuc ab aëre, quam a commercio hominum & mercium peſtim cum aliis regionibus conmunicari.

Sulphur, Antiquis dictum τὸ Θεῖον, lustrandis rebus infectis optime conducit. Pulvis pyrius accenſus commendatur maxime, conſtans ſulphure, nitro, carbonibus. DIEMERBROEKIUS laudat etiam fumum tabaci; immo tabaci Mercatores, ob atmoſphæram vapore

re tabaci in ædibus femper repletam, pefti minus obnoxios hæfiffe, addidit; quæ tamen experientia non omnino probata in Belgio fuit. Peftis HIPPOCRATI merito τὸ Θεῖον eft, quafi aliquid divinum & inconprehenfibile An ideo fulphur fic etiam vocatum, quod adeo proficuum in pefte?

Acetum exfpirans, ubi calefit, acidum fuum, egregius quoque aëris luftrator, ubi in aëre aliquid quod in putredinem vergit, unde copiofus fit ejusdem ufus. Spiritus falis quoque. Sal marinum in fartagine pofitum crepat & fpiritum falis diffundit. (Inconcinna fatis hæc foret methodus, acidum falis a bafi alkalina fejungendi. —)

Optimum eft, ut Medici eo tempore indufia vestesque omnes quotidie luftrent tali vapore; fed ille fulphuris adhuc præftantior eft; ut aceto madefaciant pulfus ægrorum, antequam explorent; ut muccinia eo tempore aceto madentia fub naribus ponant; ut aceto & aqua fæpe os colluant; utque adfuescant exfpuere falivam, aliter deglutiendam, dum funt in ædibus infectis. SYLVIUS, qui ter pefti interfuerat incolumis, mane fumebat unciam unam aceti pane intincto: fic diutius manebat in viis primis. Si mane effet oblitus, vesperi capite dolebat. Vide ejus *Tractatum de pefte*, fub *finem operum*.

Si vero alicubi vapores acidi caustici disperfi per atmofphæram morbos faciunt, vapor alkalinus eft conciliandus. BOERHAAVE femel methodo helmontiana fpiritum fulphuris parans & utcunque minus fibi cavens, fuit ejus vapore fere fubfocatus, contracto pulmone: præfto mox erat fpiritus falis ammoniaci, quem naribus infpirans brevi a conftrictione liber fuit.

Diabolico confilio ars inventa eft, qua pulvis inpalpabilis & præ paucitate invifibilis in libro, in epistola

tola ponitur; ut, qui aperiat, mox moriatur: unde publica lege ſemper cautum, ut litteræ omnes primo ſulphureo fumo bene inprægnentur.

γ) *Aërem mutando, diſſipando, renovando, per ventum arte factum, inprimis ſi ſimul per ignes magnos accenſos transmitti queat, arte hippocratica;* ſi cogatur aër, qui per latam aperturam inter montes flabat, nunc parte obpleta per angustiam adflare, & luſtretur magnis ignibus, dum per illam viam celerius ire cogitur; diſſipat priorem, ipſeque purior illi ſubſtituitur. (*)

(*) Aërem peſtiferum producunt multa:

1) Aër incluſus, non renovatus, multorum hominum in noſocomiis, in carceribus &c.; in locis, ubi milites ſunt in *Cantonirungsquatieren* tempore hyemali, ubi aër non poteſt apertis fenestris renovari, & tamen 50—100. in parvo loco ſimul decumbunt.

2) Ubi poſt magnum prælium corpora non ſepulta in campo diu jacent.

3) In Noordhollandia a balæna in littore putrescente: ita Venetiis a pisciculis in littore maris adriatici putrescentibus.

4) In urbibus diu obſeſſis, ad quas ex agro confugêre innumeri homines, & pecora, & in quibus duplo, triplo numeroſiora præſidia, quam alias eſſe ſolent. Locantur ibi multi in parvo ſpatio, & deſunt demum herbæ recentes, immo & omnia neceſſaria, ut noxia quæque adhibeantur ad alimenta: accedit numerus mortuorum, quia jam omnes in urbe ſepeliendi, ubi vix ſpatium bene illos ſub terram defodiendi &c.

5) Ab aquis corruptis, ſtagnantibus.

6)

δ) *Eum fugiendo, vel ad alteram partem montium altorum transeundo*; fugere longe inde consultum est; nisi montes adsint, qui alti satis retinent aëra infectum, qui in magna altitudine nunquam infectus est; & tunc juvat modo transire post illos montes.

2)

---

6) A frumento corrupto.

7) Ab animalibus mortuis, & lanionum sordibus copiosis in cloaca putrescentibus, & diu retentis.

8) A putrefactione etiam vegetabilium exempla sunt: pestilentiales febres adscriptæ putrefactioni brassicæ copiosissimæ.

9) Apud PRINGLE, *de morb. castrens. Part. 3. c. 7.*, ultra 40. Judicum, Adsessorum, & aliorum, qui ad Judices pertinent, moriebantur, dum anno 1750. post dictam rebellionem carceres essent obpletissimi & hi homines misere detenti tunc coram Judicibus deberent conparere.

BACO VERULAMIUS narrat plurimos mortuos, dum occasione rebellionis sub ELISABETHA dies judiciales Oxonii habebantur anno 1577. Incarcerati hi producti aërem ita inquinabant, ut Oxonii ultra 300 morerentur, & ultra 200 ægroti inde deportati extra civitatem moriebantur.

10) Sordities nimia urbium & ædium: unde ajunt, pestem nunc minus sævire, quod mundities major. *De H.*

(Latius hæc omnia persequutus fui in dissertatione germanica circa varias infectionis aëris

spe-

2) *Tollendo, vel corrigendo, id materiæ venenatæ, quod corpore jam ingeſtum, vel & adplicatum eſt*; VIRGILIUS *Georg.* 3., ubi enarraſſet remedia, quæ locis contagio adfectis, ovium in peſte, paſtores adplicabant, ait:

„ Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat; & meliora Deos ſedet omnia poscens. "

Vel, ſi id non poteſt, curcurbita ſcarificata, & muria ſalis marini, aut ammoniaci, aut aceto; aut cantharidibus adplicatis locum tenere manantem: ſi vero ingestum ſit venenum, agendum, ut poſtea dicetur.

§. 1121. *Venenum ipſum præſens cognitum corrigitur adplicatione talium, quæ valent inertes reddere illas ejus qualitates, quibus nocet corpori;* ſed venenorum hiſtoria inperfectior ignota nobis multa venenâ reliquit, & mirum non eſt, venenorum inperfectam obſcuramque hiſtoriam eſſe, quum tam miræ naturæ ſint. Venenum peſtis adficit millenos in civitate homines; equi, boves, oves, canes, optime valent. In peſte boum miſerrima homines bene valent cæteraque animalia. In ultima illa diriſſima peste bovilla in Hollandia decies vidi cum 20, 30, adfectis bobus rusticos ponere etiam ſuos equos: vidi porcos comedentes in ſtabu-

ſpecies, diario erudito Vindobonenſi *Realzeitung* ante paucos annos partim inſerta; ſeorſim auctius edenda.)

bulo omnes quisquilias, vidi oves eodem in ſtabulo cum bobus adfectis & morientibus, & tamen omnia illa animalia ſana manebant. — Sunt venena, quæ ſemper ignota manent; licet inde plurimi pereant: & ut inter bruta, ſic & inter homines ſunt. Immo ſunt venena, quæ nationes quædam norunt, ſed non detegunt. Dixit mihi Gubernator inſulæ ſurinamenſis, quæ, in India occidentali ſita, ad Batavos pertinet, ſe centena exempla vidiſſe talia; Negros dictos, ſeu angolitanos ſervos, quorum millenis indigent, tum ut ipſis Europæis miniſtrent, tum ut ſaccharum & coffeam colant, unde præcipui reditus coloniæ exſurgunt, habere mira venena. Gubernator fuerat cum familia tota in horto. Servi angolitani noverant ipſius filiæ venenum dare, unde domum redux ad limina paternæ arcis efflavit animam. Capti ſervi ſunt, ſed nullis tormentis naturam veneni indicare voluerunt. Habet illa angolitana natio hoc in arcanis, quo ſemper vindicent ſe a Chriſtianis europæis. Id modo ſcitur, quod habeant venena ſubtiliſſima, quæ inter ungues recondunt; adeo parum requiritur ad necem, & interea dum pocula aqua mundant, vitro adfigunt; qui ex illo vitro bibit, certo moritur: hinc ait *Textus*

§. 1122. Quæ 1) in multis venenis hactenus vix noscuntur, niſi deleteria tantum facultate, vix patente, niſi per ſolam mortem *infecti*; ita venenum peſtis eſt; nemo novit, quid ſit, in quo ejus conſtet natura. KIRCHERUS, HARTSOEKERUS, conati ſunt, infectis hoc tribuere, quæ certis temporibus in aëre generata, eſſent hominibus deleteria. Verum, hæc gratis dicuntur, non demonſtrantur. Ex cita putredine hoc deducunt, ex virtute ſulphuris & tabaci in peſte & contra nota quævis infecta; verum, una

res

res poteſt eſſe utilis contra plures res alias; quæ res aliæ non ſunt idem, ſed diverſæ.

2) *In aliis deprehenduntur per mirabilia, & vix explicanda, effecta*; ſeps mordens hominem mox in putrilaginem vertit ejus membranam adipoſam totam: dipſas mordet hominem & homo perit ſiti: anguis eſt africanus, dictus hæmorrhous, quo hominem mordente ſanguis per intestina, per nares, per ductus ſalivales de corpore effluit. Quis talia explicabit?

3) *In nonnullis per effecta in aliis morbis occurrentia;* ubi nempe venenum facit inflammationes, ſubpurationes, gangrænas, ſphacelos: ita vitrum antimonii, mercurius ſublimatus corroſivus; vel ut ignis omnia crispando & deſtruendo, vel coagulando humores, ut ſpiritus vini, oleum vitrioli, vaſis infuſa &c.

4) *Denique in quibusdam intelliguntur a priori, quod ajunt, dum, cognita veneni natura, facillime providentur;* ſic noſco, v. g. a priori, quod pulvis adamantinus, non nimis tritus, ſemper ſpicula gerens indomabilia, datus homini, ſeſe ubique infigat, inſinuet, & millena parva vulnuscula faciat.

Angolitani deprehenſi fuere etiam hoc veneno in ſurinamenſi colonia Batavos interemiſſe: ſumſerant barbam animalis tygridis, eamque in minutal tenuiſſimum verterunt, ut fere inviſibilis eſſet. Hoc experti minus agere, quando ventriculus bene repletus, quam ubi vacuus, dant cum primis cibis. Eſt rigidus ille pilus & quantumvis parvus & minutus, inſinuat ſe in tunica villoſa & magis magisque per motum horum viscerum infigitur altius, nullis remediis reſolvi poteſt, & multis cum anxietatibus mortem facit. Scelesti hi homines etiam ſumunt pilos humanos, quando in quibusdam, maxime ad barbam, vel aliis locis, ſat rigidi ſunt.

Cer-

Certe talia novi a priori, quid ſint effectura; ad hæc porro quatuor poſſunt omnia genera venenorum referri.

§. 1123. *Priora* §. 1122. *No.* 1. *dicta nocere toti ſubſtantiæ hactenus indicant adcurate obpoſita remedia, æque parum intellecta, ac illa venena quoad ſcientiam effectus;* terminus ſcholæ galenicæ, *nocens toti ſubſtantiæ,* cujus natura ignoratur: ignoratur ſpecifici antidoti ejus natura quoque paſſim. Narrant, viperæ venenum punctu, vel morſu inflictum curari, inpoſita carne contuſa viperina: venenum ſcorpionis inpoſito oleo ſcorpionum; omne fere genus veneni domari a bufone in pastillos redacto & amuleti inſtar ad corpus gesto. Si hæc vera eſſent, tunc actionem antidoti æque parum intelligeremus, quam eam veneni.

Quæ, ſola experientia cognita ex hiſtoria venenorum peti debent; ut dixi, nam multa ſunt æque venena, quam priora.

§. 1124. *Secunda* §. 1122. *No.* 2. *dicta obeſſe qualitate occulta, ſimiliter exigunt remedia mira, ſpecifica dicta; vix niſi mero caſu invenienda, in hiſtoriam venenorum referenda, inde petenda;* in priori claſſe v. g. peſtis adfligit; ignoramus & naturam veneni & modum agendi, dum primo inficit & illico occidit. In hac ſecunda claſſe ignoramus quidem veneni naturam, unde V.V. ajebant, *occulta qualitate* agere, verum ſcio, quid primo fiat. Mordet dipſas hominem, perit morſus ſiti; anguis hæmorrhous mordet ac homini ſanguis per omnia loca corporis exſudat: novi ſaltem plus, quam in peſte noveram, nempe venenum hoc morſu inprimi corpori: ſed æque parum, quam

in peste, novi naturam veneni: antidotus, si inveniatur, forte æque ignotæ naturæ nobis erit.

§. 1126. *Tertia* §. 1122. *No.* 3., *antequam interimant, dum effectus prius morbosos producunt, quibus ita corrumpitur fabrica corporis, ut in certis morbis cognitis, requirunt, ut &c.;* si venenum nempe producit primo morbum aliquem notum, & eo morbo tandem perimit, remedia adhibenda sunt illi morbo propria. Vidimus v. g. in *No.* 2., quomodo dipsas mordens hominem eum siti inexplebili perimat: ponam hominem illum in balneum tepidum aquæ & lactis, ut vasa inbibentia absorbeant tantum humidi, quantum possint: etiam dabo ipsi aquam cum aceto, roob sambuci, ribesiorum, oxymelle, spiritu salis, vitrioli, bibendam omni momento; enemata similia, dosi unciarum octo, omni quadrihorio adplicabo.

Si hæmorrhous hominem vulneret, ut undique sanguis perpluat, video, dua hic fieri, 1) illico resolvi sanguinem a spissitudine debita in tenuem ichorem; 2) laxari forte, ut circa mortem in aliis morbis, ultimos vasorum sphincterulos. Inplebo corpus aqua, in qua tantum spiritus vitrioli, quantum sine læsione ferri possit, methodo SYDENHAMI, ut sanguinem dissolutum conpingam, ne diffluere undique pergat: immo & conabor, cortice peruviano nimiam humorum tenuitatem emendare.

Si seps, hominem mordens, putredinem conciliet panniculo adiposo, inplebo eum, ut priorem; at vero in balneum simile totum inmittam, & extra balneum fomenta similia toti circumdabo corpori; quum pariter cortex peruvianus ad gangrænam adeo bonus, dabo illico.

Dixi,

Dixi, *No.* 2., ignorare nos naturam veneni dipſæ, hæmorrhoi, ſepis, adeoque, ſi inveniretur ſpecificum antidotum, ejus forte naturam nos quoque ignoraturos. Sed hic *No.* 3. oſtendit *Textus*, quando non adſunt antidota nota, artem tamen aliquid valere, ubi venenum, naturâ nobis ignotum, edat morbum aliquem, cujus in ſymptomata agere quidquam poſſumus.

Ignotum venenum agit per dysenteriam: in ſquillis marinis, hac lege multos occidentibus, cura erat felix per ingentem copiam aquæ, lactis, olei, interpolato nonnunquam opio. In veneno mytilorum, ſi quandoque violentum ſit, eadem adhibeatur cura.

Si venenum maculas rubras, aut petechias faciat, dant ſudorifera, ut expellatur foras: ſi videam v. g. in peſte maculari homines hac methodo paſſim perire, imitabor SYDENHAMUM: extra lectos ducam ægros liberum in aërem, inpleboque aquoſis & ſpiritu vitrioli; vel, quod uſu probatum vidistis in vere malignis morbis, cortice peruviano.

Si venenum faciat carbunculos, anthraces, bubones, agam maturando & materiem foras eliciendo.

§. 1126. *Si cognoscuntur venena adplicata, vel adplicanda &c.*; novi v. g. hominem adſumſiſſe unciam unam olei vitrioli; dabo illico huic uncias duas, tres, olei tartari per deliquium, aqua mistum; nascetur ſal tertium, neutrum, tartarus vitriolatus; quod mox tunc ingenti aquæ copia diluam, ut continuo aquæ potu tartarus vitriolatus de corpore exeat, & in ſanguinem intrans non noceat.

Sumſit homo drachm. ſem. merc. ſubl. corros., dabo drachm. ſem. aut drachm. un. ſal. pur. tart. cum pauca aqua: acidum ſublimati (muriaticum) jungetur

cum ſale alkalino in tertium ſal (digestivum SYLVII,) & mercurius fiet innocuus.

Verum in his caſibus deberem eſſe certus, quod homo adſumſiſſet tale venenum; ſi enim ſuſpicor tantum & non ita eſt, tunc erit meum oleum tartari per deliquium, ſal tartari meum, venenum per ſe ipſum in viſceribus ejus.

Talia antidota cito adhibenda ſunt; nam ſi prius venenum jam deſtruxit partes, ſero venimus.

§. 1127. *Unde cernimus &c.*

§. 1128. *Atque ex illa habita indicatione* (1127.) *ſcitur remedii correcturi materies*, an debeat eſſe acida, vel alkalina &c.

Præparatio; ut pauca primum aqua diluatur, non multa; ne antidoti vis debilior fiat.

Doſis; ſi grana pauca veneni adſumta, etiam antidoti ſit doſis pauca; ſi enim plus dedero antidoti, erit id plus venenum per ſe: ſi minus dedero, mutabitur veneni, prius dati, pars; pars non mutata perget ut venenum agere. (Cur non adduxit hic HAENIUS effectum redundantem ex binorum venenorum conflictu? adtendendum autem, inprimis dum debilia ſunt, aut adfecta viſcera, eſſe & ad hunc ſatis patet vel ex ſalutari illa in ſedando vomitu luctantis cum ſale alkalino acidi efficacia.)

Adplicatio; ſi in ventriculo hæreat venenum, ore; ſi in ventriculo & inteſtinis, ore & ano remedium adplicabo. Contigit in turri londinenſi, ubi captivi politici detinentur, ut captivo nobili enema injiciendum eſſet. Injiciunt ex odio, ut illum perderent, clyſma aquæ fortis. Cogitate, quot illico dolores, quot ille expertus ſit ſpaſmos. Medicus turris accitus & cauſæ igna-

ignarus theriaca & opio conatur mala ſopire; ſed moritur captivus. Si ille ſciviſſet cauſam, adplicatio facienda fuiſſet enemate liquoris alkalini, ut acidum vitrioli & nitri (ergo aqua fortis conponi debet acido *vitrioli* & nitri? —) ex aqua forti in alkali traheretur; ſeu potius enematibus pluribus oleoſis, & potu copioſiſſimo continuo olei.

Moderamen; ſi postea, nimis ſero intelligeremus multo minus veneni eſſe adſumtum, quam in principio dicebatur, & videremus jam nostram nimiam doſin inſtar veneni agere; eſſet prioris veneni addendum aliquid, ut veneni ſecundi, pro medicamento dati, vim enervaremus.

§ 1129. *Primaria autem, & fere communia contra omnia ferme venena, Antidota, quæ ideoque ſummi ſunt uſus, ubi cognoscitur venenum datum, ſed ignoratur ſingularis ejus natura, ſunt hæc præcipue*; dicit AUCTOR *ferme*; nam pili minutim conſciſſi, infixi ſolidis, generalibus diluentibus & involventibus non videntur, vinci poſſe, quum hæc præterlabantur, illi ſolidis infixi hæreant: hinc, quia caſus quidam excipiuntur, dixit *ferme*. Ecquidem lixivium calcis vivæ cum ſale alkalino in liquamen vertit veteres pannos laneos, piloſque, ſed longo tempore indiget hoc lixivium, id ut præſtet; ut forte corpus citius ſit deſtructum, quam illud id perficere poſſet; neque poſſet adeo potens lixivium ferri, neque maneret ſemper adplicatum his pilis, ut panni veteres, & pili, qui liqueſcunt in eo.

Cæterum cognoscimus venenum, v. g. arſenicum; nec, qua ratione agat in corpore humano, bene novimus, quia non bene veneni hujus cogniti naturam novimus, tunc conveniunt

1) *Aqua ſincera calidior paullulum ſanguine noſtro, adſatim, ſubito, diu ingesta, injecta, adplicata;* aqua omnes inpuritates aufert ſecum, emollit, ſpasmos tollit; ſed oportet eſſe

1) *Sinceram* nam inpuritatibus ſcatens poſſet forte excitare vim veneni: metallicæ particulæ, aut calcareæ, ſi inſint, forte nocerent.

2) *Calidior* ſano nostro ſanguine ſit oportet, calens ad 98 vel 100 gr., ut laxet omnia, & ſolvat ſpasmos veneni: frigida enim humores jam calentes poſſet coagulare, & excitaret ſpasmos.

3) *Affatim;* ut brevi ſpatio libras 20 & ultra adſumat; copia enim ſola hoc facit, ſi quid faciat.

4) *Subito;* ſi enim exſpectaveritis, donec venenum ſolida fluidaque jam corripuerit, ſero venitis.

5) *Diu*; nam licet pars veneni abluitur aqua, pars remanens agere pergit; neque omne tam cito ex omnibus rugis ventriculi & intestinorum aufertur: unde copioſe, ſubito & diu.

Aqua hæc 1) debet eſſe *ingesta* ore, in quantum poſſit.

2) *Injecta;* per anum, in vaginam, in veſicam urinariam, ut corpori undique adplicetur: poſſunt tamen venena eſſe, quæ in veſica urinaria omnia in gangrænam vertant; quare in omnes locos, per quos injectiones fieri queunt, adplicanda.

3) *Adplicata*; hominem ponendo in tali balneo; ut, dum aqua ingeritur ac injicitur, quoque per omnia bibula corporis vaſa inbibatur.

SYDENHAMUS in *epiſtola reſponſoria prima* ad finem narrat hiſtoriam ſervi vicini ſui, qui ex amore melancholicus vitæ finem ſibi quærebat bona doſi mercurii ſublimati corroſivi. Acceſſit SYDENHAM hora fere ab adſumto veneno, dum os & labia illi vehementer

ter jam inde tumerent, dolor adeſſet ventriculi ardens & intolerabilis calor. Dedit celerrime aquæ tepidæ congios tres. [Congius continet libras civiles octo, ergo plusquam 2½ menſuras; discamus hic, quid ſit, quod Boerhaave jubeat *adſatim* ingerendam aquam] juſſitque nova talis copia ab integro abliguriretur, quoties ventriculus epotam rejeciſſet; & ubi indicia erant veneni jam intestina petentis, juſſit & tepidam copioſam enematibus injici. Narrat Sydenham, quod miſer homo, pœnitens facti, plures aquæ libras exhauſerit, quam juſſus eſſet. Hinc intra paucas horas convaluit & exulcerationes in ore diæta lactea intra quatriduum evanuere.

2) *Tum lixivium leve ex aqua communi & ſapone veneto, ſimili copia, modo, tempore, uſurpata;* nam eſt tunc aqua magis detergens & auferens; tum & ratione olei plus involvens; & ubi de natura acidi eſſet venenum, eſſet ſimul ratione ſaponis antidotum. Verum, quum ignoremus ſæpe naturam veneni, & ſi illud alkali dives eſſet, ſapone forte veneto augeſceret putredo; hinc

3) *aut aqua ſimplex ſaponacea cum oxymelle, ſimili uſu adhibita;* eſt ſummum abſtergens; ſed iterum ea lege, ut quantitas parvi dolii per corpus transfluat & inbibatur; eo prorſum modo, quo de aqua dictum. (*)

(*) Sæpenumero ratio, vel unica, vel plurima, cur remedium quoddam, contra omnem exſpectationem, contra omnia a plurimis fide dignis Viris adlata illius encomia non producat effectum, inde deduci debet, quod vel non ſufficienti copia fuerit adhibitum, vel in uſum vocata ſubſtantia alia, eo-

4) *Olea blanda, recentia, pressa ex lenibus, pinguibus & farinaceis seminibus*; olivarum, raparum, lini, amygdalarum; sed blanda & recentia esse oportet. Vidi hominem fere enectum dirissima colica, a rancidi olei amygdalini haustu. Ex *lenibus*, id est, ut oleum modo lene sit; nam oleum raparum ex acri semine sal volatile habente, est tamen blandissimum. — Amygda-

---

eodem quidem nomine passim donata, re tamen, seu natura interna, diversa. Liceat hac occasione inserere locum sequentem ex opere meo: Medizinisch-physische Sammlungen, alio fors etiam sub respectu notatu non prorsum indignum: in latinum versum. — Subjunxit *Cl. Ladislaus* BRUZ, quem cum voluptate inter amicos nomino, Dissertationi bene elaboratæ inaugurali *de gramine mannæ, sive festuca fluitante*, casus practicos circa remedium antepilepticum, quod malo hoc adfectis egregiam tulisse opem adseverare ipse queo. Quum libellus, apud Exteros saltem, non sat cognitus sit, nec experimenta cum remedio illo capta hactenus resciam; inserendum hic ratus fui historiam, qualem *Cl.* AUCTOR proposuit.

„ Varia, ait, in morbo sacro celebres in arte „ medica Viri laudant remedia. Quædam horum, ablata causa, malum integre curant: alia „ insultus epilepticos ita conpescunt, ut causa „ procatarctica ablata, proëgumenam sopitam quasi „ teneant. Sæpissime morbus pertinacissimus om- „ nem artis eludit operam. Pulverem *foliorum* „ *aurantiorum* in morbis convulsivis adeo extol- „ lit Vir tot nominibus Medicinæ carus *Magnif.* de

dalarum oleum quoque bonum eſt, ſed quum tam ingenti copia indigeamus olei, facilius ex oleo olivarum, raparum, lini, medelam parabimus.

„ *de* Haen, ut, ſi quos non juvet, cauſam in
„ ægro, non in remedio, quærendam judicet (*) —
„ *Radicem Valerianæ*, majori tamen doſi, ad ʒ.
„ ij. iij. iv., ut efficaciſſimum in hoc malo reme-
„ dium celebrat felici medendi methodo celeber-
„ rimus *D. Joſ.* Quarin. (**)

Flo-

(*) Nimium nonnihil Haenium remedio huic tribuiſſe, adſerere poſſum, edoctus experimentis, cura, quæ poſſibilis ulla ratione fuerat, omni inſtitutis; nec ægro ſucceſſum remedii fruſtrante. A pulvere foliorum aurantiorum nullum plane experti levamen ægri, medicamento alio exhibito morbi vim fractam demum ſenſerunt; longo ſatis poſt pulverem illum in uſum vocatum elapſo temporis intervallo; ut eventus huic adtribui non omnino poſſet: quemadmodum aliis in morbis, aliis cum remediis, idem obtinet. Verumtamen, ſi, quod res eſt, fateri velimus candide, nullum in omni ſupellectile Materiæ medicæ ſubpetit medicamentum antepilepticum panchreſtum, catholicum, in omni prorſum caſu ſatisfaciens exſpectationi; etſi quidem multi Auctores talia, ſæpe abſurda ſane, ac ridicula, (ſi v. c. vel ad ſolam ungulam al-

Statim, multum, diu, hausta injecta, adplicata; ut de aqua dictum.

5) *Vel ſimilia ex oleo animalium recentium cum multa aqua ſubito decocta;* ovis, vituli, caponum, carnes

---

„ *Florum Buglossi* vires antepilepticas adnotaſſe reperio neminem, laudatos tamen a doctiſſimo V. D. M. fideliſſimo pulcre adhucdum memini, & iisdem quosdam curatos, docebunt caſus adpoſiti. ---- Flores exhiberi poſſunt in infuſo aquoſo, vinoſo, ſpirituoſo. Uſi ſunt in utroque caſu infuſo ſpirituoſo, ſequenti forma præparato:

„ ℞. Flor. bugloſſ. recenter collect. M. iij.
„ infunde ſpirit. de fæce vini parat. lib. j.
„ Vi-

---

alcis, aut cranium humanum, ſed, quod bene notandum dixerant, hominis violentâ morte peremti, reſpicias) propoſuerint; uti nullum univerſale datur anthelminticum, antipyreticum e. ſ. p. Nec, quod remedium hoc illudve, morbum quemdam fugans in ægro A. aliisque decem, eumdem non fuget in ægro B. & decem denuo aliis, tutiſſime, omni ſub reſpectu, concluditur, in prioribus omnibus morbum deberi cauſæ, aut diſpoſitioni, in poſterioribus corpori non inhærenti, ſed plane diverſæ; uti quidem adtendenti patere autumo; etſi præcipiti nimium ſententia circa hæc pronuntiaſſe videam alios. — *de* W.

nes pingues subito possunt coqui, verum interea transit inreparabile tempus: unde, si ex hac classe velimus, misceamus cum illa aqua multum butyri insulsi.

6)

„Vitro probe clauso macerentur per triduum, „ f. sumat, vase inclinato, omni mane cochl. j.

„ *Casus I.* Vir humanioribus litteris exco„ lendis deditus, statura inter longam & depres„ sam media, temperamenti sanguineo-cholerici, „ natus annos 35., nullis unquam obnoxius mor„ bis, præter epilepsiam, cujus paroxysmos, ab in-

---

(**) *Valeriana*, FABII COLUMNÆ, quem ab epilepsia inmunem reddiderat, nomini famam suam multum debens, egregium omnino hoc in morbo est remedium; unde pariter pro *infallibili* quibusdam deprædicata, conclusione denuo nimia. — Cur vero Valeriana votis nonnunquam minus respondeat in hoc illove ægro, in quo tamen, quatenus exactius saltem indicare videtur examen, omnia eadem obtinent, uti in aliis, queis inde nata salus; sæpius ratio est, quod vel dosis non subficiens fuerit adsumta; vel formâ ægro *illi* exhibendum foret medicamentum aliâ, quam exhibitum fuerat eodem malo adfectis, queis profuerat; vel in usum vocata, sub nomine *Valerianæ offic. floribûs triandrîs, foliîs omnibûs pinnatîs*, alia quædam plantæ species; v. g. *Valerianæ dioica, flor. triandrîs dioicîs, fol. pinnatîs in-te-*

6) *Tum plerumque in multis celeribus acetum;* uti jam patuit ante, fi diluatur aqua, & fi ingenti copia detur. Verum prudenter agendum, fi enim daretur poft adfumtum fublimatum corrofivum, malum augeret:

„ ineunte ætate ignota ex caufa, fere quolibet
„ anno femel, bis, expertus eft; aliquando ta-
„ men toto anno morbo liber fuit. Anno 1760.
„ gravi, mea in vicinia, defunctus paroxysmo, in-
„ cœpit remedio fpirituofo uti; omni mane, per du-
„ os menfes, cochleare unum commune fumens. Ab
„ illo

---

tegerrimis, vel *Valeriana phu, flor. triandris, fol. caulinis, pinnatis, radicalibus, indivifis;* quæ denuo virtute inferior *Valerianæ officinali;* vel *Valeriana celtica, flor. triandris, fol. ovato-oblongis, obtufis, integerrimis*, e. f. p.: etfi forfan poftrema hæc, odore ditiffima, fapore penetrans, V. V. inter Antidota multum laudata, minori cum discrimine adhiberetur aliîs, odore faporeque remiffiori, fubin vix non evanido, præditîs.

Haud raro etiam ægri medicamine utuntur, exiguum, aut nullum, inde percipientes levamen; percepturi majus, aut morbi ex integro ablationem, fi ufi forent illo non folum majori dofi, fed & frequentius.

Prodeft his remedium formâ pulveris; actuofius in aliis fefe exhibet forma infufi, aquofi, vinofi, fpirituofi. — Vidi, ab ufu Va-

ret: ergo in veneno acidum non habente, si id antea sciamus. Cæterum, si sit venenum putredinem generans, est acetum certe egregium antiloimicum.

Si

„ illo tempore paroxysmo liber valet (1775.)
„ athletice, quinquagenarius seniculus."
„ *Casus II.* Juvenis 17. annorum, tempe-
„ ramenti sanguinei, famulus, ex terrore epile-

pti-

Valerianæ, methodo vulgari, forma pulveris ingestæ, morbi epileptici vim fractam haudquaquam fuisse; quum æger vix non omnibus hoc in morbo celebratis remediis usus jam fuisset, suasi, ut pulvere Valerianæ uteretur demum mane ac vesperi eodem modo, uti alias uti solemus nicotiana: percepit hinc, etsi dosis esset minima, optimos effectus; quum tamen antea plures scrupuli edidissent nullos. Patet vel ex his, ad quot adtendendum sit momenta, dum de viribus medicamentorum determinandis, extollendis, aut negandis agitur; ut hic taceam, remedia plura multum deprædicata fuisse ab Inventoribus, horumque sequacibus; etsi viri alii, docti æque ac integerrimi, rem abs omni præconcepto judicio disquirentes, multum satis abesse didicerint, quin panchrestæ illæ ac eminentes vires de remediis *illis* tuto adsumi, ac ad Posteros encomia illorum prægrandia transmitti possent. *De W.*

Si legatis DIOSCORIDEM, convicti eritis de universalibus laudibus aceti in pestilenti morbo & venenis.

Denique & opium; sistens spasmos & contractiones nervorum a venenis natos, & demens sensilitatem nervorum: unde & hac ratione juvant quandoque

„ pticus factus (*) posteaquam per plures annos
„ paroxysmos epilepticos expertus fuisset, quum
„ duodecimum ætatis annum ageret, 1769. mense
„ Augusto sumsit mane infusi spirituosi cochl. j.;
„ paroxysmus ab eo tempore nunquam rediit."

„ De

(*) Quanta terror corpori inferre queat detrimenmenta, nervoso inprimis adfecto systemate, vix non innumeris constat observatis, dum gravissimas, ac haud raro inmedicabiles omnino epilepsias, convulsiones, aphonias, abortus, mensium arythmias; aut stases, apoplexias, quin & mortem subitaneam, aut celerem, & quod vix non magis mirum est, canitiem momentaneam, vel capillorum omnium defluvium, inde producta legimus apud OBSERVATORES, & quædam saltem horum phænomenorum sat frequenter ipsi cernere possumus; ut superfluum quidem foret, si latius circa hæc excurreret oratio. — Liceat autem hic adnectere casum rariorem, in opere periodico, *la Nature considerée* &c., nuper (1780. *No V. p.* 193.) relatum, quo demonstratur, ob ipsam, quam terror in nervis ex-

que *Theriaca* ANDROMACHI, *Mithridatium* DAMOCRATIS & ſimilia, ratione opii. In pulvere antilyſſo, ſive ad canis rabidi venenum, tunquinenſi, Angli incredibilem copiam opii auſi ſunt adjungere, in deſperato caſu, ſummis cum effectibus. Opio ſiſtebat SY-

---

„ De caſu hocce ut eo certior fierem, rogavi
„ ab *expertiſſ. Phyſico*, *D. Samuele* WÁSARHE-
„ LYI juvenis noſtri anamneſin. Miſit optimus
„ amicus ſequentem: A. S. puer adhuc in patria
„ bubalos, quos cuſtodiæ ſuæ conmiſſos habebat,
„ in prata inlicita evadere ſinens, a cuſtode hujus
„ loci adeo territus eſt, ut brevi, domum ſuam
„ repetens, paroxysmo epileptico conriperetur,
qui

---

excitat mutationem validam, & vi cujus gravia adeo frequenter producit ſymptomata, corporis malam conditionem in meliorem verti tamen nonnunquam poſſe; etſi quidem facile ſimul admitti queat, id rarâ ſane contingere fortunâ. — *Henricus* AXFORD, a juventute tenera convulſionibus adfectus, octavo ætatis anno loquelæ uſum deperdidit. Annô duodecimô, itinere equeſtri peractô, primâ in vita vice inebriatus fuit; ſomno tum obpreſſus rebatur, ſeſe incidiſſe in cadum cereviſiâ fermentante repletum: vî ſummâ, enormitate mali perculſus, exclamavit, atque ab eo temporis puncto vocem recuperavit. *De W.*

SYDENHAMUS malignitatem variolarum, dando quavis octavâ horâ syrupi diacodii unciam.

Generale autem antitoxicon, prophylacticum, nullum omnino cognoscitur hactenus; quin & repugnat tale esse; quum unum venenum sit acidum, alterum alkalinum, alterum mechanica vi agens, alterum modis diversis incognitis; hinc non videtur posse dari ex æquo omnibus adversum antitoxicum. Ut desperamus v. g. invenire remedium specificum, quod dolores ventriculi ex acido, ex bile corrupta, ex falso glutine, ex spasmis, pari ratione curet; ita & de veneni cujusque uno universali antidoto. Si dicas, opium dolores cujuscunque naturæ curat; dico, sopit, non curat; evanida vi opii recrudescunt dolores.

§. 1130. *Hoc antea explicui.*

§. 1131. *Antidota autem* &c. Explicui ad §. 1128.

Vapor - - - ad pulmones; si enim inspiratu venenum ad pulmonem venerit, etiam antidotum est pulmone hauriendum, ut exemplo BOERHAAVII ipsius antea patuit.

Fauces; si quandoque homo ultra deglutire non possit, & vellemus ipsi exhibere vomitorium, tubus ex corio per fauces esset intrudendus prudenter, & altera ejus parte, in infundibulum formata, tunc injiciendum remedium.

§. 1132.

„ qui subinde dein etiam rediit: sed tuo re-
„ medio ita ex morbo curatus est, ut paroxys-
„ mos per integrum quinquennium expertus non
„ sit. Nunc etiam vivit sanissimus. " Hactenus
Cl. BRUZ.

§. 1132. *Venenum susceptum expellitur ex corpore 1) minuendo resistentiam eo loco, per quem tutissime expediri queat, ubi minus nocet, ubi exitui proximum habetur, ubi viscera vitalia minus lædit. Id fiebat olim mirabili tum habito, jam industriâ REDI facile intellecto, suctu Marsorum & Psyllorum.*

Psylli, ignotæ originis gens famosa in antiquitate. Ex multis inter se discrepantibus Auctoribus forte non procul a locis cyrenaicis & lybicis sedem habuit. Hi dicebantur id habere a natura privilegium, ut a nullis serpentibus lædi possent, utque venenum ex aliis possent pellere.

PLINIUS Historicus, qui multa narrat fide Veterum, *l.* 28. *c.* 3. refert: „A Consulibus Romæ in dolium serpentum conjectus [EVAGON, *Psyllorum* legatus ad Senatum romanum] experimenti causâ, circumlambentibus linguis miraculum præbuit."

Psylli ipsi hoc divulgarunt, quod solâ sua salivâ morsos a serpentibus curarent. Famosi sane hanc ob rem fuerunt. CATO, narrante PLUTARCHO in *vita* CATONIS, victum POMPEJI exercitum reducturus in Mauritaniam ad SCIPIONEM, *Psyllos* secum duxit, quod oporteret transire regiones serpentum numero infames.

SUETONIUS in *vita* AUGUSTI, §. 17. ait: „Obsessaque Alexandria, quo ANTONIUS cum CLEOPATRA confugerat, brevi potitus est, & ANTONIUM quidem, feras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. CLEOPATRÆ, quam servatam Triumpho magnopere cupiebat, etiam *Psyllos* admovit, qui venenum ac virus exsugerent; quod periisse morsu aspidis putabatur: sed sero venerunt, CLEOPATRA jam enecta veneno."

LUCANUS *l.* 9. miras eorum contra ſerpentes vires cecinit, quod veneno intacti ſint a natura, quodque illud in aliis ſalivâ ſanent. PLUTARCHUS etiam dixerat in *vita* CATONIS, eos noſſe carminibus ſerpentes incantare, ne nocerent.

Revera talem artem exſtitiſſe notum est, etiam ex *ſacra Scriptura*: dicit DAVID *Pſalm.* 57. „Alienati ſunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti ſunt falſa. Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aspidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudit vocem incantantium & venefici, incantantis ſapienter." Unde & DEUS per Prophetam JEREMIAM ſic conminatur, JEREM. 8. 17. „Quia ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio, & mordebunt vos, ait Dominus." — Omnes Itineratores viderunt, poſſe ſerpentes mitigari & edoceri: NIEUWHOF, *Itin. Orient. p.* 159., deſcribit ſaltum ſerpentum ad incantamenta Malabarenſium, & KÆMPFERUS in *Amœnitatibus exoticis.* (Sub incantamentis hisce Malabarenſium minime intelligendæ conjurationes ſic dictæ magicæ, (Beſchwörungen); ſed edocti ſerpentes, referentibus Autoptis, ut ad concentum muſicum, rythmosque decantatos ab Agyrtis in caudam ſeſe adtollant rigente corpore, variisque tum capitis, tum trunci corporis inflexionibus ſaltare videantur; quod quidem abs inſigni adeo miraculo fieri poſſe, non nimis credulis facile patet.)

Fuêre antiquitus in Italiæ ea parte, quæ vocatur *Ducato di Marſi*, homines *Marſi*, a loco natali dicti, qui virtute *Pſyllorum* pollere ſe dicerent, & quoque incantationes ſerpentum callerent; quos tamen GALENUS negat ullam vim veneni curandi poſ-

poſſidere. Serpentes quidem innocue tractabant, ſed callide primo venenum ex gingivis anterioribus exemerant, ut fieri poſſe, *rediana* experimenta docent. (*)

(*) Quæ hic ſequuntur omnia HAENIUS poſterioribus curis in *margine codicis* adnotavit.

Franciſcus REDI, nobilis Aretinus, in Tractatu, cui nomen *obſervationes de Viperis*, obſervaverat, pullos gallinaceos, & columbinos, a vipera morſos, ab hominibus coctos fuiſſe & inculpate comestos.

Obſervaverat, canem, & civettam, quibus viperinas carnes comedendas dederat, innocuos (inlæſos) manſiſſe.

Certo quodam die Eruditorum congregatio habebatur, in qua de venenis, & maxime viperarum, agebant, & argumenta multa incerta proferebant. Interea, inquit REDI, auscultandi gratia ſtabat in angulo quodam *Jacobus* SOZZI, viperarum captor, homo conparandus antiquis *Marſis* & *Pſyllis*, qui riſum vix tenens ſubridendo prehendit fel viperæ (in quo venenum ſitum ſuspicabantur) mistumque dimidio cyatho frigidæ, illud gulæ infudit, vultu intrepido.

REDI dein, ſuſpicatus, hominem illum Antidoton præſumſiſſe, dedit fel iſtud pullis canibusque, nulla inſequente noxa: fel iſtud crudo animalium vulneri inſtillarunt; nil inde mali. Sed, quum BALDUS ANGELUS ABBATIUS, & SCHRÖDERUS in ſua *Pharmacopoea* ſtatuiſſent, morſos a viperis ſanari, bile viperæ vulneribus in-

Apud STRABONEM tales homines & inter Indos describuntur: immo KÆMPFERUS, *fascic.* 3. *Obs.* 9. *amœnitat. exoticar.*, tales adhuc in India orientali reperire esse, ait. Viperam maxime noxiam circumducunt,

---

instillata, & hoc experimentum ceperunt videruntque, nullius usus esse.

Tunc *Jacobus* ille SOZZI rem totam detexit. In fundo duarum illarum vaginarum, seu cavitatum, intra quas repositos dentes suos viperæ habent, humor quidam stagnat, colore & sapore simillimus oleo amygdalarum dulcium. Viperæ morsuræ evaginant dentes & exprimunt hunc liquorem. Hoc liquore venenum lethale continetur; sed est venenum non omni modo. Id ut demonstraret, bibit hunc humorem totum, una cum spuma, quam animal virgulis irritatum circum rictum fundebat, (*) mistum cum aqua. Dederunt aliam ejus portionem hœdo, aliam anati; sed neque *Jacobo*, neque animalibus illis quid mali contigit.

Sed

(*) BOSMANN in *Descript. Guineæ Epist.* 17., narrat, unum ex cæmentariis a serpente, lapidibus obruto, adeoque dentibus illum lædere non valente, tamen ejus spuma & veneno inmisso in faciem & oculos, per 3, 4. dies cœcum fuisse, sed deinceps iterum egregie vidisse.

cunt, quæ ſaltat ad inſtrumenta & voces illorum exactâ menſurâ: vidit KÆMPFERUS coram, quod docerent viperam, & quod morſi a vipera nil mali haberent, quum venenum ex gingivis expreſſerint, antequam

 illam

Sed vulnerarunt gallos, gallinas & plusquam centum animalia parva, vaſta, & indiderunt vel milleſimam partem guttæ, ſaltem paucum; intra 4 horas pleraque moriebantur, ipſeque taurus: unde credidit, DIONEM (CASSIUM) Hiſtoricum cæteris melius deſcripſiſſe mortem CLEOPATRÆ; ut ſe Victori AUGUSTO eriperet, nempe illam ſe vulneraſſe, & venenum vulneri inſtillaſſe: unde putat REDI, *Jacobi* arcanum olim aliquos V. V. non latuiſſe.

Eodem modo ſe habent ſerpentes in Indiis: in *Tom. IV. Itinerarii* P. LABAT videmus ſerpentem, cujus morſus lethales, novem pedes longum, captum, occiſum, & carnes ejus magno gaudio ab Americanis fuiſſe coctas, aſſas, elixas, comestas.

DAMPIER, *Itinerar. P.* 2. *c.* 2., idem narrat; guſtavit inde, ſed non inveniebat adeo delicioſas, ut Americani illi ajebant.

Videmus ergo, tota illa animalia non eſſe venenata, ſed tantum liquorem illum circum dentes, quem inter mordendum exprimunt.

Ut autem fel vulneri inpoſitum non curabat demorſos; ita experimenta *rediana* evincunt de carne inpoſita. Videmus hinc inanitatem *theriacæ*, in qua ANDROMACHUS carnes viperarum, veluti ſummum antidoton, vanâ pompâ

illam publice proferrent. — Fuerunt, teſte ANDREA LAURENTIO, & tales ſuo tempore in Italia, ante 200 annos.

CEL-

---

pâ admiscuit: ſi ergo quid valeat theriaca, id eſt ratione opii ad vires domandas veneni; vel, ſi ſudandum poſt venenum; quod rarius neceſſe eſt.

Et cur hoc miraremur magis in his, quam in vegetabilibus? Tabacum in infuſo ſanat, & aliquando nimis cito, ſcabiem hominum, animalium, pruritum cutis. Folia cocta dant decoctum pro enemate in morbis ſoporoſis, & melius in anum injectus fumus. In hominibus, qui ejus uſui adſuescunt, fumus tabaci eſt inter præcipua vitæ delectamenta: pulvis ejus ita nares recreat, ut nollemus quovis pretio eodem vel per diem carere (quanta copia nicotianæ, tum pulveris tum fumi forma abliguriatur, vel ex hoc conjici valet, quod anno 1780. ex Hungaria per Tergeſtum eductæ fuerint in extraneas terras libræ 100795 pulveris & libræ 3278137 foliorum.) Scirrhoſis tumoribus folia inponunt: attamen experimentis *redianis* conſtitit, quod tantilla particula hujus tabaci olei, deſtillando parati, vulnerato animali cuicunque in vulnere adplicata mortem præſentaneam excitet. Immo REDI viperam vulneravit, eique hoc oleum in vulnus leviſſime inſtillabat. Vipera æque, atque alia animalia, cito interibat. Ante 60 an-

nos

CELSUS autem dixit, *l.* 5. *c.* 27. §. 3. „Neque, Hercule, ſcientiam præcipuam habent hi, qui *Pſylli* nominantur; ſed audaciam uſu ipſo confirmatam. Nam venenum ſerpentis, ut quædam etiam ve-

---

nos *Theod.* SCHOON, Medicus Belga, idem demonſtravit in ſua *Tabacologia*, *p.* 400.

Simile venenum habent tela Bantamenſium, populi aſiatici, quibus Europæos, hoſtes ſuos, certiſſime occidunt veneno celerrimo. REDI per Magnum Hetruriæ Ducem a Batavis, qui ex his mortuis illa tela extraxerant, ea ſibi conparavit: vulnerata animalia omnia per illa certo citoque moriebantur. Sed tela hæc per multum tempus vino infudit, dedit infuſum animalibus, quæ nil inde mali paſſi. (Legenda hic inprimis egregia diſſertatio circa uſum telorum venenatorum in *Cel.* PAAW *Recherches philoſophiques ſur les Americains*, *l.* 5. *ſ.* 3.)

Verum advertit REDI, non mori nonnulla animalia, quibus eſſet in vulnus venenum inſtillatum, quando vulnus ingentem profundebat ſanguinis copiam; unde ſuadet, ſemper per cucurbitas, per hirudines, per ſuctionem multum ſanguinis educere.

Ait FREIND, *Hiſt. med. p.* 285. agens de libro dicto *ſchola ſalernitana*, circa annum 1100. conpoſito, ac a tota ſocietate ſalernitanorum Medicorum inſcripto nomini ROBERTI Normanniæ Ducis, a ſacro contra Saracenos bello reducis, qui idem ab illa ſchola conſilium petebat in vulnere brachii venenatâ ſagittâ inflicto,

&

natoria venena, quibûs Galli præcipue utuntur, non gustu, ſed in vulnere, nocent. Ideoque colubra ipſa tuto eſtur, ictus ejus occidit, & ſi ſtupente ea, (quod per quædam medicamenta circulatores faciunt) in os digitum quis indidit, neque percuſſus eſt, nulla in ejus ſaliva noxa eſt. Ergo quisquis exemplum *Pſylli* ſequutus, id vulnus exſuxerit, & ipſe tutus erit, & tutum hominem præſtabit. Illud interea ante debebit adtendere, ne quod in gingivis, palatove, aliave parte oris, ulcus habeat."

GALENUS in eadem ſententia eſt, eratque CATONI jam notum, ſerpentes non coinquinare aquas, ſed nocere tantum morſu: unde ipſe bibendo primus exemplo ſuo animavit milites ſuos, ut biberent eodem ex fonte, in quo ſerpentes copioſi.

(Morſu virus habent & fatum dente minantur;
Pocula morte carent. — LUCAN.)

Pſyl-

& jam in ulcus converſo; „ex hiſtoria pariter discimus, Medicos in ea fuiſſe opinione, ut vulnus eo modo factum, haud aliter quam ſuctione curari poſſe cenſerent: quod in ſe tentari Dux ipſe recuſavit, ne is, qui id faceret, veneno periret. Uxor autem ejus occaſione noctu adrepta dormientis vulnus ſuxit, quoad illud ad ſanitatem pervenerit. Femina hæc SYBILLA nômine erat, filia GALFRIDI, comitis Converſanæ, eo tempore forma ac virtute perinluſtris; digna certe feliciori fato, quam ut veneno haud ita multo poſt interiret ipſa, quæ maritum, eo infectum, tam memorabilî exemplô eripuerat." *De H.*

Psylli igitur, ex vulnere morſu inflicto exſugebant venenum, nec lædebantur; quum virus hoc, præſente Redi, ab homine innocue eſſet adſumtum, quumque nocere deprehendatur tantum, ubi, vulneratis vaſis, cum ſanguine conmunicatur.

2) *Hodie per cucurbitas magnas, validas, cum multa flamma adplicatas, ſæpe renovatas;* antiqua iterum methodus. Celsus denuo, *l.* 5. *c.* 27. §. 3. ait: „ Igitur inprimis ſupra vulnus id membrum deligandum eſt, non tamen nimium vehementer; ne torpeat. Dein venenum extrahendum eſt: id cucurbitula optime facit. Neque alienum eſt, ante ſcalpello circa vulnus incidere, quo plus vitiati jam ſanguinis extrahatur. Si cucurbita non eſt, (quod tamen vix incidere poteſt) tum quodlidet ſimile vas, quod idem poſſit. Si ne id quidem eſt, homo adhibendus eſt, qui vulnus exſugat."

3) *Per fomenta tepida & valde emollientia;* ut laxentur omnia, quæ aliter vi veneni criſpantur.

4) *Per hirudines, ſcarificationes;* ut ſanguis omnis, quantum poſſibile, exſtillet, qui infectus eſt: Virgilius, *Georg.* 3.

„ Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo."

Frictiones; ut venenum ducatur cum ſanguine verſus aperturam vulneris: ut venæ evacuentur, ne ducant in ſanguinem.

Calores; ut eo magis omnia tumeant fota calore, & ut hominis pulſus augeatur, quo transſpiret, & ſi quid forte jam intra ſanguinem duci cœpit, id poſſit transſpiratione eliminari.

Emplastra; satis acria, immo cum cantharidibus; ut vidistis me egisse cum homine venatore, a cane demorso.

2) *Adtractione magnetica, qua corpus vi singulari trahens venenum ægrum liberat;* de hac re plus forte scribitur, quam verum est: immo ipse BOERHAAVIUS fidem multam hisce adhibere non videtur, nam ait: *ut de carne venenatæ bestiæ* [rediana experimenta hoc irritum fecere] *de lapide cerastis, calculo serpentum, & similibus narratur*; talia ab *Athanasio* KIRCHERO, (Credulorum omnium antesignano) & multis aliis Missionariis (in Historia naturali, re medica, saniorique Physica parum expertis) scribuntur, adfirmantur. Magnus autem Hetruriæ Dux, precibûs REDII, ab iisdem Missionariis tales lapides pretio sibi conparavit, & REDI experimenta fecit; sed nihil minus, quam vera sunt, quæ deprædicârant Missionarii: videte REDI, *librum experimentorum circa res naturales, maxime indicas*, ubi omnia illa experimenta decantata explosit.

3) *Omni medicamento validissime diluente & movente; qualia sunt, vomitoria cita;* si opium, si napellus, si oenanthe, si mercurius sublimatus &c. in ventriculo sint; ut in casu antea ex SYDENHAMO relato. Talia sunt, aqua copiosissima, calida, vel tepida; posterior potius, si velimus mox vomitum ciere: si opus sit illico vomitorio, damus gyllam THEOPHRASTI, vel grana 25—30. vitrioli albi, gr. v. vj. tartari emetici & ingenti copia tepidæ aquæ hunc vomitum promovemus.

Purgantia celeria; rad. resin. jalapæ, scammon., colocynthis; maxime si eorum actio mox juvetur enematibus acrioribus.

Fortissima sudorifera; quorum omnium est optimum acetum dilutum, calide epotum; & promte agit

&

& fortiſſime. Hic nunc diaſcordium, Mithridatium, Theriaca, Phylonium, Orvietanum bona eſſe poſſunt, ſi indicatio ſudores poſcat; quia 1) opio conpeſcunt nervos, & 2) ſudores eliciunt calidis adjunctis; ſed quo calida aqua cum oxymelle copioſiori ſociatur, eo certius tutiusque ſudores promovet.

Et fortiſſima diuretica; ut ſunt inſecta plura, millepedes, formicæ, cochinellæ; omnia parata ex junipero, additis ſale volatili oleoſo, tinctura cochinellæ, ſalibus neutris; acetum, vina rhenana, moſellana, non vetusta; ea lege, ut corpus ſtragulis non ſit tectum, ſed ita dirigatur, ut ſudor multus, aut magna perſpiratio, non poſſit accedere; renibus interim intrinſecus & extrinſecus calide fotis.

Unde diaſcordia &c.; proſunt, ut mox dixi.

Quibus tamen minus tuto fides adhibetur ut univerſalibus, vel therapeuticis, vel prophylacticis, antidotis &c.; duas ob cauſas, 1) quia calidis ſuis ingredientibus ſæpe plus nocent, quam proſunt, maxime ubi corpus veneno ſæpe jam exuritur; 2) quia omnis medica ſcientia hic ſubſiſtit; ita fidunt his confectionibus, ut deſpiciant omnia alia, quæ tutius & fortius & citius venenum domaſſent: per generalia illa ad §. 1129. dicta paſſim plus proficitur.

4) *Partem toxico adfectam quam ocyſſime auferendo &c.*; ſi nempe ſit in loco non nimis tendinoſo nervoſoque; ſed in molli, carnoſo: ut conſilium eſt VIRGILII 3. *Georgicor.* antea jam adductum.

§. 1133. *Symptomata ſæva &c.*; ſi ſymptoma ſit vomitus, regula data in PATHOLOGIA, repetenda in fine METHODI MEDENDI, jubet examinare, utrum ſit vomitus vomitu curandus, an ſopiendus: ita al-

alvus, diurefis, fudor, hæmorrhagia quæcunque, ftupor, dolor, horror &c.

§. 1134. Si quis effet in metu, ne fibi venenum daretur, iter v. g. faciens per Americam, aut fi homo fit in loco peftilentia adfecto, vel fi foffores debent laborare in fodinis, unde vis venenata nota eft, *corpus munitur contra venena adplicanda, inprimis*

1) *ufurpando largiter generalia;* fi natura veneni incognita; aquam, aquam faponaceam, oleum;

& fingularia; quæ modo tuta funt &c.; ut prius patuit: fi enim acidum effet venenum, acetum noceret; tunc antidotum debet effe ex alkalicis &c.; talia in occafionem omnem debent tunc effe parata. Sed tutiora femper funt generalia; nam illa fingularia fæpe per fe funt venena: hinc, fi quis vellet fe munire talibus, & non acciperet tale venenum, quale cogitâffet, necaret fe fuo prævio antidoto. Nota hiftoria Circulatoris, probaturi bonitatem fui orvietani. Arfenicum fumturus corpus prius oleo probe repleverat, ut venenum in oleum cadens vix noceret; tum fumfit fuum orvietanum inlæfus. Alter, qui id viderat, volebatque imitari, fumfit venenum idem, eamdemque dofin orvietani, & moritur miferrime, ignarus fecreti alterius, copiofum oleum primo bibentis.

2) *Partem corporis &c.;* ut ágyrta oleo fuum ventriculum & intestina muniebat.

3) *Omnes partes corporis &c.;* potu theæ, coffeæ, calida aqua, calido fero lactis; ut in æquabili perfpiratione magna, vel levi fudore partes fint.

Novem claffes jam fequuntur venenorum, quorum explicatio in MATERIA MEDICA traditur. Opus modo eft, ut quæratis in his novem capitulis boerhaavianis fingularem veneni dati claffem; videbitis ex fympto-

ptomatibus enarratis, an revera ad illam classem pertineat, simulque ad quamvis classem remedia, tum generalia, tum singularia, si dentur, invenietis adscripta; ut falli Vos in hisce sit inpossibile.

§. 1146. *Causæ autem remotiores morborum*, ut v. g. aër pestiferus, usus carbonum &c., ars vasa argentea mercurii (& auri) amalgamate in igne deaurandi, & similia, sunt vitanda, si quis velit omnes causas remotiores abscindere.

§. 1147. *Si autem &c.*, si v. g. quis habeat omnia signa adsumti veneni, & tamen ignorem unde; tunc observo, quæ urgent eum, symptomata; ago secundum ea, quæ dicta sunt, in illa: tollo sic ignotæ mihi causæ effectus.

§. 1148. Nam symptomata bene considerata docent, an in ventriculo hæreat, an in intestinis, an jam per sanguinem dispersa vis veneni sit. Unde patet, qua ratione agam in causam illam, in ventriculo, vel alibi hærentem: v. g. causa proxima est in ventriculo, ergo vomitorium subitum requiritur ut expellatur; est in intestinis, validum purgans & enemata fortia; in vesica, injectio olei in illam. Sed venio, quando homo jam est penitus viribus dejectus, & fere moriturus: conabor intus extus omnia aquâ, oleô &c. emollire & dolores datô opiô prudentissime sopire.

A cholera vidi homines tam subito dejectos viribus omnibus, ut intra diem morerentur; tunc est acutissimus morbus: intra paucas horas violentia morbi tanta est, totque eduxit humores, tot in convulsiones rapuit nervos, tot dissipavit spiritus, ita corrupit sanguinem, ut Medicus accedens videat emeticô certo moriturum

ho-

hominem, roborantibus & ſopientibus vix ultra eſſe reparandum: tamen viam tutiſſimam iniens experitur, an ſopiens & reficiens methodus aliquid valeat. Si homo moriatur, Medicus quidem tutam conſcientiam habet, quod mortem incertam certæ prætulerit; verum certamina multa tunc ipſi ſuſtinenda ſunt ab illis Medicis, qui nunquam choleras ſine emetico prævio adgrediuntur.

Hanc doctrinam adplicemus venenis datis, & intelligemus, quomodo vel expellere illico, vel diluere venenum, ſymptomata mitigare viresque reparare debeamus; ſimulque intelligimus, quod quacunque prudentia egerimus, eos tamen, quos venenum jam nimis deſtruxerit, ſervare nos non poſſimus.

§. 1149. 50. 51. Eſt venenum, quod hominem in ſummum torporem ac frigus conjicit; eſt mihi hic torpor & frigus calefacientibus ac ſtimulantibus excitandus, & vice verſa. Homo alius in ardentiſſimam febrim, delirium, furores, actus eſt; vita hæc mihi moderanda eſt, ut in omni motu nimio: optime hoc faciunt generalia antidota, quum cauſam ipſam enervent.

Verum præterea a venenis homo jacet ut mortuus, dum mox ante noſtrum adventum ſigna vitæ adfuiſſent. Forte manebit mortuus, ſi nil fiat; forte incitamentis poſſet reſuſcitari. Laudandi ſemper Medici ſunt, qui eô modô, ut alia occaſione in *morbis infantum* (ſeorſim pariter edendis) dicetur, agunt; mira fiunt, quæ non exſpectaveramus. Claſſiarius batavus miles de navi cadens mergitur aquis: ſcapham ſumens alius claſſiarius cum ſociis hominem mortuum trahit in ſcapham: vident omnes, eſſe mortuum. Ille vero, meliora edoctus, ſumit magnum ſuum cultrum, & apicem vaginæ abſcindit, intrudit in demerſi anum, & ab altera parte inflat

tan-

tantum aëris, quantum poſſet, eoque facto mortuum illum Capitaneo vivum reſtituit. — Vita poteſt adparere deleta tota, & tamen ita manere, ut reſuſcitari queat: maxime id ſuſpicari quandoque poſſumus, dum ab ignota cauſa, a veneno, cito viſus ſit mortuus homo.

§. §. 1152. 1153. 1154. Methodica curatio, & ea prorſum, quam ex HIPPOCRATE, SYDENHAMO, BOERHAAVIO didiciſtis; ea explet quatuor hæc capita. Nihil aliud agimus, ſi bene agimus: ſpecifica plane empirica eſt; audito nomine morbi, novimus medelam: ita cortex peruvianus in febri, ita opium in doloribus. Optandum foret, pluribus ſpecificis ditesceremus; ſed interea dum paucis his gaudemus, methodicam curam eo acrius, eo adtentius colamus.

INDICATIO CURATORIA IN MORBIS SOLIDI.

§. §. 1155. 1156.

Habetis hic diviſionem totius *artis chirurgicæ*. Ut in morbis internis ſola natura facit, quod fieri oportet, arte medica tantum inpedimenta auferen-

rente, & juvantia adplicante; ita in morbis externis Chirurgus aufert inpedimenta, adplicat bona medicamenta huic ſcopo apta; ſed natura, ablatîs inpedimentîs, & adpoſitîs rebus aptîs, intrinſecus, extrinſecus omnia perficit. Omnia illa balſama arcent aëra, molles ſervant partes, putredinem inpediunt: ſed, ſi non cooperetur natura, ut in ulceribus cacoëticis, nil juvant adplicata.

§. 1157. Dictum.

§. 1158. Morbi *ſolidi*, ſeorſim ſpectati, conſiſtunt aut in ſolutione continui, quæ mox dicta, aut in mala cohæſione.

Mala cohæſio eſt aut nimia, aut nimis parva. Cohæſio nimia eſt *rigiditas*, quæ tum eſt laxanda; hinc 1) *aquæ fotu*, *balneo*; 2) *emollientibus decoctis*; 3) *oleo*; 4) *moderato & ſæpe renovato motu*; aliter videretur quies commendanda, quum obſervemus homines in quiete molleſcere & laxos fieri. Verum & flexiliſſimus fit arcus, ſi modo tendatur, modo laxetur, iterum tendatur & laxetur &c. (*) Eſt tamen hoc in genere verum, quod molle otium reddat fibras flexiles, laxas, *Inl.* PRÆSES in *comment. ad Aph.* 35. *n.* 4. bene advertit hoc: „motus, inquit, muſcularis præcipuum remedium habetur ad curandam fibram nimis debilem; non mirum ergo, ſi quies contrarium faciat. Qui citiſſime volunt ſaginare

(*) V. g. in incipiente anchyloſi motu tali redit flacciditas, & fit diſſipatio ejus, quod morboſe hic collectum. De H.

re animalia, illa ſemper ab omni motu prohibent, largo dato ſimul pabulo. Hinc in morbis acutis, ubi omnia adeo exſiccantur, quietem ſummam, inprimis in aëre frigidiuſculo & humido, inperaverunt veteres Medici: frigidus enim & ſiccus aër roborat fibras. Nihil autem magis laxat corpora, quam tepor lecti, dum ſomno largiori indulgent ægri; hærent enim ſic in proprio vaporum, de corpore exhalantium, balneo. Hinc omnia animalia a ſomno tument. Dixit ideo HIPPOCRATES: „ Longiores vero ſomni calefacientes conliquant carnem & corpus diffundendo reſolvunt, & inbecille reddunt: *de victûs ratione ſanorum l. 2. c. 10.*, & *lib. de adfectionibus, c.* 12. In quibuscunque morbis ſiccitas confert, conducit quam minimum dormire. Quibus vero humiditas confert, non debent inediam pati, nec cibo, aut potu indigere, neque laborare, & dormire quantum volunt."

Frictiones explicabuntur ad §. 1166.

§. 1159. *Flacciditas nimia partium ſolidarum cognita indicat roborationem earumdem, quæ obtinetur; cardiacis &c.;* reliqua hujus capitis ſponte patent. Ultra de his non ago; nam ſcitis hæc ex *cap. de fibra laxa & rigida* ex *principio Aphoriſmorum* BOERHAAVII, & *Comment. Inl. Lib. Baronis* VAN SWIETEN.

INDICATIO IN MORBIS CORRIGENS FLUIDA.

§. 1163.

Supereſt nobis una tantum indicatio explicanda, quæ ad *fluida* mutanda ſpectat: mutantur fluida morboſa 1) emendando eadem; ita, ut in corpore maneant fiantque emendatione tali iterum ſana: vel 2) mutantur humores morboſi, demendo ex iis morboſas partes, ut ſani humores dein, ex bonis alimentis & bonis naturæ viribus conparati, expulſorum repleant vacuitatem.

Hæc duo nunc explicanda reſtant, ac primo quidem *indicatio corrigens fluida*.

§. 1164. Nam oportet tunc adeſſe in illa parte ſingulari vitium in liquido, quod ibi nimis craſſum, aut tenax ſit; vel quod vas quocunque modo ſit anguſtatum, licet liquidum bonum ſit; vel quod & ſpiſſus humor, & vas ipſum inpeditum ſit: adeoque indicat mutationem in meabilitatem tam viæ quam materiæ.

§. 1165. *Materies &c.*; hic habetis ex MATERIE MEDICA infinitam copiam reſolventium, deobſtruentium, tam in diatheſi phlogiſtica, quam in pituitoſa. — Huc adhuc refertur *embroche*, aquæ vel

vel frigidæ, vel calidæ, puræ, vel medicatæ. Sæpe profunt hæc inpluvia in anchylofibus & tumoribus albis genuum, aliorumque articulorum. — Addi hic etiam *gramen* poffet: fi recentis graminis fuccus paretur & detur magnâ copiâ quotidie, liquefacit totum hominem, folvitque calculofas in officina bilis concretiones. Apud Magnates hæc cælanda, quum irascerentur, fe ut armenta in pratis tractari, nec fumere talia remedia vellent. Immo in genere puto, homines oportere ignorare, quæ medicamenta fumant: ignota melius, quam nota fumunt. Medici funt paffim liberaliores in hac re: cognita vilescunt.

Per illa, quæ caufæ fingulari, coagulum facienti, contraria funt, ut in coagulo per acida facto, ufu alkalium leniorum; fapo venetus lacti incoctus & pannîs laneîs, vel fpongiâ latâ calide femper adplicatus, huic fcopo aptiffimus. Si fapo venetus admisceatur lacti recens mulcto, nunquam coagulabitur.

2) *In coagulo glutinofo & pingui &c.* id eft, quando glutinofum in vafis hærens facit tumorem pulpofum, tenacem, phlegmaticum, vel quando pinguis materies facit atheroma, tunc certe faponacea conveniunt ex eodem fapone veneto; nam calida ftimulantia hic profunt, ut tumorem dividant craffum, ftimulentque folida, quo divifum illud propellant. Emplastra hic profunt talia, diabotanon, Rustingii, de labdano, diachylon cum gummi, de cumino, oxycroceum &c.

3) *In coagulo a quiete ufu falium & faponaceorum;* humores boni torpore ftagnant: effectus enim nimiæ quietis, uti jam dictum ad §. 769. Ætiologiæ. In tali cafu fomenta ex fale ammoniaco, diluto aquâ, immo aliquando cum aqua calcis (oriente

inde decompofitione) ut mox in albo tumore genû. vidimus, potenter juvant. Sapo quidam parátur, fi fpiritûs falis ammoniaci uncia una cum unciis fex oxymellis, & pinta vini misceatur, fæpe potenter refolvens talia concreta.

4) *In coagulo phlogiftico, nitrofis & faponaceis herbis;* hic jam omnia priora nocerent; excepto fapone veneto, qui lacti incoctus alkalino fale vix nocere poffe videtur. Decocta malvæ, parietariæ, endiviæ, lactucæ, portulacæ, mista melli & nitro, aut oxymelli, epota hic profunt: cataplasmata parata ex fimilibus herbis, addito melle & nitro; decocta avenæ decorticatæ cum floribus chamomillæ, meliloti, fambuci, hederæ terreftris &c.

In his tamen omnibus judicio opus: hæc mutanda funt pro natura tumoris & coaguli, & copia ftimulantis augenda minuendave, prout plus minusve juvant. Etiam oportet Medicum effe divitem in hac Materia medica, quia plura fæpe adhibentur, quæ omnes homines ferre non poffunt Multi ab emplastris habent eryfipelas; multi, maxime feminæ, abjiciunt mox multa, quod certos odores ferre non poffint: tum & hyeme præftat fotu minus uti, quam cataplasmate, aut emplastro, quod hyeme tam cito frigescant.

5) *Per cardiaca &c.;* fi quies fit in humoribus a debilitate cordis & vaforum, ftimulantia nutrimenta, ut §. 1112. defcripta, profunt, vires vitæ & augendo & incitando. Etenim humores velocius a corde projiciuntur in arterias, & arteriæ ftimulantur 1) a velociori fortiorique adpulfu fanguinis; 2) a ftimulo cardiacorum: quum nunc per talia cardiaca vires omnium folidorum augeantur, cor & arteriæ ab hac etiam caufa in fortiorem atque frequentiorem contractionem prorumpunt.

Hac

Hac igitur ratione præcipue quidem humorum nimiam tenacitatem a quibuscunque caufis natam emendare ftuduimus: fed fimul egimus, hoc faciendo, in ipfa folida; omnia enim illa interna externaque agere æque in folida debuerunt, quam in fluida. Quia tamen vafa fola effe in caufa poffunt, bonîs humoribûs, ideo AUCTOR nunc ad *folida* unice fe convertit.

§. 1166. *Via inpedita redditur meabilis* 1) *aperiendo meatus, potu aquæ calidæ, emollientibus & falinis temperatis medicatæ;* exemplo fint potatores nimiorum potuum afiaticorum: fluida quidem ipfis tandem aquofa fiunt, fed & folida quævis laxa flaccescunt. Hæc iterum agendi methodus, in fola folida deftinata, agit fimul in fluida, æque ac in folida; ut *priori §pho* contenta, in fola fluida deftinata, non in fluida modo, fed & in folida agebant. Ita, ut quamvis indicationes alterutrius tantum fequamur, femper tamen in utrumque agamus.

Si *aqua calida* fui potatores penitus in folidis laxet, aqua *medicata emollientibus* eo magis hoc faciet: nam particulæ hæ emollientes, interponentes fefe inter laterales fibrarum cohæfiones, diapedefin quafi faciunt, & in illa fefe interponunt, ut membrana fic fiat multo latior, adeoque vas totum fiat amplius. (*)

(*) Lac quamvis fuis nutrientiffimîs particulîs fit cardiacum, bonos faciens humores, tamen ratione fuæ aquæ (& particularum oleofarum ac fubfaponacearum) emollit quoque. Hinc in ulcere pulmonali cum rigiditate vaforum lac alimentum

Si vero aqua illa *medicata* ſit *ſalinis temperatis*, oportet ſalinum iſtud dividere maſſam humoris loco obſtructo hærentis, & ſimul ſtimulare ſolida, ut agant in contentum fluidum: ergo iterum hac ratione aquæ medicatæ ſalinæ æque humores mutant, quam vaſa.

Patet hoc in *aquis mineralibus* potandis. Si homini ſint vaſa laxa, & humores mucoſi, aquæ ſelteranæ, vel illis ſimiles, incidunt ſuo ſubtili ſale, in alkalinam naturam vergente, hos humores, & etiam ſtimulo ſuo tunc agitant inertia vaſa. Rarius tamen in ſimilibus totum ſcopum obtinemus; ſed ſi ſanguine adtenuato facto tunc ſpadanæ potantur, robur majus conciliatur vaſis, ut brevi tunc æquilibrium bonum vaſa inter humoresque reſtituatur.

Ænigmatis inſtar varia actio aquæ ſpadanæ videbatur BAGLIVIO eſſe, quod aqua illa videatur tam obpoſite agere. *Henricus ab* HEERS in ſua *Spadacrene* obſervandum dederat, feminas, menſibus carentes, harum aquarum potu menſes recuperare amiſſos, & pro pallido flavoque colore jam reddi iterum facie colore amœno pulcras; feminas autem alias, ſanguine exhauſtas, nimiîs uteri hæmorrhagiîs, perpetuo adhuc fluentibûs, ideoque pallidam mortem vultu referentes,

potu

---

tum, lac medicamentum eſt. Curat quosdam integre, tota die cum melle potatum; reliquis incurabilibus curam facit palliativam. (Eſt tamen, ubi lac ipſum integrum minus conveniat, quam ſerum inde paratum; ſale, ſeu ſaccharo ſic dicto lactis, quod ſolutum gerit, magis medicamentoſum, ſolvens; dum parte caſeoſa, viscida, privatum, viribus digeſtivis, ſæpenumero ſat debilibus minus inpedimento eſt.)

potu ſpadanarum liberari a fluore uterino, & retinere deinceps ſanguinem intra vaſa reſtituique ſanitati.

Effectus adeo contrarii ab eodem remedio habere quid paradoxi Eruditis videbantur. Verum eſt eorum ſimplex admodum intellectus, ſi conſideremus, in prioribus, menſes nullos habentibus, cauſam fuiſſe vel inopiam boni ſanguinis, vel vaſa obſtructa: vaſa autem obſtructa vel humoribus glutinoſis craſſis, vel nimia vaſorum obſtructione per ſtenochoriam, aut thlipſin. In aliis, quibus fluor uterinus nimius, vel vaſa laxiora ſunt; vel humores nimis tenues; vel etiam cum bonis vaſis uterinis, bonoque ſanguine, fluor uterinus naſcitur, ſi per aliorum viſcerum obſtructiones ſanguis inpediatur per eadem fluere: unde ſanguini hinc nata reſiſtentia cogit illum per uterum, ut viam naturaliter apertam, nunc copioſius tranſire.

Quæcunque nunc harum diverſarum cauſarum obtineat, aquæ ſpadanæ videntur in diverſas illas vim ſuam exſerere poſſe. In aquis his eſt mirum illud reſtaurans martiale, verum cardiacum debilium a cauſa non plethorica: eſt in aquis his inconprehenſibili modo ſolutum alkali, ſolutum & acidum: utrumque enim principium tale ars inde deduxit. Diluere ergo ratione aquæ poteſt, adtenuare ratione ſalium, conpingere adtenuatos humores in debitam craſſitiem ratione Martis, ſed & eamdem ob cauſam, quia adtenuat craſſa, obſtructa reſolvit: quia vero reſtaurans illud martiale ſe interponit inter laxas elementorum cohæſiones, reddit laxas fibras robuſtiores, agitat eaſdem ſuo ſtimulo ſalino, ut in contenta liquida vim ſuam exſerant eademque propellant. Unde tam varia obpoſitaque eadem illa aqua producere apta nata eſt. Obeſt quandoque vel penuria boni humoris, vel vaſorum debita rigiditas, quæ ſi augeatur,

morbos faciet: lac cum ſpadanis junctum utrique huic indicationi ſatisfacit.

Quum vero & aquæ pyrmontanæ, & alii multi fontes medicati, in plurimis cum ſpadanis conveniant, poterit Medicus ea, quæ de his dicta ſunt, illis adplicare.

Imitari naturam ſæpe conati ſunt Medici pulcrô ſucceſſu, quando fontes medicatos adire ægri non poſſunt; vel aquas illas ex fonte in omnem terrarum plagam adlatas bibere recuſant. Ferri crudi, minime mutati, limaturam dant, ſolam, vel cortici peruviano junctam, cum copioſo lactis potu: unde tunc ſæpe deſperati fere morbi curantur.

Prodiit Pariſiis anno 1738. Tractatus de podagra aliisque chronicis morbis radicitus curandis, Auctore *Petro* DESSAULT, burdigalenſi Profeſſore; in quo multa nimis univerſaliter deprædicata; ſed tamen exempla curarum mirificarum, quæ Marte, cortice peruviano & lacte factæ ſunt, & quarum plures in mea praxi imitatus obſtupui, in eodem opere continentur. Qui hunc librum legit, licet, ut dixi, multa nimis univerſaliter adſerta, multaque, bene geſta, male explicata ſint; tamen, qui legit illum cum prudentia, ſui eum temporis lectioni inpenſi haud pœnitebit.

Qui ultra de variis aquis medicatis, tam martialibus, quam ſalinis, legere amat, adeat HOFFMANNI in hanc materiem lucubrationes; (uti &, præter plures alios *Cl.* ZÜCKERT hiſtoriam aquarum mineralium.)

Hucusque de *potu* aquarum illarum; ſed *Textus* dicit & *fotu*. Si aquæ calidæ inponantur vaſa rigidiora, certe emolleſcunt. Crura noſtra, in aqua calida aliquantiſper poſita, turgent interpoſitu aquæ; turgent etiam, quia laxatîs vasîs major in illis retinetur copia cruoris. Hinc ad vaſa rigida balnea aquæ calidæ, toti

ti corpori adhibita, infiniti usûs. Sed bono liquido debent inpleta corpora esse, vel saltem inpleri debent, quia alioqui oriuntur debilitates, immo, quod sæpe contingit, animi deliquia.

Ratio est, quod in toto corpore in tali balneo venæ maxime dilatantur & sic retinetur copia ingens sanguinis venosi, quo tardius ad cor redeat; unde tandem defectus sanguinis venosi ad cor, ad cerebrum & cerebellum.

Remedium primum est, ut dixi, corpora replere eodem tempore bono & cito parabili nutrimento; tum secundò frictiones lenes subinde in balneo facere, ut stagnatio sanguinis parumper promoveatur.

Si pars corporis una tantum sit, v. g. pes, manus, brachium, quæ nimia rigiditate fibrarum aresceret, potest pars illa in calida aqua tantum poni; vel aqua calida, laboriosa renovatione, potest mappîs laneîs parti adsiduo circumponi; & hoc proprie est, quod AUCTOR de *fotu* velit; quia tamen mox & de *balneo* agit, conjunxi simul & fotum & balneum.

Laudat & AUCTOR *vaporem* calidæ aquæ, sive simplicis, sive medicatæ. Vapor certe aquæ calidæ est emollientissimus, videmusque vel durissima coria, dum tali vapori exponuntur, instar muci contabescere. Hinc balnea crurum prosunt mirifice in utero strictiori, quia vapores aquæ ex semicupio sub vestimentis ad uterum adscendunt. Habentur apud Aquisgranenses vaporum balnea. Iterum huc refero *Embrochas*, de quibus actum ad §. 1164.

Calore moderato, id est, calore naturali, vel artificiali, aëris. In AETIOLOGIA, de vario aëris calore agentes, vidimus, aëre calido moderato hoc fieri, & demonstrari per æstatem. Si æstas sit bona, non nimis durans, vestes in hyeme & vere ad corpus aptæ, jam ni-

nimis nobis arctæ fiunt, corpore a calore in omni dimensione laxato. Coria hyeme dura jam fiunt paullo molliora, ac reperimus nosmet ipsos minus agiles, minus fortes, magis laxos. Si idem aër fiat humidus, laxamur adhuc magis & perspiratio inpeditur, ut fibræ corporis ad peripheriam retineantur, & eo magis fibræ ea humidi copia laxa fiant. Hinc oriuntur denique stagnationes, putredines a stagnatione, febresque maxime putridæ.

Moderatus igitur calor laxat rigida vasa, & hinc prodest pro aliquo tempore in rigiditate nimia.

Frictione sicca, vel humida, calida; hic nunc de *frictione* differendi aptus locus. Dignus est Textus quidam HIPPOCRATIS, qui huc referatur, ex *libro de officina Medici, Tom. I.* apud FOES. *p.* 746. : „Frictio vim habet solvendi, adstringendi, carnem augendi, minuendi," & quid sibi HIPPOCRATES velit, mox explicat: „ dura frictio vim habet adstringendi; mollis frictio vim habet solvendi: multa frictio vim habet minuendi; mediocris frictio vim habet inplendi. "

Videbitis ad calcem hujus Textûs notam FOESII, qui hic laudat & GALENI *text. l.* 2. *de sanitate tuenda*: verum, potius esset legendus totus hic liber GALENI, a *cap.* 1—8.; ubi multa bona de frictione GALENUS habet, maxime dum invehitur in THEONEM *alexandrinum*, Gymnastam, qui, ut & ASCLEPIADES, honorem hujus doctrinæ sibi adscribebat, quum constaret, HIPPOCRATEM, loco citato, totum frictionis mysterium patefecisse.

Videamus vim Textûs hippocratici: δέω., ησω, passim significat *ligo*, *vincio*, *vinculis constringo;* sed CHARTERIUS reddit: *adstringo*, & sic videtur verus sensus esse HIPPOCRATIS, ita quoque a GALENO *l. c.* intellectus. Gradus in ea varios agnovit &

dis-

distinxit HIPPOCRATES & dedit his paucis verbis omnes omnino regulas fricandi, quibus VV. celebres fuere: prout enim indicatio erat, frictiones aut ſiccas, aut humidas, aut cum aqua frigida calidave, aut cum oleoſis faciebant: aut brevem, aut continuam; aut mollem, aut fortem; aut manu molli, aut calloſa; aut linteis laneisve mappis. Inter liquores erant: aqua, oleum, vinum, ſpiritus, balſama penetrantia &c.; prout ferebat indicatio.

Sic videmur intelligere, quomodo una frictio varia, eaque obpoſita, efficere videatur.

1) „ Frictio vim habet ſolvendi obſtructum, ſi mollis eſt: " — hic præciſe caſus noster. Mollis frictio movendo molliter hinc inde obſtructum locum, conprimit vas in materiem, hanc dividit, uno in loco manere non ſinit, propellit ex uno loco in alium & leni hac agitatione excitat vim ſolidi in liquidum.

2) „ Frictio habet vim adſtringendi, roborandi " — & laxa pendula quaſi vinculo ligandi, ſi ita fiat, ut omne humidum glutinoſum inter fibras earumque elementa nimis interpoſitum, prorſum inde expellatur, extrudatur; ut, expulsîs iîs, tum omnia elementa fibræ, tum omnes fibræ, olim ſeparatæ, arcte ad ſe invicem accedant, ſi elaterem nondum amiſerunt. Habeo tunc ex laxitate rigiditatem.

3) „ Multa frictio habet vim minuendi; " — certe vaſa minuuntur inſigniter: exemplum ſumimus ex homine toto; vix niſi vaſa & humores eſt in prima infantia, ſed ita, ut humores vaſa extendant in omnem dimenſionem, usque ad perfectam ætatis ἀκμὴν: tunc eſt perfectum æquilibrium ſolida inter fluidaque. Dum nunc actiones vitæ continuant ſemper, adtritûsque actio ac reactio partium perennis fit, eſt frictio perpetua humida inter ſolidaque. Effectus hujus frictionis natu-

turalis eſt, ut multa vaſa pereant, ut majora vaſa ex pereuntibus minoribus obrigescant. Hinc multa frictio, inquit HIPPOCRATES, inminuit vaſa; immo inminuit corpus totum, quum corpus ſenile jam ſit omni dimenſione minus; brevius enim & anguſtius fit.

Immo frictio multa in corpore ſano reddit partes rigidas & calloſas, ut patet in opificum pedibus & in plantis pedum (volisque manuum) multorum hominum. Ergo frictio multa minuit ibi vaſa; minuit totam partem, præ duritie ſe contrahentem, niſi poſthac callus vehementer excrescat.

4) „Mediocris frictio vim habet inplendi“ — hoc patet in macie non deſperanda; panniculus adipoſus conpreſſus, contractus in iis jacet hominibus, ut oleum ſanguinis nequeat in illis ſecerni, ſi cæterum adeſſet. Frictio mutat hanc conpreſſionem, varieque omnes has conplanatas cellulas movet, oscula vaſorum in has cellulas patentia & conpreſſa mutantur, aperiuntur, & ſenſim oleum ſanguinis in illas cellulas denuo ſecernitur, maxime ſi bona nutrimenta interea corpus repleant. — Hæc moderata frictio facit.

Frictiones in genere quoque id habent, ut promoveant liquidorum motus per vaſa, & augeant circulationem. Hinc nunquam faciendæ fortes, ubi vis humorum auctior nocere poſſet: unde in acutis morbis minus inſtituendæ.

Differunt ratione materiæ. Vidimus jam antea, quod, quum aqua calida primo laxaverit omnia ſolida, ita, ut venæ jam ſanguine turgeant; frictio facta in aqua illum ſanguinem promoveat & augeat circulationem per expedita vaſa.

Frictiones cum aqua frigida, quæ jam frequens eſt Anglorum methodus, promovet humores per vaſa, interea dum aquæ frigus vaſa laxa conſtringit, & humores

con-

condenſat. (*) Damnoſa ergo, ubi vaſa nimis jam ſtricta ſunt, & ſpiſſi humores.

(*) (Legendus hic Tractatus, anno elapſo hìc editus, *Cl.* FERRO; balneorum frigidorum pulcras vires & uberrime, & convincenti inprimis ratione demonſtrans.)

Frictiones cum rebus aromaticis ſiccis, ut maſtyche, olibano, ſarcocolla, baccis juniperi, myrrha, ſtyrace, labdano, benzoë, rad. iridis florentinæ &c. faciunt 1) omne id, quod faciunt frictiones ſiccæ; 2) vi frictionis tenuiſſimæ particulæ adplicantur & promoventur per vaſa bibula, ut ſtimulo ſuo poſſint concreta movere, & fibras incitare ad motum. Hæ conveniunt, ubi laxa & inertia ſolida, tardique ac lenti humores.

Frictiones humidæ oleoſæ conveniunt, ſi rigiditas vaſorum retineat humores, ne ſatis circulare poſſint. Oleoſa, aromatibus miſta, poſſunt laxare frictione ſolida, & concreta fluida illo ſtimulo dividere.

Quæ HIPPOCRATES tam clare enuntiaverat, quæ GALENUS, VV. plurimi, tantô ſtudiô docuerant, laudaverant, ea galenica Schola demum oblivioni fere tradidit, ita, ut altum de his obtineret ſilentium, totaque cura internis potius remediis, aut externis balneis, at minime frictionibus (*) perageretur. Poſterioribus temporibus hippocraticum ſtudium denuo frictiones, ut præcipuam curandi medelam, conſiderare juſſit.

Sed

(*) Hinc ea ſola fuit equis reſervata felicitas, ut frictio eos ſanos conſervaverit; in Seipſis Galenici, deindeque novi chemicorum ſyſtematum Conditores, neglexerunt: facientes hoc modo idem, quod Athenienſibus exprobrabat SOCRATES, quod ma-

Sed, ut vidistis, omnia optima possunt noxia reddi, modo indicatio non bene capta sit. Regulæ antea datæ ad quamcunque indicationem adplicatæ, demum frictionis usum & justum reddent, & maxime utilem.

2) *Idem fit materiem inpactam una cum vasis obpletis fovendo, molliendo, agitando, coercendo, ut emollitio, putrefactio, subpuratio totius loci adfecti resolutio, in pus fluidum contingat.* Est quidem solutionis genus, quo topicum illud malum aufertur, verum non tentandum, quamdiu aliæ viæ supersunt: præstat enim semper, vasa servare integra integramque partem. Verum, si id nulla queat ratione fieri, præstat destructione vasorum malum vincere, quam scirrhosas concretiones demum habere Id maxime adparet futurum, si remedia conpactum solventia non juvent, & tamen omni modo Artifex solvere tentet. Si obstructio sit nimis inpacta, quam ut resolventibus & frictione resolvi queat, Medicus pergendo in his tenuissima inde removet, adcumulat crassiora; unde scirrhus.

Videmus hoc toties in incipiente induratione glandularum, mammæ, inguinis, parotidis. Dum de morbis Puerperarum (seorsim edendis) egi, demonstravi toties, ex nimio resolutionis studio scirrhos nasci.

Unde, si remedia solventia non satis valida in glandularum morbis, mox de subpuratione cogitandum.

Sunt loca minus obnoxia scirrhis & situ suo maxime adspectabilia, in quibus vitanda subpuratio, in quantum fieri potest, propter cicatricem. Hinc, si in gena inflammatio, vel obstructio magna, cavendum omni ope, ne subpuratione facta fœda cicatrix per omnem

---

majorem curam gererent equorum, quam sui suorumque liberorum. *De H.*

nem vitam hominem deturpet. Si vero inpoſſibile ſit, præcavere, omnis cura adhibeatur, ut adliciatur ad genæ partem internam materies, ut ibi exiens nullam faciei turpitudinem conciliet.

Si igitur ſubpuratio promovenda ſit, ad hunc ſcopum hic ex MATERIA MEDICA habetis catalogum magnum.

1) Adſunt, quæ obſtipant poros omnes, ut tota vis vitæ in obſtructam partem determinata eamdem ſolvat, deſtruat: ita ſunt omnes farinoſæ oleoſæque partes, dum inmotæ perpetuoque parti adplicatæ manent.

2) Adſunt ſtimulantia, quia ſæpe vis naturæ in eam debilior agit, quam ut deſtruat illam: ſtimulantia igitur ſuperaddita, & vaſa bibula ſubeuntia, irritant vitales actiones in obſtructam partem, ut cito deſtruatur, & cum liquido ſuo in pultem vertatur.

Evenit aliquando, ut, quod ſic ſubpurandum exſpectaveramus, ejusmodi remediis reſolvatur; uti vidimus in mamma mulieris, in collegio matutino caſuali.

Mulier hæc circa 22. Martii menſis peperit. Infans quarta die convulſus mortuus fuit; lochiis per quatuor ſeptimanas modice fluentibus. Pro more feminarum adplicata ſunt utrique mammæ emplaſtra mox a morte infantis, ut retropelleretur lac. Sinistræ mammæ inde contigit, quod optabatur, dextræ vero pars inferior vehementer doluit. Adplicato emplastro alio, mammæ diſcus totus induruit, rubuit, & dolores excitavit. Hinc, ne ſcirrhus inde nasceretur, ſed potius ſubpuratio, poſtquam malum fere per menſem duraverat, nulla illi reſolventia præſcripſi, ſed decoctum ex herbis emollientibus, & cataplasma ex aven. decort. lib. iv., fol. malv. parietar. ana. M. ij. farinæ lini ℥j.

Me-

Medio Majo, quum ſubpuratio non promoveretur, & durities tamen augeſceret, ℥ß. gum. ammon. cataplasmati fuit addita, ut vim vitæ in obſtructionem excitaremus: quod, quum minus ferre videbatur, inpoſitum eſt iterum cataplasma emolliens, obſtipans, additis adhuc olei lini ℥iv. Attamen, dum hoc cataplasma per aliquot dies adplicabat, tumor viſus eſt emolleſcere, inminui, ac demum poſt uſum ejusdem cataplasmatis per 7—8 ſeptimanas productum, plane evaneſcere.

Animadvertendum eſt, quod ſemper huc usque aliquid ſeroſi ex papilla exſtillaverit; quod cæterum inter bona ſigna ſcirrhi non habetur.

Videmus hoc exemplo, ſub remediorum ſubpurantium uſu, ingentem atque ultra menſem durantem, ſpatio aliorum binorum menſium plane reſolutum tumorem eſſe. Quæ ratio hujus? Obſtructio hæc magis nata fuit ex ſtrictura vaſorum, quam ex denſitate liquidi. Hinc malactica, emollientia inpoſita ſolverunt conſtrictionem vaſorum; humores transierunt per vaſa, olim ſtricta, jam laxata, ſicque omnis disparuit tumor: & ſi ſubponamus, humores in ſtrictis vaſis etiam quiete inſpiſſari, ſal polychreſtum cum melle decoctis emollientibus junctum, potuit hanc inſpiſſationem ſolvere; cataplasmatum aqueæ partes potuere vasîs bibulîs abſorberi, & diluere concretiones humorum.

Hinc convincimur; quod ſi talis dispoſitio ad ſolutionem concreti adſit, methodus ſubpurationem promovens non inpediat hanc reſolutionem, quodque propterea in glanduloſarum partium, ſolventibus non obaudientium, concretionibus, cito ad maturata & ſubpurata transiviſſe, noceat nunquam.

3) *Ma-*

3) *Materiæ sic præparatæ viam aperiendo per sectionem, scalpello factam, vel per caustica adplicata;* idque iterum cum magna circumspectione: si alicubi in panniculo carnoso subpuratio nascatur, ea citius aperiunda, quum alioqui perambulet materies ad alia loca, communicatione membrana adiposæ per totum corpus. Si sit materies critice deposita, maturius fiat apertura abscessûs, quia non ibi loci fit partis lenta solutio, sed materies tota, cocta aliunde eo defertur. At vero in glandularum subdurationibus maturior apertio ad minimam fluctuationem efficit, ut pars non matura scirrhescat. Exempla quotidiana id docent: unde in mammarum, inguinum, subpurationibus exspectandum, donec tota pars penitus in pus versa reperiatur.

Quod autem *Textus* dicat, vel *scalpello*, vel *causticis* faciendam aperturam, id ideo dicit, quia multi scalpellum recusant: unde causticis illi torquentur per 1., 2., 3. dies, antequam crassa cutis peresa sit. Hinc 1) plus dolent & febricitant; 2) in periculo sunt per illam moram, ne materies purulenta, illinc abiens, ad loca forte nobiliora transeat. Hinc semper præferenda methodus incisionis, laudandaque methodus eorum, qui, quasi aliud acturi, abscondità lanceolâ abscessus aperiunt.

§. §. 1167. 1168. *Nempe fluiditas nimia requirit inspissationem, quæ adquiritur 1) victu gelatinaso ex animalibus & vegetantibus;* capita pedesque vituli, vel agni, eo inserviunt, si in gelatinam coquantur. Emulsa ex sem. psyll., lin., decocta spissa althææ, malvæ, symphyti majoris: sperma ceti, pulvis diatragac. &c. Verum, si cum fluiditate adsit debilitas, ea aliunde resarcienda: ipsæ enim gelatinæ ani-

malium ex partibus præparata amifere nutritiam virtutem longa coctione. Sic fluidus fanguis quidem infpiffaretur; verum effet mucofus, debilis, morbofus. Hinc jura bene parata, lac recentiffimum, fimul effent porrigenda.

2) *Potu aquofo, farinofo, non fermentato;* nam fermentatus potus adtenuat, moderate fumtus. Avena decorticata cocta cum aqua, & in fpiffius decoctum parata: decocta, five cremor, hordei, oryzæ, fagopyri. Pultes, ad prandium & cœnam, ex hordeo, avena, fagopyro, milio; potus chocoladæ.

Verum, circa chocoladam animadvertimus, quod male quandoque illam concedamus. Rogant nos homines, an liceat, illam fumere. In cafu dato, ubi nimia fluiditas adeft, poteft prodeffe, fi fit chocolada ex folis nucleis cacao mucilaginofis, oleofis, (recentibus, non rancidis) parata. Commendatur fic in nimia humorum fluiditate: commendamus hunc potum phthificis, qui fudoribus nocturnis diffluunt, hominibus aliis debilibus, fudantibus ad minimos motus, iisque, qui poft magnos morbos habent adtenuatos humores; hyftericis, & hypochondriacis cum materie, quorum humores infpiffati funt, quique proinde indigent blandis faponaceis.

Verum raro, ut dixi, ita adhibetur chocolada. Siliquarum Vanillæ, aut Banillæ, unam, aut duas, cinnamomi unciam unam, & drachmam piperis addere folent libræ chocoladæ ex meris nucleis cacao paratæ: alii alia ratione parant, addendo oleum cinnamomi, balfamum peruvianum, tolutanum, meccanum, ambram grifeam, mofchum &c. &c.

Hinc

Hinc videtis, potum hunc tota natura ſua mutari & poſſe fieri adeo adtenuantem, ſudoresque promoventem, quam inſpiſſantem.

Rogati itaque reſpondemus, in caſu dato nimiæ tenuitatis humorum, ſimpliciſſimam chocoladam adhibendam eſſe, calidiores illas ſpecies vitandas.

Cæterum in caſu debilitatis a ſpiſſis frigidis humoribus, in caſu, ubi quarta ſpecies debilitatis ſubponit humores inertes, vaſa flaccida, ſtimuloque proin indigentia, chocolada cum omnibus illis rebus incitantibus & adtenuantibus parata poteſt prodeſſe.

3) *Aucta actione viscerum per ea, quæ præmemorata* (1159.); hæc erant: 1) cardiaca, quæ mox *No.* 4. commendabuntur. 2) majori motu corpori adplicato per *frictiones*; has jam explicui; *Vectiones*; de his paucis agendum.

Conſulendus hic nobis præ omnibus SYDENHAMUS, *ſect.* 3. *c.* 7., de colica bilioſa, quam evacuantibus & venæſectione quamvis ſæpe curabat, tamen, ſi vires debiliores & vomitus adeſſent, gutt. xvj. laudani liquidi ſui mane ac veſperi exhibitis feliciter brevique curabat. Sed, ſive ab hac methodo, ſive ab alia, recidivas ſæpe patiebantur: ad has præcavendas ſequens conſilium dabat: „ nihil hactenus a me excogitari potuit, quod ad perſanandum ægrum ita certo faceret, atque *equitatio*, vel in curru *vectio*, qua longioaa itinera confici debuêre, anodyno interim mane & ſero indeſinenter propinato - - - "

„ Pauper quidam mihi vicinus, qui & adhuc eſt ſuperſtes, colica bilioſa vehementiſſima per hos annos laboravit, quam catharcticis, clyſteribus, globulisque plumbeis devoratis, expugnare diu, ſed fruſtra erat conatus. Hic ego ad frequentem narcoticorum uſum confugi, neque pœnitenda opera: quamdiu enim

certa repeterentur, ſatis recte habuit; ſed quum his palliaretur tantum malum, non exſtirparetur, (revertebatur enim, ut primum erat exhausta norcoticorum vis) ego hominis miſertus, & gravi morbo & re anguſta adflictiſſimi, equum ex meis commodabam, quo iter, dicto jam modo, peragendum adgrederetur: eoque ad dies pauculos continuato, viscera eas vires recepere, ut morbi reliquiis excutiendis paria jam eſſent, & ſine anodynorum præſidio omnino convalesceret."

Tandem adſeverat, inproba continuatione equitationis & vectionis ſe plurimos chronicos ſervâſſe, curâſſe; quum enim venter ſic continuo vibretur, & exagitetur, ſucci recrementitii ex toto corpore poſſunt excuti & viscera roborari.

In *Diſſert. epiſtol. ad Guil.* COLE, in *Edit. leydenſi p.* 414 *&* *ſeq.*, SYDENHAMUS ait: „At vero nihil ex omnibus, quæ mihi hactenus innotuere, adeo inpenſe ſanguinem ſpiritusque fovet firmatque, ac diu multumque ſingulis fere diebus equo vehi." Pergit dein exemplis demonſtrando, quod debiliſſimis hominibus, ſive jam diarrhæam conliquantem patientibus, ex hypochondrio, ſive tabidis, phthiſicisque, quos nulla artis molimina ab interitu vindicare potuiſſent, ſic ſanitatem reſtituerit. Fidem ſane ſuperant, quæ dicit, ſed vir candidus tamen omnem fidem meretur. Curas novi inimitabiles factas hoc conſilio per BOERHAAVIUM. Utique vidi naſutulos homines inridentes BOERHAAVIUM, quod ex eorum numero plures interirent: verum, neque BOERHAAVIUS, neque SYDENHAMUS jactitant, ſe curâſſe omnes, ſed plures, qui artis ope incurabiles videbantur. Immo ex felicioribus exemplis multi chronicis morbis adfecti, peſſime concludentes & imitari volentes,

equi-

equitare cœperunt, magno ſuo cum malo, quod quiete, ſaltem moderato exercitio, indiguiſſent. Aderant, qui phthiſici facti vellent ſe equitando curare, & in vehementem hæmoptoën inciderent: omnia illa infortunia in conſilium SYDENHAMI & BOERHAAVII conjiciebantur; ubi magni viri a tali conſilio dando abhorruiſſent. Hæmoptoicis ſane id disſuadere oportet, vaſa enim eorum id non ferunt.

Veteres primo ægros ſuos lectica vehebant, dein curru lento, ſenſim velociori. Oſcillationes in fune penſili quoque proſunt; exercitia in ſphæriſterio &c. juvant.

Sed ſæpe hæc ſurdis canimus. Magnates utriusque ſexûs vellent libenter verbis Medici curari; adeo inlecti & incantati comœdia, luſu chartarum, & muſica ſunt, ut quotidiano exercitio ſalutem redimere nollent. Matutinis quidem horis equitare aut curru per 2. 3. 4. horas vehi poſſent, verum tunc eſt dormiendum, quum chartarum luſus vesperi inchoatus in ſeram usque noctem protrahatur: hinc nunquam reſtituendæ ſanitati tempus habent. (*) Sed Medicorum tamen eſt, ipſos ad tam ſalutaria conſilia ſenſim adducere: ſi fabulam ſurdo narraverint, conſcientiam honeſtique viri partes expleverunt.

4) *Uſu cardiacorum &c.* adſtringentium, roborantium, ad §. 1107. *No.* 2. explicatorum.

(*) Choreæ conducerent, ſed moderatas ignorant; ſi eſt occaſio, in illis quæ *Ball* vocant, ſaltant, ut inde ægrotent; ſi eſſet modus in rebus, ſalubris foret iis exercitatio. *De H.*

§. 1169. *Spiſſitudo autem ſi peccat, exigit adtenuationem: hæc procuratur* 1) *&c.*; hæc blanda ſunt & ab omnibus ferri queunt.

2) Hæc optima incidentia, ſed 1) cavendum in omni ſpiſſitudine inflammatoria, nam oleum ignibus adderetur: 2) etiam in pituita frigida ſpiſſa prudenter invigilando, ne motus ſpiſſus humor adigatur in vaſa minima, eaque lethaliter infarciat: ea enim in glutinoſis morbis ſæpe viſa; unde a pauca copia incipiamus, motumque lenem adjungamus.

3) *Potu acriori &c.* Omnia talia in genere indicantur, nam ſunt præſtantiſſima remedia; verum oportet, Medicos quoque noſſe, quodſi homines ſemel guſtaverint, quam reficiantur hinc, doſin omni ratione velint augere in ſuam perniciem. Centies vidi hos homines acri & forti antiquarum & vetuſtarum cereviſiarum, vinorum ſpirituumque denſos humores ſuos ita per alkohol horum potuum inſpiſſaviſſe, ut potus aquoſi ultra cum illis miſceri non poſſent, ſed per varia corporis loca rimas agerent, depluerent, teterrimosque facerent hydropes.

Unde ſapienter moneat Medicus homines, ne tam ſalutaris remedii amœno ſapore & recreatione læti, iisdem rebus abutantur.

4) *Diluendo, potu, fotu, balneo, injectu, aquoſorum*; infiniti homines ſunt perditi, qui partem primam hujus conſilii expleverunt, & partem alteram, mox explicandam, neglexerunt.

Poſtquam jugum ariſtotelicum medio proxime elapſo ſæculo Philoſophi excuſſiſſent, Medici plurimi omni omnino jugo ſe ſubduxere, in fingendis ſyſtematibus divites, in probandis iisdem pauperes, in curandis ægris miſerrimi. BONTEKOE, SYLVIUS, CRAANEN, univerſaliter ſtatuebant, non poſſe noſtros hu-

humores esse nimium tenues: unde duo maxime noxia consulebant: 1) potu Thée & Coffée per totam diem homines uterentur, & 2) sale volatili oleoso aromatico, spiritibusque aliis ac salibus chemicis continuo stimularent aquosos hos humores. Sane aquâ calidâ toti flaccidi homines indigebant iis stimulantibus; verum, quid erat opus, eos in necessitatem hujus spiritus & horum stimulantium conjicere? Invaluit tamen hæc opinio, & magno præmio donabatur BONTEKOE propter librum belgice editum in laudes potuum asiaticorum, a Moderatoribus societatis Indiæ orientalis.

Legati batavi ad Inperatorem Sinæ & Japoniæ audivêre ibidem laudes Theæ, tanquam panaceæ, ab omnibus illis populis, maximeque ab eorum Medicis: unde SYLVIUS & BONTEKOE eorumque adseclæ hanc herbam summis laudârunt encomiis; quo factum, ut tota Europa hæc folia quæsiverit.

Ipse NIEUWHOFF, qui illa inperia pluries peragravit, didicerat, hos populos nullo arthritico morbo adfligi, propter copiosum theæ usum, uti ipsi dixerant. ETTMÜLLERUS quoque hoc pro veritate obtrudit. Egregius tamen KÆMPFERUS, Auctor *Amœnitatum exoticarum, cap. de Moxa* describit nobis, quomodo Japonenses loca arthritica & podagrica inurant moxâ suâ.

Potus Coffée quoque diluens est, non ingratus, & leviter nutriens, ut infusum hordei tosti HIPPOCRATIS; copiose adsumtus fluida adtenuans, solida laxans, ut Thée: at, quo eum modo Thraces parant, & Magnates Divitesque per Europam parant, ut fere sit nigerrimum & saturatissimum infusum (est verum *decoctum*, uti vix non ubique paratur), aut potius puls coffeana; non diluit, & pro eo, quod aliter situm restinguit, nunc sitim facit, exsiccat omnia: quare multi paullo post chocoladam petunt, ut siccitatem tollant.

Eſt quoque advertendum, quod inter ustulandum, (non tam in hac urbe, quam multis aliis locis) butyrum addatur, quo nigredo ſplendens ipſis baccis conciliatur. Spiſſus igitur potus coffeanus rancidum quid per illud pingue aduſtum poteſt conciliare.

Hæc de prima parte hujus conſilii; nunc ſecunda ejus pars videnda.

Diluendo potu, fotu, balneo, injectu, aquoſorum, adjutorum per calorem, vel & motum curſûs, exercitii, frictionis, equitationis, vectionis; ſi ſpiſſitudo ſanguinis non inflammatoria adeſt in hominibus phlegmaticis-mucoſisque, iique multum potûs Thée bibunt, oportet, ut motus corporis jam adſit, quo dilutus nunc per Theam humor moveatur, ne hydrops fiat, aut anaſarca, ſeceſſu facili aquoſi a mucoſo per vaſa lateralia: motu nempe tali ſolida magis agunt in liquida, liquida velocius circumducuntur, oritur major adtritus, calor, mucoſi ſubactio.

At vero iterum cum prudenti cautela: motus nimius mucoſos homines reddidit apoplecticos, muco inpacto in minima vaſa. Hinc lente incipiendo hæc corpora ſunt in motum ducenda: unde fateamur cum *Inl.* Van Swieten, *cap. de glutinoſo ſpontaneo* §. 75., infidum ſæpe auxilium eſſe, & plus ſæpe debilitari ſolida, quam mucoſa dilui; ſaltem eſſe ſolamen breve.

5) *Per valida ſtimulantia, ſudorifera, diuretica, purgantia, vomitoria, epiſpastica, mercurialia, aromatica, de quibus poſtea (ad* §. 1189. 5.)*;* in morbis kephalicis frigidis, in paralyſi, epilepſia, quorum cauſa hærebat in ſanguine inerti, mucoſo, vidimus ſtupendas dari curationes his remediis, dummodo a ſapienti Artifice dirigantur. His enim inertia ſolida concutiuntur, in motum cientur, liquida mucoſa moventur, expelluntur. Sed cautela prudens adhibeatur, ne mucus

va-

vaſa minima inpleat, & incipiendum a lenibus eſt, ut videamus, quo usque æger cum euphoria ferat. V. hic totum caput *de glutinoſo ſpontaneo*, c. *Comment. Inl.* PRÆSIDIS. (*)

6) *Per valida reſolventia &c.* v. iterum *caput de glutinoſo ſpontaneo*, cum *Comment.* & formulas multas egregiasque in BOERHAAVII *Materia medica*.

§. 1170. *Motus vero nimius* --- 1) *ablato ſingulari ſtimulo;* ſtimulus acidus in ægrotante infante; ſtimulus alkalescens in putredine primarum viarum: auſertur vomitorio, vel purgante.

Aut correctione ejus per ſua contraria; in acido dando abſorbentia, ut acidum abſorbeatur, aut alkalia, ut cum iis vertatur in ſal neutrum: corruptum bilioſum corrigendo per oxymel, ſapas acidas, ſpiritus acidos, ipſumque dilutium acetum, ſuccum citri &c.

2) *Imminutione totius maſſæ fluidorum;* non dico, quod ſemper venæſectio debeat fieri in motu nimio; nam in prophylaxi vidimus, tutius aliquando motum minui; ſed quando indicatio fert, tunc eſt egregium remedium. Exhausto enim corpore ceſſat motus humorum. Igitur humoribus minutis prudenter jam via ſter-

 ni-

(*) Eſt diabolica ars in Italia, ut hominem de medio tollant, ſine multis ambagibus; pauxillum ſcammonei primis cibis prudenter conmiscent, & continuant hoc quotidie. Homo ille in dysenteriam lentam mucoſam totus reſolvitur. Colocynthis, elaterium &c ſunt res, quæ ſanguinem ita adtenuant, ut per omnia vaſa perfluat, non coërcendus. *De H.*

nitur, qua motus maximus in minimum vertitur. Sed, si vires bonæ, maximus motus cum plenitudine humouum fit: tunc v. s. &c. opus est.

3) *Quiete inducta per opiata & anodyna; aliquando* opium auget motum, ut melancholicus delirans inde surat; dum alius similis æger inde ad quietem ducatur. Cæterum ab omni ævo id in nimio motu ars excogitavit, ut per anodyna sopiret illos. Hæc sunt lente tractanda & per epicrasin. Si indicatio ita sit, dando per epicrasin tuto finem obtinemus: cæterum difficile est, unica vice dosin veram nôsse; quæ si non operetur, plus movet.

§. 1171. *Idem ille motus nimium inminutus* 1) *ablato inpedimento*; motus inminutus est in hoc plethoricotato, ab enormi copia sanguinis: venæ sectio fiat; motus augebitur ablato nimio sanguine. Mulier cadit in animi deliquium, quia asa fœtida, vel ambarum, est in cubiculo; auferatur.

2) *Ope adtenuantium & cardiacorum;* adtenuantia, si motus langueat per viscositatem humorum: frigida adtenuantia, si viscositas phlogistica; adtenuantia calidiora, si phlegma frigidum.

Cardiaca; adtenuantia pro genere spissitudinis; cardiaca replentia, si ab evacuatione nimia motus subsistat; cardiaca stimulantia, si iners humor, & solidum flaccidum. Omnia dentur ex veris artis regulis.

§. 1172. Toties de acrimonia actum in decursu hujus pathologici tractatus, ut explicatione multa opus non habeatis. Sed quoad varium earum curam nonnulla nunc dicenda.

Vidimus olim, dari acrimoniam, cujus certæ species quandoque non possint determinari. Acrimoniam ad-

adesse noscebamus; nam dolor erat non ab inflammatione, non a motu aucto humorum, sed sine eo; erat dolor sine tumore ab obstructione nato ipsæque partes minime tumidæ erodebantur.

Unde dolor hic sine febri, sine tumore, cum erosione sæpe, necessario acrimoniam denotabat; ubi vero ad examen pergebamus signorum variæ acrimoniæ, non poteramus ea signa detegere, quæ speciem determinarent.

Hinc manebat tantum acrimonia in genere, erantque in medendo excogitanda talia, quæ cuivis acrimoniæ speciei ex æquo prosint.

Hæc narrantur in *Textu:* sunt eorum quædam facile putrescentia, quædam acescentia. Dicetis, si acrimonia oculta illa in acidum incipiat vergere, magis ab acescentibus irritabitur. Bene, tunc signum manifestius aderit, speciem determinans, adeoque tunc potero dare antacida.

1) *Jure carnis recentis &c.* Noverat Boerhaave Medicum aliquem Guillielmi III. Angliæ Regis & Gubernatoris Hollandiæ, qui podagrâ adficiebatur, dum Regem in itinere ad venatum destinato sequeretur. Tamen, ut ostenderet, quam lubenter Regem vellet sequi, consilium inivit cum quinque Medicis, ut constaret inter omnes de morbo: omnes adnuunt, veram esse podagram. Ergo, inquit, melius non novi, quam solo jure vitulino uti: etiam adnuunt omnes. Intra paucos dies hoc solo remedio iterum pedibûs usus Regemque sequutus est.

2) *Potu aquæ &c.*; aqua pura neutra est, nec alkalina, nec acescens; hinc prodest omnibus: huc etiam refer serum lactis cum sapone veneto.

3) *Quiete animi & corporis*; ne acre motum inprudenter tenerrima vascula disscindat: sæpius enim jam

pa-

patuit, venena copiosa in mortuo non agere: vesicantia in cadavere visa sunt agere, ut olim ex *Actis Parisinis* communicavi Vobiscum: sed oportebat supra cantharides cataplasma ponere, & tunc adparebat quasi quid agerent. Forte in corpore mortuo, i. e. sphacelato, cataplasma calidum diu inpositum quoque sphacelatas bullas excitaret: id est data occasione explorandum. Cæterum, quò vis vitæ major, eò plus agit; quò minor, eò debilius furit. Igitur motus animi & corporis iis non inperandus, qui acrimonia obsidentur, ne acre motum nimis nervos irritet: quò maxime etiam referuntur *No.* 5. opiata.

§. 1173. 3) Sæpe inprudentes Medici homines acido laborantes, adeoque debiles, ut passim in hac specie acrimoniæ fit, cogunt ad debilitatem emendandam, se multum movere. Pessimo sane consilio! acre enim motu agitatum vehementer nocere potest: sed acrimonia magnam partem devícta, a lento gradu in majorem fiat motus. (*)

β) *Acidum convertentia &c.*; sic fit tertium sal blandum, non nocens, per urinam maxime expellendum.

§. 1174.

(*) Etiam ipsum acidum est primo leniendum, antequam moveatur. Infans ægrotat ab acido in ventriculo: si indicatio non nimis urgeat, & si non admodum pauca copia sit, sæpe Medicus hoc acre acidum trudit in intestina, ubi lata superficie adplicatum facit convulsiones & mortem. Ergo acidum primo mitigetur, absorbeatur, inmutetur pro parte, per lapides cancrorum, per saponem venetum, per oleum lini & dein purget. *De H.*

§. 1174. *Quæ illud obtundunt inforbendo &c.* trochisci de viperis, qui hic adducuntur, parantur ex pulvere viperarum carnis ficcatæ; pulvis miscetur cum pauxillo vini canarini, in quo vino gummi arabicum folutum eft: omnia mista fimul rediguntur in paftam, e qua formantur trochisci. Hinc acre alkali involvendo prodeffe quandoque poffunt. BOERHAAVE videtur potius hæc fcripfiffe connivendo ad aliqua officinarum præparata, quam ut commendaret, tanquam aliquid egregium. Eft eadem ratio, cur antitoxicæ vocatæ fint terræ pleræque pingues, ideoque omnes conpofitiones contra venena intrent. Parum certe erit, quod hinc lucremur in copiofo alkali.

§. 1175. *Lixiviofa ex calce viva*; dudum eft, quod in navibus carnes nimio fale contra putredinem adfervatas & inde duriffimas, didicerint tali lixivio inmittere, ut inde fal marinum extraheretur. Hinc in muriatica acrimonia extricando falia juvat. Confert quoque, ut probata exempla demonftrant, ad calculum urinarum folvendum, doloresque a calculo mitigandos. Vidimus in nofocomio magnam partem calculi folvi in aqua calcis, omni biduo, vel triduo renovata.

§. 1178. 79. Ponamus febrim continuam, putridam, acutam: ibi fanguis inflammatorie fpiffus eft plerumque. Quid hic Medicus? Mittit fanguinem, ut copia minuatur ac adtritus, ficque fanguis, minus preffus, minus conpingatur: hoc ut fecurius obtineat, replet hoc corpus diluentibus, adtenuantibus: ergo occupatus hucusque eft in adtenuatione fpiffi: & ubi adtenuata funt infpiffanda, occupatur in infpiffatione adtenuati.

Verum præterea alkalina putrida humorum hic metuenda diathefis. Dat acida, quæ putridum præfens in-

mutent, ac humores contra futuram putredinem muniant: dat decocta farinosa, quæ omne acre in genere involvant; dat aquosa multa, catholica remedia contra omnia acria: ergo occupatur in *lenimine acris*.

3) Adsunt hac in febri multæ obstructiones, ita ut corpus non perspiret; ut excrementa alvi non stimulentur ad exitum, & forte obstructa sunt exhalantia & smegma producentia oscula in intestinis: urina sæpe admodum pauca redditur. Os siccum, lingua est arida, quia a materie morbosa oscula omnia, in ore obpleta, non exhalant salivam, mucum. Oculi sunt pulverulenti, sicci, quod humoris lacrymalis & smegmatici viæ obstructæ sint. Aures obsurdescunt, quia obstructa alicubi vasa in organo auditûs: ergo obstructiones generales.

Medicus quid hic? Ponit corpus in balneum, saltem inferius corpus, ut, præterquam quod aqua per vasa bibula absorpta sanguinem diluat, etiam oscula perspiratoria obstructa laxentur, emolliantur, aperiantur. Per enemata laxat alvum primum, dein enemata maxime emollientia adplicat, ut & renes foti plus urinæ excernant, dimittant, & ut aquosa per lacteas & absorbentes venas absorbeantur. Fomenta circumponit ventri lumbisque, eamdem ob causam. Tepidis mellitis os pertuo humectat, ut crusta obstruens solvatur: oculos tepidâ saponaceâ fovet, ut lacrymarum fontes deobstruantur. Aures fovet extrinsecus emollientibus; totumque corpus, quantum potest, replet aquosis, nitrosis, solventibus, saponaceis, ut, quidquid obstructum sit, solvi queat. Ergo occupatur Medicus in *apertura viarum obstructarum*.

4) Sed non semper in tali dato morbo acuto febrili, viæ obstructæ sunt, ita, ut excretiones subsistant; verum sæpe symptomatico sudore, alvo, urina, dif-

diffluit æger, si ita pergat, periturus. Hic jam quærit in causam: an laxitate vasorum, præ defectu viarum? quærit in classe cardiacorum explicatorum, quibus hanc vasorum laxitatem emendet, roboret, Si inveniat causam in adtenuatione summa sanguinis, per spiritum vitrioli, aquæ prudenter mistum, per succum berberis, granatorum, (*) per decocta oryzæ, conatur hanc humorum tenuitatem auferre, sanguinem conpingere, roborare. Ergo in *roboratione laxi* occupatur.

5) Verum excretiones nullæ fiunt, quia vi caloris dissipatis liquidis omnia instar corii arescunt & constringuntur. Iisdem emollientibus internis externisque, quibus obstructiones cutis & viscerum emendabat, emendare conatur & hanc rigiditatem: unde aqua simplici, aqua cum mucilaginibus, calide fovet totum internum externumque corpus, potu, fotu, balneo, clysmate. Ergo occupatur in *laxatione rigidi.*

6) In multis morbis vel motus nimius adest, vel motus debito debilior. In motu humorum nimio per v. s., enemata, balnea, potus aquosos refrigerantes, paregorica, conatur eum ad justum moderamen redigere, ut non tantus motus adsit, quo vasa destruantur, & ut subficiens maneat ad coquendam, movendam, expellendam materiem morbosam.

Si

(*) ℞. Syrup. de limon ℥iij.
♎ vin. pur. ℥iß.
Vin. rhenan. ℥iv.
▽æ commun. pur. ℥xiv.
M. Pro Potu.
BOERHAAVE *Mat. Med. ad §. 641.*

Si vero motus ſit nimis parvus, quam ut vires vitæ coctionem, motum, expulſionem morboſæ materiæ perficiant, quærit Medicus in claſſe cardiacorum illa, quæ in tali morbo projectas, vel labefactatas vires reſuscitent, ad talem gradum, ac ſubficiat.

An Medicina nunc aliud facit in acutis? Prorſum nihil: immo neque in chronicis omnibus quidquam præterea agit; ſumite, quemcunque vultis, chronicum morbum.

§. 1180. De hac re per omnia ferme ſæcula garrierunt: verum ſuismet redarguntur experimentis. Nunquam enim præſtitêre, quæ dicunt; cur? quia non datur panacæa: quidquid quæſitores lapidis Philoſophorum apud furnos ſuos delirant.

§. 1181. Sic opiô multa tollit, non omnia, vel dabitur, ut tollat omnia per mortem, ſed ultra non eſt panacæa: diverſitas 1) cauſarum, 2) diverſitas morborum ex eadem cauſa, repugnat tale dari.

Dum de epilepſia agebamus, vidimus epilepſiam oriri a cauſis diverſiſſimis: vidimus & ab eadem cauſa illa in cadavere reperta, unde in hoc homine nata epilepſia, in aliis adparuiſſe plures alios morbos natos: ab inundatione feroſa cerebri in alio epilepſia, in alio paralyſis, in alio lethargus &c. naſcitur.

§. 1182. *Aqua* in omnibus fere adhibetur, quæ ad ſanitatem conſervandam, aut reparandam requiruntur. Quid ſine aqua fit, & in quo non eſt aqua?

Ignis; videte PROSPERUM ALPINUM *de Medicina Ægyptiorum*, *l.* 3. *c.* 12.; videte præ omnibus KÆMPFERUM in *Hiſtoria Japoniæ*, *c. de Moxa*:

vi-

videbitis plurimas nationes esse, apud quas universalissima cura fit inustione partium morbosarum. Medici japonenses habent in effigie corporis humani signatos locos omnes, in quibus pro re nata inustiones fieri debent. Etiam Chirurgorum famosissimi famæ suæ plurimum igni debent. Videte apud RUYSCHIUM cancros linguæ igne sanatos, in *Adversar. anatom.* Hæmorrhoides ad pugni magnitudinem scirrhosas igne sanatas vidi. Hinc HIPPOCRATES ait *Aph.* 8—6. „ Quæ medicamenta non sanant, ferrum sanat; quæ ferrum non sanat, ignis sanat; quæ ignis non sanat, ea insanabilia existimare oportet. "

Argentum vivum; quod, si quis bene moderetur, infinitos chronicos curabit: sed est gladius in manibus maniaci. Exempla innumera curarum inimitabilium prostant quotidie.

Opium; quô universalius nihil, tam in chronicis, quam in acutis; tam in morbis cum materie, quam sine illa; tam in pueris, quam adultis. (*)

§. 1183. PARACELSUS tecte mercuriô usus, qui fuerat omnibus suspectus, stupendas fecit curas. Opiô tecte usus, similiter. Hinc, fatentibus omnibus, præstabat sua arte, quæ alius nemo. Vidi Medicos nil

---

(*) Videtur, *sal* oportere addi pro quinto: sal marinum, nitri, ammoniacum, salia offic. acida, alkalina, neutra, thermarum, pro usu in & externo, salia essentialia, ut saccharum &c. magnam Medicinæ partem explent. Videtur salis certe usus, si non major, saltem non minor eô mercurii esse. *De H.*

nil omnino de praxi clinica ſcientes, plusquam Empiricos, qui audaci mercurii uſu quamvis plures interfecerant, tamen haud paucos plane ad ſanitatem reſtituerent, & exinde famâ clarâ veherentur: quum enim ignorarent homines, quid adſumſiſſent, credebant ſimplices, eos panaceâ pollere.

§. 1184. *Correctoria* ſua quoque in claſſe viſa ſunt, adeo diverſæ obpoſitæque naturæ, ut nullum remedium exſtet, quod vires omnium poſſideat, quod ex æquo omnibus proſit. Immo, quod uno in caſu proficuum, altero in caſu oportet eſſe maxime noxium.

---

* *
*

Diſſertationem hanc Cl. Vindobonenſium Practici *D. Georgii* HAFFNER, de *Hydrope articulorum* capiti huic ſubjunxi, quum plures ob rationes locum hunc ſibi vendicare videatur præ aliis; ut adſervetur (difficulter enim jam eam invenire ſeorſim eſt, etſi anno 1762. primum prodierit) digna ſit, contentas inprimis ob ægrorum hi-

historias, ac animadversiones; & *hydropem genû*, de quo HAENIUS rarius & paucis nonnisi in Collegiis egit, §. 5. &c. exactius persequatur. Observationes posteriores, hydropem articulorum non concernentes, omittere tamen nolui, quod vario sub respectu medicam praxin & chirurgicam inlustrare queant.

Quando serum aquosum extra vasa fusum & cavitatibus receptum est, vel & stagnans alicubi vasa nimium distendit, HYDROPS *vocatur; qui ideo obtinere potest, ubicunque hujus seri vasa, id est in omni corporis habitu, atque in parte qualibet singulari.* (*) Ab hac parte, quam occupat, hydropis species determinatur, unde *Hydrokephalus*, *Hydrothorax*; *Pericardii*, *Ovarii*, *Uteri*, *Hydrops* audit. Demonstratum autem habetur, *triplicem liquorem in articulorum cava concurrere, nempe universale perspirans, oleum medullosum, & mucilaginem a glandulis hic positis secretam, ex quibus mistis lubricum nascitur linimentum:* (**) quod linimentum *liquor haversianus* adpellatur. Hoc igitur liquore naturali a quibuscunque causis adcumulato, aliove liquido præternaturali ad cavum articuli delato, ibidemque stagnante, morbus oritur, qui non incongrue

(*) BOERHAAVE *Aphor.* 1215—1216.
(**) *Inl.* VAN SWIETEN, *Comment. ad* §. 362.

Hydrarthros, five *Articuli Hydrops*, nuncupatur; eſt enim liquidi ſeroſi, aut aquoſi, extra vaſa fuſi, in quodam cavo receptio.

§. 2. Hydrops iſte quoscunque fere articulos occupare poteſt, eorumque in cavis ſuam figere ſedem. Inter luxationis cauſas internas is jam ab ipſo HIPPOCRATE recenſetur *lib. de locis in homine*, hîs verbîs: „ Mucus omnibus naturâ ineſt, &, quum „ purus fuerit, ſani ſunt articuli, ideoque facile mo„ ventur, utpote lubrici inter ſe. Labor autem & „ dolor oritur, quando a carne laborante fluit humor; „ inprimis quidem rigescit articulus, non enim lubrica „ eſt humiditas ex carne adfluens; deinde, utpote co„ pioſa & valde diſperſa, neque ex carne irrigata, „ ſemper reſiccatur; *quumque illam ob multitudinem „ articulus capere non poſſit, effluit, maleque con„ crescens nervos, quibus articulus conligatur, adtol„ lit, relaxat, & diſſolvit: & ob illud claudi fiunt „ magis minusve, prout illud magis minusve fit.*" Nec non citra luxationis effectum malum hoc tumore molli ſenſim aucto, articulationis locum occupante, neque ultra hujus limites exporrecto ſe ſæpius exhibet; atque hunc ſolummodo hydropem tumore ejusmodi adparentem mihi deſcribendum propoſui; utpote qui ſuâ in obcurrendo frequentiâ, in cognoscendo fallaciâ, in curando pertinaciâ ſedulitatem Chirurgi multum exercere ſolet. Plures ſunt articulationes, quas tumor hic hydropicus occupare deprehenditur: ad articulum manûs, pedisve eum aliquoties obſervavi: degit adhucdum meo in noſocomio puella, quæ ejusmodi tumorem hydropicum in eo articulo pedis habuit, qui per tibiam, fibulam & talum fit. *Omnium tamen frequentiſſime in articulo genû hic morbus*

bus observatur. (*) Rationem, cur ad genu frequentiſſimus ſit, longius indagare nolo. Forte oſſa valde lata, ligamentum capſulare hic maximum, minusque reſiſtens, diſtenſionis ad genu facilioris cauſam præbent? forſitan etiam aliis in articulis ſimile malum ſæpius obcurrit, ſed minus ibidem cognoscitur, aut non niſi ſerius, ubi vitia, quorum origo hydropi minime adſcribitur, jam ſunt producta.

§. 3. Hydropicus ad articulum tumor, ſi lanceola cavum ipſum penetrante pertundatur, ſtillat liquorem, nunc limpidum, nunc flavum, viscidum, leni calore inſpiſſandum; modo ichoroſum, viridescentem &c. Variat ergo materies, uti in aliis hydropis ſpeciebus variare ſolet; immo ſicuti materies in alio hydrope ita degenerare poteſt, ut morbum producat hydropi minime ſimilem, ita quoque cum materie hydropis ad articulos, & forte citius ac alibi, contingere ſolet, hæc inſpiſſata, vel acris reddita, aliena ab hydrope ſymptomata ſæpe producit; quæ ſerius vocatum, aut mali ſigna ignorantem, Chirurgum facile decipere poſſunt.

§. 4. Cognita tumoris ſede ac humoris, eo contenti, indole, in ejus cauſas inquirendum eſt, quæ duas in claſſes dividi poſſunt; quarum prima id omne conprehendit, quod liquorem haverſianum in cavo articuli adcumulare valet. Altera vero claſſis eas continet cauſas, quæ liquorem quemcunque præternaturalem ad cavum articuli deponendo tumorem hydropicum efficiunt.

 Ad-

(*) *Inlust.* PRÆSES *Comment. ad* §. 556.

Adcumulatur liquor haverſianus, ſi is 1) copia majori ſecernatur, quam quæ reſorberi poſſit; vel 2) ſi debitâ ſecretus copiâ minus, vel plane non, reſorbeatur. Augetur ſecretio liquoris, cauſis ſecretionis auctîs; ſive hoc ex adfluentium humorum indole, ſive ex viribus eos propellentibus, ſive ex organo ipſo, aliave ex cauſa pendeat. Sicuti enim unâ alterâve adſignatarum cauſarum datâ, ſecretio liquoris gaſtrici, ſalivæ, muci &c. augetur, ita & ſecretio hujus linimenti, ab iisdem generalibus pendens ſecretionis cauſis. In *Act. Edinb. Tom.* 4. *Cel.* SIMSON tumorem ad genu recenſet, qui hydrops videtur fuiſſe; cujus cauſa fuit corpus durum, oſſeum, cartilagine incruſtatum, mobile, cavo incluſum, ſua irritatione perpetua ſecreti liquoris copiam augens. In *Actis. Pariſ. Anno* 1728. *Cel.* MALOET ſimilis hydropis cauſam inmobilitati cruris ex acuta febri natæ adſcribit. A peculiari ſanguinis diſpoſitione augeri ſecretionem liquoris haverſiani poſſe, putat *Cel.* PETIT in *Tract. de morb. Oſſ. Tom. I.* Nihilominus reſorptio ſecreti liquoris minor, aut plane nulla, frequentior hydropis ad articulos cauſa eſt: *ſi enim a quacumque cauſa deficiat, vel minuatur reſorptio liquidi hic effuſi & pergant interim cauſæ ſecernentes illud effudere, adcumulabitur illud, & capſulam distendet, ac debilitabit.* (*) Minuitur vero, aut plane inpeditur, abſorptio, cauſa hærente in vaſis, vel liquore ipſo: in vaſis quidem, ſi nempe ea, quæ inbibere liquorem deberent, nimis laxa ſint, paralytica, calloſa, aut obſtructa: quæ vitia a multis aliis cauſis remotioribus, tum in- tum externis, pendere poſſunt. Humor abſorbendus adcu-

(*) *Inlustr.* PRÆSES *Comment.* §. 362.

cusari potest, si is viscidior, ac magis iners sit, adeoque pro resorptione ineptior. Redditur autem hic viscidior 1) ex secretione ipsa; 2) ex miscella minus proportionata; 3) morâ atque stagnatione; 4) & frequenter, a causarum eum adtenuantium ac absorptionem promoventium, languore, vel defectu; quales causæ juxta *Inl.* PRÆSID. *l. c.* sunt calor & adtritus ossium ad se mutuo. Atque hæc probabilius est ratio hydropis genû in exemplo *Cl.* MALLOET, nisi inmobilitas cruris (ut jam *Cl.* SIMSON *l. c.* suspicatur) effectus potius, quam causa hydropis habenda veniat. Altera causarum classis, quæ quadam metastasi articulorum cava noxio replent humore, vix non priori frequentior obcurrit; quos saltem ego hydropes genu pertractandos habui, eorum plurimi ab alio morbo originem duxerunt. Hujusmodi morbi sunt: variolæ, morbilli, scorbutus, lues venerea, rhachitis, rheumatica, vel arthritica diathesis. In hominibus, ubi præter memoratos morbos nullum in corpore vitium adcusari poterat, & ubi nulla alia causa ex- aut interna innotescebat, morbum hunc frequenter observavi. Bubonibus venereis, aut sponte retrocedentibus, aut retropulsis arte, metastasis ad genu facta, hydropem ibi producens mihi obcurrebat; frequentius adhuc in rheumaticis arthriticisve a mitigata, vel cessante prioris doloris sævitie genu tali hydropico tumore adfligi videre licuit: pessime nec minus raro rhachiticos simili adfectos tumore deprehendi, in quibus horrenda symptomata semper erant metuenda. *Clariss.* SIMSON in *Act. Edinb. l. c.* refert hydropem genu a febri puerperarum relictum fuisse. Sunt tempora, quæ in producendo hoc tumore quasi fœcundiora sunt: in febri illa rheumatica & arthritica, quam *Magnif. Archiater D.* STÖRCK, *Ann. med. II.* descripsit, frequentes erant tumores articulorum, quo-

rum plures erant hydropes. In ultima epidemia, quæ A. 1757. 58 & 59. regnabat, & etiam eâ finitâ, plures obſervabantur hoc hydrope adfecti. Num ne vero id epidemiæ ipſi, num numero ægrorum tunc in noſocomio meo decumbentium, num neglectui morborum a pauperibus extra noſocomia facto, adſcribendum veniat, frequentes adeo tunc fuiſſe hydropes; non decido. Solent aliæ hydropis topici ſpecies quamdam, ut ita dicam, inter ſe alere adfinitatem, qua una migrat in alteram, vel quarum una exiſtente facile quoque producatur altera; uti in hydrope thoracis, abdominis, ſcroti &c. videre eſt: verum miratus ſum ſemper, me id nunquam circa hydropem articulorum obſervâſſe: plures in memorata epidemia dabantur hydropici, v. g. aſcitici, plures etiam ea ceſſante obſervabantur, neque tamen unquam ullum horum vidi genû aliusve articuli hydrope correptum fuiſſe; etſi aliis decumbentes morbis frequenter eo corriperentur.

Pluribus cauſis tum primæ, tum ſecundæ claſſis concurrentibus, aliove vitio topico articulum prius infeſtante, facilius tumorem hydropicum produci poſſe, non eſt ut moneam.

§. 5. Hydrops genû ab initio hîsce ſe prodit ſymptomatibûs:

1) Dolor percipitur ad motum, qui primo levior, ſenſim vero increscit ad magnam ſævitiem.

2) Tumor adparet cuti plerumque concolor, mollis, totum articulum diſtendens, patellam quaſi coronans, eamque parum protrudens, qui tumor preſſioni ita cedit, ut ea continuata femoris condyli tactu percipi poſſint.

3) Interim crescens magnitudine tumor, non amplius adeo æquabiliter patellam ambit, ſed magis inæqua-

qualis redditur, & vel inferiorem patellæ partem, vel, quod frequentius obſervavi, ſuperiorem occupat atque lateralem in-externamve; ita ut in medio, ubi tendo ſitus eſt, fere nullus adpareat tumor, ad latus vero alterutrum, vel utrumque, maximus.

4) Magnitudo tumoris ſæpe incredibilis eſt, ut duos tresve pollices transverſos ſupra patellam adſcendat; adeo relaxari ligamentum capſulare poteſt! Adſcenſus iſte tam altus multos decipit, qui vel ideo hydropem articuli minime ſuſpicantur, quoniam tantam relaxationem ac distenſionem ligamenti capſularis inpoſſibilem credunt; verum apertura tumoris eos convincet de veritate adſerti; hac enim facta ipſum articuli cavum patebit.

5) Tumor hic, etiamſi ligamento capſulari coërceatur, plerumque tamen manifestam fluctuationem edit, quæ ſæpe tanta eſt, ut & ſupra & infra patellam communicet. Ad hanc percipiendam digiti aliquot unius manûs tumori inponendi ſunt, ut digitis alterius manûs in obpoſito latere tumor pulſari leviter poſſit. Sic manifesta percipietur fluctuatio; niſi ligamentum, rigidîus factum, eam parumper obſcuriorem reddat. Oportet autem adtendere, ne incautus, inperitusve ſolam elevationem majorem ligamentorum a materie obſidente rigescentium, pro vera fluctuatione agnoscat; quales caſus fallaces aliquoties habui: porro adtendendum eſt, ne motum obſcuriorem percipiens fungum credat.

6) Humor apertura facta effluens, eſt is ipſe, quem §. 3. deſcripſi, pro ratione tumoris magis vel minus copioſus.

Studio monui, hæc ſigna recenti hydropi propria ſolummodo eſſe; etenim neglectum ſi fuerit malum, aut ſiniſtre pertractatum, id adeo a vera hydropis natura degenerabit, ut vix ullam cum ea analogiam retineat;

1) enim, malum ſi negligatur, humor ſtagnans copiâ increscens nimiâ, veram luxationem (ſaltem in uno articulo facilius quam in altero) producet, quæ difficillime curanda ab Auctoribus plerumque declaratur.

2) Si ob ſingularem articuli fabricam vicinarumque partium conſtitutionem, aliamve ob cauſam luxatio non eveniat, liquor ſtagnans mora, calore, propriave indole, quamdam acrimoniam contrahere poteſt, quæ eroſiones, inflammationes, ſubpurationes, putredines producet, aut politiſſimas oſſium ſuperficies, cartilagines & ligamenta articulum coërcentia erodet atque corrumpet, aut abſorptione liquidarum partium facta, febres totum depascentes corpus accendet.

3) Tenuiſſima parte ante corruptionem difflata, reſiduum ſpiſſescet, ac anchyloſin, aut alium tumorem, generabit, & hoc eo facilius, quia articuli motus jam inpeditus, vel abolitus, qui alias liquorem adtenuare ſolet, ſpiſſitudinis adjuvat geneſin.

4) Indoles propria adlati humoris noxii corruptionem ac degenerationem eò magis promovebit, quò pronior in eam eſt: ſic in varioloſis, rhachiticis, aut cachecticis peſſima ſat cito mala, nempe febres, putredines, caries, ſpinæ ventoſæ &c. contingere ſolent.

5) Hydrops non cognitus incongruis ſi tractetur remediis, eò citius alienam induet formam, quò hæc ſint potentiora & quò diutius eorum protrahatur uſus. Quid vero operatio ſiniſtre inſtituta circa hosce tumores nocere valeat, hoc inferius, dum de cura agam, recenſebo. Subficiat, unicum adduxiſſe caſum, quô patebit, quæ mala ex habito ad aliquot menſes mali neglectu nasci poſſint. Femina, quam ante quinquennium in fractura circa medietatem femoris facta curavi, ante duos annos conſilii cauſâ ad me venit cum tumo-

mo-

more ad genu, quem, ex fignis fupra defcriptis, hydropem articuli judicavi. Malum quia tunc recens erat, motusque articuli, etfi parum difficilior, fupereffet, fuafi, ut, quia femina egena erat, meum intraret nofocomium meæque curæ fefe fubmitteret. Femina differens confilium nonnifi ab aliquot menfibus elapfis nofocomium petiit, cum genu valde magno, motuque omni fublato, atque fignis hydropis genû abfentibus. Rem ex neglectu perditam videns, nihil tentavi brevique femina moriebatur. Aperto genu inveni fteatomatofam, fpiffiffimam materiem, cavitatis locum replentem atque fœtidiffima carie os femoris ac tibiæ penitus deftructum; atque ita malum facili ab initio fanabile opera, folo neglectu inmedicabile, immo & lethale, redditur.

§. 6. Defcripfi quidem *ʃ. præced.* figna hydropi propria, ut tamen is eo fecurius ab analogo distinguatur tumore; juvabit, plures tumorum fpecies, hydropi utcunque adfines, percurrere, earumque discrepantiam adfignare.

I. quidem hydrops genû cum *articulorum fungo*, ad genu pariter valde frequenti, fæpe confunditur: ipfe *Cel.* HEISTERUS, tum in fua *Chirurgia*, tum in *Differtatione* de morbis genû, *Collectionis* ab HALLERO factæ *Tom. IV.* inferta, hydropem genû ad fungum referre videtur. *Fungi* denominationem Chirurgi aliquando latius fumunt, & fub eo multas tumoris cyftici fpecies, nempe *meliceridem*, *atheroma*, *fteatoma*, ad articulos, maxime genû, fitos, conprehendunt. Magis proprie *fungus* eft tumor quiscunque, absque omni ferme calore ac dolore pallens, prementibus digitis mollitiem fungi vegetabilis exhibens, ad membrorum articulos, præcipue genû, fitus; ortus a contufis, aut deftructis, vasculis, vel cum humorum

effu-

effufione, vel fine ea; videlicet humoribûs, in vasculis preffione, aliave ex caufa, debilitatis, ftagnantibûs & excrescentiam fungofam efficientibûs. Aliquando officula, lapilli, aliaque heterogenea corpora, in fungis latitare deprehenduntur. Diverfæ igitur dantur fungorum fpecies, quas non nifi inperitus fuæ artis, iisdem ubique remediis pertractare præfumet.

Differt autem fungus a genû hydrope 1) *ratione fedis*; fungus enim communiter extra articulum hæret ac cum cute mobilis eft; hydrops vero in ipfo cavo articuli fedem habet. 2) *Ratione caufæ*; fungorum enim frequentiffima eft vis externa a contufione, adlifione, diuturniori genûflexione, aut aliunde facta; hydrops vero paffim internam agnoscit caufam. 3) *Ratione fymptomatum*; quia in fungo non eft tumor adeo manifeste fluctuans, patellam protrudens, ac coronans, aut inæqualiter tendine divifus, communicans inter patellæ partem fuperiorem, ac inferiorem, neque motum articuli adeo lædens. Præterea ad adtactum alia percipitur refiftentia in fungo, alia in hydrope; neque offa ipfa prementibus digitis in fungo adeo distincte percipiuntur. 4) *Ratione diuturnitatis ac periculi*; fungus enim diu absque graviori fymptomate fubfequente toleratur; neglectus autem hydrops diriffima & fæpe lethalia caufat fymptomata. 5) *Ratione curæ*; quia ea, quæ paffim a pluribus AUCTORIBUS in fungo laudantur, v. g. adftringentia, cauftica &c. fæpiffime in hydrope nocent. Hisce fungum ab hydrope fubficienter distingui poffe credo.

II. Solet hydrarthros facile confundi cum *oedemate* ad articulos nato, a quo ut exactius distinguatur, ipfe *Cel.* PETIT jam monuit. Differt autem pariter 1) *ratione fedis*; oedema enim hujusmodi cellulas ac veficulas pinguedinis occupat, cutemque ad articulum in-

inflat, non autem cavum articuli obſidet. *Ratione ſymptomatum*; in oedemate nec figura tumoris *priori ſpha* deſcripta adeſt, nec fluctuatio tam manifesta percipitur, nec preſſione continuata articuli oſſa a ſe recedentia tam distincte deteguntur. 3) *Ratione cauſæ*, periculum, cura variant.

III. Analogia non levis eſt inter hydropem articuli, ac *tumorem ſubpuratorium* ad articulos factum, quæ incautum facile decipere poteſt: neque minus infrequens eſt, ex inflammatione ad genu nata fieri ſubpurationem, atque pus in cavum articuli effundi. Porro pus aliunde natum ad genu metaſtatice deponi poteſt. Immo ex degenerante articuli hydrope tumor purulentus nasci poteſt; ſive hoc ſponte fiat, ut tamen rarius contigiſſe memini; ſive, uti frequentius fieri ſolet, ſiniſtra operatio, aut vulneris facti mala pertractatio, abſceſſum generet. Cauſæ interim & ſigna inflammationis antegreſſæ, ſymptomata ſubpurationem concomitantia, veram abſceſſûs diagnoſin dabunt: quæ ſigna & ſymptomata in genuino hydrope ut plurimum abeſſe ſolent.

IV. Unicus adhuc caſus ſupereſt, ubi diagnoſis hydropici tumoris dubia manere poteſt; videlicet, ſi ligamenta ab obſidente materia turgentia & ad pulſationem elevata, contentam materiam præſentem fingerent. Verum & figura tumoris ſuperius deſcripta & fluctuatio in hydrope percipienda, deficient; ut ſic facile de hydropis abſentia concludatur.

§. 7. Hydrops articulorum recens, cognitus, aptisque tractatus remediis, ſæpe non multum habet periculi, facileque curatur; neglectus vero, maleve pertractatus, ſi non lethalis, ſaltem inmedicabilis redditur. Anchyloſis ex inſpiſſato linimento haverſiano nata, diffi-

difficillimæ eſt curationis; eroſiones, corruptiones ab acri facto liquore cauſatæ citiſſime proſerpunt ac medicamenta quæcunque reſpuunt; inflammationes, ſubpurationes, putredines a ſiniſtra mali cura factæ, horrenda ſæpe producunt ſymptomata, vix ullis ſiſtenda remediis. Præterea cauſæ hydropis prognoſin aliquando pejorem reddunt; quippe, ſi venerea, ſcorbutica, vel variolofa labes ſeſe ad cavum articuli figit, brevî temporis ſpatiô funestiſſima oriri ſymptomata debent: materiæ enim ad corruptionem pronior indoles in loco delicatîs adeo partibûs conflato non diu hærebit, quin funestam ludat tragœdiam. Rhachitis, ubi mali origo fuit, peſſimam ſemper prognoſin exhibet; caries, ſpina ventoſa, ulcera peſſima, tunc facillime ac citiſſime generantur. E contrario minor degenerationis periculique metus oritur, ubi a leviori ſolummodo errore in ſex rebus non naturalibus conmiſſo hydrops ſuam traxit originem; niſi ſuperveniens cachectica diatheſis bonitatem prognoſeos inminuat.

§. 8. Cura hydropis ad articulos pro diverſitate ſtatûs ac gradûs parumper diverſa eſt. I. Si morbus recens, atque tumor non valde magnus fuerit, reſolutio ac diſcuſſio ſtagnantium aquarum tentanda eſt. Ad quem ſcopum obtinendum ea adprime conveniunt, quæ *Inl.* L. B. VAN SWIETEN in *Comm. ad* §. 566. laudat; nempe in incipiente malo ad mentem HIPPOCRATIS frigidæ aquæ adfuſio, quæ in *Act. Edinb. l. c.* ſimili in caſu bono cum ſucceſſu legitur adhibita; morbo parumper provecto, ad mentem *Inluſt.* frictiones ſæpe repetitæ, motus adfecti articuli, fomenta penetrabiliſſima ex vino, ſale, aceto, urina, additis ſcordio, ruta &c. proderunt; in adhuc difficilioribus embroche ex aquis mineralibus calidis, vel ex fomentis modo laudatis,

vel

vel ex aqua calcis vivæ cum ſalis ammoniaci lixivio adhiberi poſſunt. Similibus remediis diligenter adplicatis bonam ſæpius ſtagnantium diſſipationem factam expertus fui: quamdiu vero cicutæ uſus a *Magnif.* & *Celeber. Archiatro D.* STÖRCK meo inductus fuit noſocomio, ſoleo fomentis herbæ hujus adplicatis diſcuſſionem tentare, & ſæpius optimo cum effectu tumores utcunque magnos diligenti fomenti hujus uſu diſſipavi. Interim quoque internis remediis diſſipationem omni conamine adjuvare conducit; quem in finem purgantia hydragoga, ſudorifera, diuretica, atque ea, quæ pro cauſarum aliorumque circumſtantiarum ratione indicantur, adprime conveniunt. Methodo hac non tantum genû hydropes, ſed etiam aliorum articulorum feliciter diſſipavi. Puellæ, adhuc in noſocomio degentis, tumor hydropicus articulum pedis occupans, etſi cum horrendis doloribus, motûsque inpedimento magnaque fluctuatio ſtipatus fuerit, tamen fomentis & balneis cicutæ tam bono cum ſucceſſu diſſipatus fuit, ut vix ullo amplius dolore præſente nunc deambulare valeat; id ſolum de malo ſupereſt, quod ligamenta ſub motu articuli quemdam ſtrepitum edant, acſi oſſa ſicca ad ſe mutuo adliderent; uti adhuc nuper, dum *Inl.* L. B. VAN SWIETEN inter cæteros noſocomii ægros etiam hanc viſitaret puellam, manifeſte percipi poterat. Si igitur articulorum hydrops recens, nec adeo magnum referens tumorem, aptîs diſcuti remediîs queat, haud neceſſe erit, curam hocce in ſtadio perſciſſione ligamentaris capſulæ tentare; quæ plus noxæ, ac utilitatis adferre poteſt. Merito enim hic pertuſione ligamentorum non ſatis extenſorum ea metuuntur ſymptomata, quæ *Inl.* PRÆSES in *Comm. ad* §. 165. a punctura tendinoſarum partium ſequi poſſe docet. Læſæ enim partes tendinoſæ, ejusmodi membranæ, inæqualiter diſtrahuntur; unde

fa-

facillime in loco perforato inflammatio oriri poteſt, cito per omnem viciniam proſerpens; quæ diras ſubpurationes, aliasque degenerationes producat.

II. Si autem tumor magnus jam adſit, distenſioque ligamenti magna, diſcuſſio vix amplius ſperanda eſt. Copia major liquoris contenti, laxitas & atonia vaſorum abſorbentium, eam tunc vix concedunt; neve inani nos ſpe lactantes, procrastinando operationem malum periculoſius, vel penitus inſanabile, reddamus, oportet ad tumoris aperturam tempore congruo devenire, quæ hoc in caſu ſine ullo perficitur periculo; relaxatîs enim tendinosîs partibûs vix ea inæqualis distractio contingere ſolet, quæ iis non ſubſicienter distenſis in priori caſu metuebatur; ſicuti in paracenteſi abdominis obtuſo ſatis inſtrumento multæ aponevroticæ partes absque ullo perforantur periculo; quod certe non leve foret, ſi partes perforandæ non eſſent adeo extenſæ. Solebam alias lanceolâ tumorem pertundere, vulnusque linteo carpto apertum ſervare, aptis injectionibus depurare, ac fomentis ſupra memoratis locum fovere: atque methodo hujusmodi aliquoties integram obtinui curam, ſæpius vero infaustum inde eventum experiri debui; ſequebantur enim quandoque febres, inflammationes ſubpurationes, putredines, caries, aliave peſſima ſymptomata, ut ex ſequentibus patebit exemplis. Vocabar quondam ab aliquo civitatis Chirurgo ad ægrum, qui, ex disparente bubone venereo, tumorem ad genu hydropicum ſuscepit: aperuimus tumorem, turundîs apertum ſervavimus, ac quotidie bis injectiones fecimus, ſed infausto cum ſucceſſu; exasperabatur enim quotidie malum, ſupervenit inflammatio. Totum crus ac femur occupans; inde ſubpuratio peſſima &c. caries, demum mors. — Brevi poſt ab eodem Chirurgo ad

alium

alium hominem robustum vocabar, qui ex rheumatismo hydropem articuli contraxerat utroque in latere fat alte adfcendentem. Quum prioris ægri infortunata fymptomata non methodo medendi, fed cachexiæ corporis ac lui venereæ adfcriberemus, eidem infiftebamus medelæ; fed æque tristi, in homine cæteroquin fano, eventu: eadem nempe accedebant fymptomata ac pariter periit. Similes cafus funestos & mihi, & aliis, accidiffe memini. Hinc finistro aperturæ fucceffu territus, de aperturæ hisce in tumoribus facienda dubiam femper feci prognofin; fed meliora, cafu quodam inexfpectato, edoctus, minus timere cœperam: cafus hic erat. Pertudi, confueto more, tumorem articuli hydropicum; linteîs carptîs adplicatîs apertum fervare vulnus intendebam; fed, præter meam voluntatem, linteum carptum non ipfum capfularis ligamenti vulnus penetrabat: renovans adparatum vulnus capfulæ inflictum, præter exfpectationem meam, claufum deprehendi; concretas ligamenti partes vi quadam feparare timui; hinc reliqui claufas, folumque fomentum de cicuta adplicui: fed en! pulcerrima, & vix non citior fanatio fequebatur, quin ullum fymptoma malum curam retardaret. Dum proxima vice idem mihi obcurreret tumor, ftudio vulnus ligamento inflictum fibi permifi, nec ullo corpore inmiffum apertum fervavi & æque felicem expertus fum eventum; qui, quotiescunque fimilî procedebam methodô, idem plerumque correfpondebat; nec unquam amplius illa fymptomata vidi, quæ, antiqua procedens methodo, toties experiri debui. Didici ergo, turundarum, aliorumve corporum, vulnus apertum fervantium ufus ac diligentes nimis injectiones fymptomatum illorum terribilium caufas fuiffe.

Igitur nunc, fi hydropici articulorum tumores mihi aperiendi obcurrant, ita procedo: locum eligo magis

elevatum, quem pertundo, & quum fere ſemper tumor major ſupra patellam utroque, vel alterutro, in latere adpareat, præſtat, ſi poſſibile, in latere externo aperturam facere inter tendinem, qui fit per musculum rectum femoris anteriorem, vastum in- & externum, cruræum, ſeu femoralem, & inter tendinem bicipitis, qui in fibulam inſeritur: fit autem ope lanceolæ apertura parva longitudinalis, qua facta pes ita ponendus, & parumper agitandus, ut omnis humor effluere poſſit; postea vulneris labia digitis parumper uniuntur, emplastrum tenax ſuperinponitur, ac fomentum deſuper ex iis, quæ ſupra laudata fuerunt; demum fasciîs parum adſtrictioribûs locus firmatur.

Si forte paucus humor, nec ſitu, nec pedis agitâtione educendus, fuiſſet relictus, eum facile fomentîs cicutæ discuti poſſe probabile eſt; inveni enim levem tumorem ab operatione perſiſtentem fomentis cicutæ penitus disparuiſſe. Interim ſi nova aqua certas ob cauſas plus adcumularetur, quæ fomentis discuti minime poſſet, operatio de novo repetenda foret; quæ tamen nunquam mihi neceſſaria fuit.

III. Cura hactenus a me deſcripta de eo tumore intelligenda eſt, cujus contentus liquor nondum magnam paſſus eſt degenerationem, neque notabilem ligamentis coërcentibus, nec oſſibus, aliisque partibus cavo contentis deſtructionem induxit; malo enim jam adeo provecto vix ulla cura ſupereſt; ſi quid tamen adhuc tentandum foret, id ex cognita degeneratæ materiæ indole determinari deberet.

§. 9. Quod tumorum ad articulos hydropicorum pertuſiones tam funestum ſæpe habeant eventum, ſi vulnera facta turundis aliisve corporibus intruſis aperta ſervare conemur, aut injectiones frequentiores faciamus

veri-

veritas hæc ulteriori digna examine esse videtur, quæ aliis tumoribus aperiendis forte haud inepte adplicari poterit.

I. quidem posset dici, dira hæc symptomata, inflammmationes quippe, subpurationes &c. dicta ex methodo provenire, quoniam turundîs, syringîs &c. sæpius adplicatîs partium tendinosarum vellicatio frequentior contingeret, concretio discissarum partium inpediretur, quum interim ligamenta educto humore minus extensa, robur pristinum resusciperent; unde æque in partibus disscissis inæqualis fibrarum tensio ac diffractio contingere posset, ac in ligamentis non adeo extensis, accidere solet; inæqualis autem distractio ejusmodi facile febrim, inflammationem excitat, à qua reliqua malorum caterva pendet. Hæc forte una ratio est infausti eventus, methodum dictam sæpe excipientis. Sed

II. & probabilior, in accessu aëris mihi quærenda videtur; priusquam vero noxas aëris ab ea methodo, qua turundæ, crebræque injectiones in curandis articulorum hydropibus adhibentur, timendas recenseam, licebit pauca in genere circa accessum aëris ad vulnera in operationibus chirurgicis facta præmittere.

Aëris ad vulnera accessum quidam Chirurgorum ubique timent, pessimas corruptiones ei ceu causæ adscribentes; quidam vero nullibi timent, exemplis ex animalium vulneribus petitis, quæ omni patent aëri; quid circa hac ex praxi didicerim, enarrabo.

1) Ubi omnis aditus ad vulnera aëri præcluditur, tunc eum nihil omnino nocere posse, extra controversiam est. Præcluditur autem accessus 1) si parva adeo fiat apertura, quam exstillans liquor sola contractilitate laterum, vel pondere incumbentium partium, vel sola gravitate propria ad aperturam tendente, non

 ad-

adjutus preſſione manibus Chirurgi, aliave vi interna facta perfecte replet. 2) Si labia vulneris ob ſuam elasticitatem ac denſitatem humore emiſſo, mox viam aëri acceſſuro intercipiunt; quod contingere ſolet maxime tunc, ſi vulnus juxta decurſum rectum fibrarum factum fuerit; ſi inſtrumentô magis acutô, quam triquetrô; ſi cannula nulla adhibita, nec vulneri turundîs intrusîs foramen magis patens, rotundumque conciliatum fuerit.

2) Ubi aëri acceſſus ad vulnera quidem non denegatur, nec tamen is ibidem ſtagnare permittitur, tunc quoque vix nocet, uti quotidiana loquitur experientia; inpeditur vero ſtagnatio *primo*: ſi latera & parietes vulneris liquidô emiſſô ita conprimi, ſibique adplicari poſſunt, ut omne deleatur cavum; attamen hoc in ſaccatis præcipue tumoribus difficulter contingere ſolet; ſæpe enim ſitus non eſt talis, ut conprimi penitus poſſit, aut ſi etiam iſte talis foret, conpreſſio flaccidîs adhuc parietibûs, ut contingat, neceſſe eſt; unde facillime plicæ ac rugæ formantur, inter quas aër relictus calore rarefactus, ſuas inducit noxas.

Secundo, melius itaque in vulnere præprimis ſaccati tumoris ſtagnatio aëris inpeditur, ſi ea fiat apertura, ut omne cavum linteîs carptîs aliove corpore aboleri poſſit. Habui abſceſſus, quos vulnere ſpithamam & ultra longo aperui; ita, ut in deligationibus non poſſibile fuerit, quin aër maximâ adlueret copiâ, & nec minimum putredinis ſignum aliudve ſymptoma malum inde natum obſervavi.

Tertio, ubi aër per aliquod tempus in loco vulneris ſtagnare permittitur, tunc ſolummodo noxius eſſe ſolet, triſtiſſimaque cauſare ſymptomata; hujusmodi aër agere videtur, ut is, quem Pathologi *non renovatum* dicunt, ac tanquam venenatum declarant: hicce

ce aër febres, inflammationes, subpurationes, caries, gangrænas, phthises, conliquativas evacuationes &c. ac mortem ipsam sæpe producit. Est tamen differentia inter ipsa vulnera, tum ratione loci, tum subjecti, tum genii tumoris, tum aliarum circumstantiarum; sic dantur tumores, in quorum apertura aëris accessus rarius nocet, etsi stagnatio inpediri penitus nequeat: alii sunt, ubi plerumque & fere semper nocet, in tumoribus cysticis apertis, aër stagnans, si prohiberi nequeat, ut plurimum summe noxius deprehenditur.

Hîs rite perpensîs abunde patebit, cur noxius sæpe in aperiendo articulorum hydrope sit turundarum ac injectionum frequentiorum usus: conlapsus labiorum vulneris sic inpeditur, vulnus magis patens rotundumque efficitur, ut sub deligationibus ac injectionibus vix aëri aditus denegari possit; neque conpressione aliave methodo ingressus in cavum articuli aër iterum expelli omnis potest, quin portio relicta stagnando corrumpatur, dictaque efficiat symptomata. Idem metuendum foret, si latior fieret apertura, quam exstillans liquor perfecte adinplere, sicque aërem minus arcere posset: interim, ut supra monui, non adfirmo, methodum hanc turundîs ac injectionibùs semper funesta inducere symptomata; sed sæpius hæc inde sequi contendo, alia vero methodo descripta ea vix unquam contingere, nam ea omnis aëri aditus ad cavum articuli intercluditur; tempore enim stillicidii aquarum aër per parvam aperturam intrare nequit, & quando fluxus jam ad finem vergere videtur, labia conprimuntur, quæ cito concrescentia (uti in paracentesi abdominis quoque contingere solet) aërem excludere pergunt. Præterea pertusionis modus, membranæ duræ elasticæque indoles ad debitam se cito

retrahens parvitatem, clausuram ac adunationem vulneris in ligamento capsulari facti multum adjuvat.

Methodus hæc aperiendi tumores, videlicet parvâ factâ aperturâ lentum liquoris effluxum conciliare, turundîs aliîsve corporibûs inmissîs vulnus nec ampliare, nec hians servare, a diligentioribus ab initio injectionibus abstinere; hæc, inquam, methodus quantam utilitatem in aliis quoque tumoribus cysticis habeat, ut ostendam, quorumdam tumorum cysticorum exempla, ceu corollaria, adducere mihi liceat.

COROLLARIUM I.

Hydatides sunt tumores peculiarîs certò genii, ac indolis; earum mira magnitudo & excrescentia; earum, etsi optime curatarum, facilis regeneratio, & plures aliæ proprietates difficilius explicandæ, eas ab omni alio tumorum genere distinguunt. Id tamen præ cæteris in iis admirandum est, quod apertura hydatidum adeo dubii sæpe eventûs esse soleat, ut ea ex ratione Chirurgorum etiam peritissimi quidam nullas amplius aperire audeant: infaustos aperturæ hydatidum eventus aëri ad vulnus hydatidum accedenti ibique stagnanti, maxime adscribendos esse credo. Multas aperui hydatides sinistro cum successu, ubi ad inpediendum aëris accessum ejusque in cavo stagnationem, non subficientem intendi operam; plures pertudi hydatides cum bono eventu, ubi ad positam prius normam in curando hydrope articulorum præscriptam operationem institui. Soleo igitur in majoribus hydatidibus aperiendis ita procedere: angusto foramine ope lanceolæ hydatidicum pertundo tumorem ac liquorem sensim ac sensim exstillare permitto, nulla adhibita vi ac pressione externa, sed quantum vis parietum contractilis

ipsius

ipsius facci, vel incumbentium partium pondus exprimere valent: stillicidium hoc pro magnitudine tumoris ad aliquot concedo dies, spleniis laxis vulneri adpositis, locoque molliter tecto, donec videam cavum ad notabilem contractum fuisse angustiam; quô factô, si locus permittat, latiorem facio aperturam, cavumque, si possibile est, linteîs carptîs, apto madidîs decocto, omne expleo, adque ad destructionem duco. Vel, & quidem frequentius, soleo parumper tantum plus vulnus dilatare, ut injectiones facere queam, quas aliàs semper lenibûs ab initio corrosivîs ac detergentibûs feci, ultimo vero, quem pertractandum habui, casu injectiones solo decocto cicutæ institui, æque felici ubique cum successu. Methodo hac id habeo utilitatis, ut aëri nullus ad cavum pateat aditus, nisi circa finem, saccô ad notabilem angustiam redacto, ubi minus stagnare, aut nocere potest, aut facilius corrigi; deinde methodò hac latera facci sensim se contrahere possunt, faciliusque postmodum sine recidiva, aliisque malis symptomatibus metuendis, destrui. Ubi locus parvitasque tumoris permitteret, ut mox latiori plaga vulnus fiat, non opus est parvâ aperturâ; verum plerumque hydatidici tumores aperiendi obcurrunt notabilis jam magnitudinis, quo latior ab initio apertura locum vix habere potest. Dices, faltem tunc, ubi major hydatis latiori vulnere aperta fuit, corruptiones ab aëre metuendæ aptîs coërceri injectionibûs poterunt! *Respondeo*, id quidem aliquando bono cum successu tentari; sed docuit praxis, sæpissime optimas injectiones nullatenus subfecisse, quin funestissima sequerentur symptomata. Methodum vero descriptam, parvîs aperturîs tractandi hydatides, tutiorem ubique invenire licuit.

COROLLARIUM II.

Hydrops saccatus hujusmodi quoque tumor eſt, in quo aperturæ ob aëris acceſſionem ſtagnationemque vix inpediendam ſæpius nocuiſſe, immo lethales fuiſſe, viſæ ſunt. Licet enim mors ad operationem ſubſequuta non ipſi operationi, ſed alteri aliunde petitæ cauſæ quandoque adſcribatur; operatio tamen paſſim prima mortis cauſa dicenda eſt, ac ſæpe aliæ corruptiones viſcerum pro cauſa mortis adſtructæ potius effectus operationis ſiniſtro cum eventu factæ declarandæ ſunt. Hîs ita ſe habentibûs melius ſæpe foret, tumorem ejusmodi potius relinquere intactum, eò quod obſervationes doceant, homines tumoribus hisce per 10. 20., immo, ut in *Pariſin. Act. Chirurg.* refertur, per 40. annos & ultra vitam protraxiſſe. Si tamen operatio inſtituenda foret, an non hæc tutius quoque eâ, ac modo de hydatidibus dictum fuit, inſtitueretur methodo; tunc ſaltem, quando ſaccatus tumor extra abdominis cavum inter integumenta & peritonæum hæret? parva nempe facienda foret apertura emittendoque liquori lentus conciliandus foret exitus, quin vis externa cavum quaſi emulgens accedat, qua facilis aëri per cannulam circa finem fluxus ad ſaccum datur aditus; ſaccus interim methodo hac ſenſim ſe contrahere poſſet, ac cavum ſuum inminuere; quo facto per dilatatum parumper vulnus debitæ injectiones fieri poſſent, cavumque ſanari. Obpones! in aſcitidis paracenteſi vix quoque inpediri poſſe, quin aër cannulam intret, ibique ſtagnet: nec tamen ab aſcitidis paracenteſi Chirurgos abhorrere! *Reſpondeo*, verum quidem eſt, attamen jam ſupra monui, acceſſionem ac ſtagnationem aëris plus nocere in tumoribus ſaccatis, ita, ut etiam inter hos ipſos adhuc quædam ſit differentia; ſunt enim ſaccati tumores, qui plus, ſunt qui mi-

minus periculi ab aëre tali contrahunt; in non faccatis vero tumoribus aërem minus nocere, experientia docet, etsi ratio danda haud fubficiat.

COROLLARIUM III.

Empyema ex pleuritide natum huc quoque recenferi meretur, etiam hoc fine magna apertura, fine injectionibus, integre curari poffe, fequens docuit cafus.

Pictor quidam ante 4½ annos me ad puerum fuum, 10 tunc annorum, vocavit, ex neglecta pleuritide decumbentem. Vidi mox prima vifitatione empyema hic adeffe adeo grave, ut puer vix non inde fubfocaretur; parvam feci aperturam, & pus tanta vi prodibat; ut obpofitum feriret murum, copiam fenfim eduxi fere incredibilem: præter enim id puris, quod vafis excipi non poterat, tres circiter menfuras collegi, & per aliquot adhuc dies linteamina adpofita & lectus pure madebant: inpeditus negotiis, alium tunc vocavi Chirurgum, qui puerum fingulîs diebûs inviferet deligaretque, ac ei injectiones faceret. Chirurgus hic quidem acceffit, fed de fanatione forte defperans, nullas fecit injectiones, fed folummodo emplaftrum novum vulneri adpofuit, atque præter omnem exfpectationem puer a tam gravi empyemate fine ullis injectionibus factis convaluit, eumque non ita pridem adhuc fanum vidi. Sequitur hoc ex cafu, injectiones ad curandum empyema non effe abfolute neceffarias; curantur quidem etiam empyemata injectionibus diligenter adhibitis, & forte certis in cafibus hæ neceffariæ funt: attamen metus eft, ne hoc modo aër furtim fe in cavum ducere queat, ibique ftagnando rarefactus ac corruptus nocere, præcipue fi parum latior facta

fuerit apertura; nam ſic una vice plus effluit puris, ut cavum remaneat a pulmonibus debilibus, diaphragmateque laxato non tam cito delendum; in quo cavo ſtagnare aër poteſt, vel ſi nullus intraverit aër, exhalans liquor a debili vi bibulorum vaſorum quandoque mucoſâ membranâ obductorum abſorberi nequit, qui collectus hydropem thoracis, quem etiam in latere ſano ex operatione ſimili natum obſervavi, efficit; aut ſaltem majorî copiâ puris una vice per latius vulnus eductâ, ſanguis in pulmones minus reſiſtentes majorî vî inruens anxietates, tuſſes, obſtructiones, peripneumoniam, phthiſes, rupturas ſubitas vaſorum quaſi labefactatorum mortemque citam cauſare poteſt. Effectus ſimiles ab operatione contingentes, paſſim quidem aliis tribuuntur cauſis, ſed forte ipſa operatio cum latiori vulnere ac injectionibus diligentioribus inſtituta, ſæpe unica effectuum peſſimorum cauſa eſt. Hæc ſi poſſibilia ſunt, ac timeri poſſunt; an non tutior eſſet methodus eadem, quæ in hydatidibus & in hydrope ſaccato laudata fuit? nempe parvâ apertura facta, puri lentiſſimum conciliare effluxum & quum maxima puris copia exſtillâſſe creditur, latiori vulnere tunc primo facto injectionibus depurare locum; lentiſſimo enim hoc puris fluxu pulmo ac diaphragma ſpatium nanciſcuntur, ut ſenſim ſe reſtituant, cavumque a pauca puris exſtillantis copia relictum ſemper mox repleant; eſt enim effluentis puris copiæ reſtitutio pulmonis ac diaphragmatis æqualis: præterea methodo ejusmodi omnis omnino acceſſus aëris inpeditur per parvum vulnus ſtillante pure ſemper repletum, ſi demum circa finem fluxûs dilatetur vulnus, ac injectiones fiant, etiamſi tunc aër intraret, minus oberit; quoniam pulmonum ac diaphragmatis vires jam adeo

adeo auctæ ſunt, ut vel expellatur, vel minus noceat. Inruens in pulmones ſanguis methodo hac quoque minus nocere poteſt, eò quod roboratus pro ratione puris pulmo violentiæ huic ſenſim, ac lentiſſimo auctæ gradu ſubficienter resiſtere valet. Obpones 1): metus eſt, ne parva illa apertura citius, ac deberet fieri, ſe claudat, exemplo ab ipſa operatione hydropis ad articulos deducto. *Reſpondeo*, diaphragma & pulmones ſenſim ſe reſtituentes perennem puri effluxum cauſant, unde vulnus apertum continuo ſervatur; aliud eſt in vulnere ligamenti capſularis, ubi omnis mox effluit humor, nec cauſa adeſt, foraminis clauſuram inpediens. Obpones 2): per parvam hanc aperturam tenuiorem ſolummodo effluere poſſe puris portionem, craſſiori relicto. *Reſpondeo*, ſi hoc etiam contingeret, craſſiori parti circa finem fluxûs per dilatatum magis vulnus dabitur exitus, nec hoc tunc temporis, quo remanet, corrumpi, aut degenerare potuit, quum acceſſus aëris, qui corruptionis præcipua eſt cauſa, fuerit omnino prohibitus.

COROLLARIUM IV.

Simile priori exemplum habetur, quando vomica, ex pleuritide nata, inter pleuram & costas hæret, libero thoracis cavo; hujusmodi obvenire vomicas ipſe *Inl. L. B.* VAN SWIETEN ad §. 895. refert. Ego tales in praxi obſervavi, ſemel costîs jam erosîs, alias illîs inlæsîs: ſic etiam recordor, me duos ſecuiſſe ex pleuritide mortuos, ubi pus continebatur ſacco exiſtente inter pleuram craſſiſſimam & costas, membranâ quaſi mucoſâ obductas. Etiam hoc in caſu

aper-

aperturæ majores quandoque nocere possunt, potissimum ob aëris introitum, qui nec conpressione, nec cavi inpletione penitus auferri potest; unde febris, inflammatio, subpuratio citissime in putredinem vergens, demum plura alia symptomata lethalia sequuntur.

COROLLARIUM V.

A priorum casuum curandorum methodo exceptionem patitur cura abscessuum majorum ad exteriores corporis partes contingentium, quibuscum jam neglectis materiâque contentâ jam putridâ redditâ, pauperes ad nosocomia deportantur. Abscessus hi aperiendi sunt; nam si hoc non fiat, materies contenta, acrior semper reddita absorptaque, febres putridas excitat certamque mortem causat. Verum, quomodo aperiendi sunt? an parva apertura, uti in thorace, vel abdomine, etiam hic locum habet? minime, vel plane nunquam, parva apertura hic proderit; hac enim facta nec viscera, nec aliæ habentur causæ, cavum successive delentes; deinde per exesam ac destructam cellulosam cava sinusque jam multiplices sunt formati, ut unica apertura non subficiat. Ergo hicce casus est, ubi latior apertura necessaria videtur; sed qualis? an longitudinalis, an transversalis facienda est? neque sola longitudinalis, neque transversalis sola, si cavum magnum est, subficiet: nam subponitur, cellulosam, sub cute locatam, exesam destructamque varios formâsse sinus & cava magna; si igitur sola v. g. longitudinalis fiat apertura, cutis non ita concidet, ut subjacentes partes omnes tegat: remanebunt cava a cute extensa, non subficienter deleta, in quibus cavis aër (qui hic libe-

berum habet aditum) ſtagnabit ac corrumpetur, ſummeque nocebit. Verum quidem eſt, quod decoctîs ex herbis amaris, cortice peruviano &c., paratîs, injectiones optimæ parari poſſint, putredini maxime reſiſtentes; præſertim ſi hisce decoctis acida mineralia, ut ſpiritus ſalis, admiſceantur: nihilominus tamen optimæ hæ injectiones hoc in caſu non ſubficient; raro enim injectio ubique & ad quoscunque fines abſconditiſſimos pervenire valet; potius eo tempore, quo injectiones fiunt, aër ad ea intrat cava, ad quæ forte alias non intraſſet, ibi ſtagnat, ac putreſcit. Igitur in hujusmodi abſceſſibus nec parva apertura, nec latior longitudinalis ſola, aut ſola transverſalis proderit, ſed longitudinalis & transverſalis ſimul, ſive cruciata; ita enim cutis concidit, cava delet & ſe ad partes musculoſas adplicat. Methodo hac plures curavi abſceſſus, quos alii aperire renuerunt. Dices, apertura hac cruciata magnitudini abſceſſûs proportionata ſæpe vulnus in cute debere fieri ampliſſimum, difficulter poſtea conſolidandum. Reſpondeo, ſi natura ad hujus ampli vulneris conſolidationem non ſubficeret, ars habet remedia adeo efficaeia, quæ hoc vulnus, utut amplum, cicatrice ſæpe optime claudunt: efficaciſſimum hoc in caſu inveni fungum *agaricum*: in cujus vero adplicatione cautelæ nonnullæ neceſſariæ adnotandæ ſunt. Si fungus hic mox ab initio latæ vulneris plagæ inponatur, locus una vice nimis cito exſiccaretur, materies effluenda retineretur, tumor naſceretur, aliave peſſima ſymptomata evenirent: caute igitur hic procedendum, ac fungus ab initio tantum marginibus vulneris adplicandus eſt & ſenſim centro vulneris adproximandus; quâ cautelâ obſervatâ ampliſſima vulnera cicatrice haud ſperata, & quidem ſat cito, obducuntur.

OB-

OBSERVATIO I.

Hydrops ſcroti, aut pedum, adplicatîs, ob gangrænæ metum, fomentîs, ſæpe curatus fuit; remanente cæteroquin illo hydrope, qui reliquum obſidebat corpus: poteſt igitur ope caloris partibus hydropicis conciliari ſtagnantium aquarum abſorptio, & diſſipatio fieri. An non ſimilis effectus a fomentis aromaticis adplicatis in hydrope pectoris, pericardii, aſcitide, aliisve hydropis ſpeciebus, partem corporis occupantibus, exſpectari poteſt?

OBSERVATIO II.

Femina ob dolorem vehementem ad ſcapulam & humerum dextrum per ſeptimanas aliquot exacerbantem, iterato venæſectionem petiit, quam denegabat Medicus; urgente tamen femina conceſſit. Secabatur vena in brachio lateris ſani; ſed, brevi poſt v. ſ. orta eſt anxietas, reſpiratio difficilis, ardor ad præcordia: hisce ſemper increscentibus accedebat difficultas deglutiendi, ſenſim ita aucta, ut per quinque dies ante mortem nihil potuerit deglutire. Sectione cadaveris facta pericardium pure ichoroſo adeo inpletum ac diſtenſum reperiebatur, ut fere totum pectoris cavum occuparet; neque ulla alia cauſa deglutitionis læſa deprehendi poterat. Tam inopinatus eventus ali-

aliquando venæ sectionem, in rheumaticis institutam, excipere potest!

OBSERVATIO III.

Fistula ani absque operatione curari potest, uti sequens me docuit casus. Femina, 60 circiter annorum, ante 8 menses ad nosocomium delata fuit, diarrhæa laborans, a qua debitis remediis sanabatur: sed fassa est, se jam à duobus annis habere ad intestinum rectum ulcus ab hæmorrhoidibus natum; eam visitans inveni fistulam fere altitudinem spithamæ referentem, ad os sacrum terminatam: quum nimis alta esset fistula, atque cariem in osse sacro jam natam suspicarer, operationem facere nolui; igitur eam tantum palliative tractare constitui: hinc injeci bis de die decoctum cicutæ & præter meam exspectationem intra 6. septimanas fistula videbatur curata. Curæ inexspectatæ non penitus fidi, quia nullam exfoliationem, quam ob cariem suspicatam exspectaveram, observavi: interim disparuit omne dubium, dum ante duos menses, eadem femina, aliô levî correpta morbô, iterum ad nosocomium deportaretur: studiô enim examinans fistulæ locum, eam integre ac radicitus curatam deprehendi.

OBSERVATIO IV.

Nævi materni aliquando possunt exstirpari absque ullo inde sequente graviori malo, & quin recrescant. Plures ipse exstirpavi & nunquam mihi recrevêre.

Sic

Sic 1) ante ſex annos puellæ unius anni nævum ad radicem naſi totum inter ſupercilia ſpatium occupantem exſtirpavi, & hodiedum, nævo carens, ſana vivit.

2) Ante tres annos puellæ, pariter unius anni, nævum ſat magnum in fronte ſitum delevi.

3) Sorori prioris, ſex menſes natæ, ante annum delevi nævum, non quidem adeo magnum, ſed notabiliter crescentem, in dextra bucca ſitum.

4) Juvenculæ viginti annorum, ante tres annos meo in noſocomio degenti, nævum valde elevatum, pilis longis obſitum, magnitudinis 1½ pollicis transverſi ad maxillæ inferioris angulum ſitum, pro parte excidi, pro parte corroſivis feliciter deſtruxi.

5) Peſſimi moris nævum anno elapſo in puella ſex menſium curavi. Nævus hic palpebram inferiorem totam occupabat, dein per genas ſat profunde deſcendebat, eratque valde elevatus. Vicinia oculi, magnitudo nævi, me ab operatione deterruerunt: ſed parentes quotidie urgentes, omnem infaustam prognoſin factam reſpuentes, me tandem moverunt, ut eum pariter pro parte exſcinderem, pro parte corroſivis expungerem; quod feliciter perfeci, quin hactenus recreverit. (*)

Ex

(*) In frontis medio hominis quadraginta circiter annos nati nævum, medium circiter cruciferum magnitudine æquantem, elevatum, lapide infernali, in acido nitri ſoluto, prudenter adplicatô, curavi, ut ab eo tempore non amplius recreverit. De WASSERBERG.

Ex his credo, me posse concludere, nævos maternos esse curabiles. Interim non nego, pessima quandoque symptomata, immo lethalia, ex ejusmodi cura sequi posse: sic adhucdum in meo nosocomio degit homo, viginti circiter annorum, cui nævum, magnitudinem pisi referentem, quidam Chirurgus exstirpare ausus fuit, sed adeo infausto cum successu, ut nunc cancro pessimo totum dextrum faciei latus sit defœdatum.

Solent sæpe tristia ejusmodi exempla contingere, ubi Chirurgi, Chemiæ inperiti, alkalinis utuntur corrosivis; aut, si etiam acida corrosiva adhibeant, ea non debita methodo adplicant. Sive enim profundius, ac licet, urant; sive nimis timidi sint, nævum non subficienter adtingentes, eumque solummodo irritantes, utrobique cancros, aliasve destructiones producere possunt; præsertim in tenellis corporibus, ubi corrosiva fortius agere solent. Melius ergo foret, ab omni exstirpationis conamine abstinere illum, qui non subficientem in adhibendis corrosivis dexteritatem & selectum possidet.

OBSERVATIO V.

Humeri luxati repositio sæpe difficilis est, nisi fiat debita cum encheiresi: nam, vel 1) est ejusmodi luxatio, quæ absque machinæ cujusdam usu perfici potest; tunc ii, qui sequuntur HEISTERI methodum, *Chirurg. P. I. L. III. cap.* 7. descriptum, & ejus *figuram tertiam*, *Tab. X.*, pro prototypo habent, facile errare

poſſunt. Si enim v. g. luxatus foret humerus deorſum, tunc non firmatâ ſubficienter ſcapulâ facile humeri caput ſurſum & antrorſum movetur, multoque pejor producitur luxatio. Ne igitur hæc fiat, neceſſe eſt, ut inprimis a forti homine a latere ſano ſtante ſcapula decuſſatîs manibûs bene firmetur, & deprimatur, deinde ut is, qui reponit caput, ſemper poſtrorſum moveat. 2) Ubi machinis uti neceſſe eſt, inter tot artificioſe exquiſitas ſelectus quidam faciendus eſt; non enim ideo machina optima, quia artificioſiſſima, vel conpoſitiſſima. *Ambe* HIPPOCRATIS antiquiſſima & ſimpliciſſima, ſæpe optima eſt; non tamen in omni luxatione, uti cuilibet patet, adhiberi poteſt. *Machina Cel.* PETIT, artificioſiſſima, & a multis laudatiſſima, mihi plus nocere ac prodeſſe videtur: nam per eam ſolam extenſio ac ſimul contraextenſio in duobus oſſibus articulandis fieri intenditur, & tamen, re adcurate perpenſa, extenſio, ac contraextenſio per hanc machinam in eodem contingit oſſe, adeoque una deſtruit alteram, ac inutili labore musculi tenduntur. Retinaculum ad firmandam ſcapulam deſtinatum, adplicatur musculis deltoidi, pectorali majori, ac latiſſimo dorſi, qui tamen musculi in ipſum os humeri, quod extendi debet, inſeruntur, adeoque in eodem oſſe humeri fit ex- & contraextenſio per machinam PETITI.

Ego in reponendis humeri luxationibus difficilioribus, vel inveteratis, ſoleo uti polyſpasto ad extenſionem faciendam; quod valde remotum eſſe debet, ut brachium facile hinc inde moveri poſſit. Pro contraextenſione vero facienda adhibeo lorum, quod circa pectus adplicatur, cui adhærent duæ habenæ adſcendentes, & ſupra ſcapulam & claviculam ſe decuſſantes, poſtea deſcendentes primo loro iterum adnectuntur. Per de-

decuſſantes habenas iſtas ſubficienter firmatur ſcapula, & truncus per lorum; nam ipſum lorum vel firmo adligatur corpori inmobili cuicunque, vel manili ſubducto a duobus tribusve hominibus firmatur. Methodo hac luxationes ſat inveteratas in hominibus etiam robuſtiſſimis repoſui.

OBSERVATIO VI.

Eadem ex ratione in pedis, vel manûs, luxationibus inutiles quandoque fiunt extenſiones; ſic, ſi v. g. in pede luxato infra ſuram prehendatur crus, ſurſumque trahatur, dum interea ab altero pes deorſum ducitur, extenſionis & contraextenſionis vis in eosdem terminatur tendines, uti ex anatomicis conſtat. Vtiliores certò erunt hoc in caſu tenſiones, ſi tibia mox infra genu prehendatur. Luxatio memorata nempe pedis, eſt una ex frequentiſſimis, ac ſæpe cum fractura fibulæ fractoque malleolo interno ſtipata; quibus fracturis præſentibus, ſi repoſitio fuerit facta, quum firmior ligatura ob inflammationem metuendam locum habere nequeat, tunc utplurimum planta pedis extrorſum verſus fibulam movetur; quam qui de novo iterum iterumque reponere tentant, peſſimos ſæpe effectus, ſubpurationes, gangrænas, mortemque ipſam producunt. Sic ante ſeptem annos vidi ob iterata illa luxatum reponendi pedem conamina a Chirurgis quibusdam peſſimam ſubpurationem, omnia fere ligamenta, tendines oſſaque deſtruentem, fuiſſe natam, ut amputationem facere de-

buerim. Nuper, ante 3. circiter menſes, ejusmodi binas pedis luxationes, ubi ſimilis ſiniſtra methodus adhibita funeſtiora ipſâ luxatione ſymptomata produxerat, videre licuit. Una femina poſt 14. dies à luxatione ad noſocomium deferebatur, cum peſſima jam ſubpuratione; a cujus pure abſorpto dysenteria naſcebatur; unde brevi periit. Altera femina nono luxationis factæ die ad noſocomium deferebatur, cum ſumma articuli inflammatione, jamjam in gangrænam vergente puſtulisque maximis totum articulum jam obſidentibus; quam tamen adhuc reſtitui.

Ad evitanda hæc peſſima mala ab initio luxationis cum dicta fractura contingentis vocatus, ſoleo repoſitionem leni quidem modo tentare, ac pedem laxioribus deligationibus in ſitu ſervare: ſi vero is ita ſervari nequeat, non prius ſoleo reiterare repoſitionem, niſi prima inflammatio jam fuerit diſſipata; quo facto repoſiti de novo pedis firmior deligatio, forte ob partes per inflammationem antegreſſam magis laxatas, non nocere ſolet: ſaltem hacce methodo procedens nunquam vidi ſubpurationem natam, niſi oſſa fracta integumenta ipſa perforâſſent.

OBSERVATIO VII.

Quæ in *Act. Paris. Chirurg. Tom.* 3. *Cel.* PIBRAC de abuſu ſuturarum refert, mihi admodum placuere; ſuturarum enim neceſſitatem eſſe rariorem, diu perſuaſus fui: plures fieri poſſe coadunationes ſine ſu-

ſuturarum ope, ipſe ſæpe obſervavi, præſertim in tendinibus. Quam ob rem unicum exemplum adducere volui, quod de vulnere tendinis Achillis habui. Juveni 18. annorum tendo Achillis ad quatuor digitos transverſos ſupra inſertionem in calcaneum abſciſſus fuit; vulnere ad latus fibulæ profundiori, ut ipſam læderet fibulam: vulnus ob hæmorrhagiam validam repletum valde erat, tendo ob malum pedis ſitum, a quatuor diebus jam durantem, erat admodum retractus; æger ob magnam hæmorrhagiam debilitatus. Tunc temporis adhuc ſuturam ſimili in caſu neceſſariam putans, volui conſuere tendinem; hinc musculos deorſum truſi, ut prodeuntem caperem tendinem: quum vero omni adhibita vîtendo plane non prodiret, aliam tentare methodum invitus debui. Paravi igitur ferulam longam, eamque ſpleniis ſubpoſitis anteriori pedis parti ita adplicui, ut fere digitos tangeret, & altero fine ad ſpinam tibiæ adſcenderet: ferulam hanc & in parte inferiori & in parte ſuperiori ita firmavi, ut ad vulneris locum notabile remanſerit ſpatium: vulneri, quod ipſo ſitu hoc artificiali facto fere jam unitum erat, adplicui plumaceolum cum balſamo peruviano nigro, dein adpoſui emplaſtrum ac fomentum deſuper; ligatura ferulæ ſuperior talis fuit, ut ea ipſa musculi, quantum poſſibile, detruderentur. Methodo hac intra duos menſes vulnus erat ſanatum & æger utcunque deambulare poterat, nihilque ſupererat, niſi quod partes adhuc rigidiores fuerint, & pes poſt deambulationem parum tumeret, quæ vero intra menſem quoque evanuere, ut ſine incommodo ac moleſtia deambulare potuerit.

Equidem ſcio, quosdam eſſe, qui non ubique ſuturas reprehendunt, ſed eas potius certis in caſibus neceſſarias declarant; quod quidem ipſe verum eſſe cenſeo: attamen in musculis transverſaliter disſciſſis & majori plaga hiantibus, ubi iidem ſuturas magis neceſſarias credunt, etiam adhuc apto ſitu corporis aptisque machinis adhibitis ſine ſuturarum ope adunationem ſæpe fieri poſſe, exiſtimo. Etenim, ſi disſciſſæ partes nec ſitu, nec machinis ſibi adplicari poſſunt, nec ſuturas tunc absque ſymptomatibus graviſſimis metuendis locum habere poſſe, cenſeo.

Ratione rupturæ tendinis Achillis, quam *Cel.* PETITO quidam negare voluerunt, ut ex *Act. Med. Paris.* & *lib. cel.* AUCTORIS patet, adfirmare poſſum, me eam certiſſime obſervaſſe; ſed in curatione rupti tendinis uſum ferulæ modo ſupra præſcripto adhibitæ præferendum eſſe judico deligationibus & fasciis ſolummodo adplicatis, vel ſaltem una cum fasciis ferula adplicanda foret.

OBSERVATIO VIII.

Ultimo circa hernias incarceratas volui tantum obiter notare, quod hic loci mos inter plebem frequentiſſimus ſit, avenam integram, leviter tostam, ſacculo incluſam, loco hernioſo ipſi adplicare. Ego quidem ſemper hoc medicamentum ſprevi, quum nullam, cur prodeſſet, rationem invenerim; attamen aliquoties contigit, ubi, postquam remedia optima, hoc-

ce

ce in caſu laudatiſſima, nihil effecerunt, vetula ſuam adplicuerit avenam, & malum aliquoties brevi ſanabatur. Non eſt diu, ubi eodem in caſu præter alia remedia fumus nicotianæ, magna licet doſi adhibitus, nihil effecit, ita ut operatio jam concluderetur, quam vero æger renuit, & feminæ, ſuam adplicantes avenam, curârunt herniam incarceratam.

An avena figurâ ſuâ in cute irritationem faciendo, ſpasmum in aponevroſi musculi obliqui externi ſolvit? Si hoc eſſet, conduceret avenam linteo valde ſubtili ac deterſo includere. An alia irritantia ſimili cum effectu tentanda? aquam frigidam in herniis incarceratis profuiſſe, Auctores quidam memorant: eamdem aquam frigidam in deſperatiſſimis doloribus colicis aliisque in ſpasmis laudatiſſimum quandoque feciſſe effectum, citat *Inl.* PRÆSES in *Comment.* ad §. 964. An non in caſibus a me viſis eventus bonus aliis remediis ad incarceratas hernias curandas laudatis, & ante & ſub uſu avenæ adhibitis, potius adſcribendus, quam avenæ? Talia quidem adhibebantur, ſed quacunque doſi ante uſum avenæ nihil profuerunt; avenâ autem adhibitâ bonus mox ſequebatur eventus.

INDICATIO CURATORIA IN FLUIDIS EVACUANS.

§. 1185.

Animadvertit *inmortalis* PRÆCEPTOR, duplicem eſſe materiem, quæ evacuanda ſit: 1) eam, quæ ſive morbum fecit, ſive a morbo producta morbum ſimul auget, atque generali notione *materiæ morbi* inſignitur. V. g. in pleuritide eſt ſanguis craſſus, craſſiorque, quam ut per minimas arteriolas pleuræ transfluat, vera materies morbi: mox vero violenta humorum circumductione ſanguis inflammatorie inſpiſſeſcit, & album quaſi corium format, quod in v. ſ. tum facta adparet. Vires vitæ jam magis adlaborare debent, ut craſſum hoc phlogisticum coquant expellantque, quam ut primum ſanguinem ſpiſſum inmutent. (Cognitam ſubpono hic aliam crustæ phlogisticæ expoſitionem, recentiſſimam, ab haeniana, & paſſim antea recepta, diverſam.) Uterque hic ſanguis jam eſt materies morbi.

Verum 2) præter materiem morbi dantur alia, quæ ſui evacuationem indicent. Materies putrida dudum in ventriculo hærens ante datum nunc morbum; alvus ab octiduo ante morbum jam ſubpreſſa. Materies

ries in acutis morbis datur tempore cruditatis, adeoque cruda utcunque, quæ evacuatur cum euphoria; ut ſunt ſudores levantes, non critici, de quibus HIPPOCRATES toties agit in *libr. Epidem.* & in *Prognoſticis.* Talis erat in Virgine Lariſſæa alvus a principio morbi. Deinde in Chronicis eſt materies, quæ minus dicitur materies morbi, quam materies, quæ evacuata morbum levat. Hæc fonticulorum, ſetaceorum, ulcerum exſtillans humor eſt. Mirandum omnino, qua ratione ejusmodi juvent: tamen iîs clauſis inmature, morbos mortemque ſequi ſæpe vidimus.

Ut duplex eſt materies, ita duplex via; altera *naturalis*, altera *præternaturalis*, ut in *Textu* recenſetur:

§. §. 1186. 1187. unde duplex habetur diſtinctio viæ, ut duplex erat diſtinctio materiæ.

SUDORIFERA.

§. 1188.

Remedia, quæ dicuntur vel ſubpreſſam perſpirationem, vel ſudorem, ſi indicetur, promovere, ſunt

1) ea, quæ valide moveant humores per totum corpus;

2) illa, quæ resistentiam ad cutim in vasis minuant.

§. 1189. Hæc ex MATERIA MEDICA nôstis. Bona miscet cum minus bonis, ut catalogo Mat. med. satisfaciat; unde & de quibusdam ait, *quæ examinata deprehenduntur vel nihil agere, tumque diaphoretica dici*; ut sunt Chemicorum plura.

§. 1190. *Quæ felicissime inpetratur vapore aquæ calidæ toti cuti, excepta capitis, adplicato*; si enim idem capiti fiat, laxantur omnia vasa, ita, ut malum inde oriri queat.

Si venæ laxentur jugulares in toto capite externo inplentur & turgent, dilatantur, conplananturque supra ossa cranii, nec pellunt sanguinem: vis quoque sanguinis arteriosi a tergo venientis infirmatur, & arteria carotis externa repletior redditur. Carotis interna ob hanc causam debet copiosiori sanguine obrui, & onerare cerebrum cerebellumque.

Etiam alia ratione vitiatur circulatio sanguinis in capite. Demonstravit WINSLOWUS *Tom.* 3., venam jugularem externam, quæ in anteriorem ac posteriorem dividitur, & venam jugularem internam, pluribus in locis per anastomoses cum se invicem conmunicare. Hinc, si valide laxetur vena jugularis externa anterior posteriorque, sanguis venæ jugularis internæ in illas derivatur, & hinc reditus sanguinis a capite ad cor multum inpeditur. Quum igitur vapore aquæ calidæ totum systema venarum subcutanearum laxatum plus sanguinis in se contineat, jam vena cava ad cor dextrum non habebit sat copiæ sanguinis, ut circulatio per cerebrum & cerebellum continuetur; unde tunc animi deliquia. — Ergo saltem caput liberum maneat.

Est

Eſt quoque advertendum, quod, dum calidæ aquæ vapor undique adplicatur corpori, atmoſphæra vehementer incalescat: nam aqua illa debet ſaltem ad 110. grad. calere, ut det vaporem ſubficientem. Ergo atmoſphæra fit tam calida, ut homo poſſet ſubfocari. Si intremus in locum, ubi hypocauſtorum aër ad 100. gr. calet ad operá aliqua perficienda, v. g. apud ſaccharifices, ubi ſæpe adhuc plus calet, inſuetis nobis reſpiratio deficit, cadimus in animi deliquium, niſi aërem frigidiorem capturi illico properemus foras. — Vocatus fui in caſu, ubi militaris Chirurgus hominem revera ſubfocaverat hoc neglectu. Aërem calidiorem nocte fecerat, ut ſalivatio bene procederet; mane homo erat mortuus. Unde, dum ad luem veneream curandam homines ſudant in ſedili, ope ſpiritûs vini accenſi, faciendam jubet Boerhaave vestem talarem, ex linteo cerato inpenetrabili, quæ vestis a collo ad terram pendeat, fibulîs exacte undique clauſa. Sic ille vapor alkoholis in aquam vî ignis verſus, omnia laxans, promovet ſudorem in corpore, decoctis ad id aptis repletiſſimo, & caput manet liberum, quia atmoſphæra ſupra vestem talarem nón multum incalescit. Sudatio *ſub craticula* dicta, oportet quoque ita inſtituatur, ut tegumenta arcte circa collum claudantur, ne atmoſphæra tota nimis incalescat, & inpediat reſpirationem.

3) *Aucto calore externo circa corpus nudum tepore lecti, balnei vaporis, ſpiritûs vini accenſi.*

1) *Tepore lecti;* aër externus ſemper frigidior, quam calor hominis: ergo ambitur corpus calore minori, quam is eſt calor, qui corpori inhæret. Si jam hominem fere nudum ſtragulîs bene tego, atmoſphæra ejus incluſa jam circum corpus a ſtragulis,

lis, incalescit; a perſpiratione, ſiqua adſit, humescit, & tota cutis ſic emollescit, flaccescit a calore magno humidoque: ergo laxantur omnia oscula exhalantium.

Verum, ſæpe talia non juvant ſatis, etſi corpus remediis ad ſudandum aptis repleatur.

Ita SYDENHAM, *ſect.* 2. *c.* 2., ubi de peſte agit, „ post venæ ſectionem, ait, quam in lecto celebrandam curavi, quum jam omnia ad ſudores proliciendos in promptu eſſent, ne vel minima interpoſita mora, ſtragulis ægrum obrui, ac laciniam laneam ſyncipiti adligari juſſi; quæ quidem capitis tectio ad ſudorem plus proficit, quam quis facile crediderit. Deinde, ſi vomitus non adeſſent, hæc & ſimilia hidrotica exhibui.

℞. Theriac. Andromach. ℥ß.
Elect. de ovo ℈j.
🜍 è chelis cancror. conpoſit. (in quo contrajerva) gr. xij.
Cochinell. gr. viij
Croci gr. iv.
Cum ſubſ. quant. ſucci kermes f. bolus, quem ſumat ſexta quaque hora; ſuperbibendo cochl. vj ſequentis julapii:

℞. Aq. card. benedict.
— ſcordii conpoſitæ ana. ℥iij.
aq. theriac. ſtillatit. ℥ij.
ſyrup. caryophyll. ℥j.
M.

„ Quod-

„ Quodſi vomitio interpellaret, ut in peſte, ac febribus peſtilentialibus ſæpiſſime accidit, medicamentum ſudoriferum tantisper propinare distuli, donec ſolo tegumentorum pondere, (niſi quod linteaminis pars ſubinde ad colligendos halitus vultui ſuperinduceretur) ſudor promanare inciperet. *Nam, quod quidem obſervatu ſumme dignum eſt, quum materiæ morbificæ radii verſus ambitum corporis ſeſe exporrigant, illico alvi profluvium & vomitiones ab iisdem retrorſum reflexis, ac in ventriculum & intestina decumbentibus, provenientes, ultro ſedantur.* (*) Adeo, ut quantacunque ſtomachi ſubverſio præceſſerit, adſumta deinceps medicamenta probe retineantur, ac ad ſudores ex voto proliciendos conducant. "

Denique ſcribit, ſi in febri peſtilentiali ſudor indicaretur, ſe continuare per 24 horas talem ſudorem crebro potu calido cereviſiæ & lactis, quibus ſalvia infuſa eſſet, vel cereviſiâ, cui pauxillum foliorum macis intabuerat: quo toto tempore ſine absterſione corporis, ſine ulla mutatione induſii, debebant pergere.

Hìc videmus ad promovendos ſudores duo feciſſe SYDENHAMUM, 1) laneum capitellum fronti ſuperiori obduxit; unde ſudorem obſervavit faciliorem produci: 2) linteamina aliquando ſupra vultum extendit. Sic incalescebat ſub linteamine atmoſphæra; ergo calidus admodum aër inſpirabatur, unde ſanguis debebat incalescere.

Sed

(*) Discimus ex hoc ratiocinio SYDENHAMI, cur nostri ægri in noſocomio ſine emeticò paſſim ex acutis reconvalescant. Inpedita perſpiratio faciens nauſeas, vomitus, diarrhæam, methodo nostra reducitur ad cutim, ſicque ceſſat vomitus ſine emetico. *De H.*

Sed præterea, aër exſpiratus ſemper humidus exit ex materie perſpirante & humido perpetuo calido & exhalante pulmonis. Hinc, ſi linteamen lecti vultui ſupertenſum aliquantisper maneat, incalescit atmoſphæra, humescit, facitque ſic calidum humidumque balneum faciei, colli, pectoris, totiusque corporis. Sed ob cauſas, antea recenſitas, non debet nimis diu hoc manere; nam læderetur maxime reſpiratio a tam calente atmoſphæra & deficeret tandem.

2) *Balneô vaporis*, & 3) *ſpiritûs vini accenſi*; hæc jam ſub initium expoſita: ſed, cur vapor ſpiritûs vini accenſus ſudores tam enormiter promovet? Si enim videamus naturam ſpiritûs vini, potius conſtringit, quam aperit.

Spiritus vini accenditur elychnio, ſeu bacillo ſulphurato flamma excitatur: quod flammam alit, alkohol eſt. Alkohol inflammatum & agitatum aquam ſpiritûs ducit in vapores elevatque ſuo motu. Calor humidus magnusque conmunicatur cum tota atmoſphæra hominis ſub veſte talari, aut ſub craticula. Hinc hæret homo totus in balneo humido, calido: unde, quum corpus jam diſpoſitum ſit ad ſudandum, ſudores nunc facile prodeunt. (*)

Pro-

(*) Quæritur, an vapor agat ratione aquæ, & alkoholis; an vero tantum ratione aquæ?

Dum alkohol ardet inflammatum, ſola inde aqua avolat: videte *Chemiam* BOERHAAVII, *Theoricæ part. alt.*, ubi de alkohole experimenta habet.

An igitur aquæ puræ vapor idem non faceret?

Si quis vaſi magno aquæ calidæ cruribus alte demerſus per ſemihoram inſideat; cruribus, genubus,

Prolicimus hac methodo tantum ſudorum, quantum velimus, & dum in lue venerea, in ſpina ventoſa, hac arte eliciuntur, cavendum ut homo vires non nimis perdat. Sæpius in hac cura fui præſens: vidi intra horam aquæ tantum ex facie & corpore toto expulſum, ut debuerit abſtergi a pavimento ligneo, ne per rimas in cubiculum inferius ſtillaret: pavimenta enim ibi (in Hollandia) non ſunt fornicata, ſed tantum facta ex trabibus longe a ſe diſſitis, & ſuperpoſitis aſſeribus, juncturâ cannulatâ ſibi invicem adpreſſis. Tempus ſudandi ex viribus metimur, & ſudatione peracta mox damus cardiacum vinoſum, & abſtergendum curamus totum corpus. Repetitur hoc per 2., 3., 4. ſepti-

---

bus, femoribus probe tectis, ut vapor aquæ exhalare nequeat, poterit ſudoribus diffluere, ut ipſemet quandoque expertus ſum.

Sæpius in noſocomio ad ſudores vapore ſpiritûs vini eliciendos, ſpiritus ebullivit in machina cuprea cum longo collo, quod aperturâ ſuâ incurvatâ vaporem copioſum diſperſit ſub ſtragulis & ſudorem promovit adeo uberrimum, ut nunquam plus; corpore interim repletiſſimo decoctis lignorum. Aliquoties volui elychnio accendere vaporem mox ad tubi aperturam, ſed exſtinguebatur; erat enim tantum aqua. Id videntes aquam ebullientem ſolam adplicuimus, & ſemper deinceps habuimus eumdem copioſum vaporem, eoſdem profuſos ſudores.

Ergo nil facit vapor ſp. vini ratione ſpiritûs; ſudores tantum movet ratione vaporis aquoſi: ergo eſt ſuperfluus; aqua ſola facit idem. *De H.*

ptimanas & ultra; femel, vel bis, de die. Verum, per 1,, 2., feptimanas antea oportet corpora replere copiofis decoctis lignorum.

Decocta hæc vario modo parantur. Si homines ipfi parent, vel paranda fint paucis fumtibus a Pharmacopœo, jubemus ut fiant fequenti modo:

℞. Ligni & cort. guajac. ℥vj.
—— —— faffafras ℥iij, vel iv.
Paffular. maj. (min.) ℥ij.
vel glycyrrhiz. ℥ij.
Coq. cum menf. vj. aq. ad dimid.

Quodfi autem velitis formulam aliam fecundum artis regulam, en:

℞. Rafuræ lign. guajac. ℥v.
—— cort. guajac. ℥ij.

Macerentur aq. per horas xij, dein per horas iv vafe claufo bulliant; tum adde

Rafuræ ligni faffafras ℥ij.
—— cort. faffafras, ℥ij.
Glycyrrhiz. elect. ℥ij.
Spir. vin. ut refina melius folvatur, ℥ji.

Coque omnia per momentum vafe claufo, & maneant in fervida digeftione per bihorium. Colat. menf. iij. d. u. fign. quater de die fumat ℥iv.

Additîs refiduo decocti ℥iij. guajaci, & ℥iij. ligni faffafras, poffunt coqui omnia per quadrihorium, ut fuperfit colatura menf. ij., quæ pro potu ordinario fumatur. Si autem ulcera venerea adfint, ea, tempore fudoris, foveantur calido hoc decocto fecundario.

His ipfis lenius agentibus promovetur perfpiratio infenfilis, diaphorefis dicta; ut enim fæpius jam vidi-

dimus, motum corporis localem lenem perspirationem promovere, motum majorem excitare sudores, ita iisdem remediis internis externisque, quibus sudor, sed & copiâ paucioribus, & virtute debilioribus, insensilis perspiratio promovetur.

§. 1191. Hoc dictum est, praecedere oportere.

§. 1192. *Sudor & diaphoresis &c.*; sudores ait criticos, aut levantes etiam tempore cruditatis, vidimus in SEMEIOTICE. Hos turbare nefas: hos indicatos inceptosque a natura, nec pergentes, Medicum oportet vi lenissima aperientibus, diluentibus, blandissimo salino, aut acido stimulo, resuscitare & promovere. Oxymel cum aqua calida, cum lacte ebutyrato calido, cum sero lactis calido, cum infuso florum sambuci & pauxillo salis prunellae hic sufficiunt.

Si vero pergat satis, Medico nil agendum est; si nimis sit, ut homo debilitetur, inminuto leniter stragulorum pondere, vel calore potuum, inminuitur; aut decoctis, emulsisve farinosis. Ergo, ut in omnibus, ita & hic ἰητρος της φυσιος θεραπευτης. Si natura debilior, quam ut incoeptum opus perficiat, juvabit eam; si nimia vi agat, moderabitur; si opus ipsa belle peragat, plane feriatur Medicus.

1) A *tenuitate materiae morbosae dispersae, vel dispergendae per omnia vasa: ut in peste.*

Nempe in quibusdam, ut animadvertimus hoc ipso capite de sudoribus ex SYDENHAMO: sed si sit pestis species, quae generalibus antidotis queat inpediri, ne noceat sanguini, tunc sudores illi in peste minus indicantur. Tandem, si pestis sit ejus naturae, ut, quamvis homines sudent, tamen moriantur, non indi-

cantur hæc remedia ſudorifera, ſed potius antidota generalia, in CAP. DE VENENIS explicata (*)

In morſu venenato, adplicatis adplicandis ad locum adfectum, ſudorifera ex camphora, moſcho, opio, egregie promovent vim omnem corporis ad locum adfectum, ut vis veneni pellatur foras.

Lue gallica ſubtiliore, nec fixata hactenus; nam quum fixam ſedem nondum habeat, poteſt eo facilius internis externisque antea explicatis auxiliis de corpore ſudante expelli.

2) *A temperie ſingulari ipſius ægri;* qui ſæpius ægrotans ſolebat ſudoribus ſemper curari; vel qui in vita, ut quosdam reperire eſt, contra generales ſanitatis regulas, ſudoribus obnoxii ſunt, & ſani vivunt; ut *Epidem.* 7. *ægrot.* 80. erat TIMOCHARES, qui a febri cum catarrho & kephalalgia tertio die ſudoribus judicabatur; quum in ſanitate jam ſudori adſuetus erat.

3) *A conſtitutione epidemica cognita;* modo prius bene examinaverimus, an, qui alio in loco epidemicus talis morbus graſſatur, non habeat ſudores copioſos a medicamentis & regimine calido: alioqui, prout eſt in multis locis conſuetudo medendi, omnes omnino morbi indicarent ſudatoria.

Sed, ſi ſine ea perverſa methodo morbus revera indicet juvari ſe, aut judicari, ſudoribus, ut SYDENHAM aliquando, ſed rarius, invenit, talia indicantur.

4)

(*) Notandum autem hic, magnam partem, ſi non maximam, peſtem ſummum gradum febris putridæ eſſe; hinc cum ſudoriferis cautius mercandum. *De W.*

4) *Ab obstructionibus variis & ubique fere in toto corpore hærentibus resolvendis, maxime in morbis subcutaneis, scabie, psora fera, lue gallica ulcerosa;* ultimum ad n. 2. hujus paragraphi expositum; de tribus primis agendum.

Habemus hic tres morbos notabiles, & sub eorum classem & alii rediguntur.

1) *Scabies*, quæ *sicca*, vel *humida*. Adparent in ea pustulæ parvæ miliares, quæ, si humidæ sint, effundunt liquidum albidum, flavum; si siccæ, nil ex iis liquidi exprimitur. Materies videtur sensim cum pustula concreta & crustacea reddi.

Ait CELSUS, *l.* 5. *c.* 28. §. 16. „Scabies vero est durities cutis rubicundior, ex qua pustulæ oriuntur, quædam humidiores, quædam ficciores. Exit ex quibusdam sanies, fitque ex his continuata exulceratio pruriens serpitque in quibusdam cito: atque in aliis ex toto desinit, in aliis vero certo anni tempore revertitur. Quò asperior est, quòque prurit magis, eò difficilius tollitur. Itaque eam, quæ talis est, ἀγϱίαν Græci adpellant, id est, *feram.*"

2) *Inpetigo*, sive *lichen*, divisa in quatuor species, recensetur a CELSO loco laudato:

„Minime mala est, CELSUS inquit, quæ similitudine scabiem repræsentat; nam & rubet, & durior est, & exulcerata, & rodit. Distat autem ab ea, quæ magis exulcerata est, & varis similes pustulas habet, videnturque esse in ea quasi bullulæ quædam, ex quibus interposito tempore quasi squammulæ solvuntur, certioribusque hæc temporibus revertitur."

„Alterum genus est pejus & simile papulæ fere, sed asperius, rubicundiusque, figuras, varias habens. Squammulæ ex summa cute decidunt, rosio major est, celerius & latius procedit, certioribusque etiam,

quam prior, temporibus & fit, & desinit: *rubra* cognominatur."

„ Tertia etiamnum deterior est; nam & crassior est, & durior, & magis tumet; in summa cute finditur & vehementius rodit. Ipsa quoque squammosa, sed nigra est, proceditque & latet, nec tardat. Minus vero errat in temporibus, quibus aut oritur, aut desinit, neque ex toto tollitur: *nigræ* cognomen est."

„ Quartum genus est, quod curationem omnino non recipit; distans colore; nam subalbidum est, & recenti cicatrici simile, squammulasque habet pallidas, quasdam subalbidas, quasdam lenticulæ similes: quibus demtis profluit sanguisnonnunquam. Alioqui vero humor ejus albidus est; cutis dura atque fissa est, proceditque latius."

„ Hæc vero omnia genere maxime oriuntur in pedibus & manibus, atque ungues quoque infestant.

3) *Papulæ*; CELSUS *ibid.* §. 18. „ Papularum vero duo genera sunt. Alterum est, in quo per minimas pustulas cutis exasperatur & rubet, leviterque roditur, medium habet pauxillo lævius; tarde serpit; idque vitium maxime rotundum incipit, eademque ratione in orbem procedit."

„ Alterum est, quam *ἄγριαν* Græci adpellant: in qua similiter quidem, sed magis, cutis exasperatur exulceraturque, ac vehementius & roditur, & interdum etiam pilos remittit."

4) *Vitiligo* CELSUS ibid. §. 19., eaque triplex: *alphos*, *melas*, *leuce*.

„ *Vitiligo* quoque, quamvis per se nullum periculum adferat, tamen & fœda est, & ex malo corporis habitu fit. Ejus tres species sunt"

„ Ἄλφος vocatur, ubi color albus est, fere subasper & non continuus, ut quædam quasi guttæ disper-

sæ

ſæ videantur. Interdum etiam latius, & cum quibusdam intermiſſionibus ſerpit. "

„ Μέλας, colore ab hoc differt, quia nigra eſt, & umbræ ſimilis. Cætera eadem ſunt. "

Λευκὴ habet quiddam ſimile ἄλφῳ, ſed magis albida eſt, & altius deſcendit; in eaque albi pili ſunt, & lanugini ſimiles. Omnia hæc ſerpunt; ſed in aliis celerius, in aliis tardius. Alphos & Melas in quibusdam variis temporibus oriuntur, & deſinunt. Leuce, quem occupavit, non facile dimittit. "

„ Priora curationem, non difficillimam, recipiunt: ultimum vix unquam ſaneſcit; ac ſi quid ei vitio demtum eſt, tantum non ex toto ſanus color redditur. Utrum aliquod horum ſanabile ſit, an non, experimento facile colligitur. Incidi enim cutis debet, aut acu pungi: ſi ſanguis exit, quod fere fit in duobus prioribus, remedio locus eſt; ſi humor albidus, ſanari non poteſt. Itaque ab hac quidem abſtinendum eſt. "

5) *Intertrigo*, quando cuticula diſcedit a cute; unde partes nudæ cutaneæ dolent: a cauſis internis oriuntur, & ab externis. — Ab externis, ſic excoriationes ab equitatione, a decubitu diuturno, ab urina in infantibus, dum illa non ſatis ex mappis aufertur, ſed continuo manet cuti adplicata. — Ab internis cauſis, intertrigo naſcitur utrique ſexui ad genitalia loca, & feminis usque in vulvam anteriorem (ubi cutis deſinit & tantum epithelium præſens) cum pruritu intolerabili, & ſæpe cum pertinacia ad omnia remedia.

Confunduntur porro nomina hæc ſæpe apud Auctores; nec fere datur in explicandis omnibus his nominibus, eorumque diviſionibus, confuſio major. Id in præcedentibus ubique obtinet inter Scriptores practicos; id etiam patebit in ſequentibus.

6) *Psora fera* ex collectionibus Auctorum videtur esse species papulæ, nempe secunda, quam ἄγριαν, *feram* nominant.

7) *Lepra Græcorum* & *Judæorum* adparet esse species vitiliginis albæ; tertia igitur vitiliginis species. Si legamus in *sacra Scriptura c.* 13. *lib. Levit.*, videtur lepra Judæorum hac tertia specie designari: unde & Christiani Auctores antiqui lepram in *Evangelio* descriptam *vitiliginem* nominant. ARNOBIUS Auctor tertii sæculi, Præceptor LACTANTII, in libris suis *pro defensione religionis christianæ contra Ethnicos*, "unus fuit è nobis, inquit, cujus fœdæ vitiligines jussioni obtemperabant.... Ille notas albicantium vitiliginum manu admota detersit."

8) *Elephantiasis*, seu lepra Arabum, horrendissimus omnium cutaneorum morborum; in quo tota cutis tumida, aspera, sicca, contorta, plena pustulîs, ulceribus; quem morbum ARETÆUS CAPPADOX graphice describit *c.* 13. *l.* 2. *de cogn. morb. diut.*, ut & *c.* 12. *l.* 2. *curationis diuturnorum.*

Præter hos octo cutaneos morbos dantur nonnulli alii, ut *tinea*, *achores*, *favi*, in facie & capillitio: qui ad scabiem humidam potissimum pertinent; quo & referuntur *therminthi*, *epinyctides*, *phlyctenæ*.

Anakephalæosis.

1) Scabies { sicca / humida }

1. Tinea.
2. Achores.
3. Favi.
4. Therminthi.
5. Epinyctides.
6. Phlyctenæ.

2)

2) Inpetigo, five Lichen.
1. Ut Scabies humida, exulcerata.
2. — — rubra;
3. — — nigra;
4. — — peſſima, in qua albidus humor, cutis dura, fiſſa; proſerpens latius.

3) Papulæ.
1) Minimis pustulis cutis exasperatur, ac rubet, & leviter roditur; medium habet pauxillo levius; tarde ſerpit.
2) Ἄγρια, in qua ſimiliter quidem, ſed magis, cutis exasperatur, exulceraturque; vehementius & roditur & rubet, & interdum etiam pilos remittit.
3) Herpes Græcorum videtur hæc papula eſſe: ſed quando ſunt in ſumma cute pustulæ, milii ſemina referentes,
Herpes miliaris vocatur. (*)
4) Herpes eſthiomenos incipit ut ignis ſacer, ſed ſine notabili inflammatione, aut febri exedit cutim. Vidi olim in pluribus infantibus; unus paucarum ſeptimanarum inde periit, reliqui brevî convaluêre.

(*) Eſt differentia a *miliaribus*, nam ardorem & calorem moleſtiſſimum habet, & bilioſum fundit humorem. Sic aliquando ex eryſipelate genitus hic her-

4) Vitiligo
- 1) Alphos, alba.
- 2) Melas, nigra.
- 3) Leukos, adhuc albidior alpho: in hac tertia altior defcenfus eft materiæ, in eaque albi pili funt & lanugini fimiles: eft pertinaciffima.

5) Intertrigo; ubi cuticula a cute discedit, ut in excoriationibus &c.

6) Pfora fera; videtur effe fimilis papulæ fecundæ fpeciei, quam ἄγριαν, *feram*, nominant.

7) Lepra Græcorum & Judæorum, quæ eft fpecies vitiliginis albæ, id eft, vitiliginis 3 fpeciei.

8) Elephantiafis; feu lepra Arabum. (*)

Dif-

---

herpes in febri hemitritæa; & fic facile distinguendus a nostris miliaribus. Vidi fimile quid aliquando in acutis. Proferpit malum ita, ut papulæ innumeræ junctæ propagentur, & ubicunque fe propagant, illico funt confertiffimæ: miliaria fparfim magis nascuntur. Cæterum talis herpes miliaris terminatur intra paucos dies. V. hic omnino *P.* FORESTUM *l.* 5. *c.* 22. GALENUS *l.* 2. *ad* GLAUCONEM hujus herpetis miliaris meminit; FERNELIUS quoque. In exulcerationes facile abit.

(*) *Tinea* pustulæ crustaceæ, manantes in facie infantum. — *Achores* manantia ulcera cutis capitis, perforantia tenuiffimis foraminibus cutim, ex quibus

Difficile admodum, deſcribere morbos cutaneos varios, VV. memoratos; quum eodem nomine non omnes eumdem intellexerint.

CEL-

---

bus glutinoſa ſanies effluit. — *Favus* priori ſimilis, alio nomine dictus *Kerion*; in quo foramina paullo majora, & humorem quaſi melleum continentia: unde nomen habet a favo mellis. — *Therminthi* ſunt nigræ pustulæ, in cruribus maxime orientes; figura, colore, magnitudine cicerem, id eſt therminthum, referentes. HIPPOCRATES ſæpe de his loquitur. — *Epinyctides* ſunt efflorescentiæ, ſeu exulcerationes, leves, ſuperficiariæ, ſubrubræ, & asperæ; ad noctem potiſſimum prurientes & molestæ. — *Phlyctenæ* ſunt pustulæ rubræ prurientes, & ſeroſum quidpiam in ſe gerentes. *Phlyctenas* vocant etiam tineam faciei; vide FOREST. *obſ. chirurg. l.* 2. *obſ.* 8., & ait herpeti miliari ſimiles; unde has & illum vulgus *wild vuur*, *ſpringend vuur* adpellitat — *Studioſus Mac-Jou* habuit inpetiginem in noſocomio: is curatus fere ſucco ſempervivi majoris: perpetuo adplicata balnea prodeſſe vidimus. Curavi etiam annoſam inpetiginem aquâ decoctionis fœniculi, aquâ decoctionis malvæ, perpetuo adplicatâ.

Curantur omnia hæc ſæpe ſatis cito unguent. ubi Mercurius adeſt, aut ſulphur, aut pix. Liquor picis ſubito ſanat. Verum, quod BOERHAAVIUS adſerit, aſthmaticoram plurimam partem ex ſanatis inprudenter tineis, achoribus, favis, infantum nasci, idem videmus quotidiana praxi verum. HOFFMANNUS plures tales in-

L 5 for-

CELSUS fuſus ſatis in iisdem deſcribendis; ſed pulcra ejus in deſcribendo latinitas non eſt ita diſtincta, ut ſigna pathognomica, aut ſatis clara, det ad distinguendum unum ab alio, & ad determinandam ſpeciem ſingulam. FERNELIUS, FORESTUS, PLATERUS, maxime hic conſulendi, ſed manet tamen incertitudo.

Vi-

---

fortunatos caſus habet aſthmatis, cœcitatis, baryekoiæ, convulſionum, epilepſiæ, a ſanata tinea &c. Vidimus & in noſocomio plures caſus. Habuimus puellam paralyticam a curatis achoribus; nec reſtitutam, niſi dum achores rediviſſent.

Optima ratio curandi hos infantes eſt, cereviſiâ butyraceâ faciem & caput bis de die lavare, & quarto quoque die, pro ratione ætatis, lene purgans dare ex rheo, lap. cancr. pauxill. ſcammon. & gr. 1. Merc. dulcis. Hac methodo per plures menſes continuata efficitur id, ut crustæ omnes decidant & ut cutis vel naturalis coloris fiat; vel rubra quidem, ſed ſicca maneat; utque nunquam mali quidquam a curatione oriatur.

Ignis ſacer, *ignis S.* ANTONII, *ignis S.* MARTIALIS, apud GUIDONEM *de* CAULIACO, intelligitur herpes eſthiomenos. AMATUS, & Alii omnem herpetem miliarem & eſthiomenum ad eryſipelas malignum reduxere. Etiam in herpete miliari habetur tenſio, ardor, dolor cutis, & deinde exulceratio; in eſthiomeno hoc pejus. Eryſipelas exulceratum carnes etiam adficit, herpes tantum exulcerat cutem: ergo eſt ſecundum FORESTUM differentia. *De H.*

Vitiosa quoque passim explicatio est: omnia a bile diducunt, eaque magis minusve acri, flava, viridi, nigra; aliquid in levioribus a salsedine: tum denique in quibusdam ab acri sanguine, ad bilem accedente.

Sed 1) videmus, cutis in uno homine longe aliam esse naturam, ac epidermidis, quam in alio. Non cutim quasi, vel epidermidem, habent nonnulli, ut ab oleosis, emplastrisque hi locum illum plenum habeant pustulis maxime prurientibus; illi totum corpus quasi scabie humida perfusum. Quum interim alii denuo ferant ea omnia sine incommodo. Tamen in illis æque parum, quam in his, poterat bilis adcusari.

Deinde habeat unus homo excoriationem v. g. ab ungula felis, ab aqua regia, a causa quacunque externa, ab acicula vestibus infixa &c.; intra paucos dies sponte curatur, dum alius indiget multis septimanis. Organum certe tactûs in uno firmius, qnam in alio videtur. Dicetis, id fieri ratione humorum; respondeo, non posse tamen adcusari in his plus quam in illis acre ex omnibus regulis artis adhibitis.

2) Est intertrigo certe passim a causa externa: hanc scalptu auctam in pustulas & exulcerationes abire novimus. V. V. tamen, ut PLATERUS, a sudore biliofo mordaci explicat intertriginem, quæ ad genitalia oritur, incessu frequentiori tempore æstatis facto. Quid ibi humor? Certe tota causa externa est.

Certe, si videamus robur cutis & epidermidis in uno, teneritudinem in alio, videtur idem humor, qui in uno facit scabiem, vel sudamina, ἱδρῶα, facere herpetem, scabiem ulcerosam, agriam, herpetem esthiome-

menon &c. in aliis, pro conditione epidermidis & cutis.

Cæterum omnia poſſunt dividi in ea quæ

1) epidermidem tantum in ſiccas pustulas & ſquammulas mutent;

2) quæ pustulas humidas, albas, flavas, lividas, aquoſas, ſub epidermide producunt;

3) quæ purulentas easdem reddunt;

4) quæ cutim & epidermidem in ſquammas abire faciunt;

5) quæ ulcera in cute producunt;

6) quæ cutim & ſubjectum panniculum adipoſum exulcerant, pilos albos reddunt;

7) quæ ſimul cutim denſam, asperam, ſquammoſam, duram reddunt, dum ſubtus omnia exulcerantur. (*)

Horum omnium cutaneorum morborum (*Cel.* HAENIUS nunc ait) minus periculi, quam molestiæ ac fœditatis habentium, multi quandoque facile curantur, multi difficulter, nonnulli vix unquam.

Multum intereſt, noſſe, an ſit ſemper vitium ex corpore interno extrorſum repens, & ad cutim ſeſe deponens, an vero cum humoribus bonis ſit vitium pro-

---

(*) Occaſione inperfectæ hujus morborum cutaneorum enumerationis commendâſſe multum liceat opus egregium *Cel.* LORRY *de morbis cutaneis*; rem hanc omnem exactiſſime disquirentis; tum & *doctrinam de morbis cutaneis Cel. Viri* PLENCK; quam ante paucos abhinc annos in germanicum traduxi, additamentisque hinc inde nonnullis auxi. En tabulam ſynopticam dispoſitionis methodicæ operis *plenkiani*:

MOR-

proprium, aut epidermidis, aut cutis; in quo vitio humores pravi fiunt, non quia ita de corpore interno procedunt, sed quia a vitiosa cute detinentur, coguntürque ut stagnent, adeoque ut corrumpantur.

Si essemus certi de hac re, saltem possemus tuto sine multa mutatione corporis interni topica optima adplicare.

Un-

MORBI CUTANEI
dividuntur
in
Classes quatuordecim.

1) Maculæ.
2) Pustulæ.
3) Vesiculæ.
4) Bullæ.
5) Papulæ.
6) Crustæ.
7) Squammæ.
8) Callositates.
9) Excrescentiæ cutaneæ.
10) Ulcera cutanea.
11) Vulnera cutanea.
12) Insecta cutanea.
13) Morbi unguium.
14) Morbi pilorum.

CLASSIS I.

Maculæ.

Maculæ fuscæ.

Lentigo.
Ephelis.
Fuscedo cutis.
Flavedo cutis.

Maculæ rubræ.

Gutta rosacea.
Stigma.
Erythema.
Lichen.

Mor-

Unguenta ſulphurata paſſim proſunt in ſpecie leviori; in pertinacioribus unguenta parata ex axungia quapiam, cum Mercurio vivo in aqua forti ſoluto: quibus rebus fere ſemper cedunt plures cutanei morbi per artem ſanabiles.

Verum id incommodi habent hi morbi, quodſi à cauſa interna procedant, ad cutimque curentur, longe tetriora mala nascantur. Non laudabo hic Au-

---

Morbilli.
Scarlata.
Urticata.
Maculæ venereæ.
Eſſeræ.
Pſydraciæ.
Rubedo cutis.

Maculæ lividæ.

Ecchymoma.
Livor cutis.
Vibex.
Maculæ ſcorbuticæ.
Maculæ gangrænoſæ.
Petechiæ.

Maculæ nigræ.

Melas.
Melasma.
Noma.
Nigredo cutis.

Maculæ albæ.

Alphos.
Albor cutis.
Pallor cutis.

Maculæ incerti coloris.

Maculæ maternæ.
Maculæ artificiales.
Cutis variegata.
Cutis fucata.
Cutis unctuoſa.

CLASSIS II.

Pustulæ.

Pustulæ.
Scabies.
Variolæ.
Varicellæ.
Therminthus.

CLAS-

Auctores quosdam; nam fere exstat Auctorum Practicorum nemo, qui non referat truculenta passim exempla. Hinc ardor Medicorum ad adhibenda talia remedia parumper tepescit & retunditur.

Li-

CLASSIS III.

Vesiculæ.

Sudamen.
Miliare.
Hydatis.
Vesiculæ crystallinæ genitalium.
Uritis.
Zona ignea.

CLASSIS IV.

Bullæ.

Phyma.
Bullæ.
Pemphygus.

CLASSIS V.

Papulæ.

Vari.
Grutum.
Herpes.
Cutis anserina.
Tuberculum.
Phygethlon.
Elephantiasis.

CLASSIS VI.

Crustæ.

Crusta.
Eschara.
Scabies capitis.
Crusta capitis neonatorum.
Crusta lactea.
Tinea.
Lepra.
Mentagra.
Malum mortuum.
Exanthema labiale.
Exanthema subaxillare.

CLAS-

Liquor picis, aqua liquoris picis, unguenta cum liquore picis parata, abſolverent paginam omnem in multis cutaneis morbis; niſi agyrtarum audax inperitia triſtiſſima exempla quoque ſubpeditaret.

Hinc *Cl.* noſter AUCTOR potiſſimum laudat ſudorifera, veluti ex ſanguine eliminantia cauſam mali, & per poros cutis, una cum materie jam ad cutim ſtagnante & corrupta expellentia. Verum quia cruſtæ cu-

---

CLASSIS VII.

Squammæ.

Furfuratio.
Deſquammatio.
Exuvia epidermidis.
Porrigo.
Inpetigo.
Ichthyoſis.
Tyriaſis.
Asperitas cutis.
Rugoſitas cutis.

CLASSIS VIII.

Calloſitates.

Callus.
Cicatrix.
Clavus.

CLASSIS IX.

Excrescentiæ cutaneæ.

Verruca.
Cornua.
Hyſtricismus.
Condyloma.
Frambæſia.

CLASSIS X.

Ulcera cutanea.

Excôriatio purulenta.
Intertrigo.
Aphthæ.
Fiſſuræ.
Rhagades.

CLAS-

cuti innatæ ſæpe ſudorem inpediunt, oportet pannîs fumo ſulphuris inpraegnatis hanc crustaceam cutim blande fricare longo antea tempore.

Sæ-

CLASSIS XI.

Vulnera cutanea.

Excoriatio cruenta.
Sciſſura.
Preſſura.
Morſus.
Punctura.
Ictus ab inſecto.

CLASSIS XII.

Inſecta cutanea.

Phthiriaſis.
Helminthiaſis.
Malis.
Crinones.

CLASSIS XIII.

Morbi unguium.

Seline.
Ecchymoma.
Gryphoſis.
Fiſſura unguium.
Tinea unguium.
Mollities unguium.
Scabrities unguium.
Pterygium unguis.
Arctura unguis.
Deformitas unguis.
Lapſus unguis.

CLASSIS XIV.

Morbi pilorum.

Alopecia.
Calvities.
Hirſuties.
Xeraſia.
Trichoma.
Fiſſuræ capillorum.
Canities.

Sæpe purgantia hydragoga, cum unguento ſulphurato, vel cum ſulphureis frictionibus, brevi auferunt malum: ſæpe parum juvant.

Generales curas edidit quandoque Mercurius ad lenem ſalivationem datus.

Aqua picis ad pintam per diem epota.

Aqua marina ad pintam quovis mane epota; in cutaneis, in ſcirrhis colli, & œſophagi.

Decoctum antimonii & Mercurii hoc modo paratur:

℞. Antimon. crudi
Mercur. vivi ana ℔j.
Ligni guajaci ℥iij.
Ebull. aq. pur. per IV. horas, ſub finem adde:
Rad. glycyrrhiz. ℥j.
Ligni Saſſafras ℥j.
Infund. fervide per horam: detur colat. ℔iv.
Idem antimonium & Mercurius alteri decocto ſubficiunt.
Quater de die ſumat æger ℥v.

Vitiliginem albam pertinacem, lepræ ſpeciem, ſemel multa opera curavi in femina 30 annorum, per frictiones ſulphuratas quotidianas, & uſum copioſum internum ſulphuris, tum & varia interna remedia; quorum præcipua, lapides cancrorum ad unc. I. in pinta vini albi gallici tridui ſpatio adſumta, & interpolatis horum ſub uſu purgantibus hydragogis ac mercurialibus. Verumtamen phthiſi pulmonali brevi post curationem, lente, ſine prægreſſa inflammatione occupata, biennio circiter deinde periit. Ecquidem non potui ex artis principiis tutius agere, ſemper inter-

interpolando purgantia; verum animo nonnihil inquietus ſemper fui; quum cutanei morbi quandoque citius a cute recedant, quam ut totum virus ex ſanguine expulſum ſit.

Decocta lignorum cum æthiope minerali novi deſperatum cutaneum morbum curâſſe; ſed, an non potius decoctis, quam æthiopi cura eſſet adſcribenda, vehementer dubito.

Veteres videmus uſos multis tum rodentibus, tum adſtringentibus; ſed neque felicitatem magnam inde in praxi vidi.

Cura ſudandi in pertinaci malo, quam hic *Textus* noster commendat, tutiſſima videtur: ſed præterea decocta antimonii & Mercurii, etiam potatam aquam marinam Vobis peculiariter commendo, quando videtis, rem pro voto non ſuccedere, ſed eſſe pertinacem.

Occaſione hac communicabo Vobiſcum hiſtoriam notabilem, uſui quondam futuram Vobis.

Divitis cujusdam Opificis uxor quadragenariâ major, hyſterica, cæterum ſana, menſibus, tum ordine, tum copia laudabilibûs gaudens, medio Decembri 1751. moleſtum percipere incœpit pruritum ad pudenda. Ineunte anno 1752. me primum vocat; quum intra 2., 3., ſeptimanas ille pruritus horrende creviſſet, doloremque intolerabilem, quia a ſcalpendo minime abſtinere poſſet, adjunctum experiretur.

Jam ante me Chirurgus domeſticus plura dederat purgantia, ipſasque partes aquâ roſarum & ſambuci, tum injectione, tum fotu, fruſtra conatus erat lenire.

Quum aliis in caſibus meæ praxeos felix fuiſſem, ſperavi, & hic me futurum eodem modo Methodus hæc erat:

℞. Aq. rosar.
sambuc. ana. ℥x.
sacch. Saturn. ℈j.
M. ut partes continuo hinc foveantur.

℞. Rad. lapath. acut. ℥iij.
Ebull. s. q. aq. per horam; tum adde
Fol. alexandr. ℥ß.
Mann. ℥iß
⊖ polychrest. ʒj.
Colat. ℥xx. det. us.
ut sumat omni mane ter ℥ij; quo alvus perpetuo laxaretur; tum ad noctem bis, ter, sumeret cochl. syr. diacod.

Hac methodo quum plures curaveram, putavi, & me hic adlaturum levamen; at frustra

Cœpit malum, post adhibita remedia per plures horas mitescere, & quotidie periodice ad statam horam tanta cum ferocia redire, ut femina fieret fere furibunda. Dum mala quæcunque, olim perennia & incurabilia, incipiunt remittere & ad certas periodos se conponere; ut dolores validi & intolerabiles capitis, aliorumve membrorum, per corticem sæpe curantur, instar febris topicæ; hinc, quum pruritus ferinus periodos adfectaret, & quia hystericæ temperies irritata hoc morbo solamen requireret, corticem dedi; qui etiam toti diathesi hysterica conveniebat. Sane per octiduum magna spes inluxit, dein iterum evanida prorsum. (An forte, *Cel.* HAENIUS in margine codicis hic notavit, corticem nimis parce dedi? crediderim.)

Consulitur tunc veteranus famosus Medicus, me inscio. Is respondet, quo fundamento, nescio, usu

se

ſe didiciſſe in prurigine palpebrarum moleſta aquam vitriolicam egregie juvare; eſſe inter ſtructuram pudendorum & palpebrarum convenientiam magnam: unde conſulebat, aquam ophthalmicam vitriolicam adplicare pudendis.

Adplicuere porro eam illico; verum in furias acta femina eſt, debuitque omnino ab illa aqua vitriolica abstinere.

Tamen convenientia illa pudendorum cum oculis, à veterano Medico propoſita, altas animis egerat radices: hinc primo domeſticam aquam ophthalmicam adplicare tentant, infelici cum effectu. Immo vocant Medicum ophthalmicum, ut, qui curandis oculis celebrabatur, etiam morbum hunc pudendorum curaret: nam inter utrumque convenientiam magnam dixerat Veteranus: verum neque ille quid adtulit boni.

Ab aliquo tempore quum non adfuiſſem, iterum adveniam rogant. Quum enormiter doleret a remediis ſtimulantibus, à Medico oculario toti vaginæ adhibitis, ſedavi per aliquot dies malum injectu olei lini tepidi, & haustu opiato. Sedatum malum mox recruduit.

Cl. GAUBIUS conſulitur: is putat, eſſe parva inviſibilia animalcula, hanc partem obſidentia; inde abigenda unguento neapolitano, aliove mercuriali, & pulveribus ore adſumendis ex ſulphure & æthiope minerali.

His non juvantibus *Cl.* WINTERUS conſulitur; qui fere eadem, quæ *Cl.* GAUBIUS.

Interim tubercula labiis vulvæ & vaginæ anteriori parti innaſcuntur, quæ creſcentia pus fudere; numero erant abſceſſuli duodecim. Tamen ne hinc quidem

 do-

dolorum levamen; licet femina cæterum ſana ſemper, & debito tempore catamenia haberet.

Tandem adhibitum eſt ſequens remedium:

℞. ☿ crudi ℥j.
aq. fort. ℥ij.
hujus ſolutionis gtt. v. vj. viij. in unam unc. aquæ inſtillabantur & fovebantur inde partes.

Menſe Majo & Junio uſa eſt unguento facto ex

unguent. alb. camph. ℥ij.
—— nutriti ſine corpore ℥j.
☿. crudi ℥ß.
M.

Intereaque temporis mane & vesperi uſa eſt pilulâ cum uno grano Mercurii præcipitati albi.

Julio menſe ſumſit quotidie ℥xij. decocti antimonii crudi.

Malum igitur ab aliquo tempore paullo minus ferox, demum post ſeptem menſes incœpit fieri tolerabile admodum, & uſu continuo unguenti ultimi demum conticescere.

Cuinam remedio potiſſimum auscultaverit, dubium; ſaltem unguentum mercuriale cum decocto antimonii crudi fuere illa, quorum ſub uſu morbus curatus videtur.

Nunquam ecquidem adeo infelix fueram apud feminas Nobiles, quam apud hanc civem: tamen eſt caſus, qui Vobis in praxi poſſit obcurrere, idque in-

inter Nobilissimas; unde volui in illo enarrando paullo fusior esse. (*)

Caeterum satis prudentes eritis, ut cum hisce malis non confundatis pruritum illum, quem in locis

---

(*) Apud *P.* FORESTUM *l.* 29. *obs.* 27. in *scholio* habentur duae felices brevesque curationes ex RHAZE, hujus mali, per unguentum hoc:

℞. Lithargyrii auri ℥ij.

Conterantur & per diem mittantur in acetum forte; abjiciatur tum acetum & novum addatur, ad sextam usque vicem. Ponatur per quadraginta dies cum sale (marino credo, nam nil additur;) postea dissolvitur in mortario, cum aceti s. q.; inspissatur hac opera, & tunc per trihorium conterendo alternatim admiscetur aliquantulum olei violacei & aliquid aceti, in loco calido; tum additur

camphorae ℈j.

Sed, sine tam multo labore, quo alii hic utuntur, FORESTUS *l.* 28. *obs.* 50. plures, etiam cum satyriasi, curavit:

℞. Litharg. auri, per 24. horas aceto forti inpositi, ʒj,
Olei violac. q. s.
ut agitando fiat molle linimentum: aitque, id arcanum fuisse italici sui Professoris.
de H.

pilofis excitant, utroque in fexu, fœdi illi pediculi dicti inguinales & axillares. Hi abiguntur paffim unguento neapolitano.

Hucusque de fudorem indicantibus; fed quid, fi fudor nimius? Non adjecit BOERHAAVIUS, uti in fequentibus femper addit, quid agendum, fi evacuantia nimis agant: ergo addam.

1) Ablatione ftragulorum; 2) exitu ex lecto; 3) aëre frigidiusculo, ficco; 4) potu mucilaginofo & farinaceo; 5) derivatione aliorfum per alvum, urinas. 6) Dantur cafus, ubi fudor nimius malus; tamen fanguis fpiffus, inflammatus, dilutione & faponaceis indiget, & fitis fumma adeft, & fimul fumma debilitas. Refpondet hic BOERHAAVIUS *Aph.* 641. „ Si vero valida fitis una comitetur fummam debilitatem, tum vinofa, immo & fæpe fpiritibus ditiora, prioribus miscenda, propinanda, tuto erunt." Dat in *Mat. med.* hanc formulam:

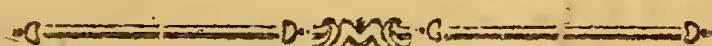
℞. Syrup. limon. ℥iij.
Spirit. vini puri ℥iß.
Vini rhenani ℥iv.
Aq. commun. ℥xiv.
M. D. S. Bibat pro potu.

Inl. COMMENTATOR hoc confirmat, 1) quia debilia vafa fic ftimulantur, ne diffluant tenuiora liquida epota per lateralia vafa, & anafarcam, aut hydropem faciant: 2) leniter vafa adftringuntur, & roborantur, ne potus aquofi iterum fudore abeant. Adfert exemplum operariorum, qui fatigati & fudantes ♌ vini, aut juniperinum fumunt, & poft aquofa bibunt; minus tunc a copiofo potu fudantes. Loco

℞ vini, ℞ citri, aurantiorum, meliſſæ, matricalis, dari poſſunt.

Infuſum ſalviæ cum vino, vel cum aqua, ſeu decoctum, egregie juvat homines cætera ſanos, ſed nimio ſudore diffluentes: tenues humores condenſat, laxa nimis vaſa adſtringit.

APOPHLEGMATIZONTA.

§. 1193.

Hoc explicui, dum *de læſo olfactu* ſermo erat.

§. 1194. 1) *a gravedine &c.* Non in omni gravedine, nam illæ inde irritantur, niſi fiat per primam ſpeciem apophlegmatizontôn, ſcil. per aquam calidam. Cæterum, ne quis erret, fortiora apophlegmatizonta irritantia membranam Schneideri in naribus faucibusque, cum levi inflammatione, ut in pleriſque gravedinibus fit, inflammationem augent, efficiuntque, ne gravedo coquatur, & ſpecie muci critice ſolvatur.

Verum, dantur tamen ſpecies gravedinum, coryzarum, catarrhorum, ſine inflammatione. Homines mucoſi ſunt, qui ſemel, bis, in anno totum ſyſtema narium fauciumque muco plenum habent, & pituitam

abundantem crisi quadam hinc excernunt; ita ut per annum aut semiannum, denuo tolerabiliter gerant. Si vero solito anni tempore coryza deficiat, capite laborant & dolore gravante per omnia membra, disponunturque ad apoplexiam mucosam, aut lethargum.

Hinc capitis, quousque verum sit, coryzas, catarrhos a magno morbo præservare, ut in proverbio est. In his ultimis verum est, non in prioribus, quos inflammatio membranæ SCHNEIDERI ex frigore capto prehendit.

Sternutatorio morbo; quando vel ab acredine salsa humorum, vel a pulvere hellebori nigri, aliove acri, aut pulvere, aut vapore, violenta sternutatio sequitur.

Pure per nares destillante; quod certo quidem modo fit, cocto catarrho; verum maxime in vitiis narium inflammationem sequentibus, neque adhuc cum corruptione integra membranæ ossiumve, stipatis.

Morbis oculorum lacrymosis; dum nos gravedo corripuit, tumet ita membrana narium, ut canalis nasalis nequeat se intra nares exonerare. Hinc, tumente sacco lacrymali & ductibus lacrymalibus, usque ad puncta lacrymalia, lacrymæ ultra non possunt absorberi, ideoque & oculos replent, & juxta genas defluunt. Apophlegmatizonta tunc indicantur, ut reseratâ hac viâ lacrymæ denuo fluant; quò oculi ab inflammatione præserventur.

2) *a temperie ægri &c.*; ut mox dixi.

3) *a revulsione facienda a pulmonibus &c.* Membrana narium fauciumque eadem est cum illa, quæ, glottidem intrans, per totam superficiem aëream pulmonis continuatur. Hinc, si multum muci, aut acris seri, per membranam narium evacuetur, forte hoc

hoc revellitur a membrana laryngis & pulmonis: maxime id juvare poteſt, ſi tota membrana hæc ſit inflammata.

1) In *brancho*, ſive coryza cum raucedine; a qua neglecta facile peripneumonia fit.

2) In *peripneumonia*; maxime ſi nares ac fauces ſiccæ ſint. Ars hippocratica jubet, hanc ſiccam narium & faucium membranam humectare, ut eo verſus duci pars quædam materiæ poſſit.

3) In *phthiſi*; eamdem ob cauſam: juſſa ſunt HIPPOCRATIS, a Modernis fere neglecta.

4) *Gravedine pulmonali;* quando catarrhus mucoſus eſt, ſine raucedine.

§. 1195. *Excitatur fotu, vapore, vel decocto per nares adtracto;* aqua calida, ſpongiâ admota ad nares, ut vapor inde continua inſpiratione introducatur in nares faucesque: eadem aqua calida ſimplex, ſive lacte mista, ſive cum radice althææ ſimilibusve emollientibus decocta, cava manu excepta, inſpirando in nares adducta, perque fauces iterum exploſa, multum hic juvat: humectatur enim hinc membrana tota, & continua adplicatione inflammatio ejus emendatur, ut coryza citius maturescat. Hinc talis fotus convenit in gravedine, coryza, brancho, peripneumonia, phthiſi. Convenit etiam in nimia ſternutatione. Caſus viſi ſunt hominum, qui ad mortem ſternutâſſent ab helleboro, niſi tali emolliente & calido fotu, ac adtractione pulvis hellebori ſublatus fuiſſet, & membrana contra ejus acrimoniam defenſa: humectatione tali etiam plus muci prodit ad involvendum.

2) *Ejusdem melle, aut ſaccharo paullo acrioris redditæ:* mel ſemper habet quid ſtimulans: ipſum ſaccharum, ſal eſſentiale, facit ſtimulum. Unde, ſi te-

nax

nax nimium ſit mucus, ſtimulo tali aquæ addito fit quaſi ſapo abſtergens. In nimio tenaci aut muco, aut pure; in tenacitate materiæ in ozœna narium, prodeſſe hæc poſſunt.

3) *Ipſis his herbis viridibus contortis, ſicque in nares inditis:* betonica ſic contorta & indita, irritando prolicit copiam magnam ſeri & muci, in mucoſis corporibus. Betonicæ foliis convolutis & in nares inditis, utuntur illi, qui volentes tabaci uſum relinquere, ſic bis, vel ter in ſeptimana muci & lymphæ copiam magnam proliciunt. Conſueverant enim ope tabaci mucum multum & nimium ſæpe per nares excernere; relinquentes tabacum excretio conſueta facit caput hebes, dolens, aliaque mala. Betonica reſtituit hæc, primo bis ter in ſeptimana, dein ſemel, uſurpata.

4) *Omni ſtimulo acriori, ut ſaccharo cando,* quo ſolo, inpulverem redacto, multum muci excernitur; ſtimulo enim leviter excretionem promovet.

5) *Sale marino, ammoniaco, pulvere antimonii, aut ſemicauſtico ex tabaco acerrimo;* ut omnes experimur a pulvere tabaci, quo ſolemus copiam notabilem muci quotidie per nares derivare; quæ derivatio demum ita in alteram naturam vertitur, ut tabaco carentes languescamus, & ſpiritum vix ducere per nares poſſimus. Si vero quis conſuetudinis pertæſus illico eam mutet, poteſt inde in magnos morbos incidere. Novi virum litteratum, qui hac de cauſa in incipientem apoplexiam cadens, fere mortuus fuiſſet, niſi noti ejus Medicum monuiſſent abrupti cito tabaci uſus: unde Medicus inter alia remedia quoque apophlegmatizonta naribus continuo injecit, pulveresque inſufflavit; hinc factum id, ut, prodeunte plurimo muco, mox levaretur.

§. 1196.

§. 1196. *Siſtitur*, ſi nimia ſit, maxime ſi fortis ſternutatio comitetur, & deſtillatio acris

1) *lacte*, involvitur enim inde omne acre, irritans membranam ad excretionem & ſternutationem;

2) *Suffumigiis blandis*, quibus nimis flaccida & mucoſa membrana aperiatur, detergeatur, roboretur. Cæterum, uti dictum eſt, abuſus nocent: unde, ubi nimis, ſenſim paullo minus tabaci ſumendum.

§. 1197. Viro bis in anno lethali fere angina laboranti BOERHAAVIUS ſuaſit, ut ad mali præludia olibani vaporem naribus inhalaret, ac omni veſpera dormiturus parum nitri linguæ inponeret. Nunquam poſtea malo hoc laboravit.

SIALOGOGA.

§. 1198.

Evacuatio ſalivæ magna & artificialis indicatur 1) *a criſi tali;* ut in confluentibus variolis, quando, ut ſæpius jam vidimus, natura cum eruptione variolarum, aut brevî post, fortem & continuam ſalivationem movet, usque ad exſiccationis inchoamenta. In tali caſu per collutiones emollientes oris, cum continuo potu emol-

emolliente naturam juvamus. Verum, talis crisis non in omni epidemicorum specie: erat in speciebus variis tempore SYDENHAMI. Ter autem Ipse epidemicotatis variolis interfui, in quibus passim omnes a confluentibus curabantur, sine crisi per salivationem percepta.

2) *A singulari natura morbi, hærente inprimis ad glandulas;* strumas, induratas parotides, bubonesque, scirrhos quoque mammarum voluere salivatione mercuriali curare; sed in obfirmatis scirrhis res tentata non successit; hæret ibi materies jam extra circulationis territorium. Idem tentavêre, si materies morbi hæreret ad *membranas adiposas*, in vitiligine illa, quæ dicitur lepra Græcorum, sed sine effectu. Commendant & in elephantiasi; tamen hæc habetur passim incurabilis. Indicatur cum effectu in lue venerea, qua salivatione tunc quinque, sex libræ putridi liquoris de die exeunt ex corpore, per quatuor, sex, octo septimanas, & veteribus expulsis humoribus, oleoque corporis omni, jam homo & macilentissimus fit, & novis omnino repletur humoribus.

3) *A natura morbi epidemici;* ut nonnunquam visum. Amstelædami talis quondam epidemicus morbus fuit, in quo servabantur nulli fere, nisi qui salivarent.

Veteres plura de his scripsere; videte SENNERTUM *Tom.* 3. *l.* 2. *c.* 9.; P. FORESTUS. *l.* 14. *obs.* 23. temporum epidemicorum meminit, v. g. anni 1565. quando per tres menses frequentissimæ salivationes erant, malæ, quas auferri oportebat: verum & socrûs suæ & alius feminæ meminit, quibus vera crisis ptyalismo ingenti contingeret.

§. 1199. *Corpus eo præparatur &c.*; ut adsit liquidi copia multa, & quæ hic simplicia laudantur, ea

vim

vim habent ſanguinem adtenuandi, ut ſit ad ſalivationem aptior. Hinc, ſi criſis per talem evacuationem fieri debeat, decocta bardanæ, ſcabioſæ, parietariæ, chinæ proſunt. Si intentio ſit, per Mercurium ptyalyſmum tentare, præſtat, per 1. 2. ſeptimanas corpus inplere decoctis talibus, additis ſarzaparilla, ſaſſafras, ſantalis; ſunt adtenuantiſſima.

§. 1200. *Excitatur* 1) *collutionibus oris;* nam ſic omnia oscula laxantur. Si quis ſanus aqua tepida ſæpe os colluat, invenit, ſalivam copia ſibi maxima proritari; donec nimis diu faciendo vaſa omnia exhauriat, & exſiccet.

2) *Manducatione lenta &c.;* hinc ſaliva multa prolicitur, ſi indicetur. Si quis vero ad gratum oris halitum perpetuo his ſimplicibus, vel factis ex iisdem, qui proſtant, paſtillis, utatur, ille penitus exſiccatur. In aula gallica quondam mos invaluit inter Aulicos, ut maſtichinos paſtillos ore continuo volverent, ut gratum halitum haberent; verum ſputatio ſalivæ frequens exſiccavit omnes, reddiditque melancholicos: unde merito Melancholicos HIPPOCRATES vocavit σιαλογες *Epid.* 2.

3) *Hauriendo vapores acres &c.* ut ſtimulo excitato in ore undique adfluant humores, more conſueto ad omnem ſtimulum adplicatum.

4) Optimum eſt, ſi vini emetici unc. 1. aquæ pinta 1. miſceantur; ſumatur cochleare omni bihorio vel trihorio. Hinc vomitus non excitatur, ſed levem permanentem nauſeam producit, unde ſalivatio perpetua. Scitis enim, ante vomitum criticum nos obſervâſſe in SEMEIOTICIS ſalivationem præcedentem; ita & a vomitorio mox acturo percipiunt homines prægreſſam ſalivationem. Si quis purgans cum horrore ceperit,

&

& quasi evomiturus est, os ipsi aquâ repletur, etsi etiam vomitus non sequatur. Vinum igitur emeticum, ita aqua mistum, est quandoque egregium deobstruens, modo leves nauseas, nullos vomitus, ciens: diuturno tempore continuetur: habet aliquid simile actioni kermetis mineralis, a quo etiam multi habent nauseas.

5) *Iis, quæ &c.* Hæc nunc ratio salivationis mercurialis, variis intentatæ præparatis. Hæc vel ore adsumuntur, vel specie unguenti corporis partibus musculosis adfricantur, vel formâ vaporum excipiuntur; in calida atmosphæra, in corpore bene repleto humoribus, tunc tantum salivæ, quantum volumus, educimus. Varia hæc præparata ex *Materia medica* nostis.

§. 1201. *Nimia salivatio minuitur &c.*: in principio videtur fere augere ptyalysmum, sed sedando sensim inpetum, minuit illum.

2) *Sedando inpetum &c.*; hinc enim adtenuati humores spissescunt & acrimonia metalli involvitur.

Addito prudenter diacodio, vel opio; ut omnis vis humorum minuatur. Verum contigit mihi, ut, dum opio voluissem sistere ptyalysmum mercurialem nimium, ex obposito augerem. Reseratis viis aliis per opium, natura ad viam maxime patulam in ore suum inpetum convertebat. Hinc cura illa per opium anceps est: sistit quandoque salivationem; promovet aliquando.

3) *Revellendo ----- ubi tamen summa prudentia opus:* vidi Mercurio ad alvum determinato libras sanguinis exivisse; plures novi inde mortuos. Unde durante salivatione semper gaudemus, alvum rarissimam esse. Nobilis Britannus se Chirurgi leydensis, natione Galli, curæ ad ptyalysmum submiserat: salivatio erat violentior quadam die; dabat Chirurgus purgans mane;

pur

purgatur violente inde: vocatus ad vesperam BOERHAAVE vidit nobilem juvenem mori. Ergo, si tempus sit, ut homo a salivando cesset, oportet alvum enematibus, aut tantum pauca manna atque cassia, laxam servare, ut possit leni vi eo duci materies: cavendum autem, ne tota vis Mercurii eò ruat: si eò ruerit, opiatis largis opus est.

Verum in praxi videmus sæpe, fieri salivationes nonnunquam horrendas a dissolutione humorum. Vidi hoc in vidua septuagenaria, quæ, ac si Mercurio uteretur, salivabat: incrassantibus & obtundentibus, interpolando purgantia, vincebam quidem ptyalysmum, & conabar emendare tenuitatem humorum, sed incassum omnia; nam hydropica facta est ex eadem causa, & putredine aquarum periit.

Est & salivatio sæpe in dentitione infantum. Oritur ab inflammatione gingivarum; unde tunc undique humores ad diluendum adpellunt: diarrhæa oritur a continua deglutitione hujus abundantissimæ salivæ: hæc non est purgantibus curanda, sed tantum remediis gingivas demulcentibus, & lenissimis paregoricis.

HOLLERIUS *in Aphor.* 3—24. „Nostris pueris raro accidunt aphthæ, quia gallicanarum matrum & nutricum frigidius est lac & humidius. Sed aphtharum loco pustulas habent & ulcera serpentia per totam faciem, per caput, post aures, & multam præterea salivationem." Curabat mellis rosac. syrup. violar, ana ℥j. spir. sal. dulc. ʒij., continuo ori adplicando. Scorbutica ulcera oris idem faciunt; similiter curantur, vel aliquando illitu unguenti ægyptiaci, & adplicatione adstringentium.

* *
*

Capiti DE URINA UT SIGNO *adpendicis* loco ſubjunxi tentamina recentiſſima cum lotio humano capta ex Tractatu: Phyſikaliſch-chemiſche Unterſuchung der thieriſchen Feuchtigkeiten von J. A. Weber, ꝛc. Tübingen, 1780. Conſultum omnino videtur, ut huic ſectioni nectantur, eodem ex fonte petita, verſa & prioribus non minus notatu digna, experimenta, ac animadverſiones circa SALIVAM.

Fontes liquidi hujus, analyſi chemicæ jam ſubjiciendi, *Cl.* AUCTOR primùm ait, Anatomico cuivis noti ſunt. Conſtat, ſalivam ſecerni 1) per *glandulas maxillares* ex ſanguine, per *ductus warthonianos* in os effundi; ſecerni 2) per *glandulas parotides*, atque ope *ductuum ſtenonianorum* ſcaturire in oris cavum; 3) demum ex *glandulis* prodire *ſublingualibus*.

Præter ſalivam, ex hiſce fontibus principibus provenientem, alia adhucdum obcurrit ſalivæ ſpecies, viſcidior quidem priorî, ac mucoſa magis, orta ex innumeris glandulis labialibus, palatinis, lingualibus, e. ſ. p.

Dum homo in ſtatu verſatur naturali, ſano, ſaliva nunquam non in os ſecernitur. Adfluxus hicce, dum loquimur, augetur, magis adhuc dum manducamus; quum glandulæ ſalivales muſculis interjectæ ſint. Situs

hic

hic ſalivalium glandularum ſatis demonſtrat, liquidum hoc deſtinatum eſſe, ut, ceu neceſſarium quid, admisceatur cibis, minime vero humoribus excrementiis fore inferendum.

Ex chemico & phyſico ſalivæ examine patebit, eam vi craſeos principiorum ſuorum pro ſumme eſſentiali ac neceſſario in œconomia animali liquore habendam eſſe.

Tentamen I. Inmiſit *Cl.* WEBER retortæ vitreæ, duarum menſurarum capaci, uncias decem ſalivæ, matutino tempore, jejuno prorſum ab omni cibo, aut potu, corpore collectæ. Ne forſan ſaliva hæc putredinis quemdam ſubiret gradum, in loco frigido tamdiu fuit adſervata, donec decem unciæ forent obtentæ.

Retorta balneo arenæ inpoſita, nexum firmiter excipulum; operatio calore leniſſimo inſtituta, quum alias plurimum intumescere ſolet calore majori torta ſaliva, adeo, ut, lotii humani adinſtar, collum ampliſſimæ retortæ transſcendat, & irritum reddat experimentum.

Lentiſſime ſucceſſit operatio; tum, quod calor requiſitus ad deſtillationem, foret lenis; tum, quod aquoſum principium in ſaliva cum pinguibus ejusdem partibus ſat arcte nexum ſit.

Quæ primum in excipulum transgreſſa fuerunt fluida, odore carebant omni, ac ſapore: omnia, queis ſubjiciebantur, pericula chemica non niſi aquam demonſtrarunt puram.

Quantum poſſibile erat, laticis hujus aquoſi, calore nunquam non leniſſimo, fuit evocatum, donec reſiduum ad ſiccitatem videretur deductum. Latex omnis obtentus æquabat uncias octo cum ſex drachmis. Adplicatum jam retortæ aliud excipulum.

Auctus calor balnei: natæ in collo retortæ guttæ ſubflavæ, collectæ in excipulo, ſex drachmarum doſin exhibuerunt.

Spiritum volatilem alkalinum fluidum nunc defcriptum odore retulit; fyrupum violarum colore tinxit viridi; efferbuit cum acidis; cum acido muriatico concre in fal vit ammoniacum.

Diftingui poterat liquido eidem innatans tantillum olei, nonnihil flavicans, odore empyreumatico infectum.

Maffa in retorta refidua, texturæ rarioris, levis, friabilis, fubgrifea, unciam fere dimidiam æquabat. Soluta in aqua pura; feparatum, ope chartæ emporeticæ, liquidum limpidum ab admista terra, in acido nitrofo vix non ex integro folvenda.

Qui chartam transierat liquor falfum in lingua excitavit faporem; folutam in acidis Lunam, folutam ceruffam, inde dejecit; in Lunam illam corneam, hanc in Saturnum corneum

Admistus folutioni Mercurii fublimati corrofivi, fubflavescentem produxit colorem.

Solutioni vitrioli Martis, folutioni vitrioli Veneris inftillatus, præcipitatum dedit, colore albo donatum.

Tent. 2. Miffæ per chartam bibulam unciæ decem falivæ; expofitæ tum calori leni in vitreo puro vafe, cujus orificium epiftomio chartaceo obferatum.

Elapfis fex octove diebûs, liquor turbidus, antea, aquæ inftar, diaphanus: odor maxime naufeofus, volatilis, in fundo vafis nonnihil fedimenti.

Saliva hæc putrescens fubmiffa deftillationi, uti in *Tent.* 1) ex retorta vitrea, eadem encheirefi, ope ignis plurimum remiffi.

Expulfâ folum unciâ unâ liquidi, fejunctum excipulum; nexum aliud.

Liquor evocatus fpiritum debiliorem alkalinum retulit; omnibus etiam inftructus fpiritûs falis alkalini volatilis, ex urina putrida per deftillationem obtenti dotibus.

La-

Latex insequens ab aquâ pura vix diversus. (*)

Massa in retorta residua, phænomena exhibuit, quæ in *Tent.* 1. fuerunt adnotata.

Tent. 3. Unciæ decem salivæ recentis mistæ cum uncia una calcis vivæ; unde illico extricatus odor volatilis, nares fortiter feriens. Facta miscella in retorta vitrea, ut confestim adponi posset excipulum.

Ope caloris moderati expulsa uncia una, nonnihilque magis, humidi, cum acidis quidem non luctantis, cætera vero omnibus alkalini spiritûs fortioris dotibus præditi.

Residuum id peculiaris obtulit, quod, in aqua soluto hoc, separatum denuo per filtrum liquidum ad fundum deponat, si sal jungatur alkalinum, terram albam, in acido nitri, non vero in acido vitrioli, referandam.

Tent. 4. Destillata saliva prorsum putrida ex retorta vitrea, calore leni, donec prodiens liquidum nullum amplius spiritûs alkalini præberet indicium.

Sejuncto hoc omni, residuo admista uncia una calcis vivæ; conquassata miscella denuoque destillationi conmissa, excipulo alio addito.

Obtenta sic uncia adhuc semis spiritûs alkalini sat fortis; priori, qui abs addita calce viva expulsus, fortioris; eâ solum intercedente differentiâ, quod hæc effervesceret cum acidis, tranquillum illâ ineunte connubium.

Tent. 5. Saliva recens mista cum aqua calcis saturata, recenti; dejecta inde calx.

 Idem

(*) Verba Auctoris sunt: der folgende Liquor war nicht viel mehr, oder weniger, als Wasser.

Idem oritur phænomenon, ſi ſaliva putrida adhibeatur experimento.

Tent. 6. Sacchari Saturni, ſive acetô deſtillatô, ſive acidô nitri parati, ſolutio aquoſa, inſtillatâ ſalivâ, etſi putredinem nondum paſſâ, Saturnum corneum magna copia dimittit.

Tent. 7. Solutio Lunæ, aquâ forti facta, clarificata, cum ſaliva recenti miſta; eâdem, uti plumbum, dejicitur ratione, Lunam corneam dimittens ex amplexibus.

Tent. 8. Mars ex ſolutione aquoſa vitrioli viridis, per additam ſalivam recentem, præcipitatur.

Tent. 9. Solutio etiam aquoſa vitrioli cyprii per ſalivam recentem turbida redditur; elapſo aliquo temporis intervallo ex albo-griſeum præcipitatum ruit ad fundum.

Tent. 10. Solutio aquoſa ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci (Lakmus) per ſalivam recentem non mutatur.

Tent. 11. Miſti cum ſaliva recenti violarum ſyrupi color illico non mutatur; elapſis aliquot diebûs color elegans ſyrupi cæruleus mutatur in novum, inter viridem & cærulum dubium.

Tent. 12. Saponis in aqua ſolutio per ſalivam non mutatur.

Tent. 13. Solutio aquoſa ſcoriarum reguli antimonii, per chartam emporeticam depurata, ab addita ſaliva non adficitur.

Tent. 14. Saliva recens per chartam emporeticam filtrata, miſta cum ſolutione ſalis alkalini fixi, (*) non

(*) AUCTOR ait: mit einem Liquor von fixem Laugenſalze; an ſo-

non efferbuit; ſaliva turbida, nonnihil viscidior reddita; demum flocculi fundum petierunt vaſis.

Additum miscellæ acidum nitroſum, expulſis jam flocculis albis; diaphana inde reddita, ſoluti flocci.

Idem acoris vitriolici, cum ſaliva eadem mista juncti, effectus; ea ſolum disparitas, quod miscella post aliquod tempus denuo redderetur ſponte ſuâ turbulenta.

Tent. 15. Saliva recens miſſa per chartam bibulam, cum aliquot guttis olei vitrioli mista, ſedimen album deponit, acido nulli patens.

Tent. 16. Saliva recens leni calore ad mellis conſiſtentiam inſpiſſata, cum oleo vitrioli (qua doſi? *de W.*) in retorta vitrea mista, ſub initium leniori, tum majori æstu torta, dimittit ſpiritum ſalis muriatici, cum ſale alkalino vegetabili ſal digestivum, cum alkali minerali ſal muriaticum, genuinum, cum alkali volatili ſal ammoniacum, largiens. Notandum ſimul, olfactum detegere quoque ſpiritum ſulphuris volatilem.

Tent. 17. Mista ſaliva pellucidiſſima, recens, cum ſpiritu alkalino, ope cinerum clavellatorum ex ſale ammoniaco expulſo; nata quidem nulla effervescentia, aut lucta liquorum, ſenſim tamen turbulentia enata, miscella opaca reddita; terra alba fundum vaſis petiit.

Terra hæc in acidis ſolvitur; ſolutio tamen per oleum vitrioli facta, diaphana non manet, ſed uti in *Tent.* 14. (per errorem typi *Tent.* 13. hic citatum) dictum fuit, ſeſe gerit.

ſolutionem aquoſam ſalis alkalini fixi *vulgaris*, *magis* aut *minus* ſaturatam, an ſpontaneum illius deliquium, oleumve ſic dictum tartari per deliquium, intellexerit, ex voce hac generali non patet. *De W.*

Tent. 18. Per ſpiritum ſalis ammoniaci volatilem, qui ope calcis vivæ expulſus fuit, hinc ipſe cauſticus eſt, ſalivæ recenti admistum, nulla producitur præcipitatio, nil mutatur.

Tent. 19. Saliva exſiccata, cum anatico pondere cinerum clavellatorum depuratorum mista, tum ad requiſitum gradum calcinata, lixivium præbet phlogisticatum, Martem in cæruleum berolinenſe dejicientem.

Tent. 20. Adſeruerunt aliqui, quodſi aurum ac Mercurius cum ſaliva terantur, aurum ſolvi, Mercurium figi; utrumque mihi non ſucceſſit.

Tent. 21. Cibi maſticati, aut cum ſaliva remisti, tumque in vitreo vaſe adſervati, calore leniori citius multo abeunt in fermentationem, aliîs, ſine ſaliva addita fermentationi ſubjectîs.

Tent. 22. VERHEYENII experimentum imitatus miscui partes duas farinæ triticeæ cum parte una ſalivæ; partes duæ aliæ farinæ hujus cum aqua pura redigebantur in paſtam: utraque miscela, vaſi vitreo conmiſſa, exponebatur leni calori: miscela prior citius multo fermentationem ſubiit alterâ.

Tent. 23. Saliva recens cuprum ferrumque ſolvit, ſi metalla hæcce per aliquod temporis ſpatium in illa adſerventur.

Tent. 24. Saliva recens cum oleo in vaſe vitreo probe conquaſſata, liquidum exhibet, lac adſpectu referens.

Idem oritur phænomenon, ſi panis, butyro, aut pinguedine, inunctus, diu maſticetur.

Con-

Consectaria

ex tentaminibus cum saliva institutis.

Auctores multi salivam, uti & bilem, pro substantia habuerunt, saponi analogam; pro liquido scilicet sumserunt, ex sale alkalino partibusque oleosis exactissima crasi junctis, conposito. Adsumserunt hoc de omnibus illis corporibus, quae apta nata sunt, oleosas partes cum aquosis uniendi; atque hinc sensu proprio liquorem vocant saponaceum.

Attamen per omnia mea tentamina nullum in saliva deprehendere potui sal alkalinum fixum, cum partibus pinguibus, oleosis, nexum, seu iisdem ligatum; multo adhuc minus prorsum liberum, ac nullo alio corpore mistum, ex saliva sejungi valet.

Sed & sal volatile alkalinum, in salivá manifeste adeo demonstrandum, partim acido, partim fixo sale ligatum est. Quodsi enim saliva sapo foret; seu, si salia alkalia fixa & volatilia in eadem pinguis aut olei ope mutuo soluta essent, miscella haec, uti in sapone, sive volatilî, sive fixô sale alkalinô facta sit, disjungi deberet, quamprimum adderetur corpus, majorem adfinitatem cum salibus alkalinis fovens, quam quae salia haec inter ac pingue, seu oleum, intercedit; sal nempe acidum. Id vero non contingit. Nulla obcurrit experientia, ubi sejunctum ex saliva in conspectum prodiisset pingue quoddam corpus, post miscellam salivae cum sale quodam acido.

Ex tentamine primo, quod exhibuit, per residuum a destillatione salivae, in aqua solutum, argentum & plumbum in aqua forti soluta dejici, in solutione aquosa Mercurii sublimati corrosivi colorem subflavescentem excitari, demumque ex solutione etiam vitrio-

li ferri ac cupri præcipitatum album exturbari; certò concludendum videretur, in capite hocce mortuo, hinc & in ipſa ſaliva, ſal contineri alkalinum fixum.

Plane tamen erronea foret hæc ſequella; præcipitatio ſiquidem argenti atque plumbi ex aqua forti debetur ſali muriatico, ſeu acido muriatico, in ſaliva contento; aut ſali ammoniaco, quod ſaliva pariter recludit, uti ex dicendis patebit. Demonſtratur hoc ex eo, quum ambo illa metalla per caput idem mortuum dejiciantur in Lunam corneam ac Saturnum corneum.

Erroneum pariter foret, ſi quis adſumeret, præcipitatum ex vitriolorum ſolutione obtinendum produci a ſale alkalino fixo, in capite mortuo ſalivæ contento.

Præcipitatum hoc debetur alteri cauſæ, prout etiam ex ſubſequentibus elucescet. In ſaliva adeſt terra calcarea, per acidum muriaticum ſoluta: terra hæc calcarea unitur cum acido vitriolico vitrioli in gypſum, quod fundum petit vaſis; quum nil adſit, a quo gypſum hoc ſuſtineretur ſolutum.

Acidum autem muriaticum, partim, vel & ex integro, terrâ calcareâ privatum, ſolvit metallum, quod per terram calcaream ex ſalibus vitriolicis fuerat dejectum.

Unicum phænomenon, quo veſtigium ſalis cujusdam alkalini fixi in ſaliva contenti indicari adhuc poſſet, illud eſt, quod in ſolutione Mercurii ſublimati corroſivi aquoſa color aliquantum flavicans generetur; quod tamen & inde venire poterit, ſi terræ calcareæ quid ab acido ſuo ſecedere queat, à quo antea in ſaliva hærebat ſolutum, ac ſi terra hæc per ignis æſtum in ſtatum cauſticitatis deducatur: quod quidem in deſtillatione ſalivæ, inprimis dum ſub finem ignis vis inten-

tenditur, haud inpossibile est; quum idem adpareat, si solutio terræ calcareæ per acidum muriaticum igne violentiori destilletur. Secedit tum acidum muriaticum a terra calcarea, atque terra hæc æstu continuato caustica evadit.

Ex reliquis phænomenis destillationis hujus patet, 1) partes constitutivas salivæ arcte satis invicem necti, ac ne aquam quidem lubenter inde recedere: 2) aquosa liquida maximam partem craseos salivalis constituere: 3) in saliva contineri partes oleosas, salque alkalinum volatile.

Interim tamen evictum nondum est, quo corpore sal volatile alkalinum, sub finem demum destillationis, igne admoto vividiori, crasin salivalem relinquens, in saliva ligetur? Ligari autem quodam corpore, certum est, alias enim ad initium operationis, ante aquosa adhuc liquida, prodiisset extricatum, & sub primam caloris actionem petiisset excipulum: sal volatile alkalinum in corporibus, unde fugatur, delitescere naturaliter; ignis æstu, opeque miscellæ aliorum corporum nullô pactô productum; inter Chemicos hujus ævi est evictum.

Sal alkalinum volatile in corporibus ligatur:

1) per acidum vitriolicum,

2) per acidum muriaticum,

3) per acidum vegetabile,

4) per acidum nitrosum.

Ab acido primo sal alkali illud sponte, sola propulsum ignis vi, recedit; ast nullum in saliva demonstrari valet acidum vitriolicum.

Si cum acido nexum foret muriatico, una cum hocce acido pariter petiisset summa, salque ammoniacum adfixisset collo retortæ; quum corpus nullum adsit,

ſit, quos miſcellam hanc ſpiritûs alkalini volatilis cum acido muriatico poſſet disjungere.

Si autem ſal hoc volatile nexum eſſet acido vegetabili, ambo ſimul, unà cum liquidis, deſtillatione forent in excipulum propulſa.

Cum acido demum nitroſo unitum ideo eſſe nequit, quum miscella hæc in retorta detonationem excitâſſet.

Quodſi ſal alkâlinum volatile, ceu ſapo ſtarkeyanus, ſeu ligatum partibûs oleoſìs, delitesceret in ſaliva, id inde patere deberet, ſi admisceretur ſalivæ acidum; tum enim deconponenda eſſet talis unio, ſal volatile amplecteretur acidum, atque oleum incumberet ſummitati liquidorum ſalivalium.

Vel ex hisce jam elucet, ipſas oleoſas partes ope ſalium alkalium cum aquoſis in unum corpus in ſaliva non jungi; uti quidem credere quis poſſet, & revera creditum antea fuit: ſal enim alkali fixum, ut *fixum*, in ſaliva non deprehenditur, & quodſi etiam adforet, craſis ſalivæ per adjunctum acidum, uti diximus, mox deconponeretur.

In Diſſertatione mea *de fermentatione* quæſtionem propoſui — — quo vinculo in alkohole oleoſæ partes cum aquoſis nectantur? atque demonſtravi tum argumentis vero valde ſimilibus, vinculum hocce nil niſi aërem fixum poſſe conſtituere.

Hoc ipſum ligans & in ſaliva adſumi debet, non quidem ex eo, quod nullum aliud inveniri ibidem queat; ſed quod cernamus, in fermentatione corporis cujusdam ad usque putrefactionem nunquam non ſejungi inde aërem, atque prout hæc recedit, non ſolum liberari ſal alkalinum volatile, ſed & terram partesque oleoſas ex liquido ſenſim extricari.

Aër

Aër hic exacte adeo cum corporibus est unitus, ut ope antliæ pneumaticæ extrahi, adinstar aëris communis atmosphærici minime inde queat: solus calor aptus natus est, ut illum sensim vinculîs suîs exuat, elasticum reddat, ac expellat. Quod vero aër remissus non nisi sensim perficit, id ipsum candescentiæ ignis citius præstat; aërem fixum illico in motum deducit, prorumpit hic ex corporibus, atque salia volatilia alkalina, una cum oleosis partibus, simul fugiunt liberata.

Aëri nunc dicto tribuenda pariter est maxima dispansio, quæ sub destillatione cornû, aut ungularum, ut sal inde obtineatur volatile alkalinum, observatur. Rarefactio hæc tanta est, ut, maximîs licet excipulîs, vapores, hac sub operatione prodeuntes, coërceri colligique nequeant. Non tamen adeo violenta amplius est, dum alkali volatile, per destillationem cornuum jam obtentum, rectificatur.

Aër itaque fixus nulla ratione pro *petitione principii* habendus; corpus constituit verum essentiale in humoribus humanis aliisque corporibus: sine aëre fixo corpus non foret id, quod revera est, atque deperditione illius corpus, jam tardius, jam velocius, in corruptionem (*) tendit; prout nempe aër hic tardius, aut velocius ex crasi corporum evolvitur.

Secundum experimentum demonstrat præsentiam salis alkali volatilis in saliva: salia enim alkalia volatilia non per putrefactionem primum produci, sed vere in corporibus existere, in quibus post putrefactionem

(*) Hæc verba in libello Auctoris denuo desiderantur.

nem, & hac durante, deprehenduntur, evictum nunc jam satis habetur.

Tertium experimentum indicat, per calcem vivam sal alkali forte ex saliva recenti liberari; quod tamen solutiones nullas terrarum in acidis factas praecipitat.

Concludendum, secundum principia vulgaria Chemiae, hinc foret illico, in saliva verum sal ammoniacum recondi: quum tamen per tentamen primum, mediante igne vivaciori sal ejusmodi non obtinuerim, quod tamen accidere debuisset, si sal alkali volatile acido muriatico junctum in saliva contineretur; (*) conclusio illa non valet.

Aliô acidô sal volatile alkali salivae ligatum pariter esse nequit; si enim acidum vitrioli vinculi obiret vices, vestigia hujus acidi deberent detegi, calx in gypsum foret versa, nec ab acidis amplius deberet solvi, prout tamen fit, dum salivae jam fuerat admista, atque sal alkali volatile exin fugaverat.

Si junctum foret acido nitroso, salis ammoniaci haec species sub destillatione salivae detonaret, igne validiori ad siccitatem usque deducta.

Cum acido demum vegetabili si esset nexum, una cum acido hoc comitaretur prodeuntia sub destillatione liquida.

Vero itaque simillimum, quin & certum plane habetur, acidum non esse, quô alkali volatile in saliva ligatur; tum, sine auxilio corporis alterius, aut pu-

(*) Tota sequens, quae ex praemissis utique fluit, in libello denuo obmissa conclusio. An vitio Typothetae? — *De W.*

putrefactionis, id non extricari, aut sensibus percipi posse.

Hinc, quod jam supra monui, etiam hic patet, sal hoc volatile alkalinum in saliva recenti per aërem fixum adeo ligari, ut per sensus illud capi nequeat. Dum vero per calorem lenem in putrefactione aër fixus salivæ in motum deducitur, ac elasticus redditur, recedit a sale volatili alkalino aliisque corporibus, queis hærebat adnexus, tumque mirum plane non est, si tunc primum alkali volatile in saliva percipiatur, quando putrefactionem jam subivit.

Quod caput mortuum a destillatione salivæ residuum, per sal alkali fixum præcipitari queat, demonstrat, præter sal muriaticum etiam acidum muriaticum, terræ calcareæ junctum, salivæ inhærere. Horum binorum salium origo facile perspici poterit, si cogitemus, homines singulis diebus non solum sal muriaticum vulgare, sed & cum hoc aliam ejus speciem corpori ingerere, acore muriatico, terrâque calcareâ conpositam, quæ fixo æque ac volatili alkalino sale dejici valet.

Tentamen quartum indicat, aërem fixum per putrefactionem salivæ nondum plane expulsum inde fuisse, sed remansisse adhuc aëris hujusce partem, quæ partem salis volatilis hactenus ligans, per calcem autem vivam demum liberetur. (*)

Quod

(*) In libello AUCTORIS sequitur hic locus sequens: daß aber der flüchtige Lauggeist, der vermittelst des ätzenden Kalkes aus dem Speichel ausgetrieben wird, kann man aus meiner Abhandlung vom Kalk und den ätzenden Körpern deutlich lernen. Deesse hic denuo videntur quædam, aut erroribus typographi-

Quod ab aqua calcis recente, per experimentum quintum, tum ſaliva recens, tum putrida præcipitetur, aut, ut clarius loquar, calx viva cauſtica in aqua calcis denuo vertatur in crudam, hincque ex aqua recedat; demonſtrat præſentiam oleoſarum pingiumque partium in ſaliva manifeſtiſſime; nam, uti in ante adducta diſſertatione demonſtravi, quod calx viva non per aërem fixum, uti *Cl.* BLACK, aut per acidum cauſticum, uti *Cl.* MEYER adſeruit, ſed ſolum per partes pingues in crudam denuo reduci poſſit, præcipitatio hæc, aut crudescentia calcis vivæ in aqua calcis oleoſis unice partibus ſalivæ adtribuenda eſt, quibuscum calx viva connubium inivit.

Tentamen ſextum, & ſeptimum aperte demonſtrant exiſtentiam ſalis muriatici in ſaliva.

Ad octavum nonunque tentamen, queis expoſitum, vitriolum ferri & cupri per ſalivam recentem nonnihil præcipitari poſſe, quæ antea de hoc præcipitato dicta fuerunt, repetenda ſunt: hac ſcilicet præcipitatione ſal nullum alkalinum liberum in ſaliva demonſtrari; nulli namque alteri cauſæ præcipitatio hæc debetur, quam terræ calcareæ ſalivæ, ab acido muriatico ſolutæ. Cum hacce terra unitur pars acoris vitriolici in gypſum, quod præcipitatum hoc in hac miſcella conſtituit.

Ten-

---

phicis metamorphoſata; nam, ſi ſubponamus ſolum verbum ſextum der eſſe ſuperfluum, totum nondum ideo clarius redditum; quum ſine citatione *Diſſertationis de calce & corporibus cauſticis* noverimus, per calcem vivam ſpiritum alkalinum volatilem ex ſaliva expelli. *De W.*

Tentamen decimum demonſtrat, in ſaliva recenti nullum adeſſe acidum; alias enim ſolutio ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci color cæruleus in rubrum verti debuiſſet.

Color ſyrupi violarum, per tentamen undecimum ideo non mutatur, quod neque liberum acidum, nec liberum alkali in ſaliva deprehendatur; quod autem, elapſo aliquo tempore, in viride tamen nonnihil inclinet, ratio eſt, quod ſaliva initia putrefactionis ſubierit, hinc ſalis alkalini volatilis quid liberatum ſit, a quo color cæruleus ſyrupi parum mutatus.

Experimentô duodecimô, quod ſapo per ſalivam non coagulatus fuerit, ac decimô tertiô, quod Mercurium ſublimatum corroſivum non dejecerit, evincitur, in ſaliva nullum adeſſe acidum liberum.

Ex tentamine decimo quarto manifeſtò cernimus præſentiam terræ calcareæ in ſaliva, eamque eſſe ſolutam ab acido; idem evincitur per tentamen decimum quintum, vî cujus terra hæc cum inſtillato ſalivæ oleo vitrioli gypſum largitur.

Præſentiam acidi muriatici in ſaliva demonſtat tentamen decimum ſextum.

Tentamen decimum ſeptimum decimo quarto plane accedit, terram pariter in ſaliva exhibens calcaream.

Quod per tentamen decimum octavum nulla præcipitatio ex ſaliva oriatur, ſi cum ſpiritu alkalino volatili cauſtico miſceatur, ratio eſt, quod ſalia volatilia cauſtica terram nullam ex acidis dejiciant.

Quod, per tentamen decimum nonum, ſaliva exſiccata, cum cineribus clavellatis, aut ſale tartari, calcinationis ope lixivium præbeat phlogiſticatum, a quo ferrum colore cæruleo præcipitatur, exiſtentiam olei animalis in ſaliva evincit.

In tentamine vigeſimo primo, & vigeſimo ſecundo aër fixus primas obtinet. Aër fixus corpus illud eſt, quod in omnibus fermentationibus præcipuum tenet locum: quò major aëris hujus quantitas in corporibus adeſt, eo vividius citiusque fermentatio procedit; dummodo non deficiant circumſtantiæ ſimul agentes. Hæc pariter ratio, cur ſubſtantiæ fermentationi ſubeündæ aptæ natæ, citius multo meliusque fermentent, ſi cum ſaliva misceantur.

Adferit *Celeb.* BOERHAAVIUS, Indos Americanos potum palato illorum gratiſſimum, inebriantem, methodo huic populo peculiari, conficere. Vetulis nempe incumbit, ut frumentum americanum maſticent, & pultem inde natam, una cum ſaliva copioſe admista in vas exſpuant terreum, huic fini deſtinatum. Liquidum hoc præſtans cum aqua dilutum coquitur, & ad fermentandum reponitur.

Ex tentamine vigeſimo tertio & vigeſimo quarto ſuspicari denuo deberemus ſalis liberi alkalini in ſaliva præſentiam, ceu remedium, quo partes olei ac butyri pingues cum partibus aquoſis ſalivæ exacte uniantur, ac ſuccum ſimul conſtituant lac referentem.

Attamen per omnia tentamina ſal hoc liberum alkalinum in ſaliva recenti detegi non poteſt.

* * *

Ex omnibus, quæ hucusque per experimenta & inde deductas concluſiones circa ſalivam fuerunt adlata, adferi cum multo fundamento poteſt, liquidum hoc ipſum partibûs conponi ſequentibûs:

1)

1) aquâ purâ;
2) partibûs oleosîs;
3) aëre fixô;
4) sale volatilî alkalinô;
5) terrâ calcareâ;
6) sale genuinô muriaticô;
7) sale, ex acido muriatico, terraque calcarea concretô.

Partium harum, seu corporum nunc enumeratorum, quæ crasin liquoris absolvunt, quem *salivam* dicimus, non nisi priora quatuor ceu principia vera constitutiva habenda sunt; reliqua duo ad vires ac dotes liquidi salivalis nil plane faciunt; accidentalia solummodo sunt, hinc pro veris elementis corporis hujus, in humana œconomia adeo necessarii, minime admittenda.

Salivæ utilitas.

An nostrî ævi Physiologorum ullus salivam humoribus excrementitiis adnumeraturus sit, multum dubito. Liquidi hujus crasis peculiaris ejusque principia, jam in antecessum satis demonstrant, eum a CREATORE non solum in bonum quemdam finem productum, sed & in eum positum fuisse locum, ubi scopus cui destinatus, eum reddidit necessarium.

Prima, quam saliva homini, æque ac animalibus, præstat utilitas, dependet ab illius parte aquosa; per hanc cibos dividit, ac ut in partes minores redigantur, adjuvat: præterea facit, ut cibi, jam masticati, facilius deglutiantur; ceu liquidum salia, illis inhærentia, solvit, cibosque eo gratiores ac sapidos

res nimis acres mitiores reddit; linguam & palatum contra varia incommoda tuetur.

Quodſi liquidum hoc deſit, loquella ægre ſuccedit, lingua palato adhærescit, cibi inſipidi videntur, ingrati, nec deglutiri commode queunt.

Altera, ac inter cæteras inſignis maxime utilitas ſalivæ debetur peculiari craſi partium oleoſarum, cum aëre fixo ſaleque volatili alkalino. Per unionem hanc ſaliva redigitur in ſpeciem ſingularem ſaponis, in ſaponem nempe tenuem, ſubtilem, dotibûs, non vero nauſeoſô, ſaponis communis præditum.

Proprietas hæc egregiam exſerit utilitatem, ut ſalivâ mediante non ſolum partes pingues, mucilaginoſæ, dividantur, emolliantur, ſed & pingues oleoſæque ciborum partes cum ſalinis, aquoſis & mucilaginoſis ſuccis intime nectantur; ut juncta ſimul hæc in corpus redigat homogeneum, ac in ore jam ſuccum præparet, lacti æmulum: hinc in ore jam, ſaliva adjuvante, dimidiam partem liquor conficitur, a quo conſervatio noſtra in integrum dependet.

EME-

EMETICA.

§. 1202.

Vomitoria indicantur 1) *a fœditate &c.;* toties explicavi hoc: ſed prudens Medicus primo examinet, an fœtor ore procedens non ſit ex corruptis dentibus, ac gingivis: hinc primo luſtretur os, antequam emeticum præſcribatur; nam 1) emeticum non juvaret; 2) in provecto ſcorbuto putrido vis emetici agitatione ſua noceret vaſis internis debilibus, acri humore distentis. Ut vaſa facile fluunt ſanguine in gingivis, ita ſæpe in internis visceribus: lethales hinc viſæ hæmorrhagiæ.

2) *Spontaneo vomitu, una cum magna ejus facilitate;* modo cauſa non ſit ventriculi ſcirrhus: ſunt enim homines, qui ſuspicione laborant ſcirrhi ventriculi, & facillime evomunt, quæ ventriculus ingeſſit; quales plures novi; ubi emeticum 1) non auferret cauſam; 2) eamdem irritaret. Videndum præterea, an non forte cauſſa ſit hernia, quam aut ignorat æger, aut tegit Medico. Sed cæteroqui, ſi ex cauſa examinata adpareat homo ille eſſe cætera ſanus, ſed ita quoad ventriculum conparatus, ut ad minimas indigeſtiones facillime vomat, quemadmodum & infantes ſolent & canes, talibus, ſi vomitus ſpontaneus non ſubſiciat, vel continuus & nimius ſit, poterit blande vomitus artificialis conciliari.

Nullibi, HAENIUS hic in margine codicis notavit, minus Medici ſunt hippocratici, quam hic.

1) Tota Germania, tota Gallia, tota Anglia, Italorum multi omnem fere acutorum & chronicorum curam ab emetico ordiuntur.

2) HIPPOCRATES contra videndus *Aph.* 1—22. 24., 2—29, & 4—10. & diſerte vetat 4—17. & maxime in *fragmento heurniano* a *No.* 17 ad 27.

3) Ipſa praxis tamen caſibus innumeris oſtendit, generalem illam doctrinam eſſe perniciosam; ut patet ex HOFFMANNO, DECKERS, TORTI *de febribus.*

4) BOERHAAVE laudandus, qui praxin hippocraticam unice & docuerit, & ſequutus ſit.

5) Qui BOERHAAVIUM & HIPPOCRATEM ſequuti, æque, & forte verius, praxeos felicitatem teſtantur, quam qui non ſequuti.

3) *A natura materiæ cognitæ, ut mobilis, vel immobilis*; *mobilis* eſt materies vel bilioſa putrida, copioſe ventriculo ejecta; vel acida colostrata, copioſe exiens; vel glutinoſa multa copia ſponte ejecta. *Inmobilis* eſt, quando nauſeæ adſunt, vomitusque inanes, educentes vel nihil, vel id, quod vi ex ventriculo exprimitur. *Mobilis*, quando facile & multum ejicit homo, nec inde tamen vomitus ceſſat: *inmobilis* eſt ſymptomatica ſæpe initio acutorum materies. *Mobilis* eſt materies critica, ſi ſigna coctionis prægreſſa ſint, ſi ſtatus morbi jam adfuerit, ſi ſigna perturbationis criticæ vomitum prænuntiaverint, ut ſunt nauſeæ, retractio hypochondriorum, & tandem nunc tremula agitatio labii in-

fe-

ferioris, ac levis ſalivatio. Si hic nunc natura deficeret, eſſet adjuvanda, eo, quo mox dicetur, modo.

4) *A loco adfecto repletione & obſtructione, infra diaphragma; maxime ſi ea adfectio primaria, nec aliud repugnet.*

Ita 1) ventriculô repletô, ut homo fere apoplecticus futurus ſit; ubi ora ventriculi, ſuperius inferiusque, arctiſſime clauſa; ibi vomitus prodeſſet, ſi poſſet fieri. Verum 1) emeticum non intrabit forſitan; 2) ſi intraret, produceret facile, ſub violenta actione vomendi, rupturam vaſorum in cerebro; quum jam copia ſanguinis magna in cerebro contineatur. Tamen anxietates non tolerandæ maximum malum minitantes, indicant vomitorium. Mox dicam, quid ſit faciendum.

2) Hepar, lien, ſyſtema venæ portarum & meſenterium laborant obſtructione, quam tollendi ſpes eſt; quam neque ulla vel ſcirrhi, vel ſubpurationis, vel acrimonia notabilis ſigna comitantur, & in quo toto corpore nil præterea culpandum eſt: ibi indicatur vomitus, haud ideo, quia in ventriculo malum quærimus, ſed ut vomituum ſubcuſſione deopilarentur obſtructa abdominis viſcera vaſaque

Verum, non tantum, quando locus adfectus ſub diaphragmate eſt, ſed & ſupra. In vomica pulmonis clauſa *magnus* HIPPOCRATES, ut vidimus alio loco, emeticum dedit, ut abſceſſus rumperetur furſum, pulmone prius bene repleto emollientibus, & ſuperficie aëra pulmonis prius bene humectata vapore aquæ calidæ, ut reſiſtentia ibi minor eſſet.

Attamen caſus dantur, ubi emetica etiam operantur bene in ſubpuratione ventriculi. Signa inflammationis ventriculi in nobiliſſimo viro prægreſſa erant,

ſigna abſceſſûs ſequuta: tres, quatuor ſeptimanæ absque ruptura ejus erant elapſæ. Senior quidam Medicus, HIPPOCRATEM in abſceſſu pulmonis ſequutus, dedit ipecacuanham; unde ruptus abſceſſus, pusque multum vomitu excretum. Verum animadverſum eſt, pus non omnino exiviſſe. Medicus bis ter in hebdomade repetivit emeticum lene, & per ſeptemdecim annos ſanus ac vegetus, vinorumque meracorum ſtrenuus potator vixit.

Anceps hæc cura videri poteſt, eſtque revera aliquo modo talis: poteſt enim abſceſſus rumpi extrorſum, quod minor quandoque ibidem tunicarum reſiſtentia; unde pure elapſo in cavum abdominis ac putrescente, horrenda ibidem mala queunt excitari.

Verum, rogabit quis, an non idem diſcrimen eſt in HIPPOCRATIS methodo, abſceſſum pulmonis rumpendi per emetica; quippe & ibidem poteſt abſceſſus minus reſiſtentiæ invenire ad membranam externam, quam aëream; tuncque pus in cavum thoracis elapſum empyema facit?

Eſt tamen aliqua differentia: nam 1) in vomica clauſa pulmonis pars adfecta cum pleura ſemper coaluit, ut tunc ſit ille locus firmior ad retinendum pus; nec probabile, illud in cavum thoracis depluere, niſi longiori tempore corruptum fuerit, aut pondere ſuo extenuaverit & humectaverit ita membranam extimam pulmois in loco ab illa concretione remoto; quo fit tunc, ut in cavum thoracis cadat. 2) Si ceciderit violenta actione emetici pus in cavum thoracis, ſupereſt adhuc curatio una per paracenteſin, maximam ſpem faciens, dum pus tempore illo adhuc bonum eſt.

Hæc minus in ventriculi abſceſſu ita ſe habent: etenim pus extrorſum rupto abſceſſu non poteſt ex ab-

abdominis cavo educi. 2) Ventriculus non ita coalescit cum vicinis loco inflammationis, maxime si inflammatio sit in latherali aut postica ejus regione.

Hinc anceps cura non instituenda, nisi bonorum Medicorum maturo consilio habito, & monito ægro, ejusve familia, periculi, quod aliquando inde potest oriri.

Cæterum & pulmonis abscessus clausus manens, abscessusque talis ventriculi, sunt terribilia mala: in hoc primo chylopoësis vitiatur, in illo hæmatopoësis. Pure acri facto vel ejus effusiones exspectandæ sunt in cava corporis, vel sanguinis cacochymia, corruptio purulenta, febres hecticæ, mors post longas miserias: quæ res omnes quoque ægro dicendæ, una cum periculo curæ per emetica: electio ejus rem determinabit. (*)

(*) Videndum autem præscribenti emeticum, an non repugnet alius morbus simul præsens, v. g. phthisis pulmonalis, hernia exstans umbilici, inguinis, quæ tantum brachierio cavo retinetur, ne totum abdomen in herniam cadat, graviditas &c. — Tamen graviditas non semper vetat: cum *Inl.* PRÆSIDE semel epilepticam gravidam emeticis curavi, ab insultu omni; considerans, quod paroxysmus epilepsiæ plus noceret fœtui & mulieri, quam actio ipecacuanhæ; omnia etiam signa docebant, in ventriculo hærere aliquid irritans, unde paroxysmus incitaretur. Iteratis emeticis demum per 12. annos libera fuit: nunc a biennio ob jurgia domestica morbus rediit, & necavit eam, ut litteris mecum communicatum est. *De H.*

5) *A natura generali, morbi, vel epidemica;* huc referunt morbos omnes, qui cum vomitu juncti funt, ut variolas, morbosque mulos acutos. Verum male! nam variolæ a miasmate intra ventriculum fuscepto oriri videntur; & five vomitorium detur, five non detur, cum plena eruptione variolarum demum vomitus ac naufeæ ceffant. Si dentur cafus, ubi post emeticum vomitus ceffet ante plenam pustularum eruptionem, utique vidi multos cafus ceffantis vomitus prima vel fecunda die, fine emetico dato.

2) In acutis morbis eft fæpe introverfa fola perfpiratio, quæ vomitum excitet, dilutione multa inde depellenda; ita, ut irritatione emetici plus ibi nocere, quam prodeffe debeat.

Verum, fi fint morbi acuti, qui paffim fubfequi foleant prægreffæ ventriculi colluviei, indicatur emeticum, fi nihil vetet. Sed de his paullo poft adhuc aliquid.

Epidemici quoque morbi indicare emeticum posfunt. Per tres annos SYDENHAM curam hinc feliciffimam habuit, quarto ab eo defiftere debuit.

6) *A conftitutione anni;* ait HIPPOCRATES *Aph.* 4—4 „ Purgandi æftate quidem magis fuperiores ventres, hyeme vero inferiores: " & 4—6. „ Graciles & facile vomentes furfum purgandi, vitantes hyemem." Vere enim & æftate bilis fæpius mobilis invenitur; minus autumno, aut hyeme. Verum epidemia id indicans, mutat hanc regulam; mutantque eamdem omnes morbi aliis anni temporibus emeticum, poftulante.

§. 1203. *Vetantur a contrariis horum;* convertamus jam datas regulas. Ergo 1) vetantur emetica, quando naufeæ & vomitus non à materie notabili collecta orti, fed ab introverfa tantum perfpiratione.

Ve-

Vetantur 2) a febri concomitante, quam citra manifestam causam maximeque urgentem, vel citra indicationem epidemicæ constitutionis, irritare non licet; expresse enim dicit Textus post HIPPOCRATEM: *sine febri concomitante.*

Vetantur 3) a difficultate magna vomendi, quam multi homines habent.

Vetantur 4) ab ignorata mobilitate materiæ; nam prius oportet materiem fluxilem esse, aut vomitus potest nocere.

Vetantur 5) Si obstructiones viscerum jam metum scirrhi faciant.

Vetantur 6) *Si quid repugnet;* graviditas, herniæ, menses, calculi renum. (*) Horrenda res illa frequentia vomitionum sine necessitate, si cogitemus, forte quartam hominum partem herniis multis regionibus laborare. Maxime repugnat inflammatio aliarum partium.

Vetantur a morbo quocumque emetica non indicante ex natura sua, vel ex epidemica constitutione: ergo perversissima regula, in omnibus acutis ab emetico incipere.

Vetantur a constitutione anni; si nihil erit, quod in adversa anni constitutione urgeat.

§. 1204. *Præparatur corpus &c.* 1) *reddendo materiem mobilem, diluendo;* ut enim facile procedat, opor-

---

(*) Ab apoplexia: caput jam nimis obrutum humoribus: opus hic esset valido emetico, quia functiones naturales languent. Si operetur emeticum valide, metus, ne caput omnino obruatur; id quod experientia sæpe docuit. *De H.*

oportet reddere materiem mobilem & quaſi fluctuantem ; quum alioqui ventriculus nimis irritetur, totumque corpus ; immo, ſi materia non ſatis mobilis, anxietates oriuntur intolerabiles, at actione violentiſſima caput ſanguine obruitur, herniæ facile fiunt &c.

Hoc fit *diluendo*, ut & tenuior reddatur, & ex rugis ventriculi facilius ſolvatur.

Adtenuando, ſi nimis tenax ſit, quam ut poſſit ſolvi a tunicæ villoſæ plicis. Mel, nitrum, ſucci ſaponacei acidi, in cauſa putrida hoc faciunt. Si ſpiſſum gluten ſit in mucoſo homine, aqua cum amaris id efficit. Si acida caſeoſa materies, tunc adtenuant illam ſimul abſorbentia & inmutantia.

Reſolvendo, per ſapones & ſtimulantia, ſecundum indicationem directa. Gummiferulacea, myrrha, ſalia neutra, reſolvuut gluten ſpiſſum frigidum : cæterum adtenuantia ſimul ſunt reſolventia. Hæc omnia, ſi tempus ferat.

2) *Vias laxando, lubricando, per emollientia, oleoſa, blanda,* ut minori cum vi ſtimulus emetici partes adficiat, utque acris putrida materies vomitu ejicienda minus in tranſitu noceat : maxime, quum talia ſæpe citra emeticum jam excitent vomitum. — Tamen fatendum eſt, aquoſa, mellita, oleoſa, copioſe ſumta, ſæpe inhibere actionem emetici, ut toties jam vidimus ; ſed, ſi non inhibeant, efficiunt vomitum faciliorem.

3) *Prius mittendo ſanguinem &c.* uti pariter toties vidimus ex SYDENHAMO. Fit hoc, quò caveamus, ne inpedito tranſitu ſanguinis per aortam deſcendentem, vaſa crepent in cerebro, aut pulmone, aut ventriculo ipſo. Quum post BASILII VALENTINI *currum triumphalem antimonii* editum adeo frequens eſſet, infortunatos caſus videre, juſſu Regis & Senatus (Parlamenti) PAPINUS, aliique Pariſini aperuere

re cadavera aliqua eorum, qui post emetica obierant, & invenere ſæpe ipſa vaſa in cranio rupta, cerebrumque ſanguine conpreſſum, inundatum. Hinc illi in antimoniata vehementer invecti ſunt. Bonus noster BOERHAAVIUS ſæpius dixit, infortunia illa potiſſimum accidiſſe ex neglecta venæſectione ante emeticum.

§. 1205. *Excitatur 1) irritando ſpiritus &c.*; ſane adſpectus poculi, ex quo olim emeticum, aut ingratiſſimum medicamen, quis hauſit, quandoque ſubficit, ut vomitus cieatur. Adſpectus alimenti, quo quis olim valde ægrotavit, jubet homines mobiles, maxime feminas, & puellas, de menſa ſurgere, ut vomitum prævertant.

Aut agitatione quadam non conſueta, in mari &c.: HIPPOCRATES ait *Aph.* 4—14. „Ubi quis biberit helleborum, ad motiones quidem corporum magis oportet ducere, ad ſomnos vero & quietem minus." Declarat autem navigatio, quod motus turbet corpora. Et 4—15. „Quando vis magis ducere helleborum, moveto corpus: quando vis ceſſare, ſomnum facito, & non moveto."

Non conſueta; novi, qui nunquam adſuescunt motui in mari, aut in rheda, ſed qui, pueri, adolescentes, ſenes, ſemper inde vomant; plurimi vero adſuescunt.

2) *Irritando fibras faucium & pharyngis pennâ, aut ſimili quadam re*; hæc methodus in ea neceſſitate maxime laudanda, ubi levem ventriculi evacuationem velimus efficere, ſine motu magno, aut corporis perturbatione. Convenit post ſummam ventriculi ingurgitationem, ubi ſine vomitorio & cum vomitorio, omnia mala timenda ſunt. Leni tali irritatione extemplo quandoque hos homines periculo exemi.

3)

3) *Copia magna ingesta aquæ insulsæ cum oleo, melle, saccharo, & similibus, tepidis*; quum enim ventriculus repletus sit prava materie, aqua, oleum, mel, saccharum, materiem pravam diluunt, inciduunt, a concretione cum ventriculo solvunt, & quum præcipue tepide sumantur, nausea augetur, ut a tepidis fit. Calida valde, ac frigida, nauseas sopiunt: sed homines facile mobiles a tepido alimento, aut potulento facile nauseant; præcipue, si olim tepidis adsumtis vomitum promoverint: sola recordatio subficit, ut vomant. Americanæ fruticis paraguaiæ folia olim solebant instar theæ infundere & bibere, indeque egregie vomere: est insulsa fatua herba, nauseas excitans, dum tepide sic bibitur. Erat præcedenti sæculo mos apud Batavos, ut semel, aut bis in anno, ad prophylaxin, vomitum provocarent, uti multi nunc venæ sectionem, vel purgantia adhibent (qui mos & apud Romanos multos olim in usu erat, sæpius in anno, quin & singulis mensibus, scopo prophylactico sumendi emeticum; uti notum de C. JUL. CÆSARE, eum omni mense peculiarem habuisse *diem emetiken*) Boni amici se ad præfixum diem invitabant, ut sociatâ operâ vomerent. Bibebant hujus herbæ infusum, & in commune vas, in medio positum, omnes vomebant; & quia vomitus unius alteri creat nauseas, hinc adspectus totius illius vomentis societatis unumquemque eorum ad faciliorem vomitum incitabat. Narrantes audivi senes Batavos, quod olim solerent Pater- ac Materfamilias cum liberis suis ad certum diem anni infuso hoc adsumto communi sodalitate egregie vomere.

4) *Omni acri valde & simul viscoso, anethi &c.*; omnes hæ herbæ habent viscosum, quod nauseas creat,

&

& acre, quo ex nausea vomitum cieant: his oportet ipecacuanham addere.

5. *&* 6.; hæc non explico, quia ex *Materie medica* & ex *Chemia* abunde nôstis. Verum hujus classis utriusque dosis sit admodum limitata, & non detur, nisi indicatio sit, fortem concussum facere. Ecquidem Sydenhamo frequenti in usu vina emetica erant, sed magno viro eòusque ignota ipecacuanha; qua, ut mitiori, usus procul dubio fuisset, eam si cognovisset. Est hæc ipecacuanha tam blanda, ut ipsis infantibus nunc queamus emetica dare.

§. 1206. *Horum quidem delectus &c.* v. g. in onusto nimium ventriculo potius levi faucium irritatione provoco vomitum, quia 1) vix intrabit in constrictum ventriculum emeticum: 2) si intret, poterit in repletissimo adeo viscere facere, ut fere crepet — Si in acuto materies turgere videatur, vel pennâ, vel aquâ tepidâ &c. moliri oportet, an vomitus succedat, antequam ad fortiora deveniamus.

2) *Dosis;* est *fragmentum genuinum* Hippocratis *de remediis purgantibus*, quod Heurnius ab oblivione & interitu vindicavit, quodque videtur esse exordium deperditi operis Hippocratis *de Helleborismo*: in hoc fragmento Hippocrates ait N. 15. 16. 17. 18. „ At si dicat, se nunquam aut emeticum aut purgans adsumsisse, petatur ab illo, num, dum sanus existeret, alvus ipsi ad inferiora facile mobilis fuerit, & an facile quandoque vomuerit? & an, postquam se quandoque nimiâ alimentorum copiâ explevisset, in diarrhæam incidere soleret?" — „ Cuncta hæc examinare oportet, ut possis ei recte consulere. Fœdum enim est, occidere eum, cui pharmacon dederis."

En

En in pulcro hoc fragmento compendió omnia, quæ dosin debeant determinare: addamus modo, quandoque dari occasiones, quæ jubeant illico dare drastica, & dosi magna, dum venenum in ventriculo susceptum est. Nimia vis opii, napellus, œnanthe, cicuta &c. Etiam mutat dosin copiosum gluten v. g., quod expellere animus est; in eo enim dosis fortior petitur, quum vis emetici alioqui illi inviscetur.

3) *Formula;* aut pulveris, aut haustûs; aut largioris infusi, decoctive: haustus præfertur sæpe, quia tunc brevi sequitur vomitus: sed, si materia sit tenax nimium, infusa sæpius sumta quandoque melius promovent. Sed hoc potius scitur, quando epidemica mala vomitum postulant; tunc ex pluribus exemplis discitur, quæ formula cæteris præstet. Id interim verum, quod præstet in genere, unica vice integrum dare, quum rarius obtineamus ab ægris, ut sæpius adsumant nauseosa.

4) *Tempestivitas;* æstas & ver aptissima esse, ex observatione docuerat HIPPOCRATES; nisi aliis temporibus etiam aliquid urgeat.

Verum *tempestivitas* consideranda maxime in acutis, chronicisve morbis. 1) In acutis tempus nunquam est, nisi materies turgeat; *τὰ δὲ πολλὰ ὀυκ ὀργᾷ.* Exceptis his casibus nunquam. Adeo convictus videtur HIPPOCRATES hujus regulæ, ut, quando in validis acutis indicationem emetici videret, tamen per alia remedia ægro subcurreret, donec morbus ad finem decurreret.

§. 1207. *Promovetur potu copioso, leni, aquoso, mellito, tepido, post singulos &c.* sumto emetico exspectet æger per $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{4}$. horæ, num vi ejus vomat. Ubi vomuerit, tunc tepida aqua præsto sit, ut deglutiat

tiat bonum haustum; ſi vomuerit, iterum; idque, quoties vomuerit; donec ultimam aquam tranquille in ventriculo ſervet. Si vero vomitus intra $\frac{1}{4}$. horæ non ſequatur ab emetico, bibat tepidam æger; alioqui, vel nihil operaretur emeticum, vel fieret modo purgans, idque aliquando ſat rude, violentumque. Si butyrum inſulſum, ſi mel, ſi oleum tepidæ aquæ addatur, eo rectius promovebitur vomitus.

Oportet quoque monere, quod præſtet ægrum locare in commodo ſedili, quam in lecto: hoc ſemper adverti in meis ægris, quod longe commodius vomant cruribus pendentibus, remotisque ab abdomine femoribus, quam in lecto, ubi homo ſe ad vomendum inclinans femoribus ventrem premit.

Juvat quoque, interrogare, qui hernioſi ſunt, an bene firmiterque adpoſitum ſit brachierium, ne vi vomendi hernia exprimatur: in lecto vomenti facilius hernia elabetur.

§. 1208. Si vomitus ſit nimius, aut ſi datum ſit emeticum in morbo, aut citra morbum, in corpore, in quo ab actione emetici pravi effectus metuendi eſſent ratione motûs ſanguinis, aut ſpirituum, inpediendus eſt: ut alia occaſione in *Pathologicis* docui. Vini meraci frigidi pauxillum pane exceptum deglutiat homo, vinum aromaticum pane exceptum; calide ventriculi regioni adplicet emplaſtrum de ladano q. ſ. cum ſcrupulo opii ad ventriculum; grana aliquot opii per epicraſin data, demum ſedant vomitum. Sed aliquando non ſiſtitur quacunque arte, vel repullulat: convenit antiemeticum Riverianum. Non ſiſtitur ſubin vomitus, ſi celet homo herniam, vel ſi habeat ſcirrhos in ventriculo, inteſtinis, hepate; anguſtationem, aut obſtructionem, pylori. Vidi omnium horum exempla ipſis oculis in cadaveribus.

* * *

MERERI mihi visa est, ut capiti huic de Emeticis subjungatur *Dissertatio inauguralis medica Cl. Caroli Arnoldi* MEYER, hannoverani, *quem inter amicos numero, de eximio Ipecacuanhæ, nec non aliorum quorumdam emeticorum, refracta dosi exhibitorum, usu; Gottingæ* 1779. edita. recentiorum inprimis Auctorum cognitione conscripta.

§. I.

De indicatione ad emetica.

Indicationum justa formatio quanti apud ægrorum lectos momenti sit, nemo facile dubitabit. Quum vero ea ipsa non nisi ex perfecta morborum notitia petenda sit, patet simul, ob latentem sæpius morbi genium & characterem, haud facili negotio indicationem formari. Sunt interim, quibus indicatio ad vomitoria adeo aperta sæpe esse videtur, ut quemcunque forsan tyronem illi satisfacere posse, credant. Signa enim, quæ necessitatem vomitoriorum indicant, quando saburra biliosa, vel alius quiscunque fomes in ventriculo & duodeno subest, tam distincte in Medicorum scholis narrantur, ut pro pathognomonicis fere habeas. Sympto-

ptomata enim quæ, ut ſigna bilioſæ corruptelæ & conſequenter ut indicationes ad vomitoria, recenſentur, præcipua hæc ſunt: anxietas circa præcordia, dolor in regione ventriculi, ructus fœtidi, nidoroſi, frequentes, amarities oris, nauſea, anorexia, habitus icterodes, lingua ſordida, dolor capitis, vertigo, vomitus ſpontanei. Verumenimvero rariſſime, immo fere nunquam, & in morbis, ubi vomitoria neceſſario requiruntur, omnia hæc ſymptomata ſimul juncta incidunt, ſæpe, præterquam vertigo, dolor capitis, amarities oris, obpreſſionis ſenſus circa præcordia, nulla alia ſigna bilioſæ corruptelæ adſunt.

Ab altera parte plurima horum, ſupra recenſitorum, ſymptomatum adeſſe poſſunt & nullam tamen inde, ad uſum emeticorum, indicationem formare licet. *Inl.* de Haen, qui in uſu emeticorum vituperando multus eſt (R. M. T. III. *p.* 22.), luculenter ſatis, quam incerta hæc ſigna ſint, demonſtrat, atque uberiorem hujus argumenti expoſitionem ſuperfluam reddit, utpote in praxi verſatiſſimus. „ In omnibus, ait, fere morbis (ſermo eſt vero illi de acutis) nauſea, vomituritio, præcordiorum anxietas, os amarum fœdumque plus minusve adeſt, ſi id turgere dicendum, turgebit in omnibus fere morbis materies; enarrata ad præcordia ſymptomata oriri ſolent aliquando a deglutito epidemiarum miasmate. " Paucis tantummodo exemplis dicta corroborare liceat. In morbo nigro & vomitu cruento, antequam morbus declaratus, ſymptomata ex ſupra recenſitis pleraque præcedunt. In volvulo ſæpius vomitus ſpontanei, lingua ſordida, ructus, dolor in regione ventriculi, dolor capitis, amarities oris, &c. initio præſto ſunt, absque dolore locali. Quam facile hæc omnia Medicum non bene exercitatum eò deducere poſſunt, ut emeticum, quod certe

in his morbis incongruum eſt, immo cauſa mortis eſſe poteſt, adminiſtret; præſertim, ſi contraindicantia maxime obſcura obſervatoris oculum ſimul effugiunt? Caſûs memini, non ſolum vomitûs cruenti ob vomitorium perverse datum lethalis, ſed & aliûs, quem huc pertinere credo, & qui memoratu haud indignus videtur.

Aliquot ante menſes obcurrit mihi femina LVIII. annorum (H.), quæ de amaritie oris, ſenſu plenitudinis circa præcordia, nauſea, doloribus capitis, querebatur; vomitu ſimul ejiciens biliofas ſordes, quæ quidem unà cum lingua ſordida indicationes pro emeticis videbantur, ſiquidem de dolore in abdomine locali, de hernia, vel quacumque alia pathematum cauſa nulla omnino ſuſpicio nascebatur. Eccoproticis incaſſum adhibitis, jam in eo erat, ut vomitorium ægra ſumeret, quum ſua ſponte, die ſeptimo, ſub uſu eccoproticorum continuato, maxima vehementia vomitus vere ſtercoraceos, alvo pertinaciter obſtructa, pateretur, & volvuli tunc demum ſigna manifeſte adparerent. Extrema ſimul gelida erant, ſenſus aboliti, ſumma obpreſſio virium, nec dubia amplius manebant volvuli exquiſitiſſimi phænomena, qui interim heroicis remediis, ut opio, oleo lini, enematibus e fumo tabaci, ſale amplicano, ac ægre quidem, ſanatus eſt.

Expertus etiam Medicus ſæpius in præſcribendo emetico hallucinari poteſt, & dubitanter agat neceſſe eſt, ſi conſtitutionem ægroti, aut morbi genus, &c. nondum ſatis perſpexerit.

§. II.

De doſi dubia emeticorum.

Medici, incommodum toties ex emeſi nascens quum viderint, ſummo ſtudio emeticorum doſin examinârunt.

narunt. Videtur etiam ea ita jam definita esse, ut Medicus experientia doctus in hac re errare facile non possit. Accidere tamen potest, ut vel exercitatissimus hæsitet, ea qua solet dosi præscribere evacuantia. Subest forsan idiosyncrasia quædam, corporum tenerior habitus, vel alia quædam causa. Damnum præterea, quod ex fortiori dosi emetici provenit, magnum sæpe est, nascuntur enim nonnunquam inde hæmorrhagiæ, apoplexiæ, abortus, herniæ, prolapsus. (*).

Magnus Boerhaavii Commentator (*Comm. ad* §. 656.) narrat exemplum, in quo mors atrocissima effectus emeticorum male adsumtorum fuit. Dosis emeticorum tum adeo incerta est, ut ex minima subinde inreparabiles læsiones oriantur; quum è contrario maximam dosin aliquoties mitis modo effectus excipiat. Mulierem vidi viginti, & quod excurrit, annorum, quæ, adsumtis per errorem drachmis duabus pulveris radicis ipecacuanhæ, vix semel vomitum, nec quidem vehementem, experta fuit: ut similes casus taceam, in quibus plura tartari emetici grana ne semel quidem ventriculum subverterunt, ut in Maniacis, aliisque (**).

(*) Frequentiâ quoque, non solum dosi, adsumtorum emeticorum peccatum fuisse, demonstrat inter alia notum illud exemplum, quod Boerhaavius de nobilissimo Barone de Wassenaer in libro singulari, cui titulus est: *atrocis, nec descripti prius morbi historia, Lugdun. Batavor. MDCCXXIV.* eleganter narrat.

(**) Videantur hic, quæ circa hanc rem adtuli in Tomo IV. *operis hujus, pag.* 438. *de W.*

§. III.

De emeticorum uſu in refracta doſi.

Hæc quum ita ſint, merito Medici aliam quæſiverunt methodum, qua emetica, certe ex numero medicamentorum non rejicienda, tutius adminiſtrari poſſint. Subpetit quoque jam alia methodus exhibendi emetica, nulli incommodo obnoxia tutiorque. Solent nimirum præclari Medici ex non longo inde temporis ſpatio emetica in *refracta doſi* præſcribere; præſertim in vitiis primarum viarum, ubi celerrima evacuatio, aut etiam draſticorum uſus, non indicatur. Sane in ſtatu biliofo, quando ſordes vel plane nondum mobiles ſunt, vel ex parte crudæ, vomitorium, una doſi vel ſemel datum, raro evacuando omnia ita e ventriculo & vicinia eliminat, quin iſta hinc inde adhuc hæreant.

Præſtat igitur non ſolum, partitis doſibus evacuantia illa exhibere, ſed & certior erit tunc Medicus, hoc modo nunquam nocere ſe poſſe; quod quidem maximi omnino momenti eſt. Accidit forte, quod nec prima, nec ſecunda doſis emetici per epicraſin adminiſtrati, ventriculum ad vomendum irritet, id quod non ſolum non nocet, ſed multo magis è re eſt, ſordes turgescentes, nondum ſatis mobiles, digerendo, &, quamprimum ad evacuationem aptæ ſunt, eliminando, ſicque inſtar digeſtivorum ſine incommodo ægroti tutius & efficacius evacuationem producunt, quam ſi conſueto more, prius digeſtiva & poſtea evacuantia, tum iterum digeſtiva, & ſic porro, adhibentur. Vomitus etiam fiunt faciliores, non ita adficiunt ægrotum, quam ubi emeticum ſemel datum eſſet, quod ſæpius, ſordibus nondum turgescentibus, vomitus inanes facit,

ægro-

ægrotum fummopere debilitantes. Vis quoque emetici, dum in refracta dofi datum fuerit, in manu Medici eft; quamprimum videt, fatis evacuatum effe, fubfiftere poteft. Jam igitur in morbis plurimis, in quibus evacuatio per os indicata eft, melius emetica refracta dofi, quam una majori, adminiftrantur, nec defunt fummi ex arte medica viri, qui hanc methodum commendarunt, Pringle, Pyl, Stoll, &c.

Non eft, quod addam, dari cafus, quibus hæc methodus minime conveniret, e. g. post venenum deglutitum & in paucis aliis morbis, qui celerrimam depletionem exigunt, & facile a gnaro dignoscentur. Ut vero clarius fiat, quid per methodum, emetica in refracta dofi adminiftrandi, intelligam, fubficiat formulas adferre. Solvuntur e. g. in unciis quatuor aquæ menthæ f. vin. grana duo tartarini emetici & de hac mistura quater per horam, & fæpius, cochlear fumitur, donec emefis valida fatis fiat & fordes furfum eliminatæ effe videantur. In nofocomio viennenfi folet folutio granorum quatuor tartari emetici in libra una aquæ adhiberi, cujus quartam partem fingulo horæ quadrante ægri potant (Stoll, *Rat. med. T. I. p.* 58.) Eadem ratione & radix ipecacuanhæ per epicrafin adhiberi poteft, ficuti nonnulli in dysenteria ea ufi funt; de qua re infra ulterius.

§. IV.

Vis refolvens emeticorum in genere.

Jam de vi refolvente, quam poffident emetica, fi refracta dofi exhibeantur, disputandum eft. Hac virtute omnino emetica vulgatiora, ut tartarus emeticus, fcilla & radix ipecacuanhæ, ea dofi exhibita, ut

nec vomituritiones, nec vomitus excitent, pollent. Nam tum mox eccoproticorum, mox diureticorum, mox expectorantium & diaphoreticorum virtutem adſciscunt; quæ vires præſertim in radice ipecacuanhæ juxta obſervationes quorumdam Medicorum hujus ævi eminent. Gaudet præterea hæc radix vi etiam antiſpasmodica, immo in quibusdem morbis ut ſpecificum quaſi agit; quod quidem argumentum uberius excutiendi animus eſt.

§. V.

De tartaro emetico.

Tartarus emeticus innotuit jam anno 1662., quo tempore HADRIANUS A MYNSICHT in libro ſuo, *Armamentarium medico-chymicum* inſcripto, primus de illo agit. Hiſtoriam ut & varias methodos illum parandi tradidit, præter infinitos alios, nuperrime *Cl.* OSTERMANN, *Diſſ. de Tartaro emetico, Gœtt.* 1776. Partes conſtitutivæ ſunt acidum ſalis tartari & partes ſulphureo-regulinæ antimonii. Multi ſunt Medici, qui ad emeſin ciendam tartari emetici uſum illi radicis ipecacuanhæ præferunt; guſtus non adeo nauſeoſus eſt; unde etiam non adeo cito, ſed efficacius, quam hæc radix operatur. SYDENHAMUS antimonialibus ſolum ad emeſin movendam uſus eſt *Cl.* BAKER, qui una cum *Cl.* AKENSIDE dysenteriam 1762. Londini epidemicam in ſingulari libro *de catarrho & dysenteria epidemica* deſcripſit, loco radicis ipecacuanhæ in hoc morbo tartarum emeticum adhibuit. *Cl.* ARMSTRONG (*Eſſay on the diſeaſes moſt fatal to infants. p.* 81. 95.) in tuſſi convulſiva etiam hoc medicamentum radici ipecacuanhæ anteponit. Præter vim emeticam

enim

enim possidet purgantem potenter resolventem, diaphoreticam pituitam incidentem. *Cl.* BRISBANE (*Select cases p.* 51.) „ Several, ait, metallic substances, and particularly mercury and *antimony* when dissolved and united to saline substances — sems to mix easily with the animals fluids acting, as it would appear, not only as evacuant and by irritation, but also by resolving and deobstruent powers. " In morbis a sordibus primarum viarum ortis, optimum resolvens tartarus emeticus in parva dosi præbet; irritatione, qua adficit intestina, adhærentes, & tenaces sordes incidit & eluit. Obcurrunt sæpius morbi ab obstructione viscerum abdominalium, chronici ac difficillime sanabiles, præcipue melancholia, mania, epilepsia, hydrops &c. in hisce tartari emetici protractus usus, ea dosi, ut vomituritiones, emesis vero raro, efficiatur (*Eckel-Kur*), validissimum est remedium. Nota est Gallorum usitatissima methodus, grana quatuor tartari emetici in libris quatuor aquæ solvendi eamque solutionem, ad nauseam usque, resolvendi scopo, porrigendi: *l'emetiqne en lavage* vocant. Efficacia ejus, quæ in his morbis, ex obstructione viscerum abdominalium oriundis, magna observatur, videtur quoque antispasmodica, tollit spasmos intestinorum & viscerum vicinorum. Dosis ea esse potest, ut tartari emetici grana quatuor solvantur in aquæ cujusdam unciis octo, atque hujus misturæ omni bihorio, aut trihorio, cochlear unum, aut duo, porrigantur. Addi possunt extracta amara, resolventia, salia media, secundum indicationem; cui satisfacere e re est. In convulsionibus infantum aliisque morbis spasmodicis extollit *Cl.* HIRSCHEL (Gedanken die fallende Sucht betreffend, S. 42.) B. WERLHOFIUS (*Opp. T. III. p.* 726.), ejusmodi solutionis adhibebat cochlearia duo, iisque insultum epilepticum, per plures horas continu-

as jam durantem, eodem momento fubflaminavit; ægrotus per aliquod tempus liber redditus eft, nullo inde vomendi conatu excitato. Certe in hac parva dofi, in his morbis, ubi emetica & purgantia adeo difficillime operantur, rariffime, aut nunquam, vomitum faciet. BRISBANE (*l. c.*) bis hydropem, nascentem ex menfium obftructione, hoc medicamento fanavit; quotidie dofin auxit; adeo, ut denique grana decem fine ulla emefi dederit. In hoc morbo fummam efficaciam exigua ifta dofi expertus eft DONALD MONRO. Similem obfervationem narrat quoque OSTERMANN (*l. c.*) & *Inl.* BALDINGER (*Adnotat: ad Pharmaciam Edinb. p.* 264.) MONRO (*Difeafes &c.*) commendat in febribus remittentibus non folum ut emeticum, fed ob vim fuam diaphoreticam & laxantem. SYDENHAMO & vis ejus in febribus innotuit, ut & *Cl.* BRISBANE, cui in morbis cutaneis etiam fatisfecit. DUNCAN (*Medical. Effays*) fcillam & tartarum emeticum in parva dofi, in phthifi pituitofa, aut catarrho chronico, efficaciffimum remedium effe ait. In paralyfi omnium generum fæpius illa methodus profuit. In amaurofi, quæ plerumque paralyfis nervi optici & curatu difficillima eft, *Cel.* SCHMUCKER (Chirurgifche Wahrnehmungen, 1. B. S. 447.), *Cel.* THEDEN, & *Inl.* RICHTER (*Obf. chirurg. fafc. II. p.* 85.) tartarum emeticum in parva dofi administratum efficaciffimum remedium effe, obfervationibus fuis demonftrârunt. In peripneumoniæ illo ftadio, quo fracta phlogofi vires ægrorum languebant, & fputa ob dejectas vires protrudi non poterant, folutio tartari emetici ea dofi exhibita, ut nec vomitum, nec alvum moveret, STOLLIO (*R. M. T. I. p.* 16.) fatisfecit.

§. VI.

§. VI.

De Scilla.

Proſtat in pharmacopoliis alba & rubra radix, hæc vera uſitatior, efficaciorque eſt. *Scilla* ut medicamentum V. V. jam innotuit Medicis. Aurelianus (*Edit.* Ammiani, p. 355.) in paralyſi commendat: Plinius (XXII. 2.) in ſurditate aurium: in libro de *Euporiſtis* (*lib.* III.) qui plerumque Galeno adſcribitur, de aceto ſcillitico multa prædicantur. Inventor hujus medicinæ Pythagoras eſſe dicitur. Præparatio radicis uſitatiſſima olim hæc erat, quæ etiam in *Pharmaciis* variis, ut *Auguſtana p.* 416., *Argentoratenſi p.* 128., & a Quincy (*l. c. p.* 134.) narratur: radix recens ſcillæ paſtæ panis involvitur, eaque in clibano ad panis conſiſtentiam coquitur; exemta cultro ligneo, aut oſſeo, in laminas diſſecta, quæ filo trajiciuntur, ut una alteram non adtingat, loco ſicco ſiccatur. Methodus illa adhibebatur, ut acrimonia radicis temperetur. Quum vero maxima pars virium ſic pereat, apud Anglos in deſuetudinem abiit, nec in paſta farinacea involvunt, ſed minori æſtu ſiccant (*Conſ. Pharmac. Coll. Regal. Londin.* 1763. *p.* 22.) Quincy (*l. c.*). Ludwig. (*Adverſar. medico-pract. T. II. p.* 695.) tunicas radicis in partes diſcerptas, lente & per aliquot menſes in umbra ſiccatas, adhiberi ſuadet. Van Swieten (*Comm. Tom. IV. p.* 259.) recentem magis commendat.

Poſſidet ſcilla multas partes mucilaginoſas, in quibus vero vires propriæ non ſunt, ut nec in partibus ſpirituoſis & reſinoſis: ſed potius partes gummoſæ abſcondunt principium activum eidemque proprium,

prium, quod nervos adficit eosque ſingulari ſtimulo irritat. In pulvere adhibita ſæpe granum unum vomitus ciet (LUDWIG. *l. c.*;) ſunt vero etiam, qui grana quinque ſine vomitu ferunt. *Cel.* SPIELMANNUS (*Mat. med. P.* 229.) ſcrupulum dimidium pro doſi ſignificat; quæ vero nimis magna erit, niſi de radice toſta ſermo illi ſit. Si in pulvere adhibeatur radix, quod quidem rarius fit, plerumque cum nitro præſcribitur; ſaltem STAHLIO & HOFFMANNO in uſu id erat. Nitrum ſcilicet, ut obſervatum eſt, extollit vires ſcillæ ejusque ſæpius, ubi per ſe non efficax eſt, potentiam auget. Rarius ſcilla ut emeticum, ſæpius autem ut reſolvens, ſtimulans, diureticum adhiberi ſolet, ac magis præparata, quam in ſubſtantia, niſi uſum ejus & præparatorum in adfectibus infantum, ubi emetica indicata ſunt, excipias, ideoque hic potiſſimum uberius examen meretur. Inter præparata *ſyrupus* WÜRTENBERGENSIUM, *pulvis conpoſitus* STAHLII, *trochisci* ANDROMACHI, & multa alia ejusdem indolis, nullam plane merentur adtentionem; alia vero frequentius omnino in uſu ſunt magnique æstimanda, ut *acetum*, *oxymel* & *vinum ſcilliticum*.

Acetum ſcilliticum eſt infuſum radicis cum aceto, quo partes agentes extrahuntur. EDIMBURGENSIUM formula præ aliis nobis adridet: hæc eſt: ℞. radicis ſcillæ ſiccatæ uncias quatuor, aceti deſtillati libras duas, ſpiritus vinoſi tenuioris uncias duas: macera ſcillam cum aceto per dies octo, dein adfunde ſpiritum & quum fæces ſubſederint, defæcatum effunde. Eſt quidem præparatum efficaciſſimum, ſed protracto uſu nimis nauſeoſum. *Oxymel ſcilliticum* laudes illi certe præripit: mel, quod in hoc præparato eſt, vim reſolventem radicis auget; eſt

enim

enim ſine dubio optimum reſolvens vegetabile; reddit etiam præparatum minus nauſeoſum, indeque diutius uſus ejus continuari poteſt; quod quidem requiritur, ſi in morbis chronicis cum fructu adhibere velis. *Vinum ſcilliticum* inprimis VAN SWIETEN (*Comm. T. IV. p.* 259.) magnopere extollit. Infundit vero radicis ſcillæ recentis unc. ſem. cum vini libr. duab. Doſis adulto fuit unc. ſem. *Pilulas ſcilliticas* EDIMBURGENSIUM inſignis, ad plures morbos chronicos, præſertim infarctus viscerum, utilitatis eſſe, neminem latet.

§. VII.

Vſus ſcillæ.

Eſt ſcilla medicamentum, quod, rite adhibitum, heroicas poſſidet virtutes; perverſe vero adhibitum & maxime nocet; vires enim deprimit ventriculi; ſub nervorum nimia ſenſilitate convulſiones ſæpe producit: ubi ſcirrhus cum febricula, aut inflammatio, cancrum inde timent CRANZ, (*Mat. med. T. II. p.* 83.), BERGIUS, (*Mat. med. p.* 266.), TISSOT, (*de Hydrope, Edit. Balding. p.* 208.) Nihilominus caute adhibita ſummum remedium in morbis quibusdam chronicis, præſertim in hydrope & aſthmate.

In hydrope commendarunt multi, quos SPIELMANNUS (*Mat. med. p.* 229.) recenſet. TISSOTUS ea doſî exhibet, qua renes, alvum non purgat. Radix per ſe, quoad vim, certe omnibus præparationibus anteponenda; attamen pluribus intolerabile eſt remedium; præſtat itaque oxymel ſcilliticum. Nonnulli aqua cinnanomi, vel & alio aromate, vim eme-

emeticam radicis frangere ſolent. Angli ptiſanæ è juniperi baccis ſcillam nuptam largiuntur; quod & TISSOT utile eſſe invenit. Hic alias gr. duo, vel tria, cum ſaccharo trita exhibuit, quæ ſæpe, ut refert, anxietates horrendas in hydrope pectoris tollunt citiſſime. Summum eſt remedium in omnibus ſpeciebus hydropis, in anaſarca, hydrope pectoris, oedemate pedum &c. Taceo innumeras obſervationes, quæ de hac re in litteris Eruditorum obcurrunt.

In aſthmate non minus probata vis radicis eſt: *Frid.* HOFFMANNUS, (*Med. rat. ſyſt. T. IV. p. 1. ſect. 2. c. 2. obſ. 3.*). Mirabilem eſſe vim ſcillæ, in auferendo asthmatis inmanis paroxysmo, contendit etiam WAGNERUS (*obſerv. clin.*) Undecim hic adfert obſervationes, ubi ſcilla in ſubſtantia in aſthmate periculo pleno, hydrope, tumoribus oedematoſis, & cachecticis, nephritide pituitoſa, calculo, urinæ ſubpreſſione, ſatisfecerit. Præſtat etiam in aſthmate convulſivo, materiam enim viſcidam, quæ partes irritat, reſolvit, removet: præterea etiam quadam vi anodyna prædita eſt, quæ & hic in cenſum venit.

In laudes ſcillæ ad adfectus calculoſos, quos WAGNERUS, Medicus lubecenſis, & ACTA NATURÆ CURIOSORUM perhibent, longius excurrere, loci anguſtia vetat.

In morbis infantum plurimis, ubi ſumma defectio virium eſt &c. ſæpius enema cum oxymellis ſcillitici uncia una, ob vim ſtimulantem, optimos exſerit effectus.

§. VIII.

§. VIII.

Usus radicis ipecacuanhæ scopo alterandi.

Solemnior adhuc, quam usus tartari emetici, aut scillæ, in parva dosi hodie est methodus, qua radix ipecacuanhæ ita administratur, ut vim resolventem & antispasmodicam exserat. Inventum, quod in permultis morbis summam sibi adquisivit laudem, quo cura morborum, alias curatu difficillimorum, facilior reddita est, Anglis debemus; postea eadem medendi ratio in Suecia invaluit, & jam in Germania vulgaris est. Jam ante quidem subpellex antispasmodicorum & resolventium in Materie medica abunde instructa erat: attamen sunt casus, in quibus nullum e classe antispasmodicorum, huc usque adhibitorum, in usum vocare licet. Alia non subficienter agunt, alia in minutissima etiam dosi nimis valide; alia nimis exæstuant, vel eorum usum vetat plethora, vel cacochyliæ in primis viis præsentia, alia denique obstruunt alvum, ut præsidia pro salute ægrorum ab illis petita valde dubia maneant, ac periculi plena: sæpius quoque Medicis tot contraindicationes obstant, ut nullum antispasmodicum, quod tuto sine ulla noxa adhiberi liceat, illis in promtu sit. Radix ipecacuanhæ autem, omnium dictorum incommodorum expers, in summa plethora, in corporibus delicatulis, in sordibus primarum viarum &c. tuto administrari potest. Non vero vis radicis, in parva dosi administratæ, solum antispasmodica est, sed habet etiam vim resolventem; quinimmo agit in quibusdam morbis ut specificum, ita ut vis, qua effectus producat, definiri non possit. Jam aliqua de usu hujus radicis in genere & præsertim de usu in minori dosi adferenda; nec minus morbi, in quibus usus ejus præclarus est, recensendi sunt.

§. IX.

§. IX.

Hiſtoria radicis ipecacuanhæ.

Guil. PISO (*Hiſt. nat. & med. Indiæ occidentalis p.* 231,) primus eſt, qui mentionem ipecacuanhæ facit, poſtea LEIBNITZIUS (*Miſcellan. Nat. Carioſ. Dec.* 3. *Ann.* 3.) hiſtoriam ejus tradidit, ut & *Inl.* MURRAY (*Mat. med. T. II. p.* 526.) & *Inl.* SPIELMANN (*Mat. med. p.* 616.)

Anno 1649. Europæis primum innotuit & 1672. a Medico quodam GRAS Lutetias Pariſiorum primum adducta; 1684. paſſim in Europa venalis, 1690., ut QUINCY (*l. c. p.* 143.) contendit, 1686., HELVETIUS, qui ſibi ſoli voluit reſervare hanc mercem, quum mercator gallus GRENIER, qui magnam ejus copiam in Luſitaniam advexerat, ſocium eum ſibi junxiſſet, LUDOVICO XIV. perſuaſit, ut juberet, copioſa cum ea, in noſocomio *Hôtel de Dieu*, fieri experimenta; quod GRENIER ægre ferens, aliis hanc radicem etiam vendidit, unde in tota Europa divulgata eſt. Eo tempore doſis Ludovico aureo vendebatur. Ante annum 1709. in terris hannoveranis jam vulgatior erat; quum enim dyſenteria, epidemica tum temporis, in his regionibus graſſaretur, auſpiciis Electoris ſcriptum divulgatum eſt, cui nomen: *Nothwendiger Unterricht, wie man ſich bey der itzt graſſirenden rothen Ruhr zu verhalten; Hannover* 1709. — *P.* 3. hujus ſcripti dicitur: „ *ſinder einigen Jahren, hat man die weſtindiſche Wurzel* Ipecacuanha, *als ein ſonderlich* ſpecificum *in der rothen Ruhr gut gefunden.* " — „ *Vermögende nehmen davon flugs anfangs* 10 - 15 - 20 - 25 - 30. *Gran, mit dünner Fleiſchbrühe, oder Haverſuppe.* "

Nomi-

Nomina varia, quæ huic radici dantur, adfert NICOLAI (*Syst. Mat. med. T. II. p.* 269.) De patria ut & de genere plantæ maxima inter Auctores adhuc verſatur diſcrepantia. Optime litem conpoſuit *Inl.* MURRAY (*l. c.*), qui & differentiam ſpeciei albæ, fuscæ, Braſilienſium, griſeæ, cinereæ, ſeu peruvianæ, quam LEWIS (*Mat. med. p.* 323.) albidam nominat, optime determinavit.

§. X.

Ejusdem analyſis chemica.

Omnes Auctores, qui unquam analyſin chemicam radicis ipecacuanhæ rimati ſunt, in eo conveniunt, ineſſe illi plures partes gummoſas, quæ aqua, quam reſinoſas, quæ ſpiritu vini, extrahi poſſunt; quamquam & ipſi quoad proportionem earundem longe differant. Secundum *Cl.* LEWIS & NEUMANNUM duplum extracti gummoſi, quam reſinoſi extrahi patitur, GEOFFROY 2½ ſpirituoſi, 3½ vero aquoſi: CARTHEUSER ex uncia una corticis radicis drachmas tres extracti aquoſi, ſcrupulos quatuor ſpirituoſi, NICOLAI ex eadem quantitate corticis radicis ſcrupulos quatuor ſpirituoſi, drachmas ſex vero aquoſi extracti obtinuerunt. Terreſtris ſubſtantiæ ſemper maxima pars reſidua fuit. Decocto aquoſo partes adſtringentes inſunt, quæ non in infuſo reperiuntur, illud enim cum vitriolo Martis nigreſcit, cum hoc tantum fuſceſcit, ſecundum experientiam BERGII. (*Mat. Med. p.* 1036.) Emeſin partes reſinoſæ præcipue cient, gummoſum enim extractum, aut plane non, aut debilius hanc virtutem poſſidet. Patet inde, ad emeſin movendam non infuſo, aut decocto, aquoſo utendum eſſe, quum partes reſi-

nosas aut paucas, aut nullas possideant, in cortice autem præcipue partes resinosæ lateant. *Inl.* MURRAY (*l. c.*) illam unice efficacem esse, juxta testes hujus rei fide dignissimos TISSOT, MEDICUM, ROSENSTEIN, refert. Præterea multas partes volatiles radix continet, unde ii, qui in pulverem eam redigunt, os obtegere solent, partes enim, quæ nares & fauces adtingunt, ita eas irritant, ut hæmorrhagia & tussis vehemens inde observatæ sint; quare sunt, qui radicem conterentibus & in pulverem redigentibus, aqua eam conspergere suadent (Vid. PARMENTIER in nova editione sua libri *Chymie hydraulique*, *par Mr. le Comte* DE LA GARAYE, *Paris* 1775.) Pulvis radicis diutius in theca reservatus, inprimis si theca sæpius aperta fuerit & pulvis aëri expositus, multum efficaciæ suæ deperdit. Subtiliores partes eas esse, quæ operantur, inde præcipue patet, quod minutissima dosis eosdem sæpe effectus ac solita major habeat. In *Philosophical Transactions Vol. LXVI*, ut & in *Medical and Philosophical Commentaries by a Society of Edinburgh*, *Vol. IV.* exempla de mulieribus exstant, quæ asthmate ex partibus subtilioribus sub contritione radicis nares ferientibus, adfectæ sunt.

Partes igitur constitutivæ radicis ipecacuanhæ sunt plures partes terrestres, multæ gummosæ, quas substantia medullaris potissimum possidet, non paucæ resinosæ, quæ cortici præsertim insunt, aliquot denique volatiles.

§. XI.

Vis emetica radicis.

Post primum detectam radicem, ad emesin irritandum potissimum adhibebatur, unde nomine *Brechwurz*

est

est insignita. Febres intermittentes, præsertim quæ ex ventriculo oriuntur, sæpius vomitorio, initio exhibito, plane ejus ope subflaminare licet. In tussi convulsiva etiam, & in quacunque evacuatione per os indicata, usus ejusdem valet. (*)

AUCTORES, qui conscribendæ Materiæ medicæ operam dederunt, dosin radicis pro usu emetico scrup. unum, drachm. semis ad drachm. duas permittunt: hoc vero inconstantissimum est, prout sola pars corticalis, aut & lignosa, adhibetur; prout grossiuscule, aut subtiliter, prout diu, aut recenter in pulverem redacta; prout aëri exposita fuerit, aut non; vel & juxta dispositionem corporis, cui dare velis. Exempla in promtu sunt, gr. duo radicis vomitum excitâsse; GEOFFROY gr. dec. non minus valide, ac scrupulos duos operari; A LINNE & ROTHERAM (*Diss. de medicamentis purgantibus, Upsal.* 1755.) ad vomitum efficiendum grana quatuor ad scrupulum unum sufficere adfirmant.

Quin ipse vidi sartorem, cui præscripseram omni trihorio granum unum, cum scrupulo uno sacchari albi, mox secundam dosin vomitu rejicere. Ex altera parte supra (§. III.) jam exemplum adduxi, ubi drachmæ duæ fere nullius erant efficaciæ. Satius igitur esse videtur, refractam dosin & hisce occasionibus abhibere. *Cel.* STOLL. (*Rat. med. T.* I. *p.* 192.) in morbis, quos malignos denominat, (quos vero fe-

 brim

(*) In *Medical Essays and Inquiries T. I. N. XXI.* PYE *on the powers of ipecacuanha in very small doses.* Dedit hic Auctor hanc radicem ad gr. duo, emesin excitandi causâ, quæ dosis plerumque illi satisfecit.

brim putridam ex biliofa dicere mallem) fingulis horis grana decem radicis porrigit, donec vomitus fequatur. Huc referenda etiam eft methodus WAGNERI, Medici lubecenfis, quam narrat STOLL (*l. c.*), qui in febribus exanthematicis, petechiis, purpura, & confimilibus, quos morbos gaftricos effe dicit, misturam dedit ex unciis tribus aquæ cardui benedicti & drachma dimidia radicis ipecacuanhæ, cum fale quodam medio; unde vel dimidiâ, vel integra horâ, cochlearis dimidium fumebatur, donec ipecacuanha effectus fortiretur.

Exiguæ hæ dofes continuas vomituritiones, fubinde & vomitum excitant. Adfert IDEM AUCTOR *pag.* 194., effectus ac ufus radicis fic propinatæ; nil ait vero de vi diaphoretica radicis, quæ, ut mihi videtur, hic inprimis ob anxietatem, quam perpetui ad vomendum conatus & vomituritiones efficiunt, valida effe folet, nec inter effectus radicis levioris momenti recenfenda.

Hæc methodus, radicem refractâ dofi propinandi, ut femper naufeam ac vomituritiones, raro vero vomitum, æger experiatur, in morbis ab infarctu viscerum abdominalium magnæ efficaciæ eft; irritat enim radix iteratîs fubcuffionibus ventriculum & viscera adjacentia, hepar inprimis ac ductus biliofos deobftruendo ftafes chronicas fæpe fenfim tollit; ad quem fcopum fupra §. III. tartarum emeticum commendavi.

§. XII.

Ufus radicis in dysenteria.

Morbi, in quibus ab initio magni æftimabatur, erant alvi fluxus omnis generis, ut ex Regis LUDOVI-

CI

ei XIV. edicto, quod Leibnizius conservavit, videre licet. Haud multo post in dysenteria specificum esse voluerunt nonnulli Medici, & ad hunc usque diem reperiuntur, eamdem ipsi laudem tribuentes. Habet haud dubie hæc radix vires, quæ eam in dysenteria cæteris vomitoriis utiliorem reddunt. Vis ejus emetica sordes acriores e ventriculo & duodeno aufert, partes terrestres tonum intestinorum leniter adstringendo restaurant, simulque vi vere styptica carent. Piso (*l. c. lib. II. cap. IX.*) „ quippe præterquam, ait, quod tuto & efficaciter tenacissimos humores per *ipsam alvum*, sæpissime autem per vomitum ejiciat & a parte adfecta derivat, vim quoque adstrictivam post se relinquit." (*Cfr. Donald* Monro, *Account of diseases*, *p.* 79.) quamdiu fomes materiæ acrioris in tractu intestinorum hæret, evacuat illum, post eum vero eliminatum ut adstringens agit. Lambsma (*Ventris fluxus multiplex*, *p.* 251.) post bene purgatum corpus diutius quotidie aliquot grana radicis, ægro porrigere, non aliquid movendi causa, sed ad adstringendum, mucô quasi intestinis obductis, apud quosdam in usu esse refert.

Dysenteria plerumque a subpressa transspiratione oritur, aut saltem hæc morbi violentiam auget; ut ergo Medicos ad restituendum transspirationis negotium adtendere oporteat; ex hac parte radix ipecacuanhæ utilis quoque, & videtur possidere vim quamdam diapnoicam. Quincy exinde extractum aquosum commendat, quod hanc possideat virtutem, quamquam debilius sit ad vomitum irritandum. Nec silentio prætereundum summum illud diaphoreticum a Practico consummato Dover primum conpositum, cujus partes constitutivæ agentes opium & ipecacuanha inprimis sunt. In nosocomiis Angliæ omnibus ac pharmacopoliis prostat & frequentissime in usu est. Historiam hujus *pulveris* Do-

VERI, ut plerumque dicitur, & modum conponendi varium egregie defcripfit *Inl.* MURRAY (*T. I. p.* 298.)

Uti vero omnes fere Auctores, qui unquam post inventam ipecacuanham de dysenteria fcripferunt, in ufu ejus radicis (quæ & inde radix *antidysenterica*, *Ruhrwurz* dicitur) commendando conveniunt; fic quoad dofin & fcopum quam maxime a fe invicem discedunt. DEGNER (*Hift. medica de Dysent. biliofa contagiofa* 1738. *p.* 100.) femper in pulvere a drachma dimidia ad fcrupulos duos dedit: omnibus vomitoriis eam præfert, fi opus erat, & iterato dedit: etiam in dysenteria, quam fanguineam dicit. *Inlustris* ZIMMERMANN (von der Ruhr, S. 80.) dedit quadraginta grana, minores dofes Medicum fallere ratus. *Donald* MONRO (*l. c. p.* 70.) initio fe ut plurimum vomitorium ex radice ipecacuanhæ a gr. decem a viginti dediffe refert, addito vero gr. uno, duobus vel tribus tartari emetici, quod & *Inl.* PRINGLE aliquoties fecit. LAMBSMA fcrupul. dimidium ad drachmam dimidiam fatis fibi feciffe, ex vino, vel jusculo. BERGIUS (*l. c. p.* 103.) dysenteriam fe fæpiffime in prima quafi herba præcifam vidiffe, mature propinata radice ipecacuanhæ ad drachmam dimidiam. Sunt alii, qui refracta dofi radice ufi funt. PRINGLE (*Difeafes T. III. cap. IV. Sect. IV.*) grana quinque dedit, donec vomitus aut purgatio peralvum fequebatur; plerumque gr. quindecim illi fubficere, & refractas dofes ut plurimum magis fordes evacuare prædicat, quam gr. triginta femel adfumta. QUINCY (*l. c.*) refractas dofes nobiliores effe una majori contendit. Post morbum jam debellatum, quotidie aliquot grana ad morbum penitus vincendum commendat. AKENSIDE (*Comment. de Dysent.*) unâ alterâve post emetici operationem horâ, ipecacuanhæ gr. unum in aquæ menthæ uncia una & dimidia & fpirituofi drachmis

mis tribus, vel aquæ alexiteriæ ſimplicis unciis duabus cum confectionis cardiacæ drachma dimidia, ſextâ quâvis horâ datum ſpecificum eſſe contendit, experientiâ fretus. Eadem methodo ſanavit dysenteriam post drachmam unam, horrendam doſin! merc. ſublimati ortam, interpoſitîs demulcentibûs oleôsîs. Alii hanc radicem opio & aliis anodynis junxerunt, etiam cum rheo, ut Russel (*vid.* Monro, *l. c.*) quo radicem plus laxantem reddiderunt.

Ex his omnibus conſtat, doſin hujus medicamenti valde incertam eſſe. Certior eſt effectus, ſi cortex radicis ſolus adhibeatur, aut ſi radix recenter in pulverem redacta, aut denique aëri non expoſita ſit, minores doſes tunc tam valide agunt, ac aliæ majores, præcipue ſi reiteratæ doſes ſumantur. Qui vero virtutes involventes ac adſtringentes in uſum vocare velit, ille totam radicem in decocto, aut extractum tum aquoſum adhibeat neceſſe eſt. De indicatione ad hujus radicis uſum in dysenteria agere non eſt hujus loci. Non autem in omnibus dysenteriæ ſpeciebus promiscue adhibendam hanc radicem, Obſervatores monent fide digniſſimi: nec deſunt hiſtoriæ epidemiarum, in quibus parum profuit; ut e. g. Stoll (*R. M. T. I. p.* 126.) in dysenteria, quæ Viennæ Auſtriæ 1776. graſſabatur, ubi ipecacuanham ſibi non ſatisfeciſſe, ſed purgantibus opus fuiſſe affirmat. In dysenteria bilioſa, ubi fomes in ventriculo & duodeno unice latet, per totum tractum intestinorum ſenſim diffuſus, omnia vomitoria indicata ſunt, præcipue autem ipecacuanha, in quo quidem omnes fere Auctores conſentiunt; niſi nostra ætate unum fortaſſe excipias Baker (*de catarrho & dysenteria epidemica*), qui tartarum emeticum anteponit.

§. XIII.

Usus antispasmodicus radicis.

Possidere hanc radicem vires antispasmodicas, resolventes, immo agere in quibusdam morbis ut specificum, jam supra dictum est. Illam simul multis aliis e classe antispasmodicorum anteponendam esse, ex eo evincitur, quod vix genus hujusmodi medicamentorum sit, quod non caute adhiberi debeat; siquidem non solum nervorum irritabilitatem & orgasmum sanguinis plerumque augent, sed in genere ob multas alias contraindicationes, quæ usum solitorum sæpius vetant. E contrario nulla unquam contraindicatio, quæ Medicum ab usu hujus radicis deterrere possit, facile aderit; nec plethora, nec sordes primarum viarum, nec ipsa inflammatoria stasis, nec denique congestiones sanguineæ usum ejus interdicunt; tuto una cum evacuantibus & antea, ea in usum vocari potest. Unicum forsan quod nocere posse videtur, est vis emetica radicis, quam & in parva dosi adhibita nonnunquam exserit: melius ergo, hanc ob causam, ubicunque constitutionem & idiosyncrasiam ægroti non noverit Medicus, faciet, si non ultra quartam partem granuli, omni bihorio & trihorio porrigat, vel & granum integrum cum decocto hordei, aut alia potione mucilaginosa. Ubi vero vomitus nocere non possunt, hæcque parva dosis non sufficit, validiorem, ut granulum dimidium, aut integrum, omni tri- aut bihorio, immo sæpius, largiatur; tantum enim abest, ut vomitus inde orti ægrotum in vitæ discrimen adducant, ut potius sæpius conveniant, nunquam adeo validi futuri, ut multum ab iis timeri debeat. Vim antispasmodicam melius exercere radix videtur, si minutissi-

ma

ma dofis fæpius, quam fi major rarius administretur, confentientibus & hic Scriptoribus, fuo pondere non deftitutis. *Inl.* RICHTER (Abhandlung von Brüchen, 1. Th. S. 218.) quartam partem granuli bis in hora dedit; immo in Prælectionibus enarrat cafus, ubi eamdem dofin ter aut quater de hora iterandam fuafit. *Cel.* DALBERG (Abhandlung der fchwedifchen Akadem. der Wiffenfchaften., Th. 32. S. 314.) quartam, aut tertiam partem granuli omni trihorió, aut quadrihorió, præfcribit: BERGIUS (*eod. loco*) granuli dimidiam partem omni bi- aut trihorió, KAEMPF *Enchiridion medicum*, p. 170.) quartam, aut tertiam partem granuli omni tri-aut quadrihorio. Hæ vero exiguæ dofes femperne fubficient? fecurius eft quidem, iftîs incipere, fique votis refpondeant, hîs fubfiftere. Aft, ficuti dofis omnium antifpasmodicorum augeri debet, quoniam adfuescit ægrotus iis, eoque inefficaces fiunt; fic, ubi hæc parva dofis non fubficit, augere eam, aut potius pluries porrigere mallem.

Quum vero tam parva quantitas intra cavum oris, faucium, vel œfophagi fine dubio hæreat, in ventriculum ipfum raro defcenfura, cum faccharo albo plerumque præfcribitur.

§. XIV.

Morbi, in quibus adhibenda ipecacuanha.

Morbi, in quibns radix ipecacuanhæ præcipue vim fuam antifpasmodicam exferit, inprimis funt: *Hyfteria*, *Hernia incarcerata*, *Ileus*, *Afthma convulfivum*, *Hæmorrhagia uteri*, *Hæmoptyfis*, *Tuffis convulfiva*, *Diarrhæa*, *febris intermittens*, *Phthifis*. Jam de his fingulatim quædam,

 una

una cum obſervationibus clinicis, ubi radix ipecacuanhæ dicta ratione adminiſtrata efficax fuit, adferam.

§. XV.

Hyſteria.

Ad ſedandum paroxysmum hyſtericum commendavit *Inl.* RICHTER in Prælectionibus, ſummum eſſe antiſpasmodicum, opio anteponendum; præſertim, ubi canalis intestinorum adficitur, opinatus (Abhandl. von Brüchen, Th. I. S. 218.) formula ejus in hoc morbo hæc eſt: ℞. Pulv. radicis ipecacuanhæ gr. ſem., ſacchari albi gr. octo: divid. in doſes duodecim, ſign. omni quarta parte horæ pulveris dimidia pars ſumatur.

Alter hic memorandus Auctor eſt *Cl.* MICHAELIS, qui in libro egregio *de angina polypoſa, ſive membranacea, pag.* 241. obſervationem de femina hyſterica narrat, cui opium, aſſam fœtidam, incaſſum præſcripſerat, & quæ tandem in graviſſimo aliquo cardialgiæ inſultu ipecacuanham ſumſit, post primum jam pulverem, qui ſemigranum radicis continebat, breviſſimo, ſemiquadrantis horæ tempore, omnis dolor evanuit. Idem remedium post, ſæpe cum egregio effectu, nec unquam ſine aliquo levamine in tuſſi titillante hyſterica, anxietate, debilitate ſumma, inſomniis à ſummo nervorum tumultu ortis, nec opio quidem debellandis, in uſum vocavit.

§. XVI.

Hernia incarcerata.

Inl. RICHTER in utiliſſimo libro de herniis, omnes hernias incarceratas in tria genera dividens, in 1) acu-

acutam inflammatoriam, 2) lentam, 3) ſpaſticam; in nulla radicem ratione jam ſignificata propinatam, de qua jam ſermo eſt, nocere, in ſpaſtica vero valde commendandam eſſe, docet. Quum vero diagnoſis, utrum ſpaſtica, an ſola inflammatoria incarceratio ſit, adeo difficulter formetur, neque ex uſu hujus radicis noxa fieri unquam poſſit, è re eſſe videtur, eam ubi & aliquod ſignum ſpasmorum manifeſtum eſt, quod in plurimis certe incarcerationibus contingit, in uſum trahere.

§. XVII.

Ileus.

In hoc morbo, quem plerumque magna inflammatio intestinorum comitatur, nocent ob ipſum illum inflammatorium ſtatum pleraque antiſpasmodica, alias etiam heroica; at post venæſectionem, ſemicupia tepida, radicis ipecacuanhæ exiguæ doſes quam maxime indicatæ ſunt. Interim ob vomitus, ad quos in hoc morbo adeo proni ægroti eſſe ſolent, præſtat eam hic in minutiſſima doſi exhibere. Exemplum, ubi morbus vehementiſſimus post ſemicupia, cataplasmata emollientia, linimentum volatile, veſicatoria, enemata, venæ ſectionem, oleum lini, opium, irrito adminiſtrata, & per ſeptem dies alvi obſtructio pertinax fuerat, radicis ipecacuanhæ granulo dimidio, omni dimidia hora exhibito, (nondum deglutitis granis ſex) cum optimo ſucceſſu ſublatus eſt: narrat *Inl.* Richter (Abhandl. von Brüchen Th. 1. S. 219.), etiam antea in ſuo opere (Chirurgiſche Biblioth. Th. 3. S. 641.)

§. XVIII.

§. XVIII.

Aſthma convulſivum.

Auctor, qui, quantum ego ſcio, primus huic morbo radicem ipecacuanhæ obpoſuit, eſt AKENSIDE (*Medical Transactions Vol. I. n. 8. of the uſe ob ipecacuanha in aſthma.*) Morbus ab ipſo deſcriptus eſt aſthma convulſivum, ſive nervoſum. Dederat antea tincturæ thebaicæ guttulas centum, quæ in alio ægroto delirium, in alio initium hydropis effecerat; quam ob cauſam hanc radicem præfert. In paroxysmo dedit ſcrupulum unum, ut vomitus faceret; post, ad debellandam diſpoſitionem, quovis mane gr. tria, vel quinque, aut altero mane à gr. quinque ad decem, per menſem integrum, aut hebdomades ſex continuas. Quinque grana plerumque vomitum excitabant, tria vero nullam ſenſibilem evacuationem; ut virtute antiſpasmodica agere viderentur. Sunt mihi de inſigni utilitate radicis in hoc morbo obſervationes duæ propriæ, quas hic adferre liceat. Anno 1776. menſe Januario mulier ætate jam provecta, Hannoveræ in noſocomium transferebatur, quæ jam per tres menſes continuos recubare ob tuſſis violentiam & dyspnœam non poterat, ſed noctes diesque integros ſedere cogebatur. Initio granum unum pulveris radicis ipecacuanhæ, post tres dies vero gr. tria, omni quadrihorio ei porrigebantur; quæ nullam ſenſibilem excretionem faciebant, indeque vi ſua antiſpasmodica agere videbantur. Post quindecim dies tuſſis ſedata erat, ac ægrota pro lubitu non ſolum recubare poterat, ſed perfecte postea cum ſanitate in gratiam rediit, unice hujus remedii ope.

Eodem tempore typographus ad idem noſocomium delatus eſt, qui, ut ajebant, inflammatione pleu-

ræ

ræ antea adfectus fuerat: morbus vero rite inquisitus asthma esse inveniebatur; eadem methodo, ac in priori observatione, & illi radix ipecacuanhæ propinata est: sanatus ea sola, nosocomium non longe post reliquit.

§. XIX.

Hæmorrhagia uteri.

Sanguinis fluxus uterinus sæpius a spasmis oritur, & symptoma hystericum est. Multum ibi hæc radix promittit, nec refragatur experientia. In Suecia primum usus præclarus ipecacuanhæ ad hunc morbum obtinuit; post vero alii etiam Observatores ejus efficaciam corroborarunt exemplis; ut non amplius utilitatem radicis in hoc morbo in dubium vocare liceat. BERGIUS virtutem, quam in hæmorrhagiis uteri sistendis radix ipecacuanhæ exserit, partibus ejus adstringentibus tribuit (vid. königl. schwed. Abhandl. Th. 32. S. 319.): fateor, radicem vim adstringentem possidere, quod ex supra §. X. adlatis, sat luculenter adparet. (*) An vero tanta ei insit vis adstringens, ut in minutissima illa dosi, qua ipse BERGIUS, & etiam DALBERG, ad conpescendas hæmorrhagias uteri usi sunt, ad remotiores a ventriculo partes & uterum eam extendat, valde dubito. (**) Minutissima illa dosis videtur

(*) DEGNERO etiam vis adstringens radicis jam innotuit (*Hist. med. de dysent. contagiosa. p.* 132.)

(**) *Inl.* MURRAY eamdem mecum jam fovisse sententiam (*Mat. med. T. I. p.* 538.) cum voluptate video.

detur potius ſtimulo in ventriculo & vicinia producto, ſpasmis infimi ventris obcurrere. Nec deeſſe exempla, quæ hanc vim antiſpasmodicam confirmant, ex ſupra adductis documentis conſtat.

In obſervatione prima a *Cl.* DALBERG narrata, tertiam partem granuli quater in hora, ſicque ne granulum quidem integrum, ægra ſumſerat; in obſervatione tertia granula duo cum quarta parte, quum hæmorrhagiæ jam ſanatæ eſſent. Obſervationes quinque, in quibus ea methodo radix adminiſtrata, in hoc morbo votis reſpondit, adtulit: *Cl.* BERGIUS autem unam (*p.* 320.) tantum; idem vero & in *Mat. med.* (*p.* 103.) plures eâdem viâ feminas ſeſe ſanaſſe adfirmat. Ex ejus ſententia ipecacuanha ſine relapſu malo medetur; ideoque in hoc morbo ut ſpecificum agere illi videtur, & curatæ ſæpius ſunt, etſi totum pondus ab ipſis conſumtum vix ſcrupulum exceſſerat. *Cel.* DALBERG, cui honor deberi videtur, quod primus in ſanguinis profluviis uterinis ea doſi hanc radicem adhibuerit, anno 1768. primum cum ea experimenta inſtituit. *Cl.* SAXTORPH (*Diſſ. de ſanguinis fluxu uterino*, *Hafniæ*, 1774. *p.* 17.) ſemel cum fructu ſe adhibuiſſe radicem hanc in fluxu uterino obſervat. *Cl.* KAEMPF (*Enchirid. med. p.* 170.) etiam commendat; dubium vero relinquit, utrum ipſe cum illa experimentum inſtituerit, an auctoritate aliorum nitatur. Mirari autem quis poſſit, quod adlegati Auctores teſtimonium BAGLIVII ſilentio præterierint, qui jam pridem in hæmorrhagiis vim ipecacuanhæ probavit (*Opp.* 109.) „ Radix ipecacuanhæ eſt, inquit, ſpecificum, ac ferme infallibile remedium, in fluxibus dysentericis, aliisque *hæmorrhagiis*, ut nuper mihi retulit SHERARD Medicus anglus. “ Interim nec methodum nec obſervationem ullam hic Auctor adfert. BARBEYRAC (*Medic. conſt. p.* 95.) com-

commendat pariter hanc radicem in menſtruis nimiis & Sidobre (*de variolis & morbillis p.* 57. miras radici facultates, ad ſanguinis profluvia coërcenda tribuit.

§. XX.

Hæmoptyſis.

Pauciores exſtant Auctores, qui in hoc morbo radicem commendant, ac in antea dictis. Contra *Cl.* Bergius nunquam in hoc morbo juvaſſe adfirmat, experientia procul dubio niſus. In hæmoptyſi vero ſpaſtica, quæ haud raro obcurrit, multis aliis antiſpasmodicis anteponerem, quum non exæſtuet, ut ſolita antiſpasmodica & cauſa morbi ſæpius in ventriculo lateat. *Cel.* Richter in prælectionibus hanc commendat formulam: ℞. Amygd. dulc. unciam unam, tritis adfunde aquæ fontanæ libras duas, in qua coctione ſolutæ ſunt gummi arabici drachmæ duæ. Adde pulveris radicis ipecacuanhæ gr. quinque. M. S. omni trihorio cochlear unum ſumendum. Conſentit Michaelis (*l. c. p.* 141), qui felicem effectum inde in hæmoptyſi obſervavit. Non nocet, ſi etiam vomitus inde fiant, ex obſervationibus *Inl.* Dalberg & *Inl.* Murray; ſed è contrario ſæpius effectus ſalutares præſtant. Mihi quoque parva doſis radicis in hæmoptiſi ſubfecit in caſu jamjam enarrando.

Juvenis ſcilicet viginti annorum, cui corpus gracile phthiſicum eſt, autumno an. 1778 de adfectibus variis è ſordibus primarum viarum ortis queſtus, me conſuluit. Jam antea pluries, nunc vero quotidie mane, ſanguinem tuſſi ejiciebat, quod vero ſemper me celavit, donec tandem tertio mane eum conveniens, ipſe id viderem.

Sor-

Sordes primarum viarum jam evacuatæ erant, venæsectio ex meo consilio instituta, cæteraquê, quæ conveniebant, irritò in auxilium vocata: die sexto demum omni horæ quadrante: quartam partem granuli radicis ipecacuanhæ cum saccharo albo propinavi. Illico hæmoptysis subflaminata adsumto vix grano sesquialtero radicis, ac nunquam ex eo tempore adfectus hæmoptoici redierunt. Metum phthiseos postea aquæ minerales selteranæ simul sustulerunt.

§. XXI.

Tussis convulsiva.

Morbus hic vere spasmodicus, cujus fomes in ventriculo plerumque latere videtur, quum vomitu paroxysmus cedere soleat; præ aliis vomitoria & resolventia exigit, ut quam primum causa eliminetur; experientiam consentientem habeo, juxta quam plerumque etiam cum levamine in usum vocantur. Utrique indicationi ob vim antispasmodicam & resolventem, post subficientem evacuationem prægressam, minutissimæ doses radicis ipecacuanhæ satisfaciunt; tenacem enim pituitam non solum efficaciter incidit, obstructa in pulmonibus reserat, & ventriculum vomendo liberat, sed & insultum convulsivum sopire consuevit. Commendarunt eam ad hunc finem *Inl.* Richter in prælectionibus suis; Mezger, Colombier (*Code de Medecine militaire T. III. p.* 88). Aaskow (*Acta Societ. hafniensis Vol. I.*) in epidemia, quæ a. 1767. grassabatur, radicem hanc à gr. $\frac{1}{4}$—5 dedit. En aliam observationem, quæ manifeste supra dicta confirmat.

An.

An. 1776. m. Decemb. quum tuſſis convulſiva Hannoveræ epidemice graſſaretur, *Cel.* WICHMANNUS ad duos vocatus eſt pueros, eodem morbo adflictos, quorum alter decem, alter duodecim annos natus. Ambobus omni quadrihorio gr. unum radicis ipecacuanhæ cum magneſiæ drachma dimidia dedit; aliquoties inde vomitus orti, nonnunquam bis aut ter in die alvus laxa. Poſt quatuordecim dies ambo convaluerunt, absque ullo alio medicamento adhibito.

§. XXII.

Diarrhæa.

Quæcumque ſupra de utilitate ipecacuanhæ ad dysenteriam memoravi, & huc referenda ſunt. Haud levioris autem efficaciæ hæc radix eſt in omnis generis diarrhæa, ubi materies acris cauſam morbi alit, quæ tractum inteſtinorum irritando ſpasmos producit. Huc pertinet methodus *Cl.* AKENSIDE in dyſenteria jam ſupra §. XII. adducta. MICHAELIS (*l. c.*) ſibi radicem in hoc morbo ſatisfeciſſe adfirmat. Ante aliquot menſes, quum diarrhæa Hannoveræ graſſaretur, in dysenteriam nonnunquam transiens, expertiſſimus WICHMANNUS ſæpius cum fructu granum dimidium ipecacuanhæ cum drachma dimidia magneſiæ albæ adhibuit.

§. XXIII.

Febris intermittens.

Uſus radicis in hoc morbo maximi certe momenti eſt & indubiis experimentis nititur. Nullæ

mihi quidem obfervationes, fcriptis Eruditorum confignatæ, occurrêre, quod in hoc morbo adhibita fuerit, itaque eo majorem à Medentibus me confequuturum effe gratiam confido, fi expertiffimi WICHMANNI methodum hic adferam, de ejus utilitate partim autopfia convictus. In pauperioribus, quibus cortex peruvianus nimis pretiofus eft, eadem ratione, qua alias cortice, hac radice utitur. Evacuationibus rite præmiffis, omni trihorio granum unum cum fcrupulo uno facchari albi, aut magnefiæ præfcribit; infufo theæformi florum chamomillæ adjuvantis inftar adhibito. Scrupuli duo ita adminiftrati plerumque febrim tollunt, etiamfi nec furfum, nec deorfum evacuent; fcrupulum tertium die octavo poft fublatam febrim porrigit. Ubi opus eft, roborandi caufa unciam unam corticis peruviani fubjungit. In epidemia magna annorum 1777. & 1779. numerofas febres hac methodo fanavit, nec mihi ipfi defunt faufti fucceffûs exempla.

Juvenis, viginti annos natus, a longo tempore febri intermittente inregulari laborabat. Facies pallida, totum corpus jam leukophlegmaticum, parvam de recuperanda fanitate fpem relinquebat. Interim omni trihorio grana duo radicis ipecacuanhæ cum magnefiæ drachma dimidia fumenda fuafi. Nullæ inde excretiones fenfibiles, nullus vomitus ortus & poft quatuordecim dies febris debellata erat, per fequentes octo dies medicamenta nulla plane illi porrigebantur, juxta methodum WERLHOFII, qua ad intermittentes cortice utebatur: illis vero præterlapfis, per octiduum iterum eadem methodo radix adminiftrata eft. Ut adjuvans infufum florum chamomillæ haufit æger: habent hi flores, in fubftantia adhibiti, vim quamdam febrifugam, raro vero folum infufum; ut

ita-

itaque medelæ gloria magis ipecacuanhæ, quam chamomillæ debeatur.

Ex numerosissimis, quos *Celeber.* WICHMANNUS mecum communicavit, memoratu dignissimis casibus haud infimum locum obtinet, nec memoriâ indignus videtur sequens. Per plures menses vir quinquaginta annorum cum febri tertiana luctatus atque modo ad remedia domestica, modo ad magis congrua, immo corticem peruvianum, confugerat; subinde recidivam passus & macie confectus cum tussicula nocturna, molimina phthisica mentiente; auxilium Observatoris denique inploravit, a quo nonnisi ipecacuanhamæ supra descripta ratione accepit. Atque hæc, elapsis aliquot hebdomadibus, ipsi cortici palmam præripuit, ægrotum ex inminente periculo eripiens. Unice roborandi scopo, fugatâ jam febrî, sumsit postea corticem.

§. XXIV.

Phthisis.

Observatio, qua Medicus quidam flor. sambuci, oxymelle scillitico, post vero parvis dosibus radicis ipecacuanhæ phthisin sanavit, exstat in *Journal de Medecine* 1775. *Août.* Post primas doses sputa purulenta diminuta erant. Observatio alia indubia mecum communicata est, ubi DOMINICETTI, per balnea vaporis in vicinia londinensi magno adparatu instituta (*) celebris, phthisicam, præterquam balneis

(*) Vid. Bemerkungen eines Reisenden durch Deutschland, Frankreich, England und Holland, (*Auctore* GRIMM) 1775. Th. *III.* Seit. 211.

illis, unice radice ipecacuanhæ, ſanavit. Erat puella octodecim annorum nobilis, cui a refrigerio transſpiratiô ſubpreſſa erat; unde macie confecta pulmones tuſſi quaſi rejiciebat; etiam in eo erat, ut ultra decem, aut quatuordecim dies eam non vivere amplius poſſe Medici opinarentur. Quum igitur omnis ſpes evanuiſſet, Medico illi DOMINICETTI Chelſeam tradita eſt, qui balnea vaporis, & pro uſu interno radicis ipecacuanhæ gr. unum bis in die adhibuit. Intra viginti & unum dies transſpiratio & menſtrua reſtituta erant; vires adeo proſtratas antea, ut ſemper portari deberet, intra illud ipſum tempus recuperavit, ita ut nunc ſola ſcalas adſcendere & deſcendere poſſet. Post hebdomadas quinque, priſtina ſanitate cum vigore virium perfecto reſtituta, cum agilitate ſaltavit. Nec ſequentibus duobus annis postea 1778. valetudo in pejus mutata eſt.

Hisce omnibus non dubito, quin plures adhuc adjici poſſent obſervationes, quæ vel in ſcriptis Auctorum hinc inde ſub farragine aliarum obrutæ ſunt, vel in ſcriniis Medicorum Clinicorum latent. Dignum ſaltem argumentum videtur, in quod Practici inpoſterum penitius & majori adtentione inquirant.

PUR-

PURGANTIA.

§. 1209.

In *intestina &c.;* omnia explicui in SYMPTOMATOLOGIA.

§. 1210. *Indicatur hæc evacuatio* 1) *a fluxu alvi non conliquativo:* materia fordida, corrupta, glutinofa, acris, in inteftinis hærens, indicat certe fui expulfionem: nam dolores iliaci, colici, corruptio chyli, ac totius fanguinis, nunc timenda.

Verum notemus, bene hæc ita fe habere, quando illa materies ibi vel fenfim creverit, vel ex fanguine, aut bilis officina, vel fyftemate venæ portarum, aut aliunde illuc translata fuerit, cum integris visceribus.

Etenim phthifis, five pulmonis, five hepatis, five lienis, five alius cujuscunque visceris, id habet, ut adtenuata præ corruptione purulenta materies a vafis abforbeatur, & per fyftema mefentericum intra intestina deponatur. Hæc diarrhæa, fi multis, vel dysenteria, fi gravibus comitetur doloribus, fi notabilis fit, vitam brevi terminat: & quo plus promoveatur, eo citius: nam homo tunc brevi per purgantia quafi emulgetur totus. Medici in poteftate non eft ultra, hominem hunc fervare; fed, ut postea in CURA PALLIATIVA patebit, per demulcentia &

 opia-

opiata moderatur hanc alvum; quo fit, ut tranquillius, & paullo lentius æger exſtinguatur.

2) *A materie peccante ejusque loco &c.;* ſi nondum adſit alvi fluxus, ſed pondus, anxietas, dolor, borborygmi, alvus conſtricta, adſint, doceor, in intestinis materiem hærere, quæ expellenda; hinc in colicis clauſis.

3) *Eſt idem.*

4) - - - - - - - - *epidemica;* videte SYDENHAMUM *ſect.* 4. *c.* 3. *de febri epidemica dysenterica:* indicabantur in illa bis, ter, purgantia.

5) *A revulſione;* centies in anno, qui multa praxi gaudet, capitis dolores purgante tollit. Capitis dolor chronicus ſæpe a nimia extenſione vaſorum enkephali. V. ſ. in pede ſæpe juvat, ſæpe tantum ad tempus, redeunte dolore. Purgantia adſumta ex maſſ. pil. Coch., RUFFI., ſcammon. bis, ter in ſeptimana, per tres, quatuor ſeptimanas exhibita, ſæpe rem totam curant, eſtque ratio in promptu: vaſa ſunt nimiâ copiâ extenſa; hinc dolent, & quia duro oſſi adponuntur, vehementer pulſant. V. ſ. vaſa deplens ſedat malum. Si depletis vaſis vim contractilem penitus recuperent, ut poſſint in æquilibrio manere cum ſanguine, curata eſt kephalæa, modo id æquilibrium perennet. At vero, ſi plethora cito renascatur, antequam vaſa robur antiquum recuperaverint, kephalæa renascitur. Unde v. ſ, ſæpius repetenda; qua ex re fit, ut corpus debilitetur, & vaſa debilia ad minimum raptum ſanguinis verſus caput iterum dolori cauſam præbeant.

Ex obpoſito purgantia ſæpe repetita minus quidem deplent vaſa, ſed a minima derivatione, quam per ſyſtema menſentericum purgantia a capite faciunt, vaſa paullo minus extenſa parumper poſſunt ſe contrahere; iterato purgante, antequam plenitudo nimia

rena-

renata fit, iterum parum; & fic multiplici repetitione demum robur antiquum nanciscuntur.

An ergo femper kephalææ ex hac caufa natæ alterutro horum reftituuntur in fanitatem?

Minime; fi enim præ diftenfione nimia & diuturna, vafa robur penitus amifere, vel maximam partem, diftenduntur perpetuo, & dolent; five ipfa præ extenfione; five pericranium, in quod premunt. Idem verum, fi in dura matre vitium hæreat.

Unde fæpe conducit, abradere totum capillitium, & pannis ficcis, aromatico fumo inbutis, quotidie bis, vel ter, fricare caput, ut, fi in vafis externi capitis vitium hæreat, hæ hac lege roborentur; quod fcitis in nofocomio cum infigni effectu in inveterata kephalæa cum vertiginibus factitatum effe.

In percuffione, aut vulnere capitis, ubi effufus cruor apoplexiam aut minatur, aut facit; in effufione fanguinis in thoracem, abdomen, purgantia antiphlogiftica, fed liberali manu, continuo ufu adhibita, egregii ufus funt, & fummæ fæpe efficaciæ in his morbis. Hæc illa cura *reforptionis*, vel *revulfionis*, & v. f. & purgantibus iteratis conftans, quam ex BOERHAAVIO, & *Inl.* PRÆSIDIS *Commentariis*, & propria praxi, toties Vobis laudavi in vulneribus atque contufionibus capitis, thoracis, abdominis; in artuum fracturis cum contufione; in contufione notabili omnium in corpore partium.

In anginis ferofis, phlegmaticis, purgantia funt infiniti ufus revellendo: in anginis vere inflammatoriis haud adeo, quamquam etiam ibi eccoprotica profint; non, quod materiem morbi crudam inde revellant, fed quod derivatione humorum ad inferiora efficiant, ut in loca inflammata minor fiat humorum adpreffio. Conamur faltem tunc, ut et in phrenitide et plerisque inflammato-

riis morbis partium ſuperiorum, per enemata frequentia ſyſtema meſentericum laxiſſimum ſervare, ut eo turgente minus obruantur ſuperiora.

6) *A ſignis coctionis;* ſi coctio prægreſſa, ſi motus critici, ſi denique ſymptomata critica faciant colicos dolores, ambigui quandoque hæremus, utrum natura criſin ſit molitura per renes, an per intestina, ſi renes ſimul doleant: id enim in renum adfectibus ſolemne, ut dolores colicos adjunctos habeant. Si vero inteſtina tantum doleant, & non renes, potius exſpectamus criſin per alvum. Si & renes doleant et inteſtina, criſis forte per utramque viam fiet. Monui alia occaſione ex variis HIPPOCRATIS locis, criſes quandoque contingere & per urinam, & per alias vias; quandoque, idque decretorie, per ſolas urinas.

Igitur in omnibus his caſibus enemata ex æquo proſunt utrique eventui; emolliunt quippe inteſtina & renes, ita ut per utramque hanc viam fieri poſſet evacuatio; juvante decocto hordei cum melle & nitro. Si non ſat cito votis reſpondeat, decoctum tamarindorum cum ſale polychreſto utramque abſoluit paginam; juvatque ſimul abdomen & lumbos obvolvere cataplasmatibus, fomentis.

7) *A ſtatu ægri;* ſi æger talis ſit idioſyncraſiæ, ut, ſi quid ipſi deſit, natura per alvum ſe expediat malis; ſi homo ille adſuetus ſit, bis, ter, quater in anno diarrhæa corripi, & illa non adparente ægrotare; utique indicatur tunc ante omnia purgans: niſi nova atque inſolita ægritudo ipſum manifeſto aliquo errore invaderet; v. g. pleuritis, aut alius morbus à refrigerio corpore calente ſuſcepto: tunc enim foret ſequenda vera morbi indicatio.

§. 1211.

§. 1211. *Vetatur a contrariis.*

1) Ergo vetatur ab alvi fluxu colliquante, ut ante exposui.

2) Quando nulla sunt indicia materiæ latitantis in intestinis: quid enim purgare velimus, ubi, quæ purgetur, non adest materies?

3. 4) Vetatur, si epidemici natura non indicat.

5) Vetatur in morbis, ubi revulsio nulla juvare potest, immo noceret; in pleuritide, peripneumonia &c. enemata tamen, ut antea dictum, juvare possunt.

6) *Vetatur a cruditate;* contra præceptum HIPPOCRATIS in *fragmento heurniano*, N. 19-27.

7) Vetatur, si natura ægri repugnat; ut in Hystericis, Hypochondriacis, multisque aliis, qui à purgantibus male habent.

§. 1212. *Materies movenda &c.;* diluendo, solvendo, dividendo materiem, ut in vomitu dictum.

In pertinaci alvo juvant egregie frictiones abdominis; sed sæpe dolores ventris illas non ferunt. Cataplasmata toti ventri adposita, continuo renovata, epithemata quoque ex emollientibus parata cum levissime stimulantibus floribus, vidistis sæpe in nosocomio egregii effectus fuisse. Balnea, semicupia juvant emolliendo totum infernum systema, maxime ventris.

§. 1213. *Excitatur* 1) *diluentibus;* si enim talia hauriantur calido corpore, & atmosphæra, fiunt diaphoretica ac sudorifera. Sed adtendite, frigus oportere esse modicum, alioqui augere posse ventris dolorem.

Etiam potus hos non oportet esse fervidos actu, quum sic diaphoresin excitarent, sudoresve; non oportet esse frigidos, aut potius diuretica fierent, ut *ca-*

pite de DIURETICIS videbimus, ſed moderate calida. Juvant eò aquæ ſelteranæ, aquisgranienſes, inprimis ſedlicenſes, carolinæ, aquæ vitriolicæ, aquæ ſalinæ; ut multæ per Germaniam celebrantur. Sal ebshamenſe, ſal carolinum, ſal ſedlicenſe, aqua multa dilutum. Serum lactis, lac ebutyratum, roob pomorum acido-dulcium, roob mororum, roob ribeſiorum, roob ſambuci, roob ceraſorum, aquâ calidâ dilutum. Ipſi horræi fructus recentes in aqua, aut ſero lactis cocti; uti ſatis patet ex abuſu horum, quo choleræ, diarrhææ, dysenteriæ oriuntur.

Excitatur plurimis hominibus alvus omni mane hausto per fistulam fumo tabaci. Cum ſaliva aliquid hujus ſtimuli deglutitur, ut hinc intestina in alvum promovendam proritentur.

Excitatur aliis bono vitro gelidæ, omni mane ſumto; vel ſolo, vel post chocoladam; aliis & jejune, & post jentaculum.

2) *Lubricantibus, ſimulque acrimoniâ facilí ſtimulantibus utcunque. Olea blanda, recentia, preſſa;* olea recenter preſſa, blandaque vix poſſunt dici ſtimulo agere; ſi enim quid habeant, id plane in oleo obtuſum hæret, quamdiu eſt recens preſſum. Sed acrimonia hærens in intestinis quandoque ita intestina contrahit, ut alvus pertinaciter claudatur. Oleum epotum & involvens hanc acrimoniam contractionem ſolvit, ſoluta contractione alvus ſolvitur.

3) Fæces ſiccæ inplent intestina, ut fere crepent, & quaſi unum corpus efficiant cum intestinis: oleum epotum largiter emollit fæces & interponit ſe inter molem fæcum, intestinaque. Ne miremini hoc: oleum, utut craſſum adpareat, eſt penetrantiſſimum & longe penetrantius aquâ. Si campana in antlia pneumatica corio madido inpoſita aëra externum utcunque admit-

tat,

tat, corium magis humectatur aquâ, ut turgescens ingressum aëris inpediat: verum, nonnunquam adfusa aqua non sufficit, adfunditur oleum: penetrat illud per minimos poros, per quos aqua adeo subtilis non potuerat penetrare, & via obcluditur aëri externo.

4) Oleum largiter epotum, & nunc à nobis consideratum, ut solvens alvum, ipsum illud oleum alvi fluxus, aliis remediis non sistendos, sedat. Innumeræ dysenteriæ longe mitius se haberent, ut dixi & demonstravi nuperrime in binis dysentericis in nosocomio, si Medici hac ratione agerent. Vidistis in juvene dysenterico, quum valida febri laborans & intolerabili ventris dolore, post copiosissimam alvum, quam, antequam ad nos advenerat, habuit, inmisso enemate oleoso & epoto emulso, cataplasmate quoque emolliente ventri toti circumdato; vidistis, inquam, simul & semel totam dysenteriam curatam, febrimque continuam mutatam in tertianam, sine ullis fere remediis sexto paroxysmo in sanitatem integram abivisse.

Si ibi purgans dedissem, quia dysenteria aderat, utique alvum enormem, pessimam, doloresque enormes produxissem. Dolor enim inmanis, qui ægro in intestinis aderat, oriebatur ex eo, quod acris dysenterica materies abraserat mucum naturalem tunicæ villosæ intestini. Acre purgans ultra datum crudeliter nudos hos villos adficiens, eò undique adlicuisset humores, ut ubique ab acribus adplicatis ad nuda sensiliaque loca fit; ipseque demum sanguis ex nudis vasis prolectus his se miscuisset humoribus. Dum talis alvus prodit, & continuo redditur stimulo, solent Medici ægro proponere, pessimam latitare materiem, eamque denuo post paucam ab opiatis quietem, purgante expellendam esse: iterum purgant. Enectus fere pauper æger dat materiem fœtidam, putridam a sanguine, qui tempore

pore quietis effufus ex vafis minimis in cavum intestini ibi putruerat. Horrore adfecti Medici iterandum purgans dicunt, ne includatur intestinis peffimus hospes. Sic fenfim omnia intestina depauperantur, donec tenesmi molestiffimi, frequentiffimi oboriantur, & plures ægri tunc plane emaciati pereant.

Ex obpofito, eo, quo egimus, modo illico omnes fere conpescuimus dolores; ultra 47. horas oleum in ventre manfit, & posthac iterum materies naturalis ftercoracea prodiit.

Verum, nolim credatis, fic Vos omnem curaturos dysenteriam: contrario enim modo agentem me vidiftis præterito menfe Junio in Cuftode ægrorum. Pari ratione internis externisque remediis ille tractatus post 24. horas quietis & blandæ tranquillitatis copiofiffimam & frequentiffimam dejecit alvum, cum fopitorum augmento dolorum. Concludebamus, in illo rem aliter fe habere, ac in priori ægro; in priori materiem pravam alvo penitus exiviffe, fuperftitemque intolerabilem dolorem minus malignitati materiæ, quam nudis deberi papillis: hinc oleofa, emollientiaque omnia nudas has partes denuo obliniviffe, fanâffe: hinc & dysenteriam penitus curatam effe, cum omnibus fuis fequelis.

At vero in posteriori hoc ægro conclufimus, oleofis emollientibusque nimiam ademptam nervis fenfilitatem; attamen copiam malignæ materiæ in intestinis reftitiffe, antiquos quæ renovaret dolores; hinc drachma rhei ipfi data; unde fœda denuo alvus copiofaque. Hac operatione ad finem deducta & enema oleofum, & emoll. cataplasma, & emulfum paregoricum, involvens denuo adhibuimus. Conticuére dolores; alvus post triduum bona rediit; homo curatus eft, continuatis per multos a curatione dies iisdem auxiliis.

Oi-

Oleum ergo alvum claudit, alvum referat; prout est conditio adsumentis.

Inter olea potanda amygdalinum præfertur, quia minus ingratum: verum, si mihi detur integrum, quid velim præscribere, oleum lini præfero; tum propter miram, quam habet penetrabilitatem, tum præpter tardum rancorem. Penetrabilitatem observavi sæpius, modo mihi inexplicabili: sæpius videram in urina sequente post enemata ex solo oleo lini injecta, guttas oleosas collectas. Putavi vas fuisse inpurum; cura sollicita vasorum habita est; tamen idem phænomenon. Quibus, quæso, viis hoc oleum ex intestinis in vesicam penetravit? forte oleum amygdalinum ejusdem penetrabilitatis est; sed, quum non adhibeatur ad 8. 10. unc. in clysmatibus, ideo demonstrari non potest tantarum virium esse. Ergo saltem præferendum illud, de quo id demonstratum habetur; estque pluries mihi repetita hæc experientia.

2) Præferendum est oleum lini, quod longe tardius amygdalinô corrumpatur: hinc, si ratione purgantis eo utamur, perinde est, qualenam adhibeatur; si vero ad sistendam alvum, oleum amygdalinum, per 47. horas in intestinis hæsitans, facile ibidem rancescere & priores potuisset renovare dolores: id quod ab oleo lini non ita timendum. Oleum olivarum quoque tardius, quam amygdalinum, rancescit.

Redeamus in viam! Jura pinguia, decocta emollientia, horumve extracta, sive mucilagines, agunt pari, sed debiliori modo, quam exposita olea. Si his jusculis, aut decoctis quid salis addatur, emolliunt simul, atque stimulant, ut TEXTUS vult.

Sequuntur sex classes purgantium, quæ a prima mitissima sensim viribus agendi crescunt ad quintam classem usque: sexta classis ex omnibus variis hisce simpli-

plicibus conpofita dicta refpicit: quæ porro quum ex *Materie medica*, & *Chemia* nôftis, properabo ad fequentia.

§. 1214. *Horum delectus*, ex mitioribus, vel fortioribus:

Dofis, major, minor;

Formula, in pulvere, haustu, decocto, pilulis, condito;

Præparatio, infundendo, coquendo, extrahenho, deftillando;

Oportunitas, in principio morbi, aut fine: five ratio dandi prophylactice, aut therapeutice;

Indicantur ut de vomitoriis dictum eft; quare eadem ad purgantia adplicentur.

Inprimis vero ex indole materiæ educendæ; ea enim fi alkalina, vel acida, vel empyreumatica, vel glutinofa fit, prorfum alia ubique purgantia poftulat.

Varias adpellationes purgantia nacta funt: en maxime obvias:

1) *Eccoprotica;*
2) *Purgantia per epicrafin;*
3) *Minorativa;*
4) *Laxantia;*
5) *Cholagoga;*
6) *Phlegmagoga;*
7) *Hydragoga;*
8) *Melanogoga;*
9) *Panchymagoga.*

1) *Eccoprotica;* ἐκκοπρότικα, κόπρος *ftercus:* eft mitiffimum genus, tantum ftercora educens; ut multis hominibus eft haustus aquæ frigidæ, jejuno ventricu-

culo ſumtus; pluribus aliis tabaci fumus jejuno ventriculo per fiſtulam hauſtus; vel hauſtus coffeæ, ſeri lactis, potus Thée, Cioccoladæ: ita, ut multis ſit eccoproticon primus hauſtus, qui vel frigidus inteſtina ſtimulat, conſtringitque, ut fæces expellant, vel calidus inteſtina laxat, fæces diluit, ſicque exire conpellit. Fumus tabaci nonnihil inviſcatus & cum ſaliva deglutitus ſtimulo ſuo inteſtina ad deponendum incitat. Aquæ minerales ſalinæ id quoque faciunt. Hac ratione etiam ſal marinum, gemmæ, fontium, montium, eſt eccoproticon, quatenus miſtum alimentis inteſtina ſtimulat ad excretionem. Ita vinum poteſt eccoproticum dici, quod epotum blando ſuo ſtimulo inteſtina conpellit ad excretionem. Omnia alimenta acriora hanc ob cauſam ſunt eccoprotica.

Quare alimenta acriora, copioſius adſumta, vel ſtimulo nimio inteſtina conſtringunt, ut ſiſtatur alvus; vel ita irritant, ut fiat diarrhæa materiæ alimentoſæ, non coctæ.

Vere itaque HIPPOCRATES jam adfirmavit, & alimenta poſſe vera pharmaca fieri.

2) *Purgantia per epicraſin;* quaſi per *admiſtionem*, aut *adtemperationem*: GALENUS *l.* 2. *de Alim.* ἐπικρασιν exponit „ cacochymiæ curationem, per quam paullatim evacuatur, quod vitioſum eſt, inque locum ejus, quod bonum eſt, reponitur. " Hæc conveniunt in multis chronicis; 2) apta quoque ſunt in morbis, ubi abſolute purgandum eſt, v. g. in ileo, in colica clauſa, quando poſſumus ita de hora in horam purgans dare, donec fluat alvus; in quibus morbis quandoque quintuplo, decuplo plus requiritur, quam quidem alias. 3) Conveniunt, ubi vomitus nimius purgans rejicit: repetitis igitur vicibus, dum pars ad inteſtina ſenſim pervenit, purgatio ſequitur. 4) Con-

veniunt in hominibus vix ullis purgantibus mobilibus: larga nimium dosis audacter tunc data, omnia sursum deorsumque quandoque movet, & corpus reddit ægrum. Hinc strenua dosis, sed per epicrasin data, semper scopo medico mihi satisfecit.

3) *Minorativa;* vix differunt ab eccoproticis.

4) *Laxantia;* quoque similiter agunt.

5) *Cholagoga; χολὴ, bilis; bilem ducentia:* in hac classe posuere rheum, folia alexandrina, cassiam, tamarindos, succum rosarum pallidarum &c.

6) *Phlegmagoga; pituitam ducentia:* v. gr. aloë, gummi maxime ferulacea, sapo venetus, pil. RUFFI, cochiæ, agaricus.

7) *Hydragoga;* aquam evacuantia; scammonium, gialappa, colocynthis, medianus sambuci cortex, turbith &c.

8) *Melanogoga;* quæ bilem atram potissimum purgant, ut helleborus albus.

9) *Panchymagoga;* conposita ex singulis quatuor ultimarum classium. CROLLIUS proposuit hac ratione suum *panchymagogon*, in *Basilica* sua *chymica.* Tale quid etiam prostabat in *Pharmacia viennensi.* Extractum catholicum habet fere ea quæ panchymagogon.

An distinctiones ita ad amussim se habeant, ut præcise purgantia cholagoga in nullum alium, quam in biliosum humorem, agant; hydragoga nil nisi serosa educant &c., meritò dubitabitis, quia hoc inpossibile est. Tamen id verum fateamur, multum interesse, quid dederimus.

HIPPOCRATES, de helleboro agens, hinc inde sparsim in operibus suis, ait, in ventriculo si ille maneat, & eò versus adliciat quasi humores atrabiliarios, perque vomitum expellat, tunc bene agere, sed sæpe & ex ventriculo ad intestina transire. — Videmus spasmos,

mos, convulſiones, hypercatharſes oriri ab helleboro lethales. Hinc remedium ſuſpectum & fere venenum, niſi ſapienti manu dirigatur: unde HIPPOCRATES, curaturus DEMOCRITEM, quem inſanire ab atra bile *Abderitani* ad HIPPOCRATEM ſcripſerant, miſit epiſtolam ad CRATEVAM, ſummum Botanicum, & juſſit eum, quo in loco montium helleborum debeat quærere, quomodo colligere, & quibusnam in vaſis exacte clauſum, nequa vis pereat, ad ſe transmittere. Verum perdidimus ea ſcripta, quibus & vera præparatio, & doſis, & dandi methodus HIPPOCRATIS contineantur; ut ultra de hisce ſciamus nihil.

Id ſaltem tum ex cognitione Materiæ medicæ, tum ex Antiquorum monumentis pateſcit, varia ſua actione, varia humorum eductione, inmenſum differre purgantia: neque enim rheum aquas educit, quemadmodum ſcammoneum, aut jalappa; neque manna, aut caſſia, gluten adeo expellunt, quam aloë; neque cæteris paribus caſſia corpus fatigat, uti colocynthis. Ita, ut pro ratione morbi aut calidi, aut frigidi, pro ratione materiæ peccantis, etiam purgans ſit eligendum, præparandum, exhibendum. Si homo purgandus putrida colluvie ſcatens, non dabimus ſcammoneum, colocynthidem, quæ etiam ex corpore non putrido putridos educunt humores: ex manna, tamarindis, rheo, cremore tartari, paratum pharmacum prodeſt, & ſic de reliquis. (*)

§. 1215.

(*) Eſt etiam differentia in agendo: fortiora, ut colocynthis, ſcammoneum, jalappa, ſimul unita, [nam ſeorſim debita doſi ſæpe violenter agunt] agunt ſæpiſſime ratione blandiſſima, ut homines

§. 1215. *Promovetur* &c.; incerti passim vacillant juniores Medici circa hoc. Rogant sæpe numero ægri, quid debeant sumere post purgans, non est lex universalis: jus solitum stimulo suo juvat actionem purgantis; sed quatenus pingue inpedit, ne nimios excitet cruciatus. Calida autem hæc, v. g. jus, serum lactis, oportet adsumere, quum cæterum colici dolores excitentur, dum purgans in corpore est. De hac re generalis regula nunquam statuenda. Vidi, qui vix purgarent, si biberent, quia purgantis stimulus fere quiescebat; si vero nihil sumerent, bene purgarentur. Hoc usu discendum, quando homines ita, quod experti sint, nobis narrant. In genere jus carnium est optimum & consuetum; multi etiam bene habent a potu Theæ, aut Coffeæ.

Verum, ut quæ praxis doceat, huc referamus, dantur casus, ubi opium purgantis actionem unice promoveat.

SYDENHAMUS in *schedula monitoria* ait, in iliaca passione, si æger purgantia evomeret, se dedisse gutt. XXV. sui liquidi anodyni, & dein paullo post purgans. „ Hoc enim, inquit, tempore catharcticum sub laudani tutella adsumtum retinebatur, ac suo tandem defungebatur munere. Verum, si anodynorum virtute ac vi jam penitus infractis, vomituritio ac dolor demum redierint, catharctico interim in corpore restitante, in hoc casu ex dejectionibus per inferiora, spe omni

---

fere caligas conspurcent, si non sint expediti: mitiora tamen, ut rheum, folia alexandrina, plura tormina excitant. Ita, ut purgantis vim ex faciliori aut difficiliori actione metiri non debeamus. *De H.*

omni inpræsentiarum abjecta, ad usum paregorici, supra descripti, revertendum, idemque eousque repetendum, quartâ, vel sextâ quâque horâ, donec intestinis quies omnimodo inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorsum versus restituatur. Quo quidem tempore catharcticum, quod hactenus, ob contrarium intestinorum motum, in corpore sisteretur, jam operationem suam per sedes exseret: quantumlibet ex tam repetito narcoticorum usu, plane contrarium effectum iri videatur."

Confirmat ea, quæ hic dicit, exemplo contingente, quo tempore hoc scribebat. (*)

HUXHAM, *Dissert. de morbo colico Damnoniorum*, jubet, purgantia opio jungere, sic enim facilius, soluto spasmo, purgans operari: probat ex RIVERIO, *cap. de dolore colico*, qui dedit aloës ℨj, scammon. gr. vj. laud. op. gr. ij, & *Centur. II. obs. I.* gr. v.

Non solum opium, hac ratione datum, promovet actionem purgantis, verum etiam ipsa purgantia, una cum opio data, quandoque operantur egregie, quum cæteroqui tantum evomerentur. Vidi tunc operari in incipiente ileo purgans datum per epicrasin ex elect. diaprun. ℥iß, laudan. puri gr. iij, aq. meliss. ℥viij, ut omni quadrante horæ sumeret unciam.

(*) Immo, narravi Vobis alia occasione casum desperatum, ubi pater Medicus, instante, ut videbatur, morte, dabat quadruplam aut quintuplam dosin puero suo, ut cum minoribus torminibus moreretur, idque omni trihorio repetens cum aqua & syrupo menthæ: vomitus cessat stercoreus & enematicus, mitigantur dolores, & aperta alvo jam pro morte redit sanitas. *De H.*

Non dico, omnem ileum, vel hac methodo, vel methodo SYDENHAMI, tolli; abſit! ſunt enim morbi hi & hisce ſimiles plane inmorigeri. De ileo agens docui, quî tunc agendum ſit: nempe primum per fumum nicotianæ ano ope apti inſtrumenti injectum, dein per largum mercurii crudi hauſtum. Exempla bonorum effectuum tunc ſimul exhibui, vidimusque unam ex rationibus, cur ileus lethalis, hanc eſſe, quod nimis ſero, vel nimis parce, hæc remedia adhibeantur. (*)

Circa ea, quibus purgantia juventur, aliud quid obſervandum. Dolores ſæpe tanti per abdomen, vel etiam citra dolores contracta & ſicca adeo intestina, ut materies depellenda vix queat loco moveri. Eo in caſu epithemata, cataplasmata, unguenta emollientia, balnea ſimilia calida emollientia, tum ſedando dolores, tum humectando ſicca intestina, egregie promovent actionem purgantis. Promovetur denique enemate ſtimulante craſſa intestina.

§. 1216.

(*) In ileo id ſemper advertendum, quod quo diutius duret, eo fiat pertinacior: unde præſtaret, ea remedia adhibere, quæ per ſe nunquam nocent & interim ſummæ ſunt efficaciæ. Fumum nicotianæ quid nocebit adhibuiſſe, mox ubi ileus formatus videtur? Sane gangrænam natam fumus ille, aut epotus mercurius, ſanabunt nunquam. Habemus (dum hæc ſcribebantur) iterum novum caſum in noſocomio civium, in quo puer a ſtrangulata hernia iliacus, fumo tabaci integre citoque eſt reſtitutus: femina etiam hac methodo hyeme inibi ſervata. *De H.*

§. 1216. *Sistitur potu olei;* actiones purgantium quandoque funestæ sunt, 1) ex vitio latente in corpore, ex idiosyncrasia, ex vitio Pharmacopœi famuli, justum pondus supergressi, ita, ut vel prudentissimus Medicus opus habeat, vim ejus infringere, sistere. 2) Inperiti Medici, aut circumforanei, habent duas, tres formulas purgantium, quibus unice utuntur in quavis ægritudine: immo vix praxin aliam nôrunt, nisi vomendo, purgando, sudores ciendo; unde in quovis morbi genere, & in quovis morbi stadio, utuntur purgante: putant se Medicos esse, dum remedia valide moventia & expellentia nomine noverint. Sed apte ad rem HEURNIUS in notis ad laudatum jam sæpe *fragmentum* HIPPOCRATIS *de purgantibus.* „ Nam & vina non data apto tempore nocent. Pharmaca dicebat HEROPHYLUS, nihil sunt, & pharmaca manus Dei sunt: ut nimirum in usum flectuntur dextre, vel sinistre. Plurimi hodie falluntur, existimantes, in remediis ipsis sanitatem habitare: verum pharmaca sunt medicæ artis instrumenta. At instrumenta nullius artificis opus per se absolvunt, nisi docte in usum flectantur. Nec enim, si mihi adfabre facta instrumenta Pictorum dentur, Pictor ero. " Videte etiam terribiles historias hujus inprudentiæ apud PETRUM FORESTUM, *lib.* 22., *obs.* 16.

Quacunque igitur de causa sive per inprudentiam, sive per inscitiam, sive per idiosyncrasiam, id effectum fuerit, ut corpus nimia catharsi in periculo sit, oportet, quemque Medicum mox parata habere, quibus motum nimium consopiat, instrumenta. Fit autem hoc

1) *Potu olei, oleosis blandis*; ut hisce inviscatus purgantis stimulus cesset irritare intestina et provocare undique humores.

2) *Acidis;* inepta PARACELSI & HELMONTII præparatio ſcammonei id docet. Voluere vim ſcammonei cicurare: igitur cum pomo cydonii in furno excoxere. Acidum auſterum cydonii, junctum ſcammoneo titulo diagrydii, facit, ut ſi jam eo velimus purgare, dupla doſi indigeamus Si igitur a ſcammoneo, gialappa, elaterio, gutta gamba, (gummi guttæ) nimia hypercatharſis fiat, illico ſpirit. ſulphur. per campan. ad gutt. XXX. XL. L. in larga aquæ copia ſedamen adfert. Acetum ipſum adripimus illico, ne tempus prætereat exſpectando.

3) *Adſtringentibus;* ut biſtorta, ſimaruba, alumen rupeum, tormentilla, agrimonia, cort. granatorum, cort. tamariſci, cort., fol. quercûs, cortex peruvianus &c.; fomenta ex ſimilibus cum vino adſtringente parata, toti ventri circumponenda.

4) *Opiatis;* ſecure vim nimiam ſiſtentibus, & ſenſilitatem pro tempore adimentibus nervis: gr. iij, in largâ miſtura aquæ menthæ dentur per epicraſin, donec malum conticeſcat, in uſum etiam vocanda enemata opiata. — Per multos annos viri litteratiſſimi, ſed hypochondriaci, curam habui; cui ira, quæ ipſi frequens, mox alvum aquoſam, limpidiſſimam, copioſam faceret; ut in aliis fit limpida, aquoſa urina. Decies conticuit alvus dato enemate ex ℥vj lactis & gr. iij opii. Si non juvent talia, addimus enemati huic therebinthinæ ʒj, cum vitello unius ovi ſubactam. Hac methodo etiam diarrhæam colliquantem phthiſicorum ſæpe per aliquot dies conpeſcimus.

5) *Spirituoſis;* hypercatharſis non raro à reſinoſis non bene ſolutis, & ad inteſtina fixe inhærentibus. Spiritus corpori ingeſti, ſatis meraci, ut ſpiritus vini, frumenti, juniperi &c. ſolvunt illam reſinam & ſic ſedant hypercatharſin. (Addi tum ſimul poteſt unum alterumve

gra-

granum opii, ut, præter virtutem hanc spirituosorum, resinas intestinorum parietibus adhærescentes solventem, simul & obtineatur scopus alter, illico No. 4. expositus.)

6) *Revulsione in alias partes quascunque;* Veterum methodo, cucurbitas adplicando ad loca epigastrica; vel excitato vomitu: (*) verum priora dicta videntur tutiora, promptiora.

§. 1217. *Fit & evacuatio &c.;* alius modus aptissimus ad exonerandam alvum, quo remedia adplicantur per anum ad locum ipsum adfectum, si hoc fieri queat. Incertum tamen, quousque perveniant. Ipse in me expertus fui in morbo, quo jacenti mihi in dextrum latus enemata ex sinistro latere per regionem mediam epigastrii supra umbilicum ad latus dextrum transirent; verum sæpe eousque non perveniunt.

1) si colon flatibus nimis distentum;

2) si in flexu recti cum colo, in sinistro latere sub liene, sit nimius conlapsus, vel conpressio tenuium intestinorum, materie alimentosa, aut aëre nimis inpletorum:

3) si in colo stercora multa insint:

4) si inflammatio in colo adsit, illud coarctans;

5) si colon in hernia sit interceptum.

Cæterum enemata, sive intrent usque ad diverticulum cœci, aut valvulam bauhinianam, sive non eous-

(*) Ait HIPPOCRATES, *Aph.* 6 — 15. „ Diarrhæa detento sponte superveniens vomitus diarrhæam solvit." *Aph.* 4 — 83. „ Mictio noctu multa contingens, parcam dejectionem significat." Si igitur natura eo vergat, ducenda; potest quoque sine naturæ ductu rentari. *De H.*

que, possunt habere egregium usum, ut ex sequentibus patebit.

Indicantur ergo

1) *à loco adfecto*; si anxietates, dolores sunt in intestinis: ergo in omni morbo inflammatorio intestinorum, in colica clausa, immo etiam in scirrhis intestinorum, quæ intercipiunt alvum, enemate autem molli inmisso transitum excrementis concedunt; vel intestinum dilatando, si scirrhus in colo, rectove sit vel fotu suo intestina tenuia laxando, ampliando. In hæmorrhoidibus chronicis, nimis tumentibus aditumque fæcibus præcludentibus, emolliendo, intestinum amplificando, viam parant: in conpressis intestinis à graviditate, à mole aquarum in abdomine effusarum, viam aperiunt ampliando & leni stimulo conpressa intestina in motum peristalticum agitando.

2) *A materie educenda;* dura, conpacta, unde vincit illa vim fibrarum intestinalium: vel, etsi dura illa non sit, tamen vis fibrarum debilior sit ad propellendum: unde indicatur in crisi tali

3) *à viribus adtritis ægri;* ita, ut necessario purgante indigeret, verum actionem ferre nequiret. Alvus tamen, quum necessario sit exoneranda, enemate sollicitetur;

vel *ejus temperie* indicatur, quum nunquam in sanitate purgans ferre potuit sine animi deliquio, & tamen nunc in discrimen incurreret, si alvum non deponeret.

4) *A siccitate, calore, motu nimio humorum in acutis;* sane hic est eorum egregius usus. Enemata adplicata sine stimulo, à vasis lacteis & venis mesentericis inbibuntur, ut quandoque nil eorum alvo exeat.

Igitur enemata aquosa dum inbibuntur, sanguinem diluunt, & sicca solida emolliunt, humectant. Enema-

ma

mata aquosa, mista cum nitro, cum sapis horræorum, adsumta à lacteis &c. calorem mitigant. Enemata refrigerantia & emollientia adsumta intra sanguinem mitigant acre, quod in humoribus motum nimium excitat & refrigerium largiuntur à nimio adtritu.

Juvat quod consilio HIPPOCRATIS agere queamus enemate quantum velimus in acutis.

5) *A concilianda revulsione & lenimine requisito in fibris & humoribus acribus;* lenimen mox exposui: sed revulsio nunc exponenda. Enemate primò acriori expulsa fæce jam sunt omnia intestinorum vasa minus pressa, suntque minus pressa omnia vasa viscerum abdominalium, hepatis, omenti, diaphragmatis, lienis, pancreatis, peritonæi, renum, vesicæ, uteri: ergo plurima vasa aortæ descendentis, nunc minus pressa, plus admittunt sanguinis; ergo revulsio fit a capite. Si jam post fæcum excretionem enemata emollientia injiciantur, hisce vasa illa libera intestinorum adhuc magis emolliuntur, laxantur; ita, ut systema mesentericum jam longe plus accipiat, quam antea, fiatque à superioribus eò major revulsio. In phrenitide, angina inflammatoria, inflammatione superiorum thoracis, hæc egregia sunt.

Addenda hic, quæ in *Textu* non sunt, nempe

6) *A nutritione;* exempla visa anginæ inflammatoriæ, ubi intra septem dies vix guttula intra corpus ore intraret; ubi clysmata ex lacte, ex jure carnium cum succo citri, injecta paucâ copiâ, quinque sex unciarum, omni trihorio vel quadrihorio renovata, vitam hominis interea sustinuerunt. In scirrhis faucium, aut œsophagi his fuit vita aliquantisper protracta.

7) *Ab inpossibilitate medicamenta per os ingerendi;* morosis infantibus intermittente in febri cortice indigentibus, nec sumere volentibus, corticem coctum

triplici dosi ingerimus ope enematum. Tuta sæpe & celeris curatio est. Eluuntur primum intestina a fæcibus bene, idque quotidie, aut alterna die: tum enemata parva injiciantur, tam sæpe, ut triplô dosis major sit eâ, quà infans ille per os indigeret.

§. 1218. *Clysmata itaque varia sunt;* nempe ut indicatio jubet: ex fumo tabaci certissima res. Suadeo, ut secundum exemplar, quod vidistis in nosocomio, (expressa etiam formula in *Adversariis Cel.* GAUBII) curetis omnes talia instrumenta fieri, ut in hernis, ileis, semper parati sitis.

Atque hinc subpositoria moventia, stimulantia, acria, intelliguntur &c.; hæc ano inmissa, dum liquefiunt, excitant stimulum ad finem recti, quo sæpe vis peristaltica determinatur deorsum, validissimo tenesmo ad anum, qua determinatione etiam fæces eo versus ducantur. Minus juvant, quam enemata; tamen usui veniunt sæpe in infantibus morosis, quibus enemata adplicare, aut purgantia dare inpossibile. Juvant etiam in debilibus, quibus purgantia dare & enemata injicere vix ausi sumus, quia vix moti animo linquuntur; ut in quibusdam fit. Juvant in hominibus, qui his solebant olim sibi siccam alvum, aut inertem provocare. Veteribus magis in usu fuere, quam nobis, quibus enematis adplicatio frequentior.

§. 1219. Si est ad magnum stimulum excitandum, vel ad fluorem hæmorrhoidum excitandum, aloë cum melle coquatur in spissam massam. Si est ad alvi eductionem in infante, ex melle cocto, ex sacchari frustulo, ex sebo candelæ, ex caule petroselini, oleo intincto, ex semine carvi saccharo obducto. Si est pro homine adsueto subpositoriis, rogan-

gandus eſt, quo ſubpoſitoriorum genere conſueverat bene deponere?

In rebus pertinacibus, quando nulla arte alvus poteſt promoveri, etiam hoc auxilium adhibemus, ut omnia auxilia ſimul adplicentur; neſcientes, quâ viâ quandoque natura cooperatura ſit.

DIURETICA.

§. 1220.

Evacuatio per vias urinæ indicatur 1) *a ſignis coctionis.* Licet natura necdum determinet futurum, quò pellat materiem, locum; tamen emollientibus mellitis, nitroſis, acidis ſaponaceis, ut omnia corporis loca, ita & vias urinæ expeditas conamur reddere. In noſtra methodo dandi quotidie 2. 3. menſuras aquæ hordei cum melle, vix indigemus hic aliquo præcepto, quia ea methodo viæ omnes parantur.

2) *A fluxu critico materiæ morboſæ per renes;* quo in caſu mox dicta ſubficiunt, niſi natura langueat; ſi langueat, tunc ſubpetiæ illi ferendæ, ut mox videbimus.

3) *A materie peccante ſalina;* quum per vias urinæ ſoleant abire ſalinæ aquæ, ſi eo determinentur,

tur; quumque per vias urinæ foleat fe natura expedire ab omni acriori fanguinis; convenit in nimia falina muriatica, aut ammoniaca, acrimonia, vias has fluxiles (liberas) reddere; uti postea, qua id fiat methodo, dicetur.

Saponacea: fi falia atque olea abundent in fanguine; aut, fi quis falina atque oleofa diæta multum abufus fuerit; maxime, fi alkalina diathefis adfit, cum multa pinguedine fufa, ut in pinguibus hominibus fæpe fit, dum acuto morbo, aut etiam debilitante multum tertiana, quartana, aliove chronico morbo, laborant.

Terreftri fubtili; ut, quibus urina fæpe fcatet tenuiffimâ farinâ, quando per aliquod tempus quieverit. Præftat his expeditas femper tenere urinæ vias, ne quando terreftris fubtilis materies illa in fanguine manens melancholicam temperiem producat, in qua terreftre abundat; vel, ne ftagnans ad renes, aut veficam, in calculos, aut tophos abeat.

Scorbutica, five alkalescente putrida per acida faponacea; acida per aquas felteranas, fpadanas, &c.; muriatica per aquofa.

4) *A loco adfecto*: fi renes obftruantur fine inflammatione, indicantur deobftruentia, diuretica: fi inflammati fint, aquofa, faponacea, fola conveniunt, cum fotu perpetuo per enemata & externa cataplasmata balneaque; fed a fortioribus abstinendum. In calculo renum paffim a diureticis abstinendum; quia ignoramus, magnus, an parvus, fit calculus; qui, fi pelleretur in angustias ureteris, poffet majora mala & mortem, creare. Hinc Medici nunquam in renum calculo audent diuretica præfcribere.

5) *A conftitutione epidemica*, uti HIPPOCRATES talem obfervavit, in qua multi fola Urina judicabantur;

tur; urinâ craffâ, albâ, multâ. Naturæ tunc fubcurrendum eô, quô mox dicetur, modô.

6) *A temperie ægri, auscultante huic evacuationi, aut adfueta*: libero copiofoque urinæ fluori æger in fanitate femper fuit adfuetus: jam aliquo incommodo laborans, parum urinæ emittit. Diuretica, & cum temperie, & cum natura mali, convenientia tunc indicantur: metu, ne forte hinc præfens malum, aut natum, aut fotum fit; ea fpe, fore, ut reftituta diurefi, aut præfens malum ceffet, aut mitescat.

§. 1221. *Vetatur a contrariis*; Ergo, fi neque figna adfint coctionis, nec conamen naturæ, ut per renes critice materiem evacuet; nec materies ullo modo in corpore acris fit; neque ulla adfectio renum adfuerit, neque aut talis conftitutio epidemica, aut confuetudo ægri; fi demum calculus adfit, diuretica non funt exhibenda: fi inprimis corpus fit bene fanum, cur velimus augere unam excretionem præ alia? Auctâ illâ forte minuetur, vel ceffabit, alia; unde incommodum nasci poterit aliquod. Ridiculi funt homines, qui vina ideo adprobant, quod multum urinæ inde dimittant, reprobantes illa, quæ non auctiorem folitâ efficiunt diurefin: deberent adprobare ea, quibus in ufum vocatis fana natura manet, uti in fanitate femper folet effe. — Æque peccant illi, qui, fani existentes, diurefin ament productam a vinis, quam illi, qui ab alimentis femper laxam petunt alvum, vel profufiores fudores; dum interim bonâ alvô, & fine fudore, rite femper valerent.

§. 1222. *Excitatur usu aquæ copiosæ, vel aquosorum.* Aqua simplex, infusa theata, decoctum coffeæ &c. si copiose potentur, nec corpus calore, motuve, ad diaphoresin, aut sudorem, disponatur, copiosissimam, tenuem, pallidam, urinam fundunt; uti ex *capite de* URINA patuit.

2) *Salibus alkalinis fixis, volatilibus; simplicibus vel conpositis.* Aqua selterana [cujus analysin genuinam chemicam alio loco dabo] habet sal alkalinum fixum in se: sal volat. oleos. SYLVII cum multa aqua.

3) *Salibus fixis, neutris, conpositis:* sal marinum cum pauco succo citri & aqua multa; drachma una salis ammoniaci cum unc. duodecim aquæ; tartarus tartarisatus cum multa aqua.

Ostracodermatis solutis cum acido, in corpore nostro, vel extra illud: ex acido, ostracodermatis, vel lapidibus cancrorum, misto, tertium corpus nascitur, quod possidet aliquid proficuum in quibusdam intertriginis speciebus & scabiei, tum & vim diureticam. Solvantur, sive potius saturentur, acido extra corpus humanum, si in hoc acidum non adsit: dum vero copiosum in corpore hæret acidum, dentur modo illa absorbentia; quibus tunc & acidum abundans in corpore aufertur, & diuresis promovetur.

Igitur vetatur tale diureticum in acutis crudis, quia natura iisdem cogitur, crudam materiem movere, & ad vias urinarias deponere. Est tamen mos frequentissimus, absorbentia dandi cum admistis acidis.

§. 1223. *Diuretica juvantur vacuo stomacho:* quia tunc via expeditior ad intestina, inde in sanguinem.

Co-

Coctione praegressa, ciborum, ne diu nimis illa detineantur a coquendis, sed ut cito ex ventriculo ad intestina eant, & a lacteis primis saltem absorberi queant; tum, ut cocta moveantur, non cruda. Videatur circa haec SANCTORIUS.

Motu corporis leni; ut humores & vasa parumper agitentur.

Aëre frigidiusculo; ne per motum vis diureticorum determinetur ad cutim & per sudores, aut diaphoresin, abeat.

Calidis interim lumbis, hypogastrio, pube, perinaeo; ut humorum copia major in totum hocce systema derivetur: frigore enim infimorum materies aliorsum determinaretur, vasis a frigore constrictis, resistentibus. Hinc juvat & lumborum frictio.

§. 1224. *Sistitur, aut sedatur, usu* 1) *emulsionis viscidioris, gelatinosae*, quâ sanguis inspissetur, minusque aptus fiat, ut per renes tantâ effluat (serosa ejus pars) copiâ.

2) *Adstringentium & roborantium simul;* nempe, si simus in casu, ubi laxitas vasorum speciem pseudodiabetes facit: quae petenda ex *capite de* CARDIACIS, in specie secundae debilitatis.

3) *Opiatis*, quibus omnis humorum motus diminuitur, omnisque secretio.

4) *Determinatis in alia loca &c.*: rheum v. g. quibusdam emeticum fieret, si potu tepido determinaretur, ut per ventriculum sursum exiret; cum determinatione ad renes fit diureticum: &c.

Ergo videtis, in diabete prodesse potest purgans, emeticum, diaphoreticum (pro diversitate regiminis simul adhibiti). *Egregius* HARRIS octuagenarium mer-

ca-

catorem a magna diabete brevì curavit infuſione ex rheo, lignis ſantali, & ſem. cardamomi; hac ratione derivata materies ad inteſtina & cutim.

MENAGOGA ET ARISTOLOCHICA.

Meritiſſimo jure ſub uno capite AUCTOR hæc conprehendit, quia ſanguinis per uterum evacuationem ambo intendunt. Sed, lochia non admittunt ſæpe ea dicta pellentia: concedo; ſed nec menſes, ut patet ex §. 1226. No. 3.

§. 1125. *Evacuatio ſanguinis menſtrui, vel puerperii, per uterum, indicatur* 1) *ab ætate,* 12. 14. 16. annorum, dum puella jam vel akmen adepta eſt, vel brevi adeptura, vel ſaltem incipit grandeſcere. Fallit tamen nonnunquam hæc regula: vidi quippe puellas poſt menſes acceptos adhuc multum grandeſcere: hinc non tantum ab ætate, ſed &

2) *A Plethora;* virgo quandoque & ſtaturâ parva eſſe poteſt, & plethorica; ita, ut copia adſit pro menſibus educendis, & ut tamen pergat creſcere præ copia plethoræ. & facili extenſione: ut enim feminæ, quæ & gravidæ & ſimul omni menſe menſtruantur;

tur; ut feminæ dantur, quæ infantes lactant, & tamen habent abundantes menses; ita & virgines sunt menstruantes, & tamen post hunc terminum adhuc crescentes in magnam proceritatem.

Verum, quemadmodum magis frequens est, ut feminæ gravidæ aut lactantes non menstruentur; ita etiam virgines plethoram maxime colligunt, dum corpus ad augendam proceritatem cruore minus indigere cœpit.

(Quæ hic circa indolem fluxûs menstrui inseruit HAENIUS, ceu ex PHYSIOLOGICIS aliunde nota, omisi.)

Dum hæc catamenia aut parcius fluunt, aut tardius, aut omnino non, passim talis femina ægrotat.

In hac ægritudine remedia requiruntur, quæ subpressa catamenia restituant: his restitutis passim sanitas redit.

Verum, multa hic advertenda, antequam quis ad hæc remedia confugiat.

Plethora oportet ut adsit, neque morbi ulli, qui a retenta plethora originem non ducant (*): v. g. menses retardant, subsistunt, quod mulier pleuritide correpta in phthisin pulmonalem inciderit. In femina hagana phthisica eramus occupati, *Inl.* BARO (VAN SWIETEN) tunc adhuc Leidæ agens, & ego, ut phthisi mederemur. Empiricus Medicus posthac salutem promisit

---

(*) Menses non veniunt mox ubi a morbo acuto resurgit femina. Peccat Medicus emmenagogis datis; quia forte per 1, 2, 3. menses natura omnem sanguinem inpendet renutriendo, quod perditum per morbum fuit. *De H.*

ſit adfore, ſi redirent menſes: dedit emmenagoga multa, ipſumque Martem; hæmoptoica facta inde mulier miſere periit.

Quippe morbus talis non fert ejusmodi remedia; quin potius febris exin accenditur, & humores rareſiunt, & per debilia pulmonis vaſa ruunt foras.

Idem obſervandum, ſi ex quacumque alia inflammatione nata fuerit ſubpuratio.

Quin deeſt præcipua cauſa his feminis, quæ menſtrua producat, plethora: ſi enim quandoque fiat in hisce v. ſ., ea non ad plethoram reſolvendam inſtituitur, verum potius, ut de lardacea materie ſanguinis, febrim hecticam augente, ſenſim quid dematur, utque vita, pro tempore minor reddita, minus promoveat ſubpurationem, facilius medicamenta antipyica admittat.

Itidem, ſi ex ipſis menſtruis directa via morbus oriatur, non ideo jubemur illico, ad revocanda illa medelam convertere; quin potius ſummum quandoque id nefas. Mulier, quo tempore menſes habitura foret, vel frigore ingenti corripitur ad pudenda, vel terrore magno adficitur, menſesque ſubſiſtunt: durat hoc per 2, 3. menſes, ſanguis ſtagnans ſpiſſus fit, extenduntur vaſa, extenta hæc amittunt multum de ſua vi contractili; oritur languor per univerſum corpus: ipſe demum ſanguis a ſtagnatione & laxitate vaſorum fit vappidus, viridis, albus, color chloroticus in facie & cute naſcitur, ſcilicet ex albo & flavo veluti viridescens: etiam undique incipit corpus hoc tumere, pallescere, ex ſtagnatione partis magis mucoſæ & aquoſæ in vaſis lateralibus. Supereſt demum boni ſanguinis fere nihil. Femina hæc torpida, debilis, ad minimos motus anhelat; ita, ut cor palpitet, ipſaque in collo advertatur palpitatio.

Hinc

Hic morbus ex ſolis ſubſiſtentibus menſibus natus eſt; hunc, ſi per emmenagoga reſtituere conetur Medicus, toto cœlo a ſcopo aberrat. Eſt caſus hic, quo multæ mulieres pereunt. Cacochymia primo eſt emendanda; dein corpus disponendum, ut bona regeneretur plethora; tunc menſes vel ſponte venturi ſunt, vel arte provocandi: quomodo cacochymia emendanda, *in capite de* INDICATIONE CORRIGENTE ET EVACUANTE FLUIDA dictum eſt. Cacochymia educta conveniunt cardiaca primæ ſpeciei: nam evacuatis pravis humoribus partim, partim emendatis, deſunt paſſim ſubficientes boni humores.

Ergo 1) per cardiaca primi generis boni humores ſunt ingerendi; tum 2) cardiaca conveniunt ſecundi generis; quia humores boni adſunt, & vaſa laxa. Si hoc rite peragatur, renascitur ſenſim plethora: adhibentur tunc interna externaque auxilia, ut menſes queant revocari.

Etenim, qui ultima hæc auxilia claſſis ſecundæ cardiacorum adhibet, in plena cocochymia, ille profecto adigit lentos crudos depravatos humores in anguſtias pulmonales, ut pereat femina per peripneumoniam; aut in ultima vaſa corticis cerebri, ut nascatur apoplexia mucoſa; aut in ultima vaſa hepatis lienisque, ut nascatur ſive ſcirrhus, ſive teterrimus hydrops.

Igitur ponamus caſum, ubi dare hæc expedit. Si femina menſtruis carens, & jam laſſitudine, torpore, dolore lumborum, crurum, hypogaſtrii torqueatur, nonnihilque anhelet; ita tamen, ut ſanguis adhuc & bonus in illa & copioſus ſit, tunc in eo verſatur, ut à remediis emmenagogis, nunc exponendis, capiat levamen, ſanitatem recuperet.

Sic ſimul explicui hoc 3) *a morbo quocumque, hinc pendente, ejusque ſymptomatibus*; intellexiſtis,

quibusnam in morbis a menſtruo ſubpreſſo liceat directe in menſes provocandos agere, in quibusnam non liceat.

Sed additur in *Textu, ut inprimis in puerperio:* de hoc aliquid dicendum eſt.

In puerperio lochia, quæ Vobis in *morbis puerperii* (ſeorſim edendis) expoſita ſunt, poſſunt inminui mox a partu, aut ſubſiſtere penitus,

1) quia ante partum, inque partu, adeo largam hæmorrhagiam femina habuit, ut ſit ſemiexhauſta & debilitata. Medicus, qui velit lochiorum fluxum in hoc caſu reſtituere, poteſt ingentia mala feminæ conciliare, mortemque ipſam.

2) Quia brevi a partu lactat puerpera infantem fortem, robuſtum, qui hac ratione conſumit plethoram, vel ſaltem eam cruoris copiam, quæ alias per uterum effluxiſſet. Si talis mulier nil mali patitur, ineptus eſt Medicus & noxius omnino, qui revocanda lochia in animo habet.

Cæterum, ſi præter hos caſus lochia ceſſent brevi post partum & mulier inde ægrotet, oportet tunc revocare eadem, ut mox dicetur.

Qua tamen in re oportet ſcire, non dari tempora determinata lochiorum in puerperio: una femina habebit eadem per 14. dies, alia per 10., alia per 8., alia per 6, per 3, per 4. Eadem femina uno in partu duplo copioſiora & diuturniora lochia habebit, quam alio in partu. Si cæteroqui omnes illæ feminæ variæ, vel in variis partubus eædem feminæ, adeo differunt copia temporeque lochiorum, & nihilominus bene habent, abstinendum eſt ab omni medela provocante. Subficit quod εὐφόρως φέρουσι, adeoque deſignatur, abundantem ſanguinis copiam jam corpore exiviſſe, vaſaque inter & ſanguinem æquilibrium rediiſſe.

§. 1226.

§. 1226. *Exercetur* 1) *determinantibus ad uterum fomentis, balneis pedum crurumque*; quid balnea faciant, jam dictum toties. In *morbis virginum* jam totum hoc longe lateque explicui.

2) *Aperientibus;* circa hæc etiam in Tractatu de *morbis virginum* actum.

3) *Remediis chirurgicis ;* quando vel membrana hymen non est perforata, vel laterum vaginæ concretio adest; vel alia talia reperiuntur. In *morbis virginum* ac *parturientium* dixi, quomodo tunc esset agendum.

BOERHAAVIUM dicentem audivi, ut apud HIPPOCRATEM in nimiis mensibus, aut lochiis, cucurbitæ juvant sub mammis, ita in arcanis esse provocandorum mensium, aut lochiorum, cucurbitarum adplicationem ad interiora femorum. Sed minus hæc fiunt, quum verecundia sæpe vel proponere vetet Medentem, vel admittere patientem.

§. 1227. *Sistitur, si nimia fuerit*, 1) *revulsione;* nimia intelligitur esse, si vires inde minuantur. Revulsio fit 1) venæsectio ne in brachio; qua in re prudentia opus: si enim menses, aut lochia, sint admodum copiosi, & causa sit nimia uteri laxitas, apertura vasorum uterinorum, ita ut, licet plethora omnis dudum ademta sit, pergat tamen per oscula laxata, nec se restituentia, effluere sanguis; v. s. in brachio posset ultra debilitare, & tamen sanguis dilabi per laxatum uterum, quamdiu adhuc ullus sanguinis est per vasa motus. Igitur v. s. in brachio rarius hic usui erit, nisi quando vires nondum multum dilapsæ sunt, & facile adhuc v. s. revellens tentari potest, sine multa jactura virium, & quando mox hypogastrio, lumbis, pubi, adstringentia fomenta adplicantur.

2) Revulsio fit methodo HIPPOCRATIS *v. Aph.* 5—50 explicatum in Tractatu *de morbis mulierum.*

Sistitur 2) *adstrictu vasorum;* per ligaturas ad artus; fomentis ex aceto frigidiusculis, ut horrore incusso toti corpori etiam uterina oscula constringantur. Remedia adstringentia ex secunda classe cardiacorum petenda.

3) *Opiatis*, ut toties dixi: sed non dando granum unum & dein dicendo, opium non juvat; sed dando per epicrasin, donec levamen habeatur.

*　　*
*

Quum VARIOLARUM INSITIO, seu INOCULATIO, noſtro ævo indies magis magisque pro meritis, æſtimetur, excolatur, promoveatur; Ipſis MAGNATIBUS, PRINCIPIBUS ac AUGUSTISSIMIS de præſtantia encheireſeos, (quâ facillimâ, tanta obtinentur commoda, emolumenta) convictîs, eamque in propria familia, in proprio corpore, admittentibûs; operationis hujus, ab *Inl. Archiatrorum Comite, reique omnis medicæ per terras auſtriacas Præſide, Libero Barone* DE STÖRCK, *celeberrimoque praxeos medicæ in Univerſitate Vindobonenſi Profeſſore* STOLL hic loci inprimis excultæ, breviusculam ſaltem deſcriptionem operi huic, antequam ordinem *cel. Auctoris* ad *Phlebotomen* nunc transgredientis proſequerer, omnino inſerendam cenſui.— Huic ſcopo apta mihi viſa eſt *Diſſer-*

tatio inauguralis medico - practica DE INSITIONE VARIOLARUM publicæ disquiſitioni in Univerſitate Vindobonenſi anno 1780. ſubmiſſa à *D. Sigismundo* BARISANI; dictorum magnorum Virorum inprimis *compendium.* En libellum verbîs AUCTORIS relatum.

CAPUT I.

De variolarum naturalium ſtrage, ac fatis inoculationis.

De inoculatione variolarum ſcripturus optimum fore cenſeo, ſi prius quid de ſtrage variolarum naturalium, ejus cauſis, ac fato inoculationis in genere diſſeram, ut utilitas (non dicam neceſſitas) inſitionis magis elucescat.

Etſi mors variolantium naturalibus variolis non ſemper adſcribi poſſit, ſed ſæpe, (ut opinor) malæ medendi methodo, quæ apud vulgus (quod raro utitur in hoc morbo Medicis) plerumque in ſtimulantibus & antiſepticis, ac apud non paucos Medicos in antiphlogiſticis conſiſtit remediis, quin ad genium febris concomitantis, diverſaque adtendant ſymptomata, quæ aliam forte methodum medendi expeterent; etſi calculus, juxta quem ſeptimus quisque variolis naturalibus decumbentium moreretur, exorbitare videatur, aut ſaltem non quælibet regio de tanto hoc morbo mortuo-

rum

rum numero lugeat, ut ex calculo ab *Inl. L. B.* VAN SWIETEN, (*) Viennæ facto patet, quo quinquagesimum quemque ad summum mori decernitur; certum tamen est, sat multos hoc malo trucidari, quod nullus, nisi præjudicio captus, in dubium vocabit, qui variolas naturales omnis ætatis & temperamenti homines, ægros æque, ac sanos, adficere posse, & frequenter adficere, considerat.

Horum consideratione ducti, & de bono reipublicæ solliciti Medici de remedio, quo major variolantium numerus conservari posset, cogitabant.

Diversis igitur experimentis cum Mercurio dulci, cinnabari, camphora, moscho, aqua picis, largissimis venæsectionibus, & aliis adhuc remediis feliciter institutis, sed non penitus ex voto cedentibus, tentârunt tandem inoculationem temerario (ut videretur) ausu, si hanc non jam diu a Græcis, Turcis, Europæis, Afris, (Sinis) aliisque barbaris nationibus egregio cum successu institui scivissent.

Sed, ut in omnibus quid humani est, sic & in hac re erat. Brevi enim insitione etiam ab incautioribus Inoculatoribus facta neque hoc remedii genus, quod omnium optimum promisit eventum, ab omni infamia inmune persistebat.

Hinc insurrexere quidam Medicorum, neces plurium inoculatorum videntes, qui axioma medicum, quasvis res nonnaturales bono usu bonas, ast malo malas fieri, non satis perpendentes, utilitatem insitionis dubiam esse credebant, aut omnino atrô depinxêre calamo. Insurrexêre Theologorum aliqui, Medicorum ratiociniis seducti, qui inoculationem legibus naturæ

T 5 divi-

(*) Comment. T. V. pag. 145.

divinisque inlicitam esse vulgo, novis inventis aliunde facile infenso, persuadere nitebantur.

Unde bella oriebantur litteraria, ad scientiarum incrementum optima; si non frequenter pugnaretur armis, quæ viros doctos non decent, nec indocti, ut videantur docti, se his litibus inmiscere amarent; quod etiam in hoc bello contigisse dolendum est. Non enim omnes ad veritatem eruendam pugnabant, sed ut gloriam, quam propriâ doctrinâ adsequi non audebant, viris de re medica optime meritis acri & mordaci stylô eripiant. Ex utraque parte acriter dimicabatur. Aliqui insitionis defensores calculis, tunc temporis, quo inoculationis negotium, ut a paucis tantâ prudentiâ, ita nec tanta ac hodie fortuna tractatum fuit, certo non exactîs, sophismatibûs, fictionibûs, variîsque contra antiinoculatores injuriîs, insitionis gloriam reparare tentabant: quod, ne factum fuisset, quilibet æquus rerum æstimator, ad ipsam inoculationis famam, exoptabit. Hîs non convicti, sed jure merito obfensi antiinoculatores & horum aliqui debitos transgressêre limites ac sophismata sophismatibus, fictiones fictionibus, injurias injuriis repellebant.

Tandem Principes omnia, quæ ad felicitatem & conservationem subditorum quid conferre videntur, avida adripientes manu, viros & doctrina claros, & veritatis amore notos, ad litem, quæ circa inoculationis securitatem oriebatur, decernendam experimenta instituere jusserant: quo denique factum est, ut hodie ferme nullus Medicorum de utilitate insitionis dubitet. Utinam nec populus, clamoribûs nimis anxiorum in contrariam abreptus sententiam, de hac veritate dubitaret!

CA-

CAPUT II.

De certis inoculationis commodis.

Ne autem me gratis quidquam adſumſiſſe videar, utque ea, quæ circa inoculationem ipſam inſtituendam dicturus ſum, clariora evadant; non incongruum fore duxi, ſi hoc & ſequentibus duobus capitibus variolarum tam naturalium, quam inſitarum commoda & incommoda a Viris non ſolum expertis, ſed etiam ab omni partium ſtudio alienis obſervata recenſere, ac explanare ſatagam.

Obſervatione SYDENHAMI (*) & aliorum conſtat, variolas eo tempore, quo epidemia, inprimis febris bilioſa, aut putrida regnat, facile malignas reddi, eò quod ab epidemia fere ſemper quid participent duplicatusque morbus cæteris paribus certo minus periculo careat. Si igitur ad inſitionem tale eligamus tempus, quod nullâ epidemiâ infame eſt, omnium maximum variolarum naturalium incommodum evitabimus. In populoſioribus quidem urbibus rarò tempus ab omni epidemia liberum exſtat, ob aëris forte puri defectum: ſed aliunde non ſuaderem, in civitatibus inoculationem inſtituere, quum ob commercium hominum in his vix non inevitabile & aliorum infantes, commodo a me poſtea recenſendo deſtituti adfici poſſent: *Celeberrimus* enim ROSEN VON ROSENSTEIN (*) ait: „Es iſt genug, wenn nur Einer von einem ſolchen Orte, wo die Pocken eingeriſſen haben, her iſt. Er kann das anſteckende

(*) Oper. omn. Tom. I. ſect. II.
(**) Anweiſung zur Kenntniß und Kur der Kinderkrankheiten. S. 129.

ckende Gift entweder durch sich selbst, oder seine Sachen, mitführen." & pluribus exemplis adſerti hujus veritatem ſatis (ut mihi videtur) demonſtrat. Neque negari poteſt, variolas per inſitionem natas contagium ſpargere poſſe, aut miasmate contagioſo gaudere: *Inl.* enim *L. B.* VAN SWIETEN (*) pus variolarum inſititiarum alteri homini adplicatum produxiſſe variolas, & ſic in nonum usque derivatum fuiſſe, eodem cum ſucceſſu, adſerit. Unde contagium per inoculationem non minui, ſed æque actuoſum manere, concludit.

Variolæ naturales ægros, valetudinarios, reconvalescentes, quorum vires, a prægreſſo morbo deperditæ, nondum reparatæ ſunt, gravidas, puerperas, uno verbo, ſubjecta quæcumque ſine discrimine infeſtant. Non autem quasvis ægritudines, variolis conjunctas, periculo carere evictum eſt, ad morbum perferendum vires vitales inlibatas omnium primo requiri; gravidis, puerperis &c. variolas plerumque male cedere. Hinc magni etiam erit momenti, ſi hic morbus homines in tali ſtatu adoriatur, quo ab his, & pluribus aliis adhuc malis nil ipſis timendum eſt; quod emolumentum inoculatio nobis optime præſtabit. Nam hujus ope ab arbitrio nostro dependet, variolas excitare tali tempore, quo inoculandus ab his incommodis inmunis invenitur.

Aſt non credendum, quosvis morbos, variolis conjunctos, perniciofos eſſe; immo exſtant exempla morborum inoculatione curatorum. Minime ergo ſuperfluum erit, ſi circa hæc paullo plura dicam.

Variolæ tam naturales, quam inſititiæ ex claſſe morborum febrilium ſunt: omnis igitur morbus, qui inter

(*) Comment. T. V. pag. 149.

inter febriles recenſetur, aut qui a febri accedente exaſperatur, fugiendus erit, ne ignem igni addamus, aut incidamus in ſcyllam, dum volumus evitare charybdin. Hinc hæmoptoë, diarrhæa, dysenteria, vermes & innumeri alii morbi, quos theoriâ medicâ bene inbutus facile determinare poterit, Inoculatoribus erunt evitandi.

Verum, non ſolum morbi, ſed & tales hominum ſtatus, quibus febris ſuperveniens pernicioſa fieri poſſet, ut graviditas, puerperium, pubertas inſtans, inſtantia conamina catameniorum, dentitio nondum abſoluta &c. cum inſitione, ſine ſumma neceſſitate (quam exiſtere poſſe, vix mihi imaginari poſſum) nunquam jungendi erunt.

Morbo autem tali adfectis, qui febri excitata curantur, ut ſunt: glutinoſum ſpontaneum, fibrarum laxitas, rachitis &c. inſitionem facere non ſolum tutum exiſtimo, ſed etiam ſalutare; quum in tali ſubjecto variolæ ſine diſcrimine ſuperentur, alio tempore forte periculoſiores, & morbus præſens ſimul ope febris, per inſitionem excitatæ, auferri poſſet.

An in luoſis æque tutum erit, inſitionem inſtituere, certo adſerere non audeo; etſi certum ſit, luem veneream febri ſanata excitari, & fauſto inſuper eventu inoculationem aliquoties in venereis inſtitutam fuiſſe obſervatum fuerit.

Ego ſaltem hucusque ſanarem prius luem, antequam inoculationem ſusciperem: tutior enim, (ut opinor) hæc via erit & ideo in noſtris ad minimum regionibus eligenda, ubi, quum inſitio nondum divulgata ſit, facile mors unius, aut aliquorum incolas ita terrere poſſet, ut vix ullus ſe amplius huic operationi inpoſterum ſubducere auderet.

Quare autem quid timerem in lue venerea adfectis ab inſitione eſt id, quod in venereis perſæpe inflam-

flammationes pessimi moris esse soleant; ad quarum classem variolas (si non cum alia febris specie conplicatæ sint) pertinere nullus dubito.

CAPUT III.

Commoda insitionis incerta, aut minoris momenti.

Hucusque commoda recensui, quorum adcurata observatio maximæ est utilitatis. Nunc partim talia recensebo, quorum utilitas non tanti est momenti; quæ tamen observare (si possibile est) multum proderit; quum, quò cautiores erimus, eò minus fama inoculationis periclitabitur; partim talia, de quorum utilitate hodie dubitatur.

Omni quidem anni tempore, dummodo non grassetur morbus epidemicus, variolæ insititiæ observabantur bonæ; securitatis tamen gratiâ melius fore censeo, si ad insitionem tale eligatur anni tempus, quod, vicissitudinibus aëris, frigore aut calore nimio nocere posse, ne minimam nobis suspicionem movet. Hinc ultimum veris tempus, quod omnium constantissimum ut plurimum est, nec calore, nec frigore nimio ægris detrimentum adferre solet, ad insitionem commodissimum erit. Aestas enim ob calorem nimium, à quo ægros defendere vix non inpossibile est, ad febrem biliosam, putridamque disponit. Autumnus & primum veris tempus vicissitudinibus aëris obnoxii sunt, & sæpe morbi epidemici, quos tamen vitare quilibet Inoculator cupit, his temporibus existunt. Hyeme optimo variolarum remedio, scilicet aëris renovatione, vix non abstinere coacti sumus, quum ob frigus, in nostris regionibus

&

& firma sanitate gaudentibus vix ferendum, variolantes in cubiculis degere cogantur, quorum aërem lustrare non ubique facile erit.

Alterum inoculationis commodum est, quod inoculatio in tali ætate fieri possit, in qua inoculandi variolas facillime ferunt. Etsi experientia nos doceat, inoculationem in hominibus cujuscumque ætatis fausto cum eventu institutam fuisse, & ipsa ratio id nobis promittat; quum, si commodo ætatis uti non liceat, saltem commoda priori capite recensita, quæ tanti sunt momenti, ut ab iis salus variolantium ferme solum dependeat, observari possint; data tamen occasione neque hoc commodum negligi posse existimo. Quò plura enim stant pro salute signa, eò securiores erimus de felici morbi exitu. Ideo à quarto ad decimum tertium ætatis annum optimum insitionis tempus esse arbitror. Nam tenera nimis ætas dentitioni, diarrhææ, convulsionibus & aliis adhuc malis subjecta est, quæ in hujus conditionis ægris magni sunt momenti & tam difficulter sanatu, ut inter tres vix duo infantes quartum ætatis annum adtingant. Præterea febrim tempore eruptionis præsentem convulsiones comitantur, quæ, etsi plerumque variolas benignas, testante SYDENHAMO (*) & aliis portendant, quandoque tamen lethales fuisse, negari nequit. Sed ponamus etiam, eruptionem sine periculo cedere, hoc tamen semper incommodum aderit, quod, si forte febris vehementior sit, aut alius morbus variolarum tempore accedat, ægri nullo modo persuaderi possint ad remedia necessaria adsumenda, quod frequens (ut credo) necis in variolis naturalibus causa est. Interim & tenerrimos felicissime inoculatos vidimus.

(*) Op. omn. Tom. I. Sect. II. cap. 2.

mus. Tempore pubertatis variis ægritudinibus pueri, puellæque non raro vexantur. Aetas virilis ob robur vaſorum & ob ſanguinis hac ætatæ abundantis plaſticitatem nimiam inflammatorios morbos cæteris paribus difficulter fert. Senectus denique, aut ob vires vitæ deficientes, ad morbum tamen ſuperandum ſumme neceſſarias, aut ob ſolidorum rigiditatem vix corrigendam, hujus generis morbis haud ſine discrimine adficitur.

Quod tam copia puris varioloſi adplicandi, quam locus, cui hoc venenum adplicari debeat, ab Inoculatoribus determinari poſſit, non dubito; ſed dubito, an inde aliquod emolumentum ſperare liceat. Minime enim hucusque evictum eſt, an à majori copia puris ſuscepti variolæ nascantur copioſiores; an fauces, œſaphagus, ventriculus, aspera arteria, pulmones &c. hîs obſideantur. BOERHAAVE (*) quidem, & *Inl.* VAN SWIETEN (**), qui plures adhuc Auctores recenſet, has partes variolis obſideri adferunt: ſed non minoris auctoritatis viri, ut HALLERUS (***) & alii id negant, merasque harum partium plagas gangrænoſas à prioris ſententiæ fautoribus pro variolis habitas fuiſſe autumant.

Si inoculatio tali modo fiat, ut plura infligantur vulnuscula, copiam pustularum a partibus nobilioribus ad minus nobiles derivari Inoculatorum aliqui adſerunt. Sed, quum id (ſi tantæ ſit utilitatis) & in variolis naturalibus decumbentibus fieri poſſit, idcirco variolæ inſititiæ nullam præ naturalibus prærogativam habent. Hæc methodus præterea non ſine dolore adhiberi poteſt; perſæpe incommodum, de quo capite ſequenti actu-

(*) Aphorism. 1403.
(**) Comment. Tom. V. pag. 140.
(***) Opusc. patholog. pag. 153.

acturus ſum, inde nascitur, & revulſio obtineri poteſt methodo tali, quæ & nullum dolorem excitat, & incommodum ne minimum parit. Quapropter hoc inoculationis commodum pro nullo habendum eſſe, immo potius incommodum eſſe, perſuaſus ſum.

Inoculatorum aliqui ſuſpicantur, variolas inſitas benignas reddi poſſe, ſi pus ad operationem eligatur ex ſubjecto, quod variolîs laboravit admodum benignîs. Facile illorum ſententiæ accederem, ſi non experientia, optima in plurimis artis noſtræ magiſtra, nos docere videretur, contagium variolarum ſemper idem eſſe, & tantum ratione ſubjecti, & accidentium, morbum benignum, vel malignum, fieri. Egregius HUXHAM (*) ait: unum idemque contagium in una eademque domu, familia, aut pago, ſæpius valde differentes variolarum producit ſpecies; aliæ erunt valde benignæ, aliæ valde malignæ & periculoſæ &c. — Ita, ut omnis in eo conveniat demonſtratio, conſtitutionem ſingulorum ægrotorum multum mutare ſubſequentem morbum. — Atque hoc in omni fieri ſolet caſu; ſic enim conſueta quædam ſcabies in alio ſubpurat, & pertinax efficit ulcus, in alio ingens dilacerans vulnus vix ulla, vel nulla cum difficultate ſanatur &c. & *Inl. L. B.* VAN SWIETEN (**) pluribus exemplis ac experimentis eamdem ſententiam confirmat.

Si inoculatio ad conſervationem pulchritudinis, quæ formoſo ſexui adeo cordi eſſe ſolet, quid confert, eſt id unicum, quod, ob rationes ſupra adlatas, in inoculatis variolæ raro confluentes, aut malignæ eſſe ſoleant.

Ne-

(*) Loc. cit.
(**) Comment. Tom. V. pag. 30. & 31.

Neque talem nunquam amplius variolas naturales adquisiturum esse, qui sine effectu inoculabatur (ut Inoculatorum aliqui credunt) extra omnem dubii aleam esse opinor. Quum enim observationes ab ipsis insitionis fautoribus editæ sint, quæ nos docent, aliquos, variolîs insititiis superatis, iterum naturalibus vexatos fuisse, & præterea *celeb. de* HAEN (*) exempla adferat, quibus (inpartiali testante *Inl. L. B.* VAN SWIETEN (**) fides denegari non potest, quæ veras variolas post insitionem rediisse demonstrant; neque adeo securi erunt ii ab omni contagii periculo, quibus, insitione facta, nullæ variolæ oriebantur.

Fors aliqui objicient: id ipsum, quod inoculationis finis obtineri nequiverit, nos docere, subjecta talia non esse ad hunc morbum disposita; hinc causam excitantem (sit dein artificialis, vel naturalis) in talibus nunquam efficacem fore.

Hanc esse hujus phænomeni sequellam, mihi persuadere non possum. Hoc solum credo inde sequi, quod similis homo eo tempore, quo inoculatio tentabatur, non fuerit dispositus; minime autem, quod in tali dispositio alio tempore adesse non possit. Si liceat a variolis naturalibus ad insititias concludere (ut nullus dubito) hocce adsertum exemplîs facile confirmari poterit. *Inl. L. B.* VAN SWIETEN testatur (***) se novisse virginem, quæ cum fratribus & sororibus, dum variolîs laborabant, continuo conversabatur & per totum vitæ decursum contagio se exponebat, sexagesimoque ætatis annô superatô denique variolis decumbebat:

(*) Rat. med. T. IX. p. 261. seq.
(**) Comment. T. V. p. 148.
(***) Ibid. p. 147. & 148.

bat: & plures alios se novisse dicit, qui tempore variolarum epidemicarum inpune se contagio exposuerunt; sequente vero aliâ epidemica constitutione variolosa infecti fuerunt. *Cl.* HUXHAM ait (*): „ Quid; quod quidam, ut eorum contagiô adficerentur, ægrotantium hypocausta, sedulo, sed frustra, visitavere; — ast enimvero quidam istorum hominum nonnullis mensibûs, aut annîs post variolis fuerunt adfecti. " (**)

Interim fateor, non in omni subjecto, in quo insitione facta nulla eruptio sequuta est, prognosin de futuris, aut non futuris, variolis adeo dubiam esse. Dummodo febris dicta variolosa adfuerit, tuto inoculatum a periculo adhuc futurarum variolarum absolvere possumus, quod experimenta ab *Inl. L. B.* DE STÖRCK (***) instituta abunde demonstrant, qui ait, se tribûs vicibûs repetiisse inoculationem in aliquibus horum, qui copiosas

(*) Oper. phys. med. Tom. II. p. 124.

(**) Sæpissime ego ipse ab incunabilis ad decimum quintum circiter ætatis annum expositus eram periculo variolarum naturalium; plures per huncce temporis decursum regnârunt epidemiæ variolarum, plus minusve funestæ: nullatenus tamen iîs omnibûs fui adfectus. Dum demum studio Philosophiæ in publicis collegiis operam dabam, correptus variolîs copiosissimîs, sed bonæ notæ, fui; penes me sedente juvene, morbo hoc, quod ipse tum temporis adhuc ignorabat, infecto, Inoculatoris, ut ita dicam, vices atmosphærâ corporis sui agente. Pessimæ æque ac optimæ variolæ, queîs hactenus expositus eram, aut quas tractavi, nullam exin vim in me exseruêre. *De* WASSERB.

(***) Abhandlung von der Einpfropfung, S. 118.

ſas, in aliquibus, qui paucas habuere variolas, & in aliquibus, qui non niſi febri varioloſa laboravêre; ſed has operationes effectu caruiſſe: inſuper hos converſatos fuiſſe cum iis, quibus variolæ naturales copioſiſſimæ erant; immo cum his in eodem lecto decubuiſſe eo tempore, quo exſiccabantur puſtulæ, maximeque fœtebant: ſed hæc omnia inutilia fuiſſe; hos enim ſanos & ſine minima adparentia hujus morbi perſtitiſſe.

Experientiæ contradicit id, quod Inoculatorum aliqui adſerunt; febrim nempe ſubpuratoriam in inſitis nunquam adeſſe. Sed lubenter cum *Cl.* GUYOT (*) fateor, hanc rarius adeſſe, & longe mitiorem eſſe, ut *Cl.* TISSOT (**) teſtatur. Nec mirum, quod inoculationem præparatio præceſſerit in plurimis.

Ultimum demum, in quantum ſcio, inoculationis emolumentum eſt evitatio ſequelarum malarum, morbo varioloſo ſuperato non raro adparentium, ut ſunt: ulcera peſſimi moris, inmobilitates articulorum, tabes, phthiſis, maculæ aut cicatrices corneæ transparentis; oculi plenaria deſtructio, fiſtulæ &c. Aſt etiam hæc mala post variolas inſititias obſervata fuere, etſi rarius; & bonâ medellâ adminiſtrata etiam in naturalibus, ut plurimum, evitari poſſunt.

CA-

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. Edit. en 8. Tom. VI. p. 298.

(**) Anleitung für das Landvolk, S. 621.

CAPUT IV.

Incommoda ab insitione forte oriunda.

Ne de partium studio suspectum me reddam, incommoda, quæ ex inoculatione forte sequi possunt, recensere juverit.

Priori jam capite mentionem feci, quod ex tali inoculandi methodo, qua plura infliguntur vulnuscula, sæpius aliquod incommodum nascatur. Est scilicet illud, quod hæc vulnera abeant in ulcera difficillimam non raro sanationem admittentia. Ergo hæc saltem insitionis methodus habet, quô detrimentum adferre potest. Verum hæc methodus nunc eviluit.

Quod nocendi suspicionem nobis movet est & id, quod forte una cum veneno varioloso etiam alius morbus, aut contagiosus, aut hæreditarius, inseri posset. Experientia enim, auctoritate maximorum in arte medica virorum fulta, constat, præter variolas plures adhuc alios dari morbos contagiosos; & præterea vero simillimum est, hæreditarios morbos in sanguine latere, eò, quod omnes humores secreti ex eo secernantur; hinc & semen, per quod morbos hujus generis a patre in filium transplantari, negari haud posse existimo. Modum enim alium, quo id fieri posset, non perspicio, ideoque probabilitas sat magna adest, per insitionem hujusmodi morbos in alios transferri; nam & pus variolosum quidquam de contagiosa materie, aut de seminio morbi hæreditarii continere poterit, quum & hoc ex sanguine paretur. Immo non solum lusus ingenii mihi persuadent, ut hujus opinionis sim, sed etiam experientia *Cl.* GUYOT (*) dicentis: „ On nous avait

 „ dit,

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. Tom. VI. p. 290.

„ dit, que par des expériences faites en Angleterre
„ on avait obſervé, que la matiere de petite vérole
„ priſe d'un ſujet, qui avait quelqu'autre maladie, ne
„ communiquait que la pétite vérole à celui, à qui
„ on l'inférait; mais j'ai une expérience ſi deciſive du
„ contraire, que je ſuis convaincu, que le choix de
„ la matiere purulente eſt très-important, & que j'ai
„ reſolu d'être fort ſcrupuleux ſur cet article. "

Verum neque hoc incommodum eſt tale, ut evitari nequeat; pus nimirum ex tali ſubjecto deſumendo, quod neque morbo laborat contagioſo, neque ex familia, malô hæreditariô adfecta, originem ducit. Etiamſi illud, quod ex *Cl.* GUYOT adduxi, me non ſatis convincat, an timor, ne una cum variolis etiam alius morbus communicetur, non ſit vanus; quum nullam obſervationem adjungat, quæ adſertum ſuum confirmaret: talis tamen cautella non inepta erit, ut opinor, cujus omiſſio facile famæ noſtræ detrimentum adferre poſſet, ſi caſu talis inſito naſceretur morbus, quo ille laboravit, cujus pus ad inſitionem adhibitum fuit.

Eſt & id incommodum, quod ab inoculatione naſcitur, quod ab inoculatis etiam alii infici poſſent, quorum ſanitas non ita conſtituta eſt, ut ferendis variolis pares ſint, quod *cap. III.* ex analogia, quam variolæ naturales cum artefactis habent, demonſtrare conatus ſum, & *hoc capite* exemplô a *Cl.* GUYOT obſervatô ſatis me confirmare poſſe exiſtimo, qui teſtatur, (*) contagium in infantibus, quorum mater inoculata fuit, & ad quam infantes ſub ſtadio exſiccationis admiſſi fuere, poſt aliquot dies variolas produxiſſe.

(*) Ibid. pag. 301.

ſe. (*) Aſt hæc nos ab inoculatione inſtituenda absterrere non debent: nam huic malo adhuc obviam ire poſſumus, ſi inſitio fiat in loco ſolitario, ipſis variolantibus etiam ſuperatô morbô, iisque, qui hujusmodi ægris adſiſtunt, per aliquod tempus commercium cum reliquis interdicatur; aut ſaltem ultimis cum aliis converſari non liceat, quin prius veſtimenta depoſuerint, quibûs induti erant, dum variolantium curam geſſerunt; ſi linteamina a talibus laventur, qui variolas jam paſſi ſunt; ſi denique veſtimenta aëri libero exponantur, quibûs variolantes tempore morbi uſi ſunt. Hucusque enim ab aëre libero aliquem infectum fuiſſe non legitur.

(*) Circa contagium varioloſum inſeruiſſe juvat hoc loco obſervationem ſequentem, non adeo adhucdum cognitam. — Femina pictavienſis, variolîs nunquam adfecta, (niſi fors in ipſo adhuc utero materno iîs laborâſſet); tertia demum vice gravida, durante epidemiâ varioloſâ, enixa eſt infantem variolîs obſitum. Ubera illi ipſa præbuit, quin exin fuiſſet infecta, etſi quidem id plurimum metueret. Refertur obſervatio hæc in *Gazette ſalutaire*, 1780. *Nro.* 30. novum denuo ſubpeditans argumentum, fœtum in utero materno variolîs laborare poſſe. Quæ hic contagii ratio? An per corpus matris, recipiendo miasmati prorſum ineptum, hoc inmutatum in ipſum usque puſionis, ad contagium apti, transgreſſum fuit corpus? Quid ad hoc illi, qui variolas non niſi a fomite, nonniſi a viru, externe corpus ingreſsio, (non in eo humorum discraſia quadam enato), undecunque demum petito, produci ſustinent? *De W.*

Quæstio adhuc moveri posset, & a pluribus jam mota est: an non ex insitione frustra instituta ob pus, quod in humorum circulum duci posset, nil mali oriatur. Ut quid hic certi determinari possit, ad experientiam provocare non incongruum erit. Hæc autem, quid mali inde natum fuisse, hucusque saltem nos non docet: exempla enim, quæ id docerent, nulla adsunt; quæ, si adessent, inoculationis infensissimi hostes divulgare non tam diu hæsitassent.

CAPUT V.

An, & quando, præparatio necessaria sit?

Methodus illa, qua corpus humanum ita disponitur, ut variolas facile ferat, *Præparatio* nominari solet. Hanc ante insitionem faciendam necessariam esse, omnium consensu quidem confirmatum est; an autem in quolibet subjecto illa fieri debeat, an non & sint, quibus præparatio nocere posset, dissentiunt plurimi.

Capite II. dictum fuit, morbos dari, qui variolîs accedentibûs exasperantur; dari & contra, qui per febrim inde excitatam sanantur.

Hæc si considerem, quid sentiendum mihi sit, dubitare haud possum. Scilicet deduco inde, præparationem in prioris speciei morbis absolute necessariam esse; ast in morbis secundæ speciei illam absolute non requiri. Ideo tamen nulli suaderem, ut sine fuco præparationis præmisso talem, qui hujusmodi morbo, variolîs sanando, laborat, inferat. Nam artis inperiti, aut hostes inoculationis, omnem culpam Inoculatori inputarent, si æger talis insitione facta ex morbo forte epigenomeno graviter decumberet, aut omnino moreretur.

Ii, qui perfectiſſima fruuntur ſanitate, nunquam præparandi erunt (ut ego cenſeo); non ſolum quia præparatione non indigent, ſed etiam, quia facili negotio inde damni quid inferri inoculandis poſſet. Talem enim valetudinem, ex ſubpoſito, quod ſit perfectiſſima, in melius mutare inpoſſibile eſt, & in pejus mutare non conducit, quum, quò perfectior eſt ſanitas, eò facilius, cæterîs paribûs, vincatur morbus. Hinc anonymus Auctor anglicus (*) monet: „ Es wird viele Vorſicht erfodert, daß die Geſundheit nicht durch eine unerfoderliche Zubereitung in Unordnung gerathe, und durch dieſe gemachte künſtliche Veränderung in der Konſtitution ein Unheil entſtehe. " Sed addendum mihi adhuc id eſt, quod ſub titulo ſanitatis optimæ neutiquam plethoram intelligam, quam ſi non inter morbos, ſaltem inter cauſas morborum prædisponentes recenſeo.

Forte objicient aliqui, ſi liceat præparare ægros, qui non indigerent præparatione, etiam ſanus præparari poſſet, ne fama noſtra periclitetur; quum id jam in uſu ſit. His reſponderi poteſt, magnam inter priorem & hunc caſum eſſe differentiam. Sanis enim præparatio fit cum periculo, ne variolæ, ob mutata non mutanda, difficulter ſuperentur; ægri autem, in quibus inſitio ſine præparatione fieri poſſet, ob id, quod prius morbus, quo vexabantur, ſanatus fuerit (in quo omnis præparatio conſiſtere debet) non difficilius ex variolis evadent.

(*) Medizinisch-chirurgisches Handbuch für angehende Wundärzte und andere Liebhaber ꝛc. S. 125.

CAPUT VI.

De methodis præparandi.

Medici americani (*) inoculandis Mercurium dulcem cum ſtibio diaphoretico, pulverem cornachinum, aut ſulphur auratum antimonii; *cl.* DIMSDALE (**) chelarum cancrorum calomelani ana gr. iij, tartari emetici $\frac{1}{10}$ gr.; *cl.* ROSEN *von* ROSENSTEIN (***) pilulas ex gr. xij calomelani, gr. viij camphoræ, gr. xij extracti aloës, & gr. xvi gummi guayaci confectas; alii corticem; alii hæc, aut horum ſimilia, per aliquot ante inſitionem ſeptimanas, propinabant.

Quum, quid de his præparandi modis cenſendum ſit, decidere me (utpote Tironem) non deceat, aliorum opiniones adferam. Auctor ſupra citatus (****) dicit: „Man hat ſehr zu zweifeln, ob die merkurialiſchen Pulver eine andere Wirkung haben, als daß ſie die Eingeweide von der Fäulung, oder von Würmern reinigen; denn die, welche nach der alten Methode der Einimpfung in der vorläufigen Zubereitung Merkurius gegeben haben, ſind nicht glücklicher geweſen, als die, ſo keinen geben.“ Idem de aliis remediis in præparatione uſitatis, quæ ex claſſe anthelminticorum ſunt, ſentiri poſſe, non dubito. De iis, quæ ſunt ex claſſe purgantium, idem Auctor (*****) dicit: „Es iſt zu befürchten, daß eine unvollkomne Kriſis der Pocken oft die Folge der allzuſtarken Entkräf-

(*) Kirkpatrik's Analyſis S. 329.
(**) Neue Methode für die Einpropfung. S. 33.
(***) Anweiſung zur Kenntniß ꝛc. S. 214.
(****) Med. chirurg. Handbuch. S. 126.
(*****) Ebendaſ. S. 131.

kräftung ist, worein der Patient durch das häufige Purgiren, sowohl bey der Zubereitung, als zur Zeit des Ausbruchfiebers gesetzt worden. " *Cl. de* MEZA (*) ait: „ Quum omnia præparata mercurialia, sanguinem dissolvendo, eumdem magis ad putredinem disponant, non inmerito suspecta habentur. " *Cl.* HUXHAM (**) de mercurialibus adfirmat, quosdam sane malos effectus in subsequentibus variolis ab usu eorum obvenisse, speciatim petechias, hæmorrhagias, & profusas diarhæas.

Idem (***)de cortice dicit: „ Temere ageret, qui corticem, & roborantia cardiaca cuidam fibris fortibus & rigidis ac sanguine densiori, viscido prædito, ut *prophylacticum*, aut *præparans* dare velit. "

Qualis ergo præparandi methodus conveniet? præmittamus adhuc aliqua ex *Cl.* HUXHAM, & recordemur prius aliquorum, quæ *cap. II.* dissertationis meæ præmisi, & dein proponamus methodum præparandi, qualem censemus optimam.

Cl. HUXHAM (****) ait: „ Proculdubio variolarum species sæpius a nimia sanguinis copia, humoribus acribus, aut magno inpuræ materiæ pondere in primis viis hærente oritur, & haud raro ut primum contagium fuit susceptum in diæta, corporis motu, cæterisque conmittuntur errores, qui sæpius in fine effectum edunt mortiferum. - - - Ab his illi, quibus variolæ sunt inoculatæ præcaveri debent. " Ego in Differt. *cap. II.* adferui, reconvalescentes ob vires vitæ debiles hunc morbum difficulter ferre; variolas morbo febrili, aut ta-

li,

(*) Comp. Med. pract. fascic. I. p. 83.
(**) Oper. Physf. med. T. II. p. 126.
(***) Ibidem.
(****) Oper. Med. physf. Tom. II. pag. 127.

li, qui a febri exasperatur, junctas persæpe male cedere. His præmissis concludo, plethoricis v. s. administrandam esse; humores acres juxta variam acrimoniæ speciem variis corrigendos remediis; primas vias a materia inpura liberandas esse; vel sursum, vel deorsum evacuando, prouti materia vel sursum vel deorsum turget; diætam constitutioni ægroti adcommodari debere; talem scilicet instituendam esse, quæ non sit nimis lauta, ne inde saburra oriatur, aut, si bene digerat, plethora; nec nimis stricta, ne æger ante morbum jam debilitetur: uno verbo! dirigat se Medicus juxta adserta HIPPOCRATIS, qui monet: (*) „ Conjectari autem oportet, an æger cum victu subficiat perdurare, donec morbus consistat, & numquid ille prius deficiat, nec possit cum victu perdurare, vel morbus ante deficiat atque hebescat. " (**) „ Condonandum autem aliquid tempori, & regioni, & ætati, & consuetudini. "

Vires vitæ debiles cardiacis prius erigendæ sunt. Morbi febriles, aut qui his exasperantur, prius sanandi sunt, methodô, quæ cuique convenit. Quas si, quum sint tot, quot morbi, (hinc infinitæ sint) recensere vellem, dissertationis limites transgredi deberem.

Si neque tales inoculare nobis animus sit, quorum morbi febrî ab inoculatione excitata curarentur, quid nobis cum his faciendum sit, ex dictis aliunde patet.

CA-

(*) Sect. 1. aphorism. 9.
(**) Sect. 2. aphorism. 17.

CAPUT VII.

De eligendo pure varioloſo, & ejus adſervatione.

Pus varioloſum, ſit ex variolis benignis, vel malignis, tantum ratione ſubjecti, cui adplicatur, benignas, vel malignas, producere variolas, *cap. III.* abunde, ut opinor, demonſtratum fuit. Hinc nil a pure ex variolante, qui malignis decubuit, deſumto timendum foret; ſed, ne peregrini in arte nos de negligentia culpare poſſint, ſi hac materia excitatæ variolæ malignæ fierent, (quod, etſi raro contingat, contingere tamen poſſe, nemo negare audebit) tutius ſemper agemus, ſi ad inſitionem utamur pure, quod ex pustulis benignarum accepimus.

An adhibeatur ad operationem materia varioloſa ex naturalibus, an ex inſititiis, nihil refert; experientia enim docuit, eumdem prorſus effectum exinde obtigiſſe. Sic *Cl.* DIMSDALE (*) adſerit, ſe uſum fuiſſe pure utriusque ſpeciei, quin unquam minimum invenerit diſcrimen; ſit ratione hujus, quod una ſpecies præ alia certius aut citius inficiat; ſit ratione progreſſûs, aut eventûs. *Inl. L. B. de* STÖRCK (**) dicit: „ Einmal nahm man ein Eiter von natürlichen Blattern; ein andermal von eingepfropften, und fand gar keinen Unterſchied. “

Unum æque ac idem eſt, an de maturis, vel inmaturis pus deſumatur, quod ſe expertum fuiſſe, *Inl.* *L.*

(*) Neue Methode ꝛc. S. 25.
(**) Abhandlung von der Einpfropfung S. 9.

L. B. de STÖRCK (*) adfirmat, qui ait: „ Man wählte bisweilen ein noch unzeitiges, klares und wässerigtes Eiter; ein andermal eines, da die Blattern in vollkommener Zeitigung waren, oder da selbe schon abtrockneten, und ein zähes, bräunlichtes Eiter enthielten, und es wurde allezeit die nämliche Wirkung beobachtet. "

Immo *Cl.* DIMSDALE testatur: (**) „ Es ist ganz gleichgültig, ob man die Materie vor oder zu der Zeit der Krisis der Krankheit nehme. Wie ich glaube, hält man insgemein dafür, die Pocken seyen nicht ansteckend, bis die Materie einen gewissen Grad der Zeitigung erreichet habe rc. —— Allein! sobald man von dem inficirten Theile eines inokulirten Patienten feuchte Materie sammeln kann, noch ehe sich einige Blattern zeigen, und sogar, ehe sich das Pockenfieber äussert, ist diese Feuchtigkeit tüchtig, die Pocken mit der größten Gewißheit hervorzubringen. (***)

Ast, quum, ut supra monui, pus ex variolis benignis eligere præstet, pustulas maturas esse adhibendas censeo. Nam a priori determinari nequit, an certissime morbus instans benignus futurus sit.

His supersedere me posse, meque satis de electione puris ad institutionem adhibendi dixisse arbitror.

Jam aliquid adhuc de conservatione materiæ contagiosæ dicamus: magnum enim inde oritur emolumentum; quum, si materia variolosa inlibata per tempus servari possit, etiam tali anni tempore, quod fa-

(*) Ebendas.

(**) Neue Methode rc. S. 26.

(***) Veritatem adserti confirmare videntur variolæ, productæ per *atmosphæram* solam hominis, nulla febri variolosa, nulla adhucdum umbra ullius adfectionis præternaturalis, laborantis. *De W.*

favet variolis, ast quo fatalî fatô variolas naturales invenire non est, inoculare in talibus morbum queamus, quorum sanitas ita constituta est, ut huic morbo ferendo apta sit; quæ alio tamen tempore, quo variolæ sunt epidemicæ, læsa esse potest; & operoso præterea labori, variolantes ad pus obtinendum quærendi; hoc modo parcere queamus.

Pus ex pustulis bene maturis expressum in lagenula vitrea bene clausa per aliquot dies ad usum adservari potest.

Ad diuturniorem conservationem crusta variolosa, sicca, conteratur, & in pulverem redigatur subtilissimum; indatur dein lagenulæ, vel scatulæ, quæ bene clausæ serventur. Talis pulvis diu capax persistit, ad excitandum contagium.

CAPUT VIII.

De methodis inoculandi.

De inoculatione ipsa sermonem facturus, prius varias inoculandi methodos, singularumque incommoda enarrabo; ut, quæ sit exinde optima, majori cum certitudine decernere possim.

Insitio igitur fieri potest 1) *imitando naturam*; id est, admittendo inoculandos ad variolantes; quo fit, ut contagium ope respirationis in pulmones, salivæ prius intricatum, ope deglutitionis in primas vias, & forte ope vasorum absorbentium inmediate in circulum humorum deducatur.

Quum nondum certò constet, (ut cap. II. adnotatum fuit) an non a majori copia puris variolosi

ad-

adplicati copiosiores nascantur variolæ, & an non etiam viscera, quibus hoc miasma adplicatur, hîs adficiantur, indeque periculosior evadat morbus; hæc methodus, utpote de felici insitionis eventu nos dubios reddens, non erit eligenda.

2) *Abrasa epidermide manui crustam variolosam adfricando.*

3) *Locum ope vesicantis epidermide orbatum inspergendo pulvere pustularum exsiccatarum.* Ast hæ methodi non sunt in usum trahendæ; præter id enim, quod dolorem satis magnum excitent, ulcera inde oriuntur nimis magna. (*)

4) *Infligendo unum, aut plura vulnera ad adparentiam sanguinis usque, quibus intromittitur pulvis mox dictus, aut fila pustulis intincta.*

Verum, neque hæc methodus mihi adridet ob triplex, quod gignit, incommodum. Scilicet dolor sat magnus inde fit; vulnera non raro in ulcera mutantur, difficulter consolidanda; sanguisque ex vulnere stillans facile eluit pus variolosum.

5) *Venam tundendo eâdem lanceolâ, quâ variolanti tusa est; aut tali, cujus apex pustulam variolosam prius perforavit.*

Sed, quum non omnes venæsectione indigeant; nec, in priori casu, certi esse possimus, an lanceolæ quid de contagio adhæreat, raro, aut nunquam, poterit hæc methodus, inserendi variolas, adhiberi.

6) *Pustulas exsiccatas ligaturâ alicui parti cuticulæ adplicando.* Hæc methodus, ut mihi videtur, frequenter effectu caret; crusta enim variolosa, quum hac

(*) Mem. de l'Acad. R. de Chir. T. VI. pag. 28.

hac methodo humoribus nostris non adluantur, vix quid de contagio ad absorbendum præbent. (*)

7) *Naribus variolosam crustam, una cum grano moschi, intrudendo, more Sinensium.* Periculosa vero censetur hæc methodus, morbi transferendi, ob cerebri viciniam, quod inde facile lædi potest, ut *Cl. de* MEZA (**) suspicatur; & id jure (ut opinor) quum nervi olfactorii, origini suæ adeo vicini, inmediatea adficiantur. An ideo moschum addunt *Sinenses*?

8) *Methodo hodie maxime usitata;* quæ sequenti modo fit: lanceolâ perforatur pustula recens, variolosa; quâ, si bene pure tincta est, incidimus transversim epidermidem in regione brachii superiore, ubi musculus deltoides situs est ad unam, vel unam & dimidiam lineam; hoc facto lanceolæ margine elevamus epidermidem, ut sic spatio hanc inter, & cutim relicto, pus se insinuare queat, parumque irritamus cutim, ut irritationis ope majori facto humorum ad vulnusculum adfluxu pus se cum his magis misceat, sicque facilius resorbeatur. Lanceolam denique laminæ suæ inpositam digito prius vulneri adplicato retrahimus. Aut, si oc-

---

(*) Etsi facile admiserim, methodum hanc inoculationis non esse optimam, aut exquisitissimam, monendum tamen est, experimentis constitisse, non solum crustas variolosas, sed & linteola, pure variolarum antea inprægnata, tum exsiccata, epidermidi adplicata, produxisse variolas; etsi in neutro casu humores inoculandorum adluerent inposita. *De W.*

(**) Compend. Med. pract. fascic. I. p. 85.

occaſio nobis deſit, pus varioloſum recens adhibendi, epidermide in loco mox determinato ad duas vel tres lineas diſſecta unum vulnusculi labium ab altero ſeparamus, pulverem ex puſtulis exſiccatis paratum, ubi dehiſcit vulnusculum, adplicamus, ac parumper hanc plagam hoc pulvere fricamus. Facta hac methodo inſitione, minime deligatione vulneris opus eſt, eſt enim vulnus meræ epidermidis. Methodi vero prius recenſitæ fere omnes vulnera exigunt majora, quæ ob dolorem ab adfrictu emplaſtris defendenda ſunt, ne inflammatio oriunda fiat nimia, aut pus miasmate varioloſo inprægnatum per ſanguinem ex vulnere ſtillantem eluatur.

Ultimo numero recenſita methodus in inoculatione verna hujus anni (1780.), quæ publice in collegio practico vindobonenſi ſub auſpiciis & directione *Celeb.* in æternum mihi venerandi, *Prof.* STOLL ab experto Chirurgo RECHBERGER inſtituta eſt, optimo cum ſucceſſu adplicabatur, (*) & omnium maxime adridet. Vix enim inde dolor ſentitur; quod in infantibus irritabilioribus non eſt tam parvi momenti: nulla inde ulcera oriuntur; ſecuri ſumus, ne irrita fiat operatio, quum ſanguis ex vulnere nullus effluat, qui & pus ad inſitionem adhibitum ſecum abripere poſſet. Nec inpedimur locum, in quo operatio inſtituta fuit, perluſtrare, quum deligatione, hac methodo facta inoculatione, (ut mox diximus) opus non ſit; quod in progreſſu morbi magnam nobis lu-

(*) Hiſtoriam exactam Inoculationis hujus, quam ex *Tomo primo* operis periodici *Cl.* MOHRENHEIM, Wieneriſche Beyträge ꝛc. traduxi, Diſſertationi huic ſubjungam. *De W.*

lucem adferre poterit, testante *Cl.* DIMSDALE (*), qui ait: „Es scheinet, daß man bißher auf den Fortgang der Ansteckung, in so ferne sich solche nach dem Aussehen desjenigen Ortes, an welchem die Operation ist vorgenommen worden, beurtheilen läßt, nicht sonderlich aufmerksam gewesen sey. Es wird aber aus dem Verfolge erhellen, daß es sehr nothwendig sey, über diesen Umstand sorgfältige Aufsicht zu tragen, da solcher nicht selten den künftigen Zustand der Krankheit vorher kündiget, und von dem unterschiedlichen Aussehen des Arms Anzeigen genommen werden können, welche uns in den Stand setzen, unbeliebigen Zufällen vorzubeugen.

CAPUT IX.

Variolarum inoculatarum decursus.

Primâ & *secundâ* post insitionem celebratam *die* neque in vulnere, quod vix amplius adparet, neque alibi uspiam, quidquam observatur.

Tertiâ plerumque in peripheria vulneris facti maculam rubro-flavam ope microscopii videre est.

Quartâ vel *quintâ* ab inoculatione *die*, digito vulneri adplicatô parva aliqua durities sentitur: æger percipit pruritum circa vulnus, quod inflammari incipit.

Sextâ inflammatio augetur, magisque extenditur. Dolor sub axilla tensivus (quod symptoma quandoque jam quartâ post hanc operationem die adparet) & inmobilitas brachii ob auctum dolorem per motum ino-

(*) Neue Methode 2c. S. 32.

inoculatos cruciant, atque glandulæ ſubaxillares & inguinales intumeſcunt. His ſæpe accedunt capitis dolores, membrorum dedolatio, pulſus febrilis &c. quandoque *ſeptimâ* demum die hæc ſymptomata cernere poſſumus.

Septimâ & frequentius *octavâ*, modo recenſita & alia adhuc adparent ſymptomata, quæ eruptionem in variolis naturalibus præcedere ſolent; ut ſunt: dolores vagi capitis, dorſi, lumborumque, quos horripilationes, & calor volatilis comitantur. Hoc tempore inſuper plerumque ægri conqueruntur de ſapore oris depravato, adpetitu proſtrato, nauſea; aut omnino vomunt; præcipue ii, quibus inoculatio fiebat, quin prius primæ viæ inpuræ purgatæ fuerint. Halitus odorem ſpirat ſingularem, facilius ex praxi addiſcendum, quam deſcribendum. Vertigo, ophthalmia & anxietates accedunt: immo quandoque leve delirium, lervioreſque motus convulſivi obſervandi ſunt. Febris fit vehementior, cui calor, ſitis, ſomnuſque inquietus, junguntur. Inflammatio plagæ vulneratæ validior eſt, & detegi poſſunt circa marginem vulneris quam plurimæ, parvæ, confluentes puſtulæ, quæ cum progreſſu morbi increſcunt. Si autem peripheria non multum inflammetur, labia vulneris non eleventur, nec pruritus in vulnere, nec tenſivus axillarum dolor ſentiatur, ſignum eſt, aut nullas ſubſequuturas eſſe variolas, aut futuras mali moris eſſe.

Nonâ die ſymptomata perſiſtunt eadem, & plus minuſve vehementia ſunt. Si ſextâ die febris primo adparuit, hac die jam erumpere incipiunt variolæ.

Decimâ plerumque eruptio fit, cum remiſſione ſymptomatum, & febris imminutione; quæ quandoque penitus remittit. Puſtulæ in parte inciſa maturantur.

Un-

Undecimâ insiti vix amplius ægrotant; inflammatio vulneris remittit; pulsus ad naturalem accedit, nisi eruptio adhuc continuet.

Duodecimâ & *decimâ tertiâ* pustulæ elevantur, & in subpurationem transeunt.

Decimâ quartâ variolæ ad maturationem deductæ sunt; nec *febris*, in variolis naturalibus *subpuratoria* dicta, nisi valde copiosæ adsint variolæ, adparere solet. Adpetitus redit, & vires æger sensim recuperat. Variolæ, in peripheria vulneris sitæ, exsiccantur.

Decimâ sextâ, *decimâ septimâ*, *decimâ octavâ*, & reliquæ variolæ exsiccantur, & decidunt.

Notandum adhuc id, quod *Cl.* GUYOT refert, (*) quod nempe post eruptionem, & durante morbo quandoque hæmorrhagia narium contingat, quæ ægro non solum non funesta est, sed potius salutaris, quum nimiam vasorum duræ matris & cerebri inpletionem, in variolis adeo timendam, avertat.

En brevem totius morbi historiam; quam ex Tractatu *Inl. L. B. de* STÖRCK me pro maxima parte excerpsisse lubens fateor.

CAPUT X.

De cura variolarum insititiarum.

Quum nullum primis post insitionem diebus symptoma adpareat, quod nos doceret, inoculatum ægrotare, nullam medicinam faciendam esse existimo. Bonâ

 enim

(*) Mem. de l' Acad. R. de Chir. Tom. VI. pag. 299.

enim per aliquod tempus prius ſubminiſtrata diætâ ſaburra nulla aderit, quæ purgans, vel emeticum, expeteret: nec ex ſubpoſito, quod plethora, aut morbus quiscunque, per præmiſſam præparationem fuerit ſublatus, venæſectione, aut alio remedio, opus erit. His etiam diebus diæta eadem, niſi parum ſtrictior, ac ea, qua ſub præparatione uſi ſunt inoculati, continuari poterit.

Quamprimum autem conſueta variolarum eruptura-rum ſigna adparent, diæta ſit magnitudini morbi adcommodata: ſed etiam tunc ætati, climati, temperamento, ac conſuetudini quid condonandum erit.

Symptomatibus, ſi non urgeant, nullo proſpiciendum remedio: ſi autem urgeant, eadem medendi methodus ad illa tollenda adhibenda erit, ac in variolis naturalibus. Sic alvus conſtipata enemate, coctis fructibus horræis, vel etiam ſale medio, movenda; vomitus nimius aromaticis, aut leniter opiatis ſedandus; hæmorrhagia narium nimia venæſectione, aut ſtypticis ſedanda erit, & ſic porro.

Vires vitæ, ſi proſternerentur, excitandæ ſunt: hoc autem raro contingit, ſi illa, quæ *Cap. VI.* dicta ſunt, bene obſerventur. Si nimiæ eſſent, pro diverſo exceſſus gradu diverſis remediis, e. g. clysmate, pediluviis, diluentibus, emulſionibus nitroſis, aut venæ ſectione &c. inminuendæ.

Variolas, nimia copia præſentes, lanceola, aut forfice, aperire convenit. Sic enim minor copia puris varioloſi reſorbebitur (quod febrim multum mitigabit) nec pus ſtagnando acre redditum, erodendo fœdas illas cicatrices, puellis adeo abominatas, gignit.

Omnium autem optima, ſub toto morbi decurſu, remedia ſunt aër liber, & motus corporis moderatus; quibus ſi utamur, raro quidquam adparet, quod aliud remedium expeteret, teſtante *Inl. L. B. de* STÜRCK

qui

qui ait (*): „ Si æger libero ſe exponat aëri corporisque motum exerceat moderatum, multo melius transſpirabit, quam in lecto. Aër ſecum abripit omnia, quæ natura exhalationibûs ejicit. Patiens qualibet reſpiratione inſpirat aërem frigidiusculum, purum, qui ſymptomata morbi mitigat, & numerum variolarum inminuit. Si autem æger in cubiculo bene clauſo degat, & ſtragulis egregie obrutus ſit, ſudando vires ſuas perdit; aër infectus calorem & anxietates creat; acrimonia varioloſa, aërem inficiens, qualibet reſpiratione in pulmones iterum ſuscepta, & per cutis poros reſorpta in humcrum circulum reducitur; natura, tanta copia acrimoniæ obruta, denique ſubcumbit, & mors inde ſequitur; aut, ſi adhuc vires naturæ ſubficiant ad effugiendam mortem, alia ſequuntur mala, per totum vitæ decurſum vix amplius ſananda. "

Notandum adhuc, *Inl. L. B. de* Störck ideo non velle, ut omnibus aëris injuriis ſe expònant ægri; ipſemet enim dicit: (**) „ Doch iſt es nicht rathſam, die Eingepfropften jeder, auch böſeſter und rauheſter, Witterung auszuſetzen. Wir haben getrachtet, jene Unbilden der Luft zu vermeiden, welche dem geſunden Menſchen ſchaden können; und damit waren wir glücklich. "

Finito morbo purgans antiphlogiſticum, ad eliminandas morbi reliquias, propinandum erit.

Hæc de cura ſubficere arbitror; animus enim mihi ſolum erat, ſcribere de variolis inoculatis; quæ raro periculoſæ ſunt.

(*) L. c. pag. 120. 121.
(**) Ebendaſ. S. 25.

HISTORIA INOCULATIONIS VARIOLARUM,

mense Majo 1780. Vindobonæ instituta.

Per multos jam annos inoculatio variolarum in arce cæs. reg. *Heizendorf*, singulis vix non annis instituebatur: quo vero & Tirones praxeos medicæ, & Medici extranei methodum medendi practicam hic loci frequentaturi, inoculationem ipsam, ejusque totum decursum observare possent, curante *Inl. L. B. de* STÖRCK, hoc primum anno tota inoculationis res translata fuit in domum sic dictam *Strudelhof*, è regione *nosocomii hispanici*, in quo *collegia* quoque habentur *medico-practica*, sitam; ubi & inposterum quovis anno peragetur.

Recepti sunt inoculandi infantes tredecim pulcri sanique, inter quos etiam juvenis erat septemdecim annos natus. Vigesima tertia Maji in domu inoculationis simul omnes convenerunt, atque, ut mutuam interea temporis contraherent familiaritatem, abs omni medicamento præparatorio ad vigesimam quintam sibi soli relinquebantur; nec in diæta mutatum quid.

Inoculatio ipsa vigesimâ demum quintâ dicti mensis circa quartam pomeridianam, quin indicatum antea quid foret inoculandis, instituta; curam rei totius gerente *Cel.* STOLL, *S. C. R. A. M. Consiliarii, atque Praxeos medicæ in Universitate vindobenensi Professore,* à *Cl.* RECHBERGER, *S. C. R. A. M. Personæ Chirurgo, ac Inoculatore primario*, sequenti ratione.

In-

Inmisit *Cl.* RECHBERGER in brachio superiori cuspidem lanceolæ, pure recenti varioloso anteà infectam, oblique inter epidermidem & cutim, ad unam, aut unam cum dimidia, usque lineam; vertit tum lanceolam, ea ratione, ut acies una epidermidem, altera respiceret cutim: sub hac inversione sublata epidermis a cuti, atque pus variolosum intervallum sic productum illico subiit. Vertit jam lanceolam in latus alterum, atque, inposito epidermidi digito indice, denuo extraxit, quin vel minimum prodiisset sanguinis.

Peracta operatione illico ducebantur infantes omnes in hortum adsitum ad concentum musicum: qua mutatione animi eorum adeo exhilarati, ut, quæ cum illis suscepta fuerant, mox denuo obliviscerentur.

Primâ post insitionem die bene valebant inoculati; nox tranquille peracta. Mane exhibitum, ceu remedium eccoproticum, sic dictum hydromel infantum, pro ratione ætatis diversæ diversa dosi.

Hora decima singulis diebus locus inoculationis in utroque brachio à *Cel. Prof.* STOLL, & *Cl.* RECHBERGER, adtente examinatus, atque Medicis praxin frequentantibus monstratus. Prima & secunda nil mutatum exhibuit. A prima inoculationis die versus finem usque hæc inoculatorum diæta.

Mane, horâ septimâ, pro jentaculo quotidiano infusum theæ lacteum, cum pauco panis albi: ducti tum omnes infantes in hortum, ubi per diversimodos lusus ac musicam ut recrearentur, omni opera curatum: manere in hoc loco, inprimis ordiente jam febri variolosa, debebant usque ad decimam circiter vespertinam: horâ undecimâ antemeridianâ dati fructus cocti horræi: ad prandium cibi ex subtilioribus carnibus, bubulâ prorsum negatâ, ad quartam usque ab insitione diem; tum nil amplius carnium, sed maximam partem cibi la-

ctei, aut e fructibus coctis, ac oleribus. Cœna, usque ad quartam diem, prandio vix non fimilis: pro potu aqua communis.

28. Maji, (ab infitione 3.), locum infitionis in plerisque pustula exigua, magnitudine caput aciculæ parvum æquans, in quibusdam elata, in aliis tactu folum detegenda obfidebat; locus ipfe totus fat inflammatus, fubdurus.

29. Maji, (ab infitione 4.), locus infitionis magis inflammatus ac elatus. Per totam diem morabantur omnes in horto; cætera alacres, bene valentes.

30. Maji, (ab infitione 5.), fere in omnibus vulnusculum tegebat utrumque variola bonæ indolis, elata, magis denuo inflammata; in medio fubalbida, excepto *Hafchka*, in quo inflammatio vulnusculi in utroque brachio jamjam evanescere. Bene omnes valentes, præter *Dillingskrón*, quæ mane aliquoties mucum virentem, tenacem, biliofum evomuit, ac kephalalgiam, obpreffionem circa regionem ventriculi, ac delaffationem quefta eft: lingua fordida; pulfus nonnihil celerior; æftus aliquantò major.

31. Maji, (ab infitione 6.), utrumque vulnusculum obfidebat variola fat tumida, margine pulcro rubro cincta; tenui, fubaquofo pure turgens. Vegetî omnes, variîs lufibûs, ac muficâ tempus in horto ad noctem usque fallentes.

1. Junii, (ab inoculatione 7.), inoculati de proftratione virium conqueri: pomeridianô tempore in nonnullis jam exordia febris eruptionis: pustula infitionis in margine magis inflammata, elatior, copiofiori pure diluto repleta. Curatum hinc fuit, ut, quamdiu foret poffibile, in aëre libero lufibus ac mufica recrearentur; ad decimam usque vespertinam in horto morari debebant.

2. Ju-

2. Junii, (ab infitione 8.), ambæ *Enzenberg*, amboque *Auerhamer* noctem inquiete valde transegerunt; febris valida; reliqui, præter debilitatem corporis maximam, nullum incommodum querebantur. Circa vulnusculum in plerisque variolæ plures exiguæ in utroque brachio pullulantes; variola mater vix non in omnibus probe tumens, pure fpiffiori repleta, ambitu latiffimo inflammato cincta. A meridie circa horam tertiam tragœdiæ initium: infantes, hactenus adeo alacres ac vegeti fimul & femel proftrati; febris etenim variolofa, in omnibus fere fat valida verfus fecundam ingruebat. Virium fumma proftratio, ut plerique vix incedere, aut pedibus inniti poffent; fomnolentia continua; rubor faciei totiusque corporis intenfus; fitis non fedanda; calor magnus, præternaturalis; kephalalgia obtufior; obpreffio circa œfophagum (cardialgia); in nonnullis leviora tormina; lingua fubalbida, oris fœtor peculiaris, acescens; pulfus fat celer, in plerisque plenus; tum & maxima inpatientia, fymptomata erant febrim ftipantia, ægrosque adeo adficientia. Muficæ diverfiffimorumque lufuum ope, ut infantes, fumme debiles ac fomnolenti plurimum, in aëre libero retinerentur, adhibita maxima cura. Post decimam demum vespertinam ut hortum defererent, conceffum. Aër recens, aqua pura frigida, aut dilutior potus limoniatus, remedia conftituebant, queis fymptomatibus nunc defcriptis omnibus ponebantur obices, & quorum etiam ope egregie ægri levabantur.

3. Junii, (ab infitione 9.), nox inquiete plurimum denuo transacta: febris violenta ex æquo, uti per diem fuerat; fomnus pauciffimus; agitatio corporis continua; in quibusdam leves convulfiones, in aliis artuum tremor: plerisque facies ruberrima, pulfus celer, plenus, fitis, kephalalgia non remittens, obtufa: hinc

inde

inde in facie quorumdam ac extremitatibus variolæ enascentes. Feneſtræ ac januæ per totam noctem in cubiculis apertæ; ægris leviuscula nonniſi tegumenta. A tertia tamen ad ſextam usque pleroſque tranquillus tenuit ſomnus. Mane febris cum ſymptomatibus remiſſior: rubor, æſtus, ſitis, levior; aſt virium major multo proſtratio. Plures jam prodierunt pustulæ. Hora ſexta matutina in hortum deducti ægri, ubi eadem, uti heſterna die, in uſum vocata auxilia, ut morbus illis redderetur toleratu facilior.

4. Junii, (ab inſitione 10.), plerisque nox tranquillior; febris ſat moderata, nullo peculiari ſymptomate ſtipata: *Heuſeld* nonniſi hac nocte verſus duodecimam convulſionibus correptus epilepticis. Exemtus illico lectô, in aëre portatus libero: convulſiones post dimidiam horam prorſum minuebantur: febris illi per noctem fuerat valida, ſomnus rariſſimus. Circa horam ſeptimam ducti omnes in hortum, moreque recreati ſolito.

Marginem latiſſimum inflammatum inſitionis in plerisque multæ pustulæ exiguæ, ſat jam elevatæ, albidæ, tegebant; variola mater tumidiſſima, pure ſpiſſo repleta.

5. Junii, (ab inſitione 11.), vix non omnibus nox valde inquieta; febris leniſſima; proſtratio virium multò levior; ægri ſat alacres per totam diem in horto optime degebant.

Variola mater in utroque brachio quorumdam pure ſpiſſô turgidiſſima, in aliis jam nonnihil conlapſa: rubor etiam marginum maximam partem jam inminutus.

6. Junii, (ab inſitione 12.), omnibus fere nox minime tranquilla; febris valde exigua; variolæ faciei ſat elatæ, albentes. Inflammatio latior marginis inſitionis in plerisque prorſum fere evanuit: variola mater multo magis conlapſa. Dies in horto transacta.

7. Ju-

7. Junii, (ab insitione 13.), nox quieta; pustulæ faciei corporisque reliqui bene tumentes, margine rubro inflammato cinctæ, optime subpurantes; uti & margini vulnusculi insitionis innatæ variolæ pure laudabili intumescentes. Variola mater in ambobus brachiis magis denuo conlapsa. Per totam diem inoculati morabantur in aëre libero.

8. Junii, (ab insitione 14.), somnus omnibus placidus hac nocte fuerat; optima pustularum subpuratio; locus insitionis in ambitu vix amplius inflammatus: in variola matre nullum fere, spissumque valde, pus.

9. Junii, (ab insitione 15.), tranquilla nox; pustulæ in plurimis pulcerrime adhucdum subpurantes; in quibusdam hinc inde siccescentes. Inflammatio circa locum insitionis vix conspiciunda: pustula mater ex integro fere sicca.

10. Junii, (ab insitione 16.), siccescere pustulæ; uterque insitionis locus ex integro siccus; inoculati belle valentes.

11. & 12. Junii, (ab insitione 17. & 18.), præter integram pustularum exsiccationem nil memoratu digni.

13. Junii, (ab insitione 19.), magnâ copiâ decidentes exsiccatæ pustulæ.

14. Junii, (ab insitione 20.), ex integro separatæ pustulæ. Ad purgandum corpus exhibitum denuo hydromel infantum.

15. Junii, (ab insitione 21.), optime omnes valebant.

24. Junii, (ab insitione 30.), domû insitionis omnes excedunt.

Elen-

Elenchus Inoculatorum.

Carolina Libera Baro àb Enzenberg, 7. annos nata.

Barbara Libera Baro ab Enzenberg, 4. annos nata.

Leopoldus Auerhamer, 7. annos natus.
Carolina Auerhamer, 5. annos nata.
Therefia Auerhamer, $3\frac{1}{2}$. annos nata.
Carolus Heufeld, $3\frac{1}{4}$. annos natus.
Xaveria Dillingskron, $4\frac{1}{4}$. annos nata.
Jofephus Stoll, 3. annos natus.
Anna Stoll, $1\frac{1}{4}$. annos nata.
Xaveria Comes à Majalath, 5. annos nata.

Anna Libera Baro de Rollcourt, 4. annos nata.

Cajetana Libera Baro de Rollcourt, 5. annos nata.

Francifcus Hafchka, 17. annos natus.

Carolina Libera Baro ab Enzenberg, feptem annos nata, elapfa hyeme morbillos paffa; bis tum fectione venæ opus erat; cæterum ante & post hunc morbum fana vixit; habitûs corporis nonnihil plethorici; capilli dilute fusci, cutis asperior: decimâ octava & decimâ nonâ Maji, fuadente Medicô domefticô, purgans fumfit.

25. Maji ad vesperam variolæ infitæ.

1, 2, & 3. die post infitionem ex integro bene valuit; in locis infitionis plane nil mutatum.

4. Vulnusculum obfidebatur brachii dextri variola minima, caput exiguæ aciculæ æquante; vulnusculum ipfum inflammatum, nonnihil elatum; in brachio finistro vix inflammatum quid, aut prominens.

5. In

5. In utroque loco insitionis cernebatur variola, exigua quidem, nonnihil tamen magis, ac heri fuerat, inflammata & prominens. Vesperam versus febris levis; cætera nil ægra querebatur incommodi: noctu sudor magnus, somnus valde inquietus.

6. Valetudo denuo bona; locus insitionis uterque inflammatus magis, & prominulus.

7. Pustula mater utraque magis inflammata, elata, pure tenuî, albentî jam farcta: pruritus utriusque: versus tertiam pomeridianam febris variolosa; summa debilitas, kephalæa; sitis continua; pulsus sat celer, calor magnus; facies cum toto corpore ruberrima; maxima inpatientia; somnolentia continua.

8. Nox inquietissima; febris per noctem intensior, quam per diem fuerat. Leves nonnunquam convulsiones, artuumque tremores. Kephalalgia, calor, sitis, rubor maximus præternaturalis cum respiratione subinde inregulari, aliquantum difficili, & pulsu pleno, celeri, per totam perseverabant noctem. Diem versus febris cum suis symptomatibus nonnihil remissior; ægra per trihorium tranquille dormiebat. Pustula mater dextri brachii inflammata magis, elatior; in sinistro brachio noctu scalpendo destructa; nihilosecius mane alia recens, bene formata, in medio jam albida, priorem occupabat locum. Per diem valebat ægra multo melius: odor, variolis peculiaris, fortis, ex ore prodibat: per totam diem in aëre degebat libero. Vesperam versus febris major, kephalæa, lassitudo, rubor, calor, sitis, multum aucta; odor variolosus ex ore manifestissimus; pustulæ plures exiguæ in facie ac reliquo corpore prodientes.

9. Per totam noctem frigebat ægra; somnus nullus; inquietudo: febris maxima, pulsus celerrimus, plenus; leviores præterea per intervalla convulsiones

artuum-

artuumque tremores; refpiratio difficilior, nonnunquam inæqualis; verfus diei exortum fomnus denuo aliquot horarum tranquillus.

Mane febris hujusque fymptomata multo leviora; virium proftratio minor; ægra alacrior. Confpiciundæ optime pustulæ exiguæ per faciem, reliquumque corpus. Variolæ ambæ matres probe elatæ, pure tenui albo turgidæ, margine lato, inflammato, cinctæ, è quo nascebantur pustulæ multæ exiguæ, jam nonnihil albicantes. Vesperi febris denuo fat valida.

10. Nox multo tranquillior; febris moderata; calor, rubor faciei totiusque corporis inminuti; refpiratio liberrima; fomnus etiam per aliquot horas tranquillus. In utroque loco infitionis pustula mater pure turgens; margo hujus latior, magis inflammatus, pustulis plurimis, exiguis, albis obfitus.

Febris per diem moderatiffima; rubor, calor, fitis, & kephalalgia fere evanuerunt: odor ex ore variolofus adhuc fortis admodum; laffitudo vix non ablata: in toto corpore, inprimis in facie, variolæ paucæ nonnifi confpiciundæ.

Noctu ægra denuo longe inquietior; fomnus pauciffimus; febris tamen lenis; rubor faciei & calor major; refpiratio nonnunquam difficilis.

11. Febris moderatiffima; variolæ faciei & corporis reliqui parum prominentes ac inflammatæ. Pustulæ matres conlabi; margo vix inflammatus; pustulæ autem parvæ, huic innatæ, multum prominentes, belle fubpurantes.

12. Nox valde inquieta; durante fomno ægra continuo loquebatur.

Mane obtufus capitis dolor; fitis; vomituritio; proftratio virium major; adpetitus deletus. Lingua in-

inpura, albicans; febris autem lenis. Præſcriptum remedium ſequens:

℞. Aq. meliſſ. ℥iv.
Succ. citr. recent. ℥j.
Crem. tart. ʒiß.
Arc. dupl. ʒß.
Sacch. q. ſat. ad grat.
M. S. ut ſumat omni bihorio bina cochlearia.

Variolæ faciei & corporis adhucdum parum valde prominentes; variolæ utriusque matris margo minor multo, ac pallidior; variolæ hæ ipſæ conlapſæ, paucum ſolummodo recludentes puris ſpiſſioris.

Verſus vesperam febris aliquanto auctior. Quum hac die alvus foret conſtipata, injectum enema; ſequuta inde aliquot vicibus alvus mollior.

13. Nox ſumme inquiete transacta; agitatio in lecto continua; delirium; rubor faciei intenſus; calor tamen cum febri mediocris.

De die vix febris quid obſervatum; ſymptomata præcedentis diei prorſum ſilentia; puella per totam diem alacris.

Variolæ faciei & corporis legitime tumentes, in ſubpurationem abire; variolæ matres ſiccescere.

14 & 15. Bene valuit, variolæ faciei & corporis in plena erant ſubpuratione: variolæ matres vix non ex integro ſiccæ.

16. Pustulæ omnes ſiccari; variolæ matres planæ ſiccæ.

17 & 18. Pustulæ ex integro ſiccæ; puella optime valuit.

19. & 20. Pustulæ decidebant: exhibitum hydromel infantum.

21. Abs omni incommodo quieta fuit puella.

Barbara Libera Baro ab Enzenberg, quatuor annos nata, elapſa hyeme pariter morbillis bonæ notæ adfecta fuit: cætera nunquam non ſana; capilli coloris fuscescentis; cutis asperior.

25. Maji inſitæ variolæ.

26. Datum eccoproticum.

1 & 2. ab inſitione die in loco inſitionis nil omnino mutatum.

3 & 4. die levior inflammatio ac prominentia.

5 & 6. Utrumque vulnusculum inflammatum magis & prominens.

7. In utroque brachio ad locum inſitionis variola pulcra, elata, pure tenuiori jam turgens, margine lato, plurimum inflammato cincta. Tertia circiter pomeridiana febri varioloſâ, ex æquo fere validâ, & iisdem ſymptomatibus ſtipatâ, uti ſoror, corripiebatur. Febris ad undecimam usque abs remiſſione perſeverabat.

8. Plures jam in facie & per totum corpus obſervabantur pustulæ emergentes exiguæ.

9 & 10. Variolæ, copiâ ſat paucæ, proruperunt ex integro, ac nonnihil elatæ, circa locum utrumque inſitionis margo indies latior, magisque inflammatus; variolæ matres pure tenui, albo turgidiſſimæ.

11 & 12. Febris non niſi pauca, pustulæ faciei ac reliqui corporis bene elatæ, albescentes: variolæ matres conlabi; inflammatio marginum minui.

13, 14, 15. Febris evanuit; variolæ optime ſubpurantes, variolæ matres ex integro fere conlapſæ; inflammatio marginum latorum nulla.

16. Variolæ ſiccescere; variolæ matres fere ſiccæ.

17 & 18. Exſiccabantur plane variolæ; ſiccæ nunc variolæ matres.

21. Deciderant jam omnes variolæ; puella bene valens.

Leopoldus Auerhamer, ſeptem annos natus; puer ſanus; forma pulcra, habitus corporis perfectiſſimus, color faciei vividus ruber, cutis aſperior, color capillorum fuscescens. Variolæ inſitæ 25. Maji.

1 & 2. ab inſitione die in utroque brachio nil mutatum.

3. Emerſerat jam pustula exigua, nonnihil elata, ac inflammata.

4, 5, & 6. Inflammatio vulnusculorum indies major.

7. In brachio dextro locus inſitionis notatus pustula pulcra, prominentî, margine lato inflammato cinctâ, pure tenui plenâ; in brachio ſiniſtro aliquanto minor.

8. Verſus quartam pomeridianam febris varioloſa ingruit: ſymptomata multo leviora, quam in binis præcedentibus, ad duodecimam usque protracta diem, aſt indies minuta, febris.

9. In facie & reliquo corpore pustulæ exiguæ.

Ab 8. ad 12. Variolæ matres magis magisque prominentes; pure tenui repleri, margine latiſſimo inflammato cingi.

12. Vix amplius febris. Pustulæ faciei & corporis belle prominentes, margine exiguo rubro ſeptæ ac in ſubpurationem jam abeuntes. Variolæ matres multum prominentes, pure tenui repletiſſimæ, margine ampliſſimo ſeptæ.

13. 14. & 15. Febris prorſum remiſit: pustulæ faciei & corporis ſubpurantes maxime: variolæ matres conlabi, ſiccescere; disparere etiam inflammatio marginis.

16. & 17. Multum exſiccabantur pustulæ: variolæ matres fere ſiccæ; inflammatio lata marginis vix non abolita.

18. Variolæ faciei, corporis, ac ambæ inſitionis ſiccæ.

19. & 20. Pustulæ decidebant.

Exbitum 20. hydromel infantum ad purgandum corpus.

21. Bene valuit.

Carolina Auerhamer, quinque annos nata, fratri habitu corporis accedens; color faciei vivide ruber; capilli fusci; cutis ſubaspera: elapſa hyeme morbillos benignos paſſa: cæterà ſana.

25. Maji illi una cum reliquis inoculatæ variolæ.

1. & 2. poſt inſitionem die in utroque brachio nil plane mutatum.

A 2. ad 6. locus inſitionis magis magisque elatus, inflammatus.

6. In utroque brachio vulnuscula coronabat pustula pulcra, multum inflammata, margine lato cinctà, pure tenui repleta.

7. Circa ſecundam pomeridianam febris eruptionis occipiebat; per reliquam diem ſat lenis, ſymptomata

etiam

etiam mitia: noctu, ac inprimis vesperam versus nunquam non intendebatur febris: ad diem usque decimam in eodem perseverabat statu.

8. Prodire in facie & corpore omni reliquo pustulæ.

7. 8. & 9. In utroque loco insitionis pustula pulcra, prominens, pure tenui farcta, margine lato prædita, & plurimis pustulis minimis obsita.

10. Pustulæ faciei jam multo eminentiores, margine parvo inflammato donatæ: pustula mater brachii dextri aliquantum conlapsa, ambiens inflammatio multo remissior: variolæ matrem cingentes elatæ; in brachio sinistro variolæ matris quæ heri fuerat conditio.

11. Febris vix notabilis. Pustulæ faciei & corporis jam in subpurationem abire: pustulæ matres multo magis conlapsæ; margo minus inflammatus: variolæ minores insidentes pulcre subpurantes.

13. & 14. Pustulæ faciei & corporis bellissime subpurantes, variolæ matres multum siccescere.

15. Exsiccatio procedens.

16. & 17. Variolæ faciei, corporis, ac matres siccæ.

18. & 19. Maximam partem deciderunt crustæ.

20. Delapsæ in integrum: porrectum eccoproticum.

21. Optime valebat.

Theresia Auerhamer $3\frac{1}{2}$ annos nata, elapsa hyeme pariter morbillis laboraverat. Habitus corporis uti sororis & fratris; facies vivide rubra; capilli fusci; cutis subaspera: cæterà sana.

20. Sumsit eccoproticum.

25. Inoculata.

1. & 2. ab insitione die in loco insitionis nil mutatum.

3. & 4. Prodiit exigua, margine inflammato donata, ac nonnihil jam protuberans pustula in utroque brachio.

5, & 6. In brachio dextro prope variolam matrem alia parva, pariter prominula, matri arcte adhaerens: in brachio sinistro margo latior, magis inflammatus: variolae matres tumidiores, pure tenui scatentes.

7. A meridie correpta febri eruptionis; duravit haec abs intermissione ad 12. usque; versus vesperam semper acrior; facies cum corpore integro tum rubermima.

7. & 8. Somnolentia magna. 8. Versus vesperam innumerae pustulae emergentes in facie & reliquo corpore, quarum tamen multae denuo evanuerunt: his non obstantibus, pectus, & collum variolis parvis obsita. Inflammatio loci utriusque insitionis florenum magnitudine aequabat. Variolam matrem, optime protuberantem, pure tenui turgidam plurimae aliae, exiguae, prominulae coronabant.

9. Nox maxime inquieta; febris violenta; pulsus plenus, celer; odor ex ore fortis variolosus.

10. & 11. Febris pacatior; nox utraque tranquillior, margo variolarum matrum remissius inflammatus: variolae parvae ambientes subpurantes; ipsae matres parum conlabi; pustulae faciei & corporis tumidae, inflammatae.

12. Nox nonnihil inquieta; febris autem vix percipiunda. Variolae faciei & corporis subpurantes; matres multum conlapsae; pauco pure spisso gravidae, inflammatio plurimum inminuta; pustulae exiguae insitionis locum cingentes belle subpurantes: puella alacris.

13. & 14. Febris fere evanuit; pustulae faciei & corporis in media subpuratione; variolae matres conlapsae; ambiens antea inflammatus limbus disparuit: pustulae parvae siccescere.

15. Pustulæ faciei ſiccescere, reliquæ optime ſubpurantes. Variolæ matres ſiccæ; inflammatio nulla; cingentes variolæ parvæ ſiccæ.

16. & 17. Siccescebant puſtulæ.

18. Ex integro ſiccæ.

19. & 20. Decidebant omnes.

20. Sumſit eccoproticum.

21. Optime valuit inoculata.

Carolus Heufeld, $3\frac{1}{4}$ annos natus, puer ſanus, pinguis, robuſtus, ingenii vivacis; morbillos nondum paſſus.

25. Maji variolæ illi pariter inſitæ.

1. & 2. ab inſitione die in utroque brachio nil mutatum poterat detegi.

3. Vulnusculum utrumque obſidebatur puſtulâ parvâ protuberante, limbo duriusculo, vivide rubro, inflammato, ſeptâ.

4. & 5. Inflammatio major; variolæ matres mage prominentes.

6. Variolam matrem dextram ſtipabat alia minor, proxime adnata: inflammatio marginum latior, locus magis tenſus ac durus; variola mater ſiniſtra jam ſubpurare.

7. Pulſus nonnihil febrilis: inoculatus triſtis, inpatiens plurimum, dedolationem & virium proſtrationem magnam conquerens. Inflammatio loci inſitionis latior; variolæ matres tumidiſſimæ, pure tenui farctæ: nox valde inquieta.

8. Verſus decimam antemeridianam febris erupit variolosa, mitis. Pulſus aliquantum celerior; apoſitia; virium ingens proſtratio: nox pariter inquieta. Circa 12. nocturnam increscere valde febris, pulſus red-

reddi celer & plenus; æstu intenſo calere corpus: leviores nonnunquam obſervatæ convulſiones, artuumque tremores. Quintâ matutina lectô eximi petiit. Pustulæ plures in facie & corpore obcurrebant.

8. & 9. Inflammatio limborum florenum fere magnitudine æquans: variolæ matres multum elatæ & pure tenui repletæ.

9. Mane in hortum illico deducebatur. Febris per totam noctem magna fuerat; delaſſatus adeo, ut pedibus inſiſtere vix poſſet: ea præterea ſomnolentia, ut, dummodo per pauca minuta quietus ſtaret, aut ſederet, profundiſſimo jam obprimeretur ſomno: oculi valde obſcuri. Vesperam verſus febris cum omnibus ſymptomatibus aucta: delirabat æger ſæpius, ac ſomnum nunquam non expetebat. In facie & reliquo corpore plures prodierant pustulæ. Nox ſumme inquieta, febris per totum ejus decurſum violenta; pulſus celerrimus, plenus, calor intenſus. Verſus duodecimam nocturnam inſultibus æger correptus epilepticis. Lectô illico exemtus; in aërem deportatus liberum, ac in eo per dimidiam horam circumductus: hôc remediô curati inſultus epileptici: febris autem & convulſiones leviores; frequentius delirium atque æstus intenſiſſimus per totam noctem perſeverabant. Circa diei exortum demum tranquillus aliquot horarum ſequutus ſomnus.

10. Febris hac die multo remiſſior: ſomnolentia etiam, delaſſatio enormis & calor plurimum decreverant. Inflammatio ambiens variolas matres lata adhucdum; locus tenſus; pure ambæ turgentes.

12. & 13. Symptomata febris omnia ſat levia; pustulæ faciei & corporis pulcre elatæ, in ſubpurationem tendentes. Inflammatio circa variolas matres nonnihil minor; conlapſæ etiam hæ aliquantum, pus recludentes ſpiſſum. Æger denuo alacer, luſibûs delectari.

13. & 14. Febris vix ſenſibilis; puſtulæ in plena ſubpuratione. Multæ inprimis puſtulæ detegebantur in parte capillata capitis; nonnullæ etiam in regione inguinali, unde inceſſus nonnihil difficilis. Inflammatio multum minuta erat; puſtulæ matres pure pauco, ſpiſſo, fœtæ.

15. & 16. Puſtulæ ſiccescere; febris plane emortua; inflammati limbi matrum vix non diſparuerunt, atque hæ ex integro ſiccæ.

17. & 18. Puſtulæ omnes exſiccatæ.

19. & 20. Exhibitum hydromel infantum.

21. Bene valuit.

Xaveria Dillingskron, $4\frac{1}{4}$. annos nata, fabricæ corporis delicatæ, macrioris: facies pallida; cæterà autem nunquam non ſaniſſima; ante inoculationem nullo remedio præparatorio, aut eccoprotico, uſa.

Inſita illi variolæ 25. Maji.

1, 2, & 3. ab inoculatione die in utroque vulnusculo nil præternaturalis obſervandum.

4. Locus inſitionis in dextro brachio leviter inflammatus, tenſus: detegebatur illi incumbens exigua valde, parum nonniſi elata, caput parvæ aciculæ referens, puſtula: in lævo vulnuſculo vix mutatum quid. Nox valde inquieta.

5. Mane levior febris; tuſſicula ſicca: artuum præterea dedolatio; magna laſſitudo; kephalalgia continua; oris amarities; vomituritio; obpreſſio perſeverans in regione gaſtrica; vomitu bis rejectus mucus æruginoſus. Lingua muco albo obducta; facies intenſe rubra; æſtus corporis totius validus; ſitis continua; pulſus celerrimus. Præſcriptum remedium ſequens:

℞. Aq. meliſſ. ℥iij.
Succ. citr. recent. ℥ij.
Liq. anodyn. min. Hoffm. gtt. v.
Crem. tart. ʒß.
Arc. dupl. ℈ij.
Sacch. alb. q. ſ. ad grat.
M. D. S. ut ſumat omnî bihoriô cochlearia duo minora.

Præterea nil niſi jura tenuia carnium exhibita. Meridiem verſus febris nonnihil inſurgere; hoc non obſtante per totam diem in aëre degendum illi erat libero. Circa meridiem febris cum omnibus ſymptomatibus vix non ex integro evanuit.

6. Tranquille dormivit, febris ejusque ſymptomata prorſum remiſerunt: nil conquerebatur ægra, denuo alacris. 5. & 6. vulnuscula ambo inſitionis magis cernebantur inflammata; incumbentes iis pustulæ parvæ elatiores, in ſubpurationem jam ſenſim abientes.

7. & 8. Inflammatio circa locum inſitionis latior; locus magis tenſus, vivide ruber; major puris tenuioris inhærens copia.

9. A meridie circa horam ſecundam febris varioloſæ exordium, ad 12. usque perſeverantis moderato ſatis decurſu. Limbi variolarum matrum indies latiores; variolæ hæ ipſæ magis magisque elatiores, pure tenui fœtæ.

11. Pauciſſimæ variolæ in facie & corpore prodeuntes.

12. Febris fere evanida: faciei corporisque pustulæ albescere, ſubpurare. Inflammatio circa pustulas matres parum inminuta; margo, antea vivide ruber, pallidior; pus in variolis matribus ſpiſſum.

13.

13. & 14. Nulla fere febris; variolæ belle fubpurantes. Inflammatio circa variolas matres vix non omnis evanuit; pustulæ conlapfæ.

15. Variolæ matres & reliqui corporis ficcescere.

18. Pustulæ exficcatæ: vulnusculis ambobus infititiis efchara innata.

20. Ex integro crustæ variolarum deciderunt. Exhibitum inoculatæ eccoproticum.

21. Puella optime valuit.

Jofephus Stoll, tres annos natus, puer delicatæ valde corporis conpagis; elapfâ hyeme vexatus tuffi convulfiva violenta; aliàs fanus.

25. Maji inoculatus.

A 1. ad usque 3. diem post infitionem in utroque vulnusculo nil mutatum.

5. In loco infitionis brachii dextri variola parva, limbo belle inflammato cincta. In brachio lævo tactu folum distingui poterat exigua pustula, cuti adhucdum inmerfa. Locus infitionis ipfe inflammatus, tenfus.

6. Variola utraque mater jam magis inflammata; in medio fubpurationis exordia.

7. Inflammatio illas ambiens latior; locus magis tenfus; vivide ruber (*): variolæ matres pure tenui fcatentes.

8. A meridie febris ingruebat variolofa fat valida; pulfus celer, plenus; delaffatio magna; kephalæa; fomnolentia continua; nox inquieta.

9.

(*) Sphalmate hic in prototypo pro hellroth, halbroth legitur. *De W.*

9 Febris mitior ; odor variolofus , peculiaris , oris fortis.

11. & 12. Nox utraque inquieta, febris validior: pustulæ innumeræ , inprimis in facie, erumpentes; febris per totam diem valida: puellus fummæ debilis, continuò fomnolentus, tormina querebatur. Vesperam verfus febris denuo infurgens, noctu violenta; maxima inquietudo. Pustulæ faciei & corporis reliqui, quibûs fere obfitus, prominentes, in fubpurationem tendentes. Inflammatio vulnuscula infitionis utraque cingens, minor: variolæ matres pus recludebant fpiffum; nonnihil conlapfæ.

17. & 18. Pustulæ faciei, corporis & matres exficcatæ.

19. & 20. Crustæ variolarum decidebant.

21. Optime valuit.

Anna Stoll, 1¼. annorum teneræ pariter, uti frater , conpagis ; habitûs corporis fpongiofi , elapfa hyeme diu adflicta tuffi valida convulfiva, febri quidem notabili non ftipata , a qua etiam abs remedio ullo convaluit. Cæterà femper fana.

25. Maji inoculata.

1. & 2. ab infitione die nil obfervatum præternaturalium phænomenorum in utroque brachio.

3. Ambæ variolæ matres erupturæ exiguæ tactu distinguebantur.

A 3. ad 7. diem vulnuscula magis magisque inflammabantur; incubabat fingulis variola parva , fphæroidea, pure jam aliquantum gravida.

7. & 8. In utroque loco infitionis pustulæ duæ parvæ pure diluto fcatentes, margine vivide-rubro cinctæ. Per totam noctem ægra valde inquieta ; febri leviori adfecta geftanda erat.

9. Circa tertiam pomeridianam febris insurgere; pulsus multo celerior; æstus major; puella somnolenta plurimum; oculi obscuri. Nox pacatior.

10. Febris moderata; plures, exiguæ quidem, in facie & reliquo corpore prodeuntes.

11. & 12. Nox utraque denuo plurimum inquieta, ast febris remissa. Pustulæ faciei & corporis insurgere, subpurare. Inflammatio in utroque loco insitionis minui: variolæ matres paucum nonnisi spissumque pus continebant.

13. & 14. Somnus noctu inquietus; febris vix percipiunda; pustulæ belle subpurantes. Variolæ matres ex integro fere conlapsæ.

15. Pustulæ faciei ac matres siccescere.

16. & 17. Exsiccatio multùm promota.

18. Prorsum exsiccatæ variolæ omnes.

20. Decidebant.

21. Belle valuit puella.

Xaveria Comes à Majalath, quinqûe annos nata, habitus corporis multum pinguis, elapsa hyeme trimestris spatio violenta tussi convulsiva adfecta; quam & insultus epileptici sæpius comitabantur.

Annum unum agens ob dentitionem difficilem epilepsiam frequentius passa; unde & lævum corporis latus adhuc paralyticum. Quum vero per annum (antequam insererentur variolæ) vi electrica continuatâ, frequentioribus frictionibus aromaticis, frictionibus etiam tincturâ cantharidum institutis, balneisque sulphureis artificialibus usa foret, effectum hisce remediis fuit, ut lentius incedere queat: pes tamen lateris adfecti nonnihil tenuior breviorque altero est. Manus autem vix inde emendata.

25. Maji inoculata.

4. Ab infitione die obfervata pustula parva, fphæroidea, caput aciculæ exiguæ referens, vulnusculo utrique infidens.

6. In ambobus brachiis locus infitionis multum inflammatus; pustulæ matres legitime prominentes, in fubpurationem abeuntes.

9. Verfus tertiam pomeridianam febris variolofa occepit. Laffitudo magna; præternaturalis rubor faciei totiusque corporis; fomnolentia continua; kephalalgia levior; pulfus fat celer, ftipabant febrim. Vulnuscula ambo cincta limbo latiffimo, inflammato. Innatæ huic pustulæ prominentiores, pure tenui fcatentes. Nox valde inquieta.

10. Febris valida: in facie & reliquo corpore multæ emergebant variolæ. Nox denuò minime quieta.

11. Febris adhuc magna: in facie & corpore magnus variolarum numerus ex integro emerfit. Verfus diei exortum febris aliquantùm remiffior.

12. Febris leniffima, nox autem aliquantum inquietior; pustulæ faciei & corporis optime prominentes, albescentes. Inflammatio limborum levior; variolæ matres multum conlapfæ, pus recludentes fpiffum. Nox hanc diem excipiens denuo inquieta, febris major.

13. Mane cernebantur copiofæ pustulæ eminentes; plures exiguæ, nunc primum emergentes.

14. & 15. Nox utraque inquieta; febris nulla; pustulæ læte fubpurantes.

16. Nox tranquilla; variolæ ficcescere; inflammatio limborum evanida; variolæ matres multum exficcari.

17. & 18. Variolæ vix non omnes ficcari; matres omnino ficcæ.

19. & 20. Pleræque decidebant.

20. Adfumfit eccoproticum.

21. Bene valuit.

An-

Anna Libera Baro de Rollcourt, quatuor annos nata, fabricæ corporis tenellæ; ſana, morbillos nondum paſſa.

20. Maji exhibitum illi eccoproticum.

25. Inſertæ variolæ.

4. ab inſitione die vulnuscula utraque inflammata, prominentia, tenſa, ſubdura.

6. Locum inſitionis brachii dextri tegebat pustula pulcra, elata, limbo latiori, inflammato cincta, tenui pure repleta: in lævo brachio nonniſi pustula exigua, inflammata, in ſubpurationem tendens.

7. Vulnuscula ambo multum inflammata; ambæ matres tumidæ, pus recludentes dilutius.

8. Inflammatio circa vulnusculum brachii dextri minor; margo latus inflammatus multò pallidior: variola mater paucum ſolùm, idque ſpiſſius, continebat pus. In ſiniſtro brachio locus inſitionis vix amplius inflammatus; pustula mater conlapſa.

11. Evanuit inflammatio omnis circa vulnuscula: pustulæ matres ſiccæ, eſchara obductæ.

15. Delapſa eſchara: puella bene valens: per totum reliquum temporis ſpatium inter inoculatos manſit.

Cajetana Libera Baro de Rollcourt, quinque annos nata, conpagis teneræ, uti ſoror, morbillos nondum experta; cæterum ſana.

20. Maji ſumſit eccoproticum.

25. Maji inoculatio facta.

3. ab inſitione die vulnuscula inflammata.

4. Inflammatio major, tenſa; incumbens pustula exigua, ſphæroidea; inoculata pruritum conquerebatur ad locum inſitionis in utroque brachio.

5. In brachio dextro vulnusculum obſitum pustula pulcrâ, limbô amplô inflammato ſepta, ſubpurationem jam ſubiens: in brachio ſiniſtro pustula parva, minus inflammata.

6. & 7. Inflammatio in brachio dextro latior; pustula magis prominens, pure tenui repleta; in lævo pustula adhucdum parva, aliquantum protuberans, inflammata.

9. 10. 11. Inflammatio omnis evanuit.: pustula mater dextra eſcharâ obducta; ſiniſtra præternaturalis nil prorſum exhibuit.

12. Puella bene valuit; per reliquum etiam tempus, donec omnes domu inſitionis excederent, manſit inter inoculatos.

Franciſcus Haſchka, ſeptemdecim annos natus; ante octo annos morbillos paſſus; cæterùm perfectè ſanus: habitus corporis nonnihil macrior; capilli dilute fusci; ante inſitionem purgans non ſumſit.

25. Màji inoculatus.

1. ab inſitione die locus uterque jam inflammatus, ſubdurus.

2. Inflammatio, & durities aliquantùm remiſerunt.

3. Symptomata nunc dicta denuo magis aucta.

4. & 5. Inflammatio circa utrumque vulnusculum vix percipienda.

6. Inflammatio illa, in utroque brachio, evanuit.

8. In loco inſitionis nil omnino præternaturalis ſeſe obferebat.

12. Alterâ vice in utroque brachio inſtituta inſitio; ſed & nunc ne minimus ſequutus effectus. Manſit nihiloſecius inter reliquos inoculutos; nullo pacto infectus & optime valens.

PHLE-

PHLEBOTOME.

§. 1228.

Missio sanguinis intra terminum, quo vires non minuuntur, 1) *copiam minuit humorum arteriosorum & venosorum;* requirit hoc primum AUCTOR, ut vires non minuantur; nam tunc ii effectus; qui mox enarrabuntur, a venæsectione non sequentur. Unicum exemplum dabo; *No.* 4. *hujus* §. dicitur: quod v. s. distentis nimium vasis reddat elasticitatis exercitium; si tamen v. s. vires multum demat, ita ut debita adpressio sanguinis ad cerebrum non fiat, cadet homo in animi deliquium, quia deerunt spiritus subficientes. Vasa tunc nihil agent in liquida contenta, nisi quatenus frigore constringuntur. Idem de *No.* 9. verum.

Ergo primo *copiam minuit humorum arteriosorum & venosorum;* si ex vena fluat, arteria respondens huic venæ debet locum deperditi subplere. Si ex arteria fluat, narium v. g., aut hæmorrhoidum, aut si in arteria temporali fiat v. s., vena correspondens minus accipit & mittit tamen ad cor: ergo minus habet.

2) *Ergo resistentiam movendorum reddit minorem;* si cor ante v. s. habebat viginti libras sanguinis propellendas & una libra demta sit, cor inveniet resistentiam $\frac{1}{20}$ minutam. Si magna hæmorrhagia dimidiam cruoris partem evacuavit, cor fere obsendit resistentiam nullam.

3) *Adeoque & plenitudinem vasorum;* nam minus repleta sunt vasa 19., quam 20., *ut & horum ad se mutuo conpressionem;* sanguis ruber est in vasis primi generis: si copiâ cruoris rubri hæc tumeant, vasa latera-

ipſisque nervi inde conprimuntur, ergo v. ſ. ſolvit hanc conpreſſionem.

4) *Hinc vaſis nimis distentis, contractionis, id eſt, elaſticitatis, exercitium reddit.* Magnitudo arteriæ naturalis eſt in ratione reciproca vis distendentis & repellentis. Si vis distendens major eſt, certe erit arteria magis ampla, distenta, quam naturaliter in determinato hoc corpore eſſe debebat. Si vis repellens major ſit reſiſtente, erit arteria minoris diametri, quam ratione illius corporis eſſe debebat: ergo ſi vaſa nimis turgerent a plethora, vis distendens eſt major, quam repellens; ablatum eſt æquilibrium. Demtâ eâ copiâ, quæ abstulerat hoc æquilibrium, arteria ad juſtam diametron revertitur.

Hoc porro tunc verum, quando arteria non eſt nimis diu distenta, qua nimia diſtenſione vis contractilis multum perit. In tunica adnata ſit dilatata arteria; v. ſ. ſæpe eodem die efficit, ut arteria illa ita ſe contrahat, ut non ultra admittat rubrum ſanguinem, ſed lympham, ut naturaliter admittere debet: verum haud raro videmus v. ſ. nihil effici, quantumvis magnâ, quia arteriola amiſit diſtenſione nimia ſuam contractilitatem. Qui tunc potest prudenter adhibere leniſſima adſtringentia, feliciter quandoque reſtituit contractilitatem: ſi res non ſuccedat, obnoxii hi homines ſunt perpetuis lippitudinibus, & majoribus malis.

5) *Rarefacit liquida;* plethoricus olim habebat conpreſſos humores plenitudinis ergo. Jam bona evacuatio facta eſt; minus preſſa liquida ſpecie quaſi elaſticitatis ſe reſtituunt; hinc rareſcunt.

6) *Solvit liquida;* conpreſſione enim erant concreta quaſi: demtâ copiâ conpreſſi globuli, figurâ globuloſâ deſtituti denuo globoſi fiunt; admittunt ex alimentis nova liquida, quæ a vaſis hæmatopoëticorum vis-

viscerum in bonum lac ac sanguinem vertuntur. Salia sanguinis, quæ inter destructos globulos inretita fuerant, excutiuntur & loca inter globulos omnium serierum humorum vacua, denuo occupant.

7) *Resolvit*; ita; ut sine ulla evacuatione sensibili, aut insensibili, fiat humoris conpressi perfecta resolutio, in sanum statum.

8) *Obstructa expedit*; hærebant humores densati a conpressione, ut pertransire per multa minima vasa non possent. Humor à tergo pulsus inpingebat magis in priorem obstructum (obstruentem) & augebat obstructionem. Jam bonâ copiâ detractâ & vis a tergo minuitur, & reliquus sanguis habet majus spatium se expandendi & solida elasticiora facta agunt melius in hunc humorem; ita, ut vel retropellant illum ex angustiis in latius spatium, vel perprimant in venam, ut *leeuwenhoekianis* experimentis conpertum est.

9) *Circuitum, secretionem, excretionem, promovet*; circuitus erat inpeditus, quia multa vasa minima erant inpervia: hinc ruber sanguis non poterat circuire per omnes arterias rubras in rubras venas. Deinde vasa minora & serosa atque lymphatica toti systemati rubro expanso adjacentia, non dabant circuitum liberum serosis lymphaticisque humoribus. Hinc nunc detracta subficiente quantitate cessat conpressio hæc ad vasa minorum serierum, cessat illa in minimis rubris remora; ergo circuitus sanguinis est iterum expeditus.

Secretionem; glandulæ, cæteraque vasa minima secretoria conpressa vix quidquam secernebant: ablata pressione fiunt perviæ, & secernunt. Humores spissiores erant a conpressione, quam ut in minima secretoria vasa intrarent, vel per eorum oscula transirent; jam resoluti in statum sanum, possunt per vasa minima

eorumve oscula transire, & parare suum destinatum humorem.

Excretionem; quæ fieri non poterat, subsistente secretione.

10) *Revellit*; id est, si debito loco instituatur, divertit sanguinem ab eo loco, in quo & nimius & obstructus hærebat. Fuere, qui hoc negarent, perindeque esse dicerent, quonam ex loco institueretur v. s. omnem v. s. modo evacuare. Verum, an non possum per unam arteriam sanguinem evacuare fere omnem corporis perque eam educere? Ergo possum pro parte revellere. Verum jam olim peculiari dissertatione egi, ut intelligeretis, versus eum locum, circa quem v. s. fit, plus sanguinis derivari, saltem velocius; unde in obposita parte necessario fit major evacuatio, id est revulsio.

Pulcre HIPPOCRATES *l. de natura hominis, p.* 230. „ Hæ igitur mittendi sanguinis rationes sunt observandæ: studendum est, ut quam longissime a locis, in quibus dolores fieri, & sanguis conligi consuevit, venarum sectiones fiant. Sic enim mutatio minime magna de repente continget, tum etiam consuetudinem tollendo efficies, ut non amplius eodem in loco conligatur."

11) *Refrigerat;* in febre a quacunque causa acceleratur motus sanguinis in vasa, vasorum in sanguinem: hinc adtritus major, adeoque & calor. Demtâ copiâ debitâ, motus hic inminuitur, minuitur adtritus, adeoque & calor.

§. 1229. *Hinc morbos quamplurimos, eosque varios admodum, tollit.* Omnes morbos a nimia plenitudine, densitate, adtritu. Sed tollit obstructiones, tollit inflammationes: morbos inflammatorios solvit re-

revellendo, multos morbos feminarum tollit derivando. Inminutum præ conpreſſione calorem reſuscitat, reſtituit; calorem majorem, nimio adtritu generatum, refrigerat.

Simul tamen mutationes miras profert; nam agit directe in vitalem liquorem, & facit mutationes, quas vix conprehendimus. Multos videre eſt, quibus vix uncia una alterave ſanguinis demta ſit, quin frigescant, ſanguinis fluxus ſubsiſtat, ſudor oriatur frigidus, & cadant in ſyncopen. Mirum eſt, quomodo ordine hæc ſeſe excipiant. Multoties mihi in juventute mittendus fuit ſanguis: triginta annos natus eram, antequam talia a v. ſ. pati deſtiterim; cæterum antea fere ſemper id expertus ſum. Primum omnium anxietas ſentiebatur ad præcordia & veluti thoracis inmobilitas: tum oculorum caligo, vertigo aliquando, tum ſæpe vomitus, frigus omnium, ſudor frigidus, pallor ſummus & incipiens animi deliquium per pauca minuta. Adſperſâ aquâ, ſumptôque vinô intra quadrantem horæ reſtitutus eram.

Aliis vicibus contigit, ut v. ſ. ſtrenue ſuſtinerem, ſed quo momento vulnus clauderetur, omnia mihi illa ſymptomata contingebant; idque plures habent eo momento. Nec refert, in pede ſecueris, an in brachio, venam; ſemper id illis contingit.

Igitur non poteſt a defectu ſpirituum oriri; nam v. ſ. brachii plures generari ſpiritus oportet, copioſiori ſanguine ad caput relato. Non poteſt a conpreſſione cerebri præ nimia copia ſanguinis nasci; nam in v. ſ. pedis plus a capite derivatur. An igitur uno tempore oriretur a conpreſſione cerebri, alio tempore ab defectu ſanguinis ad cerebrum? Non videtur: cur enim plures egregie ſuſtinent v. ſ. & tantum animo linquuntur momento clauſi vulneris? Et cur plurima pars ho-

hominum validas v. f. innocue ferunt? ſumus machina nobis ipſis plane incognita, quatumcunque nos illam intelligere autumemus.

§. 1230. *Indicatur* 1) *à copia nimia;* nam tunc fiunt ea, quæ ad §. 1228. dicta. Sanguis conpingitur ita, ut globuli alias adſumere figuras cogantur: vaſa distenduntur ita, ut elaſticitatem amittant; &c.

2) *A reſiſtentia nimia cordi nata per humores;* ſi obſtructa fere ſint vaſorum extrema, vel ſi citra notabilem obſtructionem moles movendorum major eſt, quam vaſa locare fere queant, cor debet adlaborare multum, ut moveat illam molem humorum: hinc tandem vires cordis infirmantur, quum ſecretio ſpirituum cerebelli a conpacto ſanguine fiat minor. Debilitatum cor mole cruoris obruitur, & per eamdem repletur, extenditur. Hæc vera origo anevrysmatis cordis.

Vel ſi cor vires ſervet utcunque & arteriæ reſiſtant, vaſa majora cordis proximam vim excipientia distenduntur in ſaccos anevrysmaticos.

Si cor & arteriæ non protinus debilitentur, manet ſaltem inter cor & arteriarum fines conpreſſio magna ſanguinis, unde lentescit a conpreſſione ſanguis polypoſusque fit: hinc rariori caſu horrendi illi polypi adcreti cordis parietibus & per reliquam vitam tot anxietates producentes, & demum mortem inopinam, dum polypus ille ictu cordis abruptus, ad vaſorum majorum extremitates ducitur: *vide Rat. medend., Tom. II. de Polypis.* Omnia hæc v. f. ſolvit; ſi non, quo dictum eſt, modo, aut cor arteriæve, aut ſanguis, degeneraverint.

3)

3) *A motu subfocato per nimium tumorem a copia, vel a rarefactione, natum in arteriis;* Hæc corporis conditio bene confideranda, haud fane infrequens. SYDENHAMUS in pulcerrimo illo opere: *fchedula monitoria de novæ febris ingreffu*, multus eft in probando, quod debilitas illa infignis, quæ malignis dictis morbis ab initio adeft, oriatur non præcife ex virium defectu, ut vulgo creditur, fed ex violentia morbi vitam fubprimente: quæ debilitas mox, dum vis morbi per v. f. parum fracta eft: „ cujus rei experimentum, inquit, haud vulgare obcurriffe mihi memini multis abhinc annis in juvene quodam, ad quam accerfebar. Quamvis enim ferme animam agere videretur ille, calor tamen in externis corporis partibus ita ad tactum fentiebatur temperatus, ut fidem mihi derogarent adftantes amici, quoties adferebam, eum febri laborare; quæ ob fanguinis obpreffionem (cujus mole, exitu negato, quafi ftrangularetur) fe explicare & oftendere palam, nequibat; quodfi venam inciderent, febrim illico fatis violentam ftatim animadverterent. Aperta vena, & fanguine paullo copiofius educto, emicuit febris, qua vehementiorem mihi nondum videre contigit, quæ non nifi tertiæ quartæve phlebotomæ ceffit. "

Hinc cadit argumentum eorum, qui ne in pefte v. f. fieret, ex illa veluti contraindicante debilitate argumentabantur. Immo potius experientiâ fydenhamianâ indicatur eò manifeftius.

4) Fere fub priori conprehenditur; in priori motus torpebat a tumidis vafis, in pofteriori vafa præ copia paralytica fiunt.

5) *A fanguine nimium denfato;* citra inflammationem, quod vel a nutrimentis nimium condenfantibus, aut a nimio motu difflatis fubtilioribus, vel a copia nimia.

6) *Ab eodem nimis coëunte;* inflammatoria, lardacea ſpiſſitudine.

7) *Aut nimium inſpiſſato;* quod fere idem.

8) Ergo in inflammatione cruda.

9) In febri, licet non ſemper copia nimia adſit. Eſt enim ſæpe acrimonia tanta, ut motus inde natus rarefaciat ſanguinem & brevi vaſa minima deſtrueret.

10) *A calore nimio per omnia vaſa;* ſi v. ſ. indicatur, & frigus extremorum adeſt, nunquam fiat; calor per omnia ſemper permittit. Hic calor per univerſum corpus dirimit litem, dum indicata v. ſ. in dubium vocatur in conſultatione.

11) *A nimio - - - in unam partem, ut in hæmorrhagiis & fluxionibus;* hæmorrhagiâ natâ ex naribus, ex utero, pulmone, ſanguis viam apertam tenet, & qua ablata reſiſtentia eſt, velocius in illum rapitur: tunc, ſi vires adhuc conſtent, revulſio indicatur. In fluxionibus vero ſanguis de corpore non effluit, ſed, in quanam corporis parte conligitur copioſior & adcumulatur, tumidam exhibet illam partem: a quo inflammatio, aut ſubfocatio, vel necroſis timenda; ita in artubus, ad oculum.

12) SYDENHAMI obſervata docent, ita quandoque in nonnullis epidemiis nocuiſſe, profuiſſe in aliis.

13) *Ab ætate;* infantes & ſenes ſemper excipimus, niſi res magnopere urgeat. Cæterùm, ſi urgeat, non eſt ipſis parcendum. Infantes a convulſione, febri acutiſſima & morte liberavi, dum in difficili dentitione v. ſ.; quique prodibat ſanguis, cruſtam inflammatoriam gerebat. Senibus 70 - 80. annorum vena ſecatur, ſi vires adſint, & ſumma urgeat inflammatio in pleuritide, peripneumonia. &c. Cæterum, ut dixi, eſt illi ætati parcendum; infantibus enim ſanguis eſt non ſatis conpactus, nec vaſa ſatis firma ſunt, ut ſe ſuſtineant;

de-

detracta enim ejus copia aliqua, vasa reliquam copiam ultra vix amplectuntur; disposita enim magis sunt ut dilatentur, quam ut se contrahant.

Senibus vero vasa prædominantur liquidis & magis magisque se contrahunt. Copia liquorum sustinet parietes, ne nimis arcte se contrahant illi: tum copia sanguinis tenet plura vasa adhuc aperta, quæ aliter se contraherent. Demtâ copiâ sanguinis & majora vasa se adhuc plus contrahunt & obrigescunt, & minora liquido destituta in fibras mutantur. Hinc solida vix amplius a pauco liquido distendi possunt, eaque in liquidum propellendum vix agunt. Mors ex fato senili sic acceleratur. Casus tamen adsunt, ut dixi, in præsentissimo periculo, & maxime, si a v. s. consuetudinaria haud diu adhuc destiterunt. Cæterum media ætas cæteris paribus maxime indicat venæsectionem.

A sexu; sexus masculinus videri posset venæsectionis femineo magis indigus; quod sanguis densior, solida rigidiora viderentur dispositionem inflammatoriam frequentiorem facere: quò & viragines referendæ. Tamen rem adtentius introspicientibus adparent feminæ eâ plus indigere virîs, 1) quod longe majorem sanguinis copiam generent; 2) quod ejus jacturam facilius ferant. Debilissimæ feminæ paucarum horarum spatio sæpe decem, duodecim ingentes mappas sanguine uterino penetrant & rubefaciunt; nisi adesset machina incredibiliter sanguinem generans, sustinendo non essent: sexus femineus a sui maturitate jam inchoat omni mense adsuefieri evacuationi sanguinis, id quod in viris non obtinet, nisi quibus aut nares, aut hæmorrhoides periodice fluunt.

A victu, duro, acri; a vini generosi plurimo abusu, magis indicatur in morbis, quam ubi victus moderatus & saluber prægressus fuerit.

A temperie; morbis; cæteris paribus, temperies ſanguinea & bilioſa magis indicant v. ſ., quam aquoſa, phlegmatica, aut melancholica: in binis prioribus copia boni ſanguinis adeſt, in poſtremis inopia.

14) *A cacochymia;* disputatum diu, num in cacochymia v. ſ.? Exempla viſa utramque ſententiam confirmantia. Vena ſecta fuit cacochymicis, qui hinc amittentes cum pravo ſanguine etiam id quod adhuc bonum, in ſummam debilitatem conjicerentur, ut morbo ſustinendo ultra non eſſent: e contrario curatio cacochymicorum ex eo viſa inpoſſibilis fuit, quod medicamenta intra turgida vaſa admitti non poſſent: ita, ut in iis oporteret venam ſecare. Hic videtis nunc ſtatum quæſtionis. Concludimus, ſi inſignis ſit plethora cacochymica, parcam eſſe faciendam venæſectionem, ut ſpatium concedatur medicamentis; parcam dico, ne cum pravo ſanguine ſimul exiens bonus, corpus viribus nimium privet. Quo vero in caſu vaſa non ſunt valide distenta, præſtat experiri, num medicamenta ſanguinem intrare valeant ſatis, citra evacuationem.

15) Si animus eſt, corpus hominis decoctis replere lignorum, & cacochymia adeo repleret omnia, ut decocta nequeant admitti, v. ſ., alias non indicata, hic indicatur, ut ſpatium nascatur pro medicamentis, ut vaſa nimis a cacochymicis humoribus distenta, nunc evuacuatione facta elasticitatem quamdam recuperent, & in nova medicamenta, bene cum veteribus humoribus ſubigenda, agere melius queant. Idem in omnibus magnis curationibus locum habet.

§. 1231. *Optima fit* 1) *lato vulnere*, *ſecando inflicto;* lato vulnere, ut poſſit ſanguis multus exire, quia celeritas illa fluxûs citam facit revulſionem: in cita revulſione poſſunt vaſa obſtructum repellere, ut

in experimentis *leeuwenhoekianis:* cæteroqui ex parvo vulnere parvus ſaltus, vel ſtillicidium, non facit ſat magnam mutationem ſubitamque, in loco adfecto.

Secando inflicto; non pungendo: habentur quibusdam in regionibus elaſticæ machinæ, quibus vulnus infligitur punctim. Faciunt 1) vulnus parvum, 2) ſi vel parum fortius penetrent, aut venæ parvæ ſint, ſæpe & obpoſitum penetrant, & lædunt tendines aut arteriam. Qui vero lanceolâ agit ita, ut non perpendiculariter vulneret, ſed ubi cuspide penetraverit venam, mox cuspidem in anteriora vertendo venam longitudinaliter ſecet, ille & magnum & tutum vulnus facit.

2) *In vena libera, magna, facile detegenda, remota ab arteriis, nervis, tendine;* loca conſueta ſunt in brachio vena hepatica, cephalica & mediana. Majores ibi paſſim ſunt & nudæ, niſi homo vel parum habeat ſanguinis in venis, ut venæ vix turgeant; vel niſi venæ externæ brachii ſemper ſint exiles; vel niſi obeſitas nimia molem venarum conprimat. Eſt ſemper periculum a lædendis ſive arteriis, ſive tendinibus. Sed periculum hoc variat. In *Act. Edinb. P.* 2. *obſ.* 16. *&* 17. *egregius* MONRO demonſtravit hanc veritatem quatuor brachiorum delineationibus, in quibus quatuor brachiis arteriæ varium omnino decurſum, diviſionemque habent. Arteria brachialis ſi pungatur in v. ſ., ſubponit ſemper expanſionem, ſive aponevroſin bicipitis brachii quoque perforatam; huic enim expanſioni arteria ſubjacet. Vena mediana paullo inferius pertuſa poteſt vulnerare arteriam radialem. Verum hæc omnia evitare poterit plerumque is, qui, ut in *Textu* juſſum eſt, lanceolam dirigit.

Saphenam in pede ad malleolum internum ſatis tuto quoque pertundunt. Jugulares facile pertundun-

tur,

tur, tum raninæ, frontalis: quamquam videntur hæ binæ ultimæ minus neceſſariæ. In angina ranina vena pertuſa non videtur peculiarem utilitatem adferre.

In obeſis difficilis v. ſ., ſi non fiat magnum vulnus: panniculus adipoſus primo æqualiter ſustinebatur a cute: cute pertuſa luxuriat hic pinguedo, & obplet foramen. Si obeſitas inpediat, ut vix venam Chirurgus detegat, faciat in dorſo manûs; ubi tamen caveat, ne lædat tot tendines: tamen obeſitas & hic aliquomodo inpedit, ne facile tendines lædantur.

3. *Accelerando velocitatem ſanguinis dum fluit, reſpiratione forti;* uti enim dictum eſt, paſſim citiori revulſione melius juvatur obſtructio, & inflammatio, quam tardiori. Unde monendi ægri, fortiter velint reſpirare & tuſſire; ſi præ dolore renuant, aceti calidi vapor naribus adhibitus excitat tuſſim.

4. Motu musculorum circa venam apertam; ut ſanguis promoveatur; quum actio musculorum fluxum ſanguinis per venas acceleret. Unde Chirurgi baculum, aliudue inſtrumentum digitis volvere jubent, ut ſic per totum brachium musculi moveantur.

5. *Jacenti ægro;* SYDENHAM, *ſect. VI. c. IV.* „ Sanguinem è brachio in lecto jacentis extrahendum præcepi, nec paſſus ſum, ut ex eo ſurgeret ad duas tresve horas: quum omnis ſanguinis eductio, quæ univerſam corporis conpagem labefactat quadantenus, concutitque, hoc pacto facilius toleretur. Ita ut mitius cum ægro agatur, quum in lecto cubanti unciæ decem fuerint detractæ, quam ſi ſex, ſeptem tantum miſerit, postquam è cubili ſurrexerit. " Experientia vidi homines hos, qui in animi deliquium cadere ſolebant, non cecidiſſe in illud: quare plerisque, ita conſuetis, adfirmare auſus fui, ſi jacentibus ipſis v. ſ., animi deliquium non ſequuturum. Ratio in promtu eſt: homo ſe-

ſedens debet ſuſtinere truncum corporis, debet firmare femora cruraque, ut ſe ſuſtineat: ergo musculi multi operantur; ſi jam fiat à mutatione per v. ſ. inducta defectus ſpirituum, quò minus ſpirituum requiritur, eò minus ille defectus animadvertetur.

Ad actionem musculorum ſuſtinendam ſanguis arterioſus ut conditio ſine qua non requiritur. Si nunc, dum fit v. ſ. circuitus ſanguinis multum turbatur, nec ad musculos ſat ſanguinis adfertur, languet actio musculi tota.

Denique ſanguis difficilius ad perpendiculum movetur ad caput, quam horizontaliter: hinc ſedenti homini èo citius poſſunt animi deliquia oriri, quum ſanguinis curſus aliorſum deferatur, quique ad caput adſcendit ſanguis, difficulter adſcendat.

In decumbente vero homine ſi mittatur ſanguis, vix agunt musculi corpus ſuſtinentes, adeoque & ſpirituum & ſanguinis defectus ad illos musculos non adeſt: corporis ſitus faciliorem transitum ad caput permittit horizontali ſitu. Ergo omni ratione præcavetur animi deliquium.

Igitur ſi homines ſint animi deliquio adſueti, dum vena ſecta ipſis fuerit, vel ſi ſimul & ſemel magnam evacuationem facere indicatio jubeat, præcipimus, ut illis jacentibus in lecto vena tundatur. Rarus hinc inde datur caſus, ubi animi deliquium ſic non prævenitur. Verum dum indicatio jubet in pede venæſectionem, non poſſumus jacenti id ægro facere. Tunc tamen poſſunt in crepidine lecti ſedere, trunco pulvinaribus ſuſtentato, & in poſtica tantum reclinato, quantum fieri poſſit.

§ 1232. *Præparatio fit ad feliciorem ejus adminiſtrationem; 1. frictione;* ut humorum circulus expedi-

ditus per venam primo concilietur, & arteria correſpondens adſueſcat multum ſanguinis in hanc venam continuatò ſic frictam transferre: acceleratur quaſi circulatio jam ante v. ſ.

2) *Fomento;* notabile eſt, venâ ſectâ brachii, ut plurimum ſanguinem bene fluere; ſecta in pede vena ſanguinem ſubſiſtere, niſi in aquam calidam pes fuerit inmiſſus. Cur fluit in aqua & non in aëre? Reſiſtentia enim aquæ eam, quæ aëris eſt, ſuperat. Oporteret in aqua minus adhuc fluere.

℞. 1) Ligatura brachii melius ſtringit venam eâ, quæ in pede eſt. In pede faſcia ambit triangulum, ut bene contra HECQUETUM advertit SYLVA, cujus tres anguli ſunt os tibiæ, os peronæum & fortis tendo Achillis. Vis conprimens faſciæ agit in hæc tria corpora dura, & intermedia vena ſaphena molliori ſtrato recumbens, effectum ligaturæ minus experitur.

Quid aqua calida confert ad meliorem effluxum ſanguinis? aqua calens dilatat venam, ut ad conſpectum mox patet: dilatata vena tollit reſiſtentiam jamjam effluxuro ſanguini; ita ut ſanguis ex arteria in illam venam inruens, per illam, tum patulam magis, tum ex præhumectatione vix elaſticam, liberrime effluat.

2) Venæ habent ſemper expeditum iter, quia ex anguſtiori diametro in ampliorem eunt: pede autem in aqua poſito amplior fit venæ pars anguſtior; vena enim ſupra aquam vix dilatatur; ergo non ultra ex anguſto in latum eſt expeditum ſanguinis iter.

Ergo hac ratione venoſi ſanguinis recurſu verſus cor retardato, adcurſu ſanguinis arterioſi accelerato, ſanguis ex vena aperta inpetuoſe effluit.

Objicietis mihi, ſæpiſſime in aqua calida fluorem minui ſubſiſtereque: pede tunc extra aquam educto, aliquando ſanguinem effluere. Reſpondeo, id fieri,

uodb

quod pes nimis diu aquæ fuerit inpositus. Alia occasione Vobis narravi, quod sæpius mihi contigerit, ubi ad certam horam me cum Chirurgo invitassent ad v. s. iique, ne exspectaremus, jam aquæ insedissent ante nostrum adventum, ut jactus sanguinis ex aperto lumine vix ullus adesset.

Ratio 1) erat hæc: non modo, quæ aquæ inposita vena fuerat, ampliata erat, sed vapore adscendente aquæ crus totum ac femur emollita eorumque venæ dilatatæ; ita ut iterum ex angusto in latius flueret sanguis.

2) Ipsa arteria diuturna pedis maceratione & debilitabatur, & dilatabatur, unde ejus elasticitate inminuta inpetus sanguinis à corde venientis fractus erat, antequam ad venæ aperturam pervenisset.

§ 1233. *Vetatur* 1) *à plurimis chronicis, in quibus plurima obstructa, paucusque admodum fluidus cruor vasis restat;* ubi plura viscera pertinaciter obstructa sunt; ut sæpe homines habent pleraque viscera abdominalia, à longa die infarcta, unde demum hydropes. In ipso hydrope, phthisi confirmata cum summa emaciatione; in retentis mensibus quando cacochymia inde nata, quæ per totum corpus obstructiones creavit: in his omnibus paucus sanguis, utcunque bonus, per pauca vasa circumiens, si v. s. detrahatur, multis mortem acceleravit.

2) *A senio;*

3) *A temperie;* explicui ad §. 1230.

4) *A cognita natura epidemici,* ut SYDENHAM notat, eosdem sæpe morbos una constitutione ferre v. s., aliâ recusare: *vel endemici morbi;* endemicus morbus in multis regionibus scorbutus est, in aliis scrophulæ, thymus inmanem in molem extensus: v. s. in hisce

ut

ut plurimum plus nocet, quam prodeſt; niſi alia adſint, quæ id indicent.

5) *A criſi jam facta alibi;* ut toties dictum.

6) *A paucitate cruoris rubri, & debilibus hinc viribus;* virgo pallida debilis nunquam menſes habuit, dicunt Medici: utinam menſtruaret! ſana eſſet. Ad menſes producendos v. ſ. &c.; pejorem reddunt, nec prodeunt menſes, & ſi vi quandoque per laxum uterum ſanguis, eò pejus. Oportuiſſet primum facere ſanguinem rubrum, copioſum, & dein pellere per uterum.

7) *A recenti ſtatu puerperii;* niſi aliud quid indicet v. ſ., ut dixi agens de *morbis mulierum*, & haud ita pridem in *Emmenagogis* explicandis. Sed recens puerperium v. ſ. per ſe vetat.

Hic nun exſurgit illa quæſtio, utrum feminæ fluentibus lochiis, aut catameniis, morbo inflammatorio correptæ, non ſit vena ſecanda? Reſp. in abundanti lochiorum fluxu minus conveniret, cæterum omnino. Sit v. g. femina in fluxu menſtruo; corripiatur pleuritide. Vocatur Medicus: ille percunctando reſcit, fluere adhucdum menſes. Si doctus in arte ſit, ille ſic ratiocinatur: in tam gravi pleuritide non prævenio ſubpurationem vel gangrænam, niſi ſpatio unius ant binorum dierum libræ duæ, tres, quatuor ſanguinis detraxerim. Hæc fæmina forte menſibus dimittit libram ſemis. Ergo ſi fluxui menſtruo nunc fido, non curabo hanc pleuritidem: ergo neceſſario v. ſ. faciendæ ſunt.

Quæritur, ubinam vena ſecanda ſit? An non in pede, ut menſium fluxus & pergeret & promoveretur? Reſp. ſi omnis v. ſ. tantum eſt evacuans, oporteret ſic agere; verum, quum pleræque venæ ſectiones ſint derivantes & revellentes, debeo reſpicere ad naturam morbi, æque ac ſi nulli menſes aut nulla lochia fluerent. In peripnevmonia videtur vix differentia dari:

un-

unde ibi in pede fecare poffum. In phrenitide debeo fanguinem detrahere ex pede : at vero in plerisque pleuritidibus, in inflammatione hepatis, ventriculi, intestinorum, uteri, renum, debeo ex brachio mittere, ne inflammationem augeam. *V.* hic *P.* FORESTUM, *l.* 6. *obf.* 47. *ad finem fcholii.*

§. 1234. *Unde patet quanto &c.;* nefcio fere, uter horum plus mali intulerit mortalibus; tamen crederem, HELMONTIUM: debacchando in v. f. & per fua, tum chemica, tum fpecifica, curare adnitendo, ipfe pœnas tulit dignas, dum in fefe neglecta inflammatione, phthifi periit, & infinitos homines, acutis decumbentes, aut occidit, aut in longas easdemque paffim tandem lethales, conjecit ærumnas. BOTALLUS, HELMONTIO anterior liberalitate venæfectionis multos chronicos occidit, multos reddidit pejores. Habuere fuos utrique numerofos adfeclas; BOTALLUS Gallos fere omnes, quorum multi aliquot centenas venæfectiones fuftinent, antequam mori liceat; HELMONTIUS plurimos in Belgio & Germania. Quod BOTALLUS frequentiffime venam fecaret Cardinali BORAGO, Galliæ Cancellario, isque interea ætatem provectam confequeretur, infatuavit multos, ut manibus pedibusque irent in BOTALLI fententiam. Igitur caveamus, ne in hominum perniciem ita quandoque rejiciamus fententiam aliquam, ut in obpofitam, & forte æque, aut magis, nocentem, abeamus. Dum vitant ftulti vitia, in contraria currunt.

SANGUINIS PER VASA HÆMORRHOIDALIA EDUCTIO.

§. 1235.

Præter VENÆSECTIONEM educendi alius modus est per HÆMORRHOIDES. Sunt in ano vasa duplicis generis: arteriæ & venæ hypogastricæ, ex iliacis oriundæ, dictæ *hæmorrhoidales externæ*: sunt venæ hæmorrhoidales, pertinentes ad systema venæ portarum, dictæ *internæ*. Ex duplici hoc vasorum genere sanguis producitur ab ipsa natura statis sæpe, sæpe vagis temporibus. Apud B. EUSTACHIUM *Tab.* 27. *Nro.* 2. & 4. venas has hæmorrhoidales intrare videmus aut in venam mesentericam, paullo antequam in sinum magnum venæ portarum abeat, vel in lienarem. Unde videmus, quomodo in hypochondriacis cum materie totus lien, hepar, mensenterium se queant probe expurgare, fluente vena hæmorrhoidali in ano: unde sæpe tam mire recreantur.

Arteriæ, aut venæ hypogastricæ si crepent, directe levamen adferunt plethoricis: unde salutares maxime his hæmorrhoides tales; hos enim, si nullam habeant hypochondriorum obstructionem, hæmorrhoides ejusmodi præservant a morbis; si, dum illi adhuc in vigore vitæ sunt, hæ cessent, constituunt causam morbi proëgumenam; quæ aliquando citra procatarcticam

cau-

caufam poteft morbum facere, ex fola plethora: fæpe a caufa procatarctica leviffima in actum ducitur.

Neglectus condonandus nulli Medico, fi non examinet probe circa hanc rem ægros, num foleant hæmorrhoidibus laborare: cura tota morbi quandoque inde poteft infelix effe.

Indicatur 1) *a temperie atrabiliaria*; ut mox jam vidimus, quam falutare hoc ipfi fit. Eft fæpe evacuatio ex ipfa fede mali.

2) *A morbis cum phantafia læfa*; ex mota materie atrabiliaria: cura hæc, imitando naturam, quæ fic hosce ad fanam mentem reducit, eft arte facienda. V. HIPPOCRATIS *Aphorism.* 4-25., 6 11., 6-21. Receffit quippe portio ejus fanguinis atrabiliarii, ita ut eò verfus magna pars derivata ultra fanguini misceri nequeat: tunc ars id, quod in fanguine eft, facile educit reliquum.

3) *A confueto fluxu eorum vaforum jam fubpreffo*; quum enim & chronica & acuta mala multa orta jam viderimus his fubpreffis, boni Medici eft, prophylactice caufas morborum evellere, tollere, antequam in morbos adolescant.

4) *Ab eruptione fanguinis per novas jam vias, qui olim felicius per hæmorrhoides evacuabatur*; vel enim jam moleftas fæpe kephalalgias, hemicranias, experitur homo per aliquot dies, & tunc abundantem cruorem per nares folvit, ubi olim fat commode per anum plethoram folverat: immo quibusdam per pulmones, aut aliunde, effluit ad anum inpeditus fanguis.

Hinc cura femper habenda, ne unquam hic naturæ exitus claudatur; nam per alias evacuationes artificiales naturam non emendabimus unquam: unde HIPP. *Aph.* 6-12. „Hæmorrhoidas curanti diuturnas, nifi una fervata fuerit, periculum, ne hydrops fu-

ſuperveniat, aut phthiſis. " Dantur quippe caſus, ubi hæmorrhoides copioſæ tument circa anum, tumentque enormiter, ac ſpongioſæ factæ & veluti carnoſæ, ultra in anum reduci nequeant: hinc dolores ad alvum intolerabiles; alvus vix ultra movenda; profluvium ſanguinis perpetuum, ut hydrops inde naſcatur, aut continuæ fere oriantur debilitates ac ſyncopes. Talem caſum vidi in virgine quadam; initô conſiliô & eradicatione concluſâ, vidi dexterrimum veteranum Chirurgum DRINGBERG cauterio actuali magnitudinem auferentem plusquam pomi aurantiorum, & parvum relinquentem tuberculum, quod bene ſanguinem fundebat; hinc ſemper ea via aperta ſervabatur.

§. 1236. *Elicitur* 1) *emolliendo hæc vaſa fomento molli, calido, ex aqua, oleo, melle, emollientibus;* dum enim hæmorrhoides naſcuntur, novimus hoc ſic fieri. Vas ſanguine tumet; quum nunc fæces ſuperius hærentes vas hoc conprimant, & verſus anum paſſim aut pauca, aut nulla, reſiſtentia ſit, copiâ ſanguinis vas in nodum aut globum efformatur. Etiam fæces duræ ſiccæ ſæpe in recto hærentes, facili opera non educendæ, conprimunt vas, unde ſub fæcibus eò magis turget. Si vas non nimis tenax, ſponte ſinditur, & ſanguis exſilit: ſi vas tenacius, dolet homo, nec ſanguis exit. Omnis artis opera nunc collocanda in eo, ut vas hoc molleſcat, extenuatur, inpetui prementis ſanguinis cedat. Spongia aquâ calidâ madidâ poteſt tunc ano adplicari; homo poteſt in ſella perforata ſupra aquæ vaporem ſedere. Si emollientius velimus, poteſt ſpongia oleo madida adplicari, aut oleum adfricari, ac introtrudi. Si quid mellis, quod leniſſime ſtimulat, adjungitur aquæ, aut oleo; vas forte eò citius ſindetur. Enemata ſimilia proſunt; immo oleum,

oleum, vel sebum candelarum fusum, & parvo syphunculo injectum, ut in principio recti maneat, egregii haud raro usûs.

2) *Aperiendo per frictum cum asperis;* v. c. cum foliis ficûs; ut in *scholiis* apud DODONÆUM ex CLUSIO & LOBELIO commendatur.

Aut per hirudines; (quæ circa hirudines notanda veniant, paullo post uberrime ex *Cel.* SCHMUCKER referam.)

3) *Usu aloëticorum;* massâ pilularum RUFFI solâ, quotidie ad gr. vj. sumtâ, restitui quandoque intra paucos dies retardantes hæmorrhoides. Subpositorium aloëticum idem facit. Debent Chirurgi cavere, ne ad vulnera ani, aut principii recti intestini unquam adplicent elixirium proprietatis, ut in aliis vulneribus depurandis faciunt. Practicum senem audivi dicentem, se enormes dolores hæmorrhoidales inde vidisse natos. Si catalogus specificorum augeri deberet, aloën ad irritandas hæmorrhoides adjungere possemus. Nec adplicatione sola inmediata id præstat, sed ore sumta integris viribus eò pervenit.

Hæmorrhoidum tumores molestissimos, nunquam apertos, multi patiuntur. Juvenis olim ex his doloribus sæpe incepi animo linqui; fuit enim mihi malum frequentissimum. Sebum candelarum fusum & intrusum ano; sebum idem, parvo syphone injectum (subpositoria ex lardo non salito,) ex optimis remediis sunt: semper levamen inde habui. Unguentum populeum cum oleo lini, quandoque cum opio, etiam confert; immo & adstringentia unguenta juvant; est pro causæ differentia. (*) Vidi, quos juvit nihil, præter

 plan-

(*) Sed, quo infinitis in mea praxi profui, est oleum chalybeatum opificum, qui chalybeis instru-

plantaginem recentem, tenuiſſime conſciſſum & adplicatum.

SCARIFICATIO.

§. 1237.

Scarificationes agunt ſtimulando & evacuando; nempe ubi in parte quadam lanceolâ fiunt parvæ inciſiones. Adhibentur in gangræna usque ad initium partis vivæ: hinc vita irritatur ſubtus, quæ tunc ſenſim a ſeſe ſeparat gangrænoſum. Sunt ibi inevitabilis neceſſitatis & egregii uſus. Stimulus ingens excitatur ab inſtrumento vulnerante, dum eo viva caro tangitur, moxque effluens ſanguis docet, vivam partem tactam eſſe; nam gangrænoſa perſciſſa ſanguinem non dat.

Ad-

ſtrumentis conficiundis victum quæritant. Habent hi, annoſi dum ſunt, idem oleum, quod ante 20. 30. 40. annos habuere; cui de tempore in tempus aliquid novi olei addunt: in hoc oleo millies exſtinctum ferrum, aut chalybs eſt, & dat remedium inconparabile ad hæmorrhoides cœcas dolentes, & tumidas percurandas. *De H.*

Adhiberi ſolet quoque in cruribus hydropicis, ſcroto hydropico: dudum nota exempla id ſuadentia. Hydropicus, ad ignem ſedens urit ſibi pedem inſcius; ſenſus quippe ſubfocatus ſæpe a preſſione aquarum: uſto pede effluit copioſiſſima aqua, ut cubiculi pavimentum totum inundaretur, homoque reſtituitur. Ex his & ſimilibus concluſere homines, poſſe ſcarificatione promoveri aquæ hydropicæ expulſionem.

PROSPER ALPINUS egregio illo libro *de Medicina Ægyptiorum*, quam per annos ipſo in loco didicerat, *lib.* 3. à *cap.* 1. ad 13. haſce ſcarificationes commendat, quas apud Ægyptios viderat: verum fatetur, hydropicos vidiſſe ſe inde curatos quidem ab aquis adfatim ex ſcarificatis cruribus effluentibus, at continuo ſtillicidio aquarum gangrænam crurum, mortemque hominum eſſe ſequutam.

Hagæ-Batavorum, praxin inchoans, vidi apud plures Medicos & Chirurgos hanc methodum curandi hydropem, etiam aſciten, commendari, laudari. Imitatus aliquoties vidi id paſſim verum, quod de gangræna & morte meminit ALPINUS: unde poſterioribus annis nunquam volui ſcarificationes in tali caſu adhibere.

Attamen ſcarificationum & hoc in caſu & in pluribus aliis, patronus magnus exſtitit HIPPOCRATES. Textum mirum habet *lib.* 6. *epid. ſect.* 3. *No.* 22. „ Quum adſunt kedmata (dolores crurum, maxime ad coxas præ fluxionibus) venæ in auribus poſterioribus ſcindendæ ſunt. " GALENUS in *Comment.* ad hunc locum ridet hoc, intelligens nempe, HIPPOCRATEM loqui hic de v. ſ. in aure poſteriori; quia venæ in auribus vix conſpicuæ. Verum PROSPER ALPINUS bene advertit, HIPPOCRATIS mentem hic eſſe, ut ſcarificetur auris, eamque a GALENO minime intellectam eſſe. VALESIUS quoque ita, ut ALPINUS, HIPPOCRA-

TEM explicat, aitque, se hanc aurium scarificationem quoque in usu vidisse apud Saracenos. Immo ipse GALENUS *Comment.* in *Aph.* 2—17. scarificationes magni fecit. „ Evacuatio, inquit, omnium humorum æqualiter, quæ quidem exquisitissima est, fit per v. s.; proxima autem huic illa est, quæ fit per malleolorum scarificationem." Confirmat idem longo sermone *l.* 4. *de sanitate tuenda* & *l.* 13. *de methodo medendi.*

ORIBASIUS, græcus auctor, Medicus, quarto sæculo, sub JULIANO Imperatore, Quæstor constantinopolitanus, fusus est in commodis scarificationum deprædicandis. In *collectione septima* propria experientia in mensium subpressione, oculorum destillationibus, in dolore capitis, in dyspnoea, etiam ubi æger admodum senesceret, miros ejus effectus narrat. Immo in *libro de cucurbitis c.* 10. „Et sane, inquit, dum pestilentia vehemens Asiam deprehendisset, multosque perdidisset, meque etiam morbus adtigisset, secunda morbi die, remissione febris facta, crus scarificavi, duasque fere sanguinis libras detraxi, hacque de causa periculum vitavi. Plerique igitur etiam alii, hoc præsidio usi, superstites evasere: eranr enim plenitudinis signa, illique præcipue solvebantur, qui sanguinem copiosum exhauriebant."

HIPPOCRATES in hydropicis videtur scarificationem laudare: nam ambiguum est, utrum ea, quæ de secandis & urendis hydropicis, atque phthisicis habet, intelligenda sint de paracentesi, ut nos illam intelligimus, an de scarificatione. Aph. 6-27. „ Qui subpurati, aut hydropici, uruntur, aut secantur, hi pure aut aqua acervatim effluente, omnino moriuntur."

Lib. *de locis in homine p.* 417. „ In puero hydropem sic curato: tumidas & aqua plenas partes gladiolo (lanceola) aperito, crebroque ac parum, & à sin-

ſingulis corporis partibus educito, fomentisque utitor, & ſemper, quod apertum eſt, calefaciente medicamento inlinito. "

In adultis vero, *pag. eadem*, præfert varias ventris inuſtiones circum umbilicum & ſupra illum: rem tamen ait periculo plenam; ſed tentari poſſe, ubi alioqui homini certo eſt pereundum.

Hac lege videmur potius intelligere, quomodo ſint paracenteſes V. V. intelligendæ; nempe ut evacuationes modicæ, plures, repetitæ, per ſcalpellum incidendo, vel per linum inurendo, ut ſic ſenſim educeretur aqua, vel pus.

Sic videmur intelligere ſenſum *Aph.* 6-27. „ Qui ſubpurati, aut hydropici uruntur, vel ſecantur, ſi pus, aut aqua, univerſim effluxerit, omnes moriuntur. "

Sunt ecquidem multi caſus apud HIPPOCRATEM, in quibus ſectiones & inuſtiones infelices fuere; verum rationes non latent, ob quas bono caruerunt ſucceſſu.

1) Non omnes curantur, à quocumque remedio, vel optimo; eſt enim ſæpe morbus naturâ ſuperior.

2) Operationes illæ tempore HIPPOCRATIS fiebant, ut nunc, haud raro nimis ſerò; quum à pure, aut aqua, acrioribus redditis, partes internæ deſtructæ, humoresque corrupti. Vidimus hoc pluribus exemplis in *Epidemicis*. Ubi dolor coxarius aut cum morte, aut cum claudicatione conmutabatur, eò quod ſectio, aut uſtio, nimis ſero adhibita eſſet. *Lib.* 5. *Epid. p.* 1143. 1146. Unde toties inculcat, hydropicos *ἄυτικα τέμνεν*.

Si videamus adcuratam induſtriam V. V; videntur gangrænam partium inciſarum præveniſſe multum *inpoſito medicamento calefaciente*: ſi quis curam tentare vellet, per inciſiones partis cujusdam, vinum coctum cum roremarino, ſalvia, abrotano, floribus roſa-

rum rubrarum &c. oporteret adplicare calide, diu noctuque: ſic gangrænam videtur HIPPOCRATES præcaviſſe: maxime prodeſſet cortex peruvianus. Verum, ut dixi, cura mihi nunquam in Belgio ſucceſſit, neque cuipiam Medico ſucceſſiſſe vidi, licet talis cautela eſſet adhibita. In Græcia videtur res felicius HIPPOCRATI ceſſiſſe.

HIRUDINES.

§. 1238.

HIRUDINUM *actio & hinc bene intelligitur;* quia ore ſuo triſulco ſcarificant vaſa & ſic ſanguinem trahunt: ubi decidunt, ſanguis effluit ad libram & ultra: ergo eſt mera ſcarificatio.

Ægyptii hirudines adplicant internis naribus, quando ſtillicidium ſanguinis in acuta febri denotat, conamen naturæ adeſſe, ſed vires debiliores: hinc ſæpe proliciunt copiam ingentem. Vel etiam ſcarificant ſubtiliter internas nares, & ſic promovent hæmorrhagiam narium. Poteſtis omnia hæc apud PROSPERUM ALPINUM *l.* 3. *de Medic. Ægyptiorum* videre.

Loco hirudinum, eorumve defectu, magno cum emolumento Chirurgi vaſa oculo patentia in ano, ac turgida, lanceolâ ſcarificant, ut fluat ſanguis copioſe (v. *Cel. ab* HUMBURG Diſſ. *ergo hæmorrhoidi recenter tumidæ ſectio non hirudo.*

Cæterum Ægyptii, & plures V. V. videntur plus ſcarificationibus tribuiſſe, quam venæſectioni. An ideo

ſæpe

ſæpe præferenda foret, quia ſanguis tum etiam fluit ex arteriis? Unde & multi obſervârunt, miſſionem ſanguinis ex arteriis longe melius juvare hominem in acutis.

* *
*

(Circa practicam *hirudinum* uſum inprimis bene meruit *Cel.* SCHMUCKER, vermiſchte chirurgiſche Schriften, 1. B. Nro. 2. S. 75. ꝛc.: unde, quæ caput hoc, ab HAENIO ſat obiter tractatum, inluſtrare queant, partim excerpta, partim traducta hic inſeruiſſe juverit. (*)

Hirudo medica, ſeu *hirudo medicinalis*, ſecundum *Cel.* LINNÆUM in dorſo lineis notatur ſex flavis, quarum duæ ſupremæ denuo punctis nigris inſigniuntur. *Cl.* BERGMANN octo tales lineas numeravit, *Cl.* MÜLLER autem exactius hæcce determinavit. Dorſô bifariam diviſô, utrinque lineæ quatuor obcurrunt; primæ duæ ex flavo rubent, punctis tamen nigris notatæ: tertia linea nigra, quartaque flava eſt: in quibusdam ſpeciebus linea nigra denuo in duas ab invicem diſtinctas dirimitur. Abdomen nigrum, maculis flavis variegatum. *Cl.* MORAND animantium horum ſtructuram internam deſcripſit; (**) quum vero non notaverit, quibusnam ſpeciebus ad experimenta ſua uſus fuerit, deſcriptioni huic non fidendum præprimis erit.

Hi-

(*) *Cel.* SCHMUCKER exhibuit duplicem figuram hirudinis medicinalis, ad vivum pictam.

(**) Memoire de l' Academie des ſciences 1739. p. 191.

Hirudo medicinalis ad aperturam oris corporibus instruitur tribus semilunaribus, quorum margines cartilaginei serrâ quasi asperi sunt. Dum itaque ore lato parti nectitur, & vacuum producit, instrumenta hæc secantia cuti admoventur; vermis illa in circulum quasi ducit, adducit sibi invicem, ac removet, hacque ratione cutim vulnerat. Diductis hisce serris amplior evadit pharynx, & sanguis ejus ingreditur cavum. (*) Hirudine à cuti abscedente nunquam non vulnus triquetrum cuti inflictum cernitur.

Mitto hic reliqua, historiam hirudinum naturalem magis concernentia, eò exactius, quæ usum eorum medico-chirurgicum exponunt, relaturus.

HIPPOCRATI jam hirudinum usum cognitum fuisse, GALENUS testatur. (**)

ARETÆUS CAPPADOX in hepatitide cucurbitis scarificatis præfert, quum vulnera profundiora faciant. DIOSCORIDES, ÆGINETA, & CELSUS in operibus suis sæpius hirudinum injiciunt mentionem. Dixerat PLINIUS, (***) hirudines vario scopo adhiberi posse, in plethora sanguinem adinstar cucurbitarum educere, poros etiam aperire obstructos. HORATIUS in suis *Satyris* inquit:

„ Non missura cutim, nisi plena cruoris, hirudo. "

Arabes hirudinum utilitatem probe nôrunt; commendarunt eas in adfectionibus melancholicis & hypochondriacis. RHAZES multos felices casus refert, in quibus ad animantia hæc ipsa confugerat. PA-

RA-

(*) Giornali d'Italia, T. V.
(**) De hirudinibus, cum Commentario SEBIZII.
(***) Histor. Natural. l. 32. c. 10.

racelsus eas laudat in ictero. (*) Apud Medicos chemicos autem non adhibebantur, quum hi omnem ſanguinis miſſionem, ceu rationi contrariam, & noxiam, rejiciebant, & Helmontius ne quidem in tumidis hæmorrhoidibus eorum uſum adprobat. (**) Ranzovius peculiari capite de ſanguiſugis agit, (***) ſimulque monet, V. V. iis uſos fuiſſe ad educendum ſanguinem atrum melancholicum, ſummo inde enaſcente commodo; ſuo vero ævo neglectam denuo hanc fuiſſe methodum. Exemplum adduxit ſororis propriæ robustæ ac plethoricæ, quæ in octuageſimum usque annum ſana permanſerit, admovendo ſingulis annis cuivis pedi quatuor, cuivis brachio duas, interſcapulio inſuper aliquot hirudines. Sennertus & Zacutus Lusitanus hirudinum uſum denuo introduxerunt. *Cl.* Hirschel in Diarium Berliner-Mannigfaltigkeiten pulchram diatriben de diverſis adfectionibus, in quibus hirudines cum ſucceſſu adhibentur, inſeri curavit. Catalogum hunc eumdem additamentis quibusdam augere conſtitui. Utiles ſunt hirudines

1) in omnibus ſpeciebus pleuritidis, a phlogoſi ſanguinis enatis. *Cl.* Medicus in febribus biliosis epidemicis, ubi bilis nimia corrupta, & receptacula ſua egreſſa pleuriticos dolores excitabat, admotis loco dolenti ſanguiſugis manifestum produxit levamen.

(2 In

(*) Deſſen Bücher und Schriften 3ter Thl. herausgegeben von Johann Huſerus, Baſel 1589. S. 345.

(**) Sämmtliche Werke, Sulzbach 1683. S. 359.

(***) De valetudine conſervanda, verdeutſcht durch Joh. Wittich, Leipz. 1585.

2) In morbis epidemicis hirudines tum adhuc utiles ſunt, ubi venæſectio ipſa maximum adferre valet damnum. Quodſi morbis his adjungatur delirium, & furor, tum temporibus, tum retro aures adponi queunt ſanguiſugæ, ut ſymptomatum horum minuatur periculum. Notum habetur, in febribus acutis ac inflammatoriis hæmorrhagiam remiſſiorem narium plus producere utilitatis, quam ſi plures libræ ſanguinis ex remotiori extrahantur vena; quum ſanguis in primo caſu illico ac inmediate ex adfecta parte petatur. Hinc Veteres Medici in majori congeſtione ſanguinis ad enkephalon nunquam non hæmorrhagiam artificialem narium producere tentârunt, aut arteriotomen capitis fecerunt; hirudines idem adferunt commodum, ſecuriori tamen ac certiori ratione.

3) In infantibus junioribus ac tenellis, tum & in hominibus phlebotomen horrentibus proficuæ fieri queunt ſanguiſugæ, præſentibus variolis, morbillis ac inflammationibus: lenta ſanguinis evacuatione ſimul præcaventur omnes debilitates, ſyncopes e. ſ. p.

4) In febribus continuis, ubi vires jam eò usque fractæ ſunt, ut cita evacuatio non amplius tentari queat, *Cl.* MEAD hirudines ut ſecurum maxime medium ſanguinem educendi commendat. Dum æger delirans eſt in hujuscemodi febribus, aut pulſus exiguus, ſimulque indicia percipiuntur inflammationis enkephali, uſus hirudinum tanto magis indicatur.

5) In phrenitide a caloris æſtivi exceſſu, aut febres putridas, malignas concomitante *Cel.* PRINGLE jubet, ut ſex vel ſeptem hirudines, præmiſſis largioribus venæſectionibus admoveantur temporibus: teſtatur, hoc facto nunquam indiguiſſe arteriotome arteriæ temporalis. Quodſi phrenitis ut ſymptoma febribus jungatur, & debilitas pulſûs vetet venæſectio-

ctio-

ctionem, egregii ſunt uſûs hirudines. MEDICUS hoc ex propria experientia adſeverat: inevitabilem hoc in caſu ſanguinis ex enkephalo eductionem, huic ſcopo maximopere convenire ſanguiſugas, ſubficienti autem numero adplicandas eſſe, autumat. PETRUS SALIUS DIVERSUS jam ſuaſerat, ut in febribus malignis ac peſtilentialibus temporibus adfigantur. Phrenitidem ab obſtructis menſibus ZACUTUS LUSITANUS (*) curavit admotis quatuor hirudinibus ad genitalia externa; incaſſum antea tentatis venæſectionibus, ſcarificationibus, ipſisque ſanguiſugis pedibus & circa anum adplicatis. Utiles etiam expertus eſt in ictero a ſubpreſſis lochiis. In vertigine chronica ut retro aures admoveantur ſanguiſugæ ſuaſit ALEXANDER BENEDICTUS, & *Cl.* SALOMON (**) curavit juvenem a debilitate capitis, eousque provecta, ut æger ſolus non amplius ire poſſet, ſed nunquam non ab aliis duci deberet: hirudines adfigebantur circa anum, etſi nulla cernerentur hæmorrhoidum indicia.

6) In epilepſia & apoplexiis ſanguineis a ſanguinis copia enatis ſanguiſugæ laudantur a WILLISIO, & DOLÆO (***): laudantur inſuper a DOLÆO, ſi retro aures adponantur, in kephalalgia (****), vertigine, (*****) incubo, (******) ſcorbuto &

(*) Obſ. V. & lib. I. admir. obſ. 23.
(**) Abhandlung der k. Schwedischen Akad. der Wissenschaften B. 22.
(***) Encyclopædia medica, p. 146.
(****) p. ead.
(*****) p. 133.
(******) p. 232.

(*) & mictu cruento. (**) Etiamsi ipsa causa non foret congestio sanguinis, per dolores tamen excitatur congestio, atque tum quoque utiles sunt sanguisugæ. Si dolores capitis veniant a rheumatismis, secundum FORESTUM (***) hirudines retro aures & intra narium foramina adplicandæ sunt. Quin & in doloribus capitis ab acrimonia venerea, ubi ipsum opium graviora reddebat symptomata, *Cl.* HIRSCHEL hirudines egregium præbere remedium palliativum didicit.

7) In febri variolosa & morbillosa, si quarta die indicia observentur phrenitidis, cum pulsu exiguo, SAUVAGES (*) vermes hosce temporibus admovendos esse ait, indeque oriturum certum valde juvamen. In anginis commendantur a BRUELE, ac ZACUTO LUSITANO. HILDANUS in febri quartana magno cum fructu in se ipso illis usus fuit.

8) In doloribus validis aurium ac dentium ab inflammatione gingivarum, tum in doloribus capitis ac podagricis, pulcherrimos effectus præstant sanguisugæ, si locis dolentibus retro aures, vel gingivis & temporibus, admoveantur.

Refert *Cl.* GISLER (*) virum quinquagenarium doloribus podagricis adfectum, obsidente simul femur tumore lymphatico, inducias sibi semper procurâsse per semiannum, adplicatis calci sanguisugis. Narrat præ-

(*) p. 643.
(**) p. 681.
(***) Observat. & curat. med.
(****) Nosologia methodica.
(*****) Abhandl. der k. schwedischen Akademie der Wissenschaften, B. 22.

præterea caſum alterius viri, quadragenarii, cui post febrim chronicam dolor magnus in pede remanſerat, admotis hirudinibus quinque ad annum integrum fugatus; incaſſum antea adhibitis balneis, aquis medicatis, decoctis & fulmine ipſo electrico. — Alteri podagrico cutis pedum ſub paroxysmis plurimum extenuabatur, ſimulque nascebantur bullæ lymphaticæ ardentes. Adplicabat digitis ac malleolis hirudines, atque hac methodo per ſex menſes ſemper doloribus reddebatur liber. In kephalalgiis celebrantur a ZACUTO LUSITANO ac FORESTO, uti & in doloribus iſchiaticis, ſi musculis pſoas adfigantur, tum quoque in chiragra & podagra; corpus tamen antea probe purgatum ſit, & ſi in podagricis obſtructæ ſint hæmorrhoides, hirudines non admoveantur loco dolenti, ſed potius ano. In odontalgiis a PARÆO ex propria laudantur experientia.

9) In exanthematibus ſcabioſis corporis & capitis. Discimus ex *Cl.* GISLER boreales in omnibus adfectionibus, a ſanguine corrupto, acri, enatis cum ſucceſſu uti hisce animalibus; inprimis autem in ſcorbuto hujusque ſequellis, in eryſipelate, arthritide & omnibus vulneribus inſanabilibus, antiquis, carie, malis etiam venereis; in quibus tamen caſibus ad minimum admovendæ erunt hirudines triginta, nec in nimia vicinia cutis tenuioris vulneris orificium ambientis.

In ſcabie & exanthematibus adplicentur, ubi artus maxime cernuntur obſeſſi. In ſcabie ſicca, ægerrime, inprimis in manibus, ſananda, optime agunt. Ulcera in hac ſpecie nonnunquam extremitates ac apices unguium & digitorum occupant, atque ſic dictam reduviam unguium producunt. Vero videtur ſimile, ſanguiſugas ideo inprimis egregios adeo effe-

ctus producere, quod ſanguinem acrem extremitatum, ubi venæ cum arteriis confluunt, inmediate educant, quem quidem effectum venæſectionum & purgantium internorum ope non ex facili adeo conſequimur. In exulcerationibus capitis RHAZES illis ſæpiſſime uſus fuit (*) ac in maculis & puſtulis faciei incurabilibus ZACUTUS LUSITANUS (**) decem hirudines quater fronti & cuti capillatæ bono cum effectu admovit. In univerſum notandum eſt, longam docuiſſe experientiam, in caſibus, ubi ſanguis corruptus & acrimoniis infectus eſt, paucas hirudines plus nocuiſſe, ac in magna ſatis copia iis utendum eſſe, ſi uſui eſſe cupias: ſanguis enim acrimonioſus, niſi ſubficienter educatur, verſus locum, ubi irritatio facta fuerit, adigitur, atque dolores cum inflammatione auget.

10) In doloribus ac inflammationibus oculorum jam ab HOLLERIO & FORESTO extolluntur. *Cel.* PRINGLE juſſit, ut in morbis oculorum gravibus epidemicis cantho oculorum externo adfigantur; monuit tamen ſimul, ut humores antea remediis evacuantibus, antipyreticis, & cantharidibus reddantur meliores. HEISTERUS (***) illas adhibuit in tumore glandulæ lacrymalis, in oculorum inflammationibus aliisque gravibus horum adfectionibus; quod & St. YVES fecit, & ego ipſe præſtantiſſimos inde naſci vidi effectus.

11) In difficili dentitione omnibusque inde promanantibus ſymptomatibus hirudines peculiarem me-

(*) L. 36. Tract. 2. c. 2.
(**) Med. Hiſtor. 4. obſ. 3.
(***) Inſtitut. chirurg. p. 461.

merentur commendationem; adponuntur aut retro aures, aut ad tempora. In achoribus profunt adhuc, dum omnia reliqua fruftraneo eventu fuerant adhibita.

12) Maximæ efficaciæ funt in hæmorrhoidibus, hasque ftipantibus fymptomatibus. Tulpius inter optima illa conlocat remedia, uti & Fabricius *ab* Aquapendente (*); non tamen credit, arbitrarium effe, cuinam loco adplicentur. Venæ hæmorrhoidales, ait, oriuntur tum ex vena portæ, tum ex vena cava; rami prioris distribuuntur magis in partibus internis intestini recti, & fanguinem continent craffiorem, nigrum; rami pofterioris proficiscuntur potius per partes externas recti, atque fanguinem recludunt limpidum, læte rubrum. Quodfi itaque obftructiones hepatis, atque adfectiones lienis & melancholicas removere cupias, hirudines interne verfus fpinam dorfi adplicandæ. Hoc etiam refpectu fuadet Zacutus Lusitanus, ut intestinum rectum ope cucurbitæ non fcarificatæ antea protrahatur. — Dum autem curare velis febres, morbos renales, adfectiones pulmonales &c., externe magis adfigantur. Proficuas effe hirudines in inflammationibus ac fubpurationibus pulmonum, fi fanguinem ex hæmorrhoidibus evacuent, propriâ experientiâ teftatur Zacutus Lusitanus, & a *Cl.* Unzer (**) laudantur in tabe, ac infirmitate pectoris ob tubercula, obftructiones & fcirrhos pulmonum. Ad hæmorrhoidum fluxum promovendum efficaciffimum præbent auxilium, atque inflammationes parvas nunc primum enascentes ab obftructione horum vaforum

 hoc

(*) Chirurgische Schriften, Basel 1691. S. 79.

(**) Der Arzt. 4. B. S. 307. 6. B. S. 259.

hoc modo in ipſo adhuc exortu ſubfocari poterunt. HILDANUS curavit virum ſeptuagenarium, ob hæmorrhoidum obſtructionem vertigine primum, dein & inmobilitate, ſeu paralyſi, dextri lateris adfectum, ſanguiſugis intestino recto admotis.

In hæmoptoë a reſtitantibus hæmorrhoidibus laudantur a FONTANO (*): utiliſſimæ etiam ſunt in induratione viscerum, & ipſæ ſtrumæ ſanguiſugis fuerunt ſolutæ. (**) In morbis abdominalibus hypochondriacorum plurimum denuo utiles ſunt, niſi ſola debilitas ut cauſa mali lateat.

AMATUS LUSITANUS viro melancholico binis ſanguiſugis ano adplicatis levamen adtulit; eumdem effectum vidit in viro quadragenario, ac in femina, eodem malo adfectis; contra quod omnia alia remedia incaſſum fuerant tentata. *Cl.* SALOMON illis uſus fuit in hæmaturia maximis doloribus ſtipata, ab obſtructis hæmorrhoidibus oriunda (***), quo quidem in caſu & a ZACUTO LUSITANO & AMATO LUSITANO, & a MERCATO proficuæ fuerunt deprehenſæ. Idem AUCTOR pulcros effectus ab illis obſervavit in femina, quæ ex eadem cauſa laborabat vertigine, delirio, & validis adeo doloribus lumborum, ut calculi ſuspicionem movere potuiſſent; præterea in doloribus magnis oſſis ſacri, lumborum & femorum, post obſtructum fluxum hæmorrhoidalem, in eryſipelate cum acutis doloribus, & bullis lymphaticis calidis; in obpreſſione thoracis, & malo hy-

(*) p. 100.

(**) Auctor additament. ad brev. *Arnold.* VILLANOV. l. 2. c. 4.

(***) l. c.

hypochondriaco cum adpetitu deleto, vomitu, agrypnia, & retentione urinæ. *Cl.* Petersen (*) hirudinum ope ſanavit magnum ulcus ani; & alibi legitur, (**) aſthma ſæpius oriri ab hæmorrhoidibus obſtructis & male fluentibus, atque inſultus ejus graviſſimos, fluxu per hirudines denuo reſtituto, illico remittere, etiamſi jam adforent obſtructiones in pulmonibus; homines tales jam pro conclamatis phthiſicis habitos, hoc methodo reſtitutos per plures adhuc annos produxiſſe vitam.

Quodſi requiſitum videatur, ut ſanguinis evacuatio, remotis jam hirudinibus, aliquamdiu producatur, ſella a *Cel. Archiatro* Rosenstein in hunc finem excogitata & deſcripta, poterit adhiberi.

Etſi vero hirudines tot adferant commoda, varias tamen producere ſimul queunt noxas; inprimis dum nimia adhibentur copia, ut excedentes naſcantur hæmorrhagiæ. Vidit *Inl.* Linné, hirudinem equinam tantum ſanguinis equo extraxiſſe, ut demum debuerit obcumbere. In hominibus quoque ſimilia proſtant exempla. Ruſticus, qui nudis pedibus aquam intraverat, fato cedere debuit, quum ingens ſimul & ſemel quantitas hirudinum pedibus ſeſe adfixerit, ac homini huic nimium eduxerit ſanguinis. (***) Deglutiti etiam periculoſa excitare queunt ſymptomata. Juvenis hac ex cauſa magna adeo corripiebatur hæmoptoë, ut ſingulis momentis mors inſtare crederetur, pulſus tamen non erat mutatus.

(*) Abhandl. der k. ſchwediſchen Akademie der Wiſſenſchaften.

(**) Gazette ſalutaire 1767.

(***) Gazette ſalutaire 1767.

tatus. Explicationem omnem hoc respuere videbatur, donec tandem pharyngi adfixa cernebatur hirudo: exemtâ hâc illico siluit hæmoptoë (*).

Observationes quædam ac experientiæ circa usum hirudinum.

Venio jam ad ea, quæ ex propria experientia didici; paucis nonnisi referam casus eos, in quibus hirudines præ omnibus reliquis remediis certum ac velox adtulerunt auxilium. Patebit ex dicendis, adductos antea Auctores nimium nullatenus dixisse, sed hirudinum utilitatem meis propriis observatis eo magis confirmari.

In *Observat.* 44. 45. 46. *Part. I. observationum mearum chirurgicarum* nonnulla adtuli de egregiis viribus hirudinum in ophthalmiis. Sæpemunero adducti mihi fuerunt ægri, ab optimis Chirurgis antea tractati; ubi tamen magnis sæpiusque repetitis venæsectionibus inflammatio resolvi nequaquam potuerat; in eodem manserat statu, & ægris inminebat periculum, perdendi oculos. Hac rerum facie, pro ratione phænomenorum sex octove hirudines utrisque palpebris admovi, atque hac methodo inflammatio intra paucas horas longe melius resolvebatur, quam antea per sex venæsectiones, quarum quævis 6—7. uncias sanguinis eduxerat, factum non fuerat. Venæsectio solummodo evacuat vasa hæmatophora majora, in ramulos autem minores, inprimis laterales, parum valde agit, uti quotidiana constat experientia. Dum sanguis vasa ejusmodi ingressus fuit, quæ in sta-

(*) Gazette litt. de Berlin 1767.

ſtatu naturali ſanguinem rubrum non vehunt, phlebotome damni plus quam commodi adferre debebit; vaſa enim hæc repetitis evacuationibus tonum ſuum amittunt, atque ſanguis eo magis illis inpingitur. Hirudines autem ſanguinem ex ipſo loco adfecto educunt, atque hanc ob rationem inflammationes inintra paucum adeo temporis intervallum reſolvunt. Si effectus non illo ſequatur, bis vel ter denuo adplicari poterunt, atque tum certo certius reſolutio ſiet inflammationis. Ante curam ipſam venæſectio una vice cum ſucceſſu inſtitui poterit, quum hujus ope non ſolum ipſa ſanguinis maſſa, ſed & vaſorum minuatur irritabilitas, atque ſanguinis in aliena vaſa ingreſſus ulterior prohibeatur. Hac ratione plurimos in ophthalmiis graviſſimis, & chemoſi à cæcitate præſervavi, quæ adhibita quavis altera medendi methodo, vel poſt ſubpurationem, vel prægreſſa cicatrice, ex integro, aut partim ſaltem, certò foret ſubſequuta.

D. D. Bloch in ſuis *obſervatis medicis p.* 58. varias objectiones contra uſum hirudinum in ophthalmia interna adtulit: nonnullæ fuerunt refutatæ in *P. I. Tomi XXII.* operis Allgemeine deutſche Bibliothek, *p.* 216. Monuiſſe hic ſolum ſubficiat, minime neceſſarium, ac ſuperfluum eſſe, ut hæmorrhagia aceto aut remediis ſpirituoſis ſiſtatur; fluat ſanguis, donec ſponte ceſſet; id enim ſalutare maxime eſt, quum vaſa ſemper magis evacuentur; plerumque hæmorrhagia ſponte ſua ſubflaminatur: quodſi vero fortuito arteriola quædam exigua læſa foret, fluxus ſanguinis abs omni periculo per agaricum coërceri poterit.

In kephalalgiis à nimio ſanguinis inpulſu verſus enkephalon, hominibus, ob vehementiam dolorum fere rabidis, decem duodecimve hirudinibus,

temporibus adplicatis, momentaneum procuravi juvamen: quodſi dolores capitis paralyſi deberent ortum, retro aures, collo, aut loco, ubi dolor eſt vehementiſſimus, adplicandæ erunt.

Refert *Cl.* SCMUCKER caſum Nobilis viri rheumate ex refrigeratione, cum fixis adeoque acutis doloribus in dextro latere ſinus frontalis adfecti, ut illico terebrationem ſubire voluerit: quum pulſus foret multum febrilis, ſimul præſcripta venæſectio, una cum remediis temperantibus, ac veſicante ad nucham. Adpoſuit ſimul *Cl.* SCHMUCKER decem hirudines ad locum dolentem tetro aures, & ad regionem temporalem lateris dextri. Ad vesperam æger lætus valde expoſuit, dolores, finito ſanguinis ſtillicidio, ex integro remiſiſſe. Pulſus etiam in rythmum rediit conſuetum ac rationalem. Sequenti die dolor priſtinus rediit, ſed & nunc eodem numero ſanguiſugarum iisdem locis adplicato, evanuit denuo, nec dein amplius reverſus eſt.

In angina inflammatoria, ſubflaminata jam deglutitione, & ſex pluribusve venæſectionibus abs effectu ullo in uſum vocatis, circa guttur, per collum, ac retro aures 16—20. ſanguiſugas adpoſuit, ſæpeque vidit, vomicas colli ruptas fuiſſe ægrumque periculo ſubfocationis ereptum.

In omnibus ſpeciebus odontalgiæ, carie ſolum oſſium excepta, optimos frequenter inde conſequutus fuit effectus.

In pleuritide, in hæmoptoë periodica post obſtructionem hæmorrhoidum, aut menſium, in panaritio incipiente, plures egregios ab hirudinum uſu effectus obſervavit; atque caſus quosdam, id evincentes, hic adduxit, quos compendii cauſa prætereo.

In-

Inferendas autem ratus fui obſervationes quasdam *Cl.* Schmucker circa adplicationem hirudinum in tuberibus hæmorrhoidalibus.

Dum tubera adhuc minora ſunt, nucem minorem nonniſi æquantia, optime conveniunt hirudines, quum plerumque illa aperiant, & ſanguinem craſſum, inpactum evacuent; quo facto ſponte concidunt. Inpoſitâ tum externe aquâ frigidâ, aut, ſi tubera ſedem ſuam in ipſo intestino recto fixerint, injectis mane ac vesperi clysmatibus aquæ frigidiſſimæ, partes relaxatæ denuo contrahuntur, ardor ſub exoneratione alvi evanescit; circulatio ſanguinis in hisce partibus denuo legitima fit ratione, & recidivæ hinc inpediuntur. Hunc in finem adhiberi poterit ſyringa ſtannea, vasculum circiter, quali pro chocolada utimur, aquæ capiens.

Multi, qui his adfectionibus torti conſilium meum ſequuti ſunt, ac indies una alterave vice dictam quantitatem aquæ intestino recto injecerunt, optime nunc inde valent. Quin & multi, nunquam non alvo obſtructa laborantes, quod maximam partem hypochondriacis ac hyſtericis proprium eſt ſymptoma, hac quoque nunc liberati ſunt, & abs omni difficultate alvum exonerare queunt.

Dum autem tubera hæmorrhoidalia in majorem jam excreverunt molem, inſanum foret, ſi quis ſanguiſugis uti vellet; his tamen non obſtantibus, tuberibus, pomi magnitudinem æquantibus, adplicari vidi. Chirurgus his in circumſtantiis hirudinum uſum præſcribens ſane nunquam viderit apertum talem tumorem, ac in univerſum nullam cognitionem ſtructuræ illius indolis habuerit neceſſe eſt. Nam quo major evadit intumescentia, eo magis quoque augetur tunicarum diameter; vidi ſane ſæpius, quæ digitum minimum craſſitie

æquarent. Inpossibile plane hic est, ab hirudinibus crassas adeo tunicas perforari, sanguinemque inpactum evacuari: non solum nil tum juvant, sed vidi quoque tubera talia ab adplicatione hirudinum, aliisque ineptis medicationibus reddita fuisse cancrosa.

Cel. SCHMUCKER in viro nobilissimo incisione partim partim exstirpatione optime percuravit tubera talia tria magna, quorum unum pugnum conplicatum æquabat, sanguine spisso nigroque turgida, & binis aliis, in ipso intestino recto delitescentibus, stipata. Hæmorrhagia omnis vix octo uncias æquabat; externe lintea, aqua frigida inprægnata adponebantur; interne autem aqua frigida syringæ ope injecta; vulnera ipsa tegebantur ope lintei carpti unguento de lithargyrio: intra paucos dies omnia erant ex integro sanata.

Tali operatione, ait, fistulis periculosissimis ani obviam ire possumus & quum dolores acerbissimi nonnisi ab expansione producantur per sanguinem congestum, illico remittunt, dum tumores fuerint aperti & labia ambientia resecta.

Suaserunt nonnulli Chirurgi deligationem, hac vero non solum excitarentur dolores gravissimi, constrictiones intestini recti, inflammationes, spasmique lethales, sed & quum funiculus indies deberet adduci, æger hisce nunc enarratis malis citius omnino occumberet, inprimis dum plures simul tumores forent deligati, quam hac methodo possent exstirpari.

Celerrimum auxilium ortum vidit in subpressione urinæ a 16 — 20 sanguisugis, perinæo adpositis; licet ægri jam per plures dies lotium emittere non potuerant, ac venæsectiones, balnea, epithemata, aliaque remedia, abs omni omnino effectu fuerant in usum vocata, post hirudinum operationem intra pau-

cas

cas horas jam lotii profluvium recuperarunt; insequenti etiam tempore mali hoc genere liberi.

In dysuria cum tenesmo, a nimio inpulsu sanguinis ad vasa hæmorrhoidalia, horumque expansione præternaturali, unde collum vesicæ spastice constringebatur, hirudines omnibus aliis remediis efficaciores denuo deprehendit.

Remedia emollientia, balnea tepida, cataplasmata, aliaque epithemata, manifesto hic nocent; vasa siquidem his eo magis relaxantur, collum vesicæ autem eo magis constringitur. Hirudines vasa inmediate evacuant. Vidit *Cl.* SCHMUCKER sæpius, jam libere fluxisse urinam, antequam adhuc recesserant omnes hirudines; redeunte subin altero die eodem symptomate repetita hirudinum adplicatio, ægrique restituti ex integro.

Oritur haud raro præsentibus cæterà hæmorrhoidibus, a dilatatione vasorum vesicæ urinariæ hæmaturia, una cum difficillimis symptomatibus. In nonnullis venæsectio in brachio, præter usum temperantium remediorum, illico adtulit levamen. In aliis autem malum inmutatum mansit per multos dies, doloribus stipatum maximis, etsi venæsectio quater, quin & sæpius, celebraretur, & æger strictissimas observaret diætæ leges. Quin & in multis hæmorrhoides viam ex integro per vesicam urinariam sumserunt, vasis jam subficienter relaxatis.

Vidit Auctor tres ægros, hæmorrhoidibus vesicæ, multum doloris adferentibus, adfectos. Omnes veras hæmorrhoides fluentes habuerant, nunc vero nonnisi minor stimulus loco solito percipiebatur, uti ab hæmorrhoidibus sic dictis cœcis. Primo horum ægrorum fluebant omni quarta septimana, secundo singulis octo vel decem septimanis, tertio demum

bis

bis in anno, vere & autumno. Venæſectionibus, remediis temperantibus fruſtranee tentatis, cuivis demum, eo, quo hæmorrhoidum fluxus ingruebat, tempore circa orificium intestini recti hirudines *Cl.* AUCTOR admovit: ter quaterve repetita hac encheireſi hæmorrhoides antiquum denuo repetierunt locum, nullusque amplius ſanguis ex urethra prodiit.

Aliud exemplum refert viri quinquagenarii, ſummis doloribus vexati, antequam paucas guttas lotii ſanguinolenti emittere poſſet. Venæſectiones pariter cum omnibus aliis congruis internis externisque remediis incaſſum vocatæ fuerant in auxilium: præſente *Cl.* SCHMUCKER cum reliquis Medentibus conſilium capturo, æger in apoplexiam incidit ſeroſam. Hanc ob rationem exhibita emetica; elapſis aliquot horis æger ad ſe rediit, urinæ tamen profluvium dolorificum in eodem ſtatu manſit. Suaſit NOSTER, ut hirudines adplicarentur; adplicatæ illico viginti perinæo & circa orificium recti. Vix operationem ſuam inceperant animantia, tranquillus magis æger, dysuria ſanguinea ſiluit. Elapſis tribus quadrantibus horæ, adfixis adhucdum hirudinibus, magnum replevit urinale lotio ſanguinolentô, admistîs magnîs grumîs ſanguinis coagulati, plurimâ cum enphoriâ: brevi prodiit ſimilis copia, grumis denuo intermistis: tum vero libere & abs dolore fluxit. Quarto die idem rediit ſymptoma; admotis denuo ſanguiſugis malum abs ulla recidiva evanuit. Tribus elapſis menſibus hydrope cerebri interiit vir hic veneratione dignus. Sectio anatomica exhibuit ſat magnam copiam laticis aquoſi in ventriculis ac inter membranas enkephali.

Hæc ex *Cel.* SCHMUCKER.

SE-

SETACEA ET FONTICULI.

§. 1239.

SETACEA & FONTICULI *dolore leniori ſtimulant, genus nervoſum concutiunt, ſerum evacuant, nimiæ repletioni exitum dant;* etiam hæc Chemici in ſcholas galenicas relegârunt, & ex bona Medicina proſcripſere, veluti inutiles cloacas, quia natura ſubficientes cloacas naturales feciſſet.

SETACEUM fit acu cum multiplicato admodum filo transacta per cutim, inter digitos primum duplicatam & conpreſſam. Filum illud multiplex manet in vulnere, ut irritatio fiat continua, & exſtillet ſemper inde aliquis humor.

FONTICULUS fit, dum inciſæ cuti inponitur globulus, ſed maxime piſum, quod quotidie inbibit lympham, & turgescens dilatat vulnus. Emplaſtro ſuperpoſito & fascia circumdata manet piſum in foramine ſuo tranquillum. (*)

Duo hæc ponuntur in locis, quæ maxime obportuna videntur ad malum debellandum. Iniquos admo-

(*) Monendi ſunt Chirurgi, vel homines ipſi, qui fonticulum habent, ut quotidie contrario modo deligent; hodie a dextris, cras a ſiniſtris; alias locum mutat incredibiliter. *De H.*

modum multi hodiedum Medici ſe gerunt in ſetacea ac fonticulos & rident hæc. Rideremus cum illis, niſi egregii inde nati effectus nos cogerent, aliter concludere.

RUYSCHIUS *Obſervat. anat. No.* 40., ſequentem caſum refert. „ Filia cujusdam mercatoris amſtelædamenſis, octodecim annos nata, temperamenti ſanguinei, diu laboraverat capitis dolore adſiduo & intolerabili. Varia à *Magiſtro* PETRO, ADRIANI filio, ad arcendum malum adhibita ſunt remedia: ut ſunt purgantia, kephalica, alterantia, venæſectiones, tam in pede, quam in aliis partibus, veſicatoria, ſternutatoria, cucurbitulæ &c. Tandem quoque propoſitam admiſit crucialem inciſionem in bregmate, quam notabilis ſequebatur hæmorrhagia, ſine ulla tamen euphoria. Conſultationes diverſas inſtituimus cum celeberrimo Practico *Matth.* SLADO. Tandem nullis remediis proficientibus, animus nobis erat, cranium terebra perforare. Antequam vero hæc extrema inſtitueretur operatio, ſetaceum in nucha propoſui: cui remedio dicti viri celeberrimi calculum adpoſuerunt. Remedio hoc celebrato, ſtatim evanuere dolores, &, quod notatu dignum eſt, post aliquod tempus ægra, hujus remedii pertæſa, extraxit ſetaceum. Quo facto illico recruduit malum, ita ut coacta fuerit, ad novi ſetacei uſum confugere: quo inſtituto extemplo rurſus ceſſârunt dolores ægram vexantes: tum igitur prudentior facta geſtavit hoc ſetaceum renovatum, donec ſua ſponte natura illud expelleret. Quid fit? Tertia vice ſetaceo abdicato recidivam patiebatur, & coacti denuo eamdem encheireſin iterari juſſimus; qua ſic repetita, iterum liberata fuit ab hoc malo, & posthac pancreatice vivere cœpit, quemadmodum in hunc usque diem incolumis degit.“

No-

Nobilis vir in Belgio ob convulſiones externarum internarumque partium ex dorſo & lumbis oriundas omnem artis opem fruſtra expertus, tandem in re deſperata, *Cl.* Albino ſuadente, fiſtulam unam in dorſo, alteram in lumbis, ponendam curat, fuit deinceps liber ab omni malo.

Curas inpoſſibiles vidi his remediis fieri: in aſthmatibus ad omnia rebellibus, in lippitudinibus annoſis, in rheumatiſmis inveteratiſſimis. Fateor Vobis, in deſperatis rebus me ad hæc auxilia ſæpe recurriſſe, & ſæpius bonos, quam nullos, inde tuliſſe effectus.

Setacea in inveteratis kephalæis & ophthalmiis ponuntur in nucha. Fonticuli ponuntur in brachio inter deltoidem & bicipitem; in crure inter ſartorii tendinem & gaſtrocnemios; ut eò plus lymphæ motu horum musculorum derivetur verſus aperturam. Lapſu temporis piſum inæqualiter ligatura preſſum ad latera, vel ſurſum deorſumve viam aliam adfectat per panniculum adipoſum; unde adtendendum, ut ligatura fiat perpendiculariter & æqualiter premens in piſum. Ultimis temporibus meæ praxeos in Belgio duos notabiles caſus vidi. Feminam ſexagenariam, delicatiſſimam in genere nervoſo a multis retro annis inſanabilis rheumatiſmus adfecerat, qui jam per 2. 3. annos vel kephalæam faceret intolerabilem, vel dysenterias non levantes. Cum omnibus his malis adverſus temperamentum hyſtericum continuo agendum erat. Quum omnia artis auxilia & ante me, & per me, eſſent adhibita citra effectum, fonticulum in interno femore ponendum curavi. Eſt mulier hæc adeo mutata, ut nemo citra admirationem videre poſſit, remediis ullis ultra non indigens.

Jurisconſultus nunc (dum hæc ſcriberentur) fere ſeptuagenarius, homo tercentarum librarum, à decem

re-

retro annis ulceribus kakoëticis & magnis & multis in crure laboravit; contra quæ omne genus remediorum internorum ac externorum a peritis Medicis & Chirurgis ante me, & dein per me, fuere adhibita, ſed rebus ſemper in pejus ruentibus. In ſumma rerum deſperatione propoſui fonticulum ſub genu in crure interno. Ex eo tempore brevi ſanantur omnia ulcera, & crus jam à triennio perfecte ſanum eſt, & Jurisconſultus ipſe ſaniſſimus. Octennio ad minimum (HAENIUS obſervationi huic ſubjunxit) postea mortuus eſt.

Res admiratione digna! exſtillat guttatim lympha pauca, ichoroſa ſæpe, per parvum foramen, & ſanescunt ulcera tria, quatuor, maxima, totum crus perambulantia, & depascentia. Quis hæc à priori explicet? tamen ſic eſt. Machina naturæ in multis nobis paradoxa. Tamen ipſe ille Jurisconſultus bis, ter fuit in ſummo vitæ discrimine, dum ulcera ſiccescebant, ante inpoſitum fonticulum.

Homines in praxi novi plures, qui, ulcera antiqua gerentes, ſani degunt: dum vel ſponte, vel arte, clauduntur, ægrotant, moriuntur.

Hinc PROSP. ALPINUS *de Med. method. l.* II. *c.* 5. varios lethales tales caſus enarrans ſuadet, ut mox cauterio talia ulcera ſanata renoventur.

Ex prioribus exemplis in ulceribus antiquis ſi non amplius viderentur aperta manere velle, vel ſi ſubito clauderentur, poſſet tentari, an in parte eadem fonticulus poſitus non interciperet curſum materiæ, ita ut membra inpune ſana manere poſſent.

PROSPER ALPINUS *de Medic. Ægypt. l.* 3. *c.* 12. „ *Dominicus à* REGE (Medicus chriſtianus in Ægypto) quadraginta annorum Cayri multis annis ab aſthmate difficillimo vexatus, a nullo ex innumeris

ris ab ipſo expertis auxiliis juvatus, demum ad pectoris uſtionem, Ægyptiorum more præſtandam, ad ultimam ſalutis ſpem, quaſi totus conſumtus ac fere tabidus, ſibi pectus triplici inuſtione intulerit, ulceraque diu aperta ſervavit: quo auxilio ſanatus eſt.

Plura exempla, idem demonſtrantia, habentur apud HILDANUM, *Cent.* 4. *No.* 74. 75., & plura ſimul collecta *No.* 86.

§. 1240. *Unde & liquet, ubi & quando indicentur;* ut jam fuſe explicui.

STIMULANTIA, VESICANTIA.

§. 1241.

Stimulantia, dolorem, calorem, rubedinem, creantia medicamenta; &c. Sequuntur remedia haud abſimilia plane à præcedentibus, quia quoque in levamen morbi partes nonnullas reddimus ægras, vel vulneratas.

Habentur hac in claſſe plura gradu tantum differentia; ita tamen, ut a primo ad ultimum, calorem, ruborem, motum, ſtimulum in determinato loco excitent, & a ſe invicem modo differant ſecundum majus & minus, ut in ſcholis loquuntur.

Omnia ſtimulo conſtant: ſtimulus hic adplicatur locis illis ad nervos, fibras, vaſa. Stimuli plurimi

ſubtiles adplicati venis bibulis abſorbentur, ducunturque in maſſam ſanguinis. In ſanguine motum excitant inter humorum particulas, & agitantes ſimul vaſa efficiunt quoque fluida inter ſolidaque majorem motum.

Hinc in corpore repleto adplicata poſſunt valde nocere, dum repleta omnia vaſa, aucto motu demum obſtructiones & inflammationes creant. Si enim in corpore repleto ſtimulus acer, varioloſus, morbilloſus, ſcarlatinus excipiatur, tunc in validas febres terminatur, aucta ſolidorum oſcillatione in fluida, fluidorum in ſolida inpulſu.

Ergo evacuantia generalia ſemper præcedant oportet. Si adſit febris continua, putrida, ardens, phrenitis, angina &c. demenda prius eſt copia humorum, ut evacuatis vaſis ſusceptus ſtimulus minus noceat: 1) quia jam continuo diluentia & ſolventia in ſanguinem intrant; 2) quia per depleta vaſa nunc tota maſſa facilius movetur.

Incerti ſæpe eventûs tamen ſunt: ſi enim humores mucoſi facile dividi queant, poſſunt eosdem adtenuare, movere & in fluidum vertere; ita ut illi ſic mobiles redditi jam tranquille circumeant per corpus. Hic intelligitis, quomodo poſſint nocere in apoplexia mucoſa, & quomodo prodeſſe.

Humores inflammatorie denſi, ſi nulla arte ſolvi queant, agitante ſtimulo in iisdem, motuque inde aucto adiguntur in loca minime pervia, & lethales obſtructiones, aut etiam ſubpurationes, gangrænasque producunt.

Si vero ſolubiles ſint utcunque, ſtimulus ſusceptus intra ſanguinem adtenuare eosdem poteſt, & reddere permeabiles.

Hinc capitis, cur v. g. in pleuritide latum veſicans adplicatum lateri dolenti in deſperato fere caſu,

mor-

mortem acceleret. Craſſus nempe & indiſſolubilis cruor magis magisque inpingitur in obſtructa loca & deſtruit eadem. Si vero ſanguis ille poteſt ſolvi, egregie ex arteriis intercoſtalibus & pleuræ arteriis expeditur ille & ſolvitur inflammatio.

Idem in phrenitide, angina, verum; ut & in omnibus morbis inflammatoriis.

Hinc non adhibentur fortiſſimi ſtimuli, ubi ſpes eſt fore ut adtenuetur ſanguis: ſed tantum, ubi periculum morbi augetur ob ſpiſſum cruorem.

Dicetis: poterit mortem accelerare, uti mox viſum. — Ita eſt; ſed poterit etiam cauſam mortis auferre, ſanguinem dividendo & ſolvendo. Ubi ergo mors certa timenda, etiam anceps auxilium licebit experiri.

Hæc nunc de actione ſtimulantium intra ipſos humores receptorum. Verum agunt aliquid in loco ipſo, cui adplicantur.

Ruborem ibidem excitant & dolorem, quia plura eorum alii corpori inviscanti inhærentia, in lata plaga perſpirationem retinent; unde cutis emollitur quaſi in balneo. Acria penetrant emollitam cutim, vaſa, & nervos cutaneos ſtimulant, vaſa tenerrima lædunt, ſolvunt, deſtruunt; unde lympha ex his ruptis vaſis exſtillans colligitur eo in loco, ubi vaſa olim illa hæſerant integra. Ita, dum fibræ vaſaque tenerrima actione acrium rumpuntur, magna copia ex tot exiliſſimis quidem, ſed multiplicibus vasculis abruptis exſtillat, & elevat epidermidem.

Sed accedit hujus copiæ aquoſæ collecta & alia cauſa. In omni loco, ubi ſtimulus alienus adeſt, eo non tantum, qui ibidem præſentes ſunt, humores, ſed alii bene multi ex quavis parte alia ruunt: ut toties jam vidimus in oculis, naribus, ventriculo, inteſtinis, gingivis infantum &c.

Hæc ſi conſideremus, ſtimulantia omnia excitant quamdam eo verſus derivationem, ergo quamdam aliis ex locis revulſionem.

Ex ininvestigabili naturæ ordine contemplabamur paullo ante a tantillo ſero quotidie fluente ex ſetaceo, fonticulo, multos eosdemque maximos morbos non ſolum levari, ſed tolli integre, exiguo hoc ſtillicidio intercepto morbos redire eosdem.

Ergo ſtimulantia & veſicantia poſſunt hac ratione, revulſione facta, morbos ipſos minuere, auferre; perinde atque mox ex ſtimulo ſetaceorum & fonticulorum fieri intelligebamus. Odontalgiæ, iſchiades egregie hinc ſæpe levantur. Veſicans post aures, vel ad nucham, in odontalgia, in inflammatione oculi &c., veſicans magnum latum ad ipſam coxam dolentem, vel inferius, ubi doloris ſedes, maximum ſæpius adfert emolumentum, levamen. Multoties ſic inveteratos iſchiadicos ſanavi, omni octavo die adplicando novum veſicans, ad tertiam, quartam vicem usque.

Hinc veſicantia & ſtimulantia multis in morbis proſunt, ubi 1) vaſa non nimis plena motum ferunt utcunque auctum; quippe ſæpe concreta reſolvunt. 2) Motum ſubflaminatum, ſubpreſſum poſſunt feliciter augere, ut in morbis lentis, forte & in malignis. 3) Ipſius materiæ morbi revulſionem facere poſſunt à loco morboſo.

Quare & nocent in pleno corpore motu nimio: tum & in humoribus nimium adtenuatis, jamque in putredinem vergentibus: magis enim adtenuando putredinem augent, efficiuntque ut de corpore effluant & homo moriatur: qua de cauſa intelligitur infelix eorum effectus, dum in malignis morbis humores jam diſſoluti ſunt & in hydrope.

Cucur-

Cucurbitæ ſcarificatæ & non ſcarificatæ agunt more ſimili: ſcarificatæ agunt ut epiſpaſtica, & ſcarificationes; 1) enim derivant humores in locum; 2) ſanguinem educunt: immo extrahunt ſanguinem in vacuum. Videte apud Deckerum in *Exercitationibus practicis* miras curas inflammationis diriſſimæ oculorum cum deperdito viſu, in coxario dolore inveteratiſſimo, adplicatis cucurbitis ad tempora, coxam &c.

Cucurbitæ non ſcarificatæ agunt ut veſicantia, ſed fortius & rapidius: uſus in Medicina ingens in fixis doloribus, in angina inflammatoria.

Cucurbitæ, ſcarificationes, inuſtiones, partem habent actionis veſicantium, partem non habent: non enim agunt humores movendo in loco, vaſa deſtruendo, nervos ſtimulando, & ex aliis corporis locis humores eò revocando. Hinc hoc reſpectu minus nocent adplicata in nimia humorum diſſolutione, aut inſpiſſatione; ſed minus quoque proſunt in caſu humorum reſolubilium, in motu ſubpreſſo, in mucoſitate eorum ſubigenda: unde demum *Textus*

§ 1242. *Unde infinita ſæpe, eaque exoptatiſſima, effecta proſtant; quorum etiam cognita neceſſitate indicantur;* quemadmodum nunc explicui.

§. 1243. *Revocari vulgo hæc ſolent in doctrina medica 1) ad* Dropaces *&c.;* adplicata hæc 1) rubefaciunt locum, ſanguinem hic retinendo in vaſis, retenta ad dropaces perſpiratione emollitis: 2) quia multis in locis tenaciter adhærent corpori; ſi tunc vi avellitur emplaſtrum hoc, cutis trahitur valide, vaſaque omnia ipſaque epidermis hinc inde ſolvitur: 3) quia adfluxus magnus humorum huc adlicitur ratione ſtimuli. Quare, ſi neque avulſa epidermis eſt, pars tumet.

Muliercularum, Barbitonforum, Agyrtarum mos eft, promittere, ut integre curent achores & favos infantum, fine repercuffione introrfum verfus. Ex pice, refina &c. dropacem parant & capiti toti per aliquot dies adplicatum hoc relinquunt: tum totum vi avellunt, & fæpe crines ipfos fere totos cum radicibus. Si ftillicidium humorum adfluentium unguentis fuis tunc non repellerent, fubin curarent integre; verum pice, plumbo, aliisve retropellunt materiem & vel majora interna mala excitant, vel bonitate naturæ achores redeunt.

2) *Ad* SINAPISMOS *lenes*, PHÆNIGMOS *dictos* &c.; conveniunt in plerisque acutis morbis, in quibus animus eft, ftimulo in aliquo loco excitato ex alio loco revellere & in hunc derivare. Utrisque pedum plantis, five pedibus totis, immo & poplitibus, quandoque integris cruribus, hæc adplicantur. Si podagra ruens ad pedem venire lethalem morbum in thorace, aut abdomine minetur, crura pedesque toti involuti cataplasmate his acrioribus faturo, quandoque egregie revocant ab interioribus ad pedes podagricam materiam.

In variolis futuris, fi bis de die pedes & crura tota in balneo ponantur, deinde toto intermedio tempore cataplasmate acriori involvantur, variolæ paucæ fuperiora, agmine denfo inferiora, obfident.

Sinapi, fapone lotricum & fermento panis acidi ana ad part. æquales conpofitum cataplasma adhibui, & mihi, & aliis, in angina fynanche, & illico levamen ingens habui, factis primo evacuationibus debitis.

Pisces, v. g. haleces falitos, lien, vel carnem ipfam vituli, apertas columbas crudas & calidas adplicare pedum plantis multis moris fuit. Nil habent peculiare (in halecibus tamen falitis ad ftimulum falis muriatici fat acrem refpiciendum utique fimul erit) fed dum in calido tali loco brevi putrent, ftimulant, rubefaciunt.

Calx

Calx viva cum fubficienti quantitate mellis redacta in formam cataplasmatis, in dolore fixo rheumatico, nullis remediis cedente, ad miraculum fere curavit dolorem; dum adpofita ad locum dolentem omnem materiem acrem ad cutem collegerit.

3) *Ad* VESICATORIA; quæ pro majori aut minori cantharidum pondere addito, plus aut minus operantur fere ignis inftar. Si cataplasmati *No.* 2. ab AUCTORE defcripto drachma 1, $1\frac{1}{2}$ pulveris cantharidum adjungatur, eò eft majoris effectus in retrogreffa podagra. Datur in *Textu* varia acrium proportio, prout animus eft, varie ftimulandi: oportet acria illa femper effe inviscata corpori pingui, tenaci, mucilaginofo, ut adplicata loco exacte agere poffint & calore ejus in actum ducantur.

Hæc in parte viva agunt, in mortua nihil. Experimenta, uti jam alias dixeram, Galli Academici cœperunt in cadaveribus, & invenerunt agere nihil, nifi continuo calida cataplasmata adponerentur defuper; tunc enim longis postea horis nonnihil egiffe cantharides, deprehenfum eft.

4) *Ad* CAUSTICUM POTENTIALE; quod quidem ipfe ignis elementaris non fit, fed inftar ignis tamen agat. Hæc adponuntur timidis hominibus, qui in absceffu aperiundo nolunt ferro tangi; ferro momento citius dolore liberi fuiffent; jam cauftici potentialis rudem actionem debent fuftinere per multas horas, quandoque dies. Præter ea, quæ dicta in *Textu*, butyrum antimonii, ruptorium commune, aliaque chemica præparata habentur. In loco gangrænofo butyro antimonii, penicillo excepto, pingunt locum fanum in ambitu, ut progreffus mali ibi fiftatur: mortuum fic a vivo, urendo quafi, feparatur.

5) *Ad* CAUSTICUM ACTUALE *dictum*, *ex ferro ignito;* jam olim Vobis laudavi *cap.* 12. *lib.* 3 PROSPERI ALPINI *de Medicina Ægyptiorum:* methodus & modus urendi tabulâ ibidem exprimuntur: intermiscui plura ex his, dum egi de fcarificatione. Apud KAEMPFERUM in *Itinere Japonenfi* tabulâ integrâ fiftuntur omnes partes corporis varios ad morbos *Moxâ* inurendæ. — Curationes inauditæ & inimitabiles ferro candenti fiunt.

Videte apud RUYSCHIUM *Obf. anat. chirurg. No.* 48. fungum & cariem palati fcalpello & cauteriis feliciter exftirpatum: *No.* 76. linguam cancrofam fcalpello & cauterio exftirpatam. Cancrofam in medio linguam vidi præfens cauterio exftirpatam; verum in corpore atrabiliari recruduit malum. Vidi præfens hæmorhoides vitam cum fanguine fere profundentes, pugni magnitudine extra anum femper hærentes & fcirrhofas, ferro ignito integre curatas: nam, ut jam ante ex *Aph.* 8 — 6. HIPPOCRATIS monui „ quæ medicamenta non fanant, ferrum fanat; quæ ferrum non fanat, ignis fanat, quæ ignis non fanat, ea infanabilia exiftimare oportet. " Apud HIPPOCRATEM pari paffu hæc eunt, ferrum & ignis; debent fecari, aut uri: nifi ufferis, vel fecaveris. Ufus eft fæpe igne & ferro indiscriminatim: *v.* *Aph.* 6 — 27., 7 — 44., 7 — 45.

CURA PALLIATIVA.

§. 1244.

Mitigando &c. Ultimum, quod fibi proponebat Therapeutice, erat fymptomatum mitigatione; five in

mor-

morbis incurabilibus & lethalibus, quando tolerabilius malum homini conciliabat; five in morbis curabilibus, fi adeffent fymptomata, quæ nimis ferocia effent, quam ut fibi dimitterentur. Symptomata talia nocent morbo curabili, ita ut turbent in coctione & excretione naturam, hincque morbum, per fe curabilem, reddunt aut incurabilem, aut diuturniorem, aut pro curatione integra mutatum in alium morbum. In morbis incurabilibus dantur fymptomata, quæ morbum reddunt pejorem, quæque vitam adbreviant. Hinc ubique datur ratio mitigandi.

Eft tamen aliquid, in quo Medici fæpe deficiunt: vel enim ignorant, quæ ratione mitigent fymptomata, vel præ inclementia negligunt. Surdos ad miferorum clamores paffim invenietis multos, vel indignabundos, & objurgantes.

Mitigando fymptomata femper etiam aliquid de morbo tollitur. Sit dolor pleuriticus, colicus, intolerandus. Medicus cataplasmate, enemate, potu oleofo, mucilaginofo, opio, dolorem mitigat; verum hoc ipfo pleuritidem, colicam, minuit: fi enim ad hæc dolor moderatior reddatur, vafa emollita per emollientia faciliorem transitum dabunt obftruenti liquido.

§. 1245. *Unde omnia fymptomata fanans fimul, totum fere morbum fanat.* Morbus enim quafi variorum fymptomatum eft adgregatum quid. Si morbus habeat decem fymptomata egoque unum tollo, decima parte morbus eft minor; fi quinque, mediam partem abstuli. In angina kynanche adeft febris acuta, putrida, refpirandi difficultas, & quamvis œfophagus non fit inflammatus, tamen deglutitio eft inpedita, quia in ultima actione deglutitionis caput asperæ arteriæ furfum contra radicem linguæ ferri debet: adeft fimul dolor magnus

& respiratio inpedita. Quicunque nunc internis externisque remediis febrim minuit, minuit adpulsum sanguinis ad locum inflammatum. Ergo minuit aliquid de dolore, de anxietate respirationis, de difficultate deglutitionis, qui per adplicata externa, maxime per cucurbitulas siccas, materiem revellit a capite asperæ arteriæ, & derivat ad colli & juguli exteriora, mitigat symptomata omnia, mitigat ipsum morbum, quandoque integre tollit; ut præsens vidi in juvene, qui ex tali angina orthopnoeicus fere animam agebat: jubebam illico Chirurgum vocari & adplicare eum jubebam octo vel decem cucuphas (an non hic pro *cucuphis* ponere volebat HAENIUS *cucurbitulas*?) in circuitu colli & juguli: intra semihoram redivivus loquebatur, deglutiebat.

In angina subpuratoria quondam mihi os erat tam firmiter clausum, ut per quatuor dies nonnisi per diffractorum dentium aperturam tenuis jusculi quid sorbillare potuerim, idque in loco degens, ubi nullus Medicus aderat. Dum in hoc misero statu periculum cernerent Magistri mei, miserunt ad Medicum quadrihorio inde distantem: mox ille cochleâ inter series dentium intrusâ per vim mihi os aperuit & inter aperiendum abscessus ruptus est exivitque ore inmanis copia puris, jam fœtentis. Voluit bonus ille vir symptomatibus clausi oris, adeoque debilitati inde natæ, subcurrere & ore aperto videre, quid sibi circa fauces agendum esset, & unâ hac operâ totum mihi morbum abstulit. (*)

§. 1246.

(*) In angina subfocato fere mihi [nam juvenis eram bis ter in anno anginis obnoxius] empirico consilio adponitur cataplasma ex sinapi comestibili, sa-

§. 1246. *Primaria autem hic considerata sunt, sitis, dolor, vigiliæ nimiæ, lipothymiæ.*

§. 1247. *Sitis* habet caufas varias, fingulatim hic expendendas. Sit totum corpus internum externumque aridum, ob defectum humorum, obftructionem ultimorum osculorum, exficcationem; tunc aquofis, farinaceis, nitrofis, faponaceis, forma nutrimenti, potûs, medicamenti, enematis, balnei, fotûs, hæc fitis emendatur. Latius hæc funt explicata *cap.* DE INDICATIONE CORRIGENTE FLUIDA.

§. 1248. Si non fit univerfalis talis ficcitas, verum a determinatione materiæ phlogifticæ in acutis, aut mucofæ phlegmaticæ in chronicis, verfus guttur, linguam, buccas, labia & gingivas; tunc fimilia ore continuo adhibita, gargarifata, deglutita, in ore continuo detenta, extrinfecus adpofita, fitim levant.

§. 1249. Si a falibus quibufcunque acrioribus fitis fiat, aquofa, acida, nitrofa, eo, quo dictum eft, modo omnem abfolvunt paginam. Si à muriaticis, copia aquæ rem totam expedit.

§. 1250.

---

fapone nigro lotricum & fermento panis acido ana partes æquales. Illico fymptomata mitigabantur & intra diem morbus ablatus totus. Si inde etiam cutis inflammetur, dixit HIPPOCRATES, bonum effe in angina, fi eryfipelas foras fiat; quia è loco periculofo in minime periculofum materies adlicitur. *De H.*

§. 1250. Siti vero orta à materie ſive inflammatorie, ſive mucoſe, ſpiſſa, aqua, aquoſa ſaponacea, ſuo cuique generi adcommoda, conveniunt; ut in laudato *cap. de* INDICAT. CORRIG. FLUIDA dictum.

Quicunque adtente conſideraverit ægros noſtros in noſocomio, animadvertere potuit ſymptoma ſitis durabile in illis non fuiſſe: etenim, a quo momento ad nos adducerentur, illico ſumma cura adhibita fuit, ut potus aquoſi, farinoſi, melliti, copia tanta exhiberetur, quam ebibi poſſet: unde 2. 3. menſuras, id eſt 8. 10. 12. libras, hujus potus intra nycthemeri ſpatium abliguriverunt.

§. 1251. *Dolor, ut ſymptoma, ſedatur* 1) *&c.* iterum idem, quod ad ſitim:

2) denuo idem, quod in ſiti:

3) iterum per eadem; oleum lini epotum hic mira facit:

4) neque hic differentia; generalibus, vel ſpecificis, obpoſitis:

5) per eadem, ut & per evacuationes & opiata:

6) ſi reſolutio non ſperanda, ſubpurationem promovendo:

7) *obtundendo &c.* hæc ſunt anodyna ſine opio fere; quibus liquor anodynus HOFFMANNI jungi poterit.

§. 1252. Symptoma præcipuum in morbis (*vigiliæ*) & ideo bene expendendum; quia primò neglectum morbos indies reddet pejores: uti enim toties viſum, ſomnus in morbis eſt ille magnus virium reſtaurator, dolorum pacator: hinc ſomnus erat bonus, ut *cauſa*, & ut *ſignum;* ut *cauſa*, quia omnia pacabat & reficiebat; ut ſignum, quia notabat, non adeſſe acrimoniam magnam, aliaſve cauſas irritantes, quæ alioqui cerebrum turbent.

Sed

Sed & 2) vigiliæ maturam confiderationem merentur, quod Medici etiam methodici vigilias nimias in morbis paffim opiatis fedare adnitantur; quo fæpe funeftius nihil. Maniacis, phreniticis, nunquam fomno fopitis, opiata exhibita eosdem paffim in majores furores præcipitant, caufam figendo: hinc

§. 1253. Si 1) à ficcitate,
Si 2) ab acrimonia,
Si 3) a validiori motu humorum, oriantur vigiliæ; erunt hæc emendanda, uti mox dictum in fiti nimia.

Si ab acri quocunque; denuo medella, ut in fiti dictum.

§. 1255. *Repercutientibus fimul ad fuperiora adplicatis:* vix poffum Vobis id explicare, cur lenia repercutientia plus hic, quam emollientia, præftent; fubficit, practice id obfervatum effe. — Aceta hæc omnia bona: in nofocomio vim augemus eorum; fumimus placentam rofaceam a deftillatione refiduam, eamque, aceto madentem, fæpius inroratam, capiti nudo circumponimus. — Olea narcotica hic in *Textu* fequentia rarius adhibentur ob dubium effectum; nifi, ubi nil præterea juvaret.

§. 1256. *Opiatis internis - - - - fpirituum:* ut in hyftericis & hypochondriacis fine materie; immo & cum materie; fi nulla figna adfint materiæ hypochondriacæ motæ, fignaque adfint motorum fpirituum ex animi paffionibus. Si vigiliæ oriantur nimiæ ex profundioribus meditationibus, ftudiisque protractis, opium nocet: demulcentia remedia, aquofa; leniter

nu-

nutrientia, ſpiritus reſtaurantia, ex *claſſe tertia cardiacorum*, & revulſio acrium a cerebro per valida epiſpaſtica & pediluvia.

Præter decoctorum emulſionumque copioſam exhibitionem, multum quoque hunc in ſcopum facere vidi ægrorum erectum ſitum frequentiorem in lecto, aut ſedili: ſæpius postea levis blandusque ſomnus obrepit.

§. 1258. *Excretiones nimiæ &c.* Vidimus antea, quomodo nimii ſudores, nimii vomitus, nimia alvus, aut urina, conpeſcantur.

Phthiſici ſemper volunt purgari & accelerant mortem derivatione humorum verſus alvum facta: hinc monendi ſunt, ne id ultra tentent. Sed brevi ante mortem ſputa ceſſant & alvo diffluunt: vix hic quid poſſumus: tamen opii grana 2. 3., drachma therebinth., vitellus ovi & unc. vj. lactis, ſimul mista, tepide ano injecta, & quando alvus intra ſex horas copioſa redit repetita, levant utcunque.

§. 1259. Hæmorrhagiæ magnæ raro ex vena externa fiunt: videte, ubi magnâ aperturâ venæ Chirurgus eduxit denſam columnam ſanguinis; ſolvit ligaturam, & ſæpe ſanguis fluere ceſſat; ſaltem, levi inpoſita ligatura, ceſſat.

Hinc dico, magnæ hæmorrhagiæ raro ex venis externis fiunt, niſi varices adſint; venas tamen jugulares inde excipias. In varicibus autem venæ à longa die diametro auctæ & duriores redditæ, vulnere facto emittunt fere ſanguinem omnem; quia preſſus ſanguis ex arteria hic ſemper viam apertam invenit. In vulneratis autem venis non varicoſis vulnus illico quaſi coit; aut ſaltem conpreſſis ſupra cuti & panniculo adipoſo, facile clauditur.

Ar-

Arteria vero vulnerata, à vi cordis a tergo directe urgentis manet semper aperta, quamdiu columna sanguinis eam tenet apertam. Hinc ad animi deliquium effluit & nonnunquam ita, ut arteria vix ultra possit columnam sanguinis conprehendere; unde circulatio plane cessat.

Sedatur hæmorrhagia *ligaturâ:* dum enim venæ ligantur versus inguina & axillas, minus sanguinis potest ad cor venire; hinc minus veniet ex corde sinistro ad arterias ad extrema pergentes. Ligatura fit supra vulnus, ut ligatura venæ vulneratæ fit infra. Ex notitia anatomica noscendus est truncus major arteriarum, ut ibidem possit ligatura idonea fieri: loco cognito inponitur conprimens aliquod corpus & ligatura desuper.

Sedatur hæmorrhagia *conpressu*, ut soror Principis Arausiaci vitam fratri servavit premendo jugularem. Olim narravi Vobis, quomodo industriâ Medici amici mei homo a morte servatus fuerit. Ceciderat cæmentarius de tecto & fracto brachio simul arteria brachialis læsa erat. Natabat homo mox in sanguine suo. Forte fortuna Medicus pertransiens, nihilque ad manus habens, exuit de manu sua chirothecam, quam apte convolvit, tum subligaculum à suo crure auferens, chirothecam bene convolutam ligat ad internam humeri partem, ubi truncus arteriæ est, unde pro tempore sistebatur hæmorrhagia, donec Chirurgi adessent, qui instrumentum tornatile (tourniquet) adponerent.

Dum sic truncus arteriæ interceptus est, poterit tentari, an ipsi vulneri adplicata charta masticata stratum super stratum posita, ita ut stratum primum sit minimum, stratum secundum majus, tertium majus secundô &c., tumque bonâ ligaturâ sæpius circumductâ chartaceus ille conus inversus adprimatur arteriæ. Arti-

tifices excogitavere bonas machinas efficientes, ut ligatura bene premat in arteriam, vicinos locos non nimium premat.

Conbustione vasis; si non nimis magni; dum enim crispantur omnia solida; obturaculo sunt factæ escharæ. Palliativa cura est, nam eschara decidente renascitur hæmorrhagia: sed, dum eschara adest & sistit pro tempore fluxum, poterunt alia auxilia adhiberi.

Inspissatione fluidi; per spiritum therebinthinæ, alkohol vini calefactum; unde coagulato cruore thrombus innascitur; quem vidimus hic olim in cadavere in unum corpus coivisse cum arteria, ita ut crassus saccus formatus esset. Verum sæpe thrombi exsiliunt vi, ut suberes ex clausa lagena, in qua fermentans liquor est, & reduplicat hæmorrhagia. Interim, dum thrombus adest, possunt alia auxilia adhiberi: juvat & vitriolum hungaricum vulneri inpositum.

Lycoperdon, crepitus lupi, mirus ille fungus, lamellatim adhibitus, absorbendo, & forsitan alia virtute, magnas stitisse hæmorrhagias deprehensus est.

FINIS

Prælectionum pathologicarum.

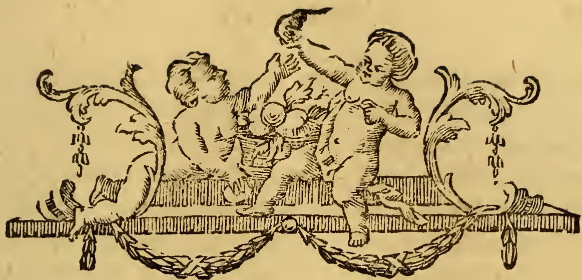
AD-

ADDITAMENTA

AD

TOMUM QUINTUM

PRÆLECTIONUM PATHOLOGICARUM.

Ad ſectionem de HYGIEINE referendam hancce diatriben *Cl. in Academia lipſienſi Procancellarii, Anat. & Chirurg. Prof. publ. Ord. &c. &c. D. Joh. Car.* GEHLER *de variis aërem corruptum emendandi mediis*, Lipſiæ 1781. ad finem anni editam, huc transferre debui, quum ante paucos dies primum acceperim.

Quum nuper, *Cl.* GEHLER ait, de uſu aëris, à pulmonibus hauſti, ad ſuſtentandam animantium vitam differerem, aëris, quem ſpiramus, indolem veramque naturam, RR. potiſſimum induſtria ac experientiis plenius demonſtratam paullo curatius exponere adlaboravi. In quo quidem aëris ſcrutinio, quoniam magis ad chemicas hujus fluidi, quam ad phyſicas ejus qualitates eſſe adtendendum perſpexi, ſi quid certi de ejus in corpus animale effectibus ſtatuere voluerimus; ad vim ejus,

 qua

qua ſolvere varia corporum genera ſolet, quamque admodum magnam eſſe, inſtituta pericula probant, præcipue eſſe reſpiciendum monui. Fit enim hac dicta virtute ſolvente, ut quasuis corporum, ſive viventium, ſive demortuorum, exhalationes aër elementaris puriſſimus avide in ſe rapiat; unde mistum exoritur fluidum, ubivis & quovis fere momento maxime diverſum, quod auram atmoſphæricam dudum jam nominârunt naturæ Indagatores. Nullibi enim invenitur purus, vere elementaris aër, qualem è multis corporibus nunc nostra ætate expellere, colligere & ad varios uſus, *dephlogiſticati aëris* nomine, inpendere Phyſici didicerunt. Neque etiam ille puriſſimus aër vel ad reſpirandum aptiſſimus, vel adluens ad corpus animalium, ad ſorbendam, quæ per transſpirationem è poris cutaneis exit, materiam præprimis idoneus videtur. Quemadmodum enim reliqua omnia chemica menſtrua, ſi omnino pura ſunt, nullisque heterogeneis particulis inquinata, nimia vi nimisque inpetuoſe ſolvenda in iis corpora adgrediuntur; ſic idem & ab aëre puriſſimo eſſet metuendum.

Hinc merito mihi videtur Macquerus deleterium, certe noxium, effectum à tali aëre ſuspicari. Sapienter vero provida natura contemperavit atmoſphærici aëris indolem admistis variis halitibus ac vaporibus ita, ut, licet inpurior hoc modo factus videatur aër, hominum tamen ſanitati magis nunc favere & ſimul plantarum lætæ vegetätioni optime inſervire queat. Quæ enim puriori aëris parti adhærent ſolutæ particulæ, vel viventium animalium exſpiratione & exhalatione, vel à putredine reſolutorum corporum evaporatione, vel aliis de cauſis enatæ ac evolutæ, eam ſolent in varias ſpecies conmutare, à recentioribus Phyſicis diverſimode adpellatas; quarum aliæ, licet nec ad reſpi-

ſpirandum, nec ad conſervandum animalium corpus inpendi queant, mirum tamen in modum plantarum, quarum aptum ſatis nutrimentum conſtituunt, incremento ac vitæ conducunt: id quod ab INGENHOUSZIO multis ac certiſſimis argumentis & experimentis fuit ſatis demonſtratum, quibus oſtendit, puriorem aërem, ſeu dephlogiſticatum, plantarum vegetationi admodum eſſe inimicum, licet animalium vitæ ac ſanitati maximopere faveat.

Sæpiſſime autem hæc ſalubris aëris temperies multis de cauſis valde corrumpi ſolet, atque animantium vitæ omnino nociva reddi; quum vel in reſpirationis negotio nimiâ phlogisti copiâ inprægnetur; vel omnis generis vaporibus, v. c. in populoſioribus urbibus, vel in cryptis ſubterraneis &c. adeo inquinetur, ut, quem ab ea exſpectamus, ſolvendi effectum nullo amplius modo, ſaturata jam aliis moleculis, præſtare poſſit.

Sunt vero, quæ hoc dicto modo aëri atmoſphærico admistæ deprehenduntur particulæ, ſive vere à puriori ejus parte ſolutæ ſint, ſive tantum in aura ſuſpenſæ obvolitent, diverſiſſimæ naturæ; quod quisque facile perſpiciet, quum à diverſiſſimis corporibus vel detritæ, vel ex eorum mistione expulſæ fuerint. Quæ, ſi aut reſpirando hauriuntur, vel aliâ viâ humoribus nostris inmiscentur, fieri non poteſt, quin animantium ſanitatem mirum in modum adficiant ac deſtruant.

Augetur hæc atmoſphæræ, nos cingentis, corruptio tam per exſpirationem, quæ & puriſſimum aërem ſolet in fixum conmutare, quam per transſpirantes è noſtro corpore vapores continuo, atque adeo infeſta fit hominum vitæ, quemadmodum multa teſtantur ſubfocatorum in arctis carceribus detentorum exempla, ut ſummum inde ſanitatis certe, niſi ipſius vitæ, discrimen oriri ſoleat. Quæ omnia abunde omnino conprobant,

quammaxime esse à Medico hanc variam aëris mistionem, non solum in sanitate hominum tuenda, sed inprimis in morborum curatione, probe disquirendam, quum haud raro hæc aëris inluvies morborum seminia & caussas in se contineat, vel & morborum, jam enatorum, vim omnino augere ac intendere soleat. Neque etiam difficile est hoc nostro ævo, salubrem aëris indolem ad amussim cognoscere, immo, quot & quibus partibus inquinatus sit, vere detegere, quum varia sint inventa instrumenta, quæ tam physicas, quam chemicas aëris atmosphærici qualitates facillimo negotio manifestent.

Dudum jam consueverunt Physici, aëris gravitatem *barometrorum*, diversum calorem *thermometrorum*, humiditatem *hygrometrorum* ope explorare. R. R. vero his nunc addiderunt aliud ingeniose excogitatum machinamentum, *eudiometrum* quod dicunt, quo salubritatis, ab intima miscella aëris pendentis, gradus optime cognoscere & indigitare valent.

Neque etiam deficiunt auxiliorum varia genera, quibus commode in hominum salutem corruptum talem, sanitati infensum, aërem corrigere ac emendare possumus. Sunt autem ista ita conparata, ut apte in duas classes dividi posse mihi videantur. Prima earum jam V. V. qui aëris modo gravitatem ac elasticitatem cognoscebant, nota, motum tantummodo stagnantis, ac inmobilis auræ præstat: altera vero ipsam atmosphæræ variam mistionem spectat, & eam ita emendare ac conmutare tentat, ut, quæ ipsi insunt, nociture partes, eas variis artificiis dissipet, aut certe nocivam earum indolem infringat. *Mechanicas*, seu *physicas* has prioris generis correctiones adpellare possumus; quum, quæ sunt alterius generis, *chemicæ* omnino dici mereantur.

Ipsa rerum natura sæpe excitato aëris inpetuosiori motu obortisque ventis, gravem ac nimis densam au-

ram,

ram, quæ, quum jam ſaturata ab admiſtis particulis ſit, ad reſpirationem vaporumque ſolutionem prorſus inepta eſt, dispellit atque diſſipat. Quæ quidem naturæ conamina & arte imitari incœperunt indefeſſi naturæ ſcrutatores, & varia ratione loca ſtagnante atque hinc depravato aëre repleta, ventorum artificialium ope purgare & ſalubria reddere adniſi fuerunt.

Igne ad aëris motum excitandum ac promovendum auramque atmoſphæricam, noxiis particulis inprægnatam, propellendam jam V. V. in morbis epidemicis, præſertim ad profligandum peſtis contagium, uſos fuiſſe, teſtantur V. V. Medicorum ſcripta: quod renovandi aërem medium & R. R. interdum adhuc in uſum vocant, quum ab igne caloreque expandi ſuâ naturâ aërem ipſa experientia abunde conprobet. Exſtruuntur hunc in finem camini, fornaces, furnique, quos *anemios* adpellare ſolemus, quibus talis in conclavibus excitatur aëris motus continuus, ut perpetuo expellatur aër conſpurcatus, novusque, purior, ignis locum occupet.

Sed & ſponte ſua, absque ignis auxilio, inruit aër in ea loca, ubi extenuatus variâ ratione aër hæret; potiſſimum ſi anguſtior ſit, quæ ad hæc loca ducit, apertura, huicque altera, æque anguſta, obpoſita fuerit. Quod præcipue fieri in metallifodinis videmus, in quibus aëris renovatio optime ſuccedit, ſi ad puteum cuniculus pertingat. Si vero in profundis puteis, ad quos neque cuniculus, neque ex altero vicino puteo *foſſa* ſic dicta *latens* duci agique poteſt; aut & in cuniculis admodum longis aër ſtagnans, tam foſſorum, quam minerarum variis exhalationibus valde inquinatus, adeoque gravis deprehendatur, ut difficulter ſpirare foſſores queant, haud raro etiam ſubfocentur, eorumque candelæ ac elychnia exſtinguantur; tunc opus eſt machinis, quas *ſpiritales* (Windfänge) nominant,

quæ tales aëris mutationes præſtant, ut foſſores ſalubri aurâ frui, ſuumque laborem absque discrimine ſuſtinere queant. Harum machinarum ope aëris motus atque circuitus fit ita, ut non ſolum gravis ille ac reſpirationi inimicus aër è ſubterraneis locis expellatur, ſed & ſalubrior aura ad hæc loca penetret.

Huic ſcopo inprimis apta ſunt, vel follium quædam genera, vel piſtrinæ alatæ flabellisque variæ formæ inſtructæ, quæ exceptum aëris flatum in longos canales deprimunt, & ſic in puteum deducunt. Docuit enim experientia, ſimpliciorem illam, à PLINIO jam conmemoratam, methodum, qua adſiduo linteorum jactatu aëris motitatio efficitur, puteusque, ut ajunt, *eventilatur*, huic operi non ſemper ſubficere. — His igitur modis, excitato neceſſario aëris motu, omnes venenati ac peſtilentiales halitus, vario pro varia ſua natura nomine à Metallicolis dicti, optime dispelluntur.

Eadem fere ratione & naves & carceres, amplaque noſodochiorum cubicula, in quibus vel ob nimiam hominum copiam, vel ob aëris liberioris denegatum acceſſum, aër incluſus maximopere depravatur, adhibitis ad hunc uſum machinis, quas *Ventilatores* adpellant, commode & ſaluberimô conſiliô repurgantur, horumque aura perpetuo renovatur.

Hæc dicta igitur aëris emendandi auxilia poterunt & in cujusvis, tam ſani, quam ægroti, conclavi, formâ paullulum atque ſtructurâ mutatâ, prodeſſe atque inſigne tuendæ, aut reſtituendæ, ſanitatis præſidium ſubpeditare.

Jam CELSUS aëris liberioris perflatum commendat, eumque patentibus feneſtris in ea loca, in quibus conmoramur, derivare ſuadet. Licet enim haud pauci hunc aëris perflatum infenſiſſimum ſanitatis hoſtem exiſtiment, eumque cane pejus ac angue fugere ſoleant; ita

ita ut, etsi maxime æstuet cœlum, fenestram aperire nullo modo audeant, nescio tamen, an ullum renovandi aërem auxilium præstantius tutiusque possit commemorari. Quamquam enim facile concedo, posse hunc aëris motum quibusdam hominibus obesse, quum exhalantes cutis poros crispare suo stimulo, atque adeo coarctare queat, ut dein ob perspirationem subpressam hæreant, stagnent, & corrumpantur ea, quæ per has vias è corpore eliminari & expelli debebant, acres humorum particulæ, atque adeo rheumatismorum causa fieri soleant; poterit tamen, meâ quidem sententiâ, & hic, quem metuunt, effectus facile evitari; modo curemus, ne aër exterior vel nimis inpetuose in cubiculum penetret, vel nimium incalescens, aut vere sudans, corpus adluat. Vitandum etiam cuilibet putamus talem aëris perflatum, qui per rimam angustam in cameram inruit; qui solet, ut omnes nôrunt, multò magis sensiles corporis nervos adficere ac irritare, quam si apertîs fenestrîs & januîs liberiori aëri in habitaculum accessus concedatur. Probe hinc esse distinguendum perflatum violentiorem, quem Zugwind nostri dicere solent, ab isto mitiori ac blando aëris perflatu (durchstreichende Luft), qui auram corruptam, ægris infestam, expellit, purioremque ac reficientem subpeditat, quilibet, vel me non monente, perspiciet.

Quum tamen hæc a nobis recensita aërem renovandi inmutandique media vel ob ægrorum idiosyncrasiam variumque corporis habitum, vel ob vitæ consuetudinem aliasque varias causas nòn ubivis adhiberi commode queant; ad ipsam aëris in conclavi hærentis indolem ac naturam sæpius est respiciendum & hac rite vereque cognita ad apta corrigendi corruptàm ejus mistionem auxilia confugiendum.

Hæc vero chemica inquinati aëris depuratio duplici fieri modo poſſe videtur. Vel enim ſubtrahere ac eripere aëri, quas ſibi junxit, peregrinas particulas tentamus, vel ipſam purioris aëris, ſeu *dephlogiſticati*, quantitatem augere adlaboramus. Utrumque artis fere ſolius opus videtur, licet & natura ſubinde eodem modo auram corrigere ſoleat.

Putant plerique hanc depravati aëris in ægrotantium cubiculis emendationem optime poſſe inſtitui per ſuffimigiorum varia genera, quæ vel accenſa, vel ardentibus prunis injecta, vel & fornaci calenti adfricta volatiles ſuas aromaticas ſuaveolentesque partes diſſipant, gratiſſimisque odoribus atmoſphæricam auram replent. Huic uſui apta cenſent varia gummata, ſeu potius reſinas, benzoën v. c., ſtoracem, ſuccinum, olibanum &c.; ex quibus, additis aliis thymiamatum ſpeciebus, uſitatiſſima odoramenta miscentùr, & in varias tædarum pastillorumque formas rediguntur. Pauperibus ſolemne eſt, baccîs juniperi, prunis inſperſîs, hanc aëris correctionem viliſſimo ſumtu efficere. Quæ tamen omnia ita ſunt conparata, ut, licet olfactum fallere ſoleant, vix tamen uſum exoptatum præſtare poſſe videantur. Ut enim taceam, ſæpiſſime hos odores, ob peculiarem nervorum indolem, quam maxime displicere pluribus, nocere ſæpenumero ſolent, vel ob particularum volatilium aut nimiam fragrantiam, aut evolutam per ignis vim acredinem; quemadmodum fieri quotidiana docet experientia in iis tædulis vel pastillis, quibus benzoës gummi inmistum eſt, ex quo calore accedente expelluntur acres, ſalinæ indolis, flores, qui adeo plerorumque, certe phthiſicorum, pulmones, præſertim tuberculîs refertos, vellicant atque ſtimulant, ut molestiſſima tuſſis excitetur, metusque ſubfocationis haud

haud raro oriatur (*); vel & grato ſuo odore ad profundam & magnam inſpirationem invitant, qua fit, ut major aëris, his quidem particulis odoriferis inprægnati, neutiquam vero a ſua, quam contraxerat, inluvie repurgati, copia hauriatur atque in pulmones adtrahatur. Quod idem accidit & iis, qui noxam, a putridis aëri admistis vaporibus metuendam, v. c. in theatris diſſectioni cadaverum deſtinatis, avertere cupientes, pulveres ſternutatorios in nares ducunt, ſicque omnino plus aëris inquinati una cum hoc ſuo remedio ingerunt.

Præſtat his omnibus vapor aceti, vel puriſſimi, vel ob gratum odorem cum caryophyllorum aromaticorum, aut cinnamomi pauxillo, roſarumve aqua deſtillata conmisti. His enim vaporibus omnis alkalescens ac putrida aura, halitibus tam exſpiratis, quam per ægrotantium ſudores e corpore eliminatis referta, optime ac tutiſſime corrigitur. Cavendum tamen eſt, ne, ut plerumque fieri ſolet, acetum adeo incalescat, ut empyreuma contrahat, quo displicere non ſolum, ſed & haud raro nocere ejusmodi ſuffitus poſſet. Satius hinc erit, acetum frigidum pavimento conclavium inſpergere, ut lente exhalans atmoſphæricam auram corrigat, atque ſimul grato ſuo odore ægrum reficiat.

Vel & ſola aqua aut circumſperſa, aut alio modo in tenues halitus mutata, aëris, ſiccioris potiſſimum & calidioris, cui nimium phlogiſton inhærens ſubducit, indolem egregie emendat; eodem modo, uti videmus in valde exæſtuante cœlo a pluvia decidente ablui quaſi au-

(*) Videantur hic, quæ jam antea in HYGIEINE, *Tom. IV. p.* 449. 450., uberius circa hæc monui, *De W.*

auram, calorisque materiem ex ea præcipitari. Sic qui a prunis per conclavia diſſipatur aëremque admodum contaminat halitus, ab aquæ ebullientis vaporibus optime ſolet ſorberi; quemadmodum nuper a Gallis fuit adſertum experimentisque conprobatum.

Miram quoque poſſidet aqua calcis vivæ virtutem, communem aërem emendandi, quum ſubtrahat ipſi fixi aëris admistam partem, & ita puriorem ejus partem extricet; de qua re tamen alia occaſione plura erunt diſſerenda.

Qui vero acido quodam vapore v. c. accenſi ſulphuris halitibus conſpurcatus eſt aër, eum commode ab adſumta inluvie repurgant ſalia alkalia. Hac de cauſa Halesius ſuadet, in locis, hac ratione inquinatis, ſpiritum per linteamina ſale tartari inbuta ducere, adſeritque, ſe ipſum eſſe expertum, hoc modo corrigi ejusmodi aërem, & a ſulphureis, acidis aquoſisque particulis ſeparari. Eidem & uſui aptus videtur ſpiritus ſalis ammoniaci, nuper nimiis a Gallis encomiis prædicatus, & novo, inepto tamen, nomine *alkali fluor* dictus, quo refocillari, ac in vitam revocari ſubfocatos ab acido quodam vapore, experientia teſtatur. Conſtat præterea, accenſi pulveris pyrii vapores poſſe conſpurcata ab aëris mephitici congeſta ac ſtagnante copia loca ita depurare, ut absque ſubfocationis metu ea ingredi poſſimus.

Poſſent his innumera alia addi exempla, e quibus dilucide adpareret, aërem corruptum per alius generis halitus corrigi omnino, ac ſalubrem reddi; niſi libelli hujus anguſtia juberet accedere ad ea emendandi aëris media, quæ ſcimus novam dephlogiſticati aëris copiam ſubgerere, quæque adeo optima & ad ſcopum hunc obtinendum certiſſima auxilia eſſe videntur.

Solet

Solet vero, quod primo loco recenſendum eſt, ipſa rerum natura largam nobis puriſſimi aëris copiam per plantarum vegetationem ſubpeditare: cuilibet enim notum eſſe arbitror, quantopere reficiat ac recreet vita inter læte virentes plantas acta: unde dudum & ab omni ævo Poëtis fuit ſolemne, maximam humanæ felicitatis partem in vita campeſtri ponere.

Licet autem experientia plantarum diffuſas exhalationes ſaluberrimas omnino eſſe docuerit, nondum tamen ſatis apertum ac clarum huc usque fuit, quænam ſit hujus refectionis vera cauſa ac ratio.

Multa quidem ſuper hoc argumentum & ab HALLESIO, & BONNETO, ut alios taceam, fuerunt diſputata, nemo autem tam egregie tamque adcurate illud expoſuit, quam nuper INGENHOUSZIUS, qui certiſſimis ac fidiſſimis experimentis detexit, plantas eodem fere modo ac animantia reſpirare, licet prorſus pulmonibus careant. Haurire eas conprobavit per folia ſua ex atmoſphæra eas ambiente magnam aëris communis copiam, cujus particulas, ab elementari aëre ſolutas in ſui nutrimentum convertant, ipſum vero aërem purum, hìs adhærentibùs particulìs orbatum, ipſarum nutritioni haud idoneum, per poros in averſa foliorum facie hiantes, rurſus emittant. Solummodo vero folia plantarum hoc dictum negotium perficere, celebris hic naturæ Indagator docet; quum, quos tam flores, quam fructus exhalant vapores, nocivos omnino, & animalium reſpirationi ac ſanitati prorſus inimicos eſſe, ex ſuis, ſummâ curâ inſtitutis, ſæpiusque repetitis, periculis intellexerit.

Reperit præterea quoque, per diem tantummodo, & in meridiana præcipue luce ac ſerena tempeſtate hanc fieri in plantis aëris dephlogiſticati ſecretionem & exhalationem; per noctem vero, aut in umbroſis locis,

aut

aut in nebuloſo caliginoſoque cœlo, ipſa folia, eodem modo ac fructus & flores corruptum ac inquinatum ſpirare aërem.

Clare igitur ex his patere exiſtimo, quantopere noceat, quantumque discriminis adferre queat, uſitatiſſimus ille, præſertim delicatulis femellis, mos, quo ſolent anguſta ſæpius cubicula graveolentibûs plantarum, v. c. violarum, polyanthi, malorum citreorum floribus ornare; qui, licet fragranti ſuo, ac ſatis grato odore nervos mulcere ac reficere videantur, aëre tamen inquinato, quem ſpirant, conclavium curam mirum in modum conſpurcant, ſanitatique vere infeſtam reddunt. Hinc plura proſtant exempla hominum a tali, variorum florum exhalationibus depravato, aëre vel prorſus ſubfocatorum, vel certe graviſſimis malis, convulſionibus v. c., aut kephalalgiis, conreptorum (*).

Pote-

(*) Quorum quædam in antea adducto loco HYGIEINES retuli. — Patet ſimul hinc, quam male ſanitati ſuæ conſulant varii homines, inprimis feminæ plebejæ, aut ex vulgari claſſe, dum arcas ſuas magnâ copiâ pyrorum, pomorum graveolentium, malorum cydoniorum, onerant, maximum inde redundaturum bonum firmiter perſuaſæ. Scio quidem optime, multum plerumque laborandum fore Medico, ſi convincere tales vellet, quantum in theoria ſua a recto aberrent tramite; dum haud raro autumant, ex malo animo, aut ſpecie, ut ita dicam, invidiæ, proponi, ut hæc omnia auferant, ac inpoſſibile plane eſſe, ut mali quid ex hoc fonte naſcatur. *De W.*

Poterit tamen commode aura in ægrorum cubiculis depurari ac renovari, conlocatis in iis viridescentium arborum, tiliæ, betulæ &c. frondibus; ut, qui ab iis exhalat aër dephlogiſticatus novam materiem præbeat, quæ ſolvere ac ſibi jungere poſſit inluviem iſtam a reſpiratione ac perſpiratione ægrotantium (ac vaporibus tot remediorum, aliisque ſordibus, ægrorum e corpore prodeuntibus) in aëre enatam.

Erunt tamen & hæc corrigendi aërem auxilia per noctem rurſus removenda; ne, ut ſupra dictum eſt, nunc aërem nocivum exhalantia, noceant omnino, quum prodeſſe exiſtimentur.

Sed & ars chemica docuit cultores ſuos, e variis, vel a natura productis, vel arte mutatis, corporibus magnam extricare aëris puriſſimi copiam, eamque vario modo in hominum utilitatem ac commodum inpendere. Sic primum a PRIESTLEYO fuit demonſtratum, poſſe a variis metallorum calcibus, potiſſimum a mercurio rubro calcinato, quem vulgo *præcipitatum per ſe* ſatis inepte dicere in officinis ſolent, ſeparari aërem vere purum, ac elementarem; in quo diutius omnino vivere ac reſpirare animalia queant. Postmodum a SHEELIO, FONTANA, aliis, modus fuit deſcriptus, facilis quidem, tutus tamen ac fidus, quo ex nitro per ignem fuſo non ſolum expelli inſignis copia puriſſimi aëris, ſed & in vaſis coërceri, atque ſic ad varios uſus converti haud difficilî negotiô queat.

Conmotus his experientiis *Cel.* ACHARD, ut nuper relatum accepimus, ingenioſe ſatis fornaci ſuæ inponi curavit vas retortum loricatum, in quo fuſum ab igne nitrum per roſtrum, cujus apertura, ſeu oſtium, in conclave hiat, hunc extricatum aërem per totam auram diſſipat, atque adeo ſalubrem omnino ac vere reficientem indolem continuo ipſi conciliat.

Jam

Jam & in Angliæ noſodochiis incœperunt Medici, ægris, præcipue phthiſicis aut aſthmaticis, ita proſpicere, ut ſemper in promtu ſit ejusmodi e nitro expulſus aër, in lagenis adſervatus, quem ægrotantes per canalem, lagenæ inmiſſum, in pulmones adtrahere, ſicque nimium in pulmonibus congeſtum aërem fixum commode eliminare queant. Qui quidem ita conſpurcatus aër ſi, exſpiratione facta, in vas, calcis aquâ repletum, inmittitur, ita ab adhærentibus ſordibus rurſus repurgatur, ut vere purus ac dephlogiſticatus novæ nunc reſpirationi aptus ſiat. In quem uſum a FONTANA inventa, ab INGENHOUSZIO conmemorata, machina optime poterit adhiberi.

Diſ-

Dissertationem sequentem, a *Celeb.* in Universitate Vindobonensi *Professore Melchiore* STÖRCK, *Inlustrissimi Magnif. & Celeb. Domini Liberi Baronis* DE STÖRCK, *S. C. R. Ap. Majest. a Consiliis aulicis, Archiatrorum Comitis, studii medici, atque inclytæ facultatis Vindobonens. Præsidis ac Directoris perpetui &c. &c.* fratre pie defuncto, pro Dissertatione inaugurali defensam hic inserui, quum & febrim hemitritæam exactius pertractet, & *Celeb.* DE HAEN eam sæpius in Collegiis laudârit, legendam Auditoribus commendârit, dignissimamque in hanc rem lectu esse, de febribus tritæophæis agens, denuo monuerit.

* *
*

§. I.

Ἡμιτριταῖος, ex ἥμισυς *dimidius*, & τριταῖος *tertianus* ab ætatis posterioris Auctoribus semitertiana

vertitur: dum V. V. latini eodem, quo græci, nomine rem eamdem defignarunt; id quod ex antiquis Q. SERENI verfibus adparet: (a)

„ Mortiferum magis eft, quod græcis *hemitritæum*
Vulgatur verbis, hoc nostrâ dicere linguâ
Non potuêre ulli (puto) nec voluêre parentes. "

Rob. KEUCHENIUS in fuis ad SERENUM *commentariis* (b) nomen *femitertianæ* ut ineptum expunctum omnino voluit.

§. II. AGATHINUS, Medicus græcus, GALENO tefte, vir non vulgaris, integrum librum de vocabuli ἡμιτριταίε fignificatione confcripfit, neque mirum; fatetur enim GALENUS, quod, fi velit ea, quæ de hoc nomine funt ab Empiricis prodita, quæ postea ab ARCHIGENE &c. disceptare, tria fane volumina vix caperent. (c) Verum, ut inquit PLATO, non eft habenda de nominibus cura, quibus tot, ac tantarum rerum inveftigatio proponitur. (d) Omiffis itaque, nulli ufui futuris quæftiunculis τῶν λογοθηρῶν, primo perquiram, in quot potiffimum genera distinguatur febris, cui hemitritææ nomen datum fuit ab Auctoribus.

§. III. Primum genus hemitritææ plerisque eft, *fi tertianæ fimplicis, fors & duplicis, paroxysmi protrahan-*

(a) Q. SERENUS SAMMONICUS de Medicina præcepta c. 52.
(b) P. 274.
(c) Comment. II. in lib. I. HIPP. de morb. vulg. §. 25.
(d) GALEN. de differ. febr. l. 2, c. 6.

hantur adeo, ut vel parum admodum, vel plane non, intermittant.

Nondum plane liquet, quamnam febrium speciem HIPPOCRATES *Semitertianæ* nomine consideraverit: GALENUS, siquis alius, idoneus ejus interpres, conlatis inter se, quæ divus senex variis in locis de illa prodidit, neutiquam febrim paragraphi hujus ab HIPPOCRATE *hemitritæam* dictam esse contendit, subsequente inprimis textu firmus: „ Infestabant illos plerosque hæc incommoda, febres horrificæ, continuæ acutæ, omnino non intermittentes: modus erat semitertianus, uno die levius, altero gravius invadebant: ac summatim in acutiem augebantur. " (a)

AGATHINUS, de quo §. *II.* hemitritæon in eodem genere cum tertiana manifeste locavit, atque sola accessionis vehementia ab ea differre fatetur. (b)

CELSUS pariter tertianam in duo genera distinguit, cujus alterum longe perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis fere sex & triginta per accessionem occupat: interdum etiam vel minus, vel plus, neque ex toto in remissione desistit, sed tantum levius est. Id genus plerique Medici *hemitritæon* adpellant. (c) Similia & alibi habet, ubi de curatione semitertianæ agit. (d) Atque hac de causa usus fere inter Medicos obtinuit, ut hoc febrium genus *hemitritææ* CELSI nomine tractetur.

§. IV. Alterum genus fit, dum *quotidiana continua cum intermittente tertiana conplicatur.*

Ee 2 GALE-

(a) HIPP. l. I. de morb. vulg. §. 22.
(b) GALEN. de differ. febr. l. 2. c. 8.
(c) L. 3. c. 3.
(d) L. 3. c. 9.

Galenus paragraphi ſuperioris febres ſollicite ſeparandas, atque τριταιοφύεις *tertianarias* eſſe nuncupandas voluit, nulli alteri febrium conplicatarum generi *hemitritææ* nomen concedens; ait enim: „ hanc ego febrim compendioſæ claræque doctrinæ gratia, uno volens adpellare vocabulo, inpoſui ei nomen *ſemitertianæ.* (a)

Raro tamen admodum, his ſaltem in terris, accidit, ut diſtinctum quis hujus febris, §. 4. typum obſervet; qua quidem de re non pauci, an unquam talis in natura rerum exſtiterit, dubitare fuerunt auſi. Inter alios certo *Franc.* Piens (b) eam dari, aut peculiarem febrium ſpeciem conſtituere διαῤῥήδην negavit; neque id temere forſan ab illo prolatum exiſtimabitur, dum antiquis jam temporibus usque eo invaluit hæc ſuſpicio, ut eidem removendæ quotidianam experientiam teſtem obpoſuerit Galenus: quod enim talis febris, qualem dixi, accidat, neque hic vel teſtimonium Hippocratis, neque alterius cujusquam oratio requiritur; quum quotidie nos ipſam videamus, potiſſimum Romæ; ſicut enim in aliis locis alia, ſic in illa civitate hoc mali genus abundat. Videtur tamen ex Textu §. 3. colligi poſſe, Hippocratem ſimilem quoque febrim hoc nomine intellexiſſe; at vero quam parum referat in hoc curioſius inquirere, paucis denuo Galenus habet: „ quodſi aliam quamdam febrim ab Hippocrate *ſemiteriianam* vocatam eſſe putas, falli me in vocabulo ratus, rem ipſam addiscas. (c)

§. V. Tertium denique hemitritææ febris genus adeſſe dicitur, *quum febri acutæ continuæ tertiana jungitur.* Col-

(a) De morbor. tempor. c. 10.
(b) Tract. ſpec. de febr. c. 13.
(c) l. c.

Collegi, quantum per anguſtiam temporis licuit, plurimas de hemitritæa obſervationes; exceptis, quas Galenus narrat de adoleſcente, (a) de muliercula (b) &c. pauciſſimos ſane caſus deprehendi, in quorum deſcriptione non manifeſta quædam ſigna inflammationis, aut præſentis, aut olim factæ reperire fuiſſet. Simile quid accidiſſe videtur Mangetto in *Sepulchreto anatomico* Bonneti; postquam enim diu Sennerti verbis diſſeruit, ſemitertianam concludit eſſe tertianam intermittentem ſimplicem, vel duplicem cum inflammatione alicujus viſceris. (c)

Pari ferme ratione *Frid.* Hoffmannus (d) duplicem cauſam conpoſitæ hujus febris adſtruens continuam ex inflammatoria quadam ſtaſi in meſenterio pendere contendit; quod quidem ſubinde verum eſſe ex diſſectis, post ſemitertianam defunctorum, cadaveribus demonſtrat *Adrianus* Spigelius. (e) Interim tamen non ſemper inflammationem, multo minus inflammationem meſenterii, ſemper ſubeſſe, & hujus & aliorum obſervationibus conſtat. (f) Nam & tabidi, & quicunque ex aliis longis morbis ægrotant, ex hac maxime ægrotant. (g)

(a) L. 2. de differ. febr. c. 7.
(b) L. 2. de criſ. c. 4.
(c) Tom. 3. p. 167.
(d) Tom. 2. part. 1. ſect. 1. cap. 5.
(e) L. 1. de ſemitert. c. 14. 15. 16.
(f) *Theoph.* Bonnet. ſepulchret. anat. l. 4. ſect. 1.
(g) Hippocrat. l. 1. de morb. popul. ſect. 3.

§. VI. De hac itaque febrium classe, quum diversa longe à prioribus indole terreat, quumque integram fere inflammationis historiam, pro partium varietate variam, cognitam subponat, &c. pluribus agere disputationis brevitas non patitur; hinc & nullam amplius de ea mentionem faciam.

§. VII. Docet historia medica, semitertianas febres pro diversa epidemicæ constitutionis indole, pro diversis morbis, qui in iis eveniunt acuti, non os ventriculi solummodo, nervosas partes, ac summatim media adtingere, vomitus, dolores ventris, alvifluxus modo criticos, modo symptomaticos, producere; sed & veternosas cataphoras, vigilias cum delirio, diaphoreses cum syncope inferre, linguam simul valde exsiccare, animi defectiones parere, vehementer, quæ in profundo sunt, conmovere, jam malignas fieri & contagiosas, atque sæpe ipsius pestis instar plurimos invadere ac trucidare. At non semper terrificis adeo phænomenis febres has incedere SENNERTUS monuit, (a) ubi AVICENNAM, qui eas in septem usque menses extendi observavit, contra SPIGELIUM defendit.

§. VIII. Præterea febris §. 4. fit ex conplicatione quotidianæ continuæ & tertianæ intermittentis: simplices autem febrium formas, si quispiam exquisite dignoscere studuerit, singulas seorsim, ac solas, jam non amplius difficulter earum mistiones inveniet. (b) Certò non nisi simplicissimis cognitis intricatiora enodant Geometræ.

Hinc,

(a) L. 2. de febr. c. 21.
(b) GALEN. L. 2. de cris. c. 9.

Hinc, ut diſtinctior quædam hujus rei notio habeatur, ſimplicia ſimul, & quod ajunt, eſſentialia, ſimplicium febrium phænomena breviter perpendenda videntur.

§. IX. In omni febri à cauſis internis orta horripilatio, pulſus velox, calor, vario febris tempore, vario gradu adſunt. (a)

§. X. Febrile frigus in tres potiſſimum gradus diſtinxerunt V.V. Græci: horum acerbiſſimus *τὸ ῥίγος rigor*, medius *φρίκη horror*, mitiſſimus vero *περίψυξις* ſeu *perfrigeratio*, *frigus*, vertitur: CELSUS tamen pro rigore, pariter & horrore, rebus, quæ & vi & verbis differunt, *horrorem* rem unam, unico vocabulo, ſubſtituit. (b)

§. XI. In *hemitritæa* GALENI magna acceſſionis pars horroribus abſumitur, altera dierum ſcilicet, in qua & tertiana, & quotidiana continua ſimul invadunt; atque ea de re, teſte GALENO, (c) HIPPOCRATI in principio epidemiarum febris horrida *πυρετὸς φρικώδης* nuncupatur.

§. XII. Incipit itaque, uti omnis alia febris, à cauſa interna orta §. IX. cum majori, vel minori frigore §. X.; cum rigore, per quem carnes ægri quaſi pungi videntur, ſi tertianæ paroxyſmus ingruat:

(a) BOERHAAVE, Aphoriſm. § 563.
(b) *Guilielmi* PANTINI adnotationes in CELSUM, L. 3. c. 3.
(c) L. 2. de differ. febr. c. 8.

altero autem die denſatur cutis, frigus potius, quam horror, infeſtat. Antecedunt plerumque oscitatio, pandiculatio, laſſitudo, debilitas. Omnia hac phænomena, inæquabilem & inpeditum eſſe ſpirituum motum per nervos, docent; quæ ſequuntur, idem confirmant.

Etenim cor minus contrahitur, minus evacuatur, (ut ex pulſu citato quidem, debili tamen & parvo novimus,) adeoque minori copia ſanguis pro ſecernendis ſpiritibus ad enkephalon defertur; quo autem minor ſanguinis arterioſi copia, reliquîs paribûs, ad organon ſecretorium dato tempore adplicatur, eo minor ſolet eſſe ſecretio. Theorematis hujus veritas ipſa hac debili cordis contractione conprobatur; quum vigor ejus a valido ſpirituum cerebelli influxu pendeat potiſſimum. Liquida ergo ad extrema tanta vi non propelluntur amplius, ut ſolitus in vaſa & ſe mutuo adtritus fiat, ſtagnare incipiunt. Tremuli musculorum concuſſus, frigus atmoſphæræ, arctando venas, ſanguinem verſus cor dextrum urgent; momentum, per reſiſtentes pulmones movendorum contra cordis, minus valide contracti, vires augent, atque ſic reſpirationem difficilem, anxietatem &c. efficiunt. Tum etiam haud raro adſunt nauſea, vomitus, urina crude & tenuis, ſitis, &c.

§ XIII. Ex his jam ſponte ſequitur, primum hoc febris ſtadium, ob vitales functiones inſigniter læſas, eſſe periculoſiſſimum, atque post anhelitus, ſuſpiria & ignaviam ægros, præcipue ſenes, ſæpe exſtinguere. Quum uno abhinc anno ex epidemica conſtitutione ubique, & in noſocomio nostro plurimi intermittentibus, diverſiſſimis conriperentur, octogenarium ſenem ſecundo mox tertianæ paroxysmo obprimi

mi vidi; dum consuetum alias, & in simili casu salutarem adeo corticis peruviani usum primi paroxysmi lenitas differebat. Aperto cadavere cor dextrum solito majus, fibroso, tenaci admodum, mediocris magnitudinis polypo, atque congrumato atro sanguine erat repletissimum: polypus æque ac crassus sanguis, quousque culter eos prosequi poterat, per pulmones extendebantur &c. pari fere ratione, ac HARVÆUS ex dissectione illorum, qui in principio accessionis febrilis mortui sunt, memoriæ tradidit. (a) Quæ omnia superius dicta pulchre confirmant.

§. XIV. Tandem sanguis circa cor dextrum & pulmones sic conlectus majori sensim cum facilitate per universum corpus propellitur; minor hinc anxietas, pulsus & respiratio major, validior fluidarum partium in se mutuo, in vasa, & horum in fluida actio, atque inde calor, rubor, suboritur; quæ ubi per gradus augentur, remanens ex priori stadio sitis crescit sæpe inmaniter, caput dolet, urina rubet &c. Hæc omnia etsi pro diversa epidemica constitutione, ætate, temperamento, anni tempore, mirum quantum differre consueverint, maxima tamen ex parte, quo acrior vis est frigoris in principio, hoc vehementior calor subsequitur: ratio ex dictis eruitur facile, ac rem ipsam sic se habere apud GALENUM legitur: quum tertiana prævaluerit, horridior fit febris, atque in adnotatione sibi aliquid rigoris adsociat: confestim vero & fervidior est hujuscemodi febris, magisque festinat ad summum; & aliquid bilis per vomitum, aut per alvum, aut per sudorem excernitur. (b)

(a) Exercit. anat. de motu cordis, cap. 16.
(b) L. 2. de differ. febr. c. 8.

§. XV. Intermittentium febrium decurſum in tria diverſa ſtadia diviſit SYDENHAMUS eorumque primum tempus *exhorrescentiæ*, alterum *fermentationis*, vel *ebullitionis*, vel denique, ut inanis λογομαχίας occaſionem præſcindat, tempus *conmotionis*, (c) ultimum *deſpumationis* tempus vocavit. (d)

De duobus primis temporibus §. 1214. dixi: tertio ſuccedente materiæ febrilis jam ſubactæ, & quaſi devictæ expulſionem, ſive ſeparationem contingere voluit; dum interim ſymptomata primo omnia leviora fierent, atque tandem evanescerent plane. Enimvero quamvis ex præcedente paragrapho pateat, quod exantlatum validum paroxysmum ſæpe ſudor ſubſequatur, & ſic aliqua morboſæ materiæ portio è corpore eliminetur, raro tamen in ulla febrium, de quibus hic ſermo eſt, æger ad perfectam ἀπυρεξίαν venit. Remittunt itaque hoc febris ſtadio ſymptomata plurima, remanente velociori cordis contractione; ſudor plerumque ſuboritur, ſed qui morbum ad integritatem non perducit; urina craſſa, & post vehementiores tertii diei paroxysmos cum ſedimento, quod lateritium adpellant Medici, excernitur.

§. XVI. De cauſis harum febrium multiplices varietate ſententiæ apud Auctores inveniuntur: neque mirum id videri debet; rei enim difficultas fecit, ut proverbii loco is *Philoſophus* dicatur, qui, quid *febris* ſit, expoſuerit. Prætermiſſis igitur quum V. V. tum multorum R. R. opinionibus, paucis enarrabo, quid ex obvenientibus in his febribus phænomenis, vera fide

(c) Obſervat. med. ſect. 1. c. 4.
(d) L. c. c. 5.

fide obſervatis, in re tam dubia colligi poſſe videatur. Laſſitudo, tremor, debilior cordis contractio &c. indicio ſunt, in paroxysmorum initiis jugem ſpirituum cerebelli & cerebri per nervos fluxum mutari, ac certa quadam ratione inpediri §. 12. Idem cum liquido arterioſo fieri ex frigore, pallore &c. novimus.

Cauſa igitur proxima febrium §. 12, erit liquidi arterioſi inertia, & comes, brevi ſaltem ſubſequens, liquidi arterioſi viſcoſitas, ſive lentor; hæc nomina autem ne turbent, ſciendum, quod non majorem modo particularum fluidarum mutuam adtractionem, ſed qualecunque demum liberi fluxûs inpedimentum deſignent, ſive virium moventium, ſive fluidorum, ſive denique ſolidorum labe hoc eveniat. Obſervâſſe dicitur Boerhaave, (e) quod, adtenuatis licet omnibus humoribus, pertinax quartana in tertianam mutata, bis cortice profligata redierit ſemper: replebat autem corpus ægri per aliquot ſeptimanas ſolventiſſimo guajaci decocto ita, ut intra viginti quatuor horas octo libræ vix ſufficerent; dein ciebat ſudorem ſub craticula.

Cæterum fluidi nervei actionem hic potiſſimum interturbari, ſuadent ſubita acceſſio, corticis peruviani uſus, *ἀναλογία*, quam paroxysmus febrilis habet cum terrore &c. Ex terrore autem & febres naſci & natas prius pelli frequentiſſimis obſervationibus conſtat: ſimiles multas collegit *Ambros.* Paræus. (f)

§. XVII. Cauſa corpori inhærens, *προηγουμένη* dicta, in his febribus videtur eſſe quædam mutatio, ſeu certus quidam character, in qualibet febrium ſpecie di-

(e) Vide Commentaria in aphoriſmos, à diſcipulis collecta, & edita §. 756.

(f) Introduction à la chirurgie, chap. 22-23. &c.

diſtinctus, ſubtiliſſimo fluido, vaſis minimis, vel communi horum origini ἐγκεφάλῳ inpreſſus; qui latens & ſæpe diu jam ſopitus, perverſo rerum non naturalium uſu, à conlectis ſordibus &c., excitari denuo poteſt. An autem ſimilibus, ut occaſionalibus cauſis, indigeat ſemper, nondum plane liquet. Videtur tamen magis eſſe probabile, quod dictus character, ab epidemico quodam miasmate &c. excitatus, propria ſua vi paroxysmos inſtaurare valeat.

§. XVIII. Cauſa προκαταρκτική in his quoque febribus ſolis nocet prædispoſitis. Sic vidi, dum diverſæ ætatis homines recens advenientes haleces comediſſent, uno alterove bolo deglutito, hominem cæteroquin ſanum valido tertianæ paroxysmo prehendi illico, aliis inpune copiam longe majorem ferentibûs. Quamquam ergo corrupti humores, indigestiles cibi, frigus &c. febrim excitare valeant, diſtinctam tamen ab his in corpore dispoſitionem fieri, eſt neceſſe: exemplo res plana evadet, & evidens: pono duos ægros, unum à tertiana, alterum à quartana corticis uſu reſtitutos; adſumto v. g. purgante patiantur, quod ajunt, recidivam; prior ſua tertiana, alter febre quartana laborabit denuo, manifeſto argumento, diverſitatem harum febrium non à cauſa procatarctica, ſed à charactere §. 17. diverſo pendere. Videtur ecquidem ſimilis dispoſitio diebus etiam intercalaribus adeſſe, quæ ab occaſionali cauſa conmoveri poteſt, ut inde paroxysmi duplicentur &c. ſed & hic quoque ſecundus paroxysmus genium primarii ſequitur, adeoque febrium ſpecies non mutantur. Cæterum, ut ex HIPPOCRATE, (g) SPI-

(g) L. I. Epidem. ſect. 2.

Spigelio (h) &c. conſtat, conſtitutio tempeſtatis humida in hemitritæa ſæpius vice occaſionalis cauſæ fungitur.

§. XIX. Quæ hucusque dixi, pleraque ad ſimplicium febrium cauſas pertinent; ſed quum eadem ferme ratio ſit conpoſitarum, quæ eſt ſimplicium §. 8., niſi quod illæ unitis viribus validius adfligant, hæc de cauſis ſubficiant.

§. XX. Nequaquam enim repugnat, ſimiles characteres §. 17. diverſos in eodem ſimul corpore latere diu, atque certo dein tempore, vel cauſa quadam occaſionali ſingillatim in actum deduci, nullatenus mutata indole priori: ſic a podagræ paroxysmis, pertinaci cordis palpitatione, ſpasmis, epilepſia &c. liberavit quartana; quæ mala propemodum omnia, febre ceſſante, rediiſſe, fida obſervata docent. (*) Vidi militem hypo-

---

(h) L. 2. de febr. ſemitert. cap. 1.

(*) Subin tamen morbi hi febris ope ea ratione curantur, ut & illa ceſſante non amplius redeant. Notus mihi vir eſt, ab incunabulis malô caducô adfectus; quod ut fugaret, quæ fors nota ſunt, adhibuit remedia; incaſſum adhibuit omnia: tandem, dum virilem jam ſubiret ætatem, conripitur acutiſſima febri, eaque ad limina ducitur inperii Ditis; emerſit tamen contra omnium exſpectationem, & quod nec ipſe, nec ullus ſperârat alius, ab eo tempore liber manſit a truculento morbo. Lubens quidem fateor, rarius analogam huic obcur-

hypochondriacum per integros ſex menſes difficillimo aſthmate vexari, quod, omni quarto die ingruente, intermittentis febris paroxysmo cedebat locum, finita febri recuperandum illico.

Morbi hi recenſiti ſimiles characteres pro cauſa diſponente fere habent, ut ex illorum phænomenis adparere, & dum Medici in hos, licet ſæpe incognitos, agunt, pulcherrimo effectu confirmari videtur.

§. XXI. Prognoſis, quamquam pro febris, ſymptomatum, functionum læſarum, excretorum, conſtitutionis epidemicæ, tempeſtatis anni, ætatis, ſexûs & temperiei varietate oppido differat: generatim apud HIPPOCRATEM legitur, „ febres quæcunque non intermittentes tertia die vehementiores fiunt, magis periculoſæ. " (i) Similia ex HIPPOCRATE, GALENO & CELSO aliis occaſionibus adduxi. Omni tamen tempore *hemitritæa* CELSI alterâ minus infeſta habita fuit.

§. XXII. De curatione hemitritæarum febrium parum admodum reliquerunt V. V. Auctores: in promtu cauſa eſt: quippe crediderunt, quod earum, utpote vel conpoſitarum, vel prolongatarum, medendi methodus non poſſet latere illum, qui ſimplicium, ex quibus iſtæ conponuntur, febrium curationem perſpectam habe-

---

currere inſtantiam, quum inveteratum malum caducum ægre curam recipere, dudum notum ſit; interim tamen argumentum inde denuo deſumi poterit, morbos febrî quadam curatos nonnunquam ita fuiſſe, ut recidiva omnis abeſſet. *De W.*

(i) Aphorism. 43. ſect. 4.

haberet. Verumtamen, quum post GALENUM plurimi in ea opinione essent, quod tertiana a bile, quotidiana vero a pituita suam ducat originem, omnium quidem medicamentorum scopus erat, has corrigere, evacuare &c. dubium tamen remansit semper, an medicamenta, quæ vel tantum bili, vel tantum pituitæ, pro ea, quæ pariter animis illorum insidebat, opinione mederentur; an hæc, inquam, simul porrigenda; an, quod præplacebat, diversis temporibus diversa curatio instituenda foret, atque hoc modo uno die uni, altero alteri obcurratur.

Postquam vero recentioribus his temporibus alia longe de humoribus, alia de medicamentis docuerunt fida rerum experimenta, plurimæ de his disceptationes conquieverunt sponte. Missis itaque his, breviter perstringam, quæ ad curationem harum febrium pertinere videntur.

§. XXIII. Febris est illud naturæ instrumentum, quo partes inpuræ a puris secernuntur; (k) Medicus vero naturæ est minister, atque ejus fere tantum æmulator, ut quæ ista recte vi sua, hæc ille arte moliri soleat; tandem causa proxima §. 16. harum febrium est lentor, & quædam viscositas arteriosi & nervosi liquidi: naturæ itaque hanc solvere, evacuare &c. conanti opitulantur præprimis Medici, dum in stadio §. 12., frequentius tamen §. 15., utuntur diluentibus, aperientibus, salinis, nitro, stibio diaphoretico non abluto, tartaro regenerato, sale ammoniaco, prunellæ, polychresto, nitro stibiato &c., quæ duo ultima præ aliis in hemitritæa post BAGLIVIUM commendat *Frid.* HOFF-

(k) SYDENHAM sect. I. cap. 4.

HOFFMANNUS. (l) In senibus & sicubi adhuc vis febris justo minor est, moderate aromaticis ex absynthio, centaureo minori &c.; in pituitosis utuntur salibus, ex quocunque conbusto vegetante residuis; quæ, conservationis causa fumo sulphuris, ut hic fieri solet, mutata, in hoc forsan casu tutiora sunt: sic e. g. sale febrili dispensatorii &c., vel iisdem tacheniano more paratis; a quibus tamen, ut & aromaticis, si vel major febris inpetus, vel levis inflammationis metus subeat, religiose puto esse abstinendum.

Ubi putredo metuitur, præstant roob sambuci, berberum, ribesiorum, cum nitro, sale polychresto, &c.

Dum hepatis obstructi signa adsunt, decocta radicis graminis, cichorei &c. cum pauco sale polychresto & melle vim febris in solvendo juvabunt egregie.

§. XXIV. Si materia in primis viis turgeat, pro symptomatum diversitate vel vomitorium, vel purgans exhibendum est eo tempore, quo operationem integram ante novum paroxysmum absolvere, quoque turbæ, his remediis in corpore concitari solitæ, ex SYDENHAMI consilio, leni opiato sedari valeant.

§. XXV. Quod si tamen durante paroxysmo vomitus sponte oriatur, is aqua tepida, mulsa &c. promoveri commode poterit. HIPPOCRATES, qui naturæ nisus acute adeo indagare noverat, hujus in semitertiana methodi utilitatem non ex hypothesi, sed vero effectuum exemplo conprobat; uxori THEOTINI in semitertiana anxietas & simul horror incipiente febre, & sitis: progrediente tempore incipiente febri calor ingens:

(l) Tom. 2. part. I. sect. I. cap. 5.

gens : ubi aquam mulſam bibiſſet, & vomuiſſet, & horror & anxietas ſanata ſunt; mali punici ſuccum postea accepit. (m)

§. XXVI. Vomitorium parari poterit ex ipecacuanha, purgans v. g. ex caſſia, tamarindis, &c. (quæ tam pulchre in ſemitertianæ initiis profuiſſe, quotidianâ experientiâ didicit *Adrianus* SPIGELIUS), (n) ex rheo, agarico, ſenna &c.

§. XXVII. In ſtadio §. XIV. conveniunt diluentia, demulcentia, blande aperientia, e. g. decoctum hordei, avenæ, ſcorzoneræ, graminis, cichorei, taraxaci &c.; nitroſa, ſubacida; ſuccus citri, roob ſambuci, ribeſiorum &c.

§. XXVIII. In fine §. XV. ſi ſudor prodeat, eidem quaſi critico ptiſana, juſculis carnium cum ſucco citri &c. materies ſubminiſtratur.

§. XXIX. Quum diverſa ſæpe ſymptomata §. VII. in hemitritæis urgeant, his obcurrendum eſt propriis quidem remediis; habita tamen ſemper ad primarii morbi indolem ratione: ſi, e. g. deprehendatur is caloris gradus, qui in febri perfecte continua venæſectionem &c. indicaret; niſi ſanguinis rarefactio, plethora, ingens capitis dolor &c. majoris periculi conmoneant, cauto opus eſſe videtur, ne noceat.

§. XXX.

(m) L. 7. de Morb. popul. §. 47.
(n) L. 3. c. 7.

§. XXX. Cibo æger utatur, qui neque incitet febrim, & tamen longum ejus ſpatium ſustineat. (o) Humidum in febribus prodeſſe victum Hippocrates (p) monuit; in acutis enim febribus, quas & in ſemitertiana ſæpe evenire idem teſtatur, plerumque dabat hordeaceam ptiſanam, ejus ſuccum, vel cremorem. (q) Alii ex avena, ex mica panis & aqua &c. ſimilia levis nutrimenti genera pro diverſa duratione, vehementia morbi, regione, anni tempore, ægri ætate, temperie & conſuetudine varia, jam majori, jam minori nutriendi vi pollentia, parca copia exhibent; eo tamen, (quod Celsus (r) voluit) tempore, quo principia cibi a decedente potius febre, quam reliquiæ ab incipiente excipiantur. Reliquarum rerum non naturalium uſus ſit moderatus, in ſtatu §. XIV. quies, calor temperatus &c.

§. XXXI. Si vero febris vel ſponte ſua, vel medicamentis ſimilibus ceſſiſſet; alimentis eupeptis paullo liberius eſſet indulgendum; remediis interim roborantibus & potu ſimili firmandum corpus, atque dein aliquoties, ſi res exigeret, per alvum purgandum.

§. XXXII. Febris §. III. IV. quum plerumque ſit autumnalis, vehemens, ſi neque ſponte, neque dictis hîs remediîs, rite licet uſurpatîs, conquieſcat, ſed contra provectior ægri ætas, profuſi ſudores, ſubita debilitas, aliave perniciosa ſymptomata, non niſi cum febri

(o) Cels. l. 3. c. 9.
(p) Aphor. 16. ſect. 1.
(q) De vict. rat. in acut.
(r) Cels. l. 3. c. 4.

febri auferenda, periculum minentur; cortice peruviano inducias inpetrare, vel febrim prorſus pellere, tutum haud minus ac neceſſarium eſt.

§. XXXIII. Innoxium enim ex ſua indole hoc eſſe remedium, facile perſuadebar, postquam unicam ægram quinque circiter libras repetitîs doſibûs bono cum effectu adſumere vidiſſem. Nec requiritur, ut ſenſibilis quædam evacuatio felicem ejus uſum ſequatur ſemper; neque facta talis evacuatio recidivam ſemper, ut voluerunt, præcavet. Sic vidi ante paucas ſeptimanas juvenem ab adſumto corticis pulvere valide purgatum, & ſimul a pertinaci ſatis febri liberatum; quæ post leviores in rebus non naturalibus errores bis denuo recruduit, ſed & bis, datô vomitoriô, continuò quievit.

§. XXXIV. Bona fide ecquidem fateor, me, quem GALENUS deſcripſit, §. IV. hemitritæon distincte nunquam potuiſſe obſervare. Eumdem tamen inter alias pertinaces febres cortici peruviano ceſſiſſe apud VRATISLAVIENSES (s) lego: ſimilis forſan caſus eſt, qui in *Conſtitutione labacenſi* (t) de quodam Nobili narratur &c.

Hemitritæam CELSI vero anno potiſſimum ſuperiori (1748) frequenter quidem, at raro, niſi catholicô hoc febrifugô, curatam vidi.

§. XXXV. *Fridericus* HOFFMANNUS (u) ex propriis, & præprimis ex BAGLIVII obſervatis, ſuadet,

 ut

(s) Conſtitutio epidemica 1699.
(t) Anno 1712.
(u) L. c.

ut in hemitritæis cortex usquequaque omittatur: ſed, ut §. V. notavi, curavit febres, quæ ſemper inflammationem meſenterii pro cauſa habuerunt: in febribus autem inflammatoriis prorſus hunc obeſſe (cui alias vel in maxime continuis ad intermittentium claſſem pertinentibus, corticem ſumendum proponere religio non fuit) (x) SYDENHAMUS monuit: (y) idem experti ſunt VRATISLAVIENSES &c. (z)

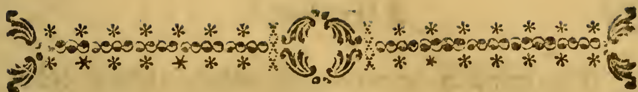
§. XXXVI. Quum autem majori, quam in intermittentibus febribus, copia corticis in hemitritæa opus; tempus vero remiſſionis, quo iis tuto datur, longe brevius ſit; hæc ſenſim minuenda, & repetitis dein doſibus tollenda penitus videtur.

§. XXXVII. Abacta ſic febri, æger abſtineat cibô difficilioris digeſtionis, & nimiô, fructibûs horræîs, aurâ frigidiorî, purgatione per alvum &c.

§. XXXVIII. Cæterum cognita per fidas obſervationes natura prædominantis epidemici, cognita temperies naturalis, vel morboſa, ægri, magnitudo ſymptomatum &c., ſingularis morbi curationem dirigere debent; e. g. ſi obſtructionum in visceribus ſigna adſint, hæ ſolvendæ ſunt antea, quam cortex peruvianus ingeratur. Si provectior ætas acceſſionem perniciosam fore præmoneat (ni intermedio inter paroxysmo tempore induciæ ſaltem inpetrentur), Medicus omnia agendo nihil tandem aget, æger vehementia mali obprimetur, & quod dici ſolet, *μετὰ πόλεμον συμμαχία*.

Ca-

(x) Epiſtol. reſpons. p. 63.
(y) L. c. pag. 66.
(z) L. c.

Capiti de ICTERO inſerui præcipua circa *bilem* capta tentamina recentiora: nectenda itaque erunt, ut nonnihil perfectior ſucci hujus animalis hiſtoria habeatur, experimenta, quæ *Cl.* WEBER in libello: Phyſikaliſch-chemiſche Unterſuchung der thieriſchen Feuchtigkeiten, Tübingen 1780. publici juris reddidit. Verſa hic ea exhibeo.

De liquido hoc, *Cl.* WEBER ait, plurimi ſcripſerunt, & experimenta cum eo inſtituerunt, Auctores.

Utut vero copioſa adeo ſuscepra fuerint tentamina, non tamen ex illis demonſtrare ſubficienter hactenus licuit bilis principia conſtitutiva. Maximam quidem partem determinata ab Auctoribus fuerunt hæc principia; deſunt nihiloſecius nonnulla; quæ, ut eruantur, omnino merentur. Repetenda ſimul erant experimenta HELMONTII, BAGLIVII, BOERHAAVII, aliorumque magnorum Medicorum & Chemicorum, cum bile inſtituta. Addidi his experimenta plura, ut ſic major principiorum in bile contentorum detegeretur numerus.

 His

His omnibus experimentis adhibui bilem bubulam, ut nunquam non recentem, si opus foret, hunc haberem liquorem. Bilis enim citissime in putredinem tendit, atque hæc est ratio, cur multæ illæ disquisitiones cum bile humana ægerrime institui queant. Præterea nullum inde obtineremus commodum, quum animantium biles quoad principia sua non multum ab invicem differant.

Bilem in hepate ex sanguine secerni, atque per ductum peculiarem in intestinum evacuari dodecadactylon ex Physiologorum ac Anatomicorum scriptis sufficienter patere poterit.

Dotes extrinsecæ, ac sine experimentorum chemicorum auxilio in bile detegendæ, sunt: quod bilis succus viscidus sit, albuminis adinstar; viscidior in animalibus ætatis provectioris, quam in junioribus, secundum *Ill.* HALLERUM bilis octuplô gravius pondus sustinere valet, quam quidem aqua.

Bilis humana & animalium seniorum amarissima est, adeo ut drachma bilis integram chopinam aquæ, cui admista fuerit, nauseoso-amarissimam reddere queat: hac ratione pars una bilis misceretur cum centum circiter partibus aquæ. Quò viscidior & colore saturatior bilis fuerit, eò & amarior est; quo autem minus colorata, quo minus viscida, eo simul aquosior, hinc eo minus amara erit.

Color bilis plerumque ex flavo-viridis; aquâ diluta flava magis adparet. In morbis verò, tum animalium, tum hominum, color nunc descriptus in varios alios abit. Notatu inter alia observata dignum est, ab usu rubiæ tinctorum bilem colore donari rubro; uti *Cl.* BÜCHNER observavit.

Atque hæc, abs disquisitione chemica, circa bilem sensibus patent: attamen ne unicum quidem succi hu-

hujus mirabilis principium ex his omnibus ſtatuminari poteſt: aliæ adhibendæ erunt encheireſes, quò intimior bilis craſis pateat, quò ejus elementa ab invicem ſejungantur; ſine quibus proprius illi ſcopus atque dotes determinari non queunt.

Hæc vero non niſi Chemiæ ope obtineri poterunt: ſine qua nec Phyſiologo, nec Medico Practico certas ſtatuere licebit theſes.

Tentamen I. Admiſta tincturæ ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci (Lackmus) bilis, ruborem non excitat; ſyrupum violarum reddit viridem.

Tent. 2. Ab admistis acidis bilis coagulatur in ſubſtantiam pinguem, reſinoſam. Ab acidis vegetabilibus coagulum enaſcitur debiliſſimum, vix non uti in coagulato lacte. Ab acidis mineralibus multò fortius adducitur, maximè autem, dum acida adhibentur mineralia concentrata. Oleum vitrioli producit maſſam tenacem, pinguem, reſiniformem, ex bile, cum acido hoc mista ſecedentem; ac in igne quoque reſinæ in morem ſeſe gerentem. Connubium bilis cum acidis abs omni ſuccedit effervescentia; niſi fors bili aquoſiori infundatur oleum vitrioli concentratum; quo quidem in caſu effervescentiæ ſpecies conſpicitur, miscellaque incaleſcit: ea autem phænomena obſervari quoque poterunt, ſi oleum vitrioli infundatur aquæ communi.

Tent. 3. Bilis recens, cum calce viva miſta, dimittit ſpiritum volatilem alkalinum, atque calx illa cum acidis denuo multum effervescit, ſi his injiciatur.

Tent. 4. A ſpiritu vini vulgari bilis recens aliquantum coagulatur. Si vero ſpiritus vini ſupra

cineres clavellatos rectificatus fuerit, in bilem nil omnino agit.

Tent. 5. Salia alkalia fixa, bili addita, illam non mutant: obſervatur ſolum tantillum ſpiritûs volatilis alkalini liberati, uti a miscella calcis vivæ cum bile, minus tamen fortis.

Tent. 6. Spiritus ſalis ammoniaci, & ſpiritus volatilis alkalinus vulgaris in bile pariter nil mutat, & , ut ſalia alkalia fixa, terram nullam exturbant.

Tent. 7. Bilis olea ſolvit, ut cum aqua misceri poſſint: maculas pingues è veſtibus eluit; reſinas & balſama reſolvit; ceram, adinſtar vitelli ovorum in corpus fluidum redigit.

Tent. 8. Solutio aquoſa aluminis, vitrioli viridis, ac cærulei, cum bile mista, eam vix non ex æquo coagulat, ac dum acidis mineralibus puris adjungitur.

Tent. 9. Miscuit *Cl.* AUCTOR bilem recentem cum ſpiritu nitri; illico ſunt coagulata. Miſſa hæc miscella per chartam emporeticam, quò remaneret reſinoſum & pingue. Quæ filtrum transierat aqua, acida adhucdum ſatis erat, nec ex integro diaphana. Aquam hanc acidam in vaſe vitreo calori leniori ad evaporandum expoſuit.

Sub evaporatione ſeceſſerunt flocci, in maſſam reſinoſam ſeſe unientes: ſeparavit hanc ex liquido, id vero ulteriori evaporationi conmiſit. Siccum prorſum factum, quin enatæ cryſtalli nitroſæ.

Dum ſicciſſimum totum foret liquidum, deprehendebatur paucum ſal flavo-fuscum, nullis determinatæ formæ cryſtallis donatum, in lingua ſaporem genuinum nitri producens; carbonibus ardentibus in-

inſperſum detonans, quin, ſalis muriatici in morem, decrepitaret.

Tent. 10. Sali nunc expoſito, ex unione ſpiritus nitri cum bile nato, adfudit ſolutionem ſalis tartari in aqua factam: adſcendit illico ſpiritus volatilis alkalinus fortis: nares magis adhuc feriit ſpiritus hicce, per admiſtam ſali huic calcem vivam extricatus.

Tent. 11. Cineribûs clavellatîs cum bile conjunctîs, atque miscella hac deſtillationi expoſitâ, pauca doſis ſpiritus alkalini adſcendit; copioſior fortiorque obtinetur, ſi cinerum clavellatorumque in locum calx recipiatur viva. Reſidua bilis non deſtruitur: pingue reſinoſum illius parti aquæ adhuc manet unitum.

Tent. 12. Sal ammoniacum in aqua pura ſolutum, biliqu e recenti miſtum, nullam produxit mutationem; nec liberati ſpiritûs ammoniacalis quid obſervare datur.

Tent. 13. Saccharum Saturni, ſpiritûs nitri ope factum, bilem recentem fortius multo coagulat, quam quod mediante aceto paratur deſtillato. Aqua bilis, a reſinoſa parte ſecedens, lactea eſt.

Tent. 14. Solutio nitroſa Lunæ ac Mercurii, tum ſolutio Mercurii ſublimati corroſivi, bilem recentem valide adeo adſtringunt, quam quidem acida mineralia.

Tent. 15. Bilis recens coagulum lactis, coagulumque ſanguinis reſolvit, ut cum aqua denuo miſceri queant.

Tent. 16. Dum pars una aceti diluitur cum decem partibus aquæ, & miscella hæc adjungitur bili recenti, hæc tamen coagulatur; aqua innatans ſapore donatur ex dulceſcenti-amaro, atque tincturam

ram ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci rubro colore tingit.

Tent. 17. Solutio aquoſa ſcoriarum reguli antimonii bili admista, nil mutat, nec enascitur coagulum.

Tent. 18. Igni inpoſita bilis ebullit, quin, ſanguinis aut albuminis in modum, abeat in coagulum.

Tent. 19. Aqua bili per acidum vitrioli coagulatæ innatans, oleum nullum, aut pingue aliud quid amplius reſolvit.

Tent. 20. Nec cum ſubſtantiis pinguibus ullum inire valet connubium aqua per acidum vegetabile ex bile expulſa.

Tent. 21. Si bilis recens per acetum ducatur in coagulum, aqua mediante chartâ emporeticâ ſeparetur a parte pingui, tumque olei vitrioli quid inſtilletur, terra alba ruit ad vaſis fundum.

Tent. 22. Admistâ paucæ quantitati bilis recentis aquâ calcis, calx in crudam vertitur, atque ad fundum deſcendit.

Tent. 23. Addita bili recenti calce vivâ, miscella hac per chartam bibulam miſſa, ac liquido, quod transierat, limpido ſolutione aquoſâ cinerum clavellatorum inſtillatâ, nil præcipitatum, non turbatus liquor.

Tent. 24. Per deſtillationem bilis recens ſequenti ratione in partes disjungitur.

Omnium primo prodit latex aquoſus, limpidus, ab aqua communi non diverſus, pauco ſolum odore dotatus. Ex libra una bilis bubulæ deſtillationis ope obtentæ unciæ duodecim cum dimidia laticis, ſi deſtillatio ad ſiccitatem usque producatur.

Li-

Liquidis expulsis, caloreque adaucto evolvitur spiritus volatilis alkalinus, uti ex sanguine, nuptus oleo fœtido, empyreumatico, atro, innatanti. Remanet massa atra, splendens, uti a destillatione sanguinis, aliarumve substantiarum animalium. Massa hæc pinguis adhucdum multum retinet, ac igni exposita, vividam alit flammam; hac emortua, reliquum gliscit, donec demum in cineres fatiscat.

Terra his ex cineribus obtenta cum acidis effervescit, atque cum oleo vitrioli gypsum constituit.

Aqua, in qua massa residua cocta fuerat, ut salia inhærentia extraherentur, diaphana erat, sapore subsalso prædita.

Sequentibus liquorem huncce tentaminibus *Cl.* WEBER adhibuit:

1) Acidis mistus, parum effervescit;

2) Syrupum violarum reddit viridem;

3) Solutionem aquosam succi inspissati heliotropii tricocci non mutat;

4) Mercurium acidô muriaticô solutum, seu Mercurium sic dictum sublimatum corrosivum subfusco colore dejicit;

5) Spiritu nitri saturatus, ac ad crystallisationem deductus, crystallos largitur puras, nitrosas;

6) Terras metallaque acidîs soluta præcipitat;

7) Spiritum volatilem alkalinum ex sale ammoniaco expellit.

Leni evaporationi præterea exposuit AUCTOR liquidum ab elixatione cinerum capitis mortui relictum, donec nasceretur in summitate cuticula, tum crystallisationi reliquit, visurus, an & sal fixum medium in bile contineretur. Obtinuit etiam crystallos, licet paucissimas, quarum figura non exacte determinari poterat. Habuit sal hoc pro sale muriati-

tico, atque ejus quid carbonibus inſperſit ardentibus; non autem decrepitabat; Lunam tamen ac Mercurium ex acidis præcipitabat, quorum illa veram Lunam corneam, hic Saturnum corneum exhibuit.

Tum hujus ſalis, tum & illius, quô ad paullo ante expoſita ſeptem tentamina uſus fuit, nonniſi exigua quantitas aderat.

Tent. 25. Extractum bilis humidum adtrahit aëreum; aquâ multâ ſolutum, in liquidum denuo revertitur, bili analogum; non tamen adeo viſcidum, uti genuina fuerat bilis. Solvitur etiam in ſpiritu vini extractum; ſive dephlegmatus ille ſit, ſive non ſit. Ope caloris liquatur. Solvitur in liquidis alkalinis; igni expoſitum erumpit in flammas.

Tent. 26. Miscuit AUCTOR bilem recentem bubulam cum anatica doſi aquæ fontanæ, miſcellam in cucurbita vitrea expoſuit calori leniori. Binis diebus elapſis miſtum opacum, fœtorem magnum ſpargens.

Octiduô elapſô ex integro bilis nunc deſcripta putrida: ex integro luci inpervia; ad fundum vaſis ſedimentum, terrâ partim, partimque pinguibus, oleoſis principiis conpoſitum. Sapor acrior, quam in bile recente; totum non adeo viſcidum quam ante putrefactionem fuerat.

Bilis putrida $\frac{1}{50}$ circiter deperdidit ponderis, quod recens habuerat, etſi vas probe obturatum fuerit.

Bilis etiam, in retorta, cum adpoſito excipulo, caloris leniſſimi interventu putrefactioni ſubjecta, tantumdem perdidit ponderis; bilis nempe libra una, finita putrefactione drachmas duas cum granis viginti deperdidit (verbum hoc, per errorem typi? denuo deſideratur) cujus quantitatis non niſi drach-

drachma ſemis excipulum ſubiit; quum vapores, calore ex bile fugati, ad latera fornicemque retortæ in liquidum coiverint, bilem in retorta contentam denuo repetentes. — Putrida bilis cum acidis nonnihil luctatur; multo tamen minus, quam urina putrida.

Coagulari etiam per acida adhucdum valet; ſed & hoc coagulum debilius eſt eô quod in recenti producitur.

Bilis putrida, à qua ſpiritus volatilis per deſtillationem expulſus fuerat, alium tamen, eumque fortem ſpiritum ſubpeditat, ſi cum calce viva miſceatur.

Spiritus volatilis alkalinus è bile ex integro putrida per putrefactionem eductus, cum acidis parum, aut omnino non, effervescit; etſi nares multum feriat; acido muriatico junctus exiguam etiam valde copiam ſalis ammoniaci producit, ſi ad copiam adhibitam reſpicias.

In deſtillatione bilis putrida ſeſe recentis adinſtar gerit; eâ ſolum intecedente differentia, quod ſub operationis initium prodeat ſpiritus alkalinus volatilis, forti odore inſignis, quem excipit latex aquoſus, ſingulari odore, moſchum aliquantùm referente, præditus. Aquâ expulſâ igneque aucto, expellitur ſpiritus rubellus, ſubfuscus, volatilis, cum acidis luctans, omnique dote ſpiritus alkalini gaudens.

Remanet demum carbo uti à deſtillatione bilis recentis, etſi *Cl.* STRUVE obpoſitum adſeruerit. Carbo hic phænomena exhibet, quæ à deſtillatione bilis recentis reſiduus.

Con-

Confectaria

ex tentaminibus circa bilem institutis.

Quod, per tentamen primum, tinctura fucci inspiſſati heliotropii tricocci, bili admista, non rubuerit, demonſtratur, nullum in ea contineri acidum. Color tamen viridis, quem ſyrupus violarum ab admista bile indeptus fuit, haudquaquam indicat, alkali illam recludere liberum: color namque cæruleus ſyrupi junctus colori ex flavo viridi bilis, tertium conſtituit viridem, quin ſale ullo ad hæc opus ſit alkalino. Falſum hinc eſt adſertum quorumdam Auctorum, bilem eſſe ſuccum partibûs pinguibus, oleoſis, & aquâ, ope ſalis alkalini, vinculum ſubpeditantis, conpoſitum; verbo! eam eſſe ſaponem chemicum.

Coagulatio per acida facta corporum, quæ, ſine interventu ſalium alkalinorum, pinguibus aquoſisque partibûs, intime unitis, conponuntur, v. g. bilis, lactis, e. ſ. p. ſat ſingularis eſt, cauſaque hujus phænomeni dilucidata hactenus nondum fuit. Si ſubſtantiæ hæ, mediante ſale alkalino vincirentur, ratio coagulationis facile adſignari poteſt; dicendum unice foret, in hac miscella ſal alkalinum coire cum acido, quod majorem cum hoc colat adfinitatem, hujusque in gratiam pingues partes deferat. Verumenimvero adſtrui hæc de bile nequeunt; in bile vinculum, non, uti in ſapone chemico, ſal ſubpeditat alkalinum. Reperitur quidem tantilla doſis ſalis alkalini fixi, & aliquanto major alkalini volatilis, in bile; attamen facile patebit, hanc ſalium alkalinorum copiam non ſubficere ſolvendis partibus pinguibus, queis bilis gaudet, copioſis, quodſi etiam ſalia alkalina deſtillationis ope ſollicite ex bile colligantur, cauſticaque reddantur, apta tamen na-

nata non ſunt, vel decimæ ſolum parti ſolvendæ pinguium partium bilis illius, ex qua fuerunt extracta.

Præſens tamen requiritur vinciens quoddam in liquidis hisce peculiaribus ſaponaceis; partes enim pingues, uti conſtat, cum aquoſis miſceri nequeunt, niſi corpus adquirant, amicitiam inter utrasque promovens. Nulla autem corpora hujus ſpeciei novimus, quam quidem ſalia alkalia, inprimis dum cauſtica fuerunt reddita, præterea liquores illos ipſos, qui ex arcto connubio partium pinguium, oleoſarum (& aquoſarum, quod denuo in libello fruſtrà quæritur) exſurgunt, v. g. bilis ipſa, vitellus ovorum, ſapo chemicus.

Quodnam igitur adſumendum foret corpus, quô nexus hic peculiaris partium oleoſarum cum aquoſis in bile perfici queat? In Diſſertatione mea *de fermentatione* monſtravi, ac evici, aërem fixum in vini alioque muſto partes oleoſas & terreas cum aquoſis arcte jungere. Demonſtravi, recedente aëre hoc ex corporibus, in quibus recluditur, ſeceſſum, ac deconpoſitionem partium fieri, pro eo, ac receſſus fit aëris fixi. Videmus ſic v. g., quamprimum extricatur aër fixus ex muſto vini, quod ſub calore leni mox ſuccedit, illud turbidum illico fieri; recedunt nempe confeſtim à tota maſſa oleoſæ ac terreæ partes, quæ per aërem fixum ſolutæ antea in liquido ſuſtinebantur.

In eadem diatribe præterea vero eſſe ſimile demonſtravi, oleum æthereum vini cum aqua per idem hocce vinculum in ſpiritu vini necti.

Mediante vinculo hoc peculiari in omnibus corporibus regni vegetabilis æque ac animalis, oleoſæ, terreæ aquoſæque partes intime mutuo junguntur. Quamprimum corpus hoc in motum deducitur, quod caloris ope fit, illico vincula, quibus ligabatur, excutit, illico etiam ſeceſſus oritur partium. Vero nil magis ac-

ce-

cedere videtur expoſitione hac, cujus decurſus ipſe nobis ante oculos verſatur.

Pars aëris fixi pertinacior deprehenditur; non ex facili adeo in motum deducitur; cum oleoſis terreisque partibus arctius jungitur; minori fermentatione non deconponitur; ignis, ac ſubinde validiſſimus, requiritur hunc in finem; inſtantiam præbent carbones animales, nonnullique vegetabiles. Omnia hæc & in bile fieri cernimus, prout ex ſequentibus ſenſim adparebit, atque ex præmiſſis tentaminibus jam adparuit.

Quodſi hæc pro certo adſumantur, hypotheſis adhuc adſumenda erit, ut explicetur coagulatio bilis recentis per acida: abſolvitur illa ſequentibus: aut ab acidis aërem fixum bilis adtrahi, aut deconponi, aut expelli; atque hinc acida id ipſum præſtare puncto temporis, quod fermentatione, calore, ac igne fieri illico non valet.

Per tertium tentamen calx viva ſpiritum volatilem ex bile recenti liberat, atque inde ſimul in crudam vertitur, ut cum acidis effervescat. Cauſa hujus ſequens eſt: calx viva igne aëre ſuo fixo privata fuit; jam vero partem illius, quæ in bile ſal volatile alkalinum ligaverat, adſciscit, ac exin ſal hoc liberat, ſimul calx viva phlogiſton, ab igne ſibi ereptum, ex bile recuperat, hac ratione recrudescit, atque effervescentiæ cum acidis excitandæ apta redditur.

Quod, per tentamen tertium, bilis recens per ſpiritum vini non rectificatum parum coaguletur, ratio eſt, quum huic nunquam non acidi vegetabilis quid inhæreat, oriens ex materie, unde per deſtillationem ſpiritus fuit eductus.

Ratio, cur, per tentamen quintum, ſalia alkalia partem exiguam ſalis alkalini volatilis è recenti bile li-

liberarent, inde venire videtur, quod ſalia alkalia ſat aëris fixi habeant; & pars nonniſi illa exigua eorum, quæ per calcinationem aëre hoc privata fuit, apta eſt, ut ſalis volatilis quid ex bile recenti expellat.

Ex nono tentamine manifeſte patet, nullum in bile adeſſe ſal alkali fixum; alias enim certò certius cum acido nitri coiviſſet, atque, præmiſſa debita evaporatione cryſtallos nitroſas dediſſet; quod minime factum fuit. Quid autem ex miſcella hac acidi nitroſi cum bile recenti factum ſit, docet

Tentamen decimum, productum ſcilicet fuiſſe nitrum flammans; ſapore quidem nitrum referens, atque inflammabile; ſale vero alkalino fixo, atque calce viva deconponendum; quum nitrum flammans ex unione acidi nitroſi & ſale alkalino volatili generetur.

Tentamine undecimo indicatur ſalis alkalini volatilis in bile præſentia; quod vero a ſale alkalino fixo ſpiritus alkalinus nec tantâ copiâ, nec fortis adeo expellatur, quam quidem à calce viva, eadem eſt ratio, quæ ad tentamen quintum fuit adſignata.

Duodecimum tentamen demonſtrat, in bile nullum adeſſe ſal alkalinum fixum liberum; alias etenim certiſſime prodiiſſet ſpiritus alkalinus, è ſale ammoniaco expulſus; uti v. c. fit, dum ſal ammoniacum ſaponi artefacto admiscetur.

Quod, per tentamen decimum tertium, ſaccharum Saturni mediante bile præcipitetur, non adeo præſentiæ ſalis muriatici tribuendum; ſed bilis potius per acidum ſacchari Saturni, uti ab omnibus ſalibus metallicis, coagulatur. Idem &, in tentamine decimo quarto, de præcipitatione argenti per bilem eſt tenendum.

Etsi per tentamen decimum quintum, acidum vegetabile dilutum, ope admistæ bilis, acore quidem, quantum ex sapore constitit, privatum fuerit; acidum tamen illud ipsum haud destructum fuit; aptum adhuc est, ut, ceu acidum, tincturam succi inspissati heliotropii tricocci rubefaciat.

Tentamen decimum septimum denuo evincit, in bile nil acidi deprehendi.

Per tentamen vigesimum primum bilis terram calcaream recludit, cum acido vitrioli in gypsum concrescentem.

Quod, per tentamen vigesimum secundum, calx viva in aqua calcis ope bilis recrudescat, atque ex aqua deorsum ruat, ratio est, quum, uti antea dictum, calx viva phlogiston ex bile recipiat, quo per calcinationem fuerat privata.

Per tentamen vigesimum quartum rescire voluit Auctor, an non liberum acidum vegetabile deprehendi posset in bile: quam ob causam calcem addidit, cujus pars quædam abs dubio soluta fuisset, si acidum tale in bile adforet; quæ soluta terra calcarea mediantibûs cineribus clavellatis dejecta in conspectum dein venisset; id autem haudquaquam contigit.

Destillatio bilis, per tentamen vigesimum quartum, nos docet:

1) in bile adesse aquam & oleum æthereum, quod odor aquæ biliosæ indicat;

2) conponi bilem è spiritu volatili alkalino, corporibusque pinguibus, aëre fixô cum terreis & aquosis partibus connexis. Aër fixus, æstu ignis redditus elasticus, recedit, unde & oleum, & sal volatile, à terra sejunctum, excipulum petunt.

3)

3) Docemur præterea, partem aëris fixi pertinaciter carboni bilis, uti carbonibus aliis inhærere, partemque pinguis cum terra jungere. Aër hicce fixus exigit ignem liberum, continuatum, ut prorſum deconponatur, fixasque unice partes, terram ſcilicet, cum ſalibus fixis, relinquat.

4) Patet inde, terram bilis eſſe calcaream;

5) Parum nonniſi ſalis alkalini fixi in bile adeſſe;

6) Omnibus nunc dictis principiis bilis nonnihil ſalis muriatici eſſe admistum.

Per tentamen vigeſimum quintum calore, quo nonniſi aqua humidaque evaporantur, non deconponitur, aut expellitur, aër fixus; nam, ſi humida illa denuo admisceantur, corpus redit, bili analogum.

Circa bilem putridam, hujusque deconpoſitionem per deſtillationem, tentamen vigeſimum ſextum docet:

1) bilem in putredinem valde proclivem eſſe, & calore leni in hanc degenerare;

2) expulſâ per putrefactionem parte aëris fixi, reliquam bilem ſapore acriorem fieri, ut acredine linguam adoriatur;

3) quum bilis præmiſſa putrefactione levior reddatur, quam antea fuerat, atque decrementum hoc non ab humore evaporante dependeat; manifeſtum eſſe, bilem putridam parte aëris ſui fixi fuiſſe privatam.

4) Quum bilis putrida cum acidis vivide non effervescat, inde patet, ſpiritum alkalinum cauſticum fuiſſe factum.

5) Idem evincit ſpiritus volatilis inde per deſtillationem expulſus, qui, ſi ex bile prorſum putrida fugetur, cum acidis non ebullit; quod peculiaris dos alkalium cauſticorum eſt.

6) Bilis putrida, mediante deſtillatione ſpiritu, per putrefactionem laxato, privata, tumque calci vivæ ad-

admista, atque denuo deftillationi fubjecta, fpiritum volatilem, uti ex tentamine vigefimo fexto patet, tamen adhuc largitur: fic & bilis putrida deftillatione ad ficcitatem usque torta, dein æftui majori conmiffa, præter partes oleofas, fal quoque volatile dimittit: quô evincitur, putrefactione præmiffa bilis non omne vinculîs liberatum fuiffe fal volatile, hinc non omnem ejectum aërem fixum.

*
* *

Ex præmiffis tentaminibus, indeque deductis fequellis discimus, bilem conponi principiis fequentibus:

1) aquâ;
2) oleô æthereo, ac empyreumaticô;
3) aëre fixô;
4) fale volatilî urinofô;
5) exiguâ dofî falis alkalini fixi;
6) terrâ calcareâ;
7) paucô fale muriaticô.

Utilitas bilis.

Circa utilitatem, quam bilis in œconomia animali præftet, Auctores non confenferunt. Nonnulli pro liquore eam habuerunt inutili, quin noxio, a quo morbi graviffimi poffent oriri. Alii denuo nimium illam deprædicârunt, atque dotes eidem adtribuerunt, queîs non inftructa eft, lubrico fundamento nixas.

Ex utraque parte proceffeunt nimium. Qui bilem pro corpore adfumferunt inutili ac noxio, fequentibûs refelluntur:

1) Si natura liquorem hunc ceu inutile, aut omnino noxium, fluidum fecreviffet, exitui ejusdem intes-

tinum

tinum potius rectum, aliudve crassorum destinâsset, quam intestinum illud, in quo chylus conficitur, qui utique destrueretur, si noxius ac inutilis latex bilis foret. Una cum chylo sanguinem subiret, (uti re ipsa pars quædam eidem admiscetur), succos omnes corporis inficeret, hominemque necaret.

2) In ictero, dum bilis per ductum huic fini proprium in dodecadactylon non evacuari, & cum chymo misceri potest, videmus,

a) adpetitum esse prostratum;

b) è dyspepsia, simul tum præsente, nasci flatulentias;

c) magnâ virium prostratione laborare ægros;

d) obstructiones adesse alvi;

e) nasci demum exin infarctus vasorum, tabem, hydropem, e. s. p.;

f) observatos fuisse hydropicos, emittentes excrementa alba, cum superincumbente his oleo; quum, uti videtur, oleum hoc vinculum nullum inveniebat, quo jungeretur humidis;

g) vulnera cystidis felleæ fuisse lethalia.

Qui autem bilem ceu liquidum considerant, corpori summopere necessarium, advertant, laticem hunc omnino esse noxium, si ut *bilis* sanguini maneat inmistus; non, ut balsamicum corpus, prout HELMONTIUS volebat, sanguinem reliquosque humores a putredine tueri, sed potius eosdem secum in putredinem ducere posse, quum ipsa substantia sit, corruptioni plurimum obnoxia. Cogitent hi, bilem ex sanguine non secretam in eo degenerare in humorem noxium, atque acrimoniâ suâ corpori incommoda varia, morbos mortemque ipsam adferre posse.

Reor hinc, si bilis, hepatis fabricâ secreta, semper mediante chylo in sanguinem reducatur, idem

eſſe, ac ſi nunquam e ſanguine fuiſſet ſecreta: generabit inde certe tamen ſitim, adpetitum proſtratum, amaritiem oris, ſymptomataque febrilia; quæ phænomena omnia bili retentæ ſoli adtribui queunt, ſi admiſtam eam ſolummodo ſanguini conſideremus, uti in ictero contingit.

Quodſi jam quis diceret, bilem cum chymo in ſanguinem non tranſire, ſed tamdiu unice cum ſucco gaſtrico, aut concoctis alimentis, manere miſtam, donec unio partium illarum oleoſarum, mucilaginoſarum, & aquoſarum perfecta & chylus genuinus productus fuerit; quodſi præterea adſumere vellemus, ſolum dein chylum per vaſa capillaria abſorberi, & ſanguini adduci, bilem autem, ceu ſubſtantiam ſpiſſiorem debere remanere; dicere, quin & adfirmare, jure poſſemus, recedente ex miſcella quadam vinculo, ipſum quoque corporum connubium denuo ſolvi.

Veriſſimum interim eſt, miſceri bilem cum rebus oleoſis, reſinoſis, mucilaginoſis & aquoſis; haſce omnes verti poſſe ab illa in liquidum homogeneum, in lac, inprimis dum motus periſtalticus inteſtinorum ſimul quoque concurrit. Hæc etiam communis Phyſiologorum ſententia eſt circa utilitatem bilis in œconomia animali.

Attamen! quot, cum aliis cibis, acida, quantum aceti, quantum vini &c. homo corpori ingerit; quibus, uti tentamina docuerunt, bilis coagulatur; tum autem apta non amplius eſt, corporibus pinguibus cum aquoſis uniendis, atque in liquidum homogeneum reducendis.

Hoc itaque in caſu nullam plane bilis exſereret utilitatem, ſique foret neceſſaria, acida ſumme noxia corpori humano evaderent. Si chylus conſtare debet lacte, ac ſi lac hocce bilis interventu ex pinguibus & aquo-

aquosis partibus præparandum est; cibi acidi, sive, qui fermentationem acidam mox subeunt, consumtionem corporis utique producere debebunt, si aut frequenter nimis aut nimiâ simul ingerantur copiâ.

In eo autem casu, ubi bilis coagulari nequit, dum nempe nullum illi admiscetur acidum, ubi, ceu liquor homogeneus chylo manet mista, verosimiliter, uti reor, una cum alimentis sanguinem subibit; quod vero, ob antedictam rationem fieri non debet, nec revera fit: manifeste enim cernimus, bilem, aut saltem partem illius resinosam, pinguem, cum excrementis corpore eliminari, illa tingere, in massam quasi firmam coadunare, iisdem pinguia subpeditare, ut aquâ non ex facili adeo solvantur, causam demum partim esse fœtoris magni, quem excrementa spargunt.

Vix etiam aliter fieri poterit, quam ut bilis coaguletur, quum omnes, quos ingerimus, cibi in acescentiam tendant, ac reipsa in acorem abeant.

Scio quidem probe, fermentationem acidam in multis corporibus lente nonnisi, in omnibus autem non cito adeo, uti eam in corpore animali fieri adsumo, procedere; dum vero respicimus ad breve illud temporis intervallum viginti utpote quatuor horarum, intra quod cibi omnes generis, sive cocti fuerint, sive crudi, ad summum usque putrefactionis gradum deducuntur; non absurdum adeo ac inpossibile videbitur, si chymum jam acidum esse adsumam, etsi acidi nulli adsumti fuerint cibi.

Pro certo adsumtô, cibos in intestino duodeno jam gradum quemdam fermentationis acidæ subire, demonstratô etiam per experimenta, bilem ab acidis omnibus coagulari, jam non video, quo pacto, bilis ope, ex chymo primum generari possit lac, nisi id in ventriculo jam factum fuerit; aut, nisi chymus idoneus sal-

ſaltem huic metamorphoſi evaſerit, ac per motum inteſtinorum periſtalticum perfectior magis fuerit redditus.

Partes aquoſæ bilis, per acida à reſinoſis ſecernendæ, unionem cum oleis inire amplius nequeunt; hinc neque pinguia ciborum cum aquoſis nectere valent.

Difficilis ecquidem à ſententia jam adſumta ſit receſſus, præcipue ſi phænomena bilis manifeſta ſenſibus reſpiciamus, quæ ceu ſapo artificialis exſerit. Difficilis autem pariter eſt ejusdem inpugnatio, uti difficilis defenſio.

Hactenus Auctoribus accedere velle viſus ſum, qui bilem pro corpore noxio, aut ſaltem inutili habuerunt; attamen nimium foret hoc adſertum, ipſique repugnans experientiæ.

Sententia mea de ſcopo ac utilitate bilis ſequens eſt.

Deſtruere quidem bilis acida nequit adinſtar ſalium alkalium, ſed ea potius mediantibus partibus ſuis pinguibus dulcificare poteſt, ac mitigare; uti v. c. alkohol dulcificat, ac innoxia reddit acida corroſiva.

Discimus id ex tentamine decimo ſexto, vi cujus acetum acredinem ſuam, ſapore teste, per bilem deperdit, jamque una cum aqua hujus ex dulci-amarum videtur; retinere tamen acetum partim adhuc dotes acidi, ex eo adparet, quod tincturam ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci colore tingat rubro.

Liquor talis, qui indolem quidem acidi retinet, etſi tamen dotes illius noxiæ acidi per aliud corpus mitigentur, aptiſſimus eſt, ut humores noſtros reddat vegetos.

Hac miscella, & indole bilis revera ceu corpus balſamicum in humores humanos agere valet amarum bilis, cum acido vegetabili miſtum, egregiam in corpus animale actionem exſerere debebit. Pars amara illius ſtimulat, ſimulque roborat, vaſa; hinc infarctus

eo-

eorumdem atque obſtructiones ſolvit, dum interim altera hujus miscellæ pars, acidum nempe vegetabile, humorum ad putrefactionem aptitudinem inpedit, atque enascentem in illis ſpiritum alkalinum illico deſtruit.

Hæc enim dos manifeſte inde patet, quod, misto cum bile aceto, & aquæ inde ſejunctæ, acidum ſaporem non amplius obferenti, ſpiritû volatili inſtillato, nil amplius ſpiritûs hujusce percipiatur, ſed abſorptus hic ex integro ſit per acidum aceti: quo denuo demonſtratur, acidum vegetabile per admistam non deſtrui bilem, atque ſemper adhuc ceu acidum in corpora alkalina agere illud poſſe. Bonâ id fieri videtur fortunâ pro œconomia animali; alias etenim humores nostri cito in putredinem ruerent, citoque non minus vitæ inponerent finem.

Ast, obponet quis, chylus lacteus eſt, hacque ſub forma ſæpius conſpici potuit. — Negari id quidem nequit; verumtamen dotem hanc, ex antea adlatis tentaminibus ac expoſitionibus, a bile indipisci nequit: ratio ejus quærenda potius in ſaliva, in ſucco glandularum innumerarum œſophagi, & ventriculi, & in liquido, quod pancreas chylo ſubpeditat, & quod, ſi analogiam fabricæ glandulæ pancreatis cum glandulis ſalivalibus reſpicias, veroſimiliter nonnniſi liquor ſalivæ accedens, eſſe poterit.

Succi hi omnes, accedente ſimul motu continuo inteſtinorum periſtaltico & antiperiſtaltico, admisto quoque forſitan aëre fixo, apti ſunt, ut partes ciborum pingues cum aquoſis intime nectant, ac in liquidum reducant lacteum, homogeneum, dotibus chylo propriis inſtructum.

Etſi pars bilis reſinoſa corpus in chylo foret inutile, quin & noxium, quum tamen acidorum auxilió

ex ea fecernatur ac excrementis remaneat mista, fubftantia evadit utilis, intestina ftimulans ad promovendum motum vermicularem, quô illa redduntur lubrica, ut facilius promoveri, & irritantur, ut plane expelli queant excrementa: atque hoc fane fecundum finem, quem fibi Omnipotens circa bilem in œconomia animali propofuerat, eft quod in proverbio dicitur:

„ Unâ fideliâ duos dealbare parietes. "

Liquidum tamen hoc utile noxium corpori animali plurimum evadere poteft, ac morbos gignere lethales, dum in putrefactionem abit: vidimus enim antea, bilem multum effe ad putrefactionem proclivem, atque, fi hanc fubierit, reddi acerrimam.

Hac jam acrimonia nimium intestina ftimulantur, furfum deorfumque hypercatharfes excitat, intestina inflammantur, febris producitur violenta, & fanguis demum ipfe ad putredinem aptus redditur.

Hæc bilis acredo per putrefactionem generata ex eo inprimis dependet, quod fub ea fpiritus liberatus fuerit alkalinus cauſticus.

Spiritus hicce cauſticus ab acidis optime domari valet, atque acredo ejus, hinc & vis noxia, ceffat, fi misceatur cnm acidis.

Videmus hic utilitatem magnam, quam acida in febribus biliofis ardentibus ac ipfa exferunt dysenteria; patet fimul hinc, cur Medici experti priores inprimis curaturi, cremorem tartari larga adeo manu præfcribant.

Monendum adhuc eft, quosdam eorum, qui bilem chemice examinârunt, erràffe, autumantes, fub fermentatione illam verti in acidum, quum cernerent, bilem putrefactioni diutius expofitam, cum acidis non amplius effervescere. Verumenimvero, fpiritus tum volatilis alkalinus, putrefactione liberatus, & fub initium

cum

cum acidis luctans, causticus fuit redditus atque in eum deductus statum, ubi dotem alkalinorum salium cum acidis effervescendi non exserit.

SANGUINIS
EJUSDEM SERI
CHEMICA DISQUISITIO

(*a Cl.* Weber *pariter instituta.*)

Circa chemicam sanguinis ac seri analysin Auctores pariter hinc inde obpositas foverunt sententias; & quidem tum ratione principiorum illius, quorum nonnulla a quibusdam fuerunt negata, tum & ratione ponderis obtentarum substantiarum sibi contradixerunt; quod omnino evitari nequit, quum liquidum hocce non omni tempore, nec in omni individuo, per omnia sit sibi similis: sic v. c. hocce tempore plures aquosas continere potest partes, quam aliô; vel sanguis hominum ac animalium juniorum fluidior ac tenuior est sanguine seniorum; hinc & Chemicus, sanguinem aquosum experimentis adhibens, non obtinere poterit tantam copiam salium, olei, ac terræ, quam alius, qui sanguine spissiori hunc in finem usus fuerit.

Ego

Ego ipſe, *Cl.* WEBER ait, in tentaminibus meis plurimam diverſitatem ratione proportionis principiorum ſanguinis ac ſeri notavi, dum variis ſpeciebus ſanguinis uſus fueram. Deprehendi etiam in hisce humoribus partes, quæ ab aliis Chemicis ac Phyſicis non fuerunt obſervatæ.

Tentamen I. Sanguinem recentiſſimum humanum deſtillationi ex retorta vitrea, adpoſitô excipulô, ope caloris ebullientis aquæ (mit kochender Hitze) expoſuit, donec ſanguis pultem referret ſpiſſiorem.

Removit tum excipulum, aquam expulſam phialæ infudit vitreæ: diaphana prorſum erat, odore nonnihil urinoſo donata, ſaporeque levi ſalſo, linguam vix adficiente.

Quum itaque ſal hoc retortæ collum ſuperârit, volatile utique debebat eſſe: habuit illud tum temporis AUCTOR pro ſale alkalino volatili, nullô acidô ligato, hinc prorſum libero.

Infudit aquæ hujus quid muriæ ſalis muriatici. Nulla tamen inde nata metamorphoſis, quum tamen ſal volatile alkalinum terram ex muria illico dejiciat, niſi cauſticum fuerit, quod vero eſſe non poterat, quum vel odor præſentiam hujuscemodi ſalis volatilis demonſtrare potuiſſet.

Ratus hinc fuit, in aqua hac ſpeciem ſalis ammoniaci adeſſe poſſe: miſcuit itaque uncias ejus viginti cum uncia una ſalis tartari, atque calore leniſſimo unciam ex hac miſcella abstraxit. Odor laticis expulſi nunc prorſum volatilis, qualem ſpiritus ſalis ammoniaci debilior exhalat. Liquor hicce

1) terras acidîs ſolutas præcipitavit;

2) cum acidis efferbuit;

3) cum acido muriatico præbuit ſal ammoniacum;

4)

4) metalla ex ſolutionibus, acidorum ope factis, præcipitavit.

Aquæ hujus ejusdem ſanguinis unciæ viginti in retorta vitrea cum calce viva mistæ calore leni deſtillationi ſubjectæ, atque uncia ſolum una inde evocata.

Liquidum ſic obtentum volatiliſſimum, nec tamen terras, nec metalla ex acidis præcipitans, nec cum acido muriatico ſal ammoniacum conſtituens, in cuprum multum agens.

Unciæ viginti aliæ aquæ illius ſanguinis in retorta mistæ cum uncia dimidia olei vitrioli germanici; ad dimidium in excipulum deſtillatione expulſum.

Aqua hæc leviſſimum, vix perceptibilem, ſaporem obtulit ſalſum; cæterà dotibûs ſequentibûs inſtructa.

1) Cum ſalibus alkalinis excitavit bullulas;

2) ſcorias reguli antimonii ex ſolutione aquoſa colore dejecit fusco;

3) tincturam ſucci inſpiſſati heliotropii tricocci, atque ſyrupum violarum colore rubro tinxit.

Hinc in aqua hac eadem præſens erat acidum; quodnam vero illud foret, enumeratis ex dotibus nondum conſtabat. Concludi quidem jure optimo poterat, nec acidum eſſe muriaticum, nec nitroſum, nec aliud quodpiam regni minerali proprium, quum hæ acidorum ſpecies ſali alkalino volatili junctæ, in excipulum usque non transvolent.

Ut conſtaret itaque certò, cuinam acidorum ſpeciei adnumerandum eſſet illud acidum, quod, alkali volatili nuptum, fuerat expulſum, in menſura una aquæ ſecundæ, factâ miscellâ olei vitrioli cum aqua antea dicta ſanguinis primâ deſtillatione obten-

tenta solvit AUCTOR drachmam salis tartari; à quo tamen acidum illud nondum ex integro saturatum fuit, quum liquidum rubro adhuc tingeret colore, tincturam succi inspissati heliotropii tricocci æque, ac violarum syrupum. Liquidum id ipsum in phiala vitrea eòusque evaporationi subjectum, donec crystallisationi aptum videretur, quum in summitate contraheret pelliculam. Biduô aëri expositum, quin tamen nascerentur crystalli.

Calore majori ad siccitatem redactum. Ortum hac encheiresi sal, terræ foliatæ tartari figurâ accedens.

Pars hujus in crucibulo candescentiæ subjectum: remansit alkali sal purum, acido omni liberum.

Pars alia in aëre libero mox deliquescebat.

Carbonibus ardentibus injectum, nec detonabat, ut nitrum, nec decrepitabat ut sal muriaticum.

Uncia semis salis hujus soluta in uncia una aquæ calidæ; instillatæ tum drachmæ duæ olei vitrioli germanici, ad siccitatem usque destillatione redactum totum. Obtentus sic spiritus acidissimus, in quo tantum AUCTOR solvit æruginis, quantum ille recipere poterat.

Solutio hæc graminea in phiala vitrea ad cuticulam usque evaporata, tum aëre frigido ad crystallisandum exposita: natæ crystalli virides, ærugini sic dictæ destillatæ plane similes.

Tent. 2. Quodsi, mediante calore leniori, omnis quæ à sanguine recenti expelli valet, destillatione expellatur aqua; calore dein auctiori aqua prodit subflava, odorem empyreumaticum & volatilem alkalinum spargens: igne denuò aucto aquam hanc sensim excipit oleum flavum, demum nigrum, foetidissimum: sal simul lateribus excipuli adcrescit inpurum, volatile.

Ple-

Plerumque libræ ſanguinis quinque relinquunt libram unam maſſæ ſiccæ; ex qua per deſtillationem obtinentur ſeptem circiter octove drachmæ ſalis volatilis, drachmæ tres olei, ſexdecim ſpiritus volatilis; undecim denique drachmæ carbonum.

Tent. 3. Carbo nunc dictus, igne libero in integrum exuſtus, terram relinquit rubro-fuscam; doſi varia, prout majori minorive calcinationi ſubjectus fuerit carbo.

Cum acidis luctatur terra hæc; ab acido ſalis ac nitri magnam partem reſolvitur: remanet tamen portio, in acidis inſolubilis.

Si terra hæc ultima inſolubilis cum ſale ſodæ coquatur, depuratumque filtrô emporeticô liquidum evaporationi & cryſtalliſationi detur, adquiritur ſal mirabile Glauberi. Quæ remanſit denuo terra acido ſalis nunc ex integro patet.

Quæ autem mistæ hujus terræ carbonis à deſtillatione ſanguinis relicti, ab acido ſalis & nitri, uti antea dictum fuit, reſolvitur, cum addito vitrioli acore gypſum exhibet, ac ſub forma pulveris albi e ſolutione excuſſa ruit ad fundum.

Tent. 4. Pulvis rubro-fuscus, à calcinatione capitis mortui ſanguinis relictus, elixiviatione per aquam calidam ſal præbet fixum. Si aqua elixiviationis, per chartam bibulam miſſa, ad gradum usque cryſtalliſationis evaporetur, remanet ſal, carbonibus ardentibus injectum quidem non decrepitans, argentum tamen ac plumbum ex ſolutione ſpiritu nitri facta formâ pulveris albi excutiens; quorum primum Lunam corneam, alterum Saturnum corneum exhibet.

Dum

Dum ſal hocce cum addito oleo vitrioli deſtillatur, ſpiritus in excipulum inde fugatur acidi muriatici. E ſale autem, facta deſtillatione in retorta remanente, ſolutionis & cryſtalliſationis interventu tartarus vitriolatus, & ſal mirabile GLAUBERI obtinetur eadem ratione, uti fieri ſolet, ſi ſal muriaticum commune cum ſuperaddito vitrioli acido deſtilletur.

Tent. 5. Si pulvis à calcinatione capitis mortui ſanguinis reſiduus aquâ calidâ elixivietur, & lixivium hoc ad punctum cryſtalliſationis evaporetur, remanet, ſeparatô inde per cryſtalliſationem (*) ſale mediô liquidum, cum acidis plurimum fervens, atque cum acido vitriolico tartarum vitriolatum, cum acido nitroſo nitrum, & cum acido muriatico ſal digeſtivum SYLVII, conſtituens.

Tent. 6. Sanguis recens in vaſe vitreo, epiſtomiô chartaceô obturato, repoſitus, elapſis aliquot horîs coit in placentam, fundum vaſis petentem, in ſummitate ac ad latera latice flavo cinctam.

Calore graduum quinquaginta thermometri fahrenheitiani altera die odorem ſubingratum exhalare; cito adeo procedit hæc corruptio, ut quarta die elapſa fœtor jam ſit intolerabilis.

Placenta ſanguinis ambientem & incumbentem laticem ſenſim colore ſordide-rubro denuo tingit: tandem ex integro liquescit, relictîs nonniſi filamentîs quibûsdam inſolutîs, ac moleculîs.

Hoc in ſtatu volatilem multùm ſpargit odorem, ac ſi deſtilletur, ſpiritus prodit fortis, volatilis. In reliquis autem deſtillationis phænomenis, tum & ra-

---

(*) In libello vitioſe: durch die Deſtillation ponitur. *De W.*

ratione partium, per destillationem ex sanguine obtinendarum, sanguini recenti accedit.

Si vitrum majus repleatur sanguine, adligetur hujus orificio vesica bubula, & sanguis tum calori ut putrescat exponatur; vesica sensim ab aëre expanditur, ex sanguine, prout sensim hic putredinem subit, rectà sursum adscendente, adeo ut, nisi vesica auferatur, periculum adsit displosionis ipsius vasis.

Tent. 7. Salia media, v. c. nitrum, sal muriaticum, tartarus tartarisatus, e. s. p. sanguinem nunc venâ eductum fluidiorem reddunt, ac rubicundiorem; sanguis talis non tam cito etiam coagulatur, quam qui salibus mediis non fuerit mistus.

Tent. 8. Vinum, inprimis generosum, sanguinem recentem rubicundiorem nonnisi ac fluidiorem reddit, cæterâ non mutat.

Tent. 9. Acetum, anatica dosi sanguini junctum, colorem sanguini proprium, sanguineum, in diaphanum vertit, rubineum, nec ulla contingit coagulatio; quodsi autem miscella hæc per unum alterumve diem in loco hæreat tepido, abit in gelatinam, quin guttula aquæ cujusdam secretæ in conspectum veniat: color tum è rubineo in sordide-fuscum mutatur.

Tent. 10. Alumen crudum sanguinem coagulat, si magna illius, in pulverem redacti, dosis inspergatur: idem & vitriolum martiale, maxime autem vitriolum venereum, perficit.

Tent. 11. Acida debiliora sanguinem recentem non mutant; fortiora autem & concentrata illum coagulant, atque colorem rubrum in nigro-fuscum vertunt.

Tent. 12. Sal alkali fixum, & alkali volatile in ſanguine colorem excitant elegantem coccineum, quin fiat coagulatio; fluidior potius inde redit ſanguis; præcipue ab addito ſale alkalino volatili. Falſum hinc Auctorum quorumdam adſertum eſt, ſanguinem ab alkalinis ſalibus reddi nigrum.

Tent. 13. Sal ammoniacum in ſanguine colorem pulcrum rubrum producit, eumque coagulat, uti jam ELLERUS obſervavit.

Tent. 14. Aqua calcis ſanguinem nonniſi fluidiorem facit & colorem ejus rubrum intendit.

Tent. 15. Spiritus vini vulgaris ſanguinem recentem non mutat; alkohol autem, ſeu ſpiritus vini ab aquoſis partibus depuratus, rectificatus, coagulum in illo procreat.

Tent. 16. Sanguis recens nec cum acidis, nec cum alkalibus effervefcit. Quod vero cum oleo vitrioli luctetur, nil hic demonſtrat; quum acidum hoc & aquæ infuſum, idem exhibeat phænomenon.

Tent. 17. Si ſanguis recens, & putridus, cum ſaturato infuſo gallarum (a) miſceatur, colorem induit ex nigreſcenti-fuſcum.

Tent. 18. Carbo à deſtillatione ſanguinis reſiduus, deſtillationi novæ, violentæ, diuque continuatæ ſubjectus, phoſphori nonnihil exhibet.

Tent. 19. Si carbo à deſtillatione ſanguinis remanens, diu violentoque igne calcinetur, ut in eo contenta terra calcarea reddatur cauſtica, atque exin aquâ ſolubilis; eâ tum ſenſim adfuſâ calcinato pulveri aquæ copiâ, quæ requiritur, ut non ſolum calx ipſa, ſed & gypſum excerni queat, pulvis inſuper

(a) Mit einer ſatten Galläpfelbrühe.

per remanet fusco-ruber, qui, ſubſtantiæ cuidam inflammabili mistus, atque fuſioni, ope æſtus vegeti carbonum, datus, genuinum ſubpeditat ferrum.

* * *

Sanguis recens, antea agitatus (gequirlt) in variis tentaminibus alia longe exhibet phænomena, quam ex æquo recens, quieti relictus, adparet id ex nunc ſequentibus tentaminibus.

Tent. 20. Sanguinem agitatum *Cl.* WEBER in vaſe vitreo per menſem calori expoſuit, abs omni alio additamento. Per totum hocce temporis intervallum in placentam ſanguis minime coivit, uti in non agitato, antequam putrescat, evenire ſolet. Secunda jam die ſanguis agitatus odorem ſpargebat ingratum, putridum; elapſô octiduô putrefactionem ex integro ſubierat; adeo ut, finito menſe, nulla alia obſervari potuerat metamorphoſis.

Color ſanguinis manſit ſemper elegans fusco-ruber: odore retulit caſeum antiquum lüneburgenſem; ſal alkali volatile magnâ copia evolutum.

Tent. 21. Sanguis agitatus nec ab acidis aliis, nec ab ipſo oleo coagulatur vitrioli; colorem tamen induit fuscum.

Tent. 22. Anatica doſi aceti vini cum ſanguine hoc mistâ, limpidus hic evadit, rubineus; elapſis aliquot horis miscella ex nigro fuscescit, ac in firmam vertitur gelatinam.

Tent. 23. Spiritus vini, concentratus licet, ſanguinem agitatum non coagulat; fluiditatem unice aliquantum inminuit. Sanguis hac ratione mistus aliquot etiam diebus tardius putredinem ſubit aliô,

atque nunquam non colorem indipiscitur uti decoctum aquofum coccionellæ.

Tent. 24. Si fanguis agitatus misceatur cum fale alkalino fixo, color illius ruber maximopere intenditur; diaphanus quoque evadit: dum autem aqua fanguis idem diluitur, horâ elapfâ terram ad fundum dimittit; per menfem putrefactioni relictus, eumdem tamen colorem pulcrum exhibuit, uti fanguis alkoholi junctus.

Tent. 25. Pulvis aluminis crudi fanguini agitato injectus, fub initium nullum omnino excitavit coagulum, atque color fanguinis auctus: horâ denuô elapfâ fanguis verfus in gelatinam; color factus inamœne fuscus.

Tent. 26. Agitato fanguini indito pulvere vitrioli, (a) nec illico, nec bihoriô elapfô, productum coagulum; fed & color fanguinis inde non mutatus.

Tent. 27. A fale muriatico fanguis agitatus fluidior fit, non tamen diaphanus, nec mutatur color.

Tent. 28. Spiritus falis ammoniaci vulgaris fanguinem hunc pellucidum reddit & fluidum. Color elegans adeo, ac infufum pulcerrimum coccionellæ.

Confectaria

ex tentaminibus cum fanguine deducta.

Deftillatio fanguinis recentis demonftrat, inmistam illi effe fpeciem falis ammoniaci in excipulum transiens, fale volatilî alkalino acidoque vegetabili conftans. Quum enim alkali urinofum volatile ex æquo volatile fit,

(a) An martialis? an venerei? an utriusque? *De W.*

ſit, ac acidum vegetabile, unita etiam manent invicem, atque hinc una cum fluidis aquoſis ſublime petunt.

Qui, ſanguinem cum bolo mistum deſtillans, omnium primus in eo acidum detexit Vieussens, ab Auctoribus ſui temporis refutabatur. Boerhaavius acidum hoc ipſum ſali adtribuit muriatico, in plerisque liquidis animalibus deprehendendo, quin & ſuccis inhærenti illorum animalium, quæ nullum ingerunt ſal commune; rebatur Boerhaave, acidum vitriolicum, bolo inhærens, (a) cum ſale alkalino muriatici ſalis, quod ſanguini ineſt, jungi, atque ſic acidum hujus eatenus liberare, ut deſtillatione expelli queat. Verumenimvero, qui acidum muriaticum mediante bolo unquam obtinuerunt, cognitum habebunt, quam difficulter id fiat; nec colore illo leni, quo aqua in excipulum abire cogitur, acidum muriaticum interventu boli à baſi ſua disjungetur.

Negavit etiam ipſe Vieussens, acidum, quod ex ſanguine obtinuerat, eſſe muriaticum; nec, ex antea adlatis argumentis, tale eſſe poterat.

Negarunt acidum hocce in ſanguine alii ex integro, inprimis Auctores itali: demonſtrari id autem non ſolum ex meo tentamine, ſed & ex rationibus poteſt; cuilibet enim conſtat, quibus vivimus cibos vix non omnes tendere in acescentiam, ac in ventriculo & intestinis fermentationem ſubire acetoſam; & quam copioſum præterea corpori ingerimus evolutum

(a) Errore manifeſto *calami* hic legitur in libello: daß der Bolus, der ein Vitriolſauer enthält, ſich mit dem Laugenſalz des Kochſalzes in dem Blut verbinde ꝛc. Typographo utique hæcce theſis inputari non poterit. — *De W.*

acidum vegetabile? Quum pariter, ex meis experimentis, acidum ciborum à bile non deſtruatur, uti antea multi fuerunt rati, ſed unice obtundatur, ſequitur omnino, in ſanguine acidum vegetabile & contineri, & contineri debere.

Experientia ulterius conſtat, non ſolum in ſanguine, ſed & in omnibus nostris liquidis ſal alkali volatile evolvi, idque eò fieri citius, ſi caloris expoſita maneant gradui, quem humores recepta lege in corpore habere ſolent. Quæ ſanitatis vitæque nostræ foret conditio, niſi Creator curâſſet, ut evolutum illud ſal volatile chylo ſubacido mox denuo ligetur?

Miscellâ hâc ex binis corporibus, nocuis, verum nascitur remedium; nascitur incidens, reſolvens, e. ſ. p., ſudore per minima vascula ex corpore demum ſe ſubducens; quod ex eo illico demonſtrari valet, quum, ſi manus ſudore obductæ, calce vivâ, cum addita aqua, fricentur, momentô exſurgat odor fortis, volatilis, natus ex decompoſito per calcem vivam ſale hac ammoniacali.

Patet hinc per tentamen primum, in ſanguine adeſſe ſal, conſtans acido vegetabili ſaleque alkalino volatili.

Igne aucto, per tentamen ſecundum, ſanguis in plerasque conſtitutivas partes deconponitur. Fit hoc, uti in omnibus humoribus animalibus, deſtructione aëris fixi, vinculi illarum communis, per ignem.

Dum, uti in tentamine tertio, aër hic prorſum deſtruitur, peracta eſt ex integro analyſis atque ſejunctio principiorum ſanguinis. Per tentamen hoc deprehendimus terram duplicem; (*) terram calcaream, acido

(*) Zweyerley Erde. — Ast, uti illico adparebit, terram ſolum *calcaream*, aut nudam, aut cum aci-

do nitrofo, ac muriatico patentem, ac per acidum vitriolicum, fub forma gypfi, ex folutione denuo præcipitandam; tum fal feleniticum feu gypfum, quod, cum foda decoctum, terram calcaream excutit, acidum vitrioli fodæ largitur, atque fic fal mirabile Glauberi producit.

Per tentamen quartum in terra a calcinato carbone fanguinis refidua fal invenire licet fixum cryftallifabile, &, quum Lunam aqua forti folutam in Lunam corneam, Saturnum autem, eodem acore referatum, in Saturnum corneum præcipitet, fpecies falis muriatici eft, non folum alkali minerale, fed & vegetabile recludens.

Præter falis hujus muriatici fpeciem tentamen quintum verum etiam exhibet fal alkali vegetabile, cum acido vitriolico tartarum vitriolatum e. f. p. fubpeditans.

Tentamen fextum demonftrat manifefte præfentiam aëris fixi, qui mediante calore in motum deducitur, ac evolutioni aptus redditur.

Exiftimavit *Cl.* Stahlius, a nitro fanguinem humoresque alios condenfari; tentamen vero feptimum obpofitum nobis exhibet.

Per tentamen nonum acetum fanguinem redigit in gelatinam, adeo quidem, ut coagulatio hæc Auctori major multò videatur, quam quæ ab ulla alia producitur fubftantia. Fors, ait, id ex eo dependet, quum tentamini huic adhibuerim acetum ex vino generofo in vitreo, probe obturato, vafe paratum, hinc admistus fuerit vini fpiritus, atque menftruum duplici ra-

---

acido vitrioli in gypfum, *fal terreum*, fi proprie loqui velis, verfam. *De W.*

ratione in ſanguinem agere potuerit. Cernimus inde utilitatem aceti in morbis, ubi condenſatio ſanguinis requiritur.

Quod, per tentamen decimum ſextum, ſanguis nec cum acidis, nec cum alkalibus effervescat admiſtis, monſtrat, in ſanguine recenti nec alkali, nec acidum contineri liberum.

Tentamen decimum ſeptimum præſentiam ferri in ſanguine exhibet ad oculum.

Per tentamen decimum octavum exiſtentia acidi phosphorici in ſanguine demonſtratur.

Per decimum nonum demum tentamen præſentia ferri in ſanguine denuo redditur manifeſta.

* * * * * * * * *

Ex omnibus hactenus enumeratis tentaminibus indeque deductis conſectariis, discimus itaque, liquidum corporis noſtri, quod *ſanguinem* vocamus, ſequentibûs conponi partibûs conſtitutivîs:

1) aquâ;
2) acidô vegetabilî;
3) ſale alkalinô volatilî;
4) oleô æthereô;
5) oleô empyreumaticô, aut æthereo, terræ adhucdum intricatô;
6) terrâ calcareâ;
7) ſale ſelenitico;
8) ſale genuinô communî, ſeu muriaticô;
9) ſale digeſtivô;
10) ſale alkalinô fixô vegetabilî;
11) aëre fixô, ac demum
12) terrâ martialî.

DE

DE SERO SANGUINIS.

Serum ſanguinis principiis ab ipſo ſanguine parum non niſi discrepat; Chemiæ enim ope in illo omnes detegere licet partes, queîs ſanguis integer conponitur, minori nonniſi, præter aquam, & ſalia in aqua ſolubilia, copia.

Tentamen 1. Serum ſanguinis, ipſius in morem ſanguinis, ab igne ducitur in coagulum, atque ad gradum thermometri fahrenheitiani 152. gelatinam præbet: ad gradum nunc dicti thermometri 143. opacatur, albescit.

Tent. 2. Per deſtillationem ſeri recentis obtinentur, quæ antea, dum de analyſi agebatur ſanguinis recentis, dictæ, partes eædem: ea ſolum intercedit diverſitas, quod copioſiores partes aquoſæ ex ſero, quam ex ſanguine integro, paucior autem terra, paucius ſal alkali volatile, paucioresque moleculæ martiales extricentur.

Tent. 3. Per putrefactionem ſerum ſanguinis ſedimentum dimittit leve, unctuoſum; ſejuncto hoc ab aqua, nulla amplius methodo hoc in coagulum ducitur. Deſtillatio ſeri putrefacti partes exhibet easdem, uti ex ſero recenti; pars tamen ſpiritus volatilis alkalini in deſtillatione ſeri putridi, antequam alii omnes adſcenderint latices, prorumpit.

Tent. 4. Per alkohol rectificatiſſimum ſerum adſtringitur in coagulum firmum, nec ex facili adeo fluidum denuo evadit: dependit inde vis alkoholis ſtyptica, hæmorrhagiasque ſedans in vulneribus.

Tent. 5. Acetum ſincerius, cui post braxationem ſpiritus adhuc manſit junctus, coagulat ſerum, ſed elapſa ſolum aliquo post miscellam tempore.

Tent. 6. Acida concentrata, uti & alumen, ſerum vertunt in coagulum.

Tent. 7. Saccharum Saturni, ſolutioque Lunæ per ſerum recens albo dejiciuntur colore; quod vero aliis metallorum ſolutionibus non evenit.

Tent. 8. A ſale alkalino fixo & volatili ſerum non mutatur; niſi quod tantillum excutiatur terræ.

Tent. 9. Serum recens nec cum acidis effervescit, nec cum alkalinis ſalibus.

Tent. 10. Serum recens nec ab alkalibus reſeratas reſinas, nec in aqua ſolutas ſcorias reguli antimonii in univerſum præcipitat; rariori tamen id evenit phænomeno; inprimis dum ſerum hominum juniorum ex ſanguine ſejunctum tentaminibus fuerit adhibitum.

Tent. 11. Syrupus violarum cum ſero mistus recenti ſubviridescit; nonnunquam vero rubescit.

Tent. 12. Salia media, ut nitrum, ſal muriaticum commune, ſal mirabile Glauberi, e. ſ. p. ſerum parum adeo coagulant, ac ſanguinem ipſum; videtur potius ab eorum admistione conſiſtentiam indipisci nonnihil fluidiorem, nec facile adeo per calorem tum adſtringi.

Conſectaria

ex præcedentibus tentaminibus deducta.

Quum phænomena pleraque, analyſin chemicam ſeri ſtipantia, analoga ſint phænomenis, disquiſitionem ſanguinis ipſius concomitantibus, pauca ſolummodo, ne repetitiones fiant inutiles, mihi hic erunt adferenda. Narrabo hinc ea inprimis, quæ ſub analyſi ſanguinis ob

ob minorem liquidi hujus diaphaneitatem institui (*) non potuerunt, v. c.

quod serum sanguinis saccharum Saturni & Lunam in aqua forti solutam præcipitet, præsens in eo sal muriaticum demonstrat; inprimis quum præcipitata illa Saturnum præbeant corneum, Lunamque corneam.

Per tentamen octavum serum sanguinis a salibus alkalinis nonnihil opacatur, terræque quid ex amplexibus dimittit, quod tamen non constanti lege accidit. Ratio hujus est, quum in sale illo muriatico, quod homo in cibis corpori ingerit, nunquam non salia amara lateant, salis veri alkalini loco terram nonnisi pro basi habentia, quæ salibus alkalinis cedere debent, si cum hisce concurrant.

Quod per tentamen nonum serum recens nec cum acidis, nec cum alkalinis salibus luctetur, demonstrat, nec alkali, nec acidum, liberum in illo adesse.

In sero autem illo, quo scoriæ reguli antimonii nonnumquam præcipitantur, atque syrupus violarum rubro tingitur colore, acidum liberum vegetabile manifeste percipere licet. Idem acidum ex æquo manifeste in lotio recenti, inprimis infantum, potest detegi.

Dum, per tentamen undecimum, syrupus violarum a sero sanguinis recenti colore tingitur viridi, phænomenon hoc mutati coloris ipsum non tam sali alkalino in sero forsitan contento, quam quidem colori flavo seri, qui cum cæruleo syrupi tertium producit, viridem, tribuendum est.

Pa-

(*) Id saltem mihi deesse videbatur verbum, in libello Auctoris per errorem typi non adpositum. *De W.*

* * *

Patet itaque ex omnibus nunc dictis, ferum fanguinis ex iisdem conftare principiis, quæ fanguinem ipfum conftituunt. Hactenus *Cl.* WEBER.)

Dum de SERO SANGUINIS, ejusdem coagulatione per varia menftrua, atque analyfi chemica nunc actum fuit, commodiffimum videbatur, fequentia circa *aquam hydropicorum* capta hic inferuiffe tentamina. Autumarunt fiquidem non pauci, omnem hydropicorum aquam effe coagulabilem, adinftar feri fanguinis, & gradu folum confiftentiæ ab invicem differre. — Dixit autem *Cel.* COTUNI, vapores cavearum internarum corporis, & humores inde denfatos v. g. pericardii, pectoris, abdominis, teftium, cavi fpinæ dorfi, ventriculorum cerebri &c. *naturaliter* coagulabiles non effe, quum ad nutriendum haud faciant; fed tamen præter naturam interdum fieri coagulabiles, admisto nempe fero fanguinis.

Hanc COTUNII animadverfionem demonftrârunt experimenta, quæ *Cel.* HAHN cum aqua puellæ hydropicæ, per paracentefin educta, inftituit, & quæ ex *Tentamine de fuccis corporis humani adcuratius definiendis & ordinandis*, a *D. Pannajota Frid.* HOUTH in *Univerfitate lugduno-batava* 1778. defenfo, hic exhibeo.

Erat puella duodecim ferme annorum, cujus nec brachia, nec crura, aquis, vel oedemate, distenta erant; fed in folo abdomine identidem magna copia humoris colligebatur, ut fuspicio haud levis effet, e ruptis quibusdam lymphaticis illum effundi; præfertim, quoniam breviffimo tempore post eductionem afcites denuo

re-

renascebatur. Etenim a die 16. Octobris ad 31. Decembris paracentesis septies facta est; nempe sexies ante mortem & deinde semel in cadavere. Eductæ sunt 116. libræ vulgares, ordine sequenti:

die 16. Octobris,	— — — —	libræ 12.
— 13. Novembris,	— — — — —	19.
— 28. Novembris,	— — — — —	21.
— 6. Decembris,	— — — — —	17.
— 13. Decembris,	— — — — —	15.
— 23. Decembris,	— — — — —	17.
— 31. Decembris (quo mortua)	— —	15.
		116.

Quæ medio tempore emissa fuit, videbatur experimentis maxime idonea; quanquam omnes aquæ propemodum similes forent, & sequenti modo se haberent.

Latex fere excolor, fere pellucens, inodorus erat, concussus tamen facile spumans; ad ignem nequaquam cogebatur, sed statim in bullulas adsurgebat: hîs dissipatîs aliquamdiu liquidus manebat, sensim paullatimque evaporans & tandem relinquens membranulam, crustulis a muco arefacto narium relictis similem.

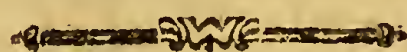
Nec solus ad ignem habitus naturam a lympha concrescibili alienam hujus liquidi ostendebat, sed acidâ fossilia eamdem quoque conprobârunt. Nam aqua fortis illud nequaquam coagulabat, sed solummodo turbabat & flavescente colore tingebat; cadentibus pedetentim grumîs quibûsdam albis ad fundum, quasi a coacto sanguinis sero. Nec spiritus salis fumans, nec vitrioli acidum, ei spissando erant paria, sed tantummodo leviter turbulentam & lactescentem faciebant aquam hanc, ut similes grumuli conspicerentur.

Pronum ex his, in ea quidem nonnihil seri fuisse, sed neutiquam universum hujus succi ingenium. Confirmatum etiam hoc fuit destillatione laticis ejusdem; quum

quum enim ex unciis 97. per retortam, in furnulo ligneo positam, jam ſtillaſſent unciæ 68. phlegmatis, reſiduum adhuc liquidiſſimum perſtitit. De hoc reſiduo abstractis inſuper unciis 17. molle tandem coagulum referebat, ſed tamen ſero ſanguinis coagulato prorſus diſſimile; quippe omnis elaſticitatis expers.

Hactenus merum erat phlegma, quidquid excuſſum eſt, nil alkalini monſtrans. Quum deinde retorta in balneum arenæ eſſet translata, igne primo adhucdum magna copia phlegmatis prodiit, ſed indicia alkali volatilis jam exhibentis, & igne ſenſim auctô verus ſpiritus volatilis alkalinus; nonnihil etiam olei, ſed parum, prodiit, cujus pars tenuior in ſpiritu natabat; craſſior, picem repræſentans, ſidebat; tandem, ſub ſpecie vaporum & nebularum, ſiccum quoque ſal expulſum, quod magnâ copia interno excipuli parieti maſſulîs conſpicuîs adcrevit; pariter, ac ſub deſtillatione ſeminis ſinapi fieri ſolet. Poſterioris hujus phlegmatis, & ſpiritûs, & ſalis & olei pondera erant unciarum undecim; oleum, ſeorſim ponderatum, vix ſesquidrachmam æquabat. In retorta fracta erat materies nigra, poroſa, ſub magno volumine nonniſi drachmas novem ponderans; quæ ita alkalescebat, ut elapſîs aliquot ſeptimanis iterum ponderata pondus notabiliter auctum monſtraret.

Sequitur hinc, aquam hydropicorum nequaquam *ſemper* eſſe coagulabilem, ſimulque conjecturam haud levem faciunt, *lympham*, ſtricte ſic dictam, quæ ſcilicet in ſyſtemate lymphatico fertur, non prorſus *ſanguinis ſero* ſimilem exiſtere; utique concrescibilitatem non eô habere gradû, quô ſerum.. —

IN-

INDEX
PRÆLECTIONUM
PATHOLOGICARUM.

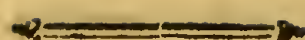
(*Tomi, exceptô Tomô* primô, *characteribûs majoribûs designantur.*)

A

Actio-

Anev-

B.

C.

Ca-

D.

Dia-

E.

F.

Frictio-

G.

H.

Hy-

I.

M.

Me-

Mor-

N.

O.

Odon-

P.

Potus

Q.

R.

Re-

T.

V.

ANTONII DE HAEN,

QUONDAM

S. C. R. APOSTOL. MAJESTATI A CONSILIIS ET ARCHIATRI, MEDICINÆ IN ALMA ET ANTIQUISSIMA UNIVERSITATE VINDOBONENSI PROFESSORIS PRIMARII &C.

TRACTATUS

DE

VERMIBUS

INTESTINORUM CORPORIS HUMANI,

ET

ICTERO.

COLLEGIT, RECENSUIT, ADDITAMENTIS COPIOSIS AUXIT, EDIDIT

F. DE WASSERBERG.

VIENNÆ,

APUD RUDOLPHUM GRÆFFER. 1780.

ANTONII DE HAEN, &c.

TRACTATUS

DE

VERMIBUS

INTESTINORUM,

ET

ICTERO;

EDIDIT

F. DE WASSERBERG.

PRÆMONENDA.

Seorſim excuſas hic exhibeo Celeberrimi Antonii DE HAEN *diſſertationes binas*, DE VERMIBUS, *ac* DE ICTERO, *& ad hunc pertinentibus* adfectionibus felleis. *Partem conſtituebant majoris operis* PRÆLECTIONUM PATHOLOGICARUM in INSTITUTIONES MEDICAS H. BOERHAAVE. *Lucratus inde fui inprimis, ut varia adferre potuerim ſcitu utilia, quæ alias reticere omnino debuiſſem.* --- *Fors plures hujuscemodi ſejunctas quorumdam morborum hiſtorias emittam in lucem. Adtuli in* acceſſionibus meis, *qualibuscunque, varia, quæ, a* HAENIO *prætermiſſa, utilia ſcitu credidi.*

didi. Scripsi eas, ut aliquantulum prodessem TIRONIBUS; non, ut erudirem SOPHOS. *Plurima adferri potuisse, ne objiciant mihi* ARISTARCHI, *quum fatear ipse.*

F. DE WASSERBERG.

PRÆMONENDA.

Quæ huic Tomo præmittenda censui, unice dispositionem *concernunt operis; nam ipsam ejus* rationem *dudum dixi. --- Quum* AETIOLOGIA *præcipuum* Tomo secundo *dicatarum filerarum expleret numerum,* SYMPTOMATOLOGIÆ *vero vix initium addere possem, ni voluminum abnormem nimis reddere vellem magnitudinem, aut res sibi plurimum adfines parum apte divellere; quum præterea nundinæ essent præ foribus,* — AETIOLOGIAM *unice* Tomo *huic* secundo *inserui. Ast, quum minor mole hac ratione prodiisset;* DIATRIBEN DE VERMIBUS & ICTERO *subjunxi, paginarum ordine sibi proprio circumscriptum, quum, speciali sub titulo, in lucem illam dare constitueram, & nunquam non* succedaneorum *sub idæa, ut spectetur, velim. ---*

Adjeci hactenus animadversiones & frequentiores & ampliores; rariores brevioresque in sequentibus eas interseram: hoc ut facerem

ratio-

rationem continet consilium Domini Editoris: beati Haenii Prælectiones Pathologicas, paucis, quantum fieri queat, comprehendere voluminibus, ut eo faciliori negotio Asclepiadeæ Artis Tirones sibi illas possent procurare. *Multum autem aliunde restat operis; ideo in* Commentariis, *quibus alias* Prælectiones *inlustrassem, brevior omnino esse debebo. Quum tamen non pauca sint, in quibus ab* Inl. Auctore, *ob minime otiosas rationes, dissentio; ubicunque talia occurrent, monebo. Plura huc facientia in ipso opere pag.* 350. *dixi; unde repetitione hic supersedendum erit.*

Cæterum in opere majori Commentariorum physico-medicorum, *cujus ichnographian nunc delineo, infinita continebuntur, quæ inlustrando* Haeniano operi *inservient, & quæ, quum inibi adlaturus sim, tuto hic intacta relinquere potero.*

F. de WASSERBERG.

DE VERMIBUS.

Ad *ingesta* quoque pertinent *ovula animalculorum* in aëre dispersa & a nobis deglutita; quæ forte causa, una cum ovulis inhærentibus fructibus horræis, (&, tum ovulis, tum ipsis insectis, quæ inhærent piscibus, aquæ, caseo &c.; nam hasce substantias vix non Omnes pro vermium generationi faventibus habent:) maxime communis est variorum in corpore humano occurrentium vermium.

Inferam ergo hic operis hujus *Boerhaaviani* §phum 792. *Ova insectorum cum aëre, potu, cibo, corpori ingesta* &c. Hippocrates *l.* 4. *de morbis edit. Foësian. p.* 511. & 512., statuit, vermes in utero materno Infanti connasci, ex excrementis tamdiu ibi retentis; quum inpossibile esset, ut in Infantis jam nati intestinis nascerentur, alvo quotidie exonerata, tempus enim tum non adesse. Notandum est, Veteres omnes in ea

fuiſſe opinione, qualis & ARISTOTELIS fuit, vermes produci a putredine; ut adeo ARISTOTELES, qui ſæculo circiter poſt HIPPOCRATEM floruit, non Pater hujus opinionis, ſed Transmiſſor traditionis veteris ad poſteritatem cenſendus ſit. Microſcopia detecta incitaverunt Philoſophos, inſectorum rimari naturam, eorumque ope mirum generationis genus illorum detexere. (Circa refutationem theoriæ: animalcula ex putri naſci poſſe, præcipue bene meruit egregius *Franciſcus* REDI; qui etiam tentamina pulcra inſtituit, & in opuſculo deſcripſit nitido, *de animalculis vivis, quæ in corporibus animalium vivorum reperiuntur, obſervationes,* quod *Petrus* COSTE ex etruſca lingua in latinam tranſtulit &c.: experimenta hæc multi Medicorum ignoraſſe videntur, quum ne minimam quidem, de hac re agentes, eorum ciant mentionem. Multum autem abeſt, quin nobis totum jam generationis inſectorum pateat negotium.)

Animalium exſanguium (*) aut inſectorum, ab inciſuris in cervice, vel pectore, (& reliquo corpore; unde & græcum nomen: 'ἔντομον,) hiſtoria jam eſt enucleatior quam olim; poſt indefeſſos labores hominum, quos ad id opus adaptatos ac veluti a natura fabrefactos jure merito dixeris: LEEUWENHOEKIOS ajo, SWAMMERDAMIOS, HARTSOEKEROS, BIANCHIOS, VALLISNERIOS, TREMBLEYOS, REAUMURIOS, BONNETOS. (Præter hosce plurimi adhuc, ſi locus excurrendi foret, jure meritiſſimo nominari poſſent & deberent; quos invitus reticeo.) Hi quippe Viri, vera hi-

(*) Scio quidem, Batavis inſecta communi termino vocari *bloedeloofe diertjens, animalcula ſanguine caſſa;* uti ea etiam vocavit BLANCARD in *Schouz-Bury der Rupſen, Wormen* &c. *Amſt.* 1688. 8. & ALDROVANDUS in Opere *de Exſanguibus &c. Bonon.* 1642. hac etiam uſus voce; interea tamen non adæquatiſſima, exactiſſimo ſenſu, ea eſt denominatio: quin inſecta dantur, vero inſtructa ſanguine.)

historiæ naturalis oracula & ornamenta, nobis prælucebunt facem.

(In universum hic laudare debeo circa historiam vermium in corpore humano habitantium, tum & symptomatum quæ excitant, & diagnoseos & curæ, optimam *dissertationem Cl. Viri*, nunc, *Anatomicorum Principis magni* ALBINI, in cathedra anatomica Academiæ Lugduno - Batavæ Successoris, *Gualteri van* DOEVEREN, *de vermibus intestinalibus hominum Lugd. Bat.* 1753. 4.; quæ in gallicum traducta fuit sub titulo: *Observations physico-medicales sur le ver solitaire &c. Lyon* 1764. 8. anno autem 1776. in germanicum a D. *Theod. Thom.* WEICHARDT traducta, & accessionibus plurimis aucta prodiit *Lipsiæ*, sub titulo: Walth. v. Doeveren ꝛc. Abhandl. von den Würmern in den Gedärmen des menschlichen Körpers ꝛc. — In hac dissertatione, tum & in *Commentariis Inl. van* SWIETEN *ad Aphor.* BOERHAAVII 1359—1374., ac in *celeberrimi Archiatri & Equitis Nils* ROSEN *von* ROSENSTEIN &c. præstantissimo opere: Anweisung zur Kenntniß und Kur der Kinderkrankheiten, aus dem Schwedischen übers. u. m. Anmerkung. verm. v. J. A. Murray ꝛc. Gotha 1774. non solum egregia circa hanc Pathologiæ partem præcepta traduntur; sed & Auctores enumerantur, qui de vermium historia naturali, pathologica & therapeutica optime fuerunt meriti: quorum itaque enumeratione tanto melius hic supersedere potero, quanto certius confido, fore, ut in cujusvis Medici supellectili litteraria, & enkephalo, Triumvirorum illorum scripta contineantur. De *ascaridum* historia optime meruit *Celeb. M.* VAN PHELSUM in *Historia ascaridum physiologica, Leovardiæ* 1762 & in *Historia ascaridum pathologica, ibid.* 1769; quorum operum le-

ctionem multum commendo. — Laudari etiam hic meretur *Cl. Dav. Cornel.* RAUH *Diss. de ascaride lumbricoide* LINNÆI, *Gotting.* 1779. ex qua dein præcipua adferam. &c. &c.)

Igitur Virorum illorum indefatigata curatissimaque industria constitit, majora (& minora & minima) animalia omnia varii generis insectis infestari, tam in exterioribus, quam in interioribus partibus: quamlibet plantam, pusillam æque ac magnam, animalcula sibi propria alere: alia in radice, alia in ramis, alia in foliis, alia in flore, in fructu, (& nucleo) denique degere alia.

Sed, quod magis mirum, demonstratum etiam fuit, insecta hæc minima adhuc adfligi insectulis infinito exilioribus: neque adhuc finem dari; sed memoratis omnibus longe subtiliora in aëre volitare, oculis quam acutissime armatis tantum conspicienda, quæ seminia sua in aqua ponant: seminia hæc inibi excludi, adolescere (animalcula), tuncque relicta aqua ex forma pisciculorum in volitantium formam mutari; quorum foret tanta exilitas, ut multa millia ne granum quidem sabuli æquent.

Hæc tenella animalculorum ovula in aëre volitantia, in aqua utplurimum hærentia, deglutimus, fovemus, pituita ventriculi & intestinorum includimus; excludimus, nutrimus, propagamus, (habitaculum subpeditando, fotum, & alimentum); torquemur sæpe iisdem & occidimur. Animadvertitis, quod dicam, nos cum aëre inspirare, salivæ inviscare deglutireque hæc ovula: cæterum una cum aqua bibimus, (comedimus cum caseo, fructibus horræis, carnibus ferinis aliisque; inprimis, observante *Cel.* ROSEN, cum piscibus, etsi coctis: quod notent, qui perdite amant jura, piscium intestina, visceraque reliqua, vix, aut, in diversoriis inprimis maximam partem, prorsus non purgata,

gata, continentia: quæ jura verum decoctum ſiſtunt excrementorum, faſciolarum, aliorumque inſectorum, inteſtina piſcium inhabitantium. Cur miramur nos, Romanorum palato adriſiſſe vermes illos *coſſos*, farina ſaginatos? cur miramur, Americanos in deliciis habere frixos, aut aſſatos alios vermes, maximos, digitum volumine corporis æquantes; nos, inquam, qui decoctum tale optimo cum adpetitu comedimus; qui, vel ſaltem Nonnulli noſtrûm, ficedularum ſtercus pro ambroſia menſis adponimus, ventriculosque turdorum, baccis juniperi, ſed & ſcolopendris, aliisque copioſis inſectis frequentiſſime turgidos, vel carnes ferinas, vermibus farctas, aut caſeum totum quantum in animalcula mutatum, abs hæſitatione, avidique expetimus; abſurdam illam adferentes rationem: inſecta illa omnia utique ex cibis iisdem natos eſſe? —)

In ſummis turrium faſtigiis ſemina plantarum aëre evecta de terra eſſe demonſtrant genitæ ibidem plantæ; ſi hæc eo pervenire potuerunt, ergo & animalculorum ova in aëre volitare poſſunt, & a nobis una cum aëre in corpus duci. (*v.* hic potiſſimum LEEUWENHOEKIUM *T. I. Epiſt.* 71 & *T. II. Epiſt.* 96. ac LANCISIUM *de noxiis paludum effluviis c.* 16 &c.)

Etiam cum alimentis adſumimus hæc ovula; dum v. c. cum fructibus horræis ſæpe ingentem vim ſeminum animalculorum in corpus ingerimus, &c. (Id jam antea dictum.)

Quamobrem multi ſapientes Viri crediderunt, non niſi ab ingeſtis oriri vermes; ideoque Infantem, quamdiu lacte materno utitur ſolo, vermibus nullis obnoxium eſſe; tunc autem obnoxium illis fieri, quando incipit aliis uti alimentis, & maxime fragis, ribeſiis, ceraſis, (præcipue rubi idæi fructibus, qui frequentiſſime in ſuis cavitatibus recondunt vermiculos.)

Sed ſunt exempla plura vermibus laborantium Infantum, lacte materno ſolo victitantium; qualia v. c. refert DOLÆUS in *Encyclopœdia med. l.* 6. *c.* 1.; VALISNIERI in *Epiſtola ad* LANCISIUM; CLERICUS (*de lumbrico lato*) *p.* 345., ex WOLFIO; RAULIN *des maladies par les variations de l'air* 1752. (v. circa hanc ſententiam *c.* 5. *diſſert. Cl.* VAN DOEVEREN.)

Anno 1744. menſe Novembri mihi contigit ſequens caſus: Infans vix 12 ſeptimanarum nunquam vel minimum quid alimenti ſumſerat, præter lac maternum, & nonnunquam pultem ex pane albo cum aqua pluviali, quam habebant optimam, cocto; cui pulti denique addebant tantillum lactis dulcis, & iterum, adfuſo lacte, parumper coquebant.

Notate, omnia fuiſſe cocta, quæ aliquoties Infans præter lac maternum ſumſerat; exactiſſime etiam hæc omnia eſſe iteratis vicibus a me, a Patre, a Matre, a Domeſticis examinata, ob ſequentem hiſtoriam.

Infans ille incipit ejulare, calcitrare pedibus, terroribus in ſomno, etiam extra ſomnum, corripi. Suaſu Mulierculaṙum Mater dat Infanti cochleare parvum olei raparum, cui aniſi ſemina infuſa erant. Sequenti die mane inter deligandum Infantem Mater miratur formicationem inſolitam in mappis Infantis, denudatoque Infante integre, horret ac præ pavore exclamat ad conſpectum innumerabilis copiæ aſcaridum, variæ magnitudinis, $\frac{1}{4}$. $\frac{1}{3}$. $\frac{1}{2}$. pollicis geometrici; utplurimum cum nigro punctulo in una extremitate. Olei continuabat per tres dies uſum, & iterum aſcarides prodierunt, ſed ſenſim copia pauciores. Vocabar tunc Ego, quia Infans adhuc laborabat multo acido, poſtquam vermes prodire ceſſaverant. Inſectorum autem ovula non deerant in illis ædibus, quum Pater, Piſtor, mul-

multum frumenti & fecalis domi haberet. Videntur in hoc & aliis fimilibus cafibus ovula infectorum una cum aëre deglutita.

(Nec hac quidem opus habemus expofitione volitantium in atmofphæra ovulorum. Conftat utique, Infantes fæpiffime ore hiante dormire; conftat, haud raro lac, pultemve largiori nimis dofi ingeftum regurgitare in os, & extra labia: non minus notum eft, talibus ferculis mufcas vulgares, aliasve volitantium infectorum fpecies varias adlici, fimulque feminia fua vix non femper relinquere. Infans hæc facillimo fane negotio deglutire denuo poterit. — Vel & per inteftinum ipfum rectum poffibilis eft communicatio, fi adfumere nolimus, ovula pulticulæ fuiffe inpofita, & cum illa fimul ingefta. Nam, etfi & HAENIUS, & Pater, & Mater &c. pulticulam examinaverint, ovula tamen nihilofecius eidem potuerunt inhærere, quum color eorum æque albus fit, & examen certe non fingulis diebus aliquoties inftitutum fuerit. Præterea, dum in theoria inhalationis volitantium in aëre ovulorum, hæc minima & fenfuum aciem effugientia adfumuntur; uti quidem revera adfumi debent; quî fit, ut non, una cum aëre per refpirationem adducta, in pulmones etiam fæpenumero deveniant, ibique excludantur; fed certiffimo femper tramite in ventriculum & in inteftina demum pertingant: quum enim, quædam faltem eorum, atomorum adinftar exigua fint, rationes hic nil valerent, ob quas ingefta alia inpediuntur, ne trachæam ingrediantur.)

Exclufis ovis vermes varii generis obfident corpus humanum, atque communiter inteftina & ventriculum. Verum Obfervatis conftat, nullam fere corporis regionem effe, in qua non aliquando hofpitentur.

1) In

1) In enkephalo, in finu longitudinali pueri vermem 4 pollicum inventum effe, refertur in *Hift. Acad. Reg. Scient. Parif.* 1700. a *Cl. du* VERNEY: qui vermis corpore exemtus per novem horas vixit.

(*Cel.* VAN DOEVEREN, ejusque differtationis in germanicam linguam Tradu&tor D. WEICHARDT plures longe, quam hic a *Cel.* DE HAEN adferuntur, inftantias retulerunt ex copiofis Au&toribus, vermium in diverfis corporis partibus deprehenforum: ad quem fontem, ac ad indicatos ibidem alios, fciendi Cupidos ablego.)

2) Vermes inventi in auribus. *A. N. C. Dec.* 2. *ann.* 2. *Obf.* 57.

In auribus & naribus. *A. N. C. vol.* 4. *p.* 109. feq.

3) In palpebris. *Ibid. Dec.* 1. *ann.* 2. *Obf.* 24.

4) In finubus frontalibus & maxillaribus. BOERHAAVE judicavit vermes caufam effe diriffimæ kephalææ in Virgine Roterodamenfi: 1) quod perdite & ftulte adamaret florum odores, eosque in cubiculo, menfæ, pectori perpetuo admotos haberet (*); 2) quod dormiret prope ingens horreum, in quo vis maxima frumenti fæpius, ne fitum contraheret, agitabatur. Notum enim eft, tunc millena animalcula in aëre volitare. Curavit Puellam hanc, expellendo vermes incenfa cinnabari, ejusque in nares directo fumo, & tabaci decocto per nares adtracto.

(*) Flores non folum propter odorem graviffimum, nervos plurimum adficientem, fed & propter magnam copiam infectorum minimorum, inter petala illorum habitantium, & quum leviffima fint, in nares facillime adtrahendorum; inprimis dum valide adeo, uti Fœminæ nonnullæ facere folent, odor florum infpiratur. Sternutationis periculofæ, cum infequente hæmorrhagia enormi, quin &

& lethali, tum kephalææ ſæpe incurabilis, convulſionum, lethaliumque demum aliorum ſymptomatum cauſæ eſſe poterunt, & fuerunt. Excutias roſam ſuper chartæ albæ folium; miraberis, quot nonnunquam decidant vermiculi, & inſectula. Suaſi has ob rationes multis Domicellis, ne odorem florum adeo fortiter adtraherent; ne flores naribus nimium admoveant, aut fere intrudant; melius demum eſſe, ſi ſecuræ eſſe velint ab ingreſſu animalculorum, ut, odoraturæ flores, hos peplo exiguo ſericeo (Seidendünntuch, oder Zendeltaffent) obducant; quod, quum rarioris nonnihil texturæ ſit, halitus odorati nihiloſecius penetrare queunt.)

Act. Phyſ. med. N. C. vol. 3. *n.* 90. referunt hiſtoriam Fœminæ a kephalæa pertinaci mox liberatæ, excretis duobus vermibus alatis ex naribus.

De vermibus ſinuum frontalium habent exempla *Hiſt. acad. reg. Sc. Pariſ.* 1708 *p.* 42., & 1733 *p.* 34. *Dom.* MALOET ibi loci refert hiſtoriam Viri militaris, cui a triennio dolor ad radicem naſi cum dolore etiam vehementi ſæpe oculi ac ſuſurro auris. Pro remedio poſtremi ſaltem ſymptomatis, cubanti ſibi in dextrum latus infundi curavit ſiniſtræ auri olei amygdalini guttas aliquot. Biduo elapſo adfligitur pruritu narium in ſiniſtro latere, & ſenſatione moleſta, acſi ſternutare ſemper deberet; ſenſit ſimul, aliquid ſe interius movere, quod demum digitis extraxit. Vidit eſſe vermem centipedem longum 16 lin., ſpeciem ſcolopendræ terreſtris. Erat muco & tabaco, quo Vir ille plurimo utebatur, obſitus; tamen vegetus cucurrit, & in pulvere tabaci ad 6 dies vixit. Excreto hoc verme mox liber ab omnibus incommodis homo fuit.

In *Act. N. C.* 1708 refertur inſtantia ſimilis vermis, 6 poll. longi, centum duodecim pedibus inſtructi,

cti, ex nasi orificio dextro prodeuntis; qui tabaco expulsus credebatur.

(Homines qui in hortis, pratis, aut sylvis humi procumbentes dormire amant, qui hyemali tempore ligna, pro instruendo foco, in cubiculo collocant, aut in cellis subterraneis, ac repositoriis dormiunt; periculo ingressus vermium variorum, inprimis forficularum, in nares aut aures expositi sunt: sed & cum stramine nonnunquam plura insecta lectis inferuntur.)

5) In canibus & cervis sub lingua inventi vermes. *Hist. de l'Acad. &c.* 1743. REAUMUR *Mem. pour servir à l'hist. des Insectes T. V. p.* 67. *&c.*

6) In corde; *Eph. N. C. cent.* 8. *obs.* 1. *Act. Phys. med. Vol.* 7. *Obs.* 14.

(Retulit *Cel.* DE LA PEYERONIE Archiatro *Cel.* SENAC, sese in cavis cordis canum reperisse glomeres vermium; SENAC, *Traité de la structure du cœur, T.* 2. *p.* 437. Analogiam formavit inde ad corda humana. *Cl.* PALLAS autem vermes cardiacos non nisi concretiones esse credidit polipofas, vermium figuram referentes; *Diss. de Ingestis viventibus intra viventia*, in *Thesauro Sandifortiano T.* 1. *p.* 249. Interim tamen durius videtur, si velimus admittere, DE LA PEYERONIE oscitanter adeo illos vermes conspexisse, ut polypos pro vermibus habuerit; vel adeo rudem in diagnosi vermium oculari fuisse, ut hos pro illis venditarit.)

7) In pericardio; BAGLIV. in *Epist. ad* ANDRY, quæ habetur subjuncta *operibus* BAGLIVII; BIANCHI *tract.* 3. *de vitiosa generatione;* LOWER *de corde.*

8) In pulmonibus; RUYSCH, *Thes.* 8. *n.* 95. (Plurimi alii Auctores apud *Cl.* VAN DOEVEREN, in *Edit. german. Weichardtiana.* Retulit *Inl.* PERCI-

VAL,

VAL, *philosophical, medical, and experimental Essays, London* 1776 *T. I. p.* 272. historiam vermium ex pulmonibus excretorum; quam excretionem diu præcesserat tussis, & rejectio sanguinis coagulati, nigri.)

9) In hepate creberrime; ita, ut integram *dissertationem* BIDLOUS scripserit *de verme hepatis*. In ovibus est frequentissima observatio. (Egregium hujus rei exemplum referam in *Tomo I. Actorum meorum physico-medicorum*, quæ proxime prælo committentur, communicatum mihi a *Celeb. D. Paulo* ADAMI. De vermibus hisce v. pulcram dissertationem *Cl.* SCHÆFFER: die Egelschnecken in den Lebern der Schaafe, und die von diesen Würmern entstehende Schaafkrankheit. 2. Aufl. Regensb. 1762 4. R.) Ipse extraxi vivos, adstans ovium mactationi, planos, semipollicem longos, rhomboideos.

RUYSCHIUS *Obs. anat. p.* 17. & 23. illos in bobus, vitulis, ovibus sæpe invenit, vocatque cucurbitinos. In *Nov. Act. Phys. med. tom. V. obs.* 112. *p.* 392. NEBELIUS narrat, se invenisse in cadavere Militis tam in ductu cystico, quam in hepatico lumbricum & copiosos simul in intestinis. Suspicatur NEBELIUS, vermes illos ex duodeno per ductum communem in ambos illos ductus inrepsisse.

10) RUYSCHIUS in *Obs. anat.* 6. *p.* 16. refert, se invenisse in mesenterio equino partem arteriæ mesentericæ admodum dilatatam, eaque aperta detexisse innumeros vermiculos, quæ tenuissimam aciculam magnitudine referrent. Unde *Inl.* VAN SWIETEN in *Comment.* ad *Aph.* 916. ait: „Non videtur absurdum, credere talia insecta, dum in prima sua origine longe adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas & hinc in hepar venire.“ (Per venas etiam meseraicas vermium iter adsignavit SPIGE-

LIUS

LIUS *de lumbrico lato* c. 5., in venam portæ, ubi a se inventos eos retulit. Dixit tamen denuo *Cel.* MORGAGNI, *Opusc. miscellan. P. I. p.* 25. sibi videri, concretiones polyposas, non vermes, adfuisse. — *Suspicatur* MORGAGNI; *vidit* SPIGELIUS. —)

BOERHAAVE *Inst.* §. 106. problema hoc posuit: „ An non tenuis, biliosa & lymphatica magis pars illius chyli recipitur fistulis absorbentibus, hiantibus, in intestinorum crusta, & se exonerantibus in venas meseraicas; unde in vena portarum dilutio, bilique secernendæ materies?" — An etiam hanc viam exilissima in origine animalcula non possent subire, atque ita intrare hepar? Vide BIANCHI *loc.* ante *cit.*

11) Ait etiam RUYSCHIUS, ter, quater vidisse se vermes complures in sacco anevrysmatico arteriæ equinæ cujusdam; figura exhibet eos *l. c. p.* 61.

In vesicula pendula ab hepate muris vermem gracilem invenit longitudine spithamæ, *l. c. obs.* 9.

(In muribus & gliribus haud adeo rarum est, invenire vermes, visceribus inhærentes; uti in glirium inprimis renibus calculos.)

12) In splene & renibus frequentissime inveniuntur, tam in hominibus, quam in canibus; ita *Cl.* REDI, ita RUYSCHIUS, ita *Ephem. N. C. Dec.* I. *ann.* 3. *obs.* 261.

13) In vesica urinaria, SCHENCKIUS *obs. p.* 559. *&c.*

14) In vesica fellea, *Ephem. N. C. Dec.* 2. *ann.* 7. *obs.* 16.

15) In utero, BIANCHI *l. c. Eph. N. C. Dec.* 3. *ann.* 5. 6. *obs.* 227.

16) (In vagina uteri; Auctores plurimi apud VAN DOEVEREN *l. c.* & ipse HIPPOCRATES dixit, *l.* 2. *Muliebrium sect.* 3. *p.* 309. *Tom. III. Princ. Art. Med., Edit. Hallerianæ*: „ Si in pudendo mu-

mulieris, aut inteſtino recto aſcarides naſcantur, viticis ſemen, aut folia cum fellis bubuli obolo permiſcentur &c.)

17) In intima oſſium medulla; RUYSCH *Adverſ. Dec.* 3. *Tab.* I. — In ipſis imis oſſibus, ubi nulla poterat eſſe ſuſpicio cariei, aut vermium aliunde illuc intrantium: v. *Adverſ. anat. Dec.* 3. *n.* 6. (Dixit quidem *D.* WEICHARDT, RUYSCHIUM vermes hos non in vivi hominis, ſed cadaveris reperiiſſe oſſibus, ubi muſcæ aut alia inſecta per vaſa exigua facilius inrepere potuerint: attamen vix quidquid probat hæc objectio; inprimis, quum *muſcæ* non ſoleant per carnes penetrare in ipſa uſque oſſa, ut in medullam demum ponant ovula, nec per vaſorum anfractuoſos arctosque labyrinthos reditum repetituræ videntur muſcæ; in oſſium autem cavo non muſcas, ſed vermes vidit RUYSCH. Plauſibilior eſt expoſitio, quam *Cel.* DE HAEN in margine Codicis ſui paucis ante obitum ſuum annis adſcripſit. „ Attamen, ait, *Clariſſ.* ALBINUS, *Acad. adnot. l.* 2. *c.* 4. idem detexerat in ſuis oſſibus, & cauſam deduxit inde, quod muſcæ in recentibus oſſibus vermes depoſuiſſent, carnibus adhuc adhærentibus; qui exiles at numeroſi carnes conſumerent, intrarentque per canales, per quos arteriola oſſium ſubſtantiam intrat, & in diploën vel ſubſtantiam oſſeam fungoſam (ſpongioſam) prope articulos pervenit: vermes hos arteriam comedendo viam feciſſe, ut in cavum oſſeum, vel oſſium ſubſtantiam prope juncturas (intim...) pervenirent. Putat ALBINUS, id eo eſſe veroſimilius, quod noſſet bene, RUYSCHIUM quoque, ut ipſi ALBINO moris erat, ope vermium uti, ut oſſa bene a carnibus emundarentur.)

18) In ſanguine; *Eph. N. C. Cent.* 5. *obſ.* 72. ETMÜLLER in *Pharmac. phytol. T.* I. *p.* 916.

19) In ſaliva; *Eph. N. C. Dec.* I. *ann.* 9. & 10. *obſ.* 130.

20) Vermes excretos cum urina habet RUYSCH *Adv. anat. Dec.* 3. *p.* 36.; *Act. phyſ. med. vol.* 4. *obſ.* 4.

21) Vermes excreti cum ſudore, *Eph. N. C. Dec.* I. *ann.* 67. *obſ.* I.

22) Cum materie gonorrhææ; BIANCHI *tract.* ante *citato.*

23) In ulceribus; STEENEVELD, *tract. de ulcere verminoſo;* SCHENCKIUS *l.* 3. *obſ. med. p.* 373. & *ſeq.; Eph. N. C. Dec.* I. *ann.* I. *obſ.* 45., *Dec.* 2. *ann.* I. *obſ.* 104. & 191., *Act. phyſ. med. N. C. vol.* 6. *obſ.* 93.

In noſocomio practico (Vindobonenſi, cui *Cel.* DE HAEN præerat) hominem habuimus, cum ulcere noma ad maxillam, in quo vermes plures geniti aſcarides. (Vermes tales ἑλκοφάγοι dicti.)

24) Sub cute apud *Jamaicenſes*, ut OLDENBURGIUS habet in *Compendio Tranſactionum Anglicanarum* (1668 *menſ. Nov.*: vermes hi incolis *Chegar* dicti.) DAMPIER, *V. itin. ann.* 1676. *part.* 2. *p.* 167. &c. in regno *Jucatan* Americæ in portu *Campeche* ipſe laboravit vermibus longis, piloſis in crure; a quibus Nigrita ipſum curavit. (Videri poterunt de *vena* ſic dicta *Medinenſi*, ſeu *dracunculo*, Auctores adducti in opere *Cel.* VAN DOEVEREN; — *Cel.* PLENCK, Lehre von den Hautkrankheiten ꝛc. ubi *p.* 204—211. enumerantur huc pertinentes morbi ab inſectis ſequentes: helminthiaſis cutanea, inteſtini recti, vulvæ, urethræ, narium, aurium, gingivarum (in gingivis Infantis *Cl. Vir* plurimos vidit habitantes vermiculos, quos ſolutione ſalis amari intra paucos dies necavit), ulcerum; tum malis pedicularis, a pulice americano, ab acaro ſylveſtri, a gordio medinenſi, ſeu dracunculo perſico,

a ſiro-

a fironibus, & a lumbrico effractore. Legi etiam meretur *Lettre sur le Dragoneau &c. & sur l'usage du sublimé corrosif dans cette maladie, par M.* GALLANDAT *&c. Journal de Medecine T. XII. p. 24. &c. V.* & *Nov. Act. Acad. Nat. Cur. T. V. p.* 103. *&c.* ubi *Cl.* GALLANDAT dissertatiunculam inseri curavit de hocce verme, propriis experimentis innixam. Dracunculus & *Flüssingæ* non raro occurrit. Bina in verme hoc GALLANDAT statuit capita, in utraque extremitate unum, quorum tamen alterum vitæ sit expers. Singularis sane observatio! An Alii videbunt idem, nam hactenus vidit nullus? Ingressum in corpus ex haustis cum aqua ovulis deducit — Præcipue utilem in hoc morbi genere deprehendit solutionem *Swietenianam* mercurii corrosivi sublimati &c. — Vena Medinensis Europæis Guineæ degentibus infesta, observante *Cl.* LIND *An Essay on diseases incidental to Europeans in hot climates* &c.)

25) Sub epidermide; BIANCHI, *l. c.*

Tamen aliquando & alius speciei, præter dictas tres (latos, rotundos, ascarides) observantur in corpore humano adesse vermes, ut videre est in *Act. Edinb. Vol.* 2. *Obs.* 26.; *Act. Soc. Reg. Scient. Paris. ann.* 1740 *&c.*

Immo apud fide dignos Auctores, ut BIANCHI in sæpius laudata dissertatione, SCHENCKIUM *l.* 3. *obs. med.*, Aliosque, videmus, homines, sive vomitu, sive alvo, excrevisse ranas, lacertas, bufones, anguillulas, scarabæos, araneas, muscas. (Subin tamen in talibus historiis nimium dictum fuisse videtur; præcipue dum de editis ore, alvo, vel & utero, animalibus narrant, monstrosis plane, & eorum ortum aut ab *inprecationibus*, aut *sagarum veneficio*, aut *incubo succubove dæmonio* repetunt. Pudet narratiunculas hic excitare, quorum memoriam melius est oblivioni committere.

tere. *V. Cel.* BALDINGER: Neues Magazin für Aerzte, 1. B. 5. St. S. 385. rc. ubi catalogus amplus habetur Observationum de variis animalibus, quæ ex corpore humano expulsa dicuntur.)

Veteranus Practicus narravit mihi, se coram vidisse, Domicellam vomitu ejicientem binos longos vivosque vermes, innumeris pedibus instructos, agilissimos.

Rev. LABAT in *Itin. in ins. american. P. 3. c.* 10. narrat, se 1698 laborasse tertiana duplici per mensem: ea cessante incidisse in diarrhæam, incipientemque hydropem: proprio consilio adsumsisse scammoneum; inde quadrihorio elapso non tantum alvo aquas copiose evacuatas, sed & binos expulsos fuisse vermes, crassitiei pollicaris; longitudine unum æquasse 16 pollices, alterum paullo minorem: ambos habuisse caput planum, forma trifolii, serpentinum; corpora integra rubris pilis hirsuta; per 6 horas vivos repsisse per cubiculum. (Sit fides horum penes Auctorem; quem exaggerantem nimis & credulum subin fuisse, Qui ejus Itineraria legerit, vix inficias ibit.)

Vermes generari in corpore humano per putrefactionem, explosa dudum VV. est sententia: novimus enim ex historia naturali, nil generari nisi ex semine, ac ovulo. Quæritur ergo, unde vermes in corpore humano? Dixere RR. ab ovulis, quæ adsumunt Infantes, dum incipiunt, præter vel post, lac maternum, aliis vesci alimentis, & maxime fructibus horræis. Ovula hæc adsumta in ventriculi aut intestinorum muco hærere, excludi, in vermes mutari.

Verum adsunt indubitatæ historiæ Infantum verminosorum, qui præter lac, aut coctas pultes adsumsere nihil. Ergo dixere Eruditi, vermes nasci in omni animali posse mox a nativitate. Compertum quippe esse, ovula animalculorum esse adeo exigua, per aërem volitantia, ut visum fugiant; omnem hominem natum

tum inspirare; ergo ab Infante recens nato resorptum aërem his refertum in ore esse, ac ubere ducentem eum simul cum aëre ovula deglutire.

(Quæ sententia, utut non plane neganda sit, in multis casibus variis difficultatibus premi videtur: nam, secundum eam theoriam, vix non *omnes* Infantes vermibus laborare deberent; quod experientiæ plane adversum. Dein, ob eamdem partim rationem, *ovula* illa minima, per totam atmosphæram *volitantia*, etiam nondum demonstrata adeo sunt; quum insecta seminia sua maximam partem aut folliculis, ex filis textis, includant, eosque arboribus, parietibus &c. firmiter adfigant; aut glutinis quadam specie huic vel illi loco nectant; aut vegetabilibus substantiis, cadaveribus, animantibus, terræ, aquæ &c. indant: quum & pro evicto adsumi queat, ex *volitantibus* illis *atomisticis ovulis* alia longe insecta proditura esse, quam ingentes illas tot orgyarum tænias, vel & ascarides, aut rotundos intestinorum vermes: quum adsignandum hac ex ratione maneret *volitantium ovulorum Patronis*, qua itaque forma gaudeant ovulorum horum parentes; quodsi enim ex illis respiratione adductis prodeant vermes rotundi, lati, ascarides; manifestum utique est, exclusa ovula etiam fuisse a vermibus rotundis, latis, ascaridibus; multum autem dubito, an id probare possint; etsi adsumere velint, & parentum, & ovulorum, & sobolis perfectam *Ovidianam* metamorphosin; quæ vero vix non æque mira hic foret, ac si ex ovulo sepis muralis crocodilus, aut ex ovulo carduelis aut acanthidis anser aut struthio prodire deberent, *micromacrometamorphotice*. Si ovula illa volitent in communi omnibus aëre; quæ excubiæ illa arcent ab ore adultorum hominum? — Jam quidem audire me credo, sed denuo hypotheti-

cam, rationem: in Adultis ovulorum evolutionem suffocari, solum fieri in Infantibus. — Quæ causæ eorum adeo regunt iter, ut præcise in os & œsophagum; non in nares & pulmones, quum vix non puncto mathematico similia concipiantur, pertingant, & in hisce locis etiam excludantur? Nam etsi, ut ante patuit, ibi visa fuerant insecta varia; quis unquam vidit tænias, aut lumbricos? — Quæ ratio, cur insecta, intestinis familiaria, metamorphosin non subeant consuetam; cur a propria sibi nunquam non indole exceptionem faciant, dum in tale habitaculum deveniunt; novam vivunt vitam, nec tamen inde adficiantur; si quidem adsumere deberemus, Matres illorum, ex invisibilibus ovulis natorum, alius fuisse prosapiæ & habitus; quod adsumserunt Varii? Plura insuper adferri possent dubia; alibi melius exponenda —)

Accedit autem tertio loco HIPPOCRATIS experientia *libr.* 4. *de morb. c.* 15.: Infanti vermes in utero nasci a Matris humoribus, & multos Pueros, adsumto primo medicamento, quod illis datur ad meconium expellendum, seu latos, seu rotundos vermes dejicere. Videtur HIPP. frequentius nobis meconia examinasse. Verissimum etiam videtur; quod ille tam diserte id enunciet. Certe rem non video esse inpossibilem. Si vermes in tot corporis partibus, ubi nonnisi per sanguinem adferri possunt, reperiantur; si videamus INL. COMMENTATOREM ad §. 916. pronum esse, ut credat vermes in hepate nasci ex ovulis cum sanguine illuc delatis; cur miraremur, a sanguine materno ovula adlata excerni in liquore amnii, & deglutiri cum liquore hoc ab Infante, & excludi in hujus intestinis? Aut, si statuas, Infantem propria ubera sugere, ovula, a liquore amnii ad papillas suas adplicata, simul deglutiet. Cur etiam cum lacte Nutricis Infans

ovu-

ovula ſuſcipere non poſſet? Certe eruditiſſimi VALISNERII hæc ſententia eſt, a qua non multum BIANCHI differt. Advenire etiam poſſunt cum ſanguine Matris per placentam. (Valent hæc omnia maxime ad hoc, ne muti transmittamus dictum *Hippocraticum*: interim tamen, ne obliviſcamur, mera eſſe hypothetica.) — Fuere Philoſophi, qui morbos vix non omnes a vermibus deduxerunt. Hi propemodum egerunt, ut Alii, qui copioſum acidum non tantum in primis viis, ſed per omne corpus detegentes in aliquibus Ægris, omnes omnino morbos ex acido ortos adſeruerunt. (Morbos multos internos, inprimis autem externos, cutaneos, *Cel. von* LINNÉ, PLENCITZ, DESSAULT, LEEUWENHOECK, HARTSOEKER, KIRCHER, ANDRY, LANGE, DEIDIER, HAUPTMANN &c. &c. a vermibus, ſeu *cauſa animata* deduxerunt; quod Syſtema *Cl.* KUNDMANN, KURELLA, AMMAN, Aliique, v. *diſſ. meam*, von dem Nutzen ꝛc. die Luft rein zu halten ꝛc. refutarunt. Legendus circa cauſam animatam morborum cutaneorum *Cel.* LORRY in eleganti opere *de morbis cutaneis*.

Juvabit jam, *communes tres vermium ſpecies* ſequentibus intueri.

I. ASCARIDES; ſunt vermiculi teretes, parvi admodum, utrinque mucronati; qua forma ad lumbricum teretem, de quo mox, videntur accedere; niſi quod mole longe minores ſint. Caput in plerisque non bene poteſt diſcerni. Coloris ſunt albidi, niſi colore excrementorum quandoque mutentur.

(Vermes rubri, JUNCKERO monente, per ſuctionem ſanguine repleti, febres lentas facile inducunt. Lumbricos etiam variegatos pejoris eſſe notæ SCHULZE adnotavit.)

Occupant aſcarides colon, ſed præcipue inteſtinum rectum; (&, uti antea monui, vulvam quoque mulie-

liebrem; licet in aliis quoque locis, v. c. ulceribus, gingiva &c. fuerint obſervati.)

Creduntur paſſim iidem cum caſei vermibus, & a caſeo naſci: ſed *Cel.* LINNÆUS *Amoenit. Acad. vol.* 2. *p.* 2. deprehendit, caſeorum vermes metamorphoſin ſubire, humanos nullam. Oriuntur aſcarides etiam in hominibus, qui caſeo utuntur nunquam.

(Quo tamen non obſtante, cum caſeo intrare corpus vermes & in hoc incommoda excitare queunt: certum etiam eſt, caſeum corrodi a vermibus, quæ metamorphoſin nullam ſubeunt, etſi quidem forma ab aſcaridibus humanis multum differant.)

Ad aſcarides etiam plures referunt *vermes dictos cucurbitinos*: verum videbimus mox, ex hiſtoria naturali concludendum potius eſſe, cucurbitinos vermes conſtitui abruptis teniæ articulis. (Promiſit hic HAENIUS denuo quid, quod in Codice nullibi inveni. Circa vermium cucurbitinorum hiſtoriam ſufficiat hic citaſſe denuo *Diatriben van Doeverenianam.*)

2. LUMBRICUS TERES, ſive longus & rotundus, ἕλμις ϛϱόγγυλα, Gallis *le ſtrongle*; Infantibus longe frequentiſſimus. Eſt vermis reptilis, ab utroque extremo mucronatus, per totum corpus externum ſuum linearibus inciſionibus per ambitum inſtructus; forma proxime ad lumbricos terreſtres accedens; niſi, quod annulo denſiori, craſſiori, elevato, teres humanus deſtituatur; quo terreſtris lumbricus, ceu ephippio, circa alterum extremum gaudet.

(Notavit hoc jam *Cel.* VAN DOEVEREN, & ex eo DE HAEN. *Cel.* LINNÆUS voluit, ait VAN SWIETEN, *Comment. T. IV.* ad §. 1363. *p.* 622. &c. lumbricum inteſtinorum eſſe eamdem ſpeciem cum lumbrico terreſtri vulgatiſſimo. Idem voluit SCOPOLI, inquiens: „Docet hoc communis utriusque fabrica, habitatio, vita, fœcunditas & com-

munia

munia utrisque venena." Monet quidem *Inl. Commentator*, fœcunditatem ſatis convenire, differre tamen & habitationem, & vitæ genus. — Vidi vero Ipſe in multiplicibus, quæ cum magno inſectorum numero inſtitui, tentaminibus, inſecta adſueſcere poſſe diverſo plane vitæ generi & pabulo, quam quo, ſibi relicta, uti alias ſolent: plura etiam aliunde panphaga ſunt, nec certo ciborum genere conſtanti lege victitantia. — Subdit VAN SWIETEN: „Non tamen inpoſſibile eſt, inſecta in ipſis animalium inteſtinis metamorphoſin ſubire poſſe. Muſca (*hippoboſca*) per anum equi ingreditur, ova ponit, quæ vermem excludunt, ſuo tempore in chryſalidem mutandum, ex qua muſca prodit poſtea." — Metamorphoſi illa admiſſa, facilior ſane foret præſentiæ vermium in corpore, tum hominum, tum brutorum, expoſitio: interim tamen, quæcunque inſtituerim tentamina, eo nunquam pervenire potui, ut vermem, ex quo determinata chryſalidis & ex hac determinata muſcæ ſpecies prodire ſemper ſolet; ut, inquam, vermem hunc, ope mutati pabuli, & habitaculi eo adigerem, ne vel illæ prodirent; vel vermis formam corporis retineret, magnitudine ſolum *multum* augendam; aut mutaret in aliam, ſibi alias inſolitam; ubique aut fieri demum vidi chryſalides, aut vermes mori. *Swieteniana* autem obſervatio hic parum probat: quum a muſca hippoboſca edito ex ovulo nunquam non idem prodeat inſectum; a *matrice*, ut ſic dicam, in quam illud deponitur, nunquam in aliud inſectum mutandum. Hinc metamorphoſin ovula experiuntur naturalem ſolitam, vermis in muſcam; nullatenus autem adſumtam illam, unius animalis in longe aliud, forma, magnitudine, habitu. — Quum autem vermes rotundi humani iidem Pluribus viſi ſint, ut paullo ante di-

xi, cum lumbricis terreſtribus; Viſurus, an metamorphoſis quædam ex mutato habitaculo in utrisque foret poſſibilis, ſumat teretes humanos, teretesque animales, in canibus, felibus, tum & in gallinis pane diu nutritis, magna ſæpe copia inveniundos; conmittat eos fimeto, quod antea inhabitarant lumbrici terreſtres. Tum ſumat lumbricos terreſtres, eosque vivos canibus, felibus, gallinis in œſophagum intrudat: quæ animantia caveæ, unde nullus detur exitus, includi debent, elapſo circiter octiduo cultro anatomico ſubjicienda; docebit ſic eventus, an reciproca inſectorum poſſibilis metamorphoſis. — Inſtitui Ipſe tentamina cum teretibus gallinaceis, eos autem mox ubi corpore exemti fuerant, perire vidi. Nec congruo, uti credebam, alimento teretes, aſcaridesque canini poterant in vivis ſervari; & fotui, & humoribus inquilinis corporis, quod antea inhabitarant, adeo, ut videbatur, adſueti, ut neutro, quin plurimum læderetur ſanitas & vita, carere poſſent. — Vero autem maxime conſentaneum videtur, quin potius, ex nuperrime captis Obſervatis, jam *certum* habeo, lumbricos terreſtres a teretibus humanis & animalibus eſſe diverſos: quod quidem Anatome eorum, a *Cl.* TYSON & VALISNERIO inſtituta, jam confirmatum fuit; quorum Virorum poſterior addidit: „ teretes vitulinos ab humanis ea ratione diſtingui, uti vulpem a cane: " quod quidem nec concinne, nec rei congrue, dictum fuit. — Ortum itaque vermium rotundorum, quin & reliquorum, in corpore humano & animali, nondum ſatis dilucidatum eſſe patet; quum hactenus adlata multis adhuc premi videantur difficultatibus, & precaria ſæpenumero potius eſſe, quam vere demonſtrata.)

Lum-

Lumbricus teres plerumque cubitalis magnitudinis eſt, vel paullo minoris; licet *Daniel* LUDOVICI teſtetur, quinque ulnarum communium, alium $1\frac{1}{4}$ ulnam longum ſe vidiſſe. In *Commerc. Litter. Norimb. a.* 1734. *p.* 66. deſcribitur 3 pedes longus. BAGLIVIUS *ad* ANDRY ſcribit, talem a Juvene excretum, qui 30 pedes longus eſſet.

(Dixit tamen *Inl.* VAN SWIETEN, de his vermibus agens, longitudo eorum varia eſt; rarius pedis menſuram ſuperant. Memini, me vidiſſe, qui ſesquipedem æquabat. — Craſſitiem calami ſcriptorii ſolent habere plerumque, raro illam excedunt; quandoque & tenuiores inveniuntur.)

Obſervationes docent, aliquoties hominem unum alterumve talem vermem excernere, inmunesque deinceps tota vita manere; ſed etiam ſæpius homines per intervalla plures excernunt per multos annos. Vidi Judæam in mea praxi, quæ ſimul excerneret ultra duodecim, pedis circiter longitudinem habentes: libera tamen poſtea vixiſſe ab illis viſa eſt. CLERICUS teſtatur, ſe ultra 100 longiores inveniſſe in Puero, tum & in Puella, quos arſenicum e vivis ſuſtulerat. MOUFETUS in *Theatro inſectorum p.* 297. exemplum habet Puellæ, quæ una vice excrevit teretes lumbricos 177.

(MOUFETUM quidem, qui GABUCINUM teſtem adducit, nunc ad manum non habeo; in mea tamen editione diſſert. *Cel.* VAN DOEVEREN, unde HAENIUS hæc omnia excerpſit, non 177, ſed 117 excretos vermes lego. — *Magnus* ROSENSTEIN ex Puella, quæ per horas ſubin ſibi non conſcia jacuit, intra novem dies ultra 90 vermes tales fugavit.)

3*tia ſpecies* TÆNIA eſt. (HAENIUS Tenia ſcripſit; Auctores reliqui Tænia; Græcis etiam Ταινια ſcribitur.)

tur.) Hæc, ſaltem ubi jam in inteſtinis deguit, eſt vermis ſimplex, reptilis, albus, ſive ex albo flavus, membranaceus, latus, planus, articulatus, in inmenſam ſæpe longitudinem excreſcens. Tænia plerumque ludit artis opem, adeo difficilis exſtirpatu eſt. Vidi ſæpius, utriusque ſexus homines, hac tænia miſere adfectos. Plures ſublevantur ad tempus, quam vere curantur. Aliquoties præſens vidi vivos cucurbitinos, qui erant tæniæ articuli abrupti, invitis (inſciis) Ægris elapſos in caligas, vel pavimentum. Ex fœmina quadam macilenta, quæ allio & aſa fœtida, & vitriolo martis copioſe utebatur, partitim collegi vermem, longitudine ultra 50 ulnas excurrentem. Contingebat illi ſæpius, ut, ſummo adjuncto teneſmo, ex ano prodiret vermis portio, quam illa prudenter trahens, ad ulnas 5. 6. circa manum ſuam volvebat, donec demum abrumperetur.

(Vidi ipſe tæniam una cum capite ſuo expulſam, 25 circiter pedes æquantem. In diſſertatione *Cel. van* DOEVEREN *edit. german. auct.*, exempla referuntur tæniarum 80. 165 pedum, quin ulnarum 100. 300. 800. &c.; notatur ibi ſimul, rationem, cur tænia oſculis lateralibus geminis, ſeu vulgaris, LINN. *Amœn. acad. vol. II. p.* 7. &c., citius creſcat quam tænia oſculis marginalibus ſolitariis, ſeu cucurbitina, LINN. *Amœn. acad. vol. II. p.* 74. &c.; *Syſt. Nat. X.* 311. 1., quærendam eſſe in ejus fabrica interna, fortiorique aut debiliori nexu articulorum.)

Novi hominem 70 annorum, robuſtum, a quo, ut & ab uxore, ac tota familia ſequentem hiſtoriam ſæpius narrari audivi. Plures per annos languens ille ad 40. ætatis annum usque, Medico utebatur *Cl.* REVENHORST, Profeſſore Anatomes Hagano, inter Anatomicos noto, qui illum quidem vermibus laborare dicebat,

bat, ſed eo usque in cura infelix fuerat. Agyrta demum, hominem videns, ſpem fecit curationis, ſi velit quotidie jejunus fuliginis e camino portionem quamdam ſumere. Sumſit ille; tandem vero anxietate correptus fuit, ut ferendo non eſſet; titillationem dein percepit in gutture; digitis, quid titillaret, exploravit, prehendit vermem, eumque prudenter extrahit ad longitudinem 20 ulnarum: ex quo tempore jam per 30 annos ſanus, incolumis, toroſus vixit.

HALLERO referente narravit BOERHAAVIUS, ſe expuliſſe vermem 300 ulnarum ex homine Ruſſo per vitriolum martis: ego vero nunquam audivi BOERHAAVIUM definientem longitudinem vermis.

In *Actis Holmienſibus* 1746. *T.* 9. *Medicus* SPÖRING narrat, fuiſſe in pago Kåtanas Fœminam 60 annorum, nunc majori, nunc minori ventriculi dolore a teneris laborantem; quæ Junio 1744., poſtquam dolor vehementius inferbuerat, diuque ac noctu perennaverat, abſceſſum animadvertit in dextro hypogaſtrio; qui apertus quidem fuit, ſed nulla neque ventriculi, neque hypogaſtrii doloris remiſſione inſequente. Auxilium pro malo petitura iter quinque milliarium confecit, eoque itinere abſoluto bibit cereviſiam frigidam. Quum in loco, quem petierat, per aliquot dies maneret, tænia in abſceſſu viſa eſt, akephala; extraxerunt eam ad longitudinem trium ulnarum ope bacilli, ſed abrumpebatur tum vermis. Humor flavo-niger exſtillavit ad mediam hyemem usque ex abſceſſu, qui tandem claudebatur.

Fuere homines, qui huic Mulieri dabant id conſilii, ut lagenam ſpiritu frumenti plenam, eamque apertam, poneret ſupra nidum formicarum, dein autem, dum ingens numerus formicarum lagenam intraſſet, quod brevi fiebat, ſequenti die liquorem per colum trajiceret, eumque biberet. Dictum factum. Alvus

me-

mediocriter ſoluta dedit glomerem integrum hujus tæniæ, quæ ſe explicabat, ſed a ſole exſiccabatur; denuo akephala. Sequenti vere iterum bis reddidit fruſtulum ulnæ longitudinis: locò tamen abſceſſus, quo olim laboraverat, obſervavit motum quemdam, & punċturas, perpetuo ſimul ventriculi ardore adfecta. — Anno ſequenti pejus habuit; ita, ut brachium motura ſentiret veluti dilacerari eum, ubi abſceſſus fuerat, locum. Hinc pallida debiliſque Fœmina prima vice acceſſit *D.* Spöring.

Omnibus bene penſitatis concluſit ille, vermem hunc ab ipſa infantia in ventriculo fuiſſe, atque una cum aqua epota corpus intraſſe; ſive ovi, ſive animalculi ſpecie. Confirmare hanc ſententiam conatur exemplis multorum piſcium, his tæniis abundantium; multorum etiam hominum, tæniis laborantium; qui inhabitarent loca piſcibus talibus tænioſis fertiliſſima. Suſpicatur, tæniam in hac Fœmina ventriculum aut duodenum penetraſſe, inde in cavum ventris veniſſe, ac eroſiſſe peritonæum, muſculos, integumenta in dextro hypogaſtrio. Cenſet quoque, tæniam vivere inſtar bombycum vel polyporum, (quæ tamen inter animalia multum obtinet diſcrimen) diviſam in varia animalcula; quod tamen ita eſſe non videtur.

Voluit remedio illo ex formicis parato plura experimenta facere; ſed incaſſum. Meliorem effeċtum vidit ab *elixire* de Bielke, ſive a remedio, quod vocat *teſtamentum* Hiaerne. Non explicat, quibus rebus hæc compoſita ſint.

D. Rosen in iisdem *Actis Holmienſibus* miratur Medicos in tæniæ, Hippocrati jam notæ, hiſtoria tam parum profeciſſe. Confirmat ſententiam Spöringii de origine horum vermium in corpore humano ex tæniarum ſeminio una cum aqua in corpus delato. Verſatos Piſcatores noſcere tales piſces (tænias continentes),

tes), hinc eos etiam occidere, ac projicere. *Braaſſen*, quos nonnulli cyprinum vocant, (cyprinus latus) aliosque planos piſces (inprimis tincas, cyprinos vulgares, ſalmones, gobios, truttas, caraces, & erythrophthalmos, & anguillas &c.; unde *Cel.* VAN DOEVEREN dixit, fore ut canis, ubera matris adhuc ducens, certo certius tæniis laboraret, ſi aqua non niſi ea illi ad potandum exhiberetur, in qua aut tincæ aut anguillæ deguerint), laborare ſæpe his tæniis. Noſci id ex piſcis colore obſcuriori, latitudine minori, ac tenuiori dorſo: tandem deplorat ſortem humanam, quod ſæpe tæniæ præſentia minus in hominibus, quam in piſcibus cognoſcatur. (Addendum his, quod & homines multi ipſi ſibi animalia hæc in corpus adducant, ope viſcerum ac inteſtinorum talium piſcium; quæ non purgata abs hæſitatione in jure &c. leviter decocta comedunt. Quin notavit ANDRY, a Multis, in hiſtoria naturali ſane non verſatis, ipſam tæniam pro lactibus piſcium haberi & comedi.)

Felix PLATERUS videtur primus *tænias* in *duas* diſtinxiſſe *ſpecies*; unde adhucdum illud nomen in ſcholis *tæniæ primæ*, vel *ſecundæ* PLATERI.

Nic. ANDRY diſtinguit in binas ſpecies, quarum prima careat, altera gaudeat, ſpina.

(Tertiam his binis adjecit, quam *tæniam cum involucro* dixit (*tænia à enveloppe*), DIONIS, *Diſſertation ſur le tænia &c. p.* 5. 6. — *Cel.* HERRENSCHWAND diſtinxit vermes hos in eos, *quorum articuli*, dum animal corpori adhuc inhæret, *ab invicem ſecedunt*, ac in eos, *qui nunquam dividuntur*, *continuo creſcentes.* — *Cel.* PALLAS vermes, quibus homines infeſtantur, omnes diviſit 1) in *furias*; 2) *gordios*, ſeu *dracunculos*, aut *venas Medinenſes*; 3) *aſcarides*; 4) *teretes*; 5) *tænias*; 6) *faſciolas.* — *Cl.* MURRAY diſtinxit I. in

aſca-

ascarides; 2. *teretes*; 3. *tænias*; 4. *ascarides lumbricoides*; 5. *fasciolas intestinales*; 6. *gordios aquaticos*; 7. *trichurides* RÖDERERI. — Tæniæ binas Ipse observavi species, *articulis nitidis* & *punctatis*. *Articulos* præterea *longiores* aut *breviores* notam characteristicam essentialem binarum tæniæ specierum constituere, hactenus observavi.)

Cl. BONNETUS distinguit in *species binas*: *articulis brevioribus*, & *longioribus*.

Cl. LINNÆUS in *diss. de tænia* recenset

1. *tæniam osculis marginalibus solitariis*;
2. — — — *lateralibus geminis*;
3. — — — ——— *solitariis*;
4. — — — *marginalibus obpositis*.

Dici solet, tæniam esse in homine vel animali quocunque semper solitariam, eamque vel cum homine conmori, vel nunquam expulsam bene comitem habere, aut ab alia excipi. Verum observata contrarium docent. SCHULZIUS & HOFFMANNUS, MORGAGNI, LINNÆUS, WERLHOFIUS, DIONIS, BONNET tum in hominibus, tum in brutis plures simul invenerunt. (Plures Auctores citatos *v.* in *diss. van Doevereniana*.)

Lis coorta inter historiæ animalis Examinatores, sintne vermes humani speciei homini vel animali propriæ; an iidem cum vermibus, quos in terra, aqua, caseo, fructibus, varios quotidie contemplamur? Multa sane possunt argumenta utramque in partem proferri. (Latius disquisitam hanc quæstionem v. in *cit.* sæpe *dissert.*, quam & *Cel. de* HAEN ubique sequutus est, & in compendium solum hinc inde redegit.)

Id saltem constitit, vermes humanos, & maxime *tæniam*, de cujus extra humanum corpus existentia olim lis fuit præcipua; constitit, inquam, tæniam constanter observari in canibus, felibus, & etiam avibus (pisci-

ſcibus potiſſimum plurimis; & extra omne corpus animale in aqua liberam.) *Acta Berolinenſia* (*Miſcel. Berol.* 1727 *p.* 42.) habent, tæniam in anſeribus inventam. *Exp.* ONYMUS juſſu ſereniſſimi Principis Auriaci avem maximam ſtruthio-camelum diſſecuit, ejusque tum in cœco, tum in colo tantam copiam latorum lumbricorum in ſe convolutam invenit, ut libr. 1½ pondere ſuperaret. (*Editor germanicus diſſertationis van Doeverenianæ* nomen animalis, in quo hæc vermium reperta copia, non addidit; quod hic notandum duxi.) In columbis tænia inventa fuit.

Eſt quoque magna deprehenſa ſimilitudo inter vermes animalium, & vermes alios.

Cel. LINNÆUS teſtatur in *Syſt. Nat. p.* 213., (*Diſſ. de tænia p.* 93.) ſe, cum ſeptem Sociis, in Sueciæ quodam loco, tæniam inveniſſe. (Manca hæc relatio! Invenit LINNÆUS tæniam liberam in palude, aliam vero ſub ochra flavente acidulari Jaernenſi.)

Commentarius Lipſienſis (*de rebus in Medicina &c. geſtis*) 1752 *Vol.* 2. *part.* 1. *p.* 66. ſic habet: „ Fœmina, aliis pluribus ſymptomatibus vexata, latos etiam vermes per anum excrevit; qorum etiam numerus nunquam minuebatur, verum potius ſemper nova eorumdam rejiciebatur copia. *Cl.* UNZERUS, conjectura quadam conmotus, exiſtimavit, aquam forte, quotidie ex puteo quodam hauſtam atque ab Ægra deglutitam, proximam hujus verminoſi morbi eſſe cauſam. Neque opinio eum fefellit: hujus enim uſu intermiſſo, vermes reliquaque ſymptomata diſparuere. Aquam ipſam poſtea diſquiſivit Auctor (*Cl.* UNZERUS); atque ſingularem vermium catenam, longitudine duas ſpithamas æquantem, in ea deprehendit. Cur vero rariſſime extra corpus, in aqua, detecti fuerint vermes, diverſum eorum habitum forte cauſam eſſe adfirmat.

In puteali enim aqua obſcuriorem gryſeum, parum modo in rubicundum vergentem, colorem oſtendunt: ex corpore vero animali eliminati vermes albidiores ſunt: uti omnes vermes a chylo hauſto eumdem colorem adſumunt. (Tæniæ, quas Ego vidi, lacte dilutiori repletæ videbantur; ex disruptis etiam liquor ſublacteus, nonnihil viſcidior, prodire ſolet.) Præterea multo minores erant cucurbitini in aqua puteali habitantes; quod etiam a deficiente nutrtiitio chyloſo ſucco deducit *Cl.* AUCTOR.

LINNÆUS citat etiam MENANDRUM, qui tænias detexit in palude.

(TISSOTUS in palude Helvetiæ tænias vidit.) Quoad *lumbricos teretes* eſt ſane maxima eorum ſimilitudo cum terreſtribus, licet ephippio careant humani; modo in terreſtribus ephippium illud conſtanter obſervetur. Piſcatores, qui lumbricos ſervare volunt pro piſcatura, ſolent eos arena (humo pinguiori) involvere, & lac adfundere, quo nutriantur. Rufus illorum color tum a lacte ſenſim in albidum mutatur. Hac ratione moti plures Auctores dicunt, lumbricos terreſtres cum teretibus eosdem eſſe.

Differt quidem longitudo teretium & latorum vermium, qui in animalibus habitant, a longitudine terreſtrium & aquoſorum. Sed reſpondent, id obſervari etiam extra corpus, dum vario nutrimento aluntur; quo in caſu & color variet, & longitudo. Ergo hic fieri, quod alibi fit; nempe, pro varia matrice, & domicilio, & nutrimento, animalia omnia & vegetabilia, multum differre.

(*v.* VAN DOEVEREN, *c.* 5. *objeſt.* 5. — Inluſtrari quidem videtur, primo intuitu, his momentis, aliisque, controverſa quæſtio: interim tamen, ſi non ſolum longitudinem augeri, ſed & fabricam teretium v. c. humanorum, & lumbricorum terreſtrium eſſentialem diverſam

eſſe,

esse, Anatome demonstrari queat; uti saltem *van* DOEVEREN, & REDI, & TYSON, & VALISNIERI adfirmarunt, obpositum denuo tenente LINNÆO, SCOPOLIO, &c.; omnes tum illæ instantiæ non dirimunt dubium. *v.* autem paullo ante, *p.* 26., adlata, certiora.)

In edita, hoc anno 1779, *Gottingæ Dissert. Cl. Dav. Corn.* RAUH, *de ascaride lumbricoide* LINNÆI, monetur jure optimo, plurima nos adhucdum latere de structura vermium interna, generationis modo, genio, vitæ genere. Adducuntur nonnullæ, huc facientes, instantiæ; esse v. c. vermes, qui loco saniei albidæ verum sanguinem rubrum vehant; *Nais digitatæ* MÜLLERI arteriam rubrum, venam album sanguinem continere; &c. — — — Quod ad *cingulum* dictum lumbricorum terrestrium, extremo antico propius, adtinet, LINNÆUS illud mavult dici *annulum carnosum*, rectissime autem *ephippium* dicitur, quoniam deorsum corpus eo non tegitur. Hoc etsi plerumque hi instruantur, non tamen perpetuo in hisce adest. Narravit AUCTORI *Inl.* MURRAY, sibi aliquoties lumbricos terrestres obvenisse, quavis ephippii nota destitutos; in ambiguo autem se relinquere, an ab ætate hic defectus dependeat, quod quodammodo eo probabile sit, quod minoris magnitudinis hi vermes essent, & ephippium hocce tanto manifestius sit, quo major vermis existat; an Auctor quærit, ab anni vel coitus tempore? (Ast vidi omni anni tempore, sed non in omnibus; quum subin & minimi eo caruerint, subin & maximi. An non præsentia ephippii vel morbi vel sanitatis vermis indicium quoddam est; ut præsens, vel absens unum alterumve nunquam non designet; restaret inquirendum, quemnam? An non læsionem prægressam notat; nam vulneratis consulto nonnunquam in læso loco vix non simile quid enascitur?)

Sed nec ephippio omnem lumbricum inteſtinalem carere, patet ex obſervationibus *Cl. van* Phelsum & *van den* Bosch. — — — Quum facillime inteſtinalis ac terreſtris lumbricus confundantur, ſciendum, Auctor proſequitur, *lumbricum verum* uno extremo eſſe manifeſte obtuſum, altero acuminatum: ſi extenditur, omnino quidem eſſe teretem; ſi autem contrahitur, ſubtus eſſe planiorem; quin verſus obtuſius extremum, ſeu poſticum, angulatum; ſegmentis conſtare, ſecundum Linnæum centum, ſecundum Aliorum computum autem pluribus; ephippio plerumque cingi, eum locum occupante, quem, ſi deficeret illud, annuli 26tus & ſequentes ad 30mum occupaturi eſſent; ſetis demum numeroſis (*v. Inl.* Murray, *obſerv. de verm. in lepra, & lumbricorum ſetis*) conſtare. — — — Optimam iconem exhibuit *Cel.* Murray *l. c. T.* 2.; Auctoribus vero, qui de verme hoc egerunt, colligendis peculiarem operam inpendit *Cel.* Müller, *Verm. terreſtr. & fluviatil. hiſtor. Vol. I. P. 2. p.* 24. — — — Sed, præter dicta diſcrimina externa, quoad ſexum & internam ſtructuram multa in lumbrico terreſtri alia ſunt: hermaphroditici generis eſſe, dubio vacat. Internam anatomen deſcripſerunt Willis & Redi, qui etiam teſtatur, a vermibus figura ſimilibus, in hominum vel animalium inteſtinis obviis, viſcera terreſtrium diſcrepare inſigniter; quod ex propria autopſia confirmavit *van* Doeveren.

Deſcriptionis ac diverſitatis lumbrici terreſtris ſumma eo redeunt, ut *lumbricus terreſtris* vermis teres ſit, altero extremo adenuatus, annulatus, octifariam aculeatus (ſetoſus) *Aſcaris lumbricoides* autem vermis teres, utrinque adtenuatus, rugoſe annulatus, nudus, ore trinodi: (Tyson dixerat: *their mouth is compos'd*

of

of three lipps: Phil. Transact. Vol. 13. *p.* 155. *fig.* 1. 2. *aa.*)

Præter hanc fpeciem REDI memorat aliam, illi valde fimilem, ejusdem longitudinis, fed cauda compreffa; quam & *Cel.* MÜLLER vidit.

Prætereo hic, exactam quidem, internarum vermis hujus partium expofitionem; quam AUCTOR ex REDI præcipue, TYSON, VALLISNERI, & KLEINIO collegit — — — Viviparos effe vermes dictos, contra AMATUM LUSITANUM, BORELLUM, PLATERUM, PANAROLUM adferitur, moneturque, pro vermium fœtibus habuiffe AUCTORES illos vafcula vermium fpermatica.

Hunc vermem, AUCTOR his fubnectit omnibus, feu afcaridem lumbricoidem, omnium inteftinalium vermium effe maxime vulgarem, fuftineo, & vulgo pro vera lumbrici fpecie, quam *Inl. à* LINNÉ varietatem terreftris vocat, haberi: unde tot contra LINNÆUM infultus; qui, fi dicendum quod res eft, ad Quemlibet alium æque, ac ad Eum, fpectant, quum Ille de verme plane diverfo loqueretur. Hic igitur præcife intelligendus, dum Practici Medici *lumbrici teretis* mentionem injiciunt. Tanquam rariorem licet lumbrico vero propofuerit LINNÆUS, hanc afcaridem tamen unice TYSON, VALLISNERI, REDI, PALLAS fignificant, qui fagacitate induftriaque fingulari vermium teretium longorum humanorum naturam profequuti funt. Declaravit & *Cel.* MURRAY publice in *not.* ad ROSENSTEINII Anweif. v. d. Kinderkrankh. *Ed.* 3. *p.* 466., ad rariores eventus effe referendam verorum lumbricorum ex primis viis rejectionem; & in Prælectionibus fæpius, hucufque nunquam alios teretes longi generis fibi oblatos fuiffe, quam afcarides hafce.

An igitur narrata lumbricorum verorum in intestinis humanis conmoratio erroribus vel commentis accensenda? Vetat id jam LINNÆI, ait RAÜH, auctoritas. Et nisi existimandum, in universum in Suecia copiosius, quam alibi, lumbricos veros in intestinis hominum nidulari; saltem agnoscendum, summo Viro aliquoties tamen ex hominibus excretos obvenisse; an casu deglutitos? Copiose in Suecia plebem ascaridibus lumbricoideis corripi, tradit *Cl.* HIORTH, *fortsätn. af Provinc. Med. berättelser p.* 131. Dubium vero vix est, vermes istos humanos, quos ephippio cinctos conspexerunt *Cl.* PHELSUM & *van den* BOSCH, lumbricos fuisse. Tanto majorem fidem merentur, Quibus utrumque genus teretium vermium longorum una ab hominibus secedens observare datum fuit; sub qua opportunitate comparationis suspicio evanescit omnis, ne in denominandis iis error conmissus fuerit. Sic narrat *Inl.* ROSENSTEIN, Infanti quadrienni, emaciato valde & debilitato, post tantillum spiritus frumenti potum quatuor ulnas teniæ & decem vermes ex lumbricorum & ascaridum, illis similium, genere secessisse. Aliud exemplum retulit *Cl.* MONTIN *K. Wet. Acad. Handling.* 1763 *p.* 113. *&c.* de Virgine nobili, quæ præter fasciolas, vermes cucurbitinos, tænias disruptas; aliquot lumbricos, uti & aliquot ascarides lumbricoides per alvum diversis temporibus post medicinam adhibitam exclusit: unde simul adparet, ascarides dictas non semper solas comparere, sed subinde in aliarum specierum comitatu.

— — — Puerilem præcipue ætatem vexant, etsi nec in aliis omnibus desiderentur; inprimis Qui viscosis putrescentibusque cibis utuntur; ut plerumque sunt infimæ sortis homines, & in bellis haud raro Milites; pu-

putridis febribus in hifce vulgo adjunguntur; fed & quibusvis morbis aliis.

Quo frequentiores, eo minores, & ex obpofito; ob majorem utique minoremque nutrimenti copiam. Plurimi plerumque fimul adfunt. Excretos refert ROSENSTEIN ex Puella intra novem dies vermes tales 90, BENIVENIUS ex Infante feptenni 152; ex Puella MOUFETUS 170; ex Sene octuaginta duorum annorum MUSA 500; ex Infante nobili PEREDIA intra aliquot dies millia ferme vermium, & intra quatuor horas quadraginta dejectos narrat.

Inteftinum jejunum præcipue obfident — — — inteftina fæpius perforant; vel in cavum abdominis, vel in aliud vifcus, vel extra abdomen, ulcera in integumentis enato, fefe fubducentes.

In vitulis, fuibus domefticis, lupis, tygridibus; pifcibus variis fluviatilibus &c. inventos ait PALLAS (in felibus REDI vidit, in gallinis, canibus EGO detexi; ut & in pifcibus variis vifi); in hepate gadi callariæ, HIORTH; in perca fluviatili FAXE: quæ obfervata partim jam antea adducta fuerunt. — Pifcium tamen efui, fubjungit AUCTOR, non eodem jure hic vermis inputari poteft, ac tænia; quum ifte & vulgatiffimus fit iis in locis, in quibus pifces rariorem efcam conftituunt. Quantum igitur conftat, extra corpus animale hicce vermis non occurrit. (Minime tamen id pro evicto adferere vellem; quum, fi nulla alia adeffet ratio, exemplum tæniæ locum dubitandi excitare queat.)

Mortuos vermes contemplatus *Inl.* MURRAY retulit AUCTORI, extremum trinode rectum, alterum obpofitum vero incurvatum, fefe plerumque reperiffe; ut itaque hoc ipfum confuetum videatur.

Refert nunc tentamina, quæ a *Cl.* MURRAY accepit, ſequentia, notatu ſane digna. Puellæ quinquenni, cui *Cel.* VIR variolas inſerere conſtituerat, ideoque per intervalla aliquot dierum mixturam ſalinam cum tinctura rhei propinaverat; ſeceſſit verſus plenilunium aſcaris lumbricoides absque aliis ſignis vermium, quam frictione narium ſubinde contingente; quæ, utrum ex petulantia, an coacte fieret, tum incertum erat. Poſt tres dies exhibito pulvere anthelmintico, (cur non addita formula?) duos minores vermes ejusdem generis mane excrevit. Unus horum major fuit, alter minor; ambo rigidi; ut videbatur, mortui. Minor circularem intorſionem per binos fere gyros poſtico fine fecerat. — (quam corporis totius contractionem ſpiralem rigentem, in vermibus inteſtinalibus avium gallinacei generis, aëri libero, etſi calenti, expoſitis, ſemper & EGO obſervavi) —: quoniam noviſſime redditi erant, ſpes adhuc ſuperfuit, vitæ reſtituendæ. Quod ut fieret, aquæ tepidæ *Cel.* MURRAY eos inmiſit; paullo poſt movere ſe inceperunt, incurvari vario modo, intorqueri, gyros formare, expandi, e. ſ. p. Retentus uterque in patina figulina; quæ licet non liberum ſatis ſpatium motui progreſſivo concederet, cognoſci tamen ſatis potuit, extremum ore trinodi inſtructum, eſſe anterius; quum motus edens vermis ſemper ab hoc ordiretur, idque crebrius extra ſuperficiem aquæ porrigeret. Refrigeſcente aqua, eadem ratione in majori verme torpuit motus, conquieſcens demum omnino. Rediit vero priſtina alacritas, iisdem denuo tepidæ inmerſis. Ab aqua tepida eos molleſcere, a frigida rigere, ut in aëre libero, deprehendit. Craſſities corporis ſemper manſit eadem & longitudo, nec undulatoria ulla corrugatio ſuperficiei locum habuit; quæ omnia contrario modo in lumbricis veris

ſe

ſe habent. Senſus ſubtiliſſimi eorum teſtimonium dedit compreſſio; qua ipſa alicubi adplicata, mox ſeſe inflexerunt, manifeſtius autem irritatio apice cultri peracta.

Pro peculiaribus, aut pathognomicis vermium horum ſignis recenſentur: tormina, præcipue circa umbilicum, ac ſubinde ſubſultus intra abdomen: quorum rationes, aliunde facile obvias, hic prætereo.

Dum ſimilitudine, AUCTOR obſervat, ducti Medici vermibus teretibus longis hominum ſetas lumbricorum tribuerent, multas gravesque moleſtias, vel ſola ſetarum vi naſci arbitrati ſunt: quæ tamen omnia mala, utut veriſſima, aliam cauſam agnoſcere jam perſuaſi ſumus; utpote quum ſetis deſtituantur vulgatiſſimi iſti teretes. In os eorum trinode, ſugendo, adnectendo ſibi, terebrando aptiſſimum, culpam optimo jure rejiciendam ait. — — — Spiris, proſequitur, illis perpenſis, quas in aqua tepida vermis format, & nodis artificioſis, quos inter ſe invicem nexuerunt; mente facile concipitur, quomodo cavum inteſtini obturare poſſint. (*) Probabile adeo, ita necti poſſe mutuo, ut no-

(*) Probabilitas opinionis ſententiæ, ab AUCTORE hic adlatæ, vix non ad plenam certitudinem deducitur inſtantiis aliis. Viſi fuerunt glires plures, caudarum intortu mutuo adeo invicem nexi, ut inpoſſibilis demum plane evaderet ſeparatio; quod inperitum vulgus neſcio pro quo ſingulari animali habuit, ac novum nomen, *Regis glirium*, Ratʒenkönig excogitavit: v. opus *Cl.* HALLEN, Naturgeſchichte der vierfüſſigen Thiere ꝛc. S. 429. — Feles juvenes ſex, funiculorum umbilicalium

nodos explicare nequeant, ſed adjumento copioſi muci, quem tam vermes ipſi emittunt, quam inteſtina, compingi arctiſſime; ita, ut nec flatibus, nec excrementis tranſitus ullus pateat, unde pertinaciſſimæ alvi obſtructiones, vomitiones intenſæ, ipſe ileus, inflammationes cum ſuis ſequelis.

Fertilitatis vermium horum ſtupendæ argumentum ex obſervatione *Cl.* TYSON adfertur, qui in utroque vermis hujuscemodi ovario 10000 ova numeravit; quorum quidem plurima perire ac excerni, ſed & plurima remanere, &, cauſis inprimis accedentibus ad excluſionem obportunis, animari queunt; quod non adeo raro contingere, antea adductæ circa tantam copiam ex uno homine expulſorum, docent obſervationes.

Senſilitas magna vermium horum beneficium adferre valet Ægris, dum aquæ frigidæ aut remediorum anthelminticorum actio eo magis & promtius illos adficit.

Si-

---

lium intricatione arctiſſime connexas, ut coalitæ viderentur, autopta retulit CARPZOVIUS, *Poliater Grimmenſis in Saxonia*, *v.* Verſuch einer Katzengeſchichte S. 48., monſtroſus hicce coalitus in adjecta tabula exhibetur; ubi ſimul ex *Rediano* opere ſiſtuntur icones vermium, in felium interraneis habitantium. Idem phænomenon & altera vice cum quinque felibus juvenibus, ab eadem, quo priores, Matre editis, qui in *horto Boſiano Lipſiæ* inter alia rariora adhuc adſervantur, contigit. — Mucum etiam inteſtinalem firmiſſimum evadere poſſe, docent illæ inſtantiæ, ubi ſub forma tuborum longiorum cohærentium, inteſtinorum figuram exacte referentium, aut ſponte, aut remediorum adhibitorum actione, eliminatus fuit.

Similis eventus in *tænia* fuit, aquæ gelidæ inpofita; unde *Cel.* ROSENSTEIN confilium cepit, ope medicinæ purgantis, & huic aquæ frigidæ copiofius fuperpotatæ, tæniam ex corpore eliminandi; quod curationis genus & fæpius bono cum fucceffu fuit in ufum vocatum. Afcaride lumbricoide in corpore præfente, poft fortiora purgantia copiam infignem aquæ frigidæ potæ valuiffe, *van den* BOSCH expertus fuit. Frigidæ actione rigefactus & adhæfionis incapax redditus vermis purgantis effectu expellitur. Senfilitate, fub finem libelli hujus AUCTOR ait, adeo hos vermes inteftinis ipfis potiores effe, ex remedio haud ita pridem detecto, fcilicet fetis *Dolichi prurientis* LINNÆI concludo, quam ftirpem *Inl.* MURRAY *Adparat. medicam. Vol.* 2. *p.* 358. *&c.* omnium primus in fupellectilis medicæ cenfum adoptavit. Legumen hujus Indiæ utriusque plantæ fetis denfis a ferrugineo fubfufcis & nitidis obducitur, quæ vento feparatæ pruritum moleftiffimum & urentem cuilibet animalium creant, cujus cutim vel pellem tangunt. Hæ ipfæ & vermes hofce rigiditate & acumine fuo molefte adficiunt, & cogunt per alvum copiofe fecedere. Ne vero fimul labem ventriculo & inteftinis inducant, mifcela earumdem fit cum fyrupo quodam ad fpiffitudinem electuarii liquidi, cujus cochleare pro Thea Infanti bienni vel trienni, & dupla quantitas Adulto, mane, jejuno ventriculo, per aliquot dies exhibetur, fubjuncta dofi rhabarbari. (*) Hactenus excerpta ex *Differtatione Cl.* RAUH: quæ *Haenianis* circa vermes cogitatis jungenda duxi; — Vitio *Typothetæ* brevioribus lineis non diftinctum totum hoc additamentum fuit.

Circa

(*) An rigidulis quoque moleculis, quibus fructus *cynosbatos* gaudent, adtribuere debeo phænomenon

Circa ſententiam: vermes, qui in hominum habitant inteſtinis, non ab intrinſeco in illa ſuſcipi, ſed produci ex materie quadam, ut ita dicam helmintopoëtica, circumſtantiarum aptarum huic fini ope in actum vitamque deducta, legi poterunt adnotata in *Cel.* UNZER opere egregio: Der Arzt, B. 2. S. 680. & B. 5. S. 226. &c. Libere fateor, me nunquam non edicturum potius fore, ignotam mihi eſſe vermium geneſin, quam quidem per illam theoriam eam expoſiturum; niſi convincentibus maxime argumentis ad hoc adactus fuero; quod vero vix futurum ſpero.

Redeamus tandem ad textum *Hænianum!*)

En Vobis parvam *Helminthologiam* (ſynopſin maximam partem amplioris præſtantisque *van Doeverianæ;* in qua plurima continentur ſcitu ſane neceſſaria, quæ HAENIUS intacta relinquere debuit, quæ nec Ego, ob dudum dictas rationes adferre potui). Quid porro in nobis agant oneroſi hi hoſpites videamus.

Illi autem ſugendo, movendo, vellicando &c. Non adſumemus partes *Cl.* BIANCHII, qui vermes diſtinguit in *naturales* & *morboſos:* certe, vermes homini naturales eſſe, adeo abſonum eſt, ut Omnium offendat animos. Cauſa erroris BIANCHII eſt, quod multi homines vermibus obſeſſi per omnem vitam nil mali ſentiant. Revera in praxi toties vidi homines ſaniſſimos, qui nunquam quid mali multis retro ab annis paſſi erant, in morbo acuto dein prope criſin vermes

---

menon expulſorum ab adſumto illorum *Roob* lumbricis inteſtinalibus? An idem effectus ſemper ſequitur; nam defuit mihi nunc occaſio, plura inſtituendi tentamina? DE W.

mes teretes excernere: inde tamen non sequitur, hos vermes esse homini naturales. Diathesis ad magnos morbos sæpe in corpore humano latet perpetuo; nec tamen adesse, negari potest. Videmus Infantes, qui acido laborant sine morbo (aut manifestiori inde exsurgente incommodo), fœtor acidus in illis sudoris & excrementorum demonstrant præsentiam acidi. An autem, quum bene tamen habeant, acidum illis naturale dici potest?

Venerandus PRÆCEPTOR paucis illis verbis exposuit totam Pathologiam vermium. Pleraque symptomata clare adeo ex ipsa historia vermium fluunt, ut Vos me exponente vix indigeatis. Pro more tamen breviter exponam.

Illi autem sugendo, *&c.* Qua ratione vermes hæc omnia patrent; liquet ex natura tum partium quas obsident, tum animalium ipsorum.

Acta phys. med. N. C. tom. 7. *Obs.* 129. *p.* 473. exhibent nobis verum ileum a vermibus ortum, tumorem dein inguinis, pro abscessu habitum, ruptum, teretesque tres vermes notabilis magnitudinis una cum fœcibus exin prodeuntes. Gangræna tum nata artis ope sistebatur, sed finis historiæ ibidem non habetur; ut adeo nesciamus, quis finis demum malorum fuerit. (Nullum, recte monuit PECHLINUS, tam peregrinum est symptoma, tamque *δαιμονιακον*, quod vermes excitare non possint. Aphonian cum fœcum excretione involuntaria ex hac causa natam, & vomitu rejecto verme terete curatam refert VAN SWIETEN. Singularis autem inprimis est, dummodo vera, historia, quæ refertur in Breslau: Sammlung der Natur und Kunst; 24. Vers. S. 198. ac in *Edit. germ. Diss. van Doever. p.* 243. quam, quod prolixior sit, hic adferre nequeo. — Monitos autem velim juniores Medicos, ut in morbis, qui subin miri maxime, ametri,

&

& vix non ſupernaturales videntur, ad hancce cauſam reſpiciant.)

24. Maji 1752. Lugduni Batavorum Medicus VAN DOEVEREN multis Amicis, Medicinæ Studioſis adſtantibus, examinavit biennis Infantis cadaver, in quo tumor inſolitus abdominis adparuit. In cavo abdominis inſueta reperta copia liquoris, cum materia fuſca, ſpiſſiori, chyloſo-fœculenta admiſta; uncias aliquot æquante. Supra pubim in hoc cavo mox adparuit teretium lumbricorum faſciculus, ex perforato inteſtino ileo propendens, varie inflexus & contortus: qui faſciculus, examine facto, compoſitus cernebatur duobus teretibus lumbricis, quorum alter integre in abdominis cavitate extra inteſtina hærebat; tenuis, & præter propter 5 pollices longus: alter tertia ſui parte in ilei latebat cavo, duabus autem tertiis extra ileum in cavo abdominis; octo pollices longus, pennam anſerinam craſſitie æquans. Foramen in ileo autem digitum minimum facile admittebat. Inde, in eodem inteſtino, ad duos circiter pedes inferiora verſus, alius cernebatur vermis; qui, quod notabile, uno ſui extremo per ſecundum foramen in cavum abdominis penetrabat: altero vero ad duorum pollicum inde diſtantiam per tertium foramen in cavum prodibat abdominis. Tandem in fine jejuni quartum, æque fere magnum, foramen viſum, quartum continens vermem teretem, ſat magnum, tam mire contortum, ut laqueum referret: in jejuni præterea principio erat verus volvulus, inſignis, ſuſceptum exhibens inteſtinum, inflammatum a ſuperioribus inferiora verſus. Ventriculus in ſiniſtra inferiori parte a medio fundi ad cardiam admodum inflammatus, ut & variæ hinc inde in tubo inteſtinali inflammationes.

Etiam

Etiam in suecica illa muliere, (cujus historia paullo ante data) vidistis, tæniam tumore abdominis aperto egressam ab erosione & perforatione intestini.

(Inter intestinorum tunicas hærentes vermes *Inl. L. B. de* STÖRCK vidit; & Americanis a vermibus intestina subin perforari *Cel. de* JACQUIN, *Inlustri van* SWIETEN retulit; & ipse HIPPOCRATES id jam observavit, & HEISTERUS, & ingens copia AUCTORUM, qui citati habentur in *dissert. van* DOEVEREN: ut adeo incassum negarit rem ex theoria BROUZET, quam praxis toties, & possibilem, & vere factam esse, demonstravit. — Dubitavit tamen *Celeb.* MORGAGNI *Epist.* 16.; *ad fin.*, num omnes historiæ, quæ adferuntur ad demonstrandum, vermes perforare in vivis hominibus intestina, id revera demonstrent. Conjicit saltem, vel id inter mortem & sectionem cadaveris contigisse; intestina enim tunc sæpe gangrænosa; vel ulcera præcessisse, aut vulnera: ut HIPPOCR. *Epidem.* 7. *sub fin.* „DINII puero lumbricus magnus ex umbilico, olim vulnerato, exivit.“ Non est, cur limitationem hanc *Cl.* MORGAGNI non admittam; errare autem Eos multum censeo, qui omnem omnino intestinorum perforationem inpossibilem in vivis hominibus, aut animantibus existimant — Perforatio illa sæpius a teretibus, quam aliis vermibus fit; fieri tamen & a tænia, quin & ab ascaridibus & fasciolis posse, docuerunt exempla.)

An effectus vermium clarioribus exemplis demonstratos habere potestis? Nonne simul hinc intelligitis, cur chylum consumant? Multitudine plerumque sua vermes potiorem chyli portionem rapiunt; unde corpus emaciatur: sæpe etiam oritur, tum a chyli defectu, tum ab irritatione acri ventriculi, βȣλιμος, fames dicta

dicta *canina.* Videtur in Multis, non in Omnibus, illa fames frequentiori alimento ſedari (hinc & pejora ſymptomata adſumtis cibis nonnunquam melius fere, quam medicamentis, curantur, aut palliantur.)

Nervos irritant; unde tanta ſæpe mala (inprimis ſpaſtica). Nam quid non mali ſæpe a læſis ventriculi nervis; ab adfectis nervis inteſtinorum? Hac irritatione ſpaſmi oriuntur, qui, ut ſemper, inpediunt perſpirationem, pallidamque urinam reddunt; quum contracti nervuli per reliquas corporis partes ita conſtringant vaſa minora, ut craſſioribus inpeditis mera tantum limpida urina tranſeat.

Epilepſia naſci poteſt deuteropathica a vermibus rodentibus inteſtina, & maxime cardiam; locum illum antea jam vario ſub reſpectu a nobis conſideratum.

Verum, ut ab omnibus viarum primarum ſordibus, ita maxime a vermibus, oriri poſſunt, conſenſu nervorum, tuſſes; qualis erat tuſſis ferina Infantum, de qua *Commerc. litterar. Norimb. an.* 1732 agit; quæ per emetica & anthelmintica curata eſt.

Vidi dolores acutiſſimos in latere ad coſtas infimas, quæ mentirentur pleuritidem, lumbricis ejectis, integre ſanatos.

Nauſea & vomitus ſæpe hinc naſcitur, 1. ab irritatione; ubi enim peregrinum quid vellicat inteſtina, maximeque ventriculum; vomitus, ut naturæ conatus, oriuntur, quibus hoſtis ingratus debelletur. 2. Ab ipſis vermium fæcibus, quas illi, tantopere chylum conſumentes, neceſſario intra inteſtina, vel ventriculum deponunt: quibus putreſcentibus, nauſea ingens excitari debet. 3. Ab ipſis vermibus nonnullis mortuis, qui putreſcentes denuo abominabilem fœtorem generare & vomitus enormes excitare debebunt.

Sæ-

Sæpenumero evenit, ut Ægri non vomant, fed ut os ipfis madefcat, & aquofo humore repleatur, cum anxietate ad præcordia; quod & HIPPOCRATES jam adnotavit.

Eadem de caufa oritur *ftridor dentium*, maxime in Infantibus; ingratum illud fymptoma & horrendum omnibus hominibus. — Caufam ftridoris dentium a vermibus non aliam capimus, quam nervorum commercium.

Vidimus, a faburra, a bile acriori, a re ingrata oriri fternutationes, ex communicatione intercoftalis cum pari quinto. Sic, fi Infantes dentiunt laboriofe, alvo diffluunt; ob idem nervorum, præter alias rationes, commercium. Dentibus erumpentibus ceffat omnis diarrhæa.

Singultus ab eadem irritatione, horripilationes, rigores, pulfus exiles intermittentes, febres, convulfiones (præcipue trachelotetani), tremores, palpitationes cordis. Eft talibus album oculorum non inftar perlarum; verum aut album nimis, ingrato adfpectu, fine pelluciditate aut nitore; vel cæruleum: eft etiam membrana cellularis laxa fub oculis tumida. Lingua plerumque albefcit, (paftacea forde obducta; fœtor fimul oris fpecialis, uti a putrefcente muco.) Si hæc omnia figna cum tumore abdominis, fæpe variæ extenfionis, cum pruritu narium, (cum colore fæcum molliorum fubgryfeo, lurido; plura adhuc figna *Cel.* TISSOT collegit;) jungatis, facile habebitis hominis verminofi diagnofin.

Laudata paullo ante *Commentaria Norimbergenfia* memorant, autumnali tempore Militem robuftum vegetum, febri intermittente corripi cœpiffe; cujus in paroxyfmo prehenfus fuit tremoribus involuntariis variarum partium, maxime brachiorum: acceffit rifus fardo-

nicus; pulſus ſæpe intermittens, tremulus, parvus, tamen velox. Emeticum una cum bilioſa mucoſaque ſaburra ſimul expulit vermem teretem ingentem. Expulſo eo ſilebant brevi ſymptomata, ipſaque febris.

Immo morbos fere omnes ſenſorii communis & capitis produci poſſe a vermibus, docent Obſervata. Deliria, paralyſes, pavores in ſomno, vertigines, maniam, uterinos furores &c. *v. Eph. N. C. Dec.* 2. *ann.* 5. *Adp. obſ.* 66.; tinnitum aurium, cœcitatem, aphoniam &c. adnotarunt Obſervatores. *V.* HOFFMANN. *Op. Tom.* 3. *p.* 250. (Plures adhuc ab hac eadem cauſa natos morbos refert VAN DOEVEREN; ex quo HAENIUS hic enumeratos, & ſequentia, ordine excerpſit.)

Hinc intelligitis, cur epilepſia ſæpe curetur anthelminticis. Nobilis Neapolitanus FABIUS COLUMNA, Epilepticus, fruſtra opem medicam expertus, Botanicen demum excolens incidit in radicem phu, ſive valerianæ ſylveſtris; de qua notatum legit, quod epilepſiam curaret: adhibuit eam, curatus eſt. Nil probabilius, quam latentes intime vermes, aliis remediis inexpugnabiles, ceſſiſſe tandem huic medicamini, ſicque FABIUM ab epilepſia demum curatum fuiſſe.

Infans 12 annorum, ſaniſſimus viſus, ſubito corripitur leipothymia, ſpaſmis, convulſione, immo inſultu epileptico leviori: inſequuta febris quotidiana. Vermes forte cauſam eſſe, ſuſpicatus medendi Artifex, aquam, cum qua mercurius decoctus fuerat, propinat. Duo teretes, majores, vermes ejiciuntur; brevi tum exſularunt ſymptomata. *v. Hiſt. Acad. reg. ſc. Pariſ.* 1706 *p.* 430.

Choræa S. Viti, mirabilis nervoſorum morborum ſpecies, qua homines ad miras geſticulationes, agitatio-

tiones, saltationes, prorsum inviti, immo quandoque inscii, compelluntur, etiam hoc ex fonte nata, remedio anthelmintico curata fuit. *V. Eph. N. C. Dec.* 2. *ann.* 5. *Adp. n.* 19.

Choræa S. Viti laborat Puer per septennium; oleum demum illi propinatur animale Dippelii; quod equidem adversus epilepsiam laudari solet ut summum remedium. Vi tamen anthelmintica profuisse hic videtur; nam septem lumbrici majores expulsi, tum vero epilepsia curata fuit. *V. Commerc. litt. Norimb.* 1734 *p.* 29.

(Non possum non monere hac occasione, inani consilio remedia plurima contra hunc illumve morbum laudari, & circumferri, si non determinetur simul, qua ex causa ortus morbus esse debeat, indicato remedio curandus. Id si non observetur, morbus sæpenumero non curatur, sed sensim increscit, & pejor longe, vel & lethalis redditur; aut novo augetur. Patet hinc, quam egregio & societati utilissimo consilio deleti fuerint in novissimis *Dispensatoriis* catalogi illi morborum, cuivis remediorum formulæ antea subnexi: Medicastris quidem mirum quantum inservientes. Vix non omnes autem *Materiæ medicæ Scriptores*, excepto inprimis *Cel.* MURRAY, illam triverunt semitam, ut generatim edicerent: valet hoc in ictero, illud in cardialgia, e. s. p.: ast, in quanam icteri &c. specie, a quanam causa excitato? Hic nil responsi. —)

Perforationem intestinorum antea jam vidimus: præter adlata exempla recensetur aliud in *Act. phys. med. Vol.* I. *Obs.* 172.; HALLERUS etiam in *Collect. Disp. med. n.* 3. unum retulit. (v. etiam der Arzt. 6. B. S. 132. &c. & VAN SWIETEN *Comment. in Aph.* 1366 & *J. H.* SCHULZ *Diss. de lumbricis effractori-*

bus Halæ 1740 & *C.* COITH, *Diss. de lumbricis, intestino perforato per abdomen egressis. Basil.* 1734. — Est res sane periculosa, non tamen semper lethalis. Referuntur etiam exempla restitutorum hominum, queis perforata fuerunt intestina. Scitis in historia vulnerum nos consideraſſe magna vulnera intestinorum tenuium ut plurimum lethalia per se esse; haud ita crassorum.

(Pace autem *Cel. de* HAEN dixerim, aliam sane rationem esse intestinorum vulneratorum, aliam a vermibus erosorum: Intestina sane a vermibus pertebrata esse queunt, quin adhuc id factum sciamus. Interea temporis liquidum chylosum &c. sensim effluens in cavum abdominis, sensim in corruptionem abiens; continua intestinorum irritatio; vermium per foramina egredientium in abdomen, &, quum pabulum ibi non adeo reperiant, uti prius, dum eo undique cincti erant, morsus; foraminum subpurationes, manui auxilium laturæ denegatus accessus; nam quis abdomen discindat, visurus, an non, sævioribus præsentibus symptomatibus, terebrata fors a vermibus, de quorum sæpe ne quidem certo constat existentia, fuerint intestina? — e. s. p. Pessimæ sane symptomatum syndromes, pessimi, incurabiles, lethales effectus generari sic poterunt. Interim nequaquam negarim, quædam horum & vulneratis intestinis obtinere: sed constat utique, evasisse homines, & vulneratis & a vermibus perfossis intestinis; constat & mortuos esse; tum primo tum secundo casu præsente.)

Tumorem abdominis &c. Tumores hos efficiunt 1) moles, glomeres vermium, sæpe stupendi; 2) copia glutinosæ materiæ; quam abundantem, & veluti nidos vermibus subministrantem testantur Verminosorum

vel

vel curationes, vel secta cadavera: & sane, si tota consideretur digestio, propulsio, inmutatio alimentorum vitiata; si, parte potiori a vermibus absumta, reliqua crassior, glutinosiorque conspiciatur; si bilis in his hominibus inertior, adeoque viscositati dividendæ ineptior, consideretur; si denique a debilitata hac tota chylopoëtica machina cruditas alimentorum & lentor natus ponderetur; non opus est, ut hic anxie inquiramus in originem abundantis glutinis: immo a pravo chylo cachexia, obstructiones glandularum mesenterii, retardato ibidem chylo crudo: hinc iterum ratio tumoris.

3) Si his jungatis, aërem continuo inter spasmos (spastice constricta loca) interceptum, rarefactum, posse mire augere hos tumores; capitis facile, & abdomen tumescere debere, & tumorem ipsum ire redireque subito solere; prout major minorve aëris copia inter bina constricta loca intercepta fuerit, iique spasmi diutius aut brevius durarint.

Quin & subiti tumores oriri queunt, mox ubi ad novum alimentum ingestum convolant vermes per agmina, ut objectam hanc prædam devorent. Visi sunt castrenses morbi, in quibus jejuni linquebantur animo; pasti veluti a veneno intumescebant: vermes horum symptomatum causam fuisse, demum deprehensum est.

Ad vermium curationem infinita decantata sunt remedia. Videte collectionem optimorum in *Mat. med.* BOERHAAVII, unde poteritis formulas seligere.

(Tenendum autem est circa remedia anthelmintica, non indiscriminatim omnia exhibenda, quod sub communi classe anthelminticorum collocentur. Adtendendum hic inprimis ad Ægrorum sexum; ætatem; vires; habitum corporis; irritabilitatem; idiosyncrasiam; morbos forte complicatos; statum sanitatis a vermibus magis minusve læsæ; ad clima

quoque; locum naturalem aut habitationis, vermium generationi fors multum faventem; victum, apud Monachos v. c. piſcibus frequenter aut unice victitantes; remediorum adhibendorum vires validiores, aut draſticas, &c. Sic, ratione Ægrorum ſyſtemate nervoſo mobiliori præditorum, in Puella, quæ vermibus laborare credebatur, ab incocto lacti & frequentius adhibito allio, cum menſium anomalia convulſiones productas novi. Adtendendum denique, non omnibus vermibus idem remedium æque noxium aut lethiferum eſſe: hanc ob rationem diu ſæpe incaſſum adhibentur anthelmintica; quum inter omnia illa nondum verum pro hac ſpecie vermium adhibitum ſit antidoton. Sæpius etiam vix non inpoſſibile eſt, ut homo a vermibus ex integro liberetur, quum tali diæta, tali aqua uti debeat, quæ nunquam non vermibus denuo generandis adprime inſervit.

Vidit *Cel.* UNZER, in ſuibus nonnunquam vermes inter inteſtinorum tunicas tuto adeo hærentes, ut, eos Expulſurus, ipſa expellere debuiſſet inteſtina: iidem vero & in ipſis hominibus eveniunt caſus. Ait *Cel.* VIR in Opere utiliſſimo: der Arzt, 6 B. S. 132. ſcire nos quidem plurima remedia anthelmintica, non æque autem talia, quæ & ſeminium deſtruant vermium, geneſinque novorum ſimul ac muci tenaciſſimi, in quo hoſpitantur tuto, & quo ab injuriis multis ingeſtorum defenduntur; qui præterea mucus, licet vermes nunc non contineat, ipſe aptus natus eſt excitandis iisdem ſymptomatibus, quin leipothymiis, epilepſiæ, e. ſ. p. Practicorum hinc erit, indagare, an hoc illudve medicamentum ſolummodo vermes fuget præſentes, an & ortum inpediat novorum; nidumque deſtruat. Optime, ait, tentamina talia inſtituuntur in Epilepti-

pticis, Catalepticis, Syncopticis, quorum ex corpore vermes prodiisse antea observatum fuerat: quodsi enim maxima ex illorum intestinis copia vermium mucique educta jam remedio quodam fuerit, symptomata autem nihilosecius perdurent pristina; indicio erit, medicinam illam non egisse in vitium digestionis, quo vermium genesis totaque adeo helmintopoësis fovetur, promovetur. (*)

(*) Ich habe einige Fälle von der Art gehabt, prosequitur *Cl.* UNZER, cujus propria consulto hic adfero verba, da ich Epileptischen, ein, anderthalb und zwey Jahre hintereinander, wöchentlich ein oder zweymal so heftige Brechmittel und Purganzen verordnete, womit man andre starke Leute tödtlich hätte vergiften können, und wovon ihnen jedesmal eine unglaubliche Menge zäher Schleim und von Zeit zu Zeit Wurmnester und unnatürliche Dinge abgetrieben worden, ohne daß es sie länger als ein Paar Stunden ein wenig angegriffen hätte: und diese Leute haben gleichwohl, nach einer so langen Zeit, immer denselben Unrath von sich gegeben, und ihre Zufälle behalten. Man begreift, wie dieses möglich sey, wenn die Ursache, wovon sich stets neue Würmer erzeugen, nicht hinweg genommen werden kann: denn so hilft es nichts, daß man sie heut alle abführt, weil in ein Paar Wochen neue Kolonien davon vorhanden sind; ja es ist auch nicht immer möglich, sie alle abzuführen. Ich habe zuweilen bey den Schlächtern Schweine gesehen, bey denen sich eine unzählige Menge Würmer zwischen die

Id etiam in cura anthelmintica notandum, nunquam non ipsi remedio helmintogogo sociari debere, aut subjungi, purgans; id vero fortius esse, & posse & debere purgante, quod adhibendum foret, vermibus non præsentibus. Quum tamen regula nulla sine exceptione sit; quum homines dentur, ab umbra vix non purgantium jam pessime habentes; uti, ex obposito, dantur alii, pro quibus vix drasticum satis parari queat; hinc, ne malarum sequelarum ulla conmittatur causa, sub initium curæ, nisi aliunde jam de natura Ægri nobis constet, lenius aliquantulum purgans, quam quod vermes illisque essentialis comes, mucus tenax exigerent, in usum vocandum, tumque, si quidem liceat, validiora promenda esse, judicium dictat practicum.)

In Infantibus sæpe felicissimum ac brevissimum remedium est *limatura ferri*, data v. c., pro ratione ætatis ad gr. v—xx omni mane Jejunis: acido plerumque laborant primarum viarum; unde juvat eo pulcrius. Cæterum *amaricantia* omnia sunt anthelmintica, uti decoctum absinthii apud BONNETUM. (Unde & solo felle lucii ac anguillæ ejecti fuerunt vermes.) Rustici nostri sæpe vermes reddunt ab allio infuso cum spiritu vini. In Infantibus glutinosis & verminosis centies cum effectu dedi sequens:

Rad.

---

die Häute der Gedärme eingeschoben hatten, worinn sie so sicher lagen, daß man sie nicht hätte austreiben können, ohne selbst die Gedärme mit weg zu purgiren. Dieser Fall ereignet sich auch bey Menschen; u. s. w. Adducit tum instantias plures perforatorum a vermibus intestinorum; quales jam antea vidimus.

Rad. phu,
filicis maris,
polyp. querc.
fol. Alexandrin. aa. ℥ſem.
ſem. ſanton. ʒvj.

Infunde cum cereviſiæ pinta. Sumat, pro ratione ætatis, jejunus omni die per dies 14, dein autem omni alterno die, ℥j. ij. iij. iv.

Laudatur etiam aqua decoctionis mercurii (*), vitriolum martis, æthiops mineralis, corallina, purgantia aloëtica, mercurialia.

(*) Vires hujus nonnulli Auctores negare voluerunt, uti v. c. *Cl.* BURSERIUS; Aliis autem bonos inde obſervantibus effectus. Nuper *Cl.* WESTON infuſum aquoſum mercurii currentis, ceu remedium prophylacticum adverſus rabiem in canibus laudavit. *V. Inſtitutiones* meas *chemicas* §. 820 — 827. — Circa vires mercurii anthelminticas, atque hic enumeratorum remediorum omnium, *v.* & VAN SWIETEN *Comment.* in *Aphoriſm.* 1371. *T. IV. pag.* 649. *Edit. Pariſ.*)

Verum aliquando remedia invenimus inopinato. Contigit mihi, ut Gravida corriperetur diarrhæa per triduum, tuncque fœtum feliciter eniteretur, manente diarrhæa. Quum inde non debilitaretur, & lochia bene fluerent, pauco rheo & ſyrupo diacodii ad moderamen illam duxi. Sed rediit ſæviſſima poſt decimum diem: nec rheum, nec emulſa, nec opiata, nec enemata quidquam juvabant, latebatque fere cauſa vera mali. Hinc, quum indicatio vitalis urgeret, inducias inpetrare conatus ſum *cortice ſimarubæ cum opio.* Alvus levabatur illico; ſed, quod nec illa nec ego cogitaveram, ſimul tres alvo prodierunt lumbrici teretes. Proſequuta uſum remedii iterum vermes excrevit: demum nulli amplius prodibant, & moderata fiebat al-

vus. Quum id animo notarem, expertus idem fui in alia fœmina, cui dudum multa fruſtra dederam contra vermes. Communicavi rem cum amicis Medicis, qui eumdem obſervarunt effectum.

Lac ano inmiſſum, adlicit vermes deorſum; (*) *oleum* epotum illis adverſum, quum obſtipet bronchia.

(*) Relatum mihi fuit a fide digno homine, Fœminam, quæ diu roſionibus in ventriculo, nauſeis aliisque variis ſymptomatibus torquebatur, curatam demum fuiſſe, dum lactis calidi vaporem per infundibulum ore hiante, dentibus interjecto bacillo exciperet jejuna; ſenſiſſe ſiquidem titillationem per œſophagum adſcendentem, demum vermem magnum teretem in ipſum usque os prodiiſſe, qui digitis extractus fuit. Ceſſarunt facto hoc ſymptomata: an vero redierint, aut an plures vermes in ventriculo latuerint, reſcire non potui.)

Ad *aſcarides enemata & ſubpoſitoria cum vitriolo martis* valent.

(Laudatur & *muria ſalis*, HIPPOCRATI jam commendata. Enemata præferenda ſunt, quum ſubpoſitoria nonnunquam ſurſum potius pellant, quam fugent, aſcarides; qui etiam non conſtanti lege, vel non omnes in recto inteſtino, quod ſubpoſitoriorum actioni præcipue patet, habitant. Exempla autem docuerunt, aſcarides ope ſubpoſitoriorum ex lardo non ſalito, in medio excavatorum ad unum omnes, illis adhærentes, eductos fuiſſe. In *Medical Transactions published by the College of Phyſicians in London, Vol.* 1. *p.* 54. ſq. refertur caſus maxime ſingularis, adſumtarum intra horæ unius intervallum binarum librarum *ſalis communis*, in binis menſuris aquæ fontanæ ſolutarum, ſcopo anthelmintico: ſequebatur obpreſſio pectoris magna, cum ſuccedente vomitu multæ pituitæ, ac levamine; alvus ſimul, alias obſtipata multum,

tum, ſoluta, excreta maxima glutinis copia & vermes. Sitis ingens cum dyſuria torquebat Ægrum; quæ tamen ſymptomata ope aquæ copioſæ lactisque ebutyrati eatenus mitigata fuerunt, ut remedium continuari potuerit. Morbo demum plane ſublato ſcopo prophylactico homo ille ante novi - ac plenilunium ſemper adhibuit libram dimidiam ſalis muriatici, aqua ſoluti. — Methodum hanc medendi nemini ſane repetendam ſuadeo. — Ægre ſatis aſcarides ſæpius e corpore fugari, jam GALENUS monuit.)

Cornu cervi uſtum ter quater de die ad ſcrupulum unum poteſt purgantibus addi. Commendatur etiam *mercurius niger cum jalapa; vitriolum martis cum reſina jalapæ; enemata ex decocto tanaceti cum melle;* ad tæniam *ſtannum* laudatur; vidi tamen, magna illud copia, ſed incaſſum, fuiſſe datum: eſt præterea non tutum adeo remedium, ob arſenicum ſtanno ſæpe adeo admiſtum. *Fuliginem* contra tæniam datam fuiſſe, antea dixi. Sæpe juvat, vermibus cunctis præſentibus corpus replere *aſa fœtida*, unde vermes anguntur & fugantur, ſubjuncto dein *purgante validiori*, ut prorſum expellantur.

(Hactenus *Haeniana* expoſitio remediorum anthelminticorum. Multum autem abeſt, uti Cuivis patet, quin ea comprehendantur omnia, aut potiſſima, quæ contra vermes fuerunt laudata. Conſulendi itaque circa hanc rem omnino *Inl.* VAN SWIETEN, *Cel.* ROSENSTEIN, & VAN DOEVEREN, queis jungi, ſi quis plura ſcire voluerit, Alii in nunc dictis fontibus citati. Propoſuit varia huc ſpectantia egregius REDI, quem jam antea laudavi. — Deſcribuntur remediorum quorumdam anthelminticorum, inprimis *Helleboraſtri maximi* GER. vires in *adpendice* præſtantis operis *Cl.* BISSET *Eſſay on the medical Conſtitution of great Britain:* ait *Cel.* AUCTOR, remedium hoc ceu maxime actuoſum

ſum

ſum inter reliqua omnia ſibi nota contra lumbricos inteſtinorum ſeſe deprehendiſſe. Optandum ſane, ut Multorum, qui Anglicum non callent, in gratiam verſio bona, latina, aut germanica, operis hujus prodeat.

Remedium contra tæniam *Herrenſchwandtianum* adeo decantatum, tamdiu pro arcano habitum, quod nec *Cl.* VAN DOEVEREN notum fuit, conſtat, referente *Cel.* VOGEL, cui *Auctor* HERRENSCHWANDT compoſitionem revelavit, &, ut publici juris facerat, permiſit; conſtat, inquam, ſale abſinthii, carbonibus ligni fraxini, & gummi guttæ. An carbones, ab humoribus noſtris non adficiundi, multum ad vim anthelminticam conferant, vix dixerim: qua ſub doſi miſcela ſingulorum componentium fieri debeat, & an ſal abſinthii vere alkalinum, an, uti in noſtris officinis proſtat, ope florum ſulphuris in naturam mediam partim mutatum, recipiendum ſit; *Cel.* VOGEL non addidit. Cardo rei maxime in gummi guttæ, draſtico ſatis medicamine, verſari videtur; nam, nec ſal abſinthii vere alkalinum, nec partim in ſal polychreſtum mutatum; nec etiam carbones fraxineos, ſeorſim ſumta, vermes fugaſſe, hactenus ſcio.

Nufferiani remedii tum compoſitio, tum eo utendi ratio in variis ſcriptis periodicis, tum & in Editione germanica *Diſſ. van Doeverenianæ,* ubi vix non omnia remedia anthelmintica exhibentur, habetur expoſita. — Prima deſcriptio hujus remedii, cujus arcanum a REGE CHRISTIANISSIMO pro 18000 *livres* a *Dna.* NUFFER emtum, publicique juris redditum fuit, continetur in *Traitement du Tenia, ou Solitaire, pratiqué à Morat en Suiſſe, examiné & eprouvé à Paris* 1775. 4o.

Inl.

Inl. L. B. de STÖRCK, *Ann. med. I. p.* 103. &c. ſequens deſcripſit remedium:

℞. Sal. polychr.
pulv. rad. jalap.
— — valerian. ſive phu, aa. dr. j.
oxymell. ſcillit. unc. iv.

M. S. exhibeatur Adultis quater per diem unc. ſem.; Junioribus vero dr. j. aut dr. ij.

„ Unicum, ait *vir* INL., remedium hoc omnibus Ægris exhibui, nullo habito vermium diſcrimine, & omnes, qui alio, præter vermes, morbo non laborarunt, inde curati ſunt. Vidi ſæpius infinitos minimos vermiculos hoc remedio prodiiſſe. Fœmina 30 annor. hoc remedio adſumto vermem latum, album, 31 uln. longum; & alios plures breviores multo cum glutine alvo rejecit. Ex Puero 10 annor. ſimilis vermis, 12 uln. longus ſeceſſit. Quidam hoc remedio utentes vomitu & alvo lumbricos reddiderunt.“

Ego demum Ipſe in aſcaridibus & teretibus remedium ſequens ut efficax, laudare ex propria experientia poſſum; quo & epilepſia curata fuit, vermibus non debens ortum, ſed a læſione capitis per frequentiores lapſus producta; quæ ſola cauſa ſufficiens detegi potuit; etſi morbus multos poſt annos primum eruperit.

℞. Aſæ fœtidæ
caſtor. aa ʒiij.
camph. ℈ij.
🜄 rad. filic. mar.
phu. aa ʒj.
Terebinth. pur. q. ſ.

M. F. Pil. gr. iij. conſpergend. 🜄 phu.

Pilularum harum alternis diebus mane jejuno ventriculo, & quarta circiter aut quinta pomeridia-

na

na ſumat Verminoſus No. v., ſuperpotando phialas duas infuſi folior. aurant. amaror. Rad. filic. mar. aa p. æ.; ſumat. pug. j. pro ſextario aquæ.

Intercalaribus autem diebus utatur ſequenti tinctura:

℞. Tinct. Succin. ℥ij. ſem.
castor. ℥j. ſem.
♂ ſtillat. abſinth. gutt. x.

M. Sumat gutt. xx, bihorio ante prandium; gutt. x. bihorio ante cœnam, ex infuſi præcedentis cochleari; ſuperpotando infuſum hoc, lege prius dicta. — Purgari corpus poterit quinquiduo elapſo ▽. laxat. Diſp. Vindob.; tum vero remedium mane non adſumitur.

In *Samuelis* ERNST *diſſertatione de Tænia ſecunda* PLATERI, *Baſileæ* 1743 edita, remedium ſequens ceu optimum in tænia laudatur.

℞. Aſæ fœtidæ rec. ʒſem.
mercur. dulc. ℈j.
extract. rhabarb. ℈ij.
myrrhæ gr. xv.

elix. propriet. q. ſ. f. l. a. pil. gr. j. — Sumat mane ac veſperi decem, & aliquot cochlearia mellis de die: pergat ſic per octiduum; dein ſumat

℞. Maſſ. pil. panchymag. Croll.
——— de ſuccino Craton.
aa ℈ſem.

F. pil. gr. j.; pro unica doſi.

Remedio hoc vermium cucurbitinorum multæ ulnæ excretæ dicuntur, fere abſque torminibus, cum incredibili copia glutinis. Sequutæ ſequentibus diebus reliquæ tæniæ cum multa ſemper pituita. Stomachicorum uſum dein Auctor adhibuit, &c.

No-

Notandum autem circa remedium hoc; non nisi cautissime illud adhibendum: nam Multi in salivationem inciderent, sumendo per octiduum singulis diebus gr. iv. mercurii dulcis, sine intermedia purgatione: nam, si putes, extractum rhei id praecavere; falleris: docuit siquidem experientia, in multis hominibus ab eo stringi potius alvum, quam solvi; quum sub praeparatione extracti vis purgans destrui, saepius saltem, videatur. Hinc, si Nonnullos bene purget, bonum; sin minus, resina jalappae posset addi, vel loco rhei, vel cum eo.

Pro specifico olim venditatum remedium, descriptum in AMATI LUSITANI *Curat. Med. Cent.* 3. *Nro.* 97. — Praestans etiam deprehensum *Boerhaavianum*; V. *Elem. Chem. T.* 2. *Proc.* 81. *V.* circa remedia anthelmintica etiam der Arzt. rc. B. 5. S. 536.

In opere *Cel. Andr.* DUNCAN *Medical cases &c. Edinb.* 1778 refertur *p.* 319. *case XXV.* historia, ubi lumbrici intestinorum expulsi fuerunt ope calomelani & tincturae jalapae. Formulae erant sequentes:

℞. Calomelanos gr. j.
conserv. rosar. q. s.; fiat bolus, sumendus omni hora somni; nec non

℞. Tinctur. jalap. semunc. j.
syrupi simplicis unc. ij. M. capiat semunc. j. cras mane, & repetatur omni hora, donec superveniat catharsis.

P. 326. *case XXV.* refertur alia historia expulsae taeniae quinquaginta ulnas longae, ope pulveris radicis filicis maris, accedente simul usu cathartici. — Formula, ejusque usus sequens, quam refero verbis AUCTORIS:

Capiat cras, hora septima matutina, pulveris radicis filicis non ramosae drachm. j. ex aquae purae cyatho; nec non

℞.

℞. Calomelanos, gambogiæ, utriusque grana tria. Pulveris cremoris tartari fefcunciam, fyrupi fimplicis quantum fufficiat. M. diligenter fubigens, ut fiat electuarium; capiat circiter partem dimidiam cras hora undecima ante meridiem, & poftea capiat drachm. j. omni hora, donec fupervenerit catharfis. Inungebatur fimul oleo campharoto femur dextrum omni nocte hora fomni, incipiendo decimo feptimo die a remedio primum exhibito, ob adfectionem femoris, cujus magnam debilitatem querebatur Ægra: eamdem ob rationem præfcripfit etiam *Cel.* DUNCAN, ut acciperet quotidie ictus electricos quatuor ad gradum tertium, eliciendo fcintillulas electricas ex femore adfecto. — Prodierunt ex eadem hac Ægra antea jam, ac opem *Cel.* VIRI inploraverat, tæniæ tres, partim integræ, partim magnis portionibus: prima longitudine æquabat ulnas 148., altera 74., tertia 18. Tæniæ hæ fugatæ fuerant inprimis ufu pulveris, feu rafuræ, ftanni, & tincturæ rhei. — Monet *Cel.* DUNCAN, Gambogiam, quæ vires purgantes in humano corpore exferit, veneni andinftar agere in tæniam: confirmantur hinc, quæ dixi, p. 60. — Inftituto examine ex-pulfæ antea defcripto remedio tæniæ deprehendit *Cl.* DARWIN, fuiffe *tæniam latam Linnæi.* (*)

Ufum

(*) Circa vermium in corpore præfentiam bene monuit *Cel.* DUNCAN *p.* 34. fequentia: ,, Worms, ait, indeed, in the inteftines, are by no means a rare occurrence; yet, as far as my inquiries go, I think I may venture to affert, that, in this country, they are lefs frequent here than they were formerly, which I am inclined to afcribe to changes which have taken place with refpect to diet. Cafes are often to be met which they are unqueftionably productive of the moft threatning and moft anoma-

Uſum remedii antivenerei *Swieteniani* lumbricis adverſum eſſe, hac occaſione adnotandum duxi; ut, incaſſum adhibitis aliis helmintogogis, illud adhibere queant Practici.

Celeberrimus LEAKE, *Medical inſtructions &c. p.* 210. recte obſervat, æthiopem mineralem non efficacem adeo eſſe, ſcopo anthelmintico, quam mercurium ipſum tenuiſſime adtenuatum ope admiſtæ conſervæ roſarum, aut gummi arabici. Solutionem mercurialem *Plenckianam* lumbricos rotundos expellere obſervatum fuit.

Ipſe

---

malous ſymptoms; yet there can be no doubt, that they are frequently preſent in the alimentary canal when they are productive of no inconvenience. This ſufficiently appears from their being obſerved to be diſcharged where there has been no preceeding uneaſineſs. — — — It is to be obſerved, that, during febrile affections, worms frequently appear; and, when this is caſe, there are many who are diſpoſed to conſider them as the cauſe of the fever. This concluſion, however, is, I imagine, often drawn without good reaſon; an I cannot help thinking, that they are frequently diſcharged merely in conſequence of the fever. It would ſeem, that, from the morbid affection which exiſts, probably from the increaſed heat of the body, their ſituation becomes disagreable to them. — — — Our patient (*cujus caſus hic fuit relatus a Cl. Viro*) has, even of late, indeed, discharged one, which gives a preſumption that there may be ſtill others preſent. And the action of theſe on the alimentary canal may either be the cauſe of ſome ſymptoms, or may aggravate them; yet, admitting that, I muſt own, I do not conſider them as forming any dangerous par of the affection; and I do not think that our attempts to cure are to be directed with a view tho theſe.

Ait etiam *Cel. John* LEAKE, *Medical inſtructions towards the prevention, and cure of chronic or slow diſeaſes peculiar to Women, the fourt Edit. p.* 210. „Dead worms, in abundance have been evacuated after malignant fevers; a proof that the corruption of the juices, which then prevailed in the body was uncommonly great."

Ipſe vidi ſcopo anthelmintico diutiſſime exhibitum fuiſſe æthiopem mineralem cum admiſto cinnamomo, præſcripto ſimul, neſcio in quem finem, decocto radic. doronici, quin ullus prodiret vermis, quin lenirentur ſymptomata. Hinc ſententiam admittendam cenſeo *Leakianam:* quodſi poſt uſum æthiopis mineralis tamen prodeant vermes, adſcribendum id potius fore ſulphuri, quam mercurio, per ſulphur fixato quaſi & inerti reddito: — — „*in the firſt preparation, the mercury by being united to the ſulphur becomes fixed and inactive.*“ — An idem judicium ferendum, prodeuntibus poſt uſum cinnabaris, ubi mercurius arctius adhuc adhæret ſulphuri, vermibus?

Practicum monitum eſt *Cel.* ARMSTRONG, *an Account of the diſeaſes moſt incident to Children &c. Lond.* 1777. *p.* 134., anthelmintica nonnulla, v. c. ſagapenum, opopanax, aloën &c. adeo amara eſſe, ut Infantibus ingeri nequeant: præterea, multa ex illis calida nimium eſſe, quam ut tenellis ejusmodi ſubjectis tuto exhibeantur. Laudat tamen, ceu remedium efficaciſſimum adverſus aſcarides, aloën in lacte ſolutam.

Teſtamentum ſic dictum *Hiærnicum*, ab HAENIO ante adductum, efficax nonnunquam contra *tæniam*, abſolvitur ſequentibus: mane ſumat Æger pulv. rad. Jalap. cum ſaccharo, ad ſcrup. ij., ſuperbibat multam aquam frigidiſſimam, & poſt meridiem ſumat tincturam cathol. purg. ROTHENII; doſi, pro ætatis ratione viriumque determinanda.

Adtulit *D.* BICKER neſcio unde excerptam formulam ſequentem præſcriptionis *Spigeliæ anthelmiæ*, pro anthelmintico eximiæ virtutis laudatæ.

℞. Herb. Spigel. anthelm. manip. ij.
Aq. font. ℔ ij.
Coq. ad reman. ℔ j. Colat. add.

Mell.

Mell. depur. unc. ij.

M. cap. cochleat. per trihor.

Aſt finem faciamus enumerationi remediorum anthelminticorum; quorum exactior nonnihil hiſtoria ſpeciale requirit volumen: fontes plurimorum jam antea ſatis indicavi. —

Notandum demum ad caput hoc de vermibus adhuc eſt, nonnunquam ſigna nulla vermium adeſſe, illis licet præſentibus, & vice verſa. — Refert *magnus* Morgagni *Ep.* 16. ∫. 38. hiſtoriam fœminæ junioris, in qua, elapſo quarto graviditatis menſe mortua, ſemihora poſt mortem ſectio cæſarea inſtituebatur, cujus ope Infans vivus quidem obtentus, poſt ſemihoram tamen, dum baptizatus fuerat, mortuus. In Fœmina hac nulla unquam vermium obſervabantur ſymptomata, & tamen „ vermes, Morgagni ait, plurimi teretes in tenuibus inteſtinis; quæ, ubi illi erant, & quodam præſertim in loco, ſubrubebant, ibidemque quaſi per vim dilatata protuberabant.“ Mortua Muliere mutatio hæc facta videtur. In cane etiam 60 teniæ inventæ, qui ſaniſſimus ſemper fuerat.

Puellus, cujus hiſtoria refertur *Epiſt.* 31. ex Valsalva, ſigna obtulit interdum lumbricorum; mortuo tamen eo, vermis inventus nullus. — Caſus ejusmodi ſæpius occurrunt, & quorumdam teſtis Ipſe fui.

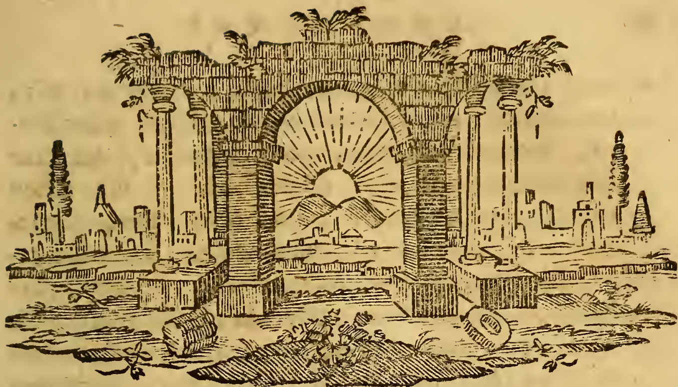
Dum Diatribes hujus altera jam inpreſſa erat filera, adquiro recentiſſimam ſectionem operis *Cl.* Wieland: der teutſche Merkur No. 10. Oktober. Adducitur in ea *p.* 96. quæſtio ſequens, ab *Inl. Regia Academia Scientiarum Havnienſi*, pro præmio 100 Thalerorum Danicorum, propoſita; cujus reſolutio ante finem Auguſti 1780 *Excell. Domino Conſil. intim. ac Equiti Or-*

Ordinis Danebrogenſis, *ab* HIELMSTIERNE transmittenda eſt:

„ An ſeminium vermium inteſtinalium, *Tæniæ*, „ *Gordii*, *Aſcaridis*, *Faſciolæ*, &c. animalibus con„ natum, an ab extus intromiſſum; obſervationibus & „ argumentis probare, remediaque in illo caſu notare."

Eo gratius quæſitum hocce mihi nunc occurrit, quum antea jam, ſub initium libelli, monuerim: multum abeſſe, quin generationis vermium omne nobis perſpectum & extra controverſiam poſitum ſit negotium. Exopto plurimum, ut rem hanc in proditura forſan altera opuſculi hujus editione inluſtratam magis ac certiorem queam exponere. —)

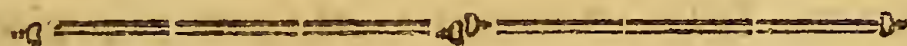

D E

ICTERO,

&

AD HUNC PERTINENTIBUS ADFECTIONIBUS FELLEIS.

In ſequenti diatribe *Haenianæ* expoſitioni *Boerhaaviani* textus inprimis addidi varia, atque inter hæc recentiſſima, circa bilem inſtituta tentamina chemica; ut hic junctim haberentur, quæ, in variis operibus ac libellis diſperſa, Plures fors latuiſſent, etſi ſcitu ſane ſint non ſolum utilia, ſed & plane requiſita. Nam, utut minime ignorem, Nonnullos chemicas partium corporis animalis analyſes minus curare, quod ignis menſtruorumque vi plurima mutentur,

tur,

tur, præſentia antea fugentur, deſtruantur; alia, novo principiorum connubio, & electiva adtractione, producantur, prius non exiſtentia, aut ſane non eadem, qua nunc, dotata indole; his tamen omnibus, utut veriſſimis, non obſtantibus, tenendum erit, chemiam ad inluſtranda tum ſtatus naturalis, ſani, tum præternaturalis, morboſi, abſtruſa plurima, nec alia ratione evolvenda, mire facere, & hujus ope, dummodo ad leges, queis analyſis tota debet regi, nunquam non adtendatur, doctrinam pathologicam magis longe promoveri, quam quidem autumare videntur, non ſolum circumforanei Agyrtæ, ſed & Medicorum; artem ſyſtematice edoctorum, plures.

Adtuli præterea, ut minora varia taceam, recenſionem ampliorem theoriæ novæ *Cel.* MARCARD de ictero; in qua, *magnam partem*, quod in multis aliis theoriis deſideramus, expoſitio morbo, non morbus expoſitioni, adcommodatur. (*)

Continetur, quod HAENIUS de Ictero adtulit, maximam quidem partem in commentario ad *paragraphum* 773. *Boerhaavianarum Inſtitutionum*, ubi MAGNUS VIR ſequentia ſumma brevitate propoſuit. „ Bilis excretio nimia per ſuperiora, vel „ inferiora, orbat chylopoieſin primario inſtrumen- „ to;

(*) Junxi ſimul, quæ *Cel.* TODE, tractatum *Marcardianum* recenſens, circa varia theoriæ illius novæ capita monuit, ut tanto perfectior redderetur acceſſio hæc ad *Haenianum* codicem. —

„ to; hinc inpedit ciborum coctionem, secretio„ nem, fœcum excretionem; producit temperiem „ acidam, frigus, debilitatem, pallorem, leuco„ phlegmatiam, deliquia. Si vero confecta inpe„ ditur fluere in cavum intestini, icterum creat, „ & simul præcedentia vitia.“

Egit autem BOERHAAVIUS in Συμπτωματολογία Παθολογίας, §. 817., denuo de vitiis, bilis genesin, aut excretionem in intestina læsam excipientium: antea quoque §. 788. 789. bilem flavam, vitellinam, porraceam &c. bilem etiam sic dictam atram, examinavit. Commentario hinc in nunc dictos binos paragraphos ipsi Operi *Prælectionum pathologicarum* reservato, adferam in hoc libello, ob analogiam objecti, & ea, quæ *beatus* HAENIUS pro expositione paragraphi prius dicti 817. in codice reliquit, tum ipsum icterum, tum alias adfectiones præternaturales biliosas concernentia: consilium hocce ideo potissimum cepi, ne ejusdem rei in binis locis occurreret mentio, in neutro perfecta; quod quidem in Haenianis Prælectionibus factum, diffiteri non licet. — Conjunctam itaque, quatenus commode fieri poterit, paragraphorum adductorum 773. & 717., quatenus eamdem rem concernunt; explicationem exhibeo; seorsim additis, quæ suam quæque peculiarem postulant interpretationem.

§. 773. *Bilis excretio nimia per superiora, vel inferiora orbat chylopoiesin primario instrumento.* Ut nec saliva excrementitius humor est, ita nec bilis; sed primarium digestionis instrumentum. Quam bilis præstantiam abunde demonstrant tot tantaque viscera, quæ ejus confectioni adlaborant. Namque totum illud ingens hepar, ut hucusque videtur, splen, totum quantum omentum, ramuli exiles pancreatis, me-

ſenterium, ventriculus, pro bile conficiunda conlata agunt opera: ipſa inteſtina vaſa habent bibula, præter lacteas venas, quibus ab inteſtinis & a potiori tenuiorique chyli parte portio abſorpta ad hepar ducitur. Uniuntur venæ a ſplene, pancreate, meſenterio, meſocolo, omento, ventriculo, inteſtinis reduces omnes in communi vena dicta portarum, &c. (Omiſi hic nonnulla anatomica, alibi perfectius expoſita.)

Bilis hepatica minus amara, bilis autem veſicaria amarior (acrior) eſt; creſcit amarities tam a ſtagnatione, quam a peculiari fabrica glandularum veſicæ. Veſicula enim glandulas gerit in membrana ſua, arteriis cyſticis irrigatas, ut in membrana meatus auditorii. Cervix veſicæ cum poro biliario unita ductum communem conſtituit, oblique deſcendentem; qui ad angulos acutos adpoſitus duodeno penetrat ejus exteriorem tunicam, dein hanc inter & alteram deſcendens, mox perforata & hac, inter ſecundam & tertiam tunicam longo itinere progreſſus, foramine rotundo in cavum inteſtinum liberrime exit. Quo docemur, non omni tempore, non in omni occaſione, ſed tantum laxis inteſtinis, bilem hic ab hepate infundi poſſe: iisdem vero inteſtinis fortiter contractis neutiquam. (Varia hic adferri poſſent, & vix non deberent; quæ tamen interim relinquo; præſertim quum Phyſiologiæ magis intrent pomœria.)

Tantus adparatus inſinuat nobis illico, maximam bilis neceſſitatem & utilitatem. Cujus veritatis nos a poſteriori convincunt bilis vel confectio, vel iter impeditum.

Eſt quippe cyſtica bilis, arte chemica talis deprehenſa, ut reſiſtat aceſcentibus, ſuique admiſtione & alia omnia facultate aceſcentibus reſiſtendi inbuat. Saponacea eſt, abſtergens, olea aquæ miſcibilia reddit,

re-

resinas, gummata, tenacia quæque resolvit, adtenuat, homogenea facit, si cum his conteratur: quod Pictores optime norunt, qui tenacia sua (pigmenta) bovilla felle frangunt. Nulla autem nota alkalina est; nulla nota acida: verum deprehenditur potissimum concreta ex oleo, sale, spiritibus & terra, aqua dilutis. Igne non comburitur, nisi prius exsiccata. Est humorum acerrimus, facile putrescens, adeoque penetrabilis, ut, si ad intestina fluere inpedita fuerit, insinuet se per sua propria vesiculæ vasa & per hepaticas fistulas in venam cavam; unde sanguinem totum inficit, & colore flavo totum corpus tingit.

Effectus bilis hujus, quando admista fuerit & contrita cum chylo primum, deinde cum fæcibus, sunt sequentes: adtenuare, resolvere, abstergere; fibras motrices stimulare; diversissima quæque permiscere; acria salina obtundere; coagulata dividere; vias expedire chylo; adpetitum excitare; fermenti vicem gerere; cruda adsimilare coctis; crassa intestina ad expulsionem sollicitare. Quæ omnia bilis cystica plus, hepatica minus, idem tamen unumque unitæ efficiunt; BOERHAAVE, *Instit. med.* §. 99.

(Veniam a Lectoribus obtenturum me spero, si nunc hic inseruero, *recentiora* inprimis, circa bilem capta tentamina & observata, quæ HAENIUS non novit: gratam rem digressione hac me facturum eo magis confido, quum usurus partim sim scriptis, quæ in nostris terris vix Centesimus videt aut noscit; hinc omnino rarissimis. Adferam autem observata illa, sub forma excerptorum promiscua: initium faciant recentissima.

Quanquam neque *Inl.* PRINGLE, nec MACBRIDE, nec ROEDERER, unquam viderint corru-

ptam bilem cum acidis effervescere, vidit tamen *Cl.* WILLINCK, *specim. med. aditiale, exhibens considerat. bilis physiologic. & pathologic., Lugd. Bat.* 1778. 4., cum Pluribus aliis, in laboratorio chemico Lugduno-Batavo, bilem bubulam, quæ triennium in lagena clausa steterat, cum omnibus acidis manifeste, sed tamen leniter, effervescentem. Observavit tum simul *Cel.* HAHN, Auctores, qui evolutionem salis alkalini volatilis in bile sensim fieri negarunt, verosimiliter alterutro deceptos fuisse; vel, quod bilem non satis diu servarint; vel, quod in vasis apertis habuerint, e quibus nascens tandem alkali, ni retineatur, facile exhalat denuo & avolat.

Dum bilis paullatim & tranquille corrumpitur, tria inprimis notanda veniunt: *primum* est coloris mutatio: quum enim recentissima ex viridi flavescat, sensim incipit ruffescere, luci tamen manens pervia: rubedo hæc sensim etiam intenditur.

Alterum est mutatio odoris; adquirit siquidem nidorem quemdam, & aliquid moscho simile spirat. — Quem odorem in meis experimentis cum humana æque ac piscium & quadrupedum bile, diu adservata, nonnunquam observavi tantum, ut delicatiores Fœminæ inde fuerint adfectæ; sed & in aliis tentaminibus plane non enatus fuit, aut levis adeo, ut vix mereatur adtentionem; etsi circumstantiæ omnes, præter aliam experimentis adhibitam bilem, plane fuerint æquales: quæ diversitas hinc ab alimentis ingestis, crasi substantiarum bilem constituentium, viscerum bilis elaborationi famulantium varia constitutione, &c. oriri poterit. — Verum mephiticum & septicum fœtorem tardissime bilis nanciscitur.

Ter-

Tertium denique est sedimentum quoddam albidum, quod satis cito ad fundum vasis descendit. Atque hæc quidem diu ante evolutionem alkalini salis volatilis accidunt.

Sexdecim unciæ recentis bilis bovillæ, calori centum, aut centum viginti, graduum expositæ, exhibent utplurimum uncias xij. limpidi phlegmatis, non salini, nec nisi nativum bilis odorem spirantis. Tum, calore aucto, adquiruntur duæ insuper unciæ cum dimidia phlegmatis, ad oculum priori similis, sed manifesto moschi odore gravidi, syrupum violarum colore viridi inficientis; quanquam cæterum nullam alkalinæ naturæ dotem exserat: siquidem cum acidis haud effervescit, nec solutionem mercurii sublimati corrosivi dejicit.

Expulsis sic de una libra bilis unciis circiter xiv. cum dimidia phlegmatis, remanet spissa atraque materies, crassi balsami formam referens: hæc ex furnulo ligneo, in quo prior operatio fieri potuit, transferri debet in balneum arenæ, ut majorem ignem experiatur. Exhibet liquorem turbidum, flavescentem, olei aliquot guttulas vehentem, odore forti, fœtido, & omnibus indiciis alkalinam volatilem naturam declarantem. Adpellari quasi spiritus prior poterit, quem exigua olei pars comitari solet. — His abstractis siccum tandem remanet residuum bilis, porosum, fragile, splendens, nigrum, non amplius retortæ fundo adhærens. Hinc, aucto iterum igne, pellitur spiritus posterior, & oleum brunum: quibus prodeuntibus vapores albidi, undarum instar, cum inpetu erumpunt, & ex his, in excipulo refrigeratis condensatisque, sal siccum oleoso-alkalinum per strias concrescit.

Utriusque ſpiritus & ſalis ſicci pondera ſimul ſumta non excedunt ℥. iv.; neque olei ſinceri, quod ex integra bilis libra ſic adquiritur, quodque omne aqua levius exiſtit, pondus iv. ℥. majus eſt. Reſiduum, e quo nulla ignis vis in arenæ balneo quidquam amplius poteſt expellere, pondus habet ℥. ij. ½. Hoc, aperto igne reſolutum & diligenter exploratum, præbuit ℈ij. ſalis fixi; cujus pars fuit de ſale communi, pars altera de alkali fixo minerali. Idem, poſt repetitas uſtulationes & elixationes reliquit decem tantum grana terræ, particulas martiales continentis.

Si pondera productorum in ſummam colligantur, hanc parum vel nihil a pondere bilis adhibitæ diſtare deprehendimus; unde pronum eſt colligere, WILLINK obſervat, in bile parum eſſe aëris fixi; nam, quo hujus plus eſt in aliqua parte corporis fluida vel firma, eo major ſolet eſſe jactura, quam inter deſtillandum facere ſolemus.

Vera hæc ſunt; aſt, præter aërem, halitus humidos ſub operatione per vaſorum juncturas tranſire, atque ſic decrementum, levius quidem, ponderis adferre poſſe, AUCTOR noſter vix negaverit.

Bilis præterea in tentaminibus *Willinkianis*, cum aqua frigida, æque ac calida, intime & æquabiliſſime coivit; nec, præter dilutionem, aliam paſſa fuit metamorphoſin.

Etſi aqua ſoluta tenuerit ſalia media, aut alkalia, ſive fixa, ſive volatilia, bili tamen amica manſit, eamque pleniſſime ſolvit. — Quin immo, aqua nonnihil ſpiritus vinoſi in ſe habens, bilem ſine turbis adſumſit.

Alkohol autem ſincerum bili incubuit levius, facto concuſſu eam prorſus turbavit, & ita deſtruxit,

xit, ut ſub longiori repoſitione aliquid albi unguinis præceps datum ſit, evaneſcente quaſi ſenſim bilis pigmento

Alia erat alkalium ſincerorum ratio. Nam liquor ſpontaneo deliquio ex cineribus clavellatis natus, tum & oleum tartari per deliquium, & liquor nitri fixi, cum bile recenti nequaquam coiverunt, ſed ſtatim petierunt ima, utcunque conmota fuerint: aliquantum lacteſcebant; præcipue ubi bilem adtingebant; atque in hoc liquorum confinio videbatur quaſi ſtratum ſaponaceum eſſe. Quodſi vero aqua pura tunc ſufficienti copia admiſceretur, hæc, utrique liquori amica, plenam reduxit unionem; niſi quod paullatim nubeculæ quædam in ruſſeſcente fluido conſpicerentur.

Alkali volatile purum ac neceſſaria ſolum aquæ copia dilutum, minus quidem, quam fixum, a bile abhorrebat; quippe quam protinus, ſine notabili mutatione, ſubire videbatur; attamen progreſſu temporis flocculos quoſdam excutiebat.

Recens & ſana bilis ab acidis ſtatim turbabatur omnibus; magis a fortioribus, minus a debilioribus.

Duplicem materiem acida e bile expulſerunt; una erat grumoſa, albus pulvis, cui vel *albuminoſæ* vel *caſeoſæ* materiæ nomen dare licet, AUCTOR ait: altera erat balſamum quaſi, vel axungia, brevi in aëre ſolideſcens, & reſinam quamdam formans.

Axungia hæc in leni calore, dum recens eſt, molleſcit; digitis fortiter adhæret, in tenuiſſima & longiſſima fila duci poteſt; ſapore amaro donatur; aquam reſpuit, etiam ferventem; in ſpiritu vini autem penitus reſolvitur; plerumque colorem habet

atro-viridem, præſertim, dum ſolida facta jam eſt: interdum tamen in reſinam ex flavo-rubellam, pellucentem inſtar ſuccini, convertitur; denique aqua ſemper gravior eſt.

Altera ſubſtantia, quæ ab acidis expellitur, priori levior eſt, adeo, ut etiam ſæpius ſummum tenens, ſpeciem pelliculæ exhibeat; tandem vero cadit ad fundum & axungiam illam tegit; ſed leviſſimo motu per liquidum rurſum diffunditur. Hæc ab axungia illa non tantum colore differt, ſed etiam eo, quod ſpiritum vini; perinde ac aquam, reſpuat; omninoque ſimilem ſe monſtrat coagulato ſanguinis ſero.

In phlegmate bilis duæ ſemper ſalium ſpecies deprehenſæ, 1) *ſal culinare*, quod non tantum ex cinere bilis elicitur, ſed etiam in integra bile cum acidis tractata, quæcunque hæc fuerint, præſens deprehenditur. 2) *Alkali fixum minerale*, quod maxime eo elucet, quum, cum acidis variis concreſcens, diverſa ſalia media, pro diverſa acidorum natura exhibeat.

Bilis bubulæ unc. xxxvij. & ſemis, æquali aquæ puræ copia dilutis *Cl,* HAHNIUS, *Prof. Lugd. Bat.* guttatim inſtillavit aquam fortem. Orta phænomena ſolita. Quum autem jam xix. drachm. aquæ fortis eſſent adhibitæ, & liquor per aliquot dies ſtetiſſet, necdum tamen omne pigmentum viride depoſuiſſet, ſed adhuc turbidus & amœne viridis eſſet; exploratus nullam acidi notam exhibuit. Cum alkalicis nequaquam efferbuit; & linguæ ſaporem acidum non inpreſſit, ſed lenem acrimoniam cum quadam dulcedine. Igitur paullatim major aquæ fortis adfuſa doſis, intervallis ſat magnis, ut adcurate æſtimari poſſet proportio acidi ad

per-

perfectam bilis diſſolutionem neceſſaria. Et ſane opus fuit tribus integris acidi hujus unciis, ut tandem omnis materies balſamica & albuminoſa depelleretur. Balſami unc. ij. & circiter v. drachm. obtentæ. Liquor ſupernatans decantatus, colatus, inſpiſſatus exhibuit elegantes nitri cubici cryſtallos, ſed non niſi pondere 100 granorum: acidi prædominantis vix manifeſta indicia præbuit. — Similia tentamini cum acido vitriolico contigerunt.

Sequitur inde manifeſte, bilem non tantum deſtrui ab acidis, ſed viciſſim acida ſano ſenſu deſtruere. Patet enim inde, ſingulas bilis bubulæ uncias involvere prorſus & perdomare duos aquæ fortis ſcrupulos, atque ita invertere, ut ſuo genio prorſum exuantur. — — — Credibile eſt, bilem duplici nomine in acida agere; primo quoniam verum alkali minerale, licet non magna proportione, ſemper in ſe habet; dein & præcipue, quia multum oleoſæ materiæ conplectitur, quæ majorem cum acidis, quam cum parte ſalivali bilis adfinitatem habet; ideoque illis nubit, ſimulque ſpiſſitudinem majorem, & quaſi balſami conſiſtentiam conciliat.

In vulgus notum eſt, res vegetabiles & animales tantum non omnes, ſi motu vitali carent, cito mucorem, ac ſitum concipere. — — — Una bilis, AUCTOR ait, huic corruptionis mucidæ legi non eſt obnoxia; nec tantum ſincere non muceſcit, ſed etiam aliis rebus, quæ cito ſolent ſitum contrahere, admiſta, mucoris generationem prohibet. Hujus adſerti veritas, quum aliis multis teſtimoniis adſtrui poteſt, tum maxime demonſtratur ſequenti experimento.

Sumatur ſaccharum commune & duplo aquæ pondere diluatur. Aqua hæc ſaccharata in duas æqua-

æquales partes dividatur, & singulæ seorsim vasis vitreis similibus committantur. Alteri parti admisceatur tunc nonnihil bilis, altera sincera relinquatur vel etiam saliva inbuatur. Hæc posterior brevi repositione mucorem in summitate exhibebit; prior nunquam aliquid ejus oculis exhibebit.

Si aqua saccharo multo gravida & notabiliter viscida cum bile aliquamdiu digeritur, dein per chartam emporeticam trajicitur; longe minori spatio temporis poros chartæ permeat, quam similis aqua saccharo æqualiter inprægnata, ac pari tempore, vel sine additamento, vel cum saliva digesta. — Aloës viscor optime admista bile destruitur. — In *Actis Moguntinis vol. 2. p.* 293. legimus: gummiresinas, ipsam myrrham & bdellium, a bile solvi; ceram ab eadem, haud secus atque a vitello ovi, liquefieri. — Sinenses bilem in paranda sua eleganti vernice adhibent.

Ad quæstionem: an bilis fermentum adpellari possit? *Cl.* AUCTOR sequentia adnotavit: *Inl.* PRINGLIUS, ait, ex tentaminibus, quæ circa putredinem instituit, præter alia etiam hoc deduxit dogma: partes animalium in putredinem proclives habere facultatem excitandi motus fermentationis in vegetabilibus huic idoneis, eumdemque motum, si forte repressus fuerit, revocandi; atque hanc facultatem in bile omnium esse maximam.

Sententiam, pergit, *Inl. Viri* confirmarunt MACBRIDE, & ROEDERER. Et certum est, phænomena obiter considerata huic doctrinæ favere. Si enim variæ miscelæ ex aqua, mica panis & carne bubula, aliæ cum felle, aliæ sine eo, parentur, & diligenter observentur, manifestum est, illas, quæ bilem continent, citius fermentare (si modo

omnem

omnem motum inteſtinum cum extricatione bullularum fermentationem adpellare liceat) atque etiam diutius odorem acidulum, utique a ſeptico diverſum, conſervare, quam reliquas, quæ bile carent; quæ quum lentius bullulas emittere incipiunt, tum vero citius veram mephitim ſpirant.

Hæc experimenta, a multis Viris fide digniſſimis capta & ſæpe repetita atque confirmata, ſibi ſemper conſtant, nec dubitationem, quoad phænomena, relinquunt. Sed utrum concluſio ex viſis hiſce recte ſit deducta, res eſt altioris indaginis.

Ut igitur ad veritatem propius accedamus, *Cl.* WILLINK, quem loquentem in ſequentibus induco, oportet, ait, ſimpliciſſimis experimentis inquirere, utrum bilis, in una aliqua re ad fermentationem vinoſam & acidam maxime idonea plenum fermenti veri effectum producat, nec ne. Atqui inter omnes hodie conſtat, materiem ſaccharinam eſſe fermentationi aptiſſimam. Hæc ergo videtur maxime ad dirimendam litem idonea. Ex variis tentaminibus, quæ inſtituit *Cel.* HAHNIUS, unum, cui interfui, liceat mihi hoc loco conmemorare.

Unc. xvj. ſacchari communis in duabus aquæ puræ libris ſolutæ ſunt; liquor deinde percolatus in duas partes ad ſtateram æquales diviſus, ſingulæ lagenæ vitreæ, vitreo epiſtomio inſtructæ, conmiſſæ: uni quidem duas fellis bubuli recentis uncias addendo; alteri nihil. Vaſa erant ſimilia & juxta ſe collocata ſine calore artificiali. Cœptum eſt medio Maji anni 1776. experimentum. Liceat lagenam, in qua ſaccharum cum bile & aqua hærebat, adpellare *B.*, alteram *A.* —

In B. nulla vel odoris vel coloris facta mutatio eſt usque ad finem Maji. Spumula exigua,

quæ

quæ in summo steterat inmobilis, Junio demum ineunte augeri cœpit. Mox etiam motus intestinus cum innumeris bullulis adscendentibus adparuit; odor in vinosum versus: turbari etiam liquor cœpit, & sedimentum aliquod dimittere. Ut igitur constaret, an sub illo motu vera esset aëris, quem fixum vocant, seu potius *gas sylvestris Helmontiani*, explicatio, syphunculus bicrurus in locum epistomii positus, firmatusque est, & hujus extremo adpensa laguncula, in qua quum primo aquam calcis exeunti halitui obtulissemus, hanc citissime lactescentem vidimus; quum dein spiritus salis ammoniaci causticus in eadem expositus esset, hic intra aliquot horas non modo facultatem cum acidis effervescendi adquisivit, sed etiam cum exeunte halitu intra syphunculum veras crystallos formavit. Quæ quidem ejusmodi sunt, ut primum fermentationis effectum, nempe *gas sylvestris* evolutionem, evidenter demonstrent. Atque motus intestinus, quem descripsi, continuatus est per duos ferme menses, nec decrescere cœpit nisi sub exitum Julii; sic tamen, ut meridie semper manifestior, quam mane & sera vespera, esset.

In vase *A*. nulla spuma, sed merus mucor fracido odore insignis primo mense observari potuit, motus intestinus adparuit demum xxviij. Julii, quo etiam die odor mucidus evanuit, & in acriusculum atque leniter vinosum mutatus est. Ab eo tempore explicari etiam cœpit gas sylvestre, quod similibus experimentis comprobatum est.

In utroque liquore motus intestinus duravit per bimestre fere spatium vasis clausis, lenior tamen semper in *A*. quam in *B*. Inter initia Septembris, quum omnia tranquilla essent, videbatur finita fermen-

mentatio. Pellucebant fere liquores, color in *B.* intensior, sedimentum notabile erat; in *A.* color dilutior succineus, sedimenti vix aliquid.

Liquores in retortulis mundis calori intra furnulos ligneos expositi, stillarunt quidem singuli x. circiter drachm. spiritus ardentis, sed postea non nisi merum phlegma. Ideoque a destillatione remoti sunt, & servati. Quum integrum per annum vasis clausis stetissent, Julio 1777. sequentia exhibuerunt phænomena.

Liquor *A.* tenacem crassi mucoris crustam conceperat, ut etiam situm oleret. Medio Julii superioris anni destillatus nihil omnino spirituosi dedit, sed fatuum & mucorem olens phlegma.

Liquor *B.* nullum omnino situm duxerat, odorem aromaticum adsidue spirans; saporem amarum simul & vinosum exhibens. Ex retorta stillavit non quidem ardentem spiritum, sed tamen phlegma leviter amarum & acriusculum.

Residua steterunt in quiete vasis clausis ad mensem Majum hujus (1778.) anni. In *A.* interea iterum crassissimus mucor natus est, & odor fracidus; in *B.* nullus mucor, odor non ingratus. Dum uterque liquor colabatur, vidimus B. cito chartam tranantem, *A.* lentissime. Color in *A.* succineus, in *B.* ex bruno ruber.

Hoc experimentum diligentius Consideranti non potest dubium remanere, quin bilis primum fermentationis effectum, scilicet explicationem gas sylvestris, promoveat, & acceleret. Atque hoc in aliis similibus experimentis aptiori tempore inchoatis manifestius etiam erat. Aptius enim eo magis tempus est, quo calor athmosphæræ major: velut anno proximo, quum simile experimentum

quar-

quarto Junii cœptum esset, vidimus jam tertio die saccharum, aqua dilutum & bile infectum, evidenter bullulas dare & odorem vinosum spirare; dum æqualis sacchari & aquæ copia octiduo post nullam mutationem exhibebat, præterquam quod situm & mucorem in superficie duxerit.

Certum igitur est, in bile esse vim plasticam, qua motum intestinum in rebus ad fermentandum aptis accelerat.

An autem bilis plenam fermentationis absolutionem juvat, AUCTOR interrogat, & veri fermenti instar perficit? An, præter evolutionem gas sylvestris, generationi spiritus ardentis, aut acidi, favet? Nequaquam hoc videtur: quamvis enim in experimento descripto nonnihil ardentis spiritus genitum fuerit, hoc tamen nil probat: primo, quia perexiguum spiritus vere vinosi natum est, & certe longe minus, quam ex adhibito sacchari pondere parari potest; dein, quoniam in aliis experimentis, etsi odor gratus, aromaticus & sapor leniter vinosus a bile fuerint inducti, tamen nihil prorsus ardentis liquidi per destillationem accepimus. Quæ quum ita sint, adfirmare nobis liceat, bilem cum rebus fermentescibilibus, & maxime dulcibus, confermentare quidem hactenus, ut explicatio subtilis & elasticæ materiæ, cui *gas sylvestris* nomen est, cito contingat; sed tamen plenum fermentationis perfectæ eventum non præstare, quin potius vehementiam fermentatorii motus temperare & inpedire, quo minus acidum penitus evolvatur; adeoque condimenti alicujus & veluti balsami vice fungi, quo liquores inbuti diutius, quam naturaliter solent, a mucore & corruptione præserventur. — Hæc ex diatribe *Cl.* WILLINK.

In

In *tentamine de succis corporis humani adcuratius definiendis & ordinandis*, quod *Cl.* PANNAJOTA *Fridericus* HOUTH in *Univers. Lugd. Bat.* 1778. defendit, observata circa bilis indolem continentur sequentia.

Bilem (humanam; nam nil quidem additur, sed in universum de succis humanis agitur) per duos annos servatam, nondum tamen corrumpi ex integro, AUCTOR vidit. Unde, ait, a veritate aliena esse videntur, quæ passim Medici de citissima bilis corruptione jactitant. Si tandem putrescit, vis ejus septica & fœtor insignis est, & odor putrido ovo similis. Si in clauso vase corrumpitur, revera periodum alkalinam monstrat, & alkali volatile se adponit. (*)

Bilis recens, calori exposita, multam aquam evaporat, sensimque spissescit; quod remanet, siccum & fragile est; coloris ex nigro flavi, saporis intense amari. Calore illud ductile fit, & liquescit; in igne promte inflammatur; in aqua perfecte solubile manet, & cum ea satis dilutum pristinam fere bilem repræsentat.

Bilis recentissimæ unc. XX. in furno ligneo leni igne expositæ, primo die dederunt ℥ij. cum ʒiiiß. limpidi, inodori phlegmatis; secundo die stillarunt ℥iij. & ʒj.; tertio die ℥iv. & ʒvj., priori similis. Quod quarto die prodiit phlegma ℥v. & ʒvij.

(*) Omisi hic varia, miscelam bilis cum aliis substantiis concernentia, alibi jam adlata. — Vinum sibi admisceri etiam non patitur, quum statim turbulenta evadat. — Olea bilis ex integro respuit.

℥vij. odorem moſchi exhalabat. Quinto die ejusdem liquoris ℥viiiß. ſtillarunt, magis adhuc eumdem odorem ſpargentis. Nil fere amplius moderato hoc igne furnuli lignei expelli poterat. Majori dein calori expoſitum inter arenas reſiduum ſtillavit ſpiritum & oleum, quibus ſalis quædam copia hærebat admiſta. Horum pondus erat ℥j. Remanſit carbo & oleum ultimum piceum, quod ob lentorem nequiit transpelli, pondere ʒiij.

Phlegma propemodum mera aqua eſt; ſal non continet; cum acidis effervefcit; at ſingularem odorem ab oleo adtenuato adquirere videtur; quod alias longe majori copia ſub deſtillatione deberet prodire, quum certum ſit, oleum bili ſat magna copia ineſſe. — Carbo in aëre ſenſim albeſcit; effloreſcit inſtar ſodæ, & pondus ejus aliquantulum augetur: intra aliquot ſeptimanas $\frac{1}{2}$ drachm. adtraxit; uſtus & elixatus præbet ſal duplex & terram; ſal nempe commune & alkali fixum. In terra quædam particulæ martiales reperiuntur.

Ab unc. xxxß. bilis bubulæ ℥iij. aquæ fortis penitus abſorptæ, involutæ; ab ℥x. autem ejusdem bilis abſorptæ ʒxxij. olei vitrioli rectif., quadruplo aquæ deſtillatæ diluti: ut adeo in primo tentamine ℈ij. aquæ fortis, in altero ʒß. olei vitrioli fuerint involutæ.

Subſtantiæ axungioſæ albæ per acida ex ſingulis unciis paullo plus ʒj. excuſſum fuit. Pondus ejus idem fuit, ſive acidum vitriolicum, ſive aqua fortis adhiberetur; uti ex ſubducto patet calculo; vi cujus quælibet uncia bilis in priori tentamine dedit grana 33$\frac{1}{7}$, in poſteriori gr. 33$\frac{1}{2}$.

Liquor poſt hanc præcipitationem a bile reſiduus, ſi ſaturatio adcurate facta ſit, nullas prædo minan-

minantis acoris notas obfert, fed lege artis ad lenem calorem evaporatus falia quædam media præbet; ac primo quidem femper aliquid falis communis, quocunque etiam acido ad feparationem utamur; deinde verum nitrum cubicum, fi aqua forti, fal vero mirabile, fi acido vitriolico ufi fuerimus. — Unde patet, in bile contineri & fal culinare, & bafin hujus, alkali fixum minerale. — Selenitici aut aluminofi quid in bile etiam fefe deprehendiffe, AUCTOR ait, & Alii, v. c. *Cel.* CADET, fal faccharo lactis analogum inde obtineri dixerunt. — Hactenus *obfervata Houthiana.*

Prodiit *Edinburgi* 1777., & nunc in *Thefauro medico &c. Difputationum Edinenfium*, a *Cl.* GULIELMO SMELLIO edito, *Edinburgi* 1779. *T. II. p.* 453. denuo typis expreffa fuit, *Differtat. med. inaug. de Bile*, Auctore *Roberto* RAMSAY. Continentur in ea experimenta cum bile inftituta xxx. Ex quibus deductæ fubjunguntur conclufiones; quas, hinc inde paucioribus verbis defcriptas, hic exhibeo. Bilis non alkalina eft, uti putabat SYLVIUS, non fubalkalina, uti rentur recentiores Phyfiologi: nam cum acidis non effervefcit, non fal conftituit neutrum, nec quidem cum foffilibus ullo modo coit. — Liquor animalis eft non valde putrefcens, & minus faltem, quam caro, fanguis, vel ejus ferum. Ex parte tantum putredini obnoxia eft, ea fcilicet, quæ ab acidis vegetabilibus adfufis, vel a falibus neutris additis, e recenti bile dejicitur; quæ neque ab aqua, neque a fpiritu vini folubilis eft. Hæc autem pars bilis, quæ fola putrefcens, magna copia bili non ineft. (Partem *refinofam* in bile adfumfit RAMSAY; refinam vero,

ſi genuine loqui velis, in animali liquido non adſumendam, demonſtravit *Cel.* SPIELMANNUS.) — Bilis, ut vulgo, vix ſapo adpellari poteſt. Qui proprie ſapones dicuntur, ex ſale & oleo conſtant; & ſapones præcipui ab acido adfuſo reſolvuntur in oleum & in alkali, cum acido adfuſo coiens: ſed in bile nihil omnino alkalini cum acido coëuntis invenimus: id etiam, quod ab acido e bile recenti præcipitatur, in aqua ſolubile eſt, & licet ex bile putrefacta quiddam reſinoſum, in ſpiritu vini, non in aqua, ſolubile ab acidis foſſilibus dejiciatur; tamen, ob abſentiam alkali, ne quidem in putrefacta bile adparentis, ſaponem in bile eſſe, minime concedimus. Viſcidum porro quodcunque, olea inretiens, & cum aqua quodammodo confundens, ſæpe ſapo bilis adpellatur; quam recte, judicent Chemici. Sed in hunc etiam uſum neque ſatis apta videtur bilis, & ſiquidem foret, inde ſaltem non magis recte ſapo, quam viſcida quævis vegetabilia, & animalia ſapones adpellari poſſunt. (Quum, quæ circa theſin hanc *Ramſayanam* adferenda forent, nimis excederent terminos, abs commentario eam dimittere malui; in aliam tamen illa omnia reſervans occaſionem: illud unicum nunc addens, ampliorem nunc nos habere ſaponum cognitionem, quam RAMSAY habuerat.) — Bilis materie trina conſtare videtur; aquoſa; reſinoſa, ſpiritu vini, non aqua ſolubili; viſcida, putreſcente, neque aqua, neque ſpiritu vini ſolvenda. — Primam illarum meram aquam eſſe, ex experimentis fluere videtur. — Altera, dum aquæ bilis naturali adhuc inmiſcetur, aqua inſuper adfuſa facile diluitur vel ſolvitur. In extracto etiam & præcipitato bilis recentis, dum pars reſi-

resinosa cum viscida adhuc miscetur, utraque aqua facile solvitur. Quum vero per putredinem diuturnam resinosa pars a viscida penitus separatur, tum magis pure resinosa videtur, & aqua non solubilis evadit. Dotes peculiares ejus restant examinandæ. — Tertia bilis pars, dum cæteris partibus adhuc miscetur, aqua facile solvitur: ubi vero ab acidis vegetabilibus, vel salibus neutris, a recenti bile dejicitur; vel ubi ex extracto, aut præcipitato, per spiritum vini separatur; in aqua neutiquam solubilis est, facile putrescit, & pars bilis sola putrescens videtur: putrescens ab aqua sustineri quodammodo videtur; sed ab ea facile iterum secedit. — Usus bilis in œconomia animali triplex videtur AUCTORI: 1) ut alimentorum partium aquearum cum oleosis miscellam adjuvet; 2) ut alimentorum vegetabilium indolem acescentem, ab animalium natura alienam, corrigat & in alkalescentem vertat; 3) ut stimulo suo motum intestinorum peristalticum cieat, & ad fæces alvinas promovendas, & demum expellendas, valeat. — Quod ad primum usum adtinet, ait, bilis certe liquor viscidus, uti cætera animalium fluida viscida olei & aquæ miscellam quodammodo adjuvare potest. Sed ad hunc scopum multum conducere bilem, neque experimento nobis constat; neque illud, in quantum fit, ex natura ejus propria saponacea (ex quanam itaque?) pendere nobis videtur. — Quod ad bilis usum secundum, prosequitur, satis certa videtur observatio HELMONTII; quod, licet in ventriculis animalium vegetabilibus pastorum acidi quiddam semper inveniatur, post bilis tamen adfusionem, nihil omnino acidi vel in intestinis, vel in fæcibus alvinis rejectis, repe-

riri poteſt. Conſtat, proſequitur, porro per experimenta antea adlata, acidum quodvis vegetabile, a bile adfuſa adeo inmutari, ut neque guſtui, neque lac coagulando, acidum jam eſſe, pateat. Alimentorum igitur indolem aceſcentem utcunque mutat bilis; ſed, ut nobis videtur, hoc non fit per miſcellam partis cujusdam alkalinæ, vel ſubalkalinæ, quæ in bile nequaquam deprehenditur; nec quidem per admiſtionem partis cujusdam alkaleſcentis, vel putreſcentis ex bile: nam, licet ejusmodi aliquid in bile eſſe deprehendatur, ex ea tamen per adfuſionem acidi vegetabilis continuo ſemper præcipitatur. Porro, licet acida vegetabilia a bile utcunque inmutentur, eadem tamen in totum deſtrui, vel in materiam protinus alkaleſcentem ſtatim mutari, non videtur: nam chylus, ſive lac animalium vegetabilibus paſtorum, per horas etiam plures, poſt adfuſionem bilis, adhuc aceſcens eſt. — Quod ad bilis uſum tertium, plures quidem obſervationes virtutem bilis laxantem ſive catharticam, ſatis certo evincunt; adeo, ut reſtet tantum indagandum, unde hæcce virtus. Quum acrimonia quædam amara bili manifeſto inſit, licet forte vim ejus catharticam ad acrimoniam illam referre. Simul vero notandum eſt, bilis amarorem in animalibus phytophagis in dulcedinem blandam perpetuo inmutari, & partem illam cum acidis vegetabilibns chylo inmiſceri, vel forte chylum ipſum fieri; unde illam partem bilis amaram cum fæcibus miſceri & excerni, minus probabile videtur. Potius igitur cenſendum eſt, illam bilis partem, quæ per acida vegetabilia præcipitatur, eam vere eſſe, quæ, in putredinem vergens, inteſtina præſertim ſtimulat, & tum ſui ipſius, tum fæ-

fæcum alimenti dejectionem, promovet. — Hactenus consectaria ex tentaminibus cum bile institutis a *Cl.* RAMSAY deducta.

Edita fuit *Argentorati* 1767. pulcerrima Dissertatio, sistens *experimenta circa naturam bilis* defensa *a D. J. M.* RÖDERER, quam debemus inprimis labori *Inl.* SPIELMANNI. Totam vix non oporteret hic inserere, quum omnia notatu sint dignissima, & catena contineantur experimentorum nitidissimorum, quæ compendium non adeo admittunt. Optimum fuerit adtulisse ab ipso AUCTORE concentratam, ut ita dicam, recensionem libelli egregii; quod tamen ipsum, coactus operis *Haeniani* limitibus, invitus in arctiores cancellos redigere debui. —

Experimenta chemica in bile demonstrarunt præsentiam *aquæ*, quam quidem & communis evincit liquidorum natura; — *Serum*, cui pars aquæ debetur; *mucosi* quid, quod & HOFFMANNUS & RAMSAY detexerunt; *gelatinosæ* etiam *seri partes* magnam coagulorum bilis partem faciunt; — *Salia varia*: *sal commune* & *mirabile* adsunt; sed hæc non tam bili propria esse, quam potius, eo quod in communi humorum massa obtineant, per accidens videntur accedere. — *Sal acidum;* quod quidem demonstratur ex genio sanguinis, unde secernitur, per analysin confirmato; & productione salis volatilis sub bilis destillatione, nec non ejus in putredinem nisu; qui nonnisi in substantiis acido gaudentibus locum habet. Acidum hoc, quod ex inmutato, vi organismi, vegetabili acido oriri videtur, animalis acidi nomine notum, quum vix ullos

in alkalia salia bilis effectus edat, quod in ipsa dissertatione latius examinatum fuit, oleo ita obvolutum esse adparet, ut in integra bile nullæ plane acidæ vires existere queant. — An *volatile alkali* in bile adsit, adserere AUCTOR nil ausus fuit, quum experimenta id non exhibuerint. Fossilis alkali, ait, si quid a resoluta vi vitæ salis marini parte forte inest, perinde oleo ita obductum esse oportet, ut suæ naturæ leges sequi non possit, recteque adeo bilis neque acida, neque alkalina esse dicatur. — *Oleum* bilis intrare compositionem, uberrime experimenta loquuntur: illud, quum bilis inodora sit, & viscida, unguinosis adscribendum erit. Id ipsum autem, verba sunt AUCTORIS, quum tardo per vasa, quibus ad hepar advehitur, motu & prævia in cellulis stagnatione moram egerit, & quidem evidenter calido loco; hinc corruptionis quidam gradus in eodem obtinuit: inde bilis acrimonia, amarities, color, & solubilitas in spiritu vini quoad maximam partem pendere videntur. Hoc oleum arctius salino principio unitum esse, evidens est, quum ab aqua bilis solutum teneatur, immo in bile hærens aquam promtissime subeat. Quum autem alkali volatile in bile nullum obtineat, hinc oleum cum acido in eam formam concrevisse adparet. — *Terra* in bile quoque præsto est; quoad maximam partem sero deberi & *calcareis* adscribenda videtur. — *Ferrum* bili nullum inesse videtur, etsi negare non ausim, AUCTOR ait, ejusmodi forsan adesse terram, quæ ignis tortura in ferrum abire apta sit. Videtur itaque *bilis* esse substantia ex *acido animali* & *oleo unguinoso* ad certum gradum *rancido* efformata, multa *aqua* diluta, cui & *serum*

rum (*) & varium *salium* genus, *marinum*, *mirabilis* quid, forte & *alkali mineralis* nonnihil & *terra* per animalis œconomiæ rationes inhærent.

Usum bilis AUCTOR sequentibus, quæ denuo breviora dare debeo, absolvit. Digestionis negotium adjuvat, promovendo motum intestinum; fermenti vices obit; saponis siquidem habeat naturam, hujus etiam, oleosas adsumtorum partes uniendo cum aquosis chylumque inde efformando, edet effectus, & efficacius forte, propter sui acrimoniam. Cibariæ pultis acorem ab adfusa bile corrigi, post HELMONTIUM plurimi, maxime ex *Schola Batava*, Doctores, SYLVII principiis occupati, præeunte BOERHAAVE contendunt, idque variis in morbis observatis inlustrare, & pabulo præcipue in animalium graminivororum ventriculo acido, in intestinis dulci, probare nituntur: sed quum id ipsum facilius ex ulteriori fermentationis progressu & copiosius adfusis liquidis animalibus liqueat; hinc bilis iste usus minus confirmatus esse videtur: morbi, quos adlegant, minime, acorem massæ cibariæ a bile corrigi, sed ab ejus defectu justum fermentationis modum suspendi, potius probant. — Acrimonia bilis stimulans intestina, insignes ad tuendam sanitatem præstat usus. — Fel cavere, ne mucus intestinalis viscedine sua noceat, hiantiumque in tubum intestini vasorum oscula claudat, facile largior, AUCTOR ait; id modo notatum ve-

G 5 lim,

(*) Dixit jam *Cel.* COE: „the bile seems to be made of the oily and saline parts of the blood, intimately united together and mixed with a due proportion of serum." COE, *on biliary concretions*, *&c. p.* 49.

lim, reliqua in inteſtinum magna copia confluentia liquida ſuam & hic ſymbolam conferre: nec plane nulla eſſe videtur GLISSONII conjectura, quando lubricari a bile fæcum vias, ipſasque emolliri, ut excerni facilius queant, contendit. — Præterea bilis, quum evitari vix poſſit, quin cum cibis numeroſa inſectorum ovula deglutiantur, amarore ſuo efficit, ut excluſa primarum viarum calore animalcula mox enecentur, atque ita metuendæ a nidulantibus in inteſtino vermibus noxæ præcaveantur. — Bilis ſiquidem in ventriculum etiam ſecundum naturam recipiatur, v. HALLER., *El. Phyſ. T. VII. p.* 307., ad excitandam ciborum adpetentiam eam facere, non eſt inprobabile. — Veræ bilis quum in ſano ſanguine veſtigia nulla occurrant; hinc, quidquid de ejus in ſanguine uſu docetur, invita Natura proferri, nulli dubitamus adſerere. Denique omni ex parte officio ſuo defuncta bilis cum excrementis una, quæ ſuo colore tingit, a corpore eliminatur. —

Dixerant *Cel.* BOERHAAVE, BAGLIVIUS, HOFFMANNUS, GAUBIUS, Aliique plures, bili competere dotem ſaponaceam, miſcellam oleoſorum cum aquoſis perficientem. Recentiorum Nonnulli, v. c. *Cl.* KUCHELBECKER, & SCHRÖDER, & RAMSAY contrariam tenuere partem; & ipſe *Inl.* GAUBIUS in recentiori *Pathologiæ* editione *Lugd. Bat.* 1763. §. 372. dubius theſin antea propoſitam nunc repetit. — Plura, ut rem hanc dilucidaret, tentamina *Cel.* SPIELMANNUS inſtituit, repetens partim *Schröderiana* pericula; miſcendo bilem bubulam recentem cum lacte vaccino integerrimo, recentiſſimo; cum eodem decocto, una cum addita bile; cum eodem coacto; cum emulſo amygdalarum;

cum

cum oleis, unguinofis & deftillatis; cumque refinis: enarratis hifce omnibus fubjungit AUCTOR: „quid igitur ftatuendum? Anne *fapo* eft bilis? An ex faponum numero eft excludenda? In hanc equidem fententiam primum inclinaveram; nunc vero, dum omnia rite perpendo, dubius iterum hæreo: video enim, multa in utramque partem poffe difputari, & effe in his ipfis noftris experimentis nonnulla, quæ pro faponacea bilis indole poffis interpretari. Præterea, pro varia, quam adfumferis, faponis definitione, vario modo erit pronuntiandum; poffis etiam varias admittere faponum fpecies, quæ non omne oleum omnes & eodem modo folvant; neque contemnenda antiqua fama, quam apud Lotrices & varios Artifices a longo tempore bilis adquifivit. Denique, Quis fatis certo novit, an non in vita liquidis animalibus peculiaris quædam fit virtus, undecunque profecta, quæ poft mortem exolefcat? Eapropter confultum mihi videtur, in re magni momenti meum fufpendere judicium, & fagacioribus Naturæ Inveftigatoribus hanc litem dirimendam relinquere. — Hactenus *excerpta* ex adducta antea *Spielmanniana diatribe*, *Experimenta circa naturam bilis exhibente.* —

Ipfe SCHRÖDERUS in *Programmatis experimentorum ad veriorem cyfticæ bilis indolem captorum fectione I.* (altera non prodiit) *Gottingæ* 1764. edita, experimenta recenfet XXIII. quæ cum bile admiftisque huic fubftantiis diverfis aliis inftituerat. Confectariorum inde deductorum ultimum, huc inprimis pertinens, nam prolixa nimium evaderet ipforum tentaminum relatio, fequens eft.

„An-

„ Annon ergo, SCHRÖDERUS ait, cum experimentis minus convenire censendum, illud bili adtributum in chylopoësi officium, quo adinstar saponis illam se habere, tenaciora quæque emollire & adtenuare, pinguia aquosis humoribus, potulentis atque ciborum solidorum succis, miscibilia reddere, hisque omnibus in massam homogeneam subigendis inservire, toties adsertum fuit? Quum enim nec ista violentia, qua opus est ad commixtionem aliqualem oleorum & pinguedinum cum bile, vel pura, vel diluta, efficiendam, in officina chyli adhibeatur, neque ea in chylo sit indoles, quæ oleum ex æquali sua mixtione facile dimittat; vix ausim a dissolvente bilis potestate, qua instar saponis in alia lente penetraret, multum efficaciæ in conficiendo chylo exspectare. Et Quique, arbitror, nisi qui meis forte experimentis omnem fidem denegaverit, facilius mecum sentiet, quum perpenderit, quotuplicia & quam tenacia complura sint alimentorum genera, quæ bene tamen a nobis digeri posse, ex quotidiana observatione quam certissime constat. Non dubito quidem, fore Multos, qui per alia experimenta, etiam sæpe ad confirmandam bilis indolem saponaceam adlegata, quorum vero inter mea hactenus nulla fit mentio, receptam de bilis efficacia doctrinam satis jam esse stabilitam, existiment. Verum, præterquam, quod nec Eorum experimentorum successus, quoad ego comperi, ipseque hactenus pericula feci, meis modo propositis contraria videantur; hoc etiam consectarium per enarrata mea experimenta satis jam suffulciri crediderim. Sed liceat mihi, ab hisce dubiis hac vice abstinere, quæ alia in scriptione propriis experimentis diluere constitui. “

Hæc

Hæc SCHRÖDERUS: promiſſum ſcriptum non prodiit; ſententiam ſuam, uti ex ipſius verbis manifeſto adparet, dubius propoſuit. Quæ vero SPIELMANNUS ad illius experimenta reſponderit, paullo ante vidimus. —

Exacte *bilem humanam*, dein *bovillam*, examinavit *Cel.* CADET, cum *Cl.* PIA: en laborum illorum compendium, quod *Cel.* VIR operi maximo ENCYCLOPÉDIE inſeri curavit, *T. V. p.* 513. *Edit. Ebrodunenſis* 1771. 4. Referuntur tentamina hæc ipſa & in *Mem. de l'Acad. des Sc. &c.* 1767. *p.* 333. ſqq.

Bilis experimentis adhibita, quin vere fœteret, odorem exhalavit fatuum maximeque ingratum. Deſtillationi ex retorta, calore admoto leniſſimo, ſubjecta magnam primo vim bullularum aërearum dimiſit. Obtentum phlegma multum, parum alkalini ſalis volatilis, multum autem olei animalis.

Adfuſo humanæ bili acido ſalis, materies enata ſalina; calce viva ſuperaddita, alkali ſal volatile dimittens. Rati fuerunt primum Docimaſtæ cel., alkali hoc volatile eſſe poſſe unum ex principiis conſtitutivis bilis; obpoſitum autem dein patuit, conſtititque, deberi, ut productum, fermentationi putridæ, naſcenti in bile tentaminibus dicata, in corpore humano autem non præſenti. Amplius hoc ipſum deduxit *Cel.* CADET in *binis Diſſertt. de Bile*, *inluſtri Academiæ Scientiarum Pariſinæ exhibitis.*

Quum ægerrime haberi poſſet *bilis humana* & recens, & quantitate requiſita, quum etiam metus foret mutatæ neceſſario per prægreſſum morbum mortemque indolis bilis; *fel bovinum* dein fuit examinatum.

Ad-

Adfusæ libris hujus octo unciæ quatuor acidi muriatici fumantis: sub ipsa miscella adscendit odor hepatis sulphuris, bilis etiam illico coagulata. Coagulum hoc ipsum post aliquot horas fluidum adeo redditum, ut miscella facillime penetrarit per chartam emporeticam; quod bilis pura, ob viscidítatem suam magnam, præstare nequit. Remanserunt in filtro drachmæ binæ materiei albæ, gelatinosæ: elota hæc & siccata unice animalis indolis deprehensa fuit; carbonibus ardentibus injecta odorem cornu ambusti dimisit.

Liquor, qui filtrum transierat, evaporationi per aliquod temporis intervallum conmissus, materiem præbuit resinosam, calore lenissimo fundendam, inter digitos, ceræ mollis adinstar, cedentem, sigilli inpressi ductus probe recipientem.

Color substantiæ huic saturate niger, lignum album chartamque similem viridi pigmento tingens: (hinc color ille potius adeo saturate virens dicendus est, ut adpareat plane niger.)

Liquidum residuum in vase vitreo calore balnei arenæ evaporatum reliquit sal album, quod, microscopio bono examinatum, congeriem exhibuit crystallulorum exiguarum, acicularium, quarum quælibet tres quatuorve lineas longitudine æquare videbatur.

Obtentum præterea sal brunum lamellosum, verum sal muriaticum; carbonibus injectum, salis nunc dicti in morem decrepitans: colorem indeptum fuit a parte quadam pingui, a qua in encheiresi hac difficulter liberatur.

Inter pelliculas nunc recensitas sal cernebatur aliud, crystallis præditum trapezia æmulantibus. Saporem debiliorem sacchari lactis in lingua excitavit.

vit.

vit. Sali huic forsan, AUCTOR *Cel.* ait, tribuendus erit sapor ille saccharinus, quem VERHEYENUS in bile sese deprehendisse dixit, dum, in extractum prius redacta, aqua denuo diluitur.

Acidum nitri, uti acidum muriaticum, dedit cum bile substantiam albam, antea dictae similem; separata inde etiam materies subresinosa, colore flavo solum a priori diversa. Miratus fuit *Cel.* CADET, non retinuisse materiem hanc colorem illum laete herbaceum, quo acidum muriaticum bilem bubulam primum tinxerat. Repetit phaenomeni rationem a phlogisto quodam adtenuatissimo, bilis, una cum aliis, principium constituente, quod ab acido nitroso sub initium evaporationis eripitur; quum in experimento ope acidi muriatici instituto permanserat.

Obtinuit, experimenta urgens, nitrum cubicum, aliudque sal, quod, microscopio examinatum, aciculas numerosas exiguas exhibuit. Praecipitans lixivium matrem, ab operationibus residuum, oleo tartari per deliquium, nasci vidit crystallos trapezoides; sapor saccharinus earum demonstravit, ejusdem esse indolis cum prioribus, acidi salis interventu genitis.

Nitrum cubicum suspicionem excitavit, magnam partem salis alkalini mineralis inter principia bilis recipi, salque hoc, parti pingui unitum, constituere in corpore animali saponem verum; uti producitur unione salis sodae, seu basi alkalina salis communis, cum oleo quocunque unguinoso.

Ut suspicionis hanc veritatem exploraret, decem libras bilis bovinae, quas duodecim cystides felleae subpeditarunt, igne lenissimo inspissavit ad siccitatem usque; tum in crucibulo calcinationi subjecit,

jecit. Remansit materies carbonacea, odore hepatis sulphuris (une odeur d'hépar) donata, quem producta calcinatione perdidit, abiens tum in cinerem gryseum, sodæ, qualis in commercio prostat, simillimum. Elixiviatus cinis hicce præbuit uncias tres salis alkalini, crystallis, quæ ex sodæ sale obtinentur, omnino analogi: obtentum præterea sal, indolem sacchari lactis referens, verumque demum sal muriaticum. Cinis residuus niger erat, a phlogisto arctius adhærente, ægreque calcinatione avellendo. Moleculas inde quasdam adtraxit magnes.

Sequitur, *Cel.* CADET ait, ex hisce tentaminibus:

1) Bilem humanam, fermentationem putridam, spontaneam expertam, alkali largiri volatile, & cum acido muriatico salis ammoniaci constituere speciem. Alkali tamen hoc ipsum volatile naturaliter in corpore humano existere non videtur.

2) Acida mineralia bilem primum coagulant, mox tamen eam reddunt fluidam, adeo quidem, ut facile chartam transeat emporeticam; quod bilis, qualis in corpore deprehenditur, facere nequit.

3) Salia ante dicta acicularia, acidorum ope parata, producta sunt terræ calcareæ, majori minorive quantitate cum diversis acidis junctæ; quo ex connubio salia exsurgunt diversa selenitica; insipida enim sunt, ac partim solummodo ægreque ab aqua bullienti resolvuntur. Terra hæc eadem calcarea ortum dedit sententiæ, quam Physici plures circa genesin calculorum biliariorum & stercoralium fovent. Habetur in *T. III. des Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie de Paris* descriptio analyseos, cui calculum hujus generis subjeci.

HEN-

HENCKELIUS non abs ratione dixerat, abſorbentibus terreis Utentes ſæpius obnoxios fieri concretionibus calculoſis. Primi ordinis Domina, magneſia alba diutiſſime uſa, ante paucos annos violentiſſimis doloribus adfecta fuit colicis. *Cl. de* VERNAGE & LORRY, ut opem ferrent accerſiti, remedia malo congrua præſcripſerunt: liberata tandem Ægra fuit dolore, calculo, ovum columbinum magnitudine æquante, per alvum reddito. Analyſin calculi hujus inſtitui, vidique, componi terra calcarea, cujus moleculæ invicem nexæ erant principio oleoſo, ejusdem, quale in bile deprehenditur, indolis.

4) Cryſtalli figuræ trapezoidis, ex ſero bilis natæ, ſapore ſaccharum lactis referentes, multum etiam facere queunt ad geneſin calculorum biliariorum; inprimis ſingulares illæ, quas *Cel.* MORAND primus obſervavit, ſuperficierum ſuarum ſplendore, tum diaphaneitate facile cognoſcendæ. Legi poterit in *Mémoires de l'Académie des Sciences de Paris*, 1741. examen rei hujus adtentione digniſſimum. Autumat *Cel.* MORAND, principia conſtitutiva bilis nonnunquam decompoſitionem in corpore experiri, tum vero, ait, partium decompoſitarum connubia varia producere ſane debebunt varias concretiones, quin &, de qua agitur, calculi ſpeciem.

Ex omnibus cum bile inſtitutis, antea enarratis, tentaminibus elucescit, eam eſſe ſaponem verum, principio aqueo valde divitem; compoſitum vero præterea pinguedine animali; ſubſtantia gelatinoſa; baſi alkalina ſalis muriatici; portione quadam ſalis hujus ipſius; ſale eſſentiali, indole ad

ſaccharum lactis accedente, terra demum calcarea, cui admiſtum quid eſt ferri.

Bilis in extractum reducta ſucceſſu temporis indipiſcitur, in vaſis clauſis, odorem gratum (douce) moſchi. Advertit HOMBERGIUS, bilem fermentationi in loco, ſolis radiis expoſito, conmiſſam per bimeſtre aut trimeſtre, egregium largiri remedium tollendis maculis (*tannes*) cutim inficientibus. — Hactenus recenſio tentaminum a *Cl.* CADET cum bile inſtitutorum.

Monetur & in ENCYCLOPEDIE, amarorem bilis non proficiſci a ſale, ſed ab oleo bilis, quod mediante adtritu & incaleſcentia in vaſis, quibus conficitur, in filtro (tamis) quod tranſit, ac in receptaculo, in quo adſervatur, rancidum fiat, ac amarum: confirmatur hoc, *Redactor* ait, ſequentibus binis obſervatis. Bilis leonis aliorumque animalium ferorum amariſſima eſt, quum in eorum vaſis actionem experiatur fortiſſimorum agentium (*reſſorts*); bilis autem, ex obpoſito, hominum vitæ ſedentariæ deditorum (vaſis, viſceribus laxis, atonis inſtructorum) plerumque aquoſa deprehenditur ac inſipida.

Sufficere hæc poterunt circa *præcipua* RECENTIORUM tentamina & obſervata de bilis tum principiis conſtitutivis, tum craſi eorum, analyſi chemica & effectibus ſucci hujus, in œconomia animali inſignis ſane uſus, ſi legitime conſtitutus fuerit; plurimorum autem, peſſimorumque morborum fonte, ſi a naturali ac laudabili indole quacunque demum ratione receſſerit. Plura cum bile inſtituta experimenta, quæ, ne in infinitum excurrat ſermo, conſulto hic prætereo, noſſe Qui voluerit, adeat *Magni* HALLERI *Elem. Phyſiologiæ*, c. *de*

bile

bile, ubi catalogum inveniet Auctorum de hac re optime meritorum. Redeamus tandem, facta hac longa satis, sed ni fallor, non inutili forsan Pathologis, Chemicis, Physiologis, digressione, ad textum *Haenianum*.)

Si hanc bilis idæam Vobis præsentem habeatis; mox sensum textus intelligitis: *bilis excretio nimia per superiora vel inferiora*, nempe vomitu frequentissimo, diarrhæis, dysenteriis, *orbat chylopoëjin primario instrumento*.

Si bilis per communem ductum infunditur in duodenum, potest superiora petere; potest & inferiora. Sed communi via & lege petet inferiora; nisi vel plicæ intestini duodeni valvulosæ in cavitate, vel ipsum intestinum vario contortu suo, viam ad inferiora præcludant: tum enim sursum per pylorum bilis ventriculum subibit. Fit sæpe in homine jejunante, ut duodeni via ad jejunum sit inpeditior a flacciditate intestini & valvularum ad se invicem compositione: unde tunc frequens in Jejunantibus bilis in ventriculum adscensus. Idem contingit in jejunantibus Ægris, de qua re post.

(In jejuno homine constanter bilis in ventriculum funditur; MORGAGNI *Adversar. Anat. III. p.* 55. Ob hanc instantiam monuit HALLERUS, *Not. in Prælect. Acad.* BOERH. *T. I. p.* 370., non pro singularibus habendas esse fabricas in piscibus, & quadrupedibus, & avibus quibusdam, quin & in nonnullis hominibus, ubi ductus biliarius in pylorum insertus deprehendebatur. Insignem instantiam exhibuit extispicium CAROLI VI. IMPERATORIS, quod refertur in *Cel.* BALDINGER, opere periodico: Neues Magazin für Aerzte.)

Si bilis illa copiose secernitur & evacuatur, incipit sanguis viscerum abdominalium destitui illa ma-

terie, quam hepati pro bilis confectione fubminiftrabant vifcera illa: unde fit bilis debilior, parcior, ac minus colorata.

Sane tunc *orbat chylopoëfin primario inftrumento;* quia mox vidimus, bilem folvere, dividere tenacia; oleofa reddere mifcibilia aquofis ftimuloque fuo inteftina ad chyli perfectionem excitare.

Hinc inpedit coctionem; tam utili inftrumento jam carentem; *fecretionem*, quia bilis ftimulus agitat inteftina ad bonam fecretionem utilioris, fubtilioris partis chyli, utque eam fecretam agant per lactea.

Fæcum excretionem; quia etiam portio bilis, admifta fæcibus, ftimulat in homine fano craffa inteftina, quo, illo ftimulo excitata, alvi promoveant excretionem. Hinc tumidum gerunt abdomen Tales, ut patet in Infantibus, in Frigidis, in Cachecticis, quibus bilis deficit. Hi, ut putant, indigent perpetuo purgantibus, nam flagitant ea continuo a Medico, alioqui folamen non habentes: aft mox a finita purgantis actione eadem adeft alvi pertinacia. Si homines tales nil habent, quod contraindicet, unicum remedium eft, per faponacea, amara (falia fubfaponacea, folventia, tum & ipfam exhibitam bilem, quam *Cel.* BOERHAAVE, TRONCHIN, SPIELMANN &c. tanto cum fucceffu in vifcerum infarctibus, obftructionibus, adfectionibus a GALLIS fic dictis vaporofis, melancholicis &c. exhibuerunt;) bilis fubplere defectum.

Producit temperiem acidam. Vidimus, bilem nec acidam effe, nec alkalinam, fed tamen facile putrefcentem; inprimis, dum, uti in inteftinis, aër accedere liber queat, ubi facile ad alkalinam naturam accedit. (Revocanda circa hoc in memoriam antea adducta cum bile inftituta tentamina), quæ mutatio in morbis acutis tam fæpe fit. Hinc acido generando

tunc

tunc esset omnino obposita. Verum, si diæta acescens, acida, copiosa sit, si ea acida moram trahant in intestinis, nec multum cum humoribus alkalescentibus misceantur; tunc acescentia & acida facile suam servant naturam.

Ubi nunc deficit bilis, jam ostendi, stimulum deficere, quo excitata intestina agant in contenta; tum, ut illa partim bene subacta digestaque lacteorum oscula subire cogant; tum, ut residuas fæces corpore eliminent: ergo temperies acida sensim nascitur; qualem Vobis antea, de varia acrimonia agens, descripsi.

Bilis deficit, etiamsi hepar & vesicula fellea secernant materiem eamque copiosam, sed non eam, quam biliosam vocamus. Sic DIEMERBROEK Aliique testantur, se vidisse bilis vesicam plenam materie excolari, instar aquæ limpidæ. Ipse vidi in Infante vesicam plenam, sed tantum materie aquosa, vix tantillum amarescente. BIANCHI talem bilem tribuit Hydropicis atque Cachecticis: crediderim, id sæpe verum esse; sed vidimus in nosocomio in Hydropicis atque Cachecticis bilem copiosam inpense flavam; ita, ut generalis lex non sit. (In Fœmina, enormi hydrope ascite laborante, vesica fellea contentam bilem tum quantitate tum qualitate statui naturali conformem exhibuit; etsi Fœmina diu fuisset cachectica, & in abdomine contenta aqua, illa mortua emissa, nam paracenthesin vehementer recusaverat, magna duo vasa terrea inpleret.) Tamen hoc anno (1759.) bilem ex vero Hydropico in vesica vidimus excolorem, insipidam.

Frigus, debilitatem, pallorem, leukophlegmatiam, deliquia; qualia omnia in acida temperie descripsi. Acida enim temperies plerumque habet circulationem tardiorem; habet & sanguinem, si acidum tantum in

viis primis adſit; vel ſaltem, ſi non ſit acidum auſterum; ſolutiorem: hinc explicui Vobis, neceſſario ſequi debere calorem naturali minorem, frigus, vires debiles, pallorem & aquæ in incumbente celluloſa adipoſaque membrana collectionem.

Quum igitur totum ſyſtema (vaſorum) debiliſſimum ſit, & ſenſim acida diſpoſitio in ſanguine nata; etiam cor pati incipit a coagulo ſanguinis polypoſo; quo tandem peſſima fiunt animi deliquia.

Immo, etiamſi ſanguis nondum ſit acore infectus, tamen temperies eſt debiliſſima; ergo & debiliſſimi nervi; pauci ac debiles in his nervis ſpiritus non ſufficiunt ad conmotam ſanguinis circulationem reſtitutamque conſervandam: unde in illo ſtatu facilia frequentiaque animi deliquia.

Hæc animi deliquia potiſſimum obſervantur Iis contingere, quibus vulnere inflicto, veſica fellea perfoſſa bilem omnem in cavum effuderit abdomen. Mira tales homines ſymptomata habent, miſereque & brevi intereunt.

(Referre juvat in compendio, ad confirmationem *Haenianæ* hujus ſententiæ ſingularem ſane obſervationem, cujus Teſtis autopta fuit egregius ac operationes chirurgicas graviſſimas inſigni dexteritate perficiens *D.* MOHRENHEIM. — Fœmina malæ frugis in quartum menſem gravida, abortum procuratura ſumſit decoctum meracum valde ſabinæ. Hyperemeſis inde magna, per aliquot dies protracta, non ſiſtenda; procuratus abortus; dolor inteſtinorum ſummus; vera enteritis; mors. Apertum abdomen exhibuit inteſtina inflammata; veſicam fellis ruptam, violentia utique emeſeos, bilis in abdomen effuſa; placenta adcreta ipſi vix non orificio uteri.)

Si

Si vero confecta — — — præcedentia vitia.

(Antequam HAENII hunc in locum adferam commentarios, inferere juvat obfervationem, a fummis in arte Viris frequenter confirmatam, circa peffimos a bile quibusdam in morbis effufæ ultra modum, nafcentes in fanguinea maffa effectus. Unus inftar omnium effe poterit *Cel.* HILLARY, *Obfervat. on the changes of the air &c. in the Island ob Barbados, Lond.* 1759. *p.* 151. *&c.* „*In the latter ftage*, ait, *of this fever* (de febri putrida illa biliofa agit, quæ ANGLIS *the yellow fever*, feu *febris flava*, dicitur) *the blood is fo attenuated and diffolved, that we frequently fee it flowing not only out of the nofe and mouth but from the eyes, and even through the very pores of the skin: alfo great quantities of black half-baked, or half-mortified blood is frequently voided, both by vomiting and by ftool, with great quantities of yellow an blakish putrid bile by the fame ways; and the urine, which was before of a high ictericious colour, is now almoft black, and is frequently mixed with a confiderable quantity of half-diffolved blood,* „ Videri circa hanc rem poterunt & obfervata *Cel.* HUXHAM, PRINGLE, BISSET, &c. ac inprimis *Differt. de febri maligna biliof. American. Cel.* MOULTRIE.

Etfi vero in *yellow-fever* color corporis flavus fit, unde & nomen primum accepit, eam tamen *vero ictero*, uti Nonnulli voluerunt, non accenfeo: rationes in alium locum differre debeo. — Nunc ad Textum *Haenianum.*)

Videtis, inquit, in quot quantorumque morborum intellectum nos ducat hæc de bile confideratio; quod hinc creari vitia mox expofita Textus dicat,

ponte patet; nam vitia illa oriebantur a defectu bilis, nimium per superiora, aut inferiora, evacuatæ. Perinde autem, quoad hæc vitia, num bilis non conficiatur, an intercipiatur confecta. Ergo ICTERUS modo restat explicandus.

(ICTERUS *Græcis* dictus fuit ab ἴκτις, mustela sylvestri, oculis flavis, seu colore Ictericorum tinctis. „At supervacuum mihi videtur, ARETÆUS CAPADOX ait, *l.* I. *c.* 15. *diuturn.*, unde id nomen icterus tractum fuerit, explicare, præterquam a terrestribus quadrupedibus; quas Græci *Ictidas*, Latini *Viverras*, Aliqui *Martes* vocant, & sylvestris mustelæ species est: his enim bestiis oculi hujuscemodi colore tincti sunt."

SUIDAS etymologiam vocis ἀπὸ τῶν ἰκτίνων, seu a *Milvis* deduxit, quod illi quoque ictericiis præditi forent oculis; etsi quidem plures omnino aves, v. c. gallinacei generis &c. talibus gaudeant. Ait PLINIUS *Hist. Nat. l.* 30. *c.* 3. „Avis *icterus* vocatur a colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt & avem mori: hanc puto latine vocari galgulum."

Latinis dicitur *arquatus*, aut *arcuatus morbus*, a similitudine *iridis*, seu *cœlestis arcus*, ob varium colorem. — *Regius morbus* nominari pariter consuevit: HORAT. *Art. poët. v.* 453. *p.* 706., *Edit. Bentlei.*

„ Ut mala quem scabies aut morbus regius urget."

„ *Lecto etiam utendum est*, curam hujus morbi exponens CELSUS ait, *l. III. c. XXIV. p.* 185. *Edit.* HALLERIAN. *Medic. Princip. T. VIII.*, *& conclavi cultiori, usu, loco, ludis, lascivia, aliis, per quæ mens exhilaratur: ob quæ* REGIUS MORBUS *dictus videtur.*" — Aliam rationem linguæ la-

tinæ

tinae Parens, & doctiſſimus Romanorum, MARCUS VARRO adfert; ait ſiquidem PLINIUS *l.* 22. *c.* 24., VARRO *regium* cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam curetur mulſo." Potulento, Regum menſis inferri ſolito. — *Aurigo* a flavo & *ſubaureo* colore Aliis vocatur, atque voce hac CELSUS & APULEJUS uſi fuerunt. Pulchre, etſi quidem non ad leges mineralogicas, aut hiſtorico-naturales, dixit ARETÆUS *l.* 1. *c.* 15. *diuturnor.* „ Plane acerbum id malum eſt, color vero ſpecie horribilis: etenim colore aurum repraeſentat: ſed non hominem decet, quod in lapide pulchrum fuerit.)

Icterus a GALENO definitur *T. II p.* 264.„ bilis refuſio in cutim, qua fit, ut ſuperficies tingatur, & lutea fiat, & vitietur cutis, & albae Illis fiant ventris dejectiones." Eſt deſcriptio potius morbi, quam definitio; addere debuiſſet: *& urinae croceo colore tingentes*; id quod cum albis faecibus ſemper obſervatur.

(Notavit hoc BOERHAAVIUS & in ea ſpecie, quam ob nigricantem, prae ſaturata flavedine, colorem *melaſicterum* vocare conſueverunt. „ Faciei color ait, *Conſult. Medic. Epiſt. XVI.* ad nigrum vergebat, caput vero & reliquum corpus colore intenſe flavo perfundebatur: *in ſedibus nullum flavedinis ſignum; urina autem bile ſaturata videbatur.*"

Aliam definitionem icteri adtulit ARETÆUS, *l. I. c. XV. diuturn.* „ Si bile flava, vitellina, aut crocina, aut nigra cum viridi miſta omne corpus a viſcere ſuffuſum ſit, adfectus hic a Graecis *Icterus*, a Latinis *Regius morbus*, ſive *Arquatus*, ſive *Aurigo* dicitur.)

Color in his hominibus varie flavet, pro majori vel minori copia bilis, vel pro bilis colore in Alio quam in Alio intensius flavæ, natura, vel morbo (hujusque stadio, gradu, intensitate) vel prout hepatica, vel cystica, vel utraque conmista, causam morbi præbent. Color adeo diversus sæpe, ut Auctores distinxerint inter *icterum flavum* & *nigrum*.

(ARETÆUS *l. c.* „Duæ sunt hujusce labis species: aut enim in flavum croceumque vergit simulque albicat, & virescit; aut in lividum nigrumque declinat." Quam divisionem summam passim sequutos Auctores constat; rerum naturam vero Æstimanti facile patet, infinitos deprehendi recessus, adjectis intercurrentium varietatum vicissitudinibus. In *Ephemerid. Nat. Curios. Cent. V. Obs. XLI. pag.* 61. habetur historia icteri notabilis *Cl.* LANZONI descripta. Homo quadragenarius, mediocris habitus, cibis copiosis & potibus generosioribus libere indulgens, pondus cum gravi dolore in dextro latere sensit; hoc declinante tota facies viridi colore usque ad guttur tincta; dextra pars corporis atro colore notabatur, sinistra vero flavescebat; ut notabile fuerit, tres diversos colores in uno Icterico comparuisse. Urina modo viridis, modo atra; inprimis quæ noctu excernebatur, proxime dicto colore tincta; quæ per diem, viridis. Purgato corpore, ex usu salis absinthii, ad ʒj. per plures dies adhibito, colorum facta metamorphosis: facies enim, quæ prius viridis erat, flava facta est, & pars dextra, antea atra, pariter nunc flavuit; læva autem atrum paullatim induit colorem, atque sic post vigesimum diem color unus, flavus nempe, factus est, qui usu syrupi cichorei cum rheo per plures dies una cum usu corticis peruviani, sensim

eva-

evanuit. — In *eodem opere*, *Cent. III. Obs. LXIV. p.* 145., *Cl.* BEHRENS retulit historiam icteri corporis dimidii in Viro nobili, septuagenario majori; qui ab ira, cui graviori, naturæ vitio, obnoxius erat, factus apoplecticus, tum in dextro latere hemiplecticus, ictero simul idem corporis latus obsidente, atque exacte adeo quasi dividente, ut etiam nasi dextra pars icterica foret, sinistra vero colorem naturalem retineret; haud secus ac in Sene quodam podagrico altera quoque nasi medietas adfecta ab ETTMÜLLERO observata fuit; *v.* ETTMÜLLER *Colleg. pract. Oper. T. II. p.* 844.: fugatus remediis cephalicis, bezoardicis, tinctura Michaelis, venæsectione, intra quatuordecim dies icterus hicce dimidiatus.

Monendum vero duco hac occasione, metamorphoses quasvis coloris sani in subflaventem, flavum, virentem, prasium, porraceum, isatodem, chloroticum, amurcosum &c. non aptissime semper ictero vero & genuino accenseri: colore siquidem solo morbi genius non semper ac inrefragabiliter determinatur. — A morsu boiciningæ, aut crotalophori (*the rattlesnake*) subin totum corpus flavet, a morsu aliorum quorumdam serpentum, inprimis viperarum, idem observatum. — Vidit LANZONIUS hominem, in dextra a fele domestica morsum, dolore tumoreque manus magno adfectum, quæ symptomata excepit color corporis ictericus, quadraginta diebus perseverans. — Imperialium Servorum quidam, GALENUS ait, *de loc. adfect. l.* 5. *c.* 8., qui viperarum venationi deputatus erat, quum a vipera morsus esset, aliquanto tempore medicamenta, quibus uti consueverat, potabat, quumque universi corporis color mutaretur adeo, ut porri colorem

re-

referret, accedens ſingula nobis enarravit: cui epota theriaca quam celerrime color ſecundum naturam reſtitutus eſt. — A venenis variis, ab remediis draſticis purgantibus icterum, ſeu colorem potius ictericum, ſæpius ortum HOFFMANNUS monet, monentque plures Alii &c. Puellæ menoſtaſia adfectæ chloroticæ, toto corpore colore tinguntur ex albente virente ac flavicante miſto; idem in Puerperis, vel ſubflaminata, vel ametra, lochiorum purgatione, nonnunquam obſervatur; tum in Cachecticis, tum in Scorbuticis nonnunquam, *v.* NITZSCH *de Scorbuto* &c. LIND *on the ſcurvy:* tum in ecchymoſibus poſt lapſum, contuſionem, phlebotomen ineptius peractam, ſanguine celluloſæ alveolos ſubeunte; qualem adfectionem in me ipſo, errore Chirurgi, lingua quam manu promtioris, diu experiri debui; vel & poſt niſus majores, e laxatis ruptiſque demum vaſculis humore prodeunte: in variis ſpeciebus diabroſeos, aut ſcorbuticæ, aut ab humore acri alio enatæ; poſt nimia doſi, protractiusque adſumtum opium, e. ſ. p. — In his omnibus caſibus corpus plus minusve icterico tinctum eſt colore, quin tamen in corpore verus adſit morbus regius. Errarunt itaque, qui inſtantias haſce communi Icteri claſſi, abs limitatione, exactiorique diſcrimine accenſuerunt, Auctores.

Diſtinguendum hinc in poſterum etiam erit Syſtematum, Noſographiarumque conditoribus inter *icterum idiopathicum* & *ſymptomaticum; cito evaneſcentem* & *chronicum; ſuperficialem*, ut ita dicam, & *interaneum; lotio naturali*, aut *flavo intenſius*, (niſi hoc a manifeſtis cauſis, v. c. rheo adſumto, ſit) tum *fœcibus naturalibus*, aut *albentibus*, ſtipatum; nam in his omnibus & typus diverſus morbi,

bi, & curatio diversa hinc instituenda erit ratione; (*) atque, his differentiis neglectis, morbus non solum inepte tractabitur, sed & sedes illius & indoles sæpenumero prorsum cum alio confundetur. " Ob splenis quoque vitia, GALENUS ait, *de loc. adfect. l.* 5. *c.* 7. hujusmodi colores eveniunt, sed multo nigriores quam ab hepate: quos, ut clara interpretatione enarrare difficillimum, ita cognoscere facillimum, Iis præsertim, qui eos sæpenumero conspexerint. Etenim STESIANUS quum Me-

(*) Bene hinc monuit *Celeb.* TODE, tractatum recensens *Marcardianum:* „Der Unterschied zwischen einer idiopathischen und symptomatischen, einer flüchtigen und anhaltenden, einer mit ungefärbtem Abgange verknüpften oder nicht verknüpften Gelbsucht, ist so auffallend und doch in der Erkenntniß, Beurtheilung, und Behandlung der Krankheit so ausnehmend wichtig, vornehmlich aber in der kritischen Betrachtung der nächsten Ursache derselben so unumgänglich, daß wir nicht ohne Befremden in dem gegenwärtigen Versuche die unterscheidende Bestimmung der Subjekte vermissen. So lange der Verf. nicht näher zeigt, was Gelbsucht heissen könne oder nicht, muß er auch die Farbe der Kachektischen, woran keine eingesogene Galle Theil hat, für eine Gelbsucht gelten lassen. — In einer solchen Bestimmnng aber müssen nicht Ursachen und Entstehungsarten, sondern charakteristische Erscheinung; keine trügliche Nuancen, sondern wirkliche deutlich in die Sinne fallende Symptomen, zum Grunde gelegt werden.

Medicorum judicium subiisset, nescio quo pacto eorum non pauci abscessum in ipsius hepate consistere crediderunt. Sed postea, quum longo temporis spatio nihil se in melius proficere sentiret, me quoque vocavit. Igitur, simul atque domum, ubi jacebat, fuissem ingressus, adspiciens Eum, hoc, inquam, scias velim, nullum tibi esse in viscere vitium; sed, quid aliud te molestet, nudatis præcordiis declarare conabor. Inveni ergo in profundis musculis abscessum, contracto jam pure, in medio spatio eorum musculorum, qui per transversum incedunt &c. Sic etiam Alios complures scitis me notasse, per colorem declarando, modo jecur, modo splenem esse adfectum; nulla audita præteritorum accidentium narratione, neque etiam per tactum investigato viscerum adfectu. „ Hæc GALENUS.

Oculorum albugineæ tunicæ flavedo inter icteri characteres recensetur, atque nuper *Inl.* CULLEN id *abs exceptione* denuo proposuit: verumtamen neque hoc infallibile præbet morbi præsentis indicium. Novi Virum quemdam celeberrimum, Medicinæ Doctorem, qui sanissimus & functionibus corporis omnibus gaudens integerrimis, album tamen oculorum vix non semper flavum habet, oleo olivarum recenti quasi subfusum. Novi quoque Dominam, cui & oculi & facies maximam partem flavent, dum gravida est; utut nec fæcum nec lotii color, nec indicium ullum aliud, icteri vel umbram in corpore prodat præsentem. Monuit quidem *Cel.* SIMSON, tum unice *bili*, ut *causæ*, deberi colorem corporis flavum, si & oculi & lotium hoc colore inficiantur. Tutissimum esse censeo, si pro *icteri veri* præsentia determinanda, præter anamnesin morbum

bum inluſtrantem, *oculorum flavedo ac lotii, hujusque dos, lintea inficiendi eodem colore; tum fæcum color ſubgryſeus aut albeſcens, una cum colore cutis, unguium, icteritio, in unum collecta* recipiantur. — Accedunt his indiciis nonnulla in quibusdam Ægris alia, quæ, tum prout morbus magis minusve provectus eſt, tum & pro majori minorive ſuccorum corporis inquilinorum acrimonia cernuntur varia, magisque vel minus manifeſta; (*) v. c. pruritus corporis, amaror ſaporis, vel & chloropia.

(*) Quorum vero nonnulla morbo præſenti cum multis aliis communia; alia illi magis propria, non tamen eo usque, ut morbus absque illis ſit *αδυνατος*; alia illi plane non peculiaria, ſed ab aliis fontibus deducenda. Patet vel ex his, quanta requiratur *ακριβεια* in dignoſcendis diſcernendisque ab invicem morbis; quum non ſufficiat, ut obvium quodvis primo intuitu phænomenon adſumatur pro cynoſura diagnoſeos curationisque morborum, atque tum adfectioni male cognitæ pejor fiat medicina. Obviam fors videbitur Quibusdam monitum hocce, quum artis utique comprehendatur fundamentis: aſt & obvium adverſus illud ipſum hinc inde committi peccatum, docent hiſtoriæ Ægrorum, non mage morbo, quam perverſa medendi methodo Mortalium numero ereptorum; aut ſupervenientis demum alterius Medici, rerum interiora penitius rimantis, ope, ægre, ſi non ſero nimis, ab interitu revulſorum. —

pia. Dixerunt siquidem Auctores, Ictericis objecta flava videri: ast, non in omni ictero id obtinere, frequens observatio, inprimis in *ictero* mox adducendo *leucocholico*, docuit. Hinc in confirmato magis, laxiori potissimum nonnihil tunicarum ophtalmicarum compage, infiltrationem facilius admittente; bileque ipsa adtenuatiori, illud ipsum obtinebit; atque tum, ut *Pliniana* phrasi utar, morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam densitatemque tunicularum felle subeunte. —Retulit mihi, dum hæc scribo, cathedræ Vindobonensis medico-practicæ decus, Vir acerrimi ingenii, *Cel.* STOLL, Ictericorum quos vidit, vidit autem plurimos, nullum adhuc de chloropia fuisse questum. In provecta etiam solummodo aurigine ipsa colore flavo tincta deprehendentur ossa & cartilagines; qualia phænomena *Inl.* VAN SWIETEN, *in Comment. ad §.* 950. retulit.

Sed, quod omnino mirum sat est, vidit Vir candidissimus, *Celeb.* STOLL Ictericos, vero & Omnium oculos feriente ictero adfectos, fæces tamen deposuisse a naturalibus colore non abludentes. Ut ergo exin denuo pateat, non unum alterumve solum characterem morbo determinando sufficere, quum vel in certissimis cætera tot occurrant aberrationes. —)

Immo aliquando potest adesse icterus, qui non adpareat. Antea enim patuit, bilem copiosam (nonnunquam) dari in vesica pellucidam, insipidam. Si jam ejus iter inpediatur versus duodenum, ingreditur sanguinem, nec conspicitur. Patet hinc saltem, intensiorem vel debiliorem icteri colorem posse differre a bile ipsa; tum secundo, a copia qua refluit in

san-

ſanguinem. (*) — Icterus oritur ab inflammato hepate, eove obſtructo; quibus fit, ut viſcus illud quadam ſui parte turgens poros biliarios comprimat, vel ductum biliarium, vel cyſticum, vel communem. Adeo, ut bilis inpediatur verſus duodenum fluere cogaturque ſeſe inſinuare in ſanguinem; id quod ſemper fit, quando majorem reſiſtentiam bilis invenit verſus duodenum, quam ad vaſa hepatis. Oportet ergo illam bilem retroagi per poros biliarios & vincere motum bilis hepaticæ ex acinis verſus ductum communem determinatæ, intrare venam cavam & ſic cum ſanguine communicare. In acinis quidem adſunt extremitates venæ portarum; ſed eſt in illis motus a vaſis omnibus ſyſtematis venæ portarum ad acinos: ergo bilis reflua, retropreſſa verſus acinos facilius cum venoſo ſanguine he-

(*) Hanc vero ſpeciem, dictinctionis gratia tum ab *ictero vero flavo*, cujus characteres paullo ante adtuli, tum ab *icteris diverſis nothis* v. c. *Chloroticarum*, *Cachecticorum* &c. &c. de quibus pariter prius jam injeci mentionem, *icterum* voco *arythmum leucocholicum*, quum bili quidem ortum debeat abnormi, characteribus tamen deſtituatur plerisque, vel, ſub initium inprimis, omnibus, quibus icterus chlorocholicus, praſiocholicus, aut melancholicus ab aliis morbis diſcriminatur. Monendum vero, icterum hunc verum leucocholicum rarius multo reliquis occurrere, tumque inſignibus chylopoëſeos ac hæmatopoëſeos aberrationibus, hasque concomitantibus vitiis ſtipari: ratio ex ipſa ejus indole perſpicua.

hepatico communem torrentem venæ cavæ intrabit. Sed præterea *Acta Lipſ.* 1682. *p.* 20. & 1683. *p.* 126., referunt, eſſe a BOHNIO demonſtratum, ex cavo veſicæ felleæ in hepar, in porum biliarium, in inteſtina; item ex poro hepatico per hepar in veſicam felleam, in ductum cyſticum, in inteſtina, viam eſſe patulam & facilem: denique & ex poro hepatico in cyſticum, ex cyſtico iterum in hepaticum, patere vias. VERHEYENUS & GLISSONIUS hæc confirmarunt; ut & PERALTUS; qui Tractatus dici poteſt eſſe PERALTI & DUVERNEYI: DUVERNEYUS enim ſecabat corpora dexterrime, & PERALTUS, egregius Pictor, delineabat adcurate demonſtrata. — RUYSCHIUS *Adverſ. anat. p.* 11. negat, in homine reperiri cyſternam lumbarem; interim tot Alii invenere: ita poteſt eſſe etiam de his viis inter hepar & veſiculam. — Ergo omni ex parte vias invenimus, per quas, via ad duodenum intercepta, bilis cyſtica & hepatica refluere in ſanguinem poſſit.

(Omiſſa controverſia anatomico-phyſiologica de viis illis ab HAENIO nunc enumeratis, quas, ut per transennam ſolum id addam, nec omnino negare, quum nonnunquam vere adſint; nec in univerſum ſtatuere, quum ſæpe incaſſum quærantur; hinc potius cum Viro magno admittere velim, eas jam adeſſe, jam deſiderari; &, ſi adſint, luſu fors naturæ adeſſe, quum homines, in quorum cadaveribus omni adhibita cura non detegi poſſunt, ideo tamen non pejorem vixerint vitam, nec morbo laborarint, qui viarum illarum defectui adſcribi poſſet: omiſſa, inquam, latiori diſquiſitione controverſiæ illius, adducam potius nunc ampliorem recenſionem egregii operis *Cel.* MARCARD, Medicinische Versuche 1. Thl. Leipz. 1778. 8.; qui monſtravit, multum abeſſe, quin

quin diu recepta illa & ab HAENIO, plurimum *Palæophilo*, Aliisque, lubenter adſumta icteri theoria *in univerſum* ſit admittenda. Facile vero patet, me præcipua hic delibare ſolum poſſe capita & ſeligere ex reliquis *Cel.* AUCTORI obſervata propria; quum alias diffuſa nimium evaderet recenſio diſſertationis, cujus lectionem multum ſuadeo Tironibus.

Omnium primo hactenus adſumtæ originis icteri theoriæ, GALENI, PECHLINI, BIANCHI, MORGAGNI, MEADII, SWIETENII, MARQUETI, BERGERI, BRUNINGII, SYLVII, una cum *noſtro ævo paſſim & a Plerisque recepta*, enumerantur, recenſentur; argumenta earum cauſam ſpectantia examinantur; adplicatio fit *poſterioris* theoriæ ad geneſin icteri a calculis ſyſtematis cholopoëtici, ab hepatitide, variisque aliis cauſis ad expoſitionem morbi hujus adſumtis. Hæc ſuperficiaria ſolum *ſectionis primæ* ſciagraphia.

Monuit tractatum hanc recenſens, ut videtur merito, *Cel.* TODE, determinandum AUCTORI ſub initium fuiſſe icterum, de quo libellus totus inprimis agit, quum icteri toto cœlo ab invicem diverſi occurant; nec flavus quiscunque plus minusve color *eſſentiam*, ut ita dicam, unice conſtituat icteri: ſed hoc paullo antea jam tetigi. Communem quidem maxime icteri ſpeciem innuere videtur MARCARD; aſt regerit TODE, minime ſeſe reticere velle, vix fore, ut illi theoria nova adplicari maxime queat.

Veriſſimum etiam eſt obſervatum *Todianum*, differentiam icteri genuini a ſpurio non ſola coloris flaventis craſi abſolvi, quum ſubin verus adſit icterus, non tamen ſaturatius flavo colore corpus tin-

I 2 gens

gens, quam in cachecticis cernitur adfectionibus; instantiam maxime insignem pro hac thesi præbet *icterus leucocholicus*.

— — — Bilem hepaticam resorptam vel ex eo capite ut causam icteri adsignari non posse AUCTOR credit, quod nec amaritièm in lingua, nec saturatum colorem, quo cutis, & oculorum albuginea, & lotium tingitur, hepatica bilis, utpote nimis debilis, dilutaque excitare posset: (*) ipsum etiam magnum HALLERUM monuisse, ductu bilifero communi arcte obturato, bilem cysticam diffundi videri per ductus hepaticos, inde in venam cavam, tumque per corpus late reliquum: pro bile enim cystica liquorem eum habendum esse, quum in sanguine, lotio, saliva, muco trachæali, sudore, lympha abdominali, pinguedine, tunica cellulosa, tunica albuginea oculi & amaritiem majorem, & colorem saturatiorem deprehendere liceat, quam ab hepatica bile possimus exspectare.

Subjungere hic omnino convenit, quæ circa sententiam hanc *Marcardianam* adnotavit *Cel.* TODE, Medicinischchirurg. Biblioth. *VII.* B. 1. St. S. 89. ꝛc., ut nonnihil perfectior reddatur accessio hæc

(*) Ut argumentum debilioris bilis hepaticæ adduxit *Cel.* AUCTOR testimonium *Cl.* TACCONI, qui, ductu cystico obturato, meatu autem hepatico in intestinum tendente aperto, observavit, alvi subsequi obstructionem, ob bilem, quæ tunc sola adfluere potest, fatua dulcedine instructam, wegen der läppisch süßlichen Galle: concinnius autem hic utique pro läppisch positum fuisset abgeschmackt.

hæc ad *Haenianum codicem*; Eorum præſertim in gratiam, qui vel ob linguæ germanicæ inperitiam utrumque opus legere nequeunt, aut curta inſtructi ſunt ſuppellectili libraria. — Omnium *primo* notandum eſt, *Cel.* TODE ait, nil magis arbitrarium eſſe, quam ut veri character icteri quæratur in gradu quodam phænomenorum præternaturalium. Sententia illa: plus vel minus non mutat ſpeciem, omnino etiam circa morbos obtinet, atque in hoc inprimis caſu. Ex theſi Marcardiana, Icterici omnes, quibus non prorſum flavent oculi, nec amaro ſapore donata eſt ſaliva, veri non forent Icterici! — *Tum*, noſſe debet AUCTOR, icterum in multis caſibus adſcendere intendique per gradus, ſymptomata etiam ante dicta non ſub initium adeo deprehendi urgentia, uti quidem per decurſum morbi productiorem evadunt. — *Tertio* minime conſtat, cur non & a bile hepatica, magis magisque reſorpta ac depoſita, demum flavo colore tingerentur oculi, tinctorium fieret lotium, amaraque redderetur ſaliva! Ipſa utique cyſtica bilis genealogiam ſuam a bile repetit hepatica. — *Quarto* certiſſimum prorſus eſt, colorem, conſiſtentiam, & acredinem cyſticæ bilis non uno eodemque ſemper gradu donari. Succi noſtri vix non omnes metamorphoſibus maximis obnoxii ſunt, ne ipſo quidem excepto ſtatu ſano. Circumſtantiæ ſaltem, quibus vigentibus naſcitur icterus, magnam habebunt actionem in confectionem bilis hepaticæ. Quam non v. c. ſpeciem obfert bilis, dum homini validiori frequentiorique intra brevius temporis intervallum, emeſi ſubvertitur ventriculus? An non itaque maximo jure ſuſpicari licet, bilem ſecretam ab hepate, ſpaſmis, calculis, hepatitide, ſympathica adfectione &c.

 la-

laborante, alterius fore indolis, hinc forsan & profundioris coloris, quam dum naturali constituta est ratione? — *Quinto*, viæ, quas emetiri debet fel hepaticum, undiquæ obsitæ sunt vasis resorbentibus, quæ naturali sane ratione, eodem modo, uti vasa resorbentia cystica, bilem recipiunt cysticam, bilem recipere posse debebunt hepaticam. — *Sexto*, deprehensum fuit, tumores hepaticos, queis obstructæ fuerunt semitæ bilis hepaticæ, ortum præbuisse subsequenti ictero; qualem instantiam *Cl.* COLIN DRUMOND in *Dissert. inaugurali Edinb.* 1750. defensa, adduxit. Suspicari præterea plurimum licet, hepatitidem etiam ex eo capite, quod ductus bilis hepaticos comprimat, genesin fovere icteri. — *Septimo*, datur quædam species icteri, manifesto enascens a bile, magna nimium copia intestina inundante: hujus generis icterus excipit nonnunquam hyperemeses, tum & febres biliosas, atque sic dictam choleram. (An non huic accensendus est icterus verus, pertinax, excandescentis nimium ira mentis æstus nonnunquam sequens?) In omnibus hisce morbis eo certius sequi solet icterus, quo minus per alvum subducitur bilis. Hasce vero icteri species, nascentes *a bile in ipsis intestinis resorpta*, quarumque existentia demonstrari valet, etsi ipse HALLERUS eam revocet in dubium; hasce, inquam, omnes icteri species *Cl.* MARCARD hic loci prorsum intactas dimisit, dein autem extimis solummodo labris adgressus fuit. Bilis nimia copia effusa nullatenus ex sola advenire potest vesica; sed maximam partem bilis est hepatica. — — — *Octavo*, subpetunt exempla verorum icterorum, ubi cystis fellea aut plane cernebatur vacua, aut hydatidibus (Bläschen), vel & latice solummodo aquoso (uti antea jam ex

HAE-

NIO dixi) referta erat. In Icterico quodam prorſum deſiderabatur veſica fellea. Quæritur jam, an bilis cyſtica pallida, excolor, fatua, aut plane deficiens, generare queat icterum? Anne operoſe potius inquiramus ſubterfugium; an potius viam ſequamur ante oculos poſitam? — *Nono*, occurrunt ſubin congeſtiones majores bilis in cyſtide, abs omni ſenſibili ſimul præſente ictero. — *Decimo*, ſi quidem Scriptorum quid hic valeat auctoritas, pro ictero a bile hepatica quoque oriente ſtat Auctoritas *Cl.* MONRO *junioris*, qui bilem hepaticam pro communi maxime fonte habet icteri.

Argumentis hiſce propoſitis vela contrahit *Cel.* TODE, ſufficientia illa ſibi videri innuens, quibus moveatur *aletophylus Auctor*, ne in dubium revocet poſſibilitatem icteri a bile hepatica oriundi. (*) Et Hercle quidem, utut ſententia *Marcardiana* naturæ ſuperſtructa videatur, nec precario ſolum hypotheſeos cujusdam fundamento innixa; minus tamen, quæ præter illam in medium adferri queant, omnia, quorumque partem præcipuam TODE tetigit, AUCTOREM ob oculos habuiſſe liquet, quum alias omnino

---

(*) In textu vero germanico vitium cernitur typographicum, ſenſum plane reddens obpoſitum; doch ich breche ab, und glaube unſerm wahrheitliebenden V. Gründe genug an die Hand gegeben zu haben, die Unfähigkeit der Lebergalle zur Hervorbringung der Gelbſucht in Zweifel zu ziehen. Ponendum omnino erat: — — — nicht in Zweifel zu ziehen. —

& objectiones ipſas & earum ſolutiones adtuliſſet. Multa, quæ ſubito, aut intra breve temporis intervallum, fieri minus queunt; vel certe fieri, minus manifeſto cernuntur; dubio omnem præcludunt locum, dummodo ſufficiens acceſſerit mora: is vero, ſi unquam, ſane dum de ictero a bile hepatica oriundo agitur, caſus eſt. Extra controverſiam poſitum habeo, naſci icterum, modo a *Cl.* MARCARD eleganter propoſito, naſci a bile cyſtica, naſci hoc modo, hoc ex fonte frequentiſſime: verumenimvero, naſci illum non ex hoc fonte unico, nec eo unice modo, ex æquo pro certo habeo. Rationes vix eſſe opus, ut adducam reor; quum præter eas, quas *Cel.* TODE adtulit, phænomena icterorum plurium, indolemque bilis hepaticæ & cyſticæ æque, ac morborum jecinoris decurſum & exitum, penitius rimando, plures inſuper, nec minus graves, queant detegi: unde ſimul patere poterit, icterum frequentius omnino ex ortu a *Cl.* MARCARD adſignato, quam quidem ex theoria *Monroana*, paullo antea a *Cel.* TODE, *No.* 10 adducta, prognaſci: æque enim exceſſu peccat ſententia, quæ nullum, quam quæ omnem, aut vix non omnem, icterum, a bile repetit hepatica. — Sententiam autem *Marcardianam* circa ineptitudinem hepaticæ bilis ad producendum icterum, pro varia relatione, tum refellit, tum plurimum reſtringit inſtantia icteri, quem diſtinctionis gratia *leucocholicum* vocavi, cujus HAENIUS fecit mentionem, quemque parum adeo, ac *praſiocholicum* aut *chlorocholicum* aut *melancholicum* licet negare, ni contra autopſian pugnandi ſit animus.

Minus demum ſubſcribere poſſum abs exceptione ulla aut reſtrictione, ex dictis, concluſioni, quam

Cl.

Cl. Vir capiti feptimo fectionis primæ adjunxit: fequela, ait, omnium in hocce capite fub examen revocatorum foret, fubponendam effe, ut caufam, bilem veram cyfticam, fanguini admiftam, in omni ictero magis notabili, ubi nempe faturatior adeft color cutis ac oculorum.

Audaci & analogiæ omni obpofito confilio Tode ait, negaffe Auctorem theoriæ novæ, reforptionem bilis cyfticæ fieri in alio ullo loco poffe, quam in fola cyftide fellea: demonftrandum id Negaturo fuiffe inpoffibilitatem, aut fummum a verofimilitudine receffum, fententiæ ftatuentis obpofitum; demonftrandum fuiffe, in aliis locis non fubpetere analogicos reforptionis adparatus, in ductibus biliferis nulla adeffe vafa reforbentia e. f. p.: hæc omnia neglexit Marcard, admittens tamen, nafci poffe icterum, a reforpta in cavo abdominali bile, quæ per tunicas cyftidis antea fefe fubduxerat.

Adfert *Cl.* Marcard *fect.* I. *c.* 9. & *rel.* cogitata fua circa adplicationem theoriæ hactenus receptæ ad genefin icteri a calculis fyftematis chylopoëtici, ab hepatitide, e. f. p. Mitto nunc confiderationem calculorum; quum dein horum recurrat in *codice Haeniano* mentio.

Hepatitidem partem hepatis concavam obfidentem, tumore excitato ductus biliferos anguftiores, ac, fi malum fuerit magis provectum, demum inpervios reddere, hinc conftantem icteri caufam præbere, monetur. Dum, ait, adfumitur, bilem & in hocce cafu per hepar penetrare in fanguinem, uti quidem, qui circa hoc negotium fententiam fuam faffi funt, adfumferunt Omnes; tumor ductum communem vel unice, vel maximam fane partem, comprimet, aperto interim manente ductu hepatico.

Naturæ vero congruum magis eſt, ſub inflammatione partis concavæ jecoris in ductum potiſſimum agere tumorem, qui hepati, ut ſedi inflammationis, eſt proximus; ut adeo arctiſſime obturatus foret ductus hepaticus loco ſupremo; minus, ubi jungitur cum ductu cyſtico; minime demum anguſtus redderetur ductus cyſticus atque communis, inprimis loco inteſtino proximo. Hinc jure plane merito ſuſpicari liceret, in ictero, qualis paſſim evenire ſolet, bilem cyſticam via multo faciliori petituram eſſe inteſtinum, quam quidem hepar; quod viſcus accedentes ductus aliunde ſunt anguſtiores.

Dixit VALCARENGHI, de hepatitidis ſpeciebus agens, tumorem hepatis veram eſſe cauſam icteri, dum morbo huic jungitur; tumidum enim hepar, quale inflammatum eſt, utique compreſſurum eſſe ductus biliferos, atque hinc retenturum ipſam bilem. — Regeſſit ad hæc cogitata MARCARD, in morbis chronicis hepar nonnunquam intumuiſſe enormiter, atque magis multo, quam a ſola inflammatione intumeſcere unquam queat, quin tamen vel umbra ullius adfuerit icteri, hinc credibile non eſſe, præſente modo hepatitide tumorem hepatis cauſam præbere ictero.

Obſervat denuo circa hunc locum *Cel.* TODE, nimium dixiſſe *Cl.* MARCARD, dum in illico adductis caſibus *ne umbram quidem* (nicht der geringſte Hauch) coloris ullius icterici adeſſe unquam, adſerit. Diverſitas omnino intercedit inter colorem ictericum perfectiſſimum, ſaturatum, & ſuperficialem ſolum, dilutum, pallidum, qui tamen prorſum abeſſe, ideo dici nequit. — Aſt notandum hic, hepatitide præſente, ac tumore hepatitidem concomitante, diverſam ſubin rerum eſſe faciem, quam tumente

te ob morbum chronicum hepate; quod inflammatio hepatica propagetur in ipsos usque ductus biliferos, hinc ductibus ipsis hisce inhæreat morbus, a sola compressione mechanica, quæ hepate in chronicis tumente fit, utique diversus, auxesin abs dubio symptomatum, moli soli tumidi jecoris adscribendorum, adferens. (*) Adsunt & in ductu communi cystico steatomata nonnunquam, tumore simul præsente, obstructione, induratione, aut scirrhositate hepatis majori minorive; quæ sane, vivente Ægro, detegat mihi magnus Apollo; quæ tamen Medenti in memoriam revocanda sunt, ut in dubiis ac obscuris aliqualem adfundant lucem, uti v. c. in memoriam revocandæ sunt angustationes viarum omnes, quæ per mucum glutinosissimum, spasmum, sarcomata, calculos, &c. queunt excitari. —

Adfert tum *Cel.* Marcard amplius descriptam historiam morbi ac extispicii Icterici, quæ inprimis causam

---

(*) Adtulit *Cel.* Tode ex Diatribe *Cl.* Drummond locum sequentem, icterum natum ab inflammatione tali symptomatica in Hepatiticis inlustrantem. „ Licet hepatitis, seu acuta hepatis inflammatio, sæpe contingat, & quidem facile subsistere possit sine ictero; Nemo tamen, ut opinor, inficias ibit, quin, si inflammatio ad membranas ductus cystici aut communis propagetur, aurigo etiam inter reliqua morbi hujus symptomata evenire possit. Tunicæ enim ductuum inflammatione tumescentes, meatum intercludent; adeoque bilis egressum in duodenum intercipient.“

caufam Illi fubpeditaverat, ortum morbi hujusce exactius aliquantum difquirendi. Homo fanus, fexaginta feptem circiter annos natus, a Lictore verberibus & contufionibus male mulctatus, peffime, eadem die, inde habuit: uti Adftantes Auctori retulerunt, febri correptus fuit acuta, frequentiori emefi, delirio non interrupto: cutis colore dein tincta obfcure flavo; die morbi quinta mors malis impofuit finem. Cadaver aliquot poft mortem diebus primum luftratum; præcipua extifpicii fuerunt fequentia.

Superficies corporis totius faturate flava; minus tamen nonnihil flavebant extremitates inferiores. Princeps læfio in occipite, in angulo fuperiori futuræ lambdoidis, ubi cutis multum tumebat, diffecta copiofum laticem fanguinolentum, nonnihil coagulatum, dimittens, cranium ipfum tamen non fractum. — — — Omentum plurimum flavum, cætera non læfum. Lien prægrandis, attamen fanus. Jecur fubdurum: facies convexa maximam partem colorem naturalem retinuit; concava vero obfcure virens, vix non nigricans. Color hic ad duas fere lineas fubiit fubftantiam jecinoris, propagatus etiam nonnihil ultra marginem ejusdem, quadrantem circiter pollicis faciei concavæ hepatis occupans. Cyftis fellea magna, turgida; partes eam ambientes ab eaque tactæ, manifefto fatis tinctæ. Canalis cyfticus craffiffimus, & fungofus; oftium ejus anguftiffimum, ut preffione validiori nonnifi tantillum quid, guttam unicam nondum conftituens, exprimi potuerit. Craffum hoc ipfum erat, tenax; coloris naturalis quidem, aft obfcuri multum, odoris non infoliti. — — Liquor pericardii omni nota flavus.

Die-

Diebus tribus elapſis ſcatulam, cui cyſtidem felleam interea temporis commiſerat, quum aliquot milliaribus transferri debuerit, aperiens, vidit linteum, cyſtidem ambiens, humidiſſimum, coloratum; utut canalis adhucdum firmiſſime foret conſtrictus, tunicæ etiam nullam plane expertæ fuiſſent læſionem. — Per easdem bilis transſudare perexit. — Elapſis demum aliquot diebus cyſtide diſſecta in conſpectum prodiit bilis ſpiſſa, colore laudabili, odore minime putrido, prædita; ductus membranæ non tenues adeo erant, uti alias eſſe adſolent, ſed fungoſæ, ſubcarneæ; orificium anguſtiſſimum; cætera nec calculus, nec præternaturale aliud quid præſens.

Dubio carere omni, ſubnectit AUCTOR, morbum hunc lethalem fuiſſe hepatitidem, cujus ſedes in parte concava hærebat jecinoris; cauſa vero, uti ſat videtur probabile, maximam partem debebatur læſioni capitis, quod analogicis inſtantiis ex *Cl.* HÖCHSTETTERO, SCHMUCKERO, BIANCHIO confirmat; addit tamen, nequaquam pervicaciter ſeſe negare velle, animi pathemata ob inlatam vim, ad geneſin mali facere quoque potuiſſe. Monet demum, in hoc caſu ſane nil bilis retrogredi potuiſſe in hepar, quum preſſio antea dicta, vix tamen quid expellens, major multo fuerit, quam quæ a partibus ambientibus excitari ulla ratione potuiſſet. Theoriæ, ait Addicti, quæ in ictero bilem per hepar in ſanguinem venire ſtatuit, adſumere in hocce caſu unice poterunt, icterum hunc natum ſolummodo fuiſſe a bile hepatica non excreta. Dubitare me tamen circa hæc multum & non abs gravi ratione, facit color ſaturate flavus icteri: in cadavere hoc eodem ſaturate adeo omnia tincta erant, ut cauſam

nun-

nunquam a bile hepatica repetam. — Attamen hoc jam antea disquisitum fuit.

MEAD casum refert icteri majoris, orti post contusionem dextræ corporis parti inlatam: hepar post mortem cernebatur sanum; cystis autem fellea ne valide quidem compressa guttulam dimittebat bilis; ductus adeo coarctatus, ut nec exilissimus inmitti potuerit stylus.

Adplicat jam AUCTOR theoriam expositam caussis diversis aliis, ex quibus deduci solet icterus: optime sub initium animadvertit, spissitudinem nimiam bilis cysticæ ac tenacitatem abs ratione, utut frequenter, pro caussa icteri haberi; quum, si spissum nimis fel sit, quam ut vias suas naturales queat subire, reverti etiam per hepar plane non possit; nam, si pro vasis amplioribus fluida satis non sit, quo pacto pertransibit canaliculos multo angustiores, in quos dirimitur in hepate ductus hepaticus? Notat vero hic *Cel.* TODE, nondum satis perspectam esse rationem, qua suscipiatur liquidum stagnans: observasse *Cl.* LIND, sanguinem, omnino non ex integro fluidum, egressum in scorbuticis, nonnunquam simul & semel denuo resorberi. — Monere circa convenit, nunquam negligendum esse in horum examine discrimen, inter crasin naturalem, discrasiamque præternaturalem diversorum humorum corporis intercedens: quum v. c. nonnulli, ad gradum quemdam spissitudinis deducti, adeo nunc sint viscidi, ut vix, aut plane non, *in corpore* resolvi, pristinæ fluiditati restitui, hinc resorptioni apti evadere, queant. Sed de his alibi latius.

Observat TODE, AUCTOREM icteri ab hydatidibus oriundi, cujus in III. *Tomo Bibliothecæ medicochirurgicæ* adfertur instantia, non meminisse. —

Fre-

Frequentiorem omnino adesse occasionem causam hancce in cadaveribus detegendi, quam ut prorsum sicco transire eam liceat pede, ipse censeo.

Glandulas tumentes, aliasque excrescentias ductum communem obserantes etiam ut causam regressus bilis cysticæ in hepar spectari posse, *Cl.* MARCARD fatetur.

— — — Vidit TARGIONI TOZZETTI, hydrophobiam, absque morsu ullo canino natam, insequutum icterum, quo durante Æger demum mortuus. Hepar naturali majus: ductui vero cystico inhæsit vermis, ductum ex integro replens, hinc exitum bilis cysticæ ac in hepar adscensum, utique inpediens. Nectit TODE, observationem hanc nil tamen pro nova theoria facere — Verum id quidem, ast cautos nos reddit, ac in eruendis causis morborum circumspectos & adtentos; quum ea denuo demonstretur, quam abstrusi sæpe in corpore lateant morborum fontes, qui haud raro sufficientes satis ob rationes incurabiles sunt, sed & eam nonnunquam ob rationem, quod medendi Artifex vix ultra extimam in causæ typique morbi examine penetrarit superficiem, aut *symptomatum* potius, quam *causæ* morbi, instituerit curationem. —

Cel. HEBERDEN spasmis icterum ortum debere posse, revocavit in dubium, etsi SYDENHAMUS thesin hanc jam ut demonstratam adsumserit; illorum vero in locum calculos substituere conatus fuit, ut causam arquati morbi genericam; quorum SYDENHAMUS, hic, ut AUCTOR monet, pariter excessu peccans, plane nunquam in suis operibus hoc sub respectu meminit. — Attamen nec demonstravit ullibi SYDENHAMUS, calculos malo huic ortum dare plane non posse!

COE eamdem vix non, uti HEBERDEN, fovet ſententiam; calculos pro cauſa morbi principe habet, ſpaſmos vero pariter cauſis illius non accenſet. Præterea hic latius nonnihil examen argumentorum, quibus COE theſin ſuam defendit, quibusque MARCARD eam inpugnat; propriamque ſtatuminat; quum aliunde in ſubſequentibus denuo recurrat expoſitio rationis, qua ſpaſmos icterum producere poſſe, AUCTOR noſter ſtatuit. Obſervat hic, nil obeſſe, quin ſpaſmi, quibus tot in omnibus aliis motibus corporis ac humorum producuntur aberrationes, arythmum etiam in curſu fellis excitare queant; experientiam ipſam nobis exhibere plurimos caſus icterorum, ubi vix evitare poſſimus, quin ſpaſmis tribuamus ortum. Icteros hic inprimis excitat Hyſtericarum, SYDENHAMO deſcriptos, ubi calculi nulla adeſt ſuſpicio: tum & icteros, animi pathemata ſubitanea, validiora excipientes. Vidit ſic in Domina, quæ una cum curru Albi jamjam mergenda erat, ob terrorem violentum poſt aliquot dies oriri icterum; denuo evaneſcentem, quin excretus fuiſſet calculus, nec amplius redeuntem; nulla etiam remanente præternaturali circa hepar adfectione. Jungit obſervationi huic *Cel.* TODE, in recenſione, aliam Juvenis cætera ſaniſſimi, qui ob perditam magnam vim pecuniæ in olla fortunæ (*Lotterie*) confeſtim factus fuit ictericus. *Cel.* etiam CULLEN, MONRO ac DRUMOND icteros ejusmodi ſubitaneos eſſe poſſibiles, ex obſervatis practicis teſtantur.

Icterum ſequentem morſum animantium venenatorum, inprimis viperarum, a ſpaſmis pariter MARCARD repetit. Dixi vero jam antea, diſtinguendum eſſe inter verum icterum, & colorem quemvis corporis vel totius, vel partium quarumdam, flavicantem, virentem, praſinum, &c., utut ex integro

gro non negarim, morſus tales ob adfectos nervos ſequi poſſe ſpaſmos, exque his & naſci icterum.

In colicis ſpaſmodicis frequentius jungitur color corporis ictericus. Adfert AUCTOR obſervationem icteri, dolores colicos, frequentius redeuntes, nunquam non ſtipantis, & ſanatis illis non amplius percipiundi; tum aliam, ubi icterus cum febri certis intervallis alternabat: in neutro autem caſu indicium ullum calculi, cui ſymptoma hoc ipſum potuiſſet adtribui.

Circa epidemicos icteros monetur, ſubpeditare eos ipſos argumenta ſat gravia pro geneſi icteri ex cauſis ſpaſticis, vel ſaltem demonſtrari illis, calculos non pro cauſa morbi hujus catholica poſſe adſignari. Confirmare nititur AUCTOR theſin ſuam obſervatis ac adſertis *Cl.* BRÜNINGII, WAGLERI, HERLITZII de icteris epidemicis, qui maximo jure dictis cauſis adtribui poſſe videbantur. Adfert etiam icterum illum celebrem epidemicum, quo adficiebatur exercitus hiſpanicus Genuæ, in quo tam proficuus deprehenſus fuit uſus ſaponis, ut omnis omnino, qui in urbe haberi poterat, fuerit conſumtus, ne eo quidem excepto, quo indigebant Barbitonſores. Animadvertit hic denuo TODE, reſpiciendum potius eſſe ad vitioſam cholopoëſin, nimiamque bilis effuſionem in morbis hujuscemodi, qui fors nonniſi febres bilioſæ fuerint. — Animadverſio hæc eo majori fundamento inniti mihi videtur, quum frequentiora obſervata practica docuerint mihi ipſi exhibuerint colorem corporis ictericum, ubi nullam aliam, adhibita licet omni exacto ſcrutinio, detegere poteram cauſam, præter vitæ genus miſerum, male ſanum, cacochymicum. Vidi & naſci icterum, ac nonnunquam abire in hydropem, vel alia vice in febrim veram caſtrenſem,

aut classiariam, in hominibus, nunc in locum paludosum, humidum translatis, quum alias aëri sereniori, puroque forent adsueti: pro veritate posterioris hujus observationis eo magis respondere possum, quum, ut *Ill.* ZIMMERMANNI phrasi utar, in proprio corpore eam experiri debui, ubi ex Aliorum relatis eam lubentius didicissem. — Vidit BISSET in febri flava (*the yellow-fever*) Mortuis in insulis Indiæ occidentalis, cutim colore eodem saturate flavo, in viridem tendente, tinctam, quo ipsa bilis, cystide contenta, cernebatur instructa. Facili negotio fel ex cystide per ductus suos in intestinum exprimi poterat, ut adeo nulla adforet obstructio; magna etiam ejus copia reperiebatur in jejuno ac dodecadactylo, quo latice intestinorum horum non solum tinctum erat cavum internum, sed & ipsarum membranarum illarum penetrata substantia. Colorem flavum repetiit hic *Cel.* WARREN a diacrisi putrida globulorum sanguinis rubrorum. Regessit autem BISSET, natum colorem hunc eumdem a bile, sanguini admista; quod scilicet bilis, in intestinis præsentis, quid subierit vasa resorbentia, atque horum ope penetrarit in ipsum sanguinem; cæterum emesin, morbum hunc stipantem, maximam partem fecisse ad genesin icteri, quum ea multum bilis ex cystide in hepar, atque tum in massam sanguinis, pulsum fuerit. — Monet circa hæc MARCARD, expositionem hancce *Bissetianam* sibi pariter non ex integro satisfacere; causarum tamen illico adlatarum priorem facile omnino obtinere potuisse largitur. Objecit illi *Cel.* TODE, non revocasse hæc monentem in memoriam, talis icteri originis sese nullibi antea in Tractatu hoc injecisse mentionem. — Sed adserere utique nunquam po-

terit

terit AUCTOR, icterum a nulla alia, nisi spastica, nasci posse causa.

Argumentum demum catholicum adhuc adfert MARCARD adversus theoriam, qua statuitur retrogressus fellis per hepar in sanguinem. Regressus hic, ait, non ex facili adeo fieri videtur, uti quidem adsumtum fuerat, dum ductus communis est obstructus; deprehendimus quippe sæpissime, & plerumque in hoc eodem casu, cystidem ob magnam, qua turget, fellis copiam, ad insignem magnitudinem expansam: instantias adducit ex VAN SWIETEN & VALCARENGHI. Manifestum, his addit, est, in hisce casibus bilis regressum per hepar non fuisse magni momenti, nec facilem: agere saltem tum debuisset inpedimentum tanta vi, quanta requiritur, receptaculo, quale cystis fellea est, eo usque expandendo.

Sed undenam, quærit ad hunc locum *Cel.* TODE, nascitur vis hæc ipsa expandens? Certe non a vi retropellente ductus communis, sed a secretione, ac collectione continuata bilis, uti analogica instantia expansionis vesicæ urinariæ pariter docet. Refluxum bilis in poros non adeo difficilem esse, demonstravit etiam SAUVAGES in *Nosologia methodica* ex rationibus physicis. — Quum jam *Cel.* MARCARD rejicere velit, prosequitur TODE, theoriam a Viris magnis receptam, enervare debuisset argumenta anatomica adeo gravia HALLERI, HUNTERI, MONROI, MECKELII. Demonstrare oportuisset, transitum, quem Anatomici nunc dicti facilem adeo deprehenderunt, ex ductibus biliferis hepatis in venam cavam, locum quidem obtinere posse in cadaveribus, non vero ex æquo in homine vivo sano. Demonstrandum fuisset, vasa lympha-

tica viarum tum ſubtiliorum, tum grandiorum biliarium nonniſi bili pallidiori (blaſſe) recipiundæ apta nata eſſe. Evincere pariter debuiſſet, carere ductum hepaticum & communem vaſis reſorbentibus, ac inpoſſibilem eſſe icterum verum, ſæpiusque occurrentem, oriundum a bile in ipſis inteſtinis reſorpta. Quodſi argumenta hæc omnia theoriarum, a ſe vel inpugnatarum vel non ſatis dilucidatarum, antea refutaſſet, tum rerum Periti theoriam novam avide eſſent lecturi, aut ſaltem diſquiſitione exactiori dignam judicaturi. Hæc *Cel.* TODE.

Nunc ad *alteram tractatus Marcardiani ſectionem*, quæ complectitur *tentamen theoriæ novæ geneſeos icteri.*

Conſtat Omnibus, qui cadaverum interfuerunt ſectionibus, a veſicula fellea tingi poſſe partes adjacentes colore bilis, quam illa continet, quæ etiam tunicas cyſtidis prorſum penetrat: vidit tamen AUCTOR in Infante, externe quoque maculam rotundam flaventem, quæ demum, aperto abdomine, cyſtidi felleæ deberi cernebatur, longiori ſolito, hinc ſub margine hepatis prominenti, ac in abdominis integumenta vim tingentem exſerenti. Similem inſtantiam legimus in *Actis N. C.* 1672.; aliam adnotavit REVENHORST. (Tertiam Ipſe adjungere poſſum, viſam in cadavere Fœminæ atrophicæ; ubi macula phialam, quali pro potu Coffeæ utimur, majorem ambitu æquabat, & ſaturate ſatis viridem obſerebat colorem.)

Patet hinc, bilem in ſtatu naturali jam penetrantiſſima gaudere indole, quum per tot incumbentia cyſtidi ſtrata externam ſuperficiem tingere valeat. *Cl.* AUCTOR, DE HAEN, FRIEE,

STAL-

STALPART VAN DER WIEL, TULPIUS, MEDICUS, in hominibus, WEIKHARD in phasiano, grassante inter has aves epidemica lue, (ego in luciis & carpionibus sæpius, tum & in gallinis,) bilem per tunicas cystidis, plerumque tumidissimæ, transsudasse observarunt. Cystis poros habet a fabrica ejus organica diversos, & corporibus omnibus solidis proprios: per hos omnino, adnotante etiam *Inl.* HALLERO, bilis transsudans cavum abdominale subire videtur. — Dum jam bilis præternaturali conditione penetrans magis fit, dum tunicæ cystidis varias ob rationes transitum facilius admittunt, dum vis mechanica in cystidem agit; bilis ex vesicula stillat in cavum abdominis, ibi a vasis resorbentibus excipitur, sanguinem subit, creat icterum. Via hac mihi videtur, AUCTOR ait, icterus omnino in natura produci. (Verum & mihi illud videtur; attamen, non hac sola via icterum produci, & thesin illam non pro catholica adsumendam, ex æquo pro certo habeo. —)

Cl. BRETTING AUCTORI scripsit, suspicari sese, bilem transsudantem ex cystide in cavum abdominis diffundi posse per solam telam cellulosam, &, antequam adhuc in circulationem sanguinis deducatur, creare icteros topicos; quorum exempla in monumentis Medicorum varia occurrunt. Inprimis observantur tales in Subjectis, quæ spasmis magis obnoxia sunt: sed & color flavescens partis hujus illiusve in nonnullis hominibus habitualis cernitur, quin tamen læsio ulla in illis percipiatur sanitatis: (quale exemplum paullo ante de tunica sclerotica oculorum retuli.)

Idæam *Brettingianam*, *nimium diductam circulationem cellularem Bordeuvianam* vocat *Cel.* TO-

DE; nec ex ipſa adeo naturæ penetralibus petitam autumat. Etſi daremus, ait, icteros tales topicos naſci; a bile transſudante an non id ipſum fieri poſſet per circulationem communem? — Adtuliſſe id, abs ulteriori epicriſi ſufficiat. —

Celeberrimus STUART in *Philoſoph. Transact. No. CCCCXIV.* caſum expoſuit vulneratæ cyſtidis felleæ; lotium tinctum erat colore croceo, ejusdem coloris cernebantur per abdomen nonnullæ maculæ; bilis vix non omnis in abdomen effuſa; contenta, ab ea tacta, flavidiſſima: unde penetrabilitas liquoris hujus denuo confirmatur.

Ægerrime determinari poſſe, uti monet TODE, an in homine vivo transſudet bilis, an vero tota illa cutis variegatio non opus ſit unice mortis, an, uti Criticus gravis jam dixerat, in Vivis abs periculo fieri queat; rationi ſane eſt maxime conſentaneum, & nonniſi practica in Vivis capta obſervata hic determinare queunt. —

Inſtantiæ plures, inter quas eminet urinæ in ſanguine manifeſta præſentia, dum lotii effluxus obſtaculo quodam in urethra præpeditur; quam tamen nemo a regreſſu lotii per longos ureteres ex veſica in renes, ibique facta admiſtione ejus ad ſanguinis maſſam deduxerit; (aſt, ait TODE, etſi viſum fuerit MARCARDIO, regreſſum hunc Nemini fore probabilem, eſſe tamen ſibimet ſaltem; ob idæam vero maxime conſentaneam, quam *Inl.* PETIT in *Tract. de morb. chirurgicis* hujus rei propoſuerat;) argumentum præbent, adſumi non abs ratione poſſe, vaſa plurima reſorbentia cyſtidis felleæ, in ſtatu naturali ſuperfluos unice humores excipientia, conditione morboſa obtinente terminos officii tranſire bilemque omnem ac integram poſſe

posse admittere. Renes urinæ secretioni dicati, ipsum tamen subin transmittunt sanguinem. (Observatum sic fuit lac, ab admista exigua sanguinis quantitate, aliam enim non invenio rationem, roseum, quin & sanguinolentum; occurrit talis saliva, talis humor lacrymarum, talisque sudor.)

Resorbentibus autem vasis excepta bilis in systema venosum, inde in massam universam deportatur humorum circulantium. Via hæc ab analogia adeo indicata in sequentibus confirmabitur adhuc variis momentis.

Non probatur AUCTORI sententia bilis in hepar, ac per id ipsum in sanguinem, redeuntis ——— Fuse observat hic TODE, AUCTOREM, etsi lubens adeo in cystide fellea adsumat vasa lymphatica, oblivisci tamen quasi ea in semitis incunabulisque bilis, hinc & oblivisci, resorptionem in hisce ex æquo, uti in cystide, fore possibilem. Hanc solam viam adsumsit MONRO, cui regressus violentus ex poris in surculos venæ cavæ pariter vero parum similis videtur: ipsique TODE videtur resorptio fieri, ubicunque vasa adsunt resorbentia, cum bile stagnante; utut non in omni casu exin sequatur icterus.

Viæ hinc binæ, quarum ope bilis ex vesica in sanguinem deduci queat, quin transeat per hepar, vasa sunt lymphatica resorbentia porique inorganici tunicarum ipsius cystidis biliferæ. (Tertiam, vasorum lacteorum in intestinis, AUCTOR adtentione dignam non censuit.) Posterior autem via inprimis obtinebit, cystide maxime dispansa, aut bile plurimum turgida; aut, minus quidem repleta, sed vi externa adveniente compressa; tunicis etiam cystidis ultra modum relaxatis. Qui-

bus in casibus mirum non est, si & post mortem pergat transsudatio; pori siquidem, jam adeo ampliati, ut bilem transmittant, post mortem etiam præternaturalem retinebunt diametrum.

Plures longe esse videntur causæ, quibus vasa resorbentia, ut bilem excipiant, coguntur; maximam tamen partem eo redibunt, ut stimulo sollicitata id efficiant. Ambæ illæ rationes una præsentes esse queunt, tumque effectus eo erit major: eadem dispansio cystidis, qua pori ampliantur, aget in fines quoque vasorum resorbentium, eosque, ut adtrahant bilem, coget.

Abs dubio vero actio vasorum resorbentium arythma frequentior multo icterum excitat, quam bilis ipsius per cystidis tunicas διαπήδησις: illa siquidem obtinere potest, etsi nimia bilis copia in cystide non adsit, quin & via ex vesicula in intestinum ne minimum quidem inpedita. Hinc theoria hæc optime exponit casum, (qui Multis difficillimus videbatur; quem & HAENIUS in nosocomio sæpe mirabatur,) ubi icterus nascitur ac perseverat, etsi fæces alvinæ colore naturali prorsum tinctæ cernantur; quæ quidem species unice fere remedia exigit roborantia.

Theoriæ sanæ nil magis obpositum monet TODE, quam resorptionem, per expansionem tunicarum receptaculi productam, majorem vasorum lymphaticorum: ipse AUCTOR fatetur, in Hydropicis, tumidissimo licet abdomine, vix guttulam a resorbentibus vasis adsumi. An non idem in vasis cholophoris obtinere, liceret adsumere? — — — Color flavus fæcum in ictero nonnunquam occurrens, nunc citatus *Criticus* ait, ex aliis causis valet exponi. Icterus nasci poterit a bile nimia

copia

copia effusa &c. Tum vero nunquam non antea constare deberet, an non rheata in usum fuerint vocata. — Caeterum, prosequitur, omnino vero maxime videtur simile, stimulo quodam, quin ipsa humoris stagnantis acrimonia vasa, resorbentia ad officium suum potius excitari, quam in eo inpediri, quidquid BOERHAAVE, Aliique, adferant in contrarium. Ichor acrior factus vix non facilius resorbetur, quam quidem ipsum pus blandum. (Rationes horum adeo manifestas crediderim, ut expositione non indigeant. Caeterum multiplici experientia adversus solius auctoritatis argumenta staturminantur.)

Adplicat jam *Cel.* AUCTOR theoriam nunc propositam geneseos icteri omnium primo illis casibus, ubi spasmi causam praebent mali; praemittens, laxiori nonnihil vocis sensu spasmos hic loci sese sumere pro omni motu, irritationem, seu stimulum praeternaturalem, sequente.

Proprie quidem spasmi voce denotatur constrictio praeternaturalis musculorum: locum tamen in omnibus corporis partibus, ubi motus fieri queunt, praeternaturalis obtinet agendi vis, quae sub iisdem circumstantiis cum veris spasmis fit, & eamdem cum illis originem habet causamque. Etsi motibus hisce non adficiantur partes musculosae, ob similem tamen ortum spasmi quoque dicuntur: atque hoc sensu & in cerebro spasmos nonnunquam adesse, valet admitti; sic & lotium magna copia limpidumque prodiens, spasmodice expulsum dicitur, utut spasmi nulli in corpore reliquo compareant.

Icterum verum a spasmis nasci posse, ideo aegre admisisse videntur Auctores, quod, secundum receptam hactenus theoriam, vero non vide-

deretur ſimile, ictero, ex obſtructione, uti rebantur, ductus communis nato, ſpaſmum conſtringere partem ſolum debere quamdam ductus hujus, quum tamen ductus totus iisdem gauderet fibris, iisdem nervis. Mirum utique videbatur valde, conſtringi partem eam inprimis debere, quæ foret ampliſſima, & conſtringi quidem exactiſſime, apertos vero remanere ductus multo anguſtiores cyſticos & hepaticos, qui tamen Totum continuum cum ductu communi conſtituunt. Maxime demum ſingulare videbatur, caſum hunc ſæpe ſatis contingere debere; toties nempe, quoties icterus adeſſet ſpaſmodicus. Multa adeo hic ſubponenda eſſe ſimul concurrentia AUCTOR ait, ut caſus tales, etſi quidem non omnino inpoſſibiles eos eſſe concedat, pro rariſſimis & rarioribus multo, habendi ſint icteris prodeuntibus ab animi pathematibus, colicis ſpaſticis, aliisque ſpaſmis, ut & icteris ipſis epidemicis. Potius, cum *Cl.* HEBERDEN, ſe plane negaturum fuiſſe ait, icteros natos a ſpaſmis, quam recepturum illam theoriam. Miratur hic *Inl.* TODE, AUCTOREM non uſum fuiſſe ſententia *Halleriana*, qua irritabilitas dictis ductibus biliferis denegatur: probari ſibi pariter addit theſin Critici inſignis, qui edixerat, ſub ſpaſtica conſtrictione inteſtini oſtium fors unice ductus communis una obſerari ſpaſmorum vi.

Manifeſtum ex plurimis inſtantiis, quarum variæ hic enumerantur, imperium nervorum eſt in ſyſtema totum cholopoëticum, ipſamque adeo in cyſtide contentam bilem. A variis cauſis bilis in cyſtide jam colore tingitur viridi, nec in inteſtinis primum colorem hunc ab admiſtis aliis liquidis indipiſcitur; (quod adplicandum partim erit expoſitioni

tioni antea adlatæ *Haenianæ*, coloris viridis fæcum virentis in Infantibus;) in aliis caſibus bilis non vireſcit, nec majori copia in vias primas effunditur; aſt aliud naſcitur phænomenon: bilis intrat ſanguinem, cutis colore tingitur icterico.

In utrisque nervi organorum ope cyſtidis agunt in bilem ea contentam. Qua id fiat ratione in primo caſu, non adeo facile expoſitu: admiſceri quid interim videtur, colorem mutans. Minus intricatus alter eſt. Nervi, quorum tantum in machinam totam imperium, deducti in arythmum, cogere poſſunt vaſa reſorbentia, ut & ipſa aliud agant, quam ſui, in ſtatu naturali, ſit officii; ut hinc pro partibus bilis aquoſis, ipſam meram hauriant bilem: inſtantiam dilucidantem præbet phænomenon analogum in profluvio lotii aquoſo, (ſeu, quam vocem huic adfectioni determinandæ probe congruam cenſeo, *hydruria*,) a nervorum perturbatione excitato.

Bene hic denuo monuit TODE, AUCTOREM minus recte actionem nervorum in ſolam & unicam cyſtidem conſideraſſe, prætermiſſa bilis fabrica principe, jecinore. An quippe læſiones cephalicæ in cyſtidem magis agunt, an in hepar? An non in hepate maxime deprehenduntur effectus peſſimi *febris* illius *flavæ Americanorum?* Hypothetica valde ſententia eſt AUCTORIS, CRITICUS HAFNIENSIS proſequitur, ſtimulum inmediatum, quem in hepar agere poſſe, manifeſto largitus fuerat, reſorptionem in viſcere hoc eodem producere nullam, mediate tamen producere in cyſtide fellea. —

Non

Non unicam autem nunc dictam causam esse icteri, nascentis a resorptione per vasa resorbentia bilis, expressæ spasmo paullo post patebit. Examinat nunc AUCTOR caussas omnes, quæ spasmi, aut potius stimuli (Reiz) ope, icteros creare queunt.

Sunt icteri, ubi liberâ bili in intestinum via, quum fæces naturali colore tinctæ: ægre sane his adplicanda theoria regredientis per hepar bilis in sanguinem; via enim exitui libera, theoria retrogredientis bilis, & circulationis legibus & ipsis hydraulicis est adversa. Phænomenon autem hoc ipsum ex AUCTORIS theoria facile exponitur, & vix non unice, sive vasorum relaxatio, sive spastica intensio malo præbeat ortum bilis in sanguinem regressui; quod posterius denuo a variis nasci valet fontibus.

Si in ictero nec ductuum biliferorum obstructio, nec calculi, nec læsiones externæ, aliæve in oculos incurrentes, seu materiales, occurrant causæ, quæ stimulo excitato spasmosque generando, agere potuissent; si nec animi præcesserint pathemata; invisibilis in mentem veniet causa spasmorum; dummodo momenta adsint, statuendi præsentes in corpore spasmos: vel vero relaxata ostia vasorum resorbentium fontes icteri constituent; qui tamen rarissimus erit casus; raro saltem occasio aderit, ut nos convincere præsentiæ illius queamus; plerumque icteri causis debentur satis manifestis.

Calculi, icteri frequentissima origo, sæpenumero stimulo excitato turbas illas in systemate producunt bilifero. Huc nequidem refert AUCTOR casus eos, ubi calculus cystidem turgentem occludit; ubi, ad-

adplicata huic pressione quacunque, bilis copia vasorum resorbentium minuitur: sed tales innuit circumstantias, ubi ratione minus patula fit actio. — Calculum in cystide adhucdum hærentem liberum, præsente ictero, stimulo agere, dici valet. Irritabilem autem ad hoc, ut effectus tales producat, cystidem satis esse, extra controversiam videtur positum. TACCONI, WEPFERUS & VALCARENGHI adnotarunt, dolorem in cartilagine xyphoide signum esse peculiare characteristicum calculi cystici: *in parte secunda operis hujus*, *No. VIII.* retulit AUCTOR extispicium cadaveris Viri autochiria enecti, unde verosimile videtur, calculos quosdam parvos, asperos, bilemque præternaturaliter constitutam, irritatione tunicarum cysticarum, sensationes melancholicos in illo vivente effecisse, quibus motus sibi demum violentas manus intulit. Huc omnino facientia exempla adducuntur ex BARTHOLINO, observatione *Cl.* WALTHERI, qui magnam in ductibus biliferis Puellæ, epilepsia defunctæ, invenit copiam lumbricorum; & VALCARENGHIO.

In plerisque icteris una adesse spastici quid, nec morbum hunc unice adeo, uti adsumtum passim fuit, ab obpilatione mechanica ductuum biliarium, indeque sequente bilis redundantia, procreari, symptoma innuere videtur, vix non omnem, undecunque demum ortum, icterum comitans. Observationes siquidem omnes docent, adesse in Ictericis tensionem validam, dispansionem ac obpressionis sensum in latere dextro; quæ quidem symptomata adeo frequentia & morbo huic propria cernuntur, ut adnumerata fuerint icteri symptomatibus solitis. Auctor icterum majorem paullo his malis carentem nunquam vidit. Sensatio hæc autem, ait, minime

minime a causa pendet mechanica, dispandente, & comprimente, sed tensioni tribuenda est spasticæ. Stimulus, creandis icteris aptus natus, hac sensatione, aut motibus, ea arcte stipatis, icteros videtur producere, aut bilem ad ingressum in sanguinem disponere: causæ præterea quævis occasionales icteri, sive calculi sint, sive vermes, e. s. p., creare videntur, si in nervos alia ratione agant, symptomata alia, non vero icterum. Symptoma hoc ictero vix non essentiale, quum spasticæ sit indolis, indicare videtur nobis, in ipso illo morbo spastici quid in considerationem venire debere.

Ex dictis, AUCTOR ait, icterorum pleræque causæ considerandæ erunt ut meri stimuli, seu ut meræ irritationes, quarum effectus erit motus spasticus vasorum resorbentium, quorum ope bilis intrat massam humorum circulantium. (Non abs ratione TODE observat, AUCTOREM *spastici* voce nonnunquam minus proprie uti, quum vasis spastice adfectis utique adsit coarctatio luminum illorum; hac vero præsente, resorptio major, auctior quî obtinebit?) — Latius hoc deducit expositione effectuum productorum a calculis inhærentibus cystidi ipsi felleæ, aut inpactis ejus collo, ductibus biliariis; tum & expositione icteri, excipientis morsum animalium venenatorum. (Cujus tamen jam antea mentionem injeci.)

In *prima sectione* tractatus hujus demonstraverat AUCTOR, obstructiones hepatis, per se singulatim consideratas, non necessarias icterorum causas esse, uti Nonnulli ex theoria adsumta deducere conati fuerunt; utut minime adserere velit, icterum nunquam oriri posse ab obstructione hepatis. Evincere nunc conatur, obstructiones tales, inter alia plurima pessimaque, quibus corpus adficiunt,

mala,

mala, causam etiam subpeditare posse inordinati bilis cursus; obstructiones insuper illas ipsas, inter spasmos numerosos alios, quorum præbent scaturigines, efficere quoque posse, ut vasa resorbentia cystidis felleæ spastica ratione agant. Unde itaque & icterus nasci poterit hac ex ratione, & Medenti ad hancce causam etiam erit respiciendum. (Ast in memoriam hic denuo revocanda, quæ paullo antea ex *Cel.* TODE circa usum vocis *Spastici* monui.)

Deducit tum, a causa spastica & irritante repetendos esse icteros, qui nonnunquam comitantur sæviores colicas, emeses, vermes in systemate biliariorum vasorum præsentes; bilis ipsius singularem quamdam acriorem indolem; calculos, ipsi adhuc cystidis cavo inhærentes, aut infixos hepati; qui, si unquam icterum saturatius flaventem excitarunt, ad cujus genesin quoque concurrit bilis vesicaria, sympathiæ id factum ope hic adferitur, simulque monetur, indubium sane esse, calculos hepaticos, quin contribuat quid simul vesicula fellea, producere posse arquatum morbum: tum latius diducitur actio hepaticarum quarumdam adfectionum in cursum bilis cysticæ, indeque oriturum icterum; quæ omnia ab irritatione, consensu nervorum, sympathiaque partium commode AUCTORI exponuntur. Instantia hominum spasmis, tum aliis, tum hystericis, laborantium, subitoque colore flavo corpus tinctorum, denuoque, spasmis recedentibus, auriginoso pigmento liberatorum, magnum theoriæ geneseos icteri ex causis spasticis robur adferre, AUCTOR denuo observat.

Transit tum ad adplicationem theoriæ novæ ad casus illos, ubi icterus non adeo a spasmis or-

tum

tum repetere videtur. Primo loco hic occurrunt obturationes ductuum biliferorum, cujuscunque demum sint speciei; sic v. c. inflammationes partis concavæ hepatis producunt icterum; uti antea jam, in *prima sectione*, dictum fuit.

Obstructiones ductuum biliarium omnes, ipsis ductibus inhærentes, rariores, AUCTOR ait, sed plerumque certæ, icterorum causæ sunt. Refert hic ampliorem historiam ex *Transactionibus Anglicanis*, *Cl.* AMYAND observatam; ubi, ut omnia alia relinquam hic intacta, ductus cysticus ex integro erat concretus; hepaticus tamen & communis liberi hiabant in dodecadactylon, fæcibus ad ipsum vix non vitæ finem colore legitimo tinctis. Remittere debeo Lectores ad ipsam diatriben, ut rationes, quas, pro expositione casus hujus, tum *Cl.* STUART, tum AUCTOR, vero magis similes, adtulit, discant & examinent. (*)

Cal-

(*) Retulit etiam *Cl.* DRUMOND casum, a *Cel.* TODE pariter excitatum, Fæminæ, ictero trimestri enecatæ, in qua ductus cysticus concretus plane erat; cystis autem fellea turgebat bile spissa, atra. Quæri hic tamen omnino posse monet, cur bilis resorpta non fuerit? Qui persistere tamdiu icterus potuerit? — Exempla hujuscemodi vero occurrunt plura, ubi bilis tamdiu stagnat, ut vix non picea demum evadat, & solus aquosus latex, chemica plane separatione, a reliquis, crasin hujus succi ingredientibus principiis sejungi videatur: quin species calculorum *spurias* observatas constat, mera bile, in

ex-

Calculi, ductibus inhærentes, omnino irritatione, indeque orto motu spastico, icteros generare queunt: admittit & AUCTOR, causam hanc fors obvenire frequentissimam: sed morbus hic ipse produci etiam valet ab eadem causa, eo, quod ductuum lumina obpilentur.

Recte dixit AUCTOR, calculos felleos adesse posse, quin tamen Æger illis laborans, adfectus fuerit ictero, etsi COE, pluresque Alii, crediderint, effectum hunc causam illam vix non indubie sequi debere: ipse calculum nucem myristicam majorem magnitudine æquantem in cystide hominis deprehendit, qui nunquam regio morbo laboraverat.

Inl. TODE quoque addidit, in extispicio Reginæ cujusdam copiam magnam calculorum biliarium fuisse inventam, quin tamen icteri ullius umbra in Illa vivente unquam foret detecta.

Vasa resorbentia cystidis relaxata ictero generando apta quoque nata esse; vero valde simile videri AUCTORI videtur. Nasci & poterit arquata adfectio, bile nimium spissa, quam ut per ductus solitos ex vesicula prodeat; ubi nulla alia via superent, si nascatur icterus, quam ut resorbeatur per vasa cystidis resorbentia.

Ortum

---

extractum verum inspissata compositas; ignis flammam probe alentes: icterus tum in Nonnullis etiam longius multo duraverat, quam quidem rem theoretice Consideranti fieri posse videretur. —

Ortum demum icteri omnino repetere licet ab obpilationibus cunctis ductus communis in dodecadactylon, v. c. faecibus induratis &c.

Quodsi magna bilis in cystide adsit copia, eaque conprimatur, praeter resorptionem transsudatio per membranas, receptaculum hoc ipsum constituentes, causam praebere poterit malorum, cujus rei in *primo sectionis hujus capite* injecta fuit mentio.

Transcolatio haec ipsa fellis per tunicas cystidis locum pariter obtinere poterit, bile varia ratione praeternaturaliter adfecta. (Praecipue dum diacrisi putrescente adtenuatur; unde repetendae erunt, ut plurimum, maculae, quae in cadaveribus vicina cystidi, tum & extimam nonnunquam corporis superficiem, cystidi incumbentem, tingere deprehenduntur, quarum antea adlata fuerunt instantiae. Id saltem ex cadaverum, bilisque varie adfectae disquisitionibus, didicisse me credo. Bilem vero varia valde ratione in ipsis Ictericis, eodem colore tinctis, esse constitutam, res est extra dubitationis aleam posita, & instantia simul confirmatur, quam tum alias, tum haec scribens observavi; Ictericis nonnullis salivam esse amaram, felleam, dum Alii, si ex colore solo feratur judicium, multo magis icterici, salivam vel a statu naturali non recessisse, vel insipidiorem adhuc sibi videri, ajunt & adfirmant. —

In septimo sectionis hujus capite enumerat *Cl.* MARCARD Auctores, qui theoriae novae idaeam quamdam subpeditasse videri possent.

In octavo & ultimo capite enumerantur, quae theoriam novam geneseos icteri stipare videntur, difficultates, una cum quaestionibus variis, easque re-

reſolvendi tentamine. Hæc omnia, invitus licet relinquere *nunc* intacta debeo.)

Videamus jam pauca, quæ ex *Haenianis* circa icterum ex codice adhuc ſunt adferenda, abs additamentis.

Sed fiunt, ait *beatus* AUCTOR, præter dicta, ſæpe lapideæ concretiones in hac veſicula fellea, tam in hominibus, quam in animalibus (Hiſtoriam harum, uti alio loco monui, in *Symptomatologiam* differre malui, eas una cum reliquis lithiaſeos animalis productis relaturus.

§. 817. *Si autem generatio & excretio bilis in inteſtina læditur.*

Paucis potero hanc §. exponere, quum pleraque ad §§. 773 & 788 dicta fuerint, aut in parte *ſymptomatologica* adferentur.

— — I. *Icterus.* Quæſitum fuit, num a bile hepatica an a cyſtica oriatur icterus?

ANONYMUS Auctor *Tom, I. Act. Edimb. No.* 33. multus eſt in diſquirendis rationibus, quæ cauſam veram icteri patefaciant; putatque rarius hepaticam, plerumque cyſticam, in cauſa eſſe. Quia nimirum hepar guſtu blandum, tum etiam colore parum admodum flavet. Prætereaque, ſi inflammatione, ſi obſtructione, ſi ſcirrho tumeat alicubi hepatis portio, illa, premendo ductus biliarios, ſimul premit ramos venæ portarum. Qua conpreſſione efficitur id, ut bilis ſecretio a ſanguine venæ portarum ibi loci inpediatur. Ergo neque hac ratione poteſt icterum producere.

Verum animadvertit idem ANOYNMUS Auctor, poſſe tamen caſus dari, ubi hepatica bilis levem facere icterum poteſt; nimirum in hominibus, qui acri bile abundant, qui dicuntur biliofi temperamenti: in his acrior natura bilis, ſi, vitio quopiam notabili porum

 bilia-

biliarium obſtruente, bilis hepatica, quæ ſupra locum obſtructionis eſt, refluat in ſanguinem.

Cæterum icteros oriri, vel quod hepar cava inferiore parte tumens conprimat ductum cyſticum, vel communem, unde itinere bilis flavæ ad duodenum intercepto, bilis per varios canales, quibuscum communicat cum hepate, tum & per venam cyſticam in venam portarum, ſanguini adfundi & icterum creare poteſt. Vel ſecundo icterum oriri, quia calculus obſtruit ductum ſive cyſticum vel communem, ut toties cadavera hanc cauſam manifeſtarunt; quamque, ut icterorum cauſam frequentem, BONNETUS, MORGAGNI in *Adverſariis*, aperte demonſtravere. Addi pro tertia cauſa poteſt inpedimentum natum in duodeno, quod bilis intra duodenum effuſionem inpediat; ut meconium v. g., vel alia caſeoſa in infantibus recens natis; ut in Hyſtericis aut Hypochondriacis ira, terrore, agitatis, ſpasmus ad hæc loca natus quandoque facit. Hac theoria natus icterus intelligitur.

(Hæc HAENIUS, de *theoria Marcardiana* nil adhucdum habens cognitum.)

2. *Cachexia biliôſa*, quæ ſtricto ſenſu icterus quidem non eſt, ſed tamen latiore ſenſu eo pertinere videtur. Hæc ſpecies obtinere videtur in multis hominibus autumnali tempore febre epidemica intermittente correptis. Vid. *Inl.* L. B. in *Comment. ad* ſ. 918. *cap. de hepatitide.*

3. *Calculus.* (Hujus expoſitio in SYMPTOMATOLOGIA una cum reliquis tradetur.)

5. *Obſtructiones*, in ductu choledocho, vel communi, vel ipſa cyſtide, dum hæret talis calculus, vel gypſum: qua facta oriuntur icteri ſæpe. Dico ſæpe. Matronam per quinque integros annos in perpetua cura habui, variis, iisque peſſimis, ſymptomatibus laboran-

rantem, ſed numquam ictero. Mortuæ aperui cadaver. Ex veſicula fellea inmaniter aucta educo plus quam mille calculos parvos, pleroſque quadrangulos. Plus quam mille facile adſevero; nam magis quam dimidiam partem Aliis dedi, & ultra 500 adhuc poſſideo. Ergo obſtructio maxima in tota veſicula admodum magna, ita ut pauca copia ſpiſſæ bilis, quæ adhuc aderat cum lapidibus, in inteſtina fluere nequiverit; nec tamen icterus unquam. Videtur ſecretio bilis cyſticæ in ea tandem ceſſaſſe.

Cl. MORGAGNI *Adv. anat.* 3. *n.* 28. *pag.* 61. idem eſt expertus: „ Et mihi quidem forte contigit, „ ut *ex neutris* ullam peculiarem noxam, ſed ne icte- „ ricum quidem colorem iis, in quibus comperi, in- „ ductum eſſe, obſervaverim. " Quod ait ex neutris, eſt, quod ex una Fæminæ veſica fellea extraxerat 120 calculos; ex alia cyſtide fellea eduxerat 72 calculos.

6. *Excrementa alvi alba, dura ſicca*; in multis Ictericis, ſed non in omnibus: immo excrementa aliquando talia ſine ullo ictero. In bilis generatione deficiente, vel inpedita excretione, excrementa fiunt alba, quia bilis eadem colorans deeſt, vel non adfluit.

(De his jam antea, dum de ictero ſermo erat, pluribus actum: addam tamen hic ex *Haenianis* ſequentia:)

HIPPOCRATES *Coac. lib.* I. *cap.* I. *n.* 38.: Icterici multum fœdati pereunt; ſed in *Epidemicis* lethalem caſum APOLLONII deſcribens, ait: „ Dejectio- „ nes erant variæ. Aut enim nigræ fuerunt, paucæ, „ æruginoſæ; aut pingues, crudæ, mordaces; non- „ nunquam & lacteas viſus eſt emiſiſſe. " Unde intelligimus, quandoque adeſſe icterum lethalem, cum fæcibus aliquando albis, ſæpe variorum colorum.

Tandem albæ fæces non ſemper præſentem icterum denotant. Lanioni, Viro magno, facie plane venerabili & formoſa, adfui verno tempore anni 1746., hepatitide inflammatoria laboranti. Is mox ictericus factus: curatur a febre, ab ictero, manente circa hepar dolore. Icterus nunquam redivit, ſed ab illo tempore ad mortem usque, quæ contigit quindecim menſibus poſtea, ſemper albas, argillaceas fæces reddidit liquidas, torminoſas plerumque, niſi forte aliquando, non ſemper, flavedinis tantillum haberent a medicamentis.

Ergo curato ictero, formoſitas Viri rediit læte rubens cum interſperſo candore, & tamen quindecim menſibus continuis poſthac albas, argillaceas fæces reddidit, ad mortem usque: cauſam forte intellexiſſem, niſi pertinaciter mihi negata fuiſſet inſpectio cadaveris.

An ſecretio bilis ceſſavit poſt icterum? Non videtur: a bilis ſecretione inpedita cachexia oritur, nam bile nemo inpune caret. Tamen anno poſthac pulcerrimus in vultu Viri color erat.

Aliquoties albam argillaceam alvum mihi licuit videre in Puerperis, quas mox a partu alvus nimia, diuturnaque corripuiſſet. Unam Puerperam ſubpurato utero mortuam aperui; quæ talem albam alvum per plures ſeptimanas habuerat, antequam uteri ſubpuratio ſe prodebat, quæ tamen in ſyſtemate bilioſo vitia nulla haberet: Aliam vidi poſt talem alvum diuturnam pulcerrime reſtitutam, neque antea, neque poſtea ulla icteri ſigna habentem.

Sunt igitur phænomena in hoc ſyſtemate bilioſo vix explicanda: in ictero nonnunquam manere excrementa colorata: excrementa alba, nulla bile tincta, diu multumque prodeuntia, citra ullum icterum: certe indicant, haud ſatis a nobis capi mirabile hoc ſyſtema.

ma.

ma. Quæ causa, quod homo sumens drachmam v.g. rhei, urinam Ictericorum more ita tinctam habeat, ut flavedine permanente tingat linteum, & maxime matulam terream vitrea crusta obductam: & tamen homo eo tempore non habet ullam flavedinem in toto corpore. Tamen ex communibus principiis concludimus, serum sanguinis, seu aquam ejus, tingi a rheo hac flavedine, inde talem prodire flavam urinam, idque, si non multum bibat per totam diem, aliquando & sequenti die. Immo fit, ut urina Icterici non tam tenaciter flavedine inhæreat linteo, & tamen homo flavescat; hic vero in tanta urinæ flavedine nullus in oculis aut alibi color flavus? Quantum est quod nescimus!

Quid quod præsagiant fæces albæ phrenitidem? eamque lethalem? Quo in casu plerumque & urinæ pallidæ, decolores, tenues, adsunt. Mirum phænomenon! indicans forte, quod bilis ultra non secernatur, at in sanguine maneat. Sed cur tunc urinæ inde non colorantur? An ergo potius constrictio spasmodica fit in toto hepate, ut bilis exitus in duodenum, & retrogressus in sanguinem, inpediantur?

7. *Adpetitus deletus*: bile enim carens sanguis fit blandior, quam oportet, nec ita succus gastricus stimulat ventriculum ad adpetitum. Hæc una ratio, cur amara vocentur stomachica: certe in tali casu quid juvant.

8. *Ciborum digestio inpedita*, quia carens ventriculus hoc stimulo mox exposito, minus se contrahit ad ingesta; minus ea adterit, conminuit, miscet, dividit, adtenuat.

9. *Miscela inpedita partium adsumtarum.* Bilis adsumtis alimentis admista in intestinis dividit oleosa, tenacia, eaque reddit miscibilia aquosis, ut ex virtute bilis sæpius demonstratum.

10. *Tym-*

10. *Tympanitis.* (De hac in ſequentibus, ubi de hydrope ſermo erit, ſimul agetur.)

Sunt denique venena icterum facientia: qualia numerantur plura apud Auctores, ut araneæ, viperæ. (De his pariter jam antea dictum. — De curatione autem icteri in SYMPTOMATOLOGIA agetur.)

Pag. 116. Lin. 20., *L.*, cum aliis magnis Practicis,

